

Agencija za
obrazovanje
odraslih

ISBN 978-953-55704-1-7

9 789535 570417

MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE O OBRAZOVANJU ODRASLIH

1

VIJEĆE EUROPE I EUROPSKA UNIJA
POJMOVNIK POLITIKA
OBRAZOVANJA ODRASLIH
DOKUMENTI

MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE O OBRAZOVANJU ODRASLIH

VIJEĆE EUROPE I EUROPSKA UNIJA
POJMOVNIK POLITIKA
OBRAZOVANJA ODRASLIH
DOKUMENTI

1

MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE O OBRAZOVANJU ODRASLIH (1)

NAKLADNIK:

Agencija za obrazovanje odraslih

ZA NAKLADNIKA:

Mile Živčić, v. d. ravnatelja Agencije za obrazovanje odraslih

UREDNICI:

Ivana Puljiz, Mile Živčić

IZVRŠNO UREDNIŠTVO:

Ivan Čulo, dr. sc. Anita Klapan, dr. sc. Milan Matijević, mr. sc. Tihomir Žiljak

AUTORI I SURADNICI U PROJEKTU:

dr. sc. Emira Bečić, Nediljko Ciglenečki, mr. sc. Jozo Čavar, Ivan Čulo, dr. sc. Anita Klapan, Anita Leko, dr. sc. Milan Matijević, dr. sc. Daniel Miščin, Višnja Rajić, Tina Šarić, Matija Škegro-Vdović, dr. sc. Sofija Vrcelj, Ognjen Žiljak, mr. sc. Tihomir Žiljak

LEKTURA I KOREKTURA:

Jelena Matković
Ivan Blažević

PRIJEVOD:

Eureka centar, Zagreb

GRAFIČKI UREDNIK:

mr.sc. Denis Jurečić

PRIPREMA ZA TISAK:

Minerva Graphica d.o.o., Laduč, Studio Profesionalci +, Split
Nada Gvozdrenović, koordinator grafičkog oblikovanja i tiska

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu

Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 701248

ISBN 978-953-55704-0-0 (cjelina)

ISBN 978-953-55704-1-7 (Dio 1)

TISAK:

Birotisak d.o.o., Zagreb

NAKLADA:

2000

Zagreb, 2009.

Međunarodne organizacije o obrazovanju odraslih

1. dio

Vijeće Europe i Europska unija
Pojmovnik politika obrazovanja odraslih
Dokumenti

Zagreb, 2009.

SADRŽAJ

<i>Predgovor</i>	7
I. UVOD	9
II. VIJEĆE EUROPE	21
1. Osnivanje Vijeća Europe i njegove ključne institucije	23
2. Ključne aktivnosti Vijeća Europe u području obrazovanja	24
3. Rezolucije i preporuke Vijeća Europe o obrazovanju odraslih	34
III. EUROPSKA UNIJA	45
1. Uvod (normativi i institucionalni okvir za obrazovne politike unutar EU-a)	47
2. Osnovne razvojne faze europskih inicijativa u području obrazovanja odraslih	57
3. Obrazovna politika s više razina	68
4. Cjeloživotno obrazovanje i cjeloživotno učenje (kontekst cjeloživotnosti)	70
5. Ciljevi obrazovanja i učenja odraslih	80
6. Europski obrazovni prostor cjeloživotnog učenja i usklađivanje nacionalnih obrazovnih politika	93
7. Osiguravanje kvalitete - ključ za uspjeh obrazovnih promjena	104
8. Regionalna obrazovna suradnja - Pakt o stabilnosti, Regionalno vijeće za suradnju	109
IV. POJMOVNIK POLITIKA OBRAZOVANJA ODRASLIH	111
V. DOKUMENTI	151
1. Vijeće Europe	153
2. Europska unija	171
<i>Literatura</i>	288

Predgovor

Poštovani čitatelji,

pred Vama je knjiga kojoj je cilj predstaviti i kontekstualizirati misiju, ciljeve, ključne koncepcije, pojmove i dokumente onog dijela međunarodnih organizacija koje u prostoru svojeg djelovanja obuhvaćaju obrazovanje odraslih. Na potrebu priređivanja ovakvog izdanja ukazao je intenzivni ciklus razvoja politike obrazovanja odraslih u Hrvatskoj, započet donošenjem Strategije obrazovanja odraslih krajem 2004. godine.

Strategija obrazovanja odraslih dvojako predstavlja važan pomak u razvoju ovog sustava - i u smislu jačeg senzibiliziranja javnosti na cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih kao i u smislu pozicioniranja obrazovanja odraslih kao zasebnog i punopravnog podsustava obrazovanja. Posljedična je zakonodavna izgradnja obilježena donošenjem Zakona o obrazovanju odraslih 2007. godine te godinu poslije i pripadnim podzakonskim aktima, dok je potrebnim institucionalni okvir osiguran osnivanjem Agencije za obrazovanje odraslih 2006. godine te imenovanjem Vijeća za obrazovanje odraslih - kao savjetodavnog tijela Vlade RH - 2007. godine.

Strateška, zakonodavna i institucionalna rješenja oblikovana su temeljem uvida proizašlih iz dvije međusobno povezane i nerazdvojive optike. Vlastita stoljetna tradicija i zatečeni sustav služili su kao polazište i pružili temeljno očište. No, obrazovanje jest inherentno otvoren sustav i nemoguće ga je sagledati isključivo u okviru nacionalnih obrazovnih politika. Prilog je ovoj tvrdnji djelovanje začetnika obrazovanja odraslih u Hrvatskoj, Bazale i Štampara, koji su svoje inicijative oblikovali uvidom u tadašnje međunarodne prakse.

Danas, u bitno većoj mjeri no u njihovo vrijeme, nacionalne se obrazovne politike europskih zemalja formuliraju i mijenjaju pod utjecajem ponajprije europskih, ali i širih međunarodnih, politika i praksi. Štoviše, zajednička su europska načela već godinama ugrađena u ključne dokumente naših obrazovnih politika. Stoga je upravo međunarodna optika, dijelom već internalizirana u domaćim obrazovnim procesima, u proteklih pet godina podjednako značajno utjecala na promišljanja i rješenja vezana za sustav obrazovanja odraslih.

Vjerujemo da nije preuzetna tvrdnja kako je obrazovanje odraslih najkompleksniji sustav obrazovanja jer je - mnogo više no sustavi redovnog obrazovanja - upućen na jako međudjelovanje institucija države, tržišta i civilnog društva. Stvaranje društva znanja - što je zajednički cilj porodice europskih država - temelji se na koncepciji cjeloživotnog učenja te tako i intenzivnom razvoju sustava obrazovanja i učenja odraslih. Nije stoga čudno što je upravo unutar sustava obrazovanja odraslih proizašla potreba da se objasne pojmovi koji su iz javnih politika već odavno preuzeti u širem javnom diskursu, a čija nejednoznačnost počesto izaziva nedoumice i stručne i šire javnosti, poput pojmova *društvo znanja*, *ljudski kapital*, *cjeloživotno obrazovanje*, *cjeloživotno učenje*, *obrazovanje* i *učenje odraslih* itd.

Pojačane nacionalne i europske aktivnosti u proteklih su nekoliko godina u Hrvatskoj pridonijele osnaživanju i boljem umrežavanju dionika u obrazovanju odraslih, a njihov zajednički rad ukazao ne samo na nužnost sustavnog osvrta na koncepcije, ključne dokumente i pokazatelje međunarodnih organizacija, već i na potrebu priređivanja pojmovnika koji će obraditi temeljne pojmove obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja u međunarodnom kontekstu.

Potrebno je naglasiti da ovakva publikacija nije zatvoren dokument jer obrađuje iznimno dinamično područje u kojem se kontinuirano javljaju nove inicijative i koncepcije. Vjerujemo, međutim, da će pregled "zatečenog stanja" rada međunarodnih organizacija, do sada najopsežniji pojmovnik obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja, te dvojezični izbor akata i dokumenata međunarodnih organizacija pridonijeti boljem razumijevanju evolucije ključnih koncepcija i međunarodnih politika iz ovog područja, te olakšati upoznavanje sa sadržajem inicijativa i ciljeva međunarodnih i europskih organizacija iz područja cjeloživotnog učenja.

Priređena knjiga je o Vijeću Europe i EU. Projekt kaimo nastaviti drugom knjigom koja će obuhvatiti rad Ujedinjenih naroda, Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO-a), Međunarodne organizacije rada, Svjetske banke te Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD).

U Republici Hrvatskoj proteklih se godina provode opsežne i cjelovite promjene na svim razinama obrazovanja. Poglavlje Obrazovanje i kultura, uz poglavlje Znanost i istraživanje, prvo je zaključeno poglavlje pregovora s Europskom unijom, što svjedoči o visokoj stopi usklađenosti hrvatskog sustava obrazovanja s onim

u zemljama članicama Unije. Nadalje, godišnja Izvješća o napretku Europske komisije pozitivno ocjenjuju zakonodavna unaprjeđenja i jačanje institucionalnog okvira u sustavu obrazovanja. Nadamo se da će ovaj skromni doprinos mozaiku zajedničkih težnji usmjerenih stvaranju društva znanja naići na širok krug korisnika iz redova tvoraca i provoditelja obrazovnih politika, šire stručne zajednice zainteresirane za obrazovanje, te studenata brojnih područja čiji interes seže i u područje obrazovanja.

Potreba pružanja novog zamaha razvoju politika obrazovanja odraslih odnedavna je u fokusu europske *policy* arene koja je akcijskim planom o obrazovanju odraslih iz 2007. godine prvi put zasebno artikulirala poželjna područja i smjernice razvoja ovoga sustava. Upoznavanje širokog kruga dionika s europskim obrazovnim politikama, vjerujemo, osnažit će daljnje domaće procese razvoja obrazovnih politika i jačanja svijesti o cjeloživotnom učenju.

Želimo posebno zahvaliti mnogim autorima i stručnjacima koji su pridonijeli izradi ove knjige. To se prije svega odnosi na članove izvršnog uredništva, kao i kolegice i kolege u Agenciji za obrazovanje odraslih koji su na različite načine podupirali i usmjeravali ovaj projekt.

Naposljetku, u sektorski pristranom uvjerenju kako obrazovanje ima posebno važnu ulogu u međunarodnim i eurointegracijskim procesima, zaključit ćemo uvodnu riječ interpretacijom kratice EU - onako kako to neizostavno čini europski povjerenik za obrazovanje Jan Figel - s *Education Unites*.

Ivana Puljiz
ravnateljica Uprave za međunarodnu suradnju i europske integracije
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa
i
Mile Živčić
v. d. ravnatelja Agencije za obrazovanje odraslih

I. | UVOD

1. Novi interesi za obrazovanje odraslih

Obrazovanje odraslih u posljednjim godinama doživljava renesansu. Nakon gotovo dvostoljetne izgradnje suvremenog obrazovanja odraslih sve je veće zanimanje pojedinaca, zajednica, država i međunarodnih organizacija za učenjem tijekom cijelog života. Znanje je ponuđeno kao osobni, nacionalni i globalni odgovor na izazove i prijetnje u suvremenom društvu. Učenjem i obrazovanjem pojedinci ostvaruju svoje pravo i stječu potrebne sposobnosti, a najdulje je razdoblje učenja u odrasloj dobi. Pred obrazovanje i učenje postavljena su velika očekivanja. Oni su nada kojom se želi pobijediti prijetnju i strah od gospodarske krize i društvenih opasnosti (Vlada, 2006).

Obrazovanje odraslih treba zadovoljiti pravo građanina na obrazovanje, i to je područje državnog djelovanja. Tržište obrazovnih usluga regulacijom treba omogućiti dostupnost obrazovanja osobi kao potrošaču obrazovnih programa. Građanin kao pripadnik civilnog društva mora imati mogućnost utjecaja na obrazovanje kao javno dobro i ljudsko pravo. Pripadnost određenoj zajednici često je ključno za programe u obrazovanju odraslih u zemljama u razvoju. Obrazovanje odraslih više nije moguće smjestiti samo u tradicionalnu nacionalnu obrazovnu politiku u kojoj je određeno odnosom države i odraslog građanina. Isprepleću se područja djelovanja države, tržišta, civilnog društva, na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

2. Globalizacija i europeizacija

Međunarodni utjecaji na politiku obrazovanja odraslih određeni su procesima globalizacije i europeizacije. Nema jedinstveno prihvaćene definicije globalizacije. Njezino razumijevanje povezano je s ubrzanjem vremena i zbijanjem prostora, s očekivanim ekonomskim, političkim, kulturnim, ekološkim i društvenim promjenama. Višedimenzionalna globalna povezanost i međuzavisnost stvorila je očekivanja da će se globalno raširiti liberalna demokracija, blagostanje, proširiti znanje i dostupnost tehnoloških mogućnosti. Novi društveni poredak nije postignut, a ostale su prijetnje kao što su ekonomska kriza, terorizam, siromaštvo, ugrožavanje okoliša.

Globalizacija kao proces, dakle, nije samo svijetla slika novih tehnoloških, komunikacijskih mogućnosti, širenja demokracije i sve veće ekonomske povezanosti. Ona uključuje mnoge pozitivne i negativne aspekte i posljedice koji se osjećaju i u obrazovanju. Pozitivni su poticaji razvoju obrazovnih sustava. Lakši je pristup informacijama o drugim obrazovnim politikama i poticanje natjecateljskog duha u obrazovanju. Smanjen je procijep u znanju i ono je dostupnije, smanjeni su troškovi obrazovanja i veća je djelotvornost, više je učenja na daljinu (UNESCO, 2004: 188). Negativni obrazovni efekti globalizacije ogledaju se u svođenju obrazovanja na komercijalni proizvod (posebno u visokom obrazovanju). Negativni su efekti široke privatizacije obrazovanja, prenaplaštena je ekonomska dimenzija obrazovnog procesa i definiranje svih socijalnih fenomena u ekonomskim kategorijama. Zato su obrazovne aktivnosti primarno usmjerene na osposobljavanje osoba za njihove uloge proizvođača ili potrošača određenih dobara, a zapostavljaju se ostale obrazovne dimenzije. Globalizacija, na kraju, dovodi i do odljeva mozgova iz nerazvijenih zemalja i osiromašivanja akademske zajednice tih zemalja. Na temelju tih ocjena UNESCO u potrazi za *globalizacijom s ljudskim licem* nastoji ponuditi politike i preporuke za budućnost u kojoj će se izbjeći te negativne posljedice (UNESCO, 2004: 189-191).

U Europi su konkurencijske prijetnje opisane u kategorijama globalizacije, i to je jedan od važnijih poticaja za europske promjene u smjeru izgradnje kompetitivnog gospodarstva i održivog razvoja. Europeizacija je fenomen koji je u proteklih petnaest godina predmet brojnih analiza. Taj proces obuhvaća različita značenja. Shvaćena je kao fizičko proširenje EU-a, razvoj različitih struktura vladavine na europskoj razini, širenje europskog načina života (institucionalni modeli i kultura), kao politički projekt usmjeren na jaču integraciju europskog kontinenta te promjene na domaćem terenu (sraz europskih i domaćih institucija), kao retrospektivna europeizacija (Grubiša, 2006: 130-135). Promjene koje se događaju na području domaćih obrazovnih politika sve su više podvrgnute europskom kreiranju javnih politika, tj. adaptacijskom pritisku koji zahtijeva odgovarajuće posredničke čimbenike i promjene domaće politike. Domaće promjene sagledavaju se kao rezultat dvaju različitih impulsa - europskog pritiska i potencijalne domaće upotrebljivosti. Zato europeizacija nije uvijek konvergentni proces, nego je moguće divergentnu provedbu shvatiti kao dio različitog

oblika provedbe zajedničkih nastojanja. U obrazovanju smo svjedoci specifičnih kretanja u kojima se događa sve veće približavanje načela i ciljeva obrazovnih politika i divergentnost obrazovnih praksi (Green, 2002: 619).

Može se zaključiti da su sadašnje europske obrazovne inicijative postale dio procesa u kojem se u nacionalnom političkom prostoru izgrađuju temelji zajedničke europske politike na temelju usklađivanja različitih nacionalnih politika. To su promjene u kojima su procesi Europske unije postali dio organizacijske logike nacionalne obrazovne politike. Na djelu je *udomljavanje* načela europskih politika i istovremeno stvaranje elemenata zajedničkih politika na temelju usklađivanja različitih obrazovnih iskustava i pristupa. Osim tih elemenata europeizacije koji su široko opisani u literaturi, europeizacija se može odrediti kao *modernizacija* sustava, kao dio tranzicijskog procesa koji uključuje modernizaciju obrazovnog sustava. Taj je aspekt na različiti način zanimljiv i starim i novim (ili budućim) članicama. U novim se članicama taj proces može promatrati kao potpora modernizaciji, odnosno kao potpora izgradnji suvremenog obrazovnog sustava koji će zamijeniti pseudomoderni socijalistički sustav u zemljama Istočne Europe ili ojačati moderni sekularni naspram tradicionalnog islamskog pristupa, primjerice u Turskoj (Sozen/Shaw, 2003). Tako je europeizacija kao modernizacija prisutna u državama kandidatkinjama i novim članicama koje europsko povezivanje koriste za zakašnjelu modernizaciju ili postsocijalističku modernizaciju onog što se također zvalo modernizacijom te dovršetak tranzicije. Kandidatkinje još ne participiraju u formalnom procesu donošenja odluka i ne mogu punopravno sudjelovati u oblikovanju zajedničkih europskih odluka, ali su te odluke i usmjerenja dio nacionalnih politika, koje su pak dio modernizacijskih nastojanja.

Približavanje i sve veća sličnost obrazovnih politika može se promatrati, prije svega, na razini prihvatanja osnovnih ciljeva, načela određene politike. Druga su razina instrumenti i tehnike za provedbu tih ciljeva, a treća razina precizno postavljanje, fino ugađanje instrumenata obrazovne politike (Lenschow/Liefferink/Veenman, 2005). Mogu se promatrati sve tri razine, pri čemu je uloga međunarodnih organizacija prepoznatljiva u utjecaju na definiranje i postavljanje ciljeva, te posebno pri ugađanju instrumenata obrazovne politike. Preko usvojenih standarda, mjerila i indikatora međunarodne organizacije utječu na razumijevanje obrazovnih ciljeva, instrumente provedbe i kontrole te nude osnovu za procjenu uspješnosti njihove provedbe (Adick, 2002).

3. Društvo znanja i cjeloživotno učenje - diskurzivna osnova obrazovnog djelovanja međunarodnih organizacija

Znanje je globalno prihvaćeno kao čimbenik u javnim politikama koji povezuje gospodarski razvoj, socijalnu stabilnost i obrazovanje. Društvo temeljeno na znanju i ekonomija temeljena na znanju koriste se kao politički obrazac koji pretpostavlja ulaženje znanja u sve pore ekonomije i društva. Sami pojmovi nisu u javnim politikama jednoznačno određeni i počivaju na pretpostavci po kojoj je znanje ključni pokretač ekonomskog rasta, a pritom društvo znanja slijedi iz ekonomije znanja (Prpić, 2005: 6). Često se ti pojmovi koriste nedovoljno specificirani uz "postindustrijsko društvo", "informacijsko društvo", "društvo koje uči" (Jarvis, 2003: 26/27).

Termini imaju svoje teorijske temelje (Stehr, Castells, Lane), ali su u obrazovnu politiku ušli kao političke konstrukcije. Društvo temeljeno na znanju i ekonomija temeljena na znanju koriste se kao početni okvir, opravdanja i način senzibiliziranja javnosti za područje određene javne politike. Ljudsko znanje oblikuje se u ljudski kapital, koji postaje vrijedan kao i fizički kapital. Pod ljudskim kapitalom obično se razumijevaju znanja, sposobnosti, kompetencije i druga osobna obilježja relevantna za ekonomsku aktivnost (Theodore Schultz, Gary Becker). Konceptija ljudskog kapitala analizu usmjerava na načine na koje pojedinci akumuliraju znanja i sposobnosti koje im omogućuju da povećaju produktivnost i zaradu, a onda i ukupno bogatstvo društva u kojemu žive. U situaciji krize i nesigurnosti sve se više ističe i važnost socijalnog kapitala koji se odnosi na karakteristike društvene organizacije, poput povjerenja, normi i mreža koje mogu poboljšati učinkovitost društva olakšavanjem koordiniranog djelovanja. Pojedinci s ljudskim kapitalom uključeni su u mrežu određenih odnosa. O kvaliteti tih odnosa ovisit će i produktivnost ljudskoga kapitala.

U stvaranju društva znanja potrebno je stalno učenje, da bi se znanje moglo širiti i primjenjivati. Zato je društvo znanja vezano uz koncepciju cjeloživotnog učenja. Ideja cjeloživotnog učenja nastala je unutar

specifične zajednice međunarodnih stručnjaka i vodećih osoba međunarodnih organizacija 70-ih godina prošlog stoljeća. Nastojali su pronaći obrazovne odgovore na nove potrebe te društvene, gospodarske i političke izazove. Klasični obrazovni sustav nije bio dovoljan i odgovore je trebalo potražiti izvan škole i redovnog obrazovanja.

Te ideje su zabilježene u dokumentima međunarodnih organizacija: u UNESCO-u, Vijeću Europe, OECD-u. Nakon čuvenog Delorsovog projekta Učenje blago u nama i proglašenja 1996. Godinom cjeloživotnog učenja, ta se ideja ubrzano širila, a poseban poticaj je dao Memorandum o cjeloživotnom učenju iz 2000. godine.

Prema spomenutom Memorandumu, cjeloživotno učenje obuhvaća formalno i neformalno obrazovanje te informalno učenje.

- Formalno obrazovanje se odvija u različitim obrazovnim institucijama i putem njega se stječu priznate diplome i kvalifikacije.
- Neformalno obrazovanje se odvija neovisno o službenom obrazovnom sustavu i obično ne vodi stjecanju službenih potvrda. Može biti organizirano na radnom mjestu i aktivnostima različitih društava ili udruženja kao što su organizacije mladih, sindikati ili političke stranke. Takvo se obrazovanje može dobiti, također, i putem organizacija i usluga koje služe kao dopuna formalnom sustavu obrazovanja, kao što su glazbene škole, sportski klubovi ili privatne poduke kao priprema za polaganje ispita.
- Informalno učenje je prirodna pojava u svakodnevnom životu. Za razliku od formalnog i neformalnog obrazovanja, informalno učenje ne mora se odvijati svjesno, zbog čega ga ni pojedinci sami nužno ne prepoznaju kao faktor koji doprinosi njihovom znanju i vještinama.

Ključna novost koncepcije cjeloživotnog učenja upravo je u informalnom učenju, u identificiranju i vrednovanju učenja na radnom mjestu, među vršnjacima ili u međugeneracijskom prijenosu znanja. Memorandum je odigrao važnu u uvjeravateljskoj misiji međunarodnih organizacija i zajednice stručnjaka koji su promovirali cjeloživotno učenje. Transferom te koncepcije u nacionalne obrazovne politike dolazi do različitih udomljavanja, prilagođavanja pa se javljaju različita razumijevanja i prilagodbe nacionalnim okolnostima.

4. Definiranje obrazovanja i učenja odraslih

Kako se pri tome shvaća obrazovanje odraslih? Obrazovanje odraslih postaje važan dio nacionalnih obrazovnih politika i važna tema međunarodnih organizacija, ali nema jedne univerzalno prihvaćene definicije koja bi važila u svim državama i međunarodnim organizacijama. Obrazovanje odraslih razvijalo se na različitim nacionalnim tradicijama, prijenosom znanja iz jedne države u drugu i prilagođavanjem tih znanja nacionalnim okolnostima. Zbog toga se razlikuje razumijevanje obrazovanja odraslih u Južnoj Americi, Europi ili Africi. Ni u europskim državama nema jedinstvenog određenja. To može stvoriti nesporazume u raspravi o obrazovnim prioritetima, analizi tuđih iskustava ili nastojanju da se potaknu zajedničke aktivnosti.

U hrvatskom Zakonu o obrazovanju odraslih obrazovanje odraslih obuhvaća “cjelinu procesa učenja odraslih namijenjenih:

- ostvarivanju prava na slobodan razvoj osobnosti,
- osposobljavanju za zapošljivost: stjecanju kvalifikacija za prvo zanimanje, prekvalifikaciji, stjecanju i produbljanju stručnih znanja, vještina i sposobnosti,
- osposobljavanju za aktivno građanstvo.

(2) Obrazovanje odraslih dio je jedinstvenoga obrazovnog sustava Republike Hrvatske.”
(Zakon, 2007: članak 1)

Različite definicije obrazovanja odraslih obilježavaju nacionalne politike obrazovanja odraslih. Temelje se na različitim tradicijama obrazovnih politika, strukovnog obrazovanja i pristupa obrazovanju odraslih (Greinert/Hanf, 2004). Nastajale su u specifičnim političkim, gospodarskim i socijalnim okolnostima. Posljedice su različiti oblici zakonskih uređenja, financiranja, organiziranja, certificiranja i provedbe obrazovanja odraslih (primjerice, razlike visokih narodnih škola, otvorenih sveučilišta i kulturnih centara). Na nacionalnoj razini radi se o kontinuiranom strukovnom obrazovanju (npr. Engleska), sociokulturnoj animaciji (Francuska), popularnom obrazovanju (Danska), što je sve shvaćeno kao dio obrazovanja odraslih. Ono što se u jednoj državi može podvesti pod obrazovanje (npr. osnovno obrazovanje odraslih i strukovno obrazovanje) u drugoj je sadržajno i institucionalno dodijeljeno u dva ministarstva, dva odjela i kao dvije konceptijski odvojene cjeline: obrazovanje i osposobljavanje. Isti termini nemaju isto značenje u različitim državama: obrazovanje odraslih, otvorena sveučilišta, visoke narodne škole ne znače isto u Hrvatskoj, Danskoj, Austriji, Škotskoj. Zbog toga i postoji velika razlika u određenju obrazovanja odraslih (Powell, Smith, Reakes, 2003).

OECD je zabilježio nekoliko poteškoća za određivanje ujednačenog shvaćanja obrazovanja odraslih:

- poteškoće da se odredi polaznik, zbog razlike u vrstama programa koji se priznaju kao programi obrazovanja odraslih,
- poteškoće u određivanju dobi polaznika koji ulaze u programe odraslih,
- države se razlikuju u pristupu strukovnom i nestrukovnom obrazovanju (ulazi li strukovno obrazovanje u obrazovanje odraslih). (OECD, 2003).

Europska komisija je konstatala poteškoće zbog različitog razumijevanja u Europskoj uniji koje otežavaju zajedničke aktivnosti i u potrazi je za rješavanjem problema definiranja. Europska komisija, Parlament i Vijeće razlikuju obrazovanje odraslih od strukovnog osposobljavanja odraslih ili kontinuiranog strukovnog osposobljavanja. Obrazovanje odraslih “znači sve oblike nestrukovnog učenja odraslih formalne, neformalne ili informalne naravi... Strukovno osposobljavanje znači bilo koji oblik početnog strukovnog obrazovanja ili osposobljavanja, uključujući tehničko i strukovno podučavanje i naukovanje, koje pridonosi stjecanju strukovne kvalifikacije koju priznaju nadležna tijela u državi članici stjecanja, kao i daljnje strukovno obrazovanje ili osposobljavanje u kojem osoba sudjeluje tijekom svoga radnog života.” (European Parliament and Council, 2006)

Definicija koju je UNESCO ponudio još 1976. godine u dugogodišnjoj je međunarodnoj upotrebi, a i u našoj je stručnoj literaturi te nekim dokumentima nacionalne obrazovne politike (Bijeli dokument, 2002). Prema toj definiciji “Termin obrazovanja odraslih označava korpus organiziranih edukacijskih procesa svih sadržaja, razina i metoda (formalnih i drugih) bez obzira da li odrasli nastavljaju ili zamjenjuju započeto školovanje ili naukovanje, bez obzira razvija li odrasla osoba svoje sposobnosti, proširuje svoje znanje, poboljšava svoje tehničke ili stručne kvalifikacije ili ih preusmjerava te dovodi do promjene svojih stavova ili ponašanja i u perspektivi potpunog osobnog razvitka i u perspektivi sudjelovanja u uravnoteženom i nezavisnom socijalnom, gospodarskom i kulturnom razvoju” (UNESCO, 1976; Bijeli dokument, 2002: 88).

U dokumentima za CONFINTEU VI, UNESCO svugdje koristi termine obrazovanje odraslih i učenje (*adult education and learning*), kao i učenje odraslih i neformalno obrazovanje odraslih, pa pojam obrazovanja odraslih ne pokriva sva ostala područja učenja odraslih.

To razlikovanje nije uzgredno ni slučajno i podudara se sa širenjem ideje cjeloživotnog učenja na područje učenja odraslih (Jarvis, 2001: 31) ili mišljenjem da bi svakako uz obrazovanje odraslih trebalo uključiti kao zasebni pojam osposobljavanje odraslih, pri čemu učenje obuhvaća oba pojma (Svetina, 1994: 53).

Uklapanjem u cjeloživotno učenje odrasli su usmjereni na koncepciju učenja, a ne samo *obrazovanja* odraslih. Upotreba termina učenje odraslih razumljiva je ako se učenje odraslih shvati kao jedno razdoblje cjeloživotnog učenja u društvu znanja.

U razlikovanju obrazovanja i učenja odraslih Merriam i Brockett *učenje odraslih* određuju kao “kognitivni proces unutar osobe koja uči”, i uključuje neplanirana i slučajna iskustva učenja (Merriam/ Brockett,

2007: 5-6). To je razlika od obrazovanja odraslih koje je sustavna, organizirana i planirana aktivnost, planirana i organizirana s namjerom da usmjerava i pomaže učenju (Merriam/ Brockett, 2007: 6).

Učenje odraslih je tako smješteno u obrazovnu koncepciju cjeloživotnog učenja koji je potaknut i razrađivan prije svega u ekspertnim skupinama međunarodnih organizacija i onda prenošen u nacionalne obrazovne politike. Slijedeći tu osnovnu ideju i učenje odraslih obuhvaća formalne i neformalne oblike obrazovanja te informalno učenje. Ono obuhvaća obrazovanje te strukovno osposobljavanje. Prebacujući težište na osobne, skupne i nacionalne obrazovne ciljeve i pojedinačne rezultate učenja, u drugi plan se potiskuju forme kojima se učenje provodi. Svi oblici učenja su dobrodošli i obrazovna politika ih namjerava koristiti.

Cijeli proces određenjem učenja odraslih nadilazi okvire obrazovne politike i državnih tijela zaduženih za obrazovanje. Socijalna, ekonomska i kulturna politika jasno su povezane uz razvoj učenja odraslih. Najizraznije se povezuje sa socijalnom sigurnošću pojedinca, njegovom zapošljivošću i aktivnim životom u zajednici.

Učenje odraslih kao i obrazovanje odraslih kompleksan je fenomen koji nikad ne može biti reduciran na jedno jednostavno objašnjenje. Prije bi se moglo govoriti o stalno promjenjivom mozaiku u kojem se stariji dijelovi preslaguju, a novi elementi se dodaju (Merriam, 2008: 94). Takva konstatacija i cijeli taj naš projekt stavljaju u određeni vremenski i prostorni kontekst.

U situaciji kad se stalno mijenja određenje što obrazovanje jest i što bi moglo biti treba pripaziti da svoje napore usmjerimo na uvažavanje sociokulturnog i materijalnog konteksta da bismo prepoznali potencijal te otkrili nove vizije za učenje odraslih (Merriam, 2008: 98). Nedostatak jedinstvene definicije može stvoriti problem u nedostatku usporedivih statističkih podataka, raspoređivanju sredstava za obrazovanje odraslih. Međutim, strogoća definiranja koja je poželjna u teorijskom radu može stvoriti poteškoću u javnoj politici u kojoj višeznačnost može biti korisna.

Zbog toga definicija treba biti dovoljno široka da osigura visoku razinu participacije u obrazovanju i osposobljavanju, uz očuvanje jednakosti među svim pojedincima i skupinama s ponudom visokokvalitetnih programa za koje se može osigurati dovoljno resursa (OECD, 2003: 26). Proces definiranja ne smije naškoditi osnovnom cilju: što širem i kvalitetnijem obrazovnom obuhvatu odraslih i njihovom uključivanju u procese učenja.

5. Korisnost učenja o obrazovnim politikama međunarodnih organizacija

Ako se obrazovanje, pa i obrazovanje odraslih definira u okviru nacionalnih politika, zašto uopće trebamo učiti od drugih država i organizacija? Zar netko drugi zna bolje od nas samih kako bismo mogli urediti naš obrazovni sustav?

U globalnoj povezanosti, u procesu europskog povezivanja razumljivo je da i efekti obrazovnih politika teško mogu ostati nacionalno izolirani. To nije stvar samo znanstvenog interesa za drugim obrazovnim sustavima, nego i osobnih iskustava građana. U potrazi za poslom izvan nacionalnih granica odrasli vrlo brzo uoče vrijednost svojih prethodno stečenih kvalifikacija i potreba za dodatnim učenjem. Europski obrazovni prostor je od samog početka povezivan na razini strukovnog osposobljavanja, da bi se tek Ugovorom iz Maastrichta 1992. i obrazovanje izričito uključilo u područje politika koje se usklađuju.

Međunarodna povezanost omogućuje nam da provodimo međunarodne obrazovne inicijative zbog toga što smo se na to obvezali članstvom u nekoj organizaciji ili zbog vlastite prosudbe da nam tuđa iskustva mogu pomoći u rješavanju naših problema. Upravo svijest o potrebi da se izgradi konkurentno gospodarstvo, postigne stabilan razvoj i osigura socijalna kohezija utječu na potrebu za učenjem od obrazovnih politika koje nude kvalitetne odgovore na te izazove. Globalne prijetnje i strah od krize snažan su poticaj za potragu za novih obrazovnim rješenjima.

Uključujući međunarodnu dimenziju u vlastitu obrazovnu politiku povećavamo vlastito znanje i razumijevanje, tj. bolje smo informirani o iskustvima drugih, a to se reflektira i na vlastitu zemlju (Reischmann, 2004: 23). Osim toga, na iskustvima drugih možemo lakše učiti. Možemo učiti i na vlastitim pogreškama, ali je manje bolno učiti na tuđim pogreškama ili proučavati njihove pozitivne primjere.

Međunarodne organizacije omogućuju učenje na više načina. Učiti se može unutar mreže osoba koje kreiraju politiku u međunarodnoj organizaciji, i koje su na vrhu organizacijske strukture pojedine organizacije.

Druga je mogućnost da se uči prenoseći znanje s vrha na domaći, lokalni teren. Na kraju organizacije uče od lokalnih provoditelja i kreatora obrazovne politike. Pripreme za CONFINTEU VI pokazuju upravo takvo učenje od dolje prema gore, regionalno prikupljanje iskustava i inicijativa (Radaelli, 2008: 248).

Učenje od drugih moguće je korištenjem šest različitih izvora podataka o obrazovanju odraslih:

1. Izvješća pojedinih država, koja opisuju sustav obrazovanja odraslih u pojedinoj državi. Ta su izvješća često utemeljena na impresiji autora, a najčešće su nastajala tijekom 1970-ih i 1980-ih godina.
2. Programska izvješća opisuju strane programe, institucije i organizacije za obrazovanje odraslih. Često su usmjerena na jednu temu ili problem. Češće je zastupljen primjer samo jedne zemlje nego komparativna dimenzija. Najčešća su rađena tijekom 1980-ih godina.
3. Usporedni pregledi prikazuju podatke iz više država i pokazuju što je detektirano u jednoj, a što u drugoj državi, ali nema eksplicitne usporedbe ni pregleda sličnosti i razlika. Primjeri su "Handbook of Adult Education", Franza Pöggelera iz 1978. godine, ili "The State and Adult Education" istog autora iz 1990. godine te "Perspectives on Adult Education and Training in Europe" Petera Jarvisa iz 1992. godine.
4. Komparacija, usporedba ide korak dalje: izvješćuje o dvije ili više država i analizira sličnosti i razlike. Usporedno predstavljanje podataka o pojedinim državama tek je pretpostavka za takvu komparaciju. Primjer za takve izvore su završne opaske koje su Alexander N. Charters i Ronald J. Hilton iznijeli u "Landmarks in International Adult Education. A Comparative Analysis" iz 1989. godine.
5. Refleksije u odnosu na određena područja ili metode dio su komparativnih istraživanja: refleksije o metodama, strategijama i koncepcijama međunarodnih komparacija i zajednička izvješća o razvoju na međunarodnom komparativnom području.
6. Cjelovita izvješća i drugi dokumenti međunarodnih organizacija: UNESCO, OECD, Svjetska banka (English, 2005: 138, 139).

Važnost međunarodne dimenzije obrazovanja odraslih uočili su pioniri te djelatnosti u Hrvatskoj početkom prošlog stoljeća. Albert Bazala, utemeljitelj pučkih sveučilišnih predavanja, svoju inicijativu vezuje uz engleske sveučilišne ekstenze, francuske i njemačke socijalne pedagoge, njemačke i austrijske autore te iskustva bečke ekstenze. Andrija Štampar, utemeljitelj Škole narodnog zdravlja, imao je potporu u širokoj suradničkoj i kolegijalnoj mreži te formalnoj podršci međunarodnih organizacija (od Lige naroda do stručnih međunarodnih organizacija). Iskustva obrazovnih politika drugih država i inicijative međunarodnih organizacija prisutni su i u sadašnjim prijedlozima hrvatskih obrazovnih promjena.

Važnost međunarodne dimenzije obrazovanja odraslih područje je djelovanja komparativne andragogije (Titmus, Savičević), ali i komparativne analize obrazovnih politika (Heidenheimer/Heclo/Adams: 1990). Stavljanjem težišta na cjeloživotno učenje otvaraju se mogućnost i potreba za uključivanje više znanstvenih područja i disciplina da bi se istražio složeni fenomen definiranja politika obrazovanja odraslih, javnog upravljanja i implementacija u sve složenijem odnosu nacionalnih obrazovnih politika i međunarodnih obveza i utjecaja (Tuijnman, 2002).

Posebnu poteškoću u analizi politika obrazovanja odraslih čini otežano razlikovanje znanstvenih i političkih dokumenata. Teško je razdvojiti pojedinačne akademske publikacije, kao sveučilišna istraživanja o obrazovanju odraslih, od publikacija međunarodnih agencija kao dokumenata javnih politika. U oba slučaju bile su uključene iste osobe u različitim ulogama. Neke od njih su imale stalniju poziciju u međunarodnim organizacijama (J. Lowe, G. Wedell, A. Tuijnman, P. Belanger, L. Bown) ili su radili ekspertize bez stalne veze s određenom organizacijom ili agencijom (C. Titmus, W. Leirman, P. Jarvis, J. Knoll) (Knoll, 2002).

6. Međunarodne organizacije

Međunarodna dimenzija politika obrazovanja odraslih može obuhvatiti analizu pojedinih nacionalnih obrazovnih sustava, komparativne analize više država, uloge pojedinih aktera u ovoj te analize pojedinačnih problema (npr. kompetencije, kvalifikacijski okvir, financiranje, provoditelji obrazovanja i sl.). Međunarodne organizacije spadaju u ključne aktere međunarodnog djelovanja na području obrazovanja odraslih.

Unutar aktivnosti međunarodnih organizacija u središtu interesa su ove aktivnosti:

- obrazovanje odraslih i druge obrazovne politike (pravni poredak, financiranje, suradnja i koordinacija),
- pojedinačna pitanja prakse obrazovanja odraslih (cjeloživotno učenje, strukovno obrazovanje, pismenost, okoliš),
- programatski dizajn za budućnost, za poticanje međunarodnih diskusija (1972. Faure Report, 1996. Delorsovo izvješće) (Knoll, 2002).

Radovi iz ove knjige ograničavaju se na samo neke dijelove politika međunarodnih organizacija koje se odnose na obrazovanje odraslih. Naglasak će biti na dokumentima, stavljanju obrazovanja odraslih na dnevni red tih organizacija, pregled ciljeva međunarodnih organizacija i opis institucionalne osnove za njihovo ostvarivanje. Namjera ove analize nije proučavanje implementacijskog procesa, procjene učinkovitosti, djelotvornosti i legitimnosti tih politika obrazovanja odraslih. One se spominju samo uzgredno. Isto tako, ispuštena su konkretna andragoška rješenja koja proizlaze iz pojedinih preporuka ili standarda.

Ova analiza ograničava se na međuvladine međunarodne organizacije. To su organizacije osnovane ugovorom ili nekim temeljnim sporazumom između dviju ili više država. Imaju neka zajednička obilježja:

1. postojanje trajne organizacije za provedbu zadanih ili ugovorenih funkcija,
2. dobrovoljno članstvo, pri čemu članice ispunjavaju određene uvjete,
3. postojanje temeljnog akta kojim se određuju ciljevi, ustroj i metode djelovanja,
4. postojanje konzultativnog organa sa širokom predstavljenošću članica,
5. djelovanje stalnog tajništva sa zadatkom kontinuiranog izvršavanja administrativnih, istraživačkih i informacijskih funkcija (Bennett/Oliver, 2004: 12).

Te međuvladine organizacije razlikuju se od nevladinih međunarodnih organizacija, koje također imaju važnu ulogu u obrazovanju odraslih (npr. European Adult Education Association, ESREA, International Society for Comparative Adult Education). Međutim, one ovom prilikom neće biti predmet zasebnog izučavanja. Zbog toga, kad u ovoj knjizi govorimo o međunarodnim organizacijama, govorimo o Ujedinjenim narodima i specijaliziranim agencijama UN-a, Europskoj uniji, Vijeću Europe i OECD-u.

Provedba programa obrazovanja odraslih danas je povezana uz tri dominantna područja: područje nacionalne obrazovne politike, tržište obrazovnih usluga i međunarodnu razinu, u kojoj je ključna uloga međunarodnih organizacija. Tako djelovanje međunarodnih organizacija predstavlja važnu inovaciju u javnom upravljanju obrazovanjem odraslih (Martens/Rusconi/Leuze, 2007: 8).

Međunarodne organizacije na različite načine sudjeluju u javnom upravljanju obrazovanjem odraslih. Možemo navesti sljedeće oblike:

1. Koordinacija

Organizacije utječu na inicijative u organiziranju, vođenju i rješavanju procedura u politici obrazovanja

odraslih. Organiziraju se konferencije, sastanci, okupljaju važni akteri. Organizacije imaju i vlastitu infrastrukturu s osobljem i mrežom različitih aktera (sveučilišta, regionalne institucije itd.). Tim se putem razvija novi oblik intelektualne kooperacije. Važni su poticaji za izgradnju mreže provoditelja obrazovanja odraslih.

2. *Upravljanje formiranjem mišljenja i diskursa obrazovnih promjena*

Organizacije utječu na nacionalne diskurse tiskanjem materijala, knjiga, brošura, distribucijom statističkih podataka itd. Uključivanjem u dijalog o politikama obrazovanja odraslih i pismenosti odraslih te širenjem globalnih iskustava širi se i određeno razumijevanje obrazovanja odraslih, uvode se nova terminologija i novi oblici razumijevanja obrazovnih promjena. Posljednjih godina prostor obrazovanja odraslih osvaja novi rječnik: *fleksigurnost, fleksibilnost, governance, zapošljivost, dionici, isključenost*. Uz rječnik se vezuje i drugačije razumijevanje ciljeva i procesa obrazovanja.

3. *Upravljanje putem instrumenata kojima raspolažu organizacije*

Organizacije mogu djelovati svojim instrumentima na koje država pristaje ulaskom u međunarodnu organizaciju, bez obzira radi li se o ugovorima, preporukama, odlukama i sl. koji mogu završiti i nekim normama. Iz članstva proizlazi niz obveza koje mogu biti u obliku pravnih normi, moralnih normi, prihvaćanja zajedničkih vrijednosti ili u obliku usuglašavanja s međunarodnim standardima. Uključena je, također, savjetodavna ili financijska pomoć u razvoju obrazovanja.

Organizacije pokreću značajne međunarodne projekte i inicijative u obrazovanju odraslih, i sudjeluju u njihovoj provedbi, te razvijaju interakciju s drugim partnerima na mobiliziranju i transferu resursa. (Martens/Balzer, 2004; Martens/ Rusconi/ Leuze, 2007; McNeely/Cha, 1994).

Iako su međunarodne organizacije bez formalne moći kojom raspolažu državni organi ili je njihova moć ograničena, njihov utjecaj je velik i značajan. To nije samo utjecaj zbog financijske moći koja određuje prioritete i oblike razvoja obrazovanja odraslih. Značajan je utjecaj zajednice eksperata koja širi norme i vrijednosti. Taj je utjecaj sadržan u idejama koje zastupaju, znanju koje posjeduju, ekspertizama koje izrađuju, formiranju diskursa, postavljanju problema. Sve su to mehanizmi moći (Dale/Robertson, 2007: 219)

Svojim djelovanjem međunarodne organizacije uvode nove standarde u obrazovanje, nove aranžmane za obrazovne sustave i novu evaluacijsku koordinaciju te nova mjerila uspješnosti. Utječu na to da se pitanja obrazovanja odraslih postavljaju na dnevni red nacionalnih politika i tako pomažu razvoju nacionalnih politika obrazovanja odraslih, ali i njihovom približavanju (Dale /Robertson, 2007).

Često je nacionalna obrazovna politika mjesto gdje se ostvaruju globalna pravila koja su nastala i operacionalizirana u međunarodnim organizacijama. Cijela koncepcija cjeloživotnog obrazovanja nastala je upravo unutar takvih suradničkih i ekspertnih mreža utjecajnih stručnjaka u međunarodnim organizacijama, a kasnije se počela ugrađivati u nacionalne i regionalne politike. Međunarodne organizacije ne zamjenjuju nacionalne države, ali kreiraju informalne strukture autoriteta pokraj države u smislu komunikacije i institucionalnog jačanja međunarodne integracije (Dale/Robertson, 2007: 221). Pospješuju približavanje obrazovnih politika razmjenom informacija, temeljnim dokumentima, instrumentima standardizacije, tehničkim i financijskim resursima.

7. O knjizi

Republika Hrvatska ima stoljetnu tradiciju institucionalnog obrazovanja odraslih, a važan institucionalni poticaj suvremenom obliku obrazovanja odraslih dan je stvaranjem Strategije obrazovanja odraslih koju je Vlada Republike Hrvatske donijela u studenome 2004. godine, donošenjem Zakona o obrazovanju odraslih 2007. te osnivanjem Agencije za obrazovanje odraslih. Već u počecima djelovanja Agencije pokazala se potreba za prikazom djelovanja međunarodnih i europskih organizacija na području cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih. Ubrzani pristup i sudjelovanje Hrvatske u različitim međunarodnim i europskim projektima, programima i aktivnostima dodatno su zahtijevali osvrt na osnovne pokazatelje i temeljne postavke međunarodnih organizacija. Zbog toga je 2006. osnovana radna skupina sa zadatkom da izradi komparativni prikaz djelovanja međunarodnih i europskih organizacija, prikaže njihove temeljne akte i obradi temeljne pojmove obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja.

Osim obujma i složenosti materije, tijekom rada pojavile su se pojmovne dvojbe, upitnost ujednačena pristupa različitim međunarodnim organizacijama, stavljanje težišta na cjelokupni ili određeni aspekt djelovanja međunarodne organizacije, prikaz i vrednovanje propisa i djelovanja prema hijerarhijskom, kronološkom ili nekom drugom kriteriju te na niz drugih pitanja čije rješavanje može uvijek iznova pobuditi nova pitanja i kritičke prosudbe. Pred radnu skupinu postavljen je zadatak da prikaže djelovanje europskih i ključnih međunarodnih organizacija u području obrazovanja odraslih, s naglaskom na najvažnije dokumente tih organizacija. Kao rezultat tog zadatka prikupljeni su radovi koji opisuju ključne međunarodne dokumente i procese što se odnose na obrazovanje odraslih. Radna skupina sastavljena je od stručnjaka različitih profila koje povezuje interes za obrazovanje odraslih. Takav raznolik sastav omogućio je sveobuhvatniji pristup, uz nužne razlike u naglascima i načinu prikaza pojedine organizacije. Zbog toga je skupljen niz preglednih radova u kojem su autori usklađivali strukturu i osnovne pristupe, ali je zadržan njihov osnovni autorski doprinos.

Prva knjiga tih radova odnosi se na prikaz djelovanja europskih organizacija (Vijeće Europe i Europska unija), a nastavak na predstavljanje najvažnijih međunarodnih organizacija (UN, UNESCO, Međunarodna organizacija rada, Svjetska banka, OECD) na području obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja. U djelovanju tih organizacija postoje sličnosti, ali njihove brojne specifičnosti razlikuju ih od drugih pa je stoga i na razini količine i stila teksta uočljiva različitost. Ujedinjeni su narodi organizacija koja je položila temelje suvremenog pristupa obrazovanju, detaljno razrađene u dokumentima koje je pripremio UNESCO. Međunarodna organizacija rada stavila je naglasak na radno-pravni aspekt izražen u njezinim temeljnim aktima - konvencijama i preporukama. Djelovanje Svjetske banke razmatrano je kroz prizmu financiranja i potpore programima obrazovanja. Tekst o OECD-u referira se na statističke pokazatelje, analize i studije o obrazovanju, koje se posredno ili neposredno sagledava u kontekstu ekonomskih pitanja. Za razliku od djelovanja na svjetskoj razini, prilagođenog i potencijalno prihvatljivog svim državama, europske organizacije svojim djelovanjem uspostavljaju visoke i složene standarde planiranja, provedbe i praćenja obrazovanja u europskom obrazovnom prostoru. Djelovanje europskih organizacija neposrednije utječe na našu obrazovnu politiku i izaziva veliko zanimanje u procesu ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Zbog toga je i Agencija odlučila da se najprije predstave bliže europsko okruženje i organizacije koje neposrednije utječu na naše svakidašnje aktivnosti te kreiranje politike obrazovanja odraslih.

U drugom dijelu ove knjige najopširniji je objavljeni pojmovnik obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja na hrvatskom jeziku. Pojmovi su obrađeni u kontekstu njihova značenja koji imaju u određenim međunarodnim organizacijama i ne moraju nužno odgovarati značenju koje imaju u hrvatskom obrazovnom ili pravnom nazivlju, iako se i ta okolnost uzimala u obzir tijekom obrade. Dinamičnost područja koje obrađuje utječe na to da pojmovnik ne može biti konačno dovršen uradak, nego zahtijeva stalnu izmjenu i doradu. Vjerujemo da, unatoč nedovršivosti, može poslužiti kao uputa za razumijevanje osnovnih ciljeva, instrumenata i procedura obrazovne politike. Neupućena upotreba pojedinih pojmova ne pomaže u trenutku kad se uključujemo u djelovanje pojedine međunarodne organizacije bilo kao korisnici ili suradnici.

Treći dio sadrži dvojezični izbor važnih akata ili dijelova akata i druge analitičke građe međunarodnih i europskih organizacija. Mnogi su prvi put dostupni i na hrvatskom jeziku, olakšavajući time čitanje i omogućujući lakše svladavanje pojmovlja obrazovanja odraslih na hrvatskom i engleskom jeziku. Drugi je važan kriterij za izbor akata pružanje uvida u naglašavanu sličnost i različitost organizacija u pristupu obrazovanju odraslih, koja

je uočljiva unutar određene organizacije u određenom povijesnom kontekstu i u odnosu na druge organizacije. Odabir akata ovisio je, najviše, o autorima, koji su se rukovodili povezivanjem dokumenata s tekstem o određenoj međunarodnoj organizaciji. Ti tekstovi namijenjeni su kreatorima i provoditeljima obrazovne politike na svim razinama, provoditeljima obrazovanja odraslih te svim stručnjacima zainteresiranim za obrazovanje odraslih.

Poseban problem bila je neusklađena terminologija. Primjerice, termin *training* u Hrvatskoj se prevodi kao izobrazba, osposobljavanje te kao obuka. *Adult learning* je preveden i kao učenje i kao obrazovanje odraslih. Vjerujemo da će usporedno tiskanje izvornika i hrvatskih prijevoda spriječiti moguće nesporazume i potaknuti raspravu o terminologiji obrazovne politike na hrvatskom.

Ovako pripremljena knjiga nije zatvoren projekt jer se u području učenja odraslih svaki dan događaju nove inicijative, nove koncepcije i odgovarajuće odluke. Zbog toga ovaj rad treba shvatiti kao podlogu na koju će se nadograđivati izmjene, dopune, novi dokumenti, novi pristupi i novi pojmovi. To će biti osnova za novo izdanje ove knjige ili njezinu digitalnu i mrežnu dopunu.

II. | VIJEĆE EUROPE

1. OSNIVANJE VIJEĆA EUROPE I NJEGOVE KLJUČNE INSTITUCIJE

Vijeće Europe međunarodna je organizacija sa sjedištem u Strasbourgu čiji su glavni zadaci jačanje demokracije, zaštita ljudskih prava i pravne države na europskom kontinentu. Osim promicanja tih temeljnih načela, Vijeće Europe vrlo je aktivno i u zaštiti zajedničke europske kulturne baštine. Također, djeluje kao forum koji proučava i traži rješenja za cijeli niz aktualnih društvenih problema, primjerice socijalnu isključenost, rasnu, nacionalnu i drugu netrpeljivost, društvenu integraciju migranata, bioetička pitanja, terorizam, trgovinu drogom i druge suvremene probleme europskih društava.

Tu najstariju europsku organizaciju osnovalo je 5. svibnja 1949. u Londonu deset zemalja. U međuvremenu su se pridružile i druge zapadnoeuropske zemlje pa se do 1989. Vijeće Europe proširilo na 23 zemlje članice. Završetkom hladnog rata Vijeće Europe nametnulo se kao glavni politički forum za trajni dijalog i suradnju sa zemljama istočne i srednje Europe koje su izabrale demokratski oblik upravljanja državom. Ta nova uloga Vijeća Europe kao čuvara demokratske sigurnosti potvrđena je Bečkim sastankom na vrhu održanim u listopadu 1993. godine. Istodobno su određena zajednička načela glede zaštite manjina i aktivne podrške procesu demokratske tranzicije te je dogovoreno jačanje mehanizma promatranja ispunjavanja preuzetih obveza u zemljama članicama.

Tijekom drugog sastanka održanog u listopadu 1997. u Strasbourgu šefovi država i vlada prihvatili su akcijski plan jačanja uloge Vijeća Europe u četiri područja: demokracija i ljudska prava, socijalna kohezija, zaštita građana, demokratske vrijednosti i kulturološka raznolikost.

Motivirano potrebom učvršćivanja jedinstva Europe, Vijeće Europe održalo je svoj treći sastanak na vrhu u svibnju 2005. u Varšavi. Potvrđena su osnovna područja djelovanja Vijeća Europe: promicanje zajedničkih temeljnih vrijednosti (ljudska prava, demokracija i vladavina prava), jačanje sigurnosti građana Europe, izgradnja humanije Europe bez podjela te poticanje suradnje s drugim međunarodnim i europskim organizacijama i institucijama.

Vijeće Europe danas obuhvaća više od 800 milijuna Europljana u 47 država članica.

Vijeće Europe čine ove ključne institucije: *Odbor ministara (Committee of Ministers)*, *Parlamentarna skupština (Parliamentary Assembly)*, *Europski sud za ljudska prava (European Court of Human Rights)*, *Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Europe (Congress of Local and Regional Authorities)* te *Povjerenik za ljudska prava (Commissioner for Human Rights of the Council of Europe)*. Tajništvo Vijeća Europe ima otprilike 1800 službenika iz svih zemalja članica, a na čelu mu je glavni tajnik Vijeća Europe. Službeni jezici Vijeća Europe su engleski i francuski.

2. KLJUČNE AKTIVNOSTI VIJEĆA EUROPE U PODRUČJU OBRAZOVANJA

2.1. Institucionalna struktura djelovanja u području obrazovanja

Europskom kulturnom konvencijom (European Cultural Convention) iz 1954. uspostavljen je okvir za rad Vijeća Europe na području školovanja, visokog obrazovanja i istraživanja, kulture, kulturne baštine, sporta i mladeži koji predstavlja osnovu za dijalog i suradnju između 49 zemalja (47 zemalja članica, uz Bjelorusiju i Svetu Stolicu). Vijeće za kulturnu suradnju (Council for Cultural Co-operation - CDCC) upravlja obrazovnim i kulturnim programima Vijeća Europe. Pomažu mu četiri specijalizirana odbora - za obrazovanje, visoko obrazovanje i istraživanje, kulturu te kulturnu baštinu. Osim toga, održavaju se i redovite konferencije specijaliziranih ministara.

Vijeće Europe se usmjerava na osnovna pitanja o tome kako obrazovanje može pomoći u promidžbi ljudskih prava i temeljnih sloboda te jačanju pluralističke demokracije, kako može približiti narode Europe i uspostaviti bolje razumijevanje i povjerenje te kako može pomoći europskim vladama i građanima da se suoče s velikim izazovima koji stoje pred europskim društvima. Te zadatke ostvaruje:

- velikim projektima u područjima osnovnoškolskog, srednjoškolskog i visokog obrazovanja te obrazovanja odraslih osoba,
- sjedinjavanjem ideja, iskustava i istraživanja,
- promicanjem veza te razvijanjem novih oblika suradnje i mreža,
- priznavanjem obrazovnih kvalifikacija u cijeloj Europi,
- objavljivanjem studija, priručnika i drugih publikacija namijenjenih donositeljima odluka i obrazovnim djelatnicima,
- suradnjom s drugim europskim i međunarodnim institucijama i nevladinim organizacijama.

Vijeće Europe aktivno je u programima suradnje na području obrazovanja za zemlje nove demokracije. Obrazovanje o ljudskim pravima i aktivnom, odgovornom građanstvu od ključne je važnosti za razvoj pluralističkih demokracija u europskim državama. Vijeće Europe poduzima posebne programe za pomoć zemljama u demokratskoj tranziciji u razvoju novih nastavnih programa i sredstava za podučavanje. Posebno je važna pomoć u unapređivanju politika visokog obrazovanja, u čemu se provode aktivnosti u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Makedoniji, Armeniji, Azerbajdžanu, Gruziji, Moldaviji, Ruskoj Federaciji i Ukrajini.

2.2. Europska dimenzija u srednjem i visokom obrazovanju

Nastojanje da se uvedu europske dimenzije u srednjoškolsku nastavu provodi se nizom posebnih projekata. Taj vid aktivnosti Vijeća Europe prepoznatljiv je u projektu *Srednjoškolska nastava za Europu (Secondary Education for Europe)*. Projekt pokazuje na koji bi način srednje škole trebale pripremati mlade ljude za učenje, obrazovanje, rad, mobilnost, slobodno vrijeme i svakodnevni život u demokratskoj i multikulturnoj Europi. Niz javnih rasprava omogućio je pregled rezultata reformi koje se trenutačno provode u vezi s ciljevima, sadržajem i metodama srednjoškolske nastave, suradnjom između škola i njihovih lokalnih zajednica, pripremljenosti i kvalifikacijama nastavnika. Posebna je pozornost posvećena reformama koje su u tijeku u zemljama nove demokracije. Vijeće Europe objavilo je i "Vodič za srednjoškolsku nastavu u Europi"

koji se sastoji od monografija u kojima se opisuje stanje u pojedinim zemljama.

Nizom publikacija opisuju se konkretne inicijative i u pedagoškom materijalu o europskim temama. Konačno, Vijeće Europe uspostavilo je mrežu nacionalnih agencija koje su zadužene za promidžbu veza i razmjenu između škola. Taj je projekt sada ušao u fazu širenja zaključaka organizacijom nacionalnih i regionalnih seminara.

Europa u školi: natjecanje za Europski dan škole (Europe at school: European day at school) događaj je koji se održava jedanput na godinu. Namijenjen je školama, a pod pokroviteljstvom je Vijeća Europe, Europske komisije, Europskoga parlamenta i Europske kulturne zaklade. Cilj mu je zainteresirati mlade ljude školskoga uzrasta za europska pitanja.

Pestalozzi, Program osposobljavanja stručnjaka u obrazovanju („Pestalozzi“, Training Programme for education professionals) aktivnost je Vijeća Europe uspostavljena 1969. godine. Pomaže nastavnicima da tijekom svoga službovanja u drugoj zemlji članici pohađaju kratke tečajeve stručnog usavršavanja kako bi proširili svoje profesionalno iskustvo. Svake godine u tom programu sudjeluje otprilike 2000 nastavnika. Seminari organizirani u sklopu programa uglavnom su posvećeni prioritetima Vijeća Europe kao što su obrazovanje o demokratskom građanstvu i o ljudskim pravima, interkulturno obrazovanje, veze i razmjene između škola, moderni jezici, povijest, europska obrazovna dimenzija i drugo. Program je dosad potpisalo 49 zemalja, uključujući i Hrvatsku. Hrvatski profesori su sudjelovali u programima stručnog usavršavanja o interkulturalizmu, politici i medijima, demokratskom upravljanju, poučavanju o holokaustu, nastavi u bolnicama, borbi protiv ksenofobije i diskriminacije, obrazovanju djece s teškoćama u razvoju, kulturnoj raznolikosti, ljudskim pravima itd. na seminarima u raznim europskim zemljama.

Prepoznajući važan doprinos koji veze i razmjene između škola mogu imati na europsku integraciju, Vijeće Europe razvilo je 1991. godine *mrežu veza i razmjena između škola*. Ta mreža promiče obrazovne aspekte veza i razmjena između škola stručnim usavršavanjem nastavnika, izdaje publikacije i organizira rasprave o standardima kvalitete te pomaže zemljama članicama u uspostavljanju infrastrukture potrebne za uspješno povezivanje škola.

Program učeničke razmjene u srednjoškolskom obrazovanju (Students exchange programme in upper secondary education) osmišljen je da pridonese europskoj integraciji pružajući mogućnost srednjoškolskim učenicima da u razdoblju od tri do devet mjeseci pohađaju nastavu u drugoj europskoj zemlji. Program se zasniva na koncepciji kulturne razmjene, a jezični aspekti igraju manje važnu ulogu. Zbog toga su sudionici programa smješteni u obiteljima i idu u iste škole kao i njihovi vršnjaci u zemlji domaćinu.

I u području visokog obrazovanja Vijeće Europe je aktivno u *Odboru za visoko obrazovanje i istraživanja (The Steering Committee for Higher Education and Research - CDESR)*. Odbor je odgovoran za provedbu aktivnosti u visokom obrazovanju i istraživanju uključenih u program, koji je prihvatio Odbor ministara. Odbor je jedini paneuropski forum u kojem predstavnici iz ministarstava i akademske zajednice razmjenjuju mišljenja i izrađuju europske programe. Osim predstavnika ministarstava i akademske zajednice, u tom su odboru i promatrači iz zemalja koje imaju status promatrača u Vijeću Europe i promatrači iz mreže organizacija koje se bave visokim obrazovanjem na međunarodnoj razini. Sadašnji su prioriteti razvitak europskog visokog obrazovanja i istraživanja na temeljima zajedničkih demokratskih načela i vrijednosti europskog obrazovnog naslijeđa, uključujući slobodu učenja, podučavanja i istraživanja te autonomiju visokoobrazovnih ustanova u demokratskom društvu; doprinos u provedbi Bolonjskog procesa, promoviranje mobilnosti studenata i nastavnog osoblja, posebice pravednim priznavanjem kvalifikacija, te doprinos visokog obrazovanja ekonomskom, društvenom i kulturnom razvitku europskih društava.

Program zakonske reforme u području visokog obrazovanja predviđen je kao pomoć novim zemljama članicama u reformi njihova sustava visokog obrazovanja. Program se provodi preko savjetodavnih misija, multilateralnih radionica u kojima se razmatraju zajednički problemi u razvoju visokoga obrazovanja, multilateralnih studijskih posjeta usredotočenih na neke aspekte primjene visokoobrazovnog zakonodavstva i politike te objavljivanja komparativnih studija.

Osnovni obrazovni ciljevi koji uključuju europsku dimenziju obrazovanja, povezivanje i bolje razumijevanje naroda Europe zahtijevaju veću mobilnost. Akademska mobilnost i priznavanje diploma te osnivanje ureda na nacionalnoj razini za priznavanje diploma kao dio EU *ENIC mreže (ENIC network - European Network of Information Centres in the European Region)* pokrenuti su u travnju 1997. godine zajedničkom

Konvencijom Vijeća Europe i UNESCO-a o priznavanju diploma u europskoj regiji (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region) kojom se olakšava kretanje ljudi i ideja u području visokog obrazovanja. Odluka o priznavanju treba se zasnivati na znanju i vještinama potvrđenima visokoškolskom kvalifikacijom. Svaka zemlja potpisnica priznaje visokoškolske kvalifikacije stečene u drugoj zemlji potpisnici, osim ako se utvrde bitne razlike između kvalifikacija za koje se traži priznavanje i odgovarajuće kvalifikacije u zemlji u kojoj se traži priznavanje. Tome trebaju poslužiti nacionalni ENIC uredi. To su izvještajni centri o akademskoj pokretljivosti i priznavanju visokoškolskih kvalifikacija te djeluju kao dio Europske mreže nacionalnih izvještajnih centara o akademskoj pokretljivosti i priznavanju. Vijeće Europe surađuje s UNESCO-om u upravljanju mrežom nacionalnih informacijskih centara za akademsku mobilnost i priznavanje diploma. ENIC uredi usko surađuju s nacionalnim centrima za akademsko priznavanje, NARIC uredima Europske unije (*National Academic Recognition Information Centre*).

Lisabonska konvencija iz 1997. postala je jedan od ključnih instrumenata za priznavanje kvalifikacija u Europi i za širenje ideje transnacionalnih kvalifikacijskih okvira. Inicijativu kvalifikacijskih okvira koji povezuju više obrazovnih sustava oživotvorila je Konfederacija rektorskih konferencija EU-a uz potporu Europske komisije te godine 2001. završila prijedlogom Europskog kvalifikacijskog okvira (*European Qualifications Framework - EQF*). Ideja se širila i unutar skupine ministara Commonwealtha i njihove namjere virtualnog povezivanja malih država zajednice putem projekta Commonwealth učenja (*The Commonwealth of Learning - COL*). Države bi se povezivale putem informacijsko-komunikacijske tehnologije. Uz tu ideju je pripremljen dokument o transnacionalnom kvalifikacijskom okviru za male države unutar britanskog Commonwealtha. Vijeće Europe, uz ekspertnu osnovu i daljnje bavljenje osiguranjem kvalitete, akreditacije i priznavanja kvalifikacija, te inicijative razvija u suradnji s UNESCO-om i EU.

U suradnji s Europskom komisijom Vijeće Europe vodi i razvija projekt *Riznica europskog obrazovanja (European Education Thesaurus - EET)*, ustrojeni višejezični popis ključnih riječi s indeksom. Namjera je omogućiti upoznavanje obrazovnih sustava pojedinih zemalja i termina koje upotrebljavaju dovodeći ih u vezu s drugim obrazovnim sustavima i prevodeći njihovo značenje. Četvrto, zadnje izdanje obuhvaća 11 službenih jezika Europske unije. Na kraju su izrađene i druge jezične verzije, na albanskom, hrvatskom, češkom, mađarskom, poljskom, slovenskom i turskom. Pošto se nakon edicije 1998. Vijeće Europe povuklo iz tog projekta on je nastavljen u okviru projekta Eurydice Europske unije.

2.3. Aktivnosti Vijeća Europe u području obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava te interkulturalno obrazovanje

Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava te interkulturalno obrazovanje važne su aktivnosti Vijeća Europe. Vijeće koristi prednosti foruma koji okuplja najveći broj europskih država i otvara pitanja obrazovnih politika, demokratske sigurnosti i socijalne kohezije. Cilj je aktivnosti pridonijeti rješavanju sadašnjih problema, a posebice prepoznati glavne obrazovne probleme u kontekstu tranzicijskih promjena u Europi; jasno predočiti smjerove, položaje i mogućnosti izbora u obrazovnim politikama zemalja članica; olakšati dijalog u paneuropskim razmjerima između donositelja odluka, nastavnika, roditelja i nevladinih udruga razmjenom informacija i širenjem novih ideja te primjerima dobrog postupanja. Tim obrazovnim aktivnostima nastoje se na primjeren način ostvariti osnovne zadaće Vijeća.

Projekt Vijeća za kulturnu suradnju *Obrazovanje o demokratskom građanstvu i ljudskim pravima (The Education for Democratic Citizenship and Human Rights - EDC/HRE)* predstavlja skup iskustava i aktivnosti kojima je cilj pomoći mladim ljudima i odraslim osobama u preuzimanju aktivne uloge u demokraciji te ostvarivanju prava i odgovornosti u društvu. Ostvarenje projekta teče po fazama. Prva faza projekta provedena je od 1997. do 2000. godine, a osnovni su joj ciljevi bili istražiti i razviti definicije o obrazovanju za demokratsko građanstvo. Određene su nužne vještine i kompetencije za učinkovito sudjelovanje u demokratskom građanstvu. Druga faza projekta provedena od 2001. do 2004. bila je usmjerena na razvitak politika, izradu mreža i komunikaciju te objavljivanje rezultata prve faze projekta. Osnovni je cilj te faze bio premostiti jaz između politike i prakse, posebice u školama. Treća faza projekta je u tijeku, obuhvaća razdoblje od 2006. do 2009.

godine, a program se temelji na iskustvima iz prvih dviju faza. Glavni su ciljevi i zadaci projekta u ovoj fazi nastavljanje i jačanje razvitka politika te provedba projekta s posebnom usmjerenošću na društvenu koheziju, društvenu uključenost i poštovanje ljudskih prava i u tom kontekstu posvećivanje posebne pozornosti vladavini demokracije u obrazovnim ustanovama, posebice školama; jačanje kapaciteta za usavršavanje nastavnika unutar zemlje i između zemalja članica u obrazovanju i u partnerstvu s institucijama civilnog društva i nevladinim organizacijama.

Vijeće Europe je 1997. započelo opsežan projekt obrazovanja za demokratsko građanstvo. Godine 1997. u norveškom Kristiansandu ministri obrazovanja država na 19. zasjedanju Stalne konferencije zaključili su da demokratskom obrazovanju moraju dati prioritet te su preporučili da se napravi odgovarajući program rada. Od početka je program uključivao cjeloživotnu perspektivu te je bio usmjeren i na mlade i na odrasle. U *Deklaraciji i programu obrazovanja za demokratsko građanstvo temeljenom na pravima i odgovornostima građana (Declaration and Programme on Education for Democratic citizenship, based on the rights and responsibilities of the citizens)* koje je izradilo Vijeće Europe 1999. godine navedeno je da bi obrazovanje za demokratsko građanstvo trebalo postati nužan sastavni dio svih obrazovnih politika i praksi. Neposredna važnost obrazovanja za demokratsko građanstvo pokazala se ugrađivanjem u projekt Pakta o stabilnosti, tj. Proces iz Graza koji je vodila Europska unija. Vijeće je unutar toga procesa koordiniralo radnu grupu Građansko obrazovanje i postupanje s različitostima (Birzea, 2000: 15).

Na 20. sjednici Stalne konferencije 2000. godine u Krakovu europski ministri obrazovanja članica Vijeća Europe donijeli su nove zaključke o obrazovanju za demokratsko građanstvo. U tom zaključku formulirano je zajedničko razumijevanje i tumačenje demokratskog obrazovanja. Nadopunjen je raniji zajednički usvojen pojam građanstva novim dimenzijama i nanovo se obrazlaže način na koji se ono treba podučavati i učiti. Demokratsko je građanstvo shvaćeno tako da obuhvaća političku, pravnu, društvenu i ekonomsku dimenziju.

Načela i sadržaj obrazovanja za demokratsko građanstvo detaljnije su pojašnjeni u Preporukama o obrazovanju za demokratsko građanstvo koje je izradio Odbor ministara 2002. godine [*Recommendation Rec (2002)12 of the Committee of Ministers to member states on education for democratic citizenship*]. U preporukama se navodi da obrazovanje za demokratsko građanstvo treba biti u središtu procesa donošenja politike i reformi obrazovanja. Obrazovanje za demokratsko građanstvo obuhvaća svaki oblik formalne, neformalne ili informalne obrazovne aktivnosti, uključujući one u obitelji, koja priprema pojedinca za djelovanje tijekom cijelog njegova života kao aktivnog i odgovornog građanina koji poštuje prava drugih ljudi (COE, 2002: 3). Naglašava se inovativnost u poučavanju i uvažavanje promjene obrazovne politike. Obrazovanje za demokratsko građanstvo nadilazi školsko obrazovanje i učenje te kao cjeloživotna aktivnost uključuje široki raspon drugih pristupa, programa i inicijativa, formalnog i neformalnog, kao i informalnog obrazovanja. U te programe uključuju se građansko i političko obrazovanje, ljudska prava, obrazovanje za mir i interkulturalno obrazovanje, globalno obrazovanje, obrazovanje za održiv razvoj, itd. To obrazovanje smatra se snažnom potporom osnaživanju građanskih kompetencija, tj. stjecanja vrijednosti, vještina i sposobnosti za aktivno djelovanje građana u pluralističkoj demokraciji u lokalnoj zajednici, na razini Europe i na globalnoj razini.

Poseban značaj te aktivnosti vidljiv je iz činjenice da je Vijeće Europe proglasilo 2005. godinu Europskom godinom građanstva u obrazovanju. Ono je željelo skrenuti pozornost na ključnu ulogu koju ima obrazovanje u razvijanju aktivnog građanstva i jačanju demokratske kulture, kako u formalnom tako i u neformalnom sustavu, polazeći od načela cjeloživotnog učenja. Godina je trebala osvijestiti činjenicu da građanstvo nije samo pravni i politički pojam, nego sveobuhvatna koncepcija. S jedne strane građanstvo podrazumijeva da svi građani, kako žene tako i muškarci, trebaju u potpunosti uživati ljudska prava i osjećati zaštitu demokratskog društva u kojem žive. S druge strane građanstvo također podrazumijeva da svi građani budu uključeni u procese koji se tiču života u zajednici i da tijekom svog života djeluju kao aktivni i odgovorni građani koji poštuju prava drugih. Godina je zamišljena kao poticaj razvijanju općeg interesa za sva ova pitanja, s ciljem jačanja opredijeljenosti zemalja članica da provedu u praksi obrazovanje za demokratsko građanstvo, pružajući okvir i alate koji će olakšati da se to ostvari te ujedno ohrabri razvoj inicijativa i partnerstava. Glavnu grupaciju sudionika u toj inicijativi čine multiplikatori i praktičari koji se bave obrazovanjem za demokratsko građanstvo i obrazovanjem za ljudska prava, osobito nastavno osoblje i mladi ljudi zainteresirani za to područje. Ravnatelji škola i dekani na sveučilištima, voditelji učiteljskih/nastavničkih vijeća, učitelji/nastavnici, treneri za usavršavanje nastavnika, voditelji obrazovnih projekata, osobe koje rade u obrazovanju odraslih, stručni

suradnici, administrativno i pomoćno osoblje te stručnjaci koji rade na razvijanju kurikuluma i udžbenika pozvani su da pridonesu uspjehu.

U svim tim procesima znatan je bio doprinos hrvatskih stručnjaka i škola koje su sudjelovale u projektima i institucionalnom uključivanju u zajedničke projekte (npr. u Europsku godinu cjeloživotnog učenja).

Program obrazovanja za demokratsko građanstvo proizašao je iz tradicionalnijih obrazovnih programa poput građanskog obrazovanja, ali je razvio novi pristup obrazovanju za demokratsko građanstvo. On kombinira ideju o različitim aspektima prakse s općim strategijama, temelji se na zajedničkim europskim vrijednostima, a usmjeren je na aktivno građanstvo. Naglasak je na odnosima pojedinca s ostalim članovima zajednice, konstruiranju osobnih i kolektivnih identiteta, poboljšanju uvjeta života. Ključno je promoviranje kulture demokracije i ljudskih prava kao kulture koja omogućuje pojedincima da oblikuju projekte za izgradnju zajednica. Obrazovanje za demokratsko građanstvo oblikovano je kao proces cjeloživotnog učenja koji se fokusira na participaciju, partnerstvo, socijalnu koheziju, pristupačnost, pravičnost, odgovornost i solidarnost. Odraslima je posvećena dužna pažnja jer je ocijenjeno da su mnogi odrasli izgubili interes za politiku. Razočarani su političkim strankama i funkcioniranjem političkog predstavništva. Uočen je interes ljudi za neke lokalne probleme i funkcioniranje javnih politika. Takvo obrazovanje bi im trebalo pomoći da oblikuju svoju inicijativu i svoje mišljenje te postignu veći utjecaj u društvu. Posebna je pažnja posvećena osobama koje nailaze na prepreke u političkom životu: ženama, osobama s invaliditetom.

U pristupu Vijeća Europe obrazovanje za demokratsko građanstvo je usko povezano s obrazovanjem za ljudska prava. Polazi se od toga da su tradicionalno ljudska prava podijeljena u kategorije građanskih, političkih, socijalnih, ekonomskih i kulturnih prava. Često se govorilo o generacijama prava (prema njihovom vremenskom oblikovanju). Program Vijeća Europe nastoji promovirati integrirano razumijevanje ljudskih prava i uravnoteženo uvažavanje svih razina i kategorija ljudskih prava. Vijeće isto tako dimenziju odnosa pojedinaca i države nastoji proširiti na probleme razvoja lokalnih, nacionalnih i regionalnih zajednica. U tome i jest poveznica građanina koji u odnosima s drugim građanima gradi zajednički život, štiti i promovira svoja prava, kao i prava svoje zajednice. Zbog toga je važno da su ishodi učenja u Programu za demokratsko građanstvo u području sposobnosti razumijevanja, stavova, ali i mogućnosti praktičnog djelovanja. Mnogobrojnim projektima cilj je promicanje demokracije i ljudskih prava, dostupnost obrazovanja, ostvarivanje partnerstava na najrazličitijim razinama, stvaranje korisnih materijala i ponuda primjerenih seminara. Neke od takvih aktivnosti su europska mreža koordinatora zaduženih za demokratsko obrazovanje, studije o demokratskom obrazovanju, seminari na temu obrazovne politike i demokratskog obrazovanja, razvoj materijala za obrazovnu praksu.

U namjeri da se potakne interkulturalni i međureligijski dijalog, kao jedan od važnijih zadataka Vijeća Europe pokrenut je 2002. godine projekt *Novi izazov interkulturalnom obrazovanju: religijska različitost i dijalog u Europi (The New Challenge of Intercultural Education: Religious Diversity and Dialogue in Europe)*. Cilj projekta je povećati svijest donositelja odluka, poučavatelja i nastavnika o implikacijama religijskih dimenzija i interkulturalnog obrazovanja. Posebna pažnja je posvećena pozitivnim praksama i metodama u interkulturalnom obrazovanju. U 2004. godini projekt je postao dio programa Izgradnja stabilnih i kohezijskih društava (*Building stable and cohesive societies*) i povezan je s Projektom interkulturalnog dijaloga i prevencije konflikata (*Intercultural Dialogue and Conflict Prevention Project*). Nakon 2005. pokrenut je novi projekt za očuvanje sociokulturne raznolikosti. Glavni zadatak je uvesti zajednička načela za upravljanje različitostima u školi, uključujući početno osposobljavanje učitelja, profesionalnu praksu i školska iskustva.

Interkulturalno obrazovanje sastavni je dio ukupnih nastojanja Vijeća oko interkulturalnog dijaloga. Tijekom 2008. pripremljena je Bijela knjiga o interkulturalnom dijalogu „Živjeti zajedno kao jednaki u dostojanstvu” (*White Paper on Intercultural Dialogue “Living Together As Equals in Dignity”*). Jedan od ključnih pristupa promociji interkulturalnog dijaloga provodi se preko obrazovanja na svim razinama, formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja. Polazi se od toga da se kompetencije potrebne za interkulturalni dijalog ne stječu automatski, već trebaju biti učene, prakticirane i usvajane tijekom cijelog života. Tome mogu pomoći javne vlasti, obrazovni stručnjaci, organizacije civilnog društva, vjerske zajednice, mediji i ostali provoditelji obrazovnih aktivnosti (COE, 2008: 27). Ključna područja su obrazovanje za demokratsko građanstvo, jezične kompetencije i učenje povijesti kako bi se povijesne činjenice mogle prosuđivati na temelju kritičkog čitanja i dijaloga.

Odgovornost nije samo na institucijama redovnog obrazovanja, već se u potpunosti primjenjuje načelo

cjeloživotnog učenja gdje važnu ulogu imaju obitelj, crkva, mediji, sportski klubovi, zajednice neformalnog druženja. Često se upravo u takvim okolnostima razvija ili koči interkulturalni dijalog.

Osim demokratskog građanstva, ljudskih prava i interkulturalnog dijaloga, kao važan cilj Vijeća Europe i socijalna je kohezija povezana s obrazovnim aktivnostima. Jasno je povezana s obrazovnim aktivnostima u svim spomenutim projektima građanstva i ljudskih prava, a postavljena je i kao dio samostalnog projekta *Cjeloživotno učenje za jednakost i socijalnu koheziju (Lifelong Learning for Equity and Social Cohesion)*. Projekt je bio usmjeren na akademsku zajednicu, a ideja socijalne kohezije povezuje se s borbom protiv socijalne isključenosti i marginalizacije putem osiguravanja jednakih mogućnosti u obrazovanju i novih zahtjeva koji proizlaze iz političkih, ekonomskih i socijalnih promjena u Europi. Projekt je uključivao brojne studije slučajeva, izvješća eksperata, nacionalna izvješća, skupove i konferencije između 1999. godine i završne konferencije u Parizu 2001. godine. Na tri radionice posebno se razgovaralo o potrebama studenata u društvima koja se mijenjaju, o korištenju naprednih tehnologija te strukturi kvalifikacija u cjeloživotnom učenju. Na zaključnoj konferenciji posebna se pažnja posvetila osiguravanju cjeloživotnog učenja za sve, odnosima sveučilišta i cjeloživotnog učenja te europskom prostoru visokog obrazovanja.

2.4. Pravo na obrazovanje, strukovno osposobljavanje i profesionalno usmjeravanje

Izgradnja zajednice europskih država na osnovi ekonomske, monetarne, političke i socijalne integracije uzrokovala je i sličnost obrazovnih sustava i sustava osposobljavanja u različitim europskim zemljama unatoč važnim kulturnim i povijesnim razlikama (Sellin, 2002: 52). Prve korake u tom smjeru poduzelo je Vijeće Europe, koje je jedno od svojih prvih stajališta o obrazovanju izrazilo u članku 2. *Protokola Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)* iz 1952. godine. Navodi se da države članice neće uskraćivati pravo na obrazovanje te da će u obavljanju svojih funkcija povezanih s odgojem i poučavanjem poštovati pravo roditelja da osiguraju odgoj i poučavanje u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.

Radna verzija teksta *Europske socijalne povelje (European Social Charter)* iz 1961. sadržavala je opće pravo na obrazovanje, ali tijekom rasprave prevladalo je mišljenje o potrebi njegova povezivanja s radnim i socijalnim pitanjima. Stoga je obrazovni aspekt izražen u odredbama više članaka - u članku 1. stavku 4. na općenit način kao jedno od prava u okviru prava na rad, u članku 9. kao pravo na profesionalno usmjeravanje, u članku 10. kao pravo na strukovno osposobljavanje te u članku 15. kao pravo na socijalnu integraciju osoba s invaliditetom. Već u svojim prvim zaključcima *Europski odbor za socijalna prava (European Committee of Social Rights - ECSR)* naglašavao je da je odredba članka 9. Povelje "znatna inovacija u povijesti međunarodnog radnog prava". U vrijeme izrade Povelje profesionalno usmjeravanje bilo je usputno spomenuto samo u nekoliko međunarodnih preporuka, a jedino je izričito navedeno u *Preporuci Međunarodne organizacije rada br. 87 o profesionalnom usmjeravanju (Vocational Guidance Recommendation)* iz 1949. godine. Povijesno, profesionalno je usmjeravanje najprije bilo u okviru obrazovnog sustava, a tek se kasnije proširilo i na svijet rada. Prije svega zbog uske povezanosti porasta nezaposlenosti i profesionalnog usmjeravanja. Trend internacionalizacije obrazovanja i zapošljavanja utjecao je i na profesionalno usmjeravanje, tako da su neke zemlje već pokrenule programe za promicanje europske dimenzije usmjeravanja, uključujući primjerice savjetnike specijalizirane za obrazovanje i zapošljavanje u drugim zemljama. Profesionalno usmjeravanje i osposobljavanje sve se više shvaćaju kao nužan preduvjet za djelotvorno ostvarivanje prava na rad, a kao instrumenti nacionalne politike shvaćaju se i u kontekstu suzbijanja nezaposlenosti i iskorjenjivanja neslaganja ponude i potražnje na tržištu rada. Za europske su zemlje poticanje, razvoj i održavanje visokokvalificirane radne snage sposobne odgovoriti na tehnološke izazove i industrijske promjene vrlo važan parametar tržišnog natjecanja i temelj njihove ekonomske dobrobiti. U tom smislu, na profesionalno usmjeravanje i osposobljavanje možemo gledati i kao na čimbenik konkurentnosti i jednu od ekonomskih performansi određene zajednice. Ulaganja u profesionalno usmjeravanje i osposobljavanje u državama članicama veoma su velika, ali slijedom izazova u društvu znanja i postojane visoke nezaposlenosti u Europi očita je potreba za daljnjim mjerama i ulaganjima (COE, 1999: 65, 66). Stoga je pravo na profesionalno usmjeravanje osobito važno za države s visokim postotkom nezaposlenih i nižom kvalificiranom strukturom radne snage. S druge strane, sa stajališta korisnika profesionalno je

usmjeravanje doprinos reintegraciji nezaposlenih (Pirotto, 2003). Svaki oblik obrazovnih aktivnosti povezan s tržištem rada osobito je važan za dugoročno nezaposlene jer je za to stanje svojstveno više negativnih socijalnih implikacija.¹ Iako ne bi trebale postojati dvojbe o omogućivanju prava na profesionalno usmjeravanje, mnoge države još nisu prihvatile taj članak Europske socijalne povelje. One koje su ga prihvatile obvezale su se da će ostvarivanje prava na profesionalno usmjeravanje osigurati promicanjem i razvojem službi koje će besplatno pomagati svim osobama, uključujući i osobe s invaliditetom, u rješavanju problema izbora i napredovanja u zanimanju. Pri tome će voditi računa o njihovim osobnim sposobnostima i mogućnostima zapošljavanja. Profesionalno bi usmjeravanje osobito trebalo biti na raspolaganju nezaposlenim osobama, studentima te mladima koji završavaju školovanje. U skladu s Prilogom Povelje mora se osigurati jednak tretman i strancima koji su državljani drugih ugovornih stranaka i koji zakonito borave ili u skladu s propisima rade na teritoriju dotične ugovorne stranke. Za pristup profesionalnom usmjeravanju ne smije se zahtijevati duljina boravka studentima, vježbenicima ili osobama na osposobljavanju, a ni uvjetovati pristup reciprocitetom s drugim državama. To bi bilo suprotno odredbama Povelje i razlog za neusklađenost. Pravo na profesionalno usmjeravanje mora biti zajamčeno u obrazovnom sustavu informiranjem i osposobljavanjem, a u okviru tržišta rada informiranjem, osposobljavanjem, prekvalifikacijom, planiranjem karijere i slično. Ono mora biti besplatno, s kvalificiranim i dostatnim osobljem, s većim brojem korisnika i odgovarajuće financijski potpomognuto od države. Uvjet besplatne pomoći u profesionalnom usmjeravanju ne isključuje postojanje službi za usmjeravanje koje naplaćuju pristojbu, ali tada je nužno postojanje i alternative bez naplate. U slučajevima uključenosti privatnih agencija u sustav profesionalnog usmjeravanja Odbor je zahtijevao odgovor o načinu i izvoru financiranja takvih službi (COE, 2005: 49, 50). Razvidno je da Odbor razlikuje profesionalno usmjeravanje u obrazovnom sustavu i profesionalno usmjeravanje za tržište rada. Premda u praksi nije uvijek moguće strogo razlikovati ta dva oblika usmjeravanja, razlika se odražava na postojeće organizacijske strukture i na samu bit usmjeravanja u većini europskih zemalja. Obrazovno je usmjeravanje sastavni dio osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja (opće i strukovno/tehničko) i usredotočuje se na mogućnosti obrazovanja, a onda i posredno na izbor određenog zanimanja ili posla. Usmjeravanje na tržištu rada obično nude službe za zapošljavanje s ciljem pronalaska zaposlenja zainteresiranim osobama. Usmjeravanje kao proces sastoji se od dva elementa: procjene individualnih sklonosti i osposobljenosti te prikupljanja objektivnih informacija. Prvi element obavlja se u skladu s različitim tradicijama u različitim zemljama. Neki sustavi za usmjeravanje sa savjetnicima, uglavnom psiholozima, naglašavaju psihološke aspekte, osobito u kontekstu usmjeravanja na tržištu rada, a neki drugi primjenjuju višedisciplinarni pristup. Odbor je izjavio da slučajevi pristupa usmjeravanju isključivo pod medicinsko-psihološkim vidom u znatnoj mjeri pridonose upitnosti usklađenosti s odredbom članka 9 (COE, 1999: 73,74). U posljednjih nekoliko desetljeća zamijećena je sve veća raznolikost i složenost profesionalnog usmjeravanja, što zahtijeva multidisciplinarni pristup i stručnije osoblje, ne samo psihološkog, nego i pedagoškog, socijalnog, informatičkog i drugog usmjerenja. Stoga ima i središnju ulogu u mnogim vidovima osobnog razvoja i socijalne integracije. Odbor ističe snažnu povezanost između prava na profesionalno osposobljavanje i zapošljavanja u više navrata.

Odnos između strukovnog osposobljavanja i zapošljavanja zahtijeva istinsko planiranje i razvoj podučavanja, a svrha toga nije samo priprema mladih za rad, nego i osposobljavanje odraslih za prilagodbu zahtjevima pokretljivosti u poslu, osobito u društvima koja se transformiraju (COE, 1999: 83). Prihvaćajući odredbe članka 10. ugovorne stranke obvezale su se da će radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na strukovno osposobljavanje osigurati ili promicati, kada je to potrebno, tehničko i strukovno osposobljavanje svih osoba, uključujući i osobe s invaliditetom. Pri tome će se savjetovati s organizacijama poslodavaca i radnika te omogućiti pogodnosti za pristup višem stručnom i sveučilišnom obrazovanju, poštujući samo kriterij individualne sposobnosti.

Potpisnici su se također obvezali osigurati ili promicati sustav naukovanja i druge sustave osposobljavanja mladih za različita zanimanja. Prema potrebi će osigurati ili promicati: a) odgovarajuće i lako dostupne pogodnosti osposobljavanja odraslih radnika; b) posebne mjere radi dodatnog strukovnog osposobljavanja odraslih radnika, koje iziskuju tehnički napredak ili novi trendovi u zapošljavanju.

¹ "Konceptija socijalne isključenosti implicira krug socijalne degradacije u kojem dugotrajna nezaposlenost potencijalno vodi siromaštvu i socijalnoj izolaciji koji, potom, dodatno povećavaju vjerojatnost marginalizacije na tržištu rada." (Šverko, Galešić, Maslić Seršić, 2004: 284)

Potpisnice će poticati puno korištenje predviđenih pogodnosti pomoću odgovarajućih mjera kao što su: a) smanjenje ili ukidanje svih pristojbi ili troškova; b) dodjela financijske pomoći odgovarajućim slučajevima; c) uključivanje u redovne radne sate vremena što ga radnik, na zahtjev poslodavca, provede na tečajevima dodatnog osposobljavanja; d) jamstvo, putem odgovarajućeg nadzora i uza savjetovanje s organizacijama poslodavaca i radnika, učinkovitosti sustava naukovanja i svakog drugog sustava osposobljavanja mladih radnika i, općenito, odgovarajuće zaštite mladih radnika (Europska socijalna povelja, 1961/ 2002).

U revidiranoj Povelji članak 10. nadopunjen je točkom kojom se države članice obvezuju da će prema potrebi osigurati ili promicati posebne mjere doškolovanja i reintegracije osoba koje su dulje nezaposlene. Dugo je vremena pomoć za osobe s invaliditetom bila objedinjena s pomoćima namijenjenima starijoj populaciji. Nakon Drugoga svjetskog rata počela se isticati potreba osposobljavanja takvih osoba za rad i nužnost njihove autonomnosti. Povelja je, uvažavajući taj trend, prilagodila profesionalno usmjeravanje i osposobljavanje osobama s invaliditetom i prevela ga u posebno socijalno pravo temeljeći ga na koncepciji iz preporuka Međunarodne organizacije rada.² Prihvaćajući članak 15. Povelje države su se obvezale da će osigurati učinkovito ostvarivanje prava tjelesno ili duševno oštećenih osoba na strukovno osposobljavanje i na profesionalnu i socijalnu rehabilitaciju. Strukovno osposobljavanje može se osigurati putem specijaliziranih javnih ili privatnih ustanova, a planiraju se poduzeti i odgovarajuće mjere radi zapošljavanja osoba s invaliditetom uz pomoć specijaliziranih ustanova, zaštićenim zapošljavanjem te mjerama koje će poticati poslodavce na zapošljavanje invalidnih osoba. Noviji trend u razvoju prava osoba s invaliditetom bio je usmjeren na autonomiju, socijalnu integraciju i njihovo sudjelovanje u životu zajednice te je u skladu s tim taj članak dopunjen u revidiranoj verziji Povelje novom točkom 3. U njoj je predviđeno da će se radi jamčenja hendikepiranim osobama učinkovitog ostvarivanja prava na autonomiju, socijalnu integraciju i sudjelovanje u životu zajednice promicati njihova puna integracija i sudjelovanje u društvenom životu. Predviđene su posebne mjere, uključujući i tehničku pomoć, kojima je cilj svladavanje prepreka u komunikaciji i kretanju i omogućavanju pristupa prijevoznim sredstvima, stanovima, kulturnim aktivnostima i rekreaciji. Člankom 14. *Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)* iz 1950. određeno je da uživanje prava i sloboda bez diskriminacije predstavlja temelj za svako postupanje. Slijedom toga u brojnim aktima različitih područja izražen je antidiskriminatorni stav.

2.5. Aktivnosti Vijeća Europe u područjima komunikacija, međusobnog razumijevanja i mobilnosti

Značajne aktivnosti Vijeće Europe provodi na području jezične politike za višejezičnu i multikulturalnu Europu. Obrazovne aktivnosti za međusobno sporazumijevanje i razumijevanje uz češće neposredne kontakte trebaju osnažiti demokraciju, ljudska prava i položaj manjina. Stalno usavršavanje nastavnika te mobilnost nastavnika i studenata pomažu u ostvarivanju tih ciljeva. Te aktivnosti znatnim dijelom ulaze u područje obrazovanja odraslih, u programe učenja stranih jezika i kompetencije u osposobljavanju i usavršavanju odraslih.

Aktivnosti Vijeća Europe u području obrazovnih politika usmjerenih na učenje jezika odnose se na promidžbu jezičnih raznolikosti i učenja jezika. Glavni ciljevi koji se žele postići su višejezičnost, jezična raznolikost, uzajamno razumijevanje, demokratsko građanstvo i društvena kohezija. Jezične vještine trebaju pojedincima stvoriti veće mogućnosti u zapošljavanju i pokretljivost. Međutim, Vijeće je istaknulo i važnost tih programa za sposobnost uključivanja u socijalne i političke procese koji se odnose na demokratsko građanstvo i višejezična društva u državama članicama Vijeća. Na taj način jezik više nije samo instrument osobnog razvoja i probitka, već i pretpostavka suvremenog građanstva koje je povezano s interkulturalnim dijalogom. U tom smislu Vijeće potiče višejezične sredine, tj. širenje prostora u kojima se istodobno koristi više jezika. S druge strane potiče i znanje više stranih jezika kod svakog pojedinca. Aktivnosti se provode u okviru *Sektora za jezičnu politiku Vijeća Europe (Language Policy Division)* i usmjerene su na tri glavna područja: analiza i razvitak politika za višejezičnost, europski standardi kvalitete i jasnosti te jezične politike za obrazovanje manjina.

² Preporuka br. 88 o strukovnom osposobljavanju odraslih [Vocational Training (Adults) Recommendation] iz 1950. i Preporuka br. 99 o profesionalnoj rehabilitaciji osoba s invaliditetom [Vocational Rehabilitation (Disabled) Recommendation] iz 1955.

Uz navedene aktivnosti, Sektor još pridonosi jezičnim politikama u kontekstu bilateralnih i regionalnih suradnji i programa pomoći.

Trenutačno je u procesu realizacije *Srednjoročni program jezične politike (Language Policies Medium-term Programme)* za razdoblje od 2006. do 2009., koji čine četiri povezana projekta predstavljajući kombinaciju novih aktivnosti i daljnjeg razvitka ostalih aktivnosti.

Projekt 1: *Politike i standardi pri učenju jezika (Policies and standards in languages of education)* usmjeren je na dodavanje novog područja analizom i razvitkom politika te uspostavljanje standarda pri učenju jezika, za što će biti potrebno izraditi smjernice i alate kao pomoć u razvoju kompetencija. Poseban naglasak bit će na razvitku specifičnih potreba ranjivih skupina (migranti).

Projekt 2: *Oblici jezičnih obrazovnih politika (Language Education Policy Profiles)* u okviru kojega se pruža stručna pomoć zemljama članicama pri analiziranju i planiranju politika jedinstvenim pristupom.

Projekt 3: *Europski standardi transparentnosti i kvalitete (European proficiency standards for transparency and quality)* nastoji odgovoriti na povećan broj zahtjeva zemalja članica i ustanova u objašnjenju razina unutar *Zajedničkog europskog okvira jezičnih preporuka (Common European Framework of Reference for Languages - CEFR)*. Okvir sadrži smjernice koje je Vijeće Europe izradilo zajedno s organizacijama ALTE (Udruga jezičnih ispitnih centara u Europi) i EAQU- ALS (Europska udruga za kvalitetne jezične usluge). Glavni cilj je bio na objektivan način opisati znanje polaznika stranih jezika diljem Europe (učenika, studenata, odraslih) te održavanje visokih kriterija poučavanja stranih jezika. Europski referentni okvir opisuje jezičnu kompetenciju na šest razina (tri osnovne i tri podrazine - od pripremnog korisnika do vrsnog korisnika). Zajednički okvir polazi od činjenice da se usvajanje znanja jezika odvija u pet jezičnih djelatnosti koje su sve jednako važne: jezične strukture, čitanje, pisanje, slušanje i govor. To je polazište svakog poučavanja i ispitivanja stranoga jezika.

On omogućava osnovu za uzajamno priznavanje jezičnih kvalifikacija i na taj način olakšava mobilnost, a koristi se u nacionalnim obrazovnim reformama. Treba prije svega pomoći stručnjacima koji se profesionalno bave jezikom kako bi mogli ocijeniti polaznikova znanja u svim jezičnim aspektima te u planiranju i evaluiranju obrazovnih aktivnosti. Prvenstveni korisnici su donositelji obrazovnih odluka, stručnjaci za razvoj novih programa, poučavatelji i drugi stručnjaci.

Razine poznavanja stranih jezika u Republici Hrvatskoj usklađene su upravo s razinama iz Zajedničkog okvira, a na njima se temelje i nacionalni ispiti iz stranih jezika i državna matura, primijenjene su u pravilnicima o obrazovanju odraslih, a unesene su i u Europski jezični portfolio.

Projekt 4: *Europski jezični portfolio (European Language Portfolio - ELP)* usko je vezan uz Zajednički okvir, a namijenjen je polaznicima. Portfolio je zbirka dokumenata i podataka koji svjedoče o napredovanju u znanju nekog stranog jezika. Polaznici sami unose podatke o svom znanju stranih jezika i poznavanju stranih kultura. Portfolio se temelji na jezičnim normama opisanim u Zajedničkom europskom referentnom okviru za jezike. Za stavljanje portfolija u uporabu potrebno je dobiti akreditacije Europskog odbora za validaciju sa sjedištem u Strasbourgu. Cilj Europskog jezičnog portfolija je poticanje učenja stranih jezika bilježenjem postignuća na svim razinama znanja. Drugi cilj je bilježenje jezičnih i kulturalnih vještina koje su polaznici stekli, što im može pomoći u daljnjem školovanju i osobnoj karijeri. Europski jezični portfolio, iako izvorno dokument Vijeća Europe, jedan je od sastavnih dijelova EUROPASS-a - dokumenta Europske komisije za poticanje mobilnosti i cjeloživotnog učenja u Europi.

Osnivanje *Europskog centra za moderne jezike (European Centre for Modern Languages)* u Grazu pokrenuto je kao projekt, prvobitno na razdoblje od tri godine (1994.-1997.), što je potom naknadno produženo do kraja 1998. godine. Evaluacija rezultata tog centra pridonijela je tome da postane stalna institucija koja danas okuplja 27 država i služi kao platforma i mjesto razmjene za poučavatelje nastavnika, voditelje programa stručnog usavršavanja, autore priručnika, autore nastavnih programa, stručnjake za ocjenjivanje i izdavanje svjedodžbi te osobe nadležne za jezične politike. Posebna je zadaća Centra primjena jezičnih politika i inovacija te širenje propisa ponašanja u području učenja i podučavanja suvremenih jezika.

3. REZOLUCIJE I PREPORUKE VIJEĆA EUROPE O OBRAZOVANJU ODRASLIH

3.1. Uvod

U rezolucijama i preporukama Vijeća Europe naglašena su načela i ciljevi obrazovanja odraslih koji bi trebali pridonijeti ponajprije socijalnom napretku svih građana. Najčešće su rezolucije i preporuke *Odbora ministara* Vijeća Europe od kojih su neke od posebnog značaja za politike obrazovanja odraslih.

Osim aktualnih rezolucija i preporuka, potrebno je podsjetiti na neke protekle aktivnosti bez kojih nije moguće potpuno shvatiti utjecaj Vijeća na politike obrazovanja odraslih. Riječ je o koncepciji permanentnog obrazovanja. Ta koncepcija koja je nastala početkom sedamdesetih godina ostavila je značajan trag u shvaćanju obrazovanja odraslih i izgradnji načela cjeloživotnog učenja.

Godine 1970. Vijeće je objavilo kolekciju od 15 studija nazvanih Permanentno obrazovanje. Te studije nastale su kao rezultat osvrta iniciranih 1967. godine unutar Vijeća. Na tim temeljima se od 1972. do 1979. godine provodio projekt koji je ostavio traga u obrazovanju odraslih i europskim obrazovnim strategijama za socijalni, ekonomski i kulturni razvoj (Titz, 1995: 43).

Kao okvir za obrazovne politike koncepcija permanentnog obrazovanja može se sažeti u nekoliko elemenata:

- Obrazovanje je kontinuirani, cjeloživotni proces koji obilježava sva životna razdoblja.
- Obrazovanje je permanentni proces razvoja znanja, vještina i sposobnosti.
- Stjecanje novih znanja i vještina je jedino smisljeno ako je povezano s iskustvom, postignućima i praksom.
- Obrazovni proces je čimbenik razvoja i novih projekata te nije ograničen na reprodukciju prošlosti.
- Obrazovni proces je cjelina koja se mora rukovoditi i potrebama, ulogama i funkcijama pojedinca.
- Osobne i kolektivne potrebe (socijalne, kulturne, ekonomske) ne bi u obrazovanju trebale biti suprotstavljene, već bi se trebale približavati.

Obrazovne politike koje bi trebale proizlaziti iz tog konceptualnog okvira trebale bi imati ova obilježja:

- veći stupanj otvorenosti prema socijalnom, ekonomskom, političkom i kulturnom okruženju u kojem škola ili druga obrazovna ustanova djeluje,
- visoka razina fleksibilnosti u procesu, strukturi i načinu djelovanja,
- važnost koja se pridaje strukturama pregovaranja, analiziranja i evaluiranja,
- proces usklađenih promjena (Titz, 1995: 46).

3.2. Odbor ministara

Rezoluciju o socijalnom napredovanju radnika daljnjim strukovnim osposobljavanjem [Resolution (69) 23 on social advancement of workers by further vocational training] donio je Odbor ministara 1969. polazeći od cilja iz članka 1. Statuta Vijeća Europe o postizanju najvećeg jedinstva među članicama, među ostalim, omogućavanjem njihova socijalnog napredovanja. Donošenje rezolucije potaknuto je načelima socijalnog napretka sadržanog u Europskoj socijalnoj povelji, posebno odredbama članaka 9. i 10. Izražava se stav da je socijalni položaj radnika danas, u najširem smislu, određen položajem njegova zanimanja te da se položaj mijenja ovisno o poboljšanjima kvalifikacije odnosno većom razinom njegova obrazovanja i stručnog usavršavanja. Rezolucijom se poziva vlade zemalja članica da u obzir uzmu tri načela u zajedničkoj akciji u socijalnom napredovanju radnika poticanjem na daljnje strukovno usavršavanje.

1. Ostvarivanje uspjeha u osobno odabranom zanimanju glavni je čimbenik koji određuje njegov položaj u životu. To načelo iziskivalo bi da se svakom radniku pruži mogućnost usavršavanja za neko od zanimanja koje odgovara njegovim sklonostima i sposobnostima.
2. Tehnološki razvoj suvremene industrije suočava radnike sa stalnom promjenom zadataka, što zahtijeva novo znanje i vještine u zadovoljavanju potražnje na tržištu rada. Danas tržište rada zahtijeva profesionalno usavršavanje pojedinca tijekom cijeloga radnog vijeka, i to usklađivanjem postojeće kvalifikacije i prihvatanjem novog općeg znanja radnika, a to je i preduvjet njegova socijalnog napredovanja.
3. Daljnje strukovno osposobljavanje radnika neće samo pridonijeti njegovu socijalnom napretku nego i općem socijalnom napretku i ekonomskom rastu.

U ostvarenju navedenih načela nužno je poduzeti aktivnosti i mjere za poticanje socijalnog napredovanja radnika daljnjim profesionalnim usavršavanjem. Različitim aktivnostima treba omogućiti radnicima povećanje i širenje vještina i znanja te dopunu njihovih vještina i znanja, pridonijeti osobnoj promociji njihova zanimanja ili ih potaknuti na neko drugo. Mjere bi trebale uključiti osobe koje su dugotrajno izvan sustava rada zbog njihove obiteljske situacije, bolesti i slično te im pružiti jednake mogućnosti za zaposlenje i djelovanje kao i drugim kategorijama radnika. Za to bi trebalo imati relevantne informacije o svim aktivnostima i mjerama za profesionalno usavršavanje. Da bi se to postiglo, potrebno je osigurati kvalificirano i educirano stručno osoblje, normativno urediti financijsku i materijalnu pomoć, poticati suradnju specijaliziranih tijela te ohrabrivati odgovarajuća istraživanja.

Imajući u vidu složenost prirode potrebnih mjera, moguće ih je uspješno ostvariti samo zajedničkim djelovanjem javnih i privatnih tijela. Suradnju treba proširiti na sva kompetentna javna i privatna tijela podjednako: javne službe i institucije, poslodavce, radničke organizacije i na ostala tijela u gospodarskom i socijalnom sektoru. S rezultatima takve suradnje treba upoznati tijela državne vlasti kada dogovaraju koordinaciju zajedničkih mjera te ih osigurati dostupnima za potrebe sustavnih istraživanja. Preporučene mjere trebalo bi prilagođavati stalnim promjenama u potrebama radnika te ekonomskom i socijalnom stanju.

Rezolucija naglašava potrebu podupiranja i financiranja sustavnih istraživanja koja bi otvorila put za suradnju na europskoj razini te poziva vlade zemalja članica da ih svakih pet godina izvijeste o aktivnostima koje su poduzele u vezi s tom rezolucijom.

Preporuku o politici obrazovanja odraslih [Recommendation No. R. (81)17 on Adult Education Policy] prihvatio je Odbor ministara 1981. godine polazeći od zaključaka *Stalne konferencije europskih ministara obrazovanja*, održane u Stockholmu 1975. godine, koja je potvrdila preporuke o načelima stalnog obrazovanja i simpozija *Permanently obrazovanje danas (A Permanent Education Policy Today)* održanog u Sienni 1979. godine. Važni su bili i nacionalni poticaji intenziviranja suradnje i povezanosti u području obrazovanja odraslih koje su izrazili predstavnici zemalja članica na konferenciji *Obrazovanje odraslih: promjene u sljedećih deset godina: predviđanja osamdesetih (Adult Education: 10 Years of Change: Prospects for the 80s)*, koju je organiziralo Vijeće Europe u Strasbourgu 1980. godine.

Razmotrivši stanje na tržištu rada, na kojem su milijuni žena i muškaraca suočeni s potrebom za

stručnim usavršavanjem i prekvalifikacijom te potrebama za poboljšavanjem znanja u skladu s novim modelima rada, prisutnom nezaposlenošću i slobodom izbora, Odbor ministara prihvatio je stajalište o obrazovanju odraslih kao jednom od sredstava čija je namjena danas otklanjanje teškoća uzrokovanih promjenama na tržištu rada i stalnog uvođenja novih tehnologija.

Preporuka polazi od uvjerenja da je obrazovanje odraslih jedno od sredstava poboljšanja pristupa potražnji za novim znanjima i kulturi društvene zajednice s jedne strane, ali i aktivnog sudjelovanja u kreiranju novog znanja i novih kulturnih vrijednosti s druge strane. Obrazovanje odraslih shvaćeno je kao temeljni čimbenik u ostvarivanju jednakih mogućnosti obrazovanja i izgradnji demokratske kulture te ima važnost u promoviranju jednakog statusa za muškarce i za žene - Odbor preporučuje vladama zemalja članica da pri kreiranju i primjeni politike obrazovanja odraslih na nacionalnoj razini uzmu u obzir ove ciljeve i ulogu politike obrazovanja odraslih:

- prihvaćanje politike obrazovanja odraslih kao jednog od čimbenika ekonomskog i socijalnog razvoja,
- pristupanje osobi u obrazovanju odraslih u kontekstu socijalnog, ekonomskog i kulturnog položaja, čiji je cilj smanjivanje razlika između formalnog obrazovanja i strukovnog usavršavanja,
- postupno integriranje sustava obrazovanja odraslih u intenzivni sustav stalnog obrazovanja razvijajući na svim razinama obrazovanja pristup i metode koji se mogu koristiti u obrazovanju odraslih u skladu s različitošću potreba nastalih tijekom njihova života,
- promoviranje obrazovanja odraslih kao sredstva za razvoj aktivne uloge koja je od ključne važnosti za žene i muškarce, roditelje, proizvođače, potrošače, korisnike masovnih medija, pripadnike lokalnih i drugih zajednica,
- poticanje industrijskih i komercijalnih tvrtki te institucija u državnoj upravi i javnim uslugama na promociju obrazovanja odraslih u skladu s njihovim tehničkim uvjetima, potrebama za usavršavanjem koje su povezane s industrijskom demokracijom i društveno-kulturnim razvojem,
- poticanje obrazovanja odraslih u područjima kao što su zdravlje, kvaliteta života i okoliš, stanovanje, rad i zapošljavanje, obitelj, kultura i slobodno vrijeme te suradnje između javnih, karitativnih i privatnih agencija (uključujući sveučilišta) i ostalih agencija za obrazovanje odraslih te agencija za socijalnu zaštitu,
- potpora svih istraživanja vezanih uz obrazovanje odraslih čiji je cilj kreiranje aktivnosti i poslovnih mogućnosti, osobito onih koje se odnose na socijalne potrebe, a koje nisu obuhvatile tvrtke ili javni sektor.

Preporučuje se da se organizacija obrazovanja odraslih uskladi na različitim razinama provedbe (državnim, regionalnim i lokalnim) i operativno podrži suradnja i koordinacija zainteresiranih institucija. U skladu sa stanjem na nacionalnoj razini, optimalan oblik organizacije je dopustiti lokalnoj jedinici organizaciju i upravljanje obrazovanjem odraslih, pri čemu je važno razumjeti da središnja državna tijela stvaraju pretpostavke za koordinaciju, kreiranje standarda i skrbi o zaštiti radnika migranata i drugih nezaštićenih grupa.

Poslove koordiniranja, kada nacionalni sustav provodi usklađivanje različite aktivnosti državnih odjela odgovornih u cijelosti ili djelomično, za obrazovanje odraslih treba provoditi osnivanjem savjetodavnog vijeća koje će biti sposobno pomoći u razvoju i realizaciji politike obrazovanja odraslih tehničkim savjetima i podrškom te razvijati preduvjete za koherentan razvoj obrazovanja odraslih uključen kao sastavnica nekog zakona ili drugih obvezujućih preporuka.

Preporuku o socijalnoj i profesionalnoj integraciji mladih [Recommendation No. R. (92)11 on social and vocational integration of young people] prihvatio je Odbor ministara Vijeća Europe zemalja članica na 478. sjednici održanoj 22. lipnja 1992. godine.³

Polazeći od činjenice da bilo koja aktivna politika zapošljavanja mora odrediti prioritete, time osiguravajući integraciju svih radnika u svijet rada na razini koja im dopušta puni razvoj njihovih sposobnosti, a suočeni s velikom stopom nezaposlenosti mladih u većini europskih država, naglašava se potreba promjene pretpostavki u politici zapošljavanja mladih, osobito profesionalnom integracijom. Odbor smatra da ekspanzija i diversifikacija mjera za smanjivanje poteškoća u integraciji mladih djeluje kao prijelazno stanje u njihovu razvoju, između škole i zapošljavanja. Porast različitih oblika zapošljavanja mladih na određeno vrijeme (čemu pridonose čimbenici poput velike fleksibilnosti upravljanja ljudskim potencijalima, promjena u sklonostima mladih i uvođenja brojnih shema integracije u svijet rada), uz prolongiranje vremena potrebnog za integraciju u stabilnu i kvalificiranu zaposlenost i visok stupanj mobilnosti između različitih oblika zaposlenosti, još nedovoljno osigurava jasan put integracije mladima.

Isključenost s tržišta rada utječe na nestabilnost prihoda i socijalnog statusa mladih koji nemaju potporu obitelji te ima nepovoljne socijalne posljedice zbog teškoća koje se javljaju tijekom njihove profesionalne integracije (odnos u obitelji, zdravlje i borba protiv delinkvencije). Odbor stoga smatra potrebnim usklađivanje između različitih shema stručnog usavršavanja i koordinacije usluga u prihvatu mladih, čiji je cilj ponuditi mladima mogućnosti i modele koji će odgovarati njihovim osobnim potrebama i dati im mogućnosti usklađivanja između stručnog usavršavanja i njihove osnovne (početne) kvalifikacije. Pri tome su te poteškoće vrlo često povezane i s neodgovarajućom razinom usavršavanja, što usporava pristup zapošljavanju kategorijama najmanje osposobljenih (zbog konkretnih zahtjeva tvrtki za radnom snagom s većim stupnjem profesionalnih vještina i sa što manje izraženom neusklađenošću između stručnog usavršavanja i potreba zapošljavanja). Vladama zemalja članica preporučuje se da opću politiku zapošljavanja izravno usmjere na ove ciljeve:

- održanje što više i stabilnije razine zaposlenosti s ciljem održavanja pune zaposlenosti,
- promoviranje aktivne ekonomske politike i politike zapošljavanja koja će obuhvaćati aktivnu radnu snagu na cjelokupnom teritoriju zemlje,
- dostupnost strukovnog obrazovanja i osposobljavanja svima, u skladu s nacionalnim uvjetima dopuštajući uspješnu integraciju u društvo i radno okruženje, te mogućnost izbora zanimanja kompatibilnoga sa sposobnostima i očekivanjima pojedinca te potrebama tržišta rada,
- promoviranje univerzalne učinkovite socijalno osjetljive politike.

Imajući u vidu da različitost sustava obrazovanja pridonosi nastanku ovakva stanja, provedba politike zapošljavanja mladih treba podjednako biti vođena načelima i mjerama na lokalnoj i nacionalnoj razini. Načela

³ Preporuka se poziva na Preporuku br. R (79) 3 o uključivanju mladih ljudi na tržište rada [Recommendation No. R (79) 3 on the integration of young people into the world of work]; Preporuku br. R (82) 8 o politici zapošljavanja i zaštiti radnika od posljedica nezaposlenosti [Recommendation No. R (82) 8 on employment policy and the protection of workers against the effects of unemployment], svoju Preporuku br. R (83) 13 o ulozi srednje škole u pripremi mladih ljudi za život [Recommendation No. R (83) 13 on the role of the secondary school in preparing young people for life]; Rezoluciju o obrazovanju i usavršavanju mladih ljudi u dobi od 16 do 19 godina: problemi i perspektive (Resolution on education and training for young people aged 16 to 19: problems and prospects), prihvaćenu na 14. sjednici Stalne konferencije ministara obrazovanja u Europi (Bruxelles, 7.-9. svibnja 1985.); Preporuku br. R (92) 4 o koordinaciji usluga u zapošljavanju, obrazovanju i socijalnih usluga u integraciji ili reintegraciji zanimanja zaposlenih osoba s poteškoćama [Recommendation No. R (92) 4 on the co-ordination of employment, social and educational services for the occupational integration or re-integration into employment of persons in difficulties] te na Europski kodeks o socijalnoj sigurnosti (European Code of Social Security) i Revidirani europski kodeks o socijalnoj sigurnosti (Revised European Code of Social Security) koji (osobito u dijelu IV, članak 25) određuje da svaka stranka treba osigurati zaštićenim osobama vodič za zanimanja, usavršavanje, prekvalifikaciju ili reintegraciju usluga koje im pomažu u zadržavanju ili dobivanju prikladnog zaposlenja u slučajevima potpune ili djelomične nezaposlenosti i u slučajevima kada osobama prijete neminovna nezaposlenost.

i mjere uključuju: (a) *sustav obrazovanja i/ili (b) sheme profesionalne integracije.*

Sustav obrazovanja, kao temeljno načelo, znači pripremu mladih za život u demokratskom društvu te njihovo sudjelovanje u kulturnom i ekonomskom životu, što uključuje ove aktivnosti:

- uvođenje u obrazovanje sve većeg broja sažetih informacija o ekonomiji, tržištu rada i organizaciji društva s ciljem pomoći mladima u razumijevanju i psihološkoj usmjerenosti u svijet rada,
- osiguranje dostupnosti, što je prije moguće, mladima na svim razinama obrazovanja (opće, strukovno, kombinirano) stalnog savjetovanja i profesionalnog usmjeravanja za izgradnju i planiranje karijere u svjetlu njihovih sklonosti i predviđanja trendova kretanja na tržištu rada,
- promoviranje veće povezanosti između škola i poslodavaca kako bi se poboljšala povezanost tehničkog i strukovnog obrazovanja s jedne strane i prirode sadašnjeg i budućeg zaposlenja s druge strane, a time otvorilo više mogućnosti za puni razvoj sposobnosti mladih koji se susreću s poteškoćama tijekom školovanja,
- razvijanje obrazovne sheme koja će buditi zanimanje za svijet rada i uvesti mlade u sustav osnovnog strukovnog osposobljavanja i buditi potrebu za stalnim usvajanjem novih vještina tijekom radnog vijeka,
- smanjivanje neuspjeha prikladnim obrazovnim i socijalnim mjerama u školovanju i povećavanje obrazovnih postignuća mladih ljudi na svim razinama obrazovanja,
- poticanje škola da u okviru ograničenih izvora sredstava sudjeluju u mjerama kako bi osigurale strukovno uključivanje mladih koji su napustili školovanje zbog problema tijekom školovanja pri ulasku na tržište rada,
- zalaganje za porast broja inicijalnih mjesta za stručno osposobljavanje mladih,
- zalaganje za promjenu shvaćanja s ciljem veće zastupljenosti žena u tradicionalno muškim zanimanjima,
- vrednovanje potrebe za specijalnim obrazovanjem mladih s poteškoćama u razvoju i njihove profesionalne integracije.

Kroz *sheme strukovne integracije* u svrhu postizanja strukovnog uključivanja mladih koji napuštaju školovanje treba osigurati stvaranje cjelovite politike koja će mladima omogućiti da nastave školovanje za strukovna zanimanja i budući razvoj aktivnim mjerama zapošljavanja.

Posebne mjere za određene kategorije mladih treba primijeniti u pomoći onima koji su suočeni s poteškoćama u konkretnom uključivanju u svijet rada, uključujući pogodnosti za mlade žene i mlade useljenike, osobe s poteškoćama i osobe koje prvi put traže posao.

Izgradnja „puta za integraciju“ treba se temeljiti na primjeni individualnog pristupa svakoj mladoj osobi u izgradnji zadovoljavajućeg puta profesionalnog uključivanja. Kada specijalne službe ne osiguravaju socijalno i profesionalno uključivanje mladih, tada bi posebnu odgovornost trebale imati službe za zapošljavanje, koje su vrlo često i prva kontakt-točka mladima. U omogućavanju ulaska mladih u svijet rada potrebne informacije o poslovanju tvrtke, sustavu plaća, pravima i odgovornostima zaposlenih i poslodavaca, mogućnostima stručnog usavršavanja i slično trebalo bi osigurati za vrijeme obrazovanja, stručne poduke ili usavršavanja, kada se oni pripremaju za zaposlenje.

Lokalno administrativno osoblje treba imati visoku razinu samostalnosti u prilagođavanju mjera posebnim potrebama mladih i lokalnim ekonomskim uvjetima. Službenici koji su povezani s problemima školovanja i rada mladih (opće obrazovanje, strukovno osposobljavanje i usavršavanje, zapošljavanje i socijalne službe, itd.) trebali bi biti kvalificirani i primjereno osposobljeni. Takvo osposobljavanje trebalo bi, gdje god je to moguće, uključivati i međunarodno iskustvo.

Kako bi se osigurala efikasnost integracijskih shema i poboljšalo sudjelovanje mladih u strukovnim integracijskim shemama, treba poduzeti korake u ovim područjima:

- plaće/porezne olakšice i ostali uvjeti rada, uključujući zdravlje i sigurnost,
- socijalna zaštita i povezivanje u sustav socijalne zaštite,
- sindikalna prava koja trebaju omogućiti pravo na udruživanje i izražavanje kada se integracijska shema događa unutar poslovnog subjekta,
- jednake mogućnosti.

Razvoj metoda evaluacije trebao bi omogućiti vrednovanje postignutih kratkoročnih i dugoročnih rezultata u istraživanjima, statističko prikupljanje podataka i slično. Tako prikupljene informacije trebale bi omogućiti stalnu prilagodbu politika prema postavljenim ciljevima. Istraživanja bi trebala biti podjednako nacionalna i lokalna briga, a njihovi nalazi javno dostupni. U pogledu određivanja pokazatelja moguće isključenosti, u evaluacijskoj shemi treba napraviti pravila s detaljnim opisom stanja za različite kategorije stanovništva, a analiza bi trebala imati postupak za ispitivanje djelotvornosti veze između različitih mjera za osiguranje pristupa stabilnom i prikladnom zapošljavanju.

Pripreme za cjeloživotno učenje počinju već tijekom redovnog školovanja. Mladi ljudi se tijekom školovanja pripremaju za visoko obrazovanje i usavršavanje na cjeloživotnoj osnovi, za mobilnost, za posao i svakodnevni život u tolerantnoj, demokratskoj, višejezičnoj i višekulturalnoj Europi. Tako shvaćeno učinkovito cjeloživotno učenje nije moguće bez odgovarajuće školske pripreme.

Preporuka o srednjoškolskom obrazovanju [Recommendation No. R. (99) 2 on secondary Education] prihvaćena je 19. siječnja 1999. na 656. sastanku zamjenika ministara. Od prihvaćanja *Preporuke br. R (83) 13 o ulozi srednjoškolskog obrazovanja (srednjih škola) u pripremi mladih ljudi za život [Recommendation No. R (83) 13 on the role of the secondary school in preparing young people for life]* Europa je iskusila temeljite društvene, ekonomske, političke i kulturne promjene, koje su umnogome izmijenile sadržaj i značaj politika o srednjoškolskom obrazovanju te su obrazovni sustavi bili suočeni s izazovima i zahtjevima za povećanje kvalitete i omogućavanje obrazovanja za sve. To zahtijeva promjene u izvođenju obrazovanja, obrazovnim načinima i metodama. Preporukom o srednjoškolskom obrazovanju istaknuta je ključna uloga te razine obrazovanja u svim zemljama.

Ubrzavanjem i nepredvidivošću ekonomskog i tehnološkog razvitka srednjoškolsko obrazovanje dobiva u svim zemljama presudnu važnost, ali je i najranjivija karika u obrazovnom lancu. To posebice na tržištu rada gdje sigurnost radnog mjesta više ne može biti jamčena i koje, uz osnovno usavršavanje, zahtijeva i cjeloživotno usavršavanje, rezultira porastom prilika za mobilnošću osoba, ideja i informacija u novoj Europi. U odgovorima na izazove neizvjesnosti srednjoškolsko obrazovanje igra odlučujuću ulogu u prihvaćanju tih izazova poštujući temeljne zajedničke vrijednosti, posebice:

- afirmacijom kulturnih raznolikosti kao zajedničke mjere,
- obrazovanjem o etičkim vrijednostima temeljenim na poštovanju prava drugih, toleranciji, uzajamnoj pomoći i borbi protiv rasizma i antisemitizma,
- obrazovanjem za demokratsko društvo, ne samo kurikulumom, nego i poticanjem sudjelovanja u demokratskom donošenju odluka unutar i izvan škole,
- promicanjem europske dimenzije koja poštuje nacionalne i manjinske identitete nacionalno i regionalno.

Srednjoškolsko obrazovanje treba više nego u prošlosti igrati odlučujuću ulogu unutar obrazovnog sustava u prijenosu zajedničkih vrijednosti. Te vrijednosti trebaju pomoći u poštovanju ljudskih prava i demokratskog društva, dovesti do zajedničke suradnje, tolerancije i pluralizma, pomoći u borbi protiv rasizma i antisemitizma, dovesti do uzajamnog poštovanja pojedinaca, spolova i društvenih skupina. Mladi ljudi stječu znanje, sposobnosti, primjenjive vještine i stavove koji su im potrebni u suočavanju s osnovnim izazovima europskog i svjetskog društva.

Iako prioritetni ciljevi srednjoškolskog obrazovanja (postizanje znanja, osobnog razvitka i socijalizacija) ostaju važeći, treba još više naglasiti njihovu neodvojivost i potrebu razvijanja ključnih kompetencija. Velike promjene na tržištu rada zahtijevaju da se srednjoškolsko obrazovanje još više diversificira, omogućiti bolju pripremu za radikalno drugačiji svijet rada i osigura bolju i bližu međupovezanost svojih općih i tehničkih ili strukovnih područja.

U pogledu porasta različitih potreba u srednjoškolskom obrazovanju i sve većeg raspona društvenih skupina koje treba obuhvatiti, potrebna je bolja povezanost i nova ravnoteža između općeg obrazovanja te tehničkog i strukovnog obrazovanja. Važna je također povezanost između postizanja znanja i posebnih vještina te razvitka općenitijih ključnih kompetencija (neovisno promišljanje, sposobnosti analize i sinteze, vježbe prosudbe i tomu slično). To zahtijeva jasnije ciljeve, reforme i sveobuhvatnu reorganizaciju načina izvedbe kako bi se postigla veća koherentnost, jednostavnost i fleksibilnost. U svakom slučaju, zbog zahtjeva za jednostavnost i fleksibilnost, mogućnost transfera iz jednog načina, tečaja ili opcije u drugi, treba biti jasniji i uvijek trebaju biti dostupne informacije o mogućnostima nastavka u visokom obrazovanju ili poslovnom životu.

Potreba za bržim odgovorom prema novim i često nepredvidljivim zahtjevima traži također promjene u strukturi i menadžmentu srednjoškolskog obrazovanja, od kojih se traži da budu diversificirani i fleksibilni, ali također da budu isplanirani uz konzultiranje svih ostalih uključenih strana. Odgovornosti trebaju biti jasno podijeljene između nacionalnih, regionalnih i lokalnih razina kako bi se održao koherentan sustav i uzele u obzir lokalne ili regionalne potrebe i realnosti. Uvažavajući nacionalne tradicije i povijest u tom području, treba tražiti konsenzus, ne samo u pogledu definiranja uloga i odgovornosti i tome kako ih treba dijeliti, nego sve više postaje jasno da osnovna obrazovna jedinica nije više razred, nego cijela škola i njezino okruženje. Takav pristup zahtijeva i otvorenost prema vanjskom svijetu i članovima obrazovne zajednice (obitelji, obrazovna i politička vlast, poslovne i javne i privatne organizacije ili udruženja i slično) i barem neku neovisnost škole prema razvitku svoje obrazovne strategije u okruženju od kojega može očekivati pomoć i podršku.

Uspješna reforma srednjoškolskog obrazovanja u velikoj mjeri ovisi o uključenosti i motivaciji nastavnika i drugog obrazovnog osoblja, koji moraju postati istinski obrazovni profesionalci. Kao potpuni sudionici i ključni igrači u obrazovnom sustavu moraju biti upoznati s oblikovanjem, odlučivanjem, provedbom, procjenom i praćenjem reformi.

Uvođenje europske dimenzije u srednjoškolsko obrazovanje može postići očekivani rezultat samo ako je dio sveobuhvatne strategije koja kombinira odgovarajuća osnovna i daljnja (buduća) usavršavanja, uvrštavanje europske dimenzije u kurikulum, razvitak aktivnih, participativnih metoda podučavanja, razvitak prikladnog nastavnog materijala i stalne rasprave o prirodi i evoluciji europske dimenzije.

Preporuku o politici visokog obrazovanja u cjeloživotnom učenju [Recommendation Rec (2002) 6 on higher education policies in lifelong learning] iz 2002. godine prihvatio je Odbor ministara 2002. godine. Preporuka je prihvaćena u skladu s odredbama članka 15. Statuta Vijeća Europe i cilja Vijeća Europe za postizanjem većeg jedinstva unutar članica te polazišta da taj cilj može biti ostvaren zajedničkim djelovanjem u obrazovnim i kulturnim pitanjima. Ta je preporuka rezultat cijelog niza donošenih i prihvaćenih konvencija, deklaracija i preporuka Vijeća Europe o obrazovnoj politici, stvaranju europskog sustava visokog obrazovanja, pristupa obrazovanju i priznavanja kvalifikacija koje se odnose na visoko obrazovanje⁴, a i vrlo široke aktivnosti

⁴ Europska kulturna konvencija (European Cultural Convention) iz 1954.; Deklaracija o obrazovnoj politici za demokratskoga građanina i socijalnu koheziju, izazovi i strategije za Europu (Declaration on education policies for democratic citizenship and social cohesion: challenges and strategies for Europe) iz listopada 2000.; Deklaracija o harmonizaciji izgradnje europskog sustava visokog obrazovanja [Joint Declaration on harmonisation of the architecture of the European higher education system (Sorbonne Declaration)] iz svibnja 1998.; Zajednička deklaracija europskih ministara za obrazovanje [Joint Declaration of the European Ministers for Education (Bologna Declaration)] iz lipnja 1999. te službeno priopćenje prihvaćeno na njihovom sastanku u Pragu 19. svibnja 2001. (Communiqué Prague); Zajednička konvencija Vijeća Europe i UNESCO-a o priznavanju kvalifikacija koje se odnose na visoko obrazovanje u europskoj regiji [Joint Council of Europe/UNESCO Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European region of 1997 (Lisbon Recognition Convention)] iz 1997.; Preporuka Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o neformalnom obrazovanju (Recommendation 1437 (2000) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe) iz 2000.; Preporuka Vijeća ministara o pristupu visokom obrazovanju [Recommendation No. R (98) 3 of the Committee of Ministers on access to higher education] iz 1998. godine.

Vijeća Europe u području kontinuiranog obrazovanja.

Izgradnja europskog društva temeljena na znanju i komunikaciji glavni je izazov u procesu globalizacije, rezultat političkih previranja te znanstvenih i tehnoloških otkrića. Takvo društvo u svom razvoju može dovesti do isključivanja grupa, osobito onih s nižom razinom obrazovanja, te proširiti razliku između onih koji posjeduju znanje i onih koji ga nemaju. Cjeloživotno učenje stoga ima središnju ulogu u izgradnji (stvaranju) europskog društva temeljenog na znanju, a ulaganje u cjeloživotno učenje djelotvorna je mjera za prevenciju socijalnog isključivanja i za promociju aktivnoga građanstva. Preporuka polazi od toga da bi svaki pojedinac trebao imati pravo i priliku za učenje i postizanje novih vještina i sposobnosti tijekom života, što povećava mobilnost i mogućnost zapošljavanja. Strateška uloga visokog obrazovanja u stvaranju Europe znanja, koja je sposobna dati svojim građanima nužne kompetencije kako bi se suočili s izazovima društva znanja, posebno je izražena jer upotreba informacijskih, komunikacijskih i sličnih tehnologija i alata (instrumenata) potiče i podupire razvoj i difuziju novih visokoobrazovnih tečajeva i programa, novih pristupa učenju i podučavanju te nove obrazovne modele, čime se poboljšavaju mogućnosti za cjeloživotno učenje. Unatoč napretku ostvarenom u određenom broju zemalja pri restrukturiranju njihova sustava obrazovanja u cjeloživotnoj perspektivi, naglašava se potreba vladinih mjera radi povećanja mogućnosti za cjeloživotno učenje svima. Odbor preporučuje da vlade zemalja članica poduzmu korake kako bi ta načela cjeloživotnog učenja provele u svoju obrazovnu politiku, pravo i praksu. Cjeloživotno učenje je kontinuirani proces učenja koji omogućava svim pojedincima, od ranog djetinjstva do starosti, prihvaćanje i obnavljanje znanja, vještina i sposobnosti u različitim razdobljima njihova života i u mnoštvu okruženja učenja, i formalnog i neformalnog, za potrebe povećavanja njihova osobnog razvoja, mogućnosti zapošljavanja i poticanje aktivnog sudjelovanja u demokratskom društvu. U promociji cjeloživotnog učenja potrebna je inicijativa vlade, u suradnji s institucijama visokog obrazovanja, drugim pružateljima obrazovanja, profesionalnim mrežama, socijalnim partnerima, nevladinim organizacijama, lokalnom upravom i pojedincima, s ciljem javnog prihvaćanja koncepcije cjeloživotnog učenja među europskim građanima (aktivno sudjelovanje), uvjetovane novim potrebama tržišta rada.

Svakom pojedincu treba pružiti:

- mogućnosti prihvaćanja i obnavljanja znanja, vještina i sposobnosti u različitim razdobljima života,
- jednakost pristupa i mogućnosti za uspjeh u cjeloživotnom učenju na razini njegovih želja i sposobnosti,
- prava na priznanje kvalifikacija stečenih u različitim okruženjima učenja.

U provedbi tih načela vlade bi trebale:

- poticati institucije visokog obrazovanja na poduzimanje inicijative za cjeloživotno učenje i pružanje podrške pojedincima,
- poticati raznolikost inicijativa ostalih pružatelja usluga obrazovanja, promovirati partnerstvo i suradnju među različitim interesnim skupinama te promovirati sinergiju koliko je god moguće,
- omogućiti okvir rada i postaviti standarde za osiguranje kvalitete,
- omogućiti standarde za jasno i pouzdano informiranje, što bi učinili pružatelji obrazovanja,
- poticati pružanje cjeloživotnog učenja kako bi se izašlo u susret potrebama neprivilegiranih skupina.

Uzimajući u obzir autonomiju institucija visokog obrazovanja, vlade zemalja članica trebale bi ih poticati da:

- promisle o svojoj tradicionalnoj zadaći podučavanja i istraživanja proširivanjem mogućnosti za cjeloživotno učenje, uključujući omogućavanje pristupa odraslim studentima u redovite studijske programe

te stvaranje specijalnih programa namijenjenih osobama uključenim u cjeloživotno učenje,

- identificiraju ciljne skupine osoba koje uče i njihove specifične potrebe kako bi osigurale odgovarajuću ponudu programa cjeloživotnog učenja,
- stvore fleksibilne putove učenja, promoviraju mobilnost i olakšaju priznavanje, uključujući i sustav prijenosa bodova,
- promoviraju takvo obrazovanje koje je usmjereno na osobu koja uči, uzimajući u obzir prethodno znanje i promoviranje aktivnog sudjelovanja u procesu učenja,
- potiču rasprostranjenu upotrebu informacijskih i komunikacijskih tehnologija i istraživanja o učenju uz pomoć računala,
- razmjenjuju izvore i koriste najbolje prakse međuinstitucionalnom, nacionalnom i međunarodnom suradnjom.

U procesu provedbe nužno je *osigurati kvalitetu i standarde za cjeloživotno učenje*, i to tako da osobe odgovorne za osiguravanje kvalitete koriste odgovarajuće metode za evaluaciju i akreditaciju različitih oblika cjeloživotnog učenja, te poticati ustanove visokog obrazovanja da osiguraju jednakost među kvalifikacijama koje su paralelne, bez obzira na putove učenja kojima su postignute. *Dodjeljivanje i priznavanje kvalifikacija u cjeloživotnom učenju* trebalo bi provoditi tako da institucije visokog obrazovanja i druge kompetentne nacionalne vlasti uvedu praksu prethodne procjene sposobnosti pojedinca te da stvore postupke za procjenu i vrednovanje profesionalnog iskustva i prethodnog učenja. Priznavanja dodijeljena svakoj kvalifikaciji trebaju biti neovisna o načinu studiranja. Načela Vijeća Europe/UNESCO-ove *konvencije o priznavanju kvalifikacija koje se odnose na visoko obrazovanje u europskoj regiji (Lisabonska konvencija priznavanja)* treba primijeniti i na kvalifikacije stečene u različitim mehanizmima cjeloživotnog učenja. *ENIC mreža* treba biti potaknuta na razvijanje novih metoda procjena i postupaka u konačnici. Vlade trebaju poticati ustanove visokog obrazovanja na korištenje *dodatka diplomi (Diploma Supplement)* kako bi se dopustila veća jasnost i olakšalo priznavanje.

U provedbi te preporuke ljudski su resursi ključan dio. To se odnosi na uključivanje i koordinaciju rada svih interesnih skupina u provedbi cjeloživotnog učenja - nastavnog osoblja i stručnjaka u visokom obrazovanju, osoba koje uče i poslodavaca.

Kako bi se potaknulo visokokvalificirano osoblje na uključivanje u cjeloživotno učenje, vlade trebaju poticati ustanove visokog obrazovanja da omoguće potrebnu podršku odgovarajućom politikom pronalaženja osoblja, tehničke, financijske i profesionalne motivacije te omogućavanjem usavršavanja. Osobama koje uče treba pružiti jasne informacije o mogućnostima cjeloživotnog učenja i putovima učenja te informacije i smjernice u srednjem i visokom obrazovanju kako bi se među mladima povećala svijest o mogućnostima nastavka obrazovanja cjeloživotnim učenjem. Potrebno je stimulirati i prepoznati potrebe osoba koje uče te način njihova uključivanja u razvoj nastavnih kurikuluma i programa. U cjelovitoj politici za omogućavanje cjeloživotnog učenja te u stvaranju individualnih programa vlade trebaju poticati poslodavce da podržavaju cjeloživotno učenje zaposlenika. Vlade trebaju olakšati i poticati razmjenu inovativnih iskustava i najbolje prakse među ustanovama visokog obrazovanja i njihovih partnera na nacionalnoj i europskoj razini. Pri tome mogućnosti koje daju sheme mobilnosti za suradnju, primjerice međuinstitucionalni dogovori, programi Europske unije i regionalne sheme suradnje, treba koristiti i proširivati prema programima cjeloživotnog učenja.

3.3. Parlamentarna skupština

Parlamentarna skupština Vijeća Europe donijela je više rezolucija i preporuka u ovom području, od kojih se ističu: *Preporuka o zapošljavanju i razvoju - Poboljšanje kvalitete ljudskih resursa obrazovanjem i osposobljavanjem (Recommendation on employment and development - Improving the quality of human resources through education and training)* iz 1971. i *Rezolucija o školama druge šanse ili kako suzbiti nezaposlenost i isključenost obrazovanjem i osposobljavanjem (Resolution 1193 on second-chance schools or how to combat unemployment and exclusion by means of education and training)* iz 1999. godine.

Preporuka o zapošljavanju i razvoju važna je jer već početkom sedamdesetih godina upozorava na bitnost obrazovanja i osposobljavanja u poboljšanju znanja i vještina zaposlenih. Donošenje *Rezolucije o školama druge šanse* bilo je potaknuto zabrinutošću Skupštine niskim postignućima u školama, koja su rezultirala time da brojni mladi Europljani nisu uspijevali završiti školu, čime nisu stekli ni osnovne vještine i kompetencije potrebne za uključivanje u društvo i na tržište rada. Napuštajući školu prije završetka obrazovanja, oni bivaju isključeni s tržišta rada i ostaju izvan obuhvata sustava usavršavanja. Prepreka između kvalificiranih i nekvalificiranih tako se proširuje te raste stopa nezaposlenosti takve kategorije mladih. Takvo je stanje politički i socijalno neprihvatljivo, i to ne samo zbog nepravičnog odnosa prema mladima, nego i zbog toga što to predstavlja ozbiljnu prijetnju socijalnoj koheziji. To također ugrožava budućnost modela europskog demokratskog društva, a posljedica je golem gubitak resursa ljudskoga kapitala kao važnog resursa.

Ekonomski i društveni napredak ovisi o razvitku intelektualnoga kapitala koji je osnova inovativne i kreativne aktivnosti. Društvo sutrašnjice bit će temeljeno na informacijama i znanju, stavljajući veći naglasak na ljudsku inteligenciju nego na prirodne resurse. Europsko društvo ima veliku odgovornost da ponudi svim svojim članovima jednake mogućnosti sudjelovanja u njegovu razvitku. To načelo temelj je vrijednosti koje ujedinjuju zemlje članice Vijeća Europe, koje je naglasilo važnost jačanja ljudskih prava te promovira solidarnost i društvenu koheziju u Europi. Ulaganja u obrazovanje i osposobljavanje ključ su rasta i napretka. Jednak pristup znanju i obrazovanju mora dakle biti omogućen svima bez obzira na razlike u spolu, etničkom podrijetlu i dohotku. Da bi potaknula rješavanje problema isključenosti mladih iz sustava obrazovanja i s tržišta rada, Europska je komisija predložila poboljšanje integracijskih perspektiva mladih ljudi isključenih s tržišta rada uvođenjem pilot-projekata u *školama druge šanse (second-chance schools)* kao nastavak svojih aktivnosti započetih *Bijelom knjigom o obrazovanju i osposobljavanju "Podučavanje i učenje: prema društvu znanja", 1995. (White Paper on education and training "Teaching and learning: towards the learning society", 1995)*. Skupština smatra da takvi projekti trebaju biti prošireni na sve europske zemlje, a ne samo na države EU-a, i težiti:

- mobilizaciji svih lokalnih snaga i osiguravanju visokokvalitetnih obrazovnih sredstava mladim ljudima uz ostale mjere koje su poduzele zemlje članice,
- ponovnom uključivanju nekvalificiranih mladih ljudi nudeći im drugu priliku uspostavljanjem obrazovnih centara i škola te učilišta na lokalnoj razini gdje god je to moguće,
- osiguranju kvalitete provedbe zapošljavanjem kvalificiranog nastavnog osoblja,
- unapređenju motivacije, mogućnosti učenja, osnovnih znanja i društvenih vještina mladih ljudi kako bi postali zapošljivi.

Ta nova vrsta škole pravno treba biti neovisna o tradicionalnim obrazovnim sustavima kako bi osigurala maksimalnu razinu autonomije i fleksibilnosti. Treba uspostaviti izvorno, aktivno partnerstvo između mladih ljudi, škola i tvrtki kako bi se pomoglo mladima da se prihvate izazova uspješne osobne, društvene i strukovne integracije, dajući im perspektive u pronalaženju posla na kraju razdoblja osposobljavanja, koje ne bi smjelo trajati dulje od dvije godine. Osposobljavanje treba biti pruženo na prikladan način i uz korištenje metoda temeljenih na novim obrazovnim i multimedijским tehnologijama, uz usku suradnju s tvrtkama partnerima. Sportske i kulturne aktivnosti trebaju biti organizirane kao dio programa osposobljavanja. Pilot-projekt škola

druge šanse postupno je zaživio u zemljama članicama i rezultirao uspostavljanjem 13 takvih škola u 11 zemalja - Njemačkoj, Danskoj, Španjolskoj, Finskoj, Francuskoj, Grčkoj, Italiji, Nizozemskoj, Portugalu, Švedskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu.

III. | EUROPSKA UNIJA

1. UVOD (NORMATIVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR ZA OBRAZOVNE POLITIKE UNUTAR EU-a)

1.1. Osnivanje

Europska unija (EU) jedinstvena je nadnacionalna integracija europskih demokratskih zemalja okupljenih s ciljem zajedničkog promicanja mira i blagostanja. Proces integracije počeo je *Pariškim ugovorom* (*Treaty constituting the European Coal and Steel Community*) iz 1951. godine, kojim je osnovana *Europska zajednica za ugljen i čelik* (ECSC - *European Coal and Steel Community*). Države osnivačice bile su Francuska, Njemačka, Italija, Luksemburg, Belgija i Nizozemska. *Rimskim ugovorima* (*The Treaties of Rome*) iz 1957. osnovane su *Europska zajednica za atomsku energiju* (*Treaty establishing the European Atomic Energy Community - EURATOM*) i *Europska ekonomska zajednica* (*Treaty establishing the European Economic Community*). Europska ekonomska zajednica proširuje suradnju uspostavljanjem zajedničkog tržišta, koje počiva na slobodnom kretanju ljudi, robe, usluga i kapitala. Europska zajednica (EZ) ime je koje se koristilo za cijelu integraciju do stupanja na snagu Ugovora o Europskoj uniji - *Ugovora iz Maastrichta* (*Treaty on European Union - Maastricht Treaty*). Pod tim pojmom podrazumijevale su se tri zajednice utemeljene na ugovorima u Parizu i Rimu. U službenom govoru nakon 1967. godine spomenute se tri zajednice skraćeno nazivaju Zajednica. Europska zajednica za ugljen i čelik prestala je postojati 2002. jer je ugovor o njezinu osnivanju istekao nakon 50 godina.

Naziv Europska unija uveden je Ugovorom iz Maastrichta koji je stupio na snagu 1993. godine. Nakon Ugovora o EU, Unija se prikazuje kao jedinstvena organizacija pod jednim krovom s tri stupa. Prvi stup obuhvaća tri spomenute zajednice, drugi zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, a treći je stup suradnja u pravosuđu i unutarnjim poslovima. Osnivačkim se ugovorima definiraju ciljevi i ovlasti europskih zajednica i Unije te način ostvarivanja tih ciljeva. U tu svrhu uspostavljene su europske institucije, čije se ovlasti i međusobni odnos također uređuju ugovorima. Trenutačno je u tijeku proces novog uređivanja unutrašnjih odnosa te europske integracije sa 27 članica. Pokušaj prihvatanja Ustava, odnosno *Ugovora kojim se uspostavlja Ustav za Europu* (*The Treaty establishing a Constitution for Europe*) propao je zbog referenduskog odbijanja građana Francuske i Nizozemske. U lipnju 2007. napokon je dogovorena izrada novog prijedloga Reformskog ugovora (Reform treaty) koji bi trebao odgovoriti na pitanja budućeg unutrašnjeg funkcioniranja EU-a. U listopadu 2007. usuglašen je novi reformski ugovor Europske unije, koji je potpisan 13. prosinca 2007. u Lisabonu te se neslužbeno zove Lisabonski ugovor. Puni naziv je *Ugovor iz Lisabona kojim se mijenja i dopunjava Ugovor o Europskoj uniji i Ugovor o osnivanju Europske zajednice* (*Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community*). Tim bi ugovorom Europska unija izišla iz institucionalne krize. Ugovor treba omogućiti daljnje proširenje EU-a jer je Ugovor iz Nice stvoren za 27 zemalja članica. Novi ugovor preuzima najveći dio rješenja iz propalog Ustava. Nacionalni parlamenti novim će ugovorom imati mogućnost iznijeti svoje mišljenje pri donošenju europskih propisa. Svaki nacionalni parlament dobit će prijedloge novih propisa kako bi ocijenio zadiru li prijedlozi u njegove nadležnosti (načelo supsidijarnosti). Bude li trećina nacionalnih parlamenata imala prigovor na neki prijedlog, tada će se on vratiti Komisiji na reviziju. Ugovorom će 54 članka o pravima građana - slobodi, jednakosti, ekonomskim i socijalnim pravima iz *Povelje o temeljnim pravima EU-a* (*The Charter of Fundamental Rights of the EU*) postati obvezujućima i imat će istu pravnu snagu kao i sam ugovor. U ugovoru se ne spominju simboli, zastava i himna EU-a, a izbačena je i riječ ustav. Planirano je da Ugovor stupi na snagu 2009. godine, i to prije izbora za Europski parlament.

1.2. Institucionalni okvir

U postupak odlučivanja o obrazovanju na europskoj razini uključene su najvažnije institucije.

- *Europski parlament (European Parliament)* predstavlja građane EU-a i njegovi se zastupnici biraju na neposrednim nacionalnim izborima.

- *Vijeće EU-a (Council of the EU)* neformalno se zove Vijeće ministara ili samo Vijeće. Ono predstavlja interese svake od država članica pojedinačno i glavna je zakonodavna institucija Europske unije. Budući da je sastavljeno od ministara iz vlada država članica, u toj su instituciji na europskoj razini zastupljeni nacionalni interesi. Kako su ministri članovi Vijeća istodobno ministri u nacionalnim vladama, Vijeće se sastaje samo povremeno, a stalnost rada Vijeća osigurava pomoćno tijelo - *Odbor stalnih predstavnika, COREPER* (prema francuskoj kratici naziva tog tijela - *Comité des Représentants Permanents*). Vijeće se sastaje u devet različitih grupa, od kojih su za obrazovanje posebno važne dvije: *Vijeće za obrazovanje, mlade i kulturu (Education, Youth and Culture Council)* i *Vijeće za zapošljavanje, socijalnu, zdravstvenu i potrošačku politiku (Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs Council)*.

- *Europska komisija (European Commission)* zastupa interese Unije i ima ulogu čuvarice osnivačkih ugovora. Njezini članovi, iako državljani članica EU-a, ne predstavljaju u tom tijelu države nego promiču interese EU-a.

- *Europsko vijeće (European Council)* tijelo je Unije u kojem su politički predstavnici država članica na najvišoj razini, odnosno predsjednici država ili vlada. To je jedino tijelo EU-a koje nije uspostavljeno osnivačkim ugovorima i koje se razvilo političkom praksom. Naime, od 1974. godine u sklopu izvanugovorne političke suradnje čelnici država i vlada država tadašnje Europske ekonomske zajednice počeli su se redovito sastajati. Dosad Europskom vijeću nije priznat status institucije EU-a, ali to se mijenja Lisabonskim ugovorom, kojim Europsko vijeće postaje jedna od institucija EU-a.

Ključnu ulogu imaju i dvije institucije utemeljene osnivačkim ugovorima: *Europski sud (European Court of Justice)*, koji brani i nadzire provedbu europskoga prava, i *Revizorski sud (The European Court of Auditors)*, koji nadzire i provjerava pravilnost i razvidnost financiranja aktivnosti Zajednice. Za obrazovanje su bile važne odluke Europskog suda, posebno prije Ugovora iz Maastrichta (1992.), jer su svojim tumačenjem omogućavale nadležnost tijela Europske zajednice u pitanjima obrazovnih politika i prije nego što je to bilo regulirano drugim propisima. Od općih uprava i službi Komisije u području zajedničkih politika za obrazovanje posebno su važne Opća uprava za obrazovanje i kulturu (Directorate General for Education and Culture - DG EAC) i *Opća uprava za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti (Directorate General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities)*.

Opća uprava za obrazovanje i kulturu je u veljači 2005. doživjela promjene koje su dopunjene početkom 2008. godine. Od pet odjela dva ključna odjela su odjeli za cjeloživotno učenje. *Odjel A: Cjeloživotno učenje - horizontalna pitanja lisabonske politike i međunarodni odnosi (Lifelong Learning: horizontal Lisbon policy issues and international affairs)* i *Odjel B: Cjeloživotno učenje - obrazovanje i osposobljavanje, programi i aktivnosti (Lifelong Learning: Education and Training, Programmes and Actions)*. Poslovi obrazovanja nalaze se i u sklopu posebnog odjela *Mladi, sport i građanstvo (Directorate D - Youth, Sport and Citizenship)*, u kojem se pododjel D4 bavi odnosima s građanima i njihovim udrugama, od kojih su neke iznimno važne za razvoj obrazovnih inicijativa (primjerice *Europska asocijacija za obrazovanje odraslih, European Association for the Education of Adults - EAEA*).

Druga uprava koja se djelomično bavi pitanjima obrazovanja unutar Europske komisije Opća je uprava za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti, čiji su prioriteti ova područja: zapošljavanje, unapređivanje tržišta rada, socijalna kohezija i socijalna zaštita te ravnopravnost spolova.

Za upravljanje programima Europske unije u području obrazovanja, kulture i audiovizualne politike odgovorna je *Izvršna agencija za obrazovanje, audiovizualnu politiku i kulturu (Education, Audiovisual and*

Culture Executive Agency - EACEA) koja je osnovana 2005. odlukom Europske komisije. Ona je preuzela upravljanje i nadgledanje projekata pokrenutih u sklopu programa *Socrates, Leonardo da Vinci, Erasmus Mundus, eLearning, Education and training: other strands, Culture 2000, Media, Active European Citizenship i Youth*. Agencija je pod nadzorom Opće uprave za obrazovanje i kulturu, *Opće uprave za informacijsko društvo i medije (Information Society and Media Directorate - General - DG INFSO)* i Ureda za suradnju *EuropeAid (EuropeAid Cooperation Office - AIDCO)*.

Obrazovna politika provodi se unutar složenih odborskih procedura (*comitology*) i uz decentraliziranu provedbu pojedinih inicijativa. Aktualni postupci temeljeni su na *Odluci Vijeća EU-a o djelovanju odbora iz 1999. (Comitology Decision)* i dopuni iz 2006. godine⁵. Ta odluka uvodi regulatorni postupak s kontrolom koja daje mogućnost Europskom parlamentu da blokira prijedloge za koje procjenjuje da su u suprotnosti s primarnim zakonodavstvom ili principima supsidijarnosti i proporcionalnosti. Ta odluka s odredbama Lisabonskog ugovora (iz 2007.) jača poziciju Parlamenta. Na temelju te odluke napravljen je 2003. Registar odbora. Odbor koji objedinjava obrazovne inicijative utemeljen je Akcijskim planom za cjeloživotno učenje iz 2006. pod zajedničkim nazivnikom cjeloživotnog učenja - *Odbor za integraciju akcijskih programa na području cjeloživotnog učenja (Committee of the integrated action programme in the field of lifelong learning)*.

Europski socijalni fond (European Social Fund - ESF) utemeljen je 1957. i glavni je financijski instrument Europske unije za investiranje u ljude, njihovo obrazovanje i vještine. Pruža podršku u povratku nezaposlenih u aktivnu radnu snagu financirajući seminare, treninge i slično. Prioritet Fonda u razdoblju od 2007. do 2013. ulaganja su u ljudski kapital, odnosno aktivnosti obrazovanja i osposobljavanja. Fondu nije cilj samo unapređivati kvalitetu i dostupnost obrazovanja i osposobljavanja, nego podupire i osposobljavanje kao cjeloživotni proces koji pomaže radnicima da zadrže radna mjesta, priprema ih za promjene posla ili za povratak na posao ako su ga izgubili.

Europska investicijska banka (European Investment Bank - EIB) osnovana je još Rimskim ugovorom, a jedna je od financijskih institucija Europske unije. Sjedište joj je u Luxembourg. Glavni je zadatak EIB-a pridonijeti uravnoteženom razvoju Zajednice osiguravanjem gospodarske i socijalne kohezije država članica. Njezina je zadaća davati zajmove za projekte od europskog interesa (primjerice, željezničke i cestovne veze, zračne luke ili ekološke programe), osobito za siromašnije regije, države kandidatkinje i zemlje u razvoju. EIB također daje kredite za ulaganja u mala poduzeća. Ta je banka u posljednje vrijeme kao jedan od svojih prioriteta odredila ulaganje u ljudski kapital. Nakon odluka Vijeća iz Amsterdama 1997. EIB investira u sektore zdravstva i obrazovanja, a to se podvodi pod ulaganje u ljudski kapital. U 2003. na to je usmjereno 15 posto sredstava banke. EIB financira obrazovne programe koji na različite načine pomažu u učenju te su sredstva ponajviše namijenjena tražiteljima obrazovnih usluga i pomoći pojedincima u akumuliranju ljudskoga kapitala. Zbog tog usmjerenja poseban je naglasak na financiranju novih tehnologija u nastavi na daljinu (modernizacija škola i strukovnih obrazovnih centara, centara za osposobljavanje poučavatelja za nove tehnologije, osnaživanje centara za osposobljavanje komunikacijskih specijalista).

Eurostat je statistički ured Europske unije utemeljen 1953. godine, a obrađuje i prati podatke vezane uz gospodarstvo, trgovinu, zaposlenost, obrazovanje, zaštitu okoliša, energetiku i svakodnevni život. Eurostat ne prikuplja podatke, nego se podaci prikupljaju jednakim postupanjem u nacionalnim uredima za statistiku zemalja članica. Podaci se daju usporedno, a često se uspoređuju i s podacima izvan europskih zemalja. Zadaća je tog ureda pružanje statističkih podataka institucijama EU-a radi stvaranja, upravljanja i ocjenjivanja zajedničkih politika, uspostavljanje europskoga statističkog sustava s pomoću zajedničkog jezika i povezivanje nacionalnih statističkih sustava, pružanje statističkih informacija javnosti, uključujući i korištenje elektroničkih medija, te uspostava tehničke suradnje sa svijetom. Za obrazovanje odraslih važna su istraživanja u kojima sudjeluje upravo Eurostat. Tijekom 1994. i 2000./2001. provedeno je *istraživanje o kontinuiranom strukovnom osposobljavanju (Continuing Vocational Training Survey - CVTS)* zaposlenika koje sponzoriraju poslodavci, koje je dalo značajne podatke o strukovnom obrazovanju odraslih u poslovnom sektoru. Petogodišnje *istraživanje o obrazovanju odraslih (Adult Education Survey - AES)* osigurat će informacije o obrazovanju odraslih, uključujući europske obrazovne indikatore i mjerila. Provođenje je počelo 2005. u Švedskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu, a završit će 2009. konačnim analizama i prijedlozima koji će se temeljiti na detaljnoj analizi europskog stanja. Hrvatska se *Akcijskim planom provedbe Strategije obrazovanja odraslih* u 2006. priključuje Euro-

⁵ 1999/468/EC; OJ L 184/23 iz 1999. godine, "The Comitology Decision", COUNCIL DECISION of 17 July 2006 amending Decision 1999/468/EC laying down the procedures for the exercise of implementing powers conferred on the Commission (2006/512/EC)

statovu istraživanju obrazovanja odraslih. Provedbom pilot-projekta na odabranom uzorku ispitanika ustanovit će se obrazovne potrebe građana i uključenost u programe cjeloživotnog učenja. Važne podatke osiguravaju istraživanje o radnoj snazi (*Labour Force Survey - LFS*) i istraživanje o prihodima i životnim uvjetima (*Survey on Income and Living Conditions - SILC*). Ta istraživanja osiguravaju informacije o socioekonomskim varijablama obrazovanja i osposobljavanja. *Europska panel-studija o potrošnji kućanstava (European Community Household Panel - ECHP)* provedena između 1994. i 2001. omogućila je prikupljanje podataka o sudjelovanju u strukovnom obrazovanju i različitim oblicima osposobljavanja. U redovitim su Eurostatovim publikacijama i brojni drugi podaci o obrazovanju, primjerice sudjelovanje odraslih u cjeloživotnom učenju, obrazovna postignuća stanovništva i drugo. Eurostat u prikupljanju podataka o obrazovanosti koristi revidiranu *Međunarodnu klasifikaciju obrazovanja (International Standard Classification of Education - ISCED '97)*, međunarodni standard za prikupljanje i predstavljanje podataka o obrazovanju. ISCED '97 omogućava usporedivost podataka o obrazovanju na međunarodnoj razini i obvezatan je za izvješćivanje međunarodnih organizacija o obrazovanju stanovništva. Omogućavajući međunarodnu usporedivost podataka, ISCED '97 daje potpun i dosljedan statistički okvir za prikupljanje i prikazivanje podataka o obrazovanju na svjetskoj razini.

1.3. ETF i CEDEFOP

Za ekspertnu osnovu i provedbu obrazovne politike utemeljene su dvije organizacije: *Europska zaklada za strukovnu izobrazbu - European Training Foundation (ETF)* i *Europski centar za razvoj strukovne izobrazbe - European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop)*. Obje agencije djeluju na svojim specifičnim zadacima i ciljevima, ali dio programa provode zajednički. U skladu sa suradnjom Cedefopa i ETF-a, tijekom procesa proširenja obje agencije pomažu i zemljama koje su pred ulaskom u EU, a i onima koje su već postale članice. ETF koristi Cedefop kao izvor informacija i najbolje prakse strukovnog obrazovanja u EU i tržišta rada, a Cedefop koristi iskustvo i znanje ETF-a kada su u pitanju zemlje kandidatkinje i druge partnerske zemlje. Osnovana je i zajednička radna skupina koja razmatra program rada i buduću suradnju tih dviju agencija i zemalja kandidatkinja, a u isto vrijeme i ocjenjuje zajednički napredak te pomaže zemljama koje su tek pristupile EU. Nastoje i dati potporu zemljama kandidatkinjama pri razvoju njihovih politika strukovnog obrazovanja i pripremanju za ulazak u EU.

Europski centar za razvoj strukovne izobrazbe (European Centre for the Development of Vocational Training - Cedefop)

Uviđajući važnost strukovnog osposobljavanja, *Uredbom Vijeća (EEZ-a) br. 337/75* osnovan je *Europski centar za razvoj strukovne izobrazbe [Regulation (EEC) No 337/75 of the Council of establishing a European Centre for the Development of Vocational Training]* 1975. godine. Cedefop je francuski akronim od službenog naziva organizacije (*Centre Européen pour le Développement de la Formation Professionnelle*). Djeluje kao savjetodavna agencija koja pomaže Komisiji, državama članicama, tijelima EU-a i drugim organizacijama prikupljanjem podataka, istraživanjem, izradom studija i drugim analitičkim poslovima o stanju i trendovima strukovnog obrazovanja i osposobljavanja u EU. Budući da Komisija ima zadaću promicati blisku suradnju između država članica na socijalnom polju, posebno u pitanjima koja se odnose na osposobljavanje, Vijeće je jednim od ciljeva proglasilo zajedničku provedbu politike strukovnog osposobljavanja. Dajući prioritet usklađivanju standarda, uskoro je osnovan Cedefop. Ta europska agencija pomaže u promicanju i razvijanju strukovnog osposobljavanja i osposobljavanja u Europskoj uniji. Isprva smješten u Berlinu, a kasnije s glavnim uredom premješten u Solun (Thessaloniki) Cedefop je bio jedna od prvih osnovanih specijaliziranih i decentraliziranih agencija. Djeluje na promicanju cjeloživotnog učenja na europskome području kroz proširenu Europsku uniju, i to pružanjem informacija i analiziranjem strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, politika, istraživanja i prakse. Centar je neprofitna i neovisna agencija.

Glavne su zadaće tog centra:

- sastavljati odabranu dokumentaciju koja se odnosi na sadašnju situaciju, posljednja kretanja i istraživanja na relevantnim područjima te na pitanja strukture strukovnog obrazovanja,

- pridonositi razvoju i koordinaciji istraživanja na spomenutim područjima; širiti svu korisnu dokumentaciju i informacije,
- poticati i davati potporu inicijativama koje mogu olakšati usklađeni pristup problemima strukovnog obrazovanja.

U tom pogledu Centar u okviru svojih aktivnosti posebno djeluje na problemu usklađivanja standarda s ciljem međusobnoga priznavanja svjedodžba i ostalih dokumenata kojima se potvrđuje završetak strukovnog obrazovanja.

Cedefop objavljuje svoje informacije u elektroničkim i tiskanim medijima te također okuplja ljude na studijskim posjetima, konferencijama i seminarima. Njegove informacije namijenjene su kreatorima politika strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, istraživačima i praktičarima u Uniji i izvan nje. Svojim suradnicima Centar priskrbljuje najnovije informacije o stanju i kretanjima u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju u EU. *European Training Village (ETV)* interaktivna je internetska stranica koju vodi Cedefop i na koju svatko može slati vijesti, sudjelovati na virtualnim konferencijama, razmjenjivati informacije, registrirati se kao prima-telj pošte i slično. Cedefop izdaje i *Cedefop Info*, list u kojem se objavljuju informacije o aktualnim događanjima u vezi sa strukovnim obrazovanjem u svim državama članicama, a dostupan je na engleskom, njemačkom i francuskom jeziku.

U aktivnosti je Centra i izrada studija i izvješća o pitanjima strukovnog obrazovanja kao što su kvaliteta, jasnost i akreditacija neformalnog učenja, trendovi u sektorima, nove kvalifikacije, financiranje i slično. Svake godine dužan je podnositi izvješće Europskom parlamentu o svojim aktivnostima i provedbi plana za prethodnu godinu.

Cedefop već više od 20 godina koordinira studijska putovanja programa Leonardo da Vinci. Taj program završio je 2006. godine, a zamijenjen je novim programom cjeloživotnog učenja za razdoblje od 2007. do 2013. godine (Akcijski program u području cjeloživotnog učenja 2007.-2013. - *Decision of the European Parliament and of the Council establishing an action programme in the field of lifelong learning, 1720/2006/EC*), čiji su dio i studijska putovanja. Cilj je programa cjeloživotnog učenja podupirati razvoj smjernica i suradnje na europskoj razini u cjeloživotnom učenju, posebno u kontekstu Lisabonskog, Bolonjskog i Kopenhaskog procesa i njihovih nasljednika. Odnosi se na razne ciljne skupine i prati integriran pristup strukovnom obrazovanju i osposobljavanju. Na putovanjima su često sudionici koji žele doznati više o gledištu cjeloživotnog učenja u nekoj drugoj zemlji. Sudionici su često predstavnici lokalnih, regionalnih ili nacionalnih vlasti, istraživači, predstavnici udruga zaposlenika i sindikata.

Skillsnet je Cedefopova mreža o ranoj identifikaciji potrebnih vještina, koja cilja na spajanje europskih aktivnosti i omogućavanje platforme za dijalog, razmjenu informacija, širenje znanja i stručnosti. *Skillsnet* također razvija zajedničke metode za bolju identifikaciju vještina potrebnih na europskoj i nacionalnoj razini. Uključeni su razni stručnjaci koji istražuju to područje te smatraju da će, šireći informacije o vještinama koje će biti potrebne u budućnosti, znatno pridonijeti zajedničkom tržištu rada. Cedefopov tim izradio je obrazac s pitanjima o metodama, modelima, izvorima podataka i klasifikaciji na nacionalnoj razini. Stručnjaci iz 14 europskih zemalja omogućili su izradu analize vještina koje će se tražiti na budućem europskom tržištu rada.

Kao rezultat tih aktivnosti početkom 2008. izdana je prva studija o srednjoročnom predviđanju potrebnih vještina u Europi [*“Future skill needs in Europe: medium-term forecast” Cedefop (IP/08/251)*] kao važan dokument za određivanje obrazovnih prioriteta i određivanje ciljeva obrazovanja za mlade i odrasle. Studija pokriva 25 država Europske unije, a razvijene su makroekonomske projekcije i alternativni scenariji za pojedine države te skupni rezultati na europskoj razini. Također predstavlja podatke o razvoju zapošljavanja po sektorima, zanimanjima i kvalifikacijama do 2015. godine. To predviđanje važan je temelj za buduće politike cjeloživotnog učenja u Europi.

Europska zaklada za strukovnu izobrazbu (European training foundation - ETF)

Uredbom Vijeća (EEZ) 1360/90 osnovana je Europska zaklada za strukovnu izobrazbu [Council regulation (EEC) 1360/90 establishing a European Training Foundation] sa svrhom pomoći i suradnje u reformi strukovnog obrazovanja i osposobljavanja u državama srednje i istočne Europe, bivšim sovjetskim državama, Mongoliji i sredozemnim državama koje nisu članice EU, a uključene su u programe PHARE (*Programme of Assistance for Economic restructuring in the Countries of Central and Eastern Europe*), TACIS (*Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States and Georgia*) i TEMPUS (*Trans-European Mobility Programme for University Studies*).

Europska zaklada za strukovnu izobrazbu osnovana je kako bi pružila doprinos učinkovitim pružanju pomoći pri provođenju reformi u strukovnom obrazovanju u državama srednje i istočne Europe koje udovoljavaju uvjetima za gospodarsku pomoć. Zaklada djeluje na području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja. Obuhvaća početno i kontinuirano strukovno obrazovanje te prekvalifikaciju za mlade i odrasle, posebno uključujući usavršavanje sposobnosti menadžmenta. Zaklada pruža pomoć u definiranju potreba i prioriteta usavršavanja tijekom primjene mjera tehničke pomoći na području usavršavanja, i to suradnjom s odgovarajućim tijelima u kvalificiranim državama. Sjedište je Zaklade u Torinu.

Šireći znanje i unapređujući strukovno obrazovanje, Europska zaklada za stručnu izobrazbu (ETF) pomaže u razvijanju potrebnih vještina. Polazi od promoviranja boljih životnih uvjeta i aktivnoga građanstva u demokratskim društvima koja poštuju ljudska prava i kulturnu raznolikost. Kao centar stručnosti, ETF pridonosi održivome socioekonomskom razvitku omogućujući susjednim zemljama Unije da naprave reformu svojih sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja putem programa potpore EU-a, kao što su PHARE (*Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies - Poljska i Mađarska: pomoć za restrukturiranje njihovih gospodarstava*), CARDS (*Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization - Pomoć Zajednice u obnovi, razvoju i stabilizaciji*), TACIS (*Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States - Tehnička pomoć za države Commonwealtha i neovisne države*) i MEDA (program euromediterranskog partnerstva). Phare je program osmišljen 1989. godine kako bi podupirao tranzicijski proces u Poljskoj i Mađarskoj. Druge tranzicijske zemlje bile su uključene u kasnijim godinama. Godine 1997. Phare je postao glavni instrument za provedbu pretprijetne strategije EU-a. TACIS je program koji podupire tranzicijski proces u zemljama koje su nastale od bivšeg Sovjetskog Saveza i u Mongoliji. Program MEDA poslužio je kao instrument Europske unije za provedbu euromediterranskog partnerstva, a CARDS-om je pružena znatna razvojna pomoć, među ostalim i za razvoj strukovnog obrazovanja i obrazovanja odraslih, u kojem ETF također pomaže Europskoj komisiji u provedbi programa Tempus.

ETF kao specijalizirani centar za razvoj sustava obrazovanja i učenja vještina nudi:

- uvid u važne političke, socijalne i ekonomske prilike,
- znanje i iskustvo u pitanjima strukovnog obrazovanja i tržišta rada, razvoj programa cjeloživotnog učenja,
- prenošenje stručnog znanja u okviru realizacije programa EU-a.

ETF u svojim aktivnostima:

- procjenjuje napredak i buduće prioritete reformi strukovnog obrazovanja u državama partnerima te njihove veze sa socioekonomskim razvitkom,
- osmišljava, razvija, nadzire i procjenjuje projekte na zahtjev Europske komisije,
- jača sposobnosti stvaratelja obrazovne politike i praktičara u državama partnerima kako bi mogli u potpunosti sudjelovati u moderniziranju svojih sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja,

- olakšava komunikaciju među zainteresiranim stranama razvijanjem međunarodnih, nacionalnih i lokalnih mreža.

Glavni su partneri Zaklade Komisija i međunarodne organizacije koje podržavaju reforme u zemljama partnerima, primjerice Cedefop, Eurostat, OECD, Svjetska banka, ILO i UNESCO.

U mnogim je izvješćima ETF analizirao i Hrvatsku te su definirani neki od izazova u razdoblju između 2007. i 2013. godine:

- stvaranje održivih poslova i smanjenje nezaposlenosti,
- jačanje regionalnog razvoja i lokalnoga ljudskog potencijala,
- uspostavljanje skladne nacionalne politike razvoja ljudskih potencijala i jednako tako povećavanje djelotvornosti i kvalitete obrazovnog sustava.

Kako bi se ti izazovi i ostvarili u skladu s ciljevima Lisabonske strategije, trebalo bi povećati javne i privatne financijske izvore, posebice za aktivne mjere tržišta rada, mjere za grupe ljudi ili regije koje su u nepovoljnijem položaju i za određena područja obrazovanja, primjerice obrazovanje odraslih i strukovno obrazovanje te osposobljavanje. Nakon ulaska u EU državama ostaju pozitivni učinci suradnje s ETF-om, kolegijalna povezivanja, provođenje reformi te sposobnost suočavanja s europskim procesima i politikama.

Izrazito je važna uloga ETF-a bila u istraživanjima i u izradi *Priručnika za razvoj standarda strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (Manual for the Development of Standards in Vocational Education and Training)*. Cilj je tog priručnika, koji nudi mogućnosti za razvoj standarda, informirati i podupirati zainteresirane strane kada budu pripremale standard u svojim zemljama.

1.4. Pravni okvir za obrazovnu suradnju u Europskoj uniji

U EU još ne djeluje jedinstveni pravni sustav, a cijeli proces vezan uz donošenje Ustava pokazao je da još ne prolaze prijedlozi koji bi EU osigurali obilježja nadnacionalne državnosti (ustav, zastava, himna i drugo).

Dosadašnji sustav EZ-a (prvi stup) obilježava nadnacionalnost, a pravni sustav druga dva stupa sličniji je klasičnom međunarodnom pravu. Autonomija država članica ograničena je u nadnacionalnom stupu EU, a u druga dva stupa države članice i dalje kontroliraju donošenje i provođenje pravnih propisa. Kada primjenjuju europske pravne norme, međutim, nacionalna tijela podvrgnuta su načelima prava EZ-a koja ponekad njihovu ulogu u primjeni prava definiraju drugačije nego u internim ustavnim porecima.

Reformskim nastojanjima i podjelom na isključivu, podijeljenu i potpurnu nadležnost pokušava se veći dio bivšeg drugog i trećeg stupa čvršće oblikovati kao zajednička politika, uz otpore i rezerve pojedinih nacionalnih predstavnika.

U prijedlogu Lisabonskog ugovora navodi se podjela na isključivu, podijeljenu i potpurnu nadležnost Europske unije. Obrazovanje i strukovno osposobljavanje u posljednjoj je kategoriji, u kojoj EU podupire, koordinira ili se pridružuje aktivnostima država članica.⁶

Odlučivanje i prihvaćanje novih propisa u EU događalo bi se u sklopu tri postupka: suodlučivanje (*co-decision*), savjetovanje (*consultation*) i pristanak Parlamenta (*assent*). U načelu Komisija daje prijedloge novih zakonodavnih propisa, a Parlament i Vijeće odlučuju o njihovu prihvaćanju ili odbacivanju.

Postupak suodlučivanja postaje najvažniji zakonodavni postupak. Uveden je Ugovorom iz Maastrichta, a njime je Europski parlament prvi put stekao i pravu zakonodavnu ovlast da ravnopravno s Vijećem ministara donosi propise zakonodavnoga karaktera u Zajednici. Broj pitanja o kojima se odlučuje u postupku suodlučivanja povećao se sa svakom novom izmjenom Ugovora o EZ-u (u Amsterdamu i u Nici), a Lisabonskim ugovorom taj se postupak preimenuje u redovni zakonodavni postupak (ordinary legislative procedure) u

⁶Točka 19., članak 6. Lisabonskog ugovora (Draft Treaty amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community)

Uniji. U tom postupku odluka se može donijeti samo ako se o prijedlogu Komisije usuglase i Vijeće i Europski parlament. Taj se postupak i do sada koristio u području obrazovanja i strukovnog osposobljavanja, a jedan je od primjera sadašnja procedura prihvaćanja Europskoga kvalifikacijskog okvira (European Qualifications Framework).

Izvori prava EU-a dijele se na primarne i sekundarne izvore, zatim na međunarodne ugovore zaključene s trećim zemljama i konvencije potpisane između zemalja članica. Najvažniji izvor informacija o zakonodavstvu Europske zajednice je *Službeni list EZ-a (Official Journal of the European Communities)*.

Pod primarnim izvorima prava podrazumijevaju se osnivački ugovori i opća načela prava i bili bi uspoředivi s ustavnim pravom na nacionalnoj razini. Izrazom osnivački ugovori obuhvaćeni su: Ugovor o osnivanju Europske zajednice za ugljen i čelik (*Treaty constituting the European Coal and Steel Community*) iz 1951., Rimski ugovori o osnivanju Europske ekonomske zajednice i Europske zajednice za atomsku energiju (EURATOM) iz 1957. godine. Poslije se na njih nadovezuju tzv. *Merger Treaty (Ugovor o ustanovljavanju zajedničkog Vijeća i Komisije EZ-a)* iz 1965., *Jedinstveni europski akt (Single European Act)* iz 1986. te Ugovor o Europskoj uniji iz Maastrichta 1992. i Lisabonski ugovor iz 2007. Tu se ubrajaju i ugovori o pristupanju novih članica Europskoj zajednici.

Sekundarni izvori prava nazivaju se još i izvorima derivativnog prava jer njih stvaraju institucije i integracije na temelju ovlaštenja što im daju ugovori o osnivanju EZ-a. Postoje različite vrste pravnih akata koji se razlikuju, prije svega, po stupnju obveze za zemlje članice. Uredbe (*regulations*) akti su opće primjene koji su pravno obvezujući za sve zemlje članice. Izravno se primjenjuju u cjelini, bez potrebe prethodnog uključivanja u nacionalna zakonodavstva. Direktive (*directives*) pravno su obvezujući akti koji definiraju samo cilj i rok u kojem ga treba postići, ali ostavljaju zemljama članicama pravo izbora načina i metoda njihove primjene. Odluke (*decisions*) obvezuju samo one zemlje članice kojima su upućene. To može biti jedna ili više zemalja, pojedinci, grupe ljudi, kompanije. Preporuke (*recommendations*) i mišljenja (*opinions*) nisu pravno obvezujući te samo predlažu smjernice za akciju. Osim tih instrumenata koji su navedeni u članku 249. Osnivačkog ugovora, postoji cijeli niz akata koji su nastali institucionalnom praksom. Njihovi su ciljevi raznoliki - izražavaju mišljenje ili želju te najavljuju i pripremaju obvezujuće propise ili im prethode. To su međuinstitucionalni sporazumi (*interinstitutional agreements*), rezolucije (*resolutions*), deklaracije (*declarations*), priopćenja (*communications*), zaključci (*conclusions*), zelene knjige (*green papers*), bijele knjige (*white papers*), itd. Bijela knjiga (*white paper*) naziv je za vrstu dokumenta koji sadrži prijedloge budućih aktivnosti u pojedinom području. Ponekad se bijela knjiga pojavljuje poslije zelene knjige, kojom se inicira neko pitanje i počinje proces konzultacije o nekom pitanju na europskoj razini. Zelena knjiga (*green paper*) dokument je kojim se nastoji potaknuti širu raspravu o određenoj temi i pozvati različite strane, privatne osobe i organizacije, na sudjelovanje u debati. Osim tih izvora, važni su izvori prava na međunarodnoj razini - međunarodni ugovori. Najvažnije vrste sporazuma, kada je riječ o suradnji s trećim zemljama, sporazumi su o suradnji i sporazumi o pridruženom članstvu. U ostale izvore prava EU-a spada sudska praksa Europskog suda. Kao izvor prava važni su sudska praksa, parlamentarna pitanja članova Parlamenta, ostali pripremni materijali koji sadrže dokumentaciju za zakonodavnu proceduru i postupak izrade konsolidiranih tekstova (uključivanje amandmana i izmjena u jedinstveni tekst). Treba napomenuti da za razvoj obrazovanja unutar prostora Europske unije nije uvijek bio važan samo formalni rang nekog propisa pa su neki izvještaji (primjerice *Janneov izvještaj iz 1973. - Report "For Community Policy on Education" by Henri Janne*) bili utjecajni za neke obrazovne tendencije od osnivačkih ugovora u kojima je obrazovanje skromno zastupljeno.

1.5. Suradnja EU-a i Vijeća Europe u obrazovanju

Europska komisija proklamira suradnju sa svim sudionicima obrazovnih politika: drugim europskim institucijama, državama članicama, članicama *Europskog ekonomskog prostora (European Economic Area)*, državama kandidatkinjama, socijalnim partnerima, nevladinim organizacijama i međunarodnim organizacijama (Vijeće Europe, OECD, UNESCO).

Bliskost vrijednosti i ciljeva rezultira suradnjom Vijeća Europe i EU-a. Od 1993. provodi se više zajedničkih programa, a 2001. potpisana je *Zajednička deklaracija o suradnji i partnerstvu (Joint Declaration on*

Co-operation and Partnership) koja omogućuje veću sustavnost u suradnji. U svibnju 2007. predstavnici Europske unije i Vijeća Europe potpisali su *Memorandum o razumijevanju između Europske unije i Vijeća Europe (Memorandum of Understanding between the Council of Europe and the European Union)*. Ključna područja suradnje su ljudska prava i temeljne slobode, vladavina prava, demokracija i dobra vladavina, demokratska stabilnost, interkulturalni dijalog i kulturna različitost, obrazovanje, mladi i promocija međuljudskih kontakata te socijalna kohezija. Jedna od većih zajedničkih akcija na tom području bila je Europska godina građanstva, koja je proglašena 2005. godine. Namjera je bila istaknuti važnost razvoja građanstva i participacije za demokratsko društvo. Obrazovna dimenzija suradnje usmjerena je na izgradnju društva temeljenog na znanju i jačanju demokratske kulture u Europi putem promocije obrazovanja za ljudska prava i obrazovanja za demokratsko građanstvo. Potiču se i svi oblici suradnje (regionalne i šire) koja uključuje mobilnost građana. U provođenju zajedničkih programa u proteklim godinama bila je uključena i Hrvatska, a najčešći obrazovni programi odnosili su se na neformalno obrazovanje za ljudska prava, borbu protiv kriminala, demokratsko obrazovanje i obrazovanje marginaliziranih skupina (primjerice Roma).

1.6. Obrazovanje odraslih unutar procesa pridruživanja Republike Hrvatske Europskoj uniji

Diplomatski odnosi između Europske unije i Hrvatske uspostavljeni su 1992. godine. U 2000. godini počeli su pregovori o *Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (Stabilisation and Association Agreement)*. Iste godine Vijeće ministara donosi odluku o otvaranju programa *Pomoć Zajednice u obnovi, razvoju i stabilizaciji (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization - CARDS)*, instrumenta tehničke i financijske pomoći namijenjenog državama zapadnoga Balkana. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) 2001. je potpisan i parafiran, a 2002. ratificiran. Godine 2002. Hrvatski sabor prihvatio je Rezoluciju o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji. Tako je 21. veljače 2003. Hrvatska formalno podnijela zahtjev za članstvo u Europskoj uniji. U travnju 2004. Europska komisija izdala je pozitivno mišljenje o hrvatskoj spremnosti za početak pregovora, a u listopadu 2005. formalno su počeli pregovori. Glavni je naglasak u pregovorima na dokazivanju sposobnosti države kandidatkinje da prihvati zakonodavstvo EU-a s obzirom na to da će o tome znatno ovisiti njezina sposobnost ispunjenja svih drugih kriterija za članstvo. Nakon pristupanja Uniji, od države kandidatkinje očekuje se prihvaćanje *acquisa* odnosno pravne stečevine Zajednice, pravnog okvira koji se temelji na osnivačkim ugovorima EU-a, uglavnom onim iz Rima, Maastrichta, Amsterdama i Nice. Tijekom pregovaračkog procesa pregovaračka skupina mora dokazati kako je njezina država sposobna prenijeti svako od 35 poglavlja *acquisa* u nacionalno zakonodavstvo. Pregovori počinju *screeningom*, analitičkim pregledom i ocjenom usklađenosti nacionalnoga zakonodavstva države kandidatkinje s pravnom stečevinom Europske unije. Osnovna je svrha *screeninga* odrediti postojeće razlike u svakom poglavlju pregovora između zakonodavstva države kandidatkinje i pravne stečevine Europske unije, s kojom je do trenutka pristupanja u članstvo potrebno uskladiti nacionalno zakonodavstvo. Mjerilo ili tzv. *benchmark* novi je instrument koji Europska unija koristi u pregovaračkom procesu. U prethodnom krugu proširenja taj mehanizam nije bio institucionaliziran i nije korišten kao uvjet za otvaranje, nego za zatvaranje pregovora o pojedinom poglavlju. Mjerila koja EU koristi u pregovaračkom procesu mogu se podijeliti u tri skupine. Prva su reformska mjerila, koja uključuju donošenje akcijskih planova, podizanje administrativnih kapaciteta, izgradnju sustava itd. Drugi su tip provedbena mjerila, koja se više koriste za zatvaranje pregovora o pojedinim poglavljima. Treća su mjerila koja proizlaze iz SSP-a. Primjerice, da bi se pregovori o nekom poglavlju mogli otvoriti, može se zahtijevati da se ispune obveze koje su u vezi s tim već određene SSP-om. U listopadu 2005. počeo je analitički pregled poglavlja Obrazovanje i kultura, a pregovori o tom poglavlju privremeno su otvoreni i zatvoreni krajem 2006. godine. To znači da je kandidatkinja pokazala visok stupanj pripremljenosti, da su zadovoljeni minimalni preduvjeti određeni mjerilima (*benchmarks*) te su dogovorene prijelazne mjere.

Tijekom pregovora o obrazovanju konstatirano je da Hrvatska želi sudjelovati u svim oblicima suradnje EU-a, uključujući otvorenu metodu koordinacije. Iskazana je želja za razmjenu dobrih praksi, daljnju ugradnju europskih načela i politika u hrvatsku obrazovnu politiku te uključivanje u Lisabonski proces. Nisu uočene posebne zapreke uključivanju Hrvatske u Europsku uniju i njezin proces izgradnje kompetitivnog društva

temeljenog na znanju. Zamijećene su velike promjene tijekom prilagodbi obrazovnog sustava, ali i određeni zastoji u nekim sektorima koji zahtijevaju dodatne aktivnosti. Tu su istaknuti sektori visokog obrazovanja i obrazovanja odraslih. Posebno se upozorava na potrebu povećanog uključivanja odraslih u sustav cjeloživotnog učenja. Unatoč donesenim strateškim dokumentima i institucionalnim promjenama, ostaje problem da u Hrvatskoj samo 2,3 posto odrasle populacije u dobi između 25 i 64 godine sudjeluje u obrazovnim procesima, što je četiri puta manje od europskog prosjeka (Izvješće o analitičkom pregledu, 2006).

2. OSNOVNE RAZVOJNE FAZE EUROPSKIH INICIJATIVA U PODRUČJU OBRAZOVANJA ODRASLIH

Što se obrazovanja i osposobljavanja tiče, suradnja europskih država počela je 1951. godine, a formalizirana je člankom 56. Ugovora o Europskoj zajednici za ugljen i čelik, kojim se države te zajednice obvezuju financijski pomagati u prekvalifikaciji radnika. U osnivački ugovor za atomsku energiju Europska zajednica uključuje razvoj programa osposobljavanja i centara za zaposlene⁷ te osnivanje europskog sveučilišta (što se nije ostvarilo). U Ugovoru o Europskoj ekonomskoj zajednici spominje se samo strukovno obrazovanje (primjerice u članku 41.) koje dobiva na važnosti u kontekstu slobodnoga kretanja radnika (članak 48.). Člankom 118. predviđa se osiguravanje dostupnosti strukovnog obrazovanja, a članak 128. ističe potrebu za zajedničkom politikom strukovnog obrazovanja na zajedničkom europskom tržištu. Te odredbe stvaraju pravnu osnovu za odlučivanje o obrazovnim pitanjima, što se kasnije pokazalo relevantnim za prosudbe Europskog suda. Naime, suci Europskog suda interpretirali su te odredbe kao priznavanje prava radnika migranata na jednak pristup obrazovnom sustavu zemlje domaćina, uključujući visoko obrazovanje. Na te početke, koji su bili reducirani na strukovno obrazovanje i osposobljavanje, nastavio se pedesetogodišnji zajednički napor postupnog razvijanja suradnje na području općeg obrazovanja u Europi. Proces je tekao u interakciji s inicijativama i projektima koje su provodili UNESCO, OECD i druge međunarodne organizacije.

Gotovo istodobno sa suradnjom među državama počela je i suradnja organizacija koje se bave obrazovanjem odraslih. Godine 1951. održana je prva konferencija visokih narodnih škola (*European Folkhighschool conference*), koju je organizirala Agencija za rad europskih visokih narodnih škola iz Nizozemske.

Nacionalne politike obrazovanja odraslih temelje se na različitim tradicijama obrazovnih politika, strukovnog obrazovanja i pristupa obrazovanju odraslih (Greinert/Hanf, 2002). Nastajale su u specifičnim političkim, gospodarskim i socijalnim okolnostima. Posljedice su različiti oblici zakonskih uređenja, financiranja, organiziranja, certificiranja i provođenja obrazovanja odraslih (primjerice, razlike visokih narodnih škola, otvorenih sveučilišta i kulturnih centara). Zajedničke europske inicijative samo su jedan od poticaja u njihovu kreiranju. Te inicijative moguće je prikazati u četiri razdoblja (Pépin 2007, Ertl 2006, Hake 1999, Schuetze 2006).

- 1957.-1971. *Počeci*: Od početka se različito pristupa obrazovanju i osposobljavanju, a naglasak je na zajedničkoj politici strukovnog osposobljavanja. Obrazovanje odraslih važno je za obrazovanje i prekvalifikaciju migranata, a najčešće se definira kao permanentno obrazovanje.

- 1971.-1992. *Stvaranje osnova za suradnju* u obrazovanju: Suradnja je počela susretom ministara obrazovanja, slijedila je izrada akcijskog plana i priprema Ugovora iz Maastrichta. Obrazovanje odraslih konceptijski se smješta unutar cjeloživotnog, permanentnog i povratnog obrazovanja.

- 1992.-2000. *Čvršća suradnja u obrazovanju i osposobljavanju*: Obrazovanje odraslih smješteno je unutar koncepcije cjeloživotnog učenja u društvu temeljenom na znanju. Nedovoljno jasna pozicija obrazovanja i osposobljavanja učinila je obrazovanje osjetljivim za financiranje iz europskih fondova. Zbog toga se u Maastrichtu prvi put govorilo o općem obrazovanju (članak 149.), a u ugovorima prije Maastrichta govori se samo o osposobljavanju. Za strukovno obrazovanje objašnjava se pravna osnova u članku 150. Vijeće se obvezalo razraditi poticajne mjere koje isključuju bilo kakvu harmonizaciju zakona država članica. Dakle, obrazovanje je i dalje ostalo odvojeno od osposobljavanja i u nadležnosti nacionalnih država. Osnaživanje koncepcije cjeloživotnog učenja stvorilo je podlogu za početak povezivanja obrazovanja i osposobljavanja, pa tako i obrazovanje odraslih uključuje obje djelatnosti.

⁷ članci 7. i 9. Ugovora o osnivanju Europske zajednice za atomsku energiju (Treaty Establishing the European Atomic Energy Community, 25/3/1957)

- 2000. *Lisabonski proces*: Potencira važnost cjeloživotnog učenja za izgradnju konkurentnog gospodarstva i socijalnu koheziju. Učenje odraslih unutar te koncepcije dobiva na važnosti, a svi oblici učenja (formalno, neformalno i informalno) postaju važnima. Proces je počeo sjednicom Europskog vijeća na kojoj je određena strategija razvitka EU-a do 2010. s ciljem izgradnje najdinamičnijeg i najkonkurentnijeg svjetskoga gospodarskog prostora temeljenog na znanju, u kojem bi se povećala zaposlenost i životni standard.

Osnovna su obilježja cijelog ovog razvojnog procesa:

- stalne promjene u obrazovanju koje su rezultat vanjskih okolnosti (ekonomskih, socijalnih, političkih),
- nastojanje da se uravnoteže dominantni ekonomski sa socijalnim i političkim ciljevima obrazovanja i unutar toga smjeste prioritete obrazovanja odraslih,
- dominantan kontekst cjeloživotnog sudjelovanja u obrazovanju i učenju, unutar kojeg je smješteno i učenje odraslih,
- širenje područja učenja iz formalnog obrazovanja na područje neformalnog i informalnog učenja, ali uz još dominantno shvaćanje ostalih oblika učenja kao dopune i kompenzacije strukovnog obrazovanja odraslih,
- različit pristup obrazovanju i osposobljavanju, odnosno općem i strukovnom obrazovanju,
- konstanta u zadržavanju nacionalnih ovlasti u obrazovnoj politici i ključnim odlukama o strukovnom osposobljavanju,
- sve širi obuhvat obrazovnih tema koje se zajednički raspravljaju unutar europskih institucija i koje ne ostaju samo u nadležnosti nacionalnih obrazovnih politika niti samo obrazovnih politika (uključuju se politike zapošljavanja, socijalna i gospodarska politika),
- izgradnja sve jačih povezujućih i zajedničkih elemenata nacionalnih obrazovnih politika, izgradnja sve učinkovitijih instrumenata povezivanja uz stalnu napetost između nacionalnih obrazovnih politika i nadnacionalnih, europskih ciljeva obrazovanja,
- sve veća važnost i sve izričitija zastupljenost obrazovne problematike u aktima EU-a (osobito početkom Lisabonskog procesa). Obrazovanje s margine dolazi u središte kao jedan od ključnih razvojnih instrumenata EU-a, a unutar koncepcije cjeloživotnog učenja učenje odraslih ima posebno važno mjesto.

Jednostavan kronološki pregled osnovnih dokumenata, skupova i inicijativa može dokumentirati razvojne faze i tijek procesa u kojem obrazovanje odraslih postaje sve važniji dio europskih javnih politika.

KRONOLOŠKI PREGLED KLJUČNIH DOKUMENATA I DOGAĐAJA U IZGRADNJI EUROPSKOG PROSTORA CJELOŽIVOTNOG UČENJA

1957.

Rimski ugovori

(The Treaties of Rome)

Iako ti ugovori ne govore o općem obrazovanju, strukovno obrazovanje spomenuto je u više članaka. Najvažnije je

osiguravanje uvjeta za strukovno obrazovanje i osposobljavanje u članku 128. Ugovora o europskoj ekonomskoj zajednici, u kojem se Zajednica složila da izradi principe za zajedničku politiku u tom području.

1963.

Odluka Vijeća EEZ-a donesena 2. travnja 1963. o općim načelima provedbe zajedničke politike strukovnog obrazovanja

(Council Decision of 2 April 1963 Laying Down General Principles for Implementing a Common Vocational Training Policy 63/266/EEC)

Vijeće je izložilo deset općih načela za uspostavljanje zajedničke politike u odnosu na strukovno obrazovanje i osposobljavanje. Najvažniji principi sadrže predanost ideji da se svim ljudima da mogućnost stjecanja odgovarajućeg osposobljavanja kako bi mogli iskoristiti mogućnost slobodnog izbora zanimanja, radnog mjesta te dostići višu razinu zaposlenosti.

1971.

Ministri obrazovanja članica Europske zajednice **prvi su se put sastali** pripremajući rezoluciju o obrazovanju.

1973.

Izvještaj Henrija Jannea (Za politiku Zajednice u obrazovanju)

(Report "For Community Policy on Education" by Henri Janne)

U sklopu priprema za mogući sadržaj prvog akcijskog programa za obrazovanje u EEZ-u permanentno obrazovanje navodi se kao priznati čimbenik obrazovne promjene te se ističe nastojanje da se obrazovna politika jasno poveže s ekonomskim integracijama u Europi.

1974.

Obrazovni odbor

(Education Committee)

Stvorili su ga ministri obrazovanja s Vijećem, a cilj je jačanje obrazovne suradnje europskih država.

Slučaj Donato Casagrande vs. Landeshauptstadt München

Europski sud pravde odlučio je da Zajednica mora biti sposobna širiti svoje nadležnosti kako bi mogla postići željene ciljeve, čak i ako pojedina javna politika nije prenesena u nadležnost Europske zajednice. Od slučaja Casagrande sud je presuđivao u više slučajeva koji su se odnosili na obrazovanje, ali uvijek primjenjujući načelo negativne integracije - odstranjujući prepreke integraciji.

1976.

Rezolucija o akcijskom programu u obrazovanju

(Resolution comprising an action programme in the field of education OJC 038, 19/02/1976 P. 0001 - 0005)

Stvorivši akcijski program koji je uključivao studije, istraživanja, posjete, kompilacije dokumenata i statističkih podataka, ministri su pripremili akt koji je imao izrazitu političku poruku nego pravnu snagu.

1978.

Odluka ministara obrazovanja o izučavanju Europske zajednice u školama

Nastala kao posljedica Tindemansova izvješća (1976.), koji je kritizirao nedostatak građanske orijentacije prema europskim integracijama, što bi trebalo primijeniti uvođenjem političke dimenzije u obrazovne politike.

1980.

Početak programa **Eurydice**

1983.-1984.

Deklaracije iz Stuttgarta i Fontainebleaua

(Solemn Declaration on EU Le Conseil européen réuni à Fontainebleau, L'EUROPE CITOYENS, DOC/84/2)

Deklaracije su udarile temelje za **konceptiju europskoga građanstva**, koja je važna za suradnju ustanova visokog obrazovanja.

1986.

Jedinstveni europski akt

(Single European Act, OJ L 169 of 29.06.1987)

Naglasio je potrebu za europskom dimenzijom obrazovanja.

1987.

Početak Erasmusa (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students)

Odluka Europskog suda o programu Erasmus, koji priznaje da Komisija ima određene ovlasti u području obrazovanja, koristila je kao temelj za nove akcije i programe Zajednice.

1988.

Rezolucija Vijeća i ministara obrazovanja o europskoj dimenziji u obrazovanju

(Resolution on the European dimension in education, 88/C 177/02)

Vijeće poziva članove Zajednice da **europsku dimenziju** ugrade u školske kurikulume, nastavne materijale i osposobljavanje učitelja (u svim predmetima: književnost, jezici, povijest).

1992.

Ugovorom iz Maastrichta utemeljen EU

(The Treaty on European Union, TEU, 92/C 191/01)

Prvi se put člankom 149. izričito spominje i obrazovanje uz osposobljavanje (članak 150.), koje je do tada apsolutno dominiralo europskim obrazovnim dokumentima. Navode se mjere za potporu kvaliteti obrazovanja poticanjem suradnje, uz uvažavanje odgovornosti država članica, njihovih obrazovnih sustava te kulturne i jezične raznolikosti. Uveden pojam građanina Unije.

1993.

Vijeće prihvatilo Preporuku o pristupu stalnom strukovnom osposobljavanju

(Council recommendation on access to continuing vocational training, 93/404/EEC)

Cilj je poticanje država članica da uvedu mjere kojima bi se svakom radniku tijekom njegova životnog vijeka osigurao pristup strukovnom osposobljavanju.

1995.

Prema društvu koje uči - Bijela knjiga Komisije o učenju i poučavanju

[Teaching and Learning - Towards the Learning Society. White Paper on Education and Training, COM(95) 590]

Ključni dokument koji promovira koncepciju cjeloživotnog učenja u devedesetim godinama u Europi.

1996.

Europska godina cjeloživotnog učenja

(Decision No 2493/95/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 1995 establishing 1996 as the 'European year of lifelong learning')

[Council Conclusions on a strategy for lifelong learning, 20. 12. 1996. (97/C7/02)]

Ideja o Europskoj godini cjeloživotnog učenja promovirana je u dokumentu Komisije o rastu, kompetitivnosti i zapošljavanju iz 1993. *[Growth, Competitiveness and Employment. Note for the Council of Ministers (Economy/Finance) on the economic elements of the White Paper. SEC (93) 1855 final, 24 November 1993].*

Cilj je osvijestiti važnost obrazovanja i osposobljavanja unutar koncepcije cjeloživotnog učenja za izazove 21. stoljeća.

1997.**Amsterdamski ugovor**

(Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities, Official Journal C 340)

Ugovor proširuje procedure suodlučivanja za strukovno obrazovanje. Isto se odnosi na odredbe obrazovanja navedene u Ugovoru iz Maastrichta. Raste važnost obrazovanja i prilagodljivosti radne snage zbog problema nezaposlenosti. Svaka država članica zadržava punu odgovornost za organizaciju i sadržaj obrazovanja te strukovnog osposobljavanja. Istaknuta važnost Europe građana.

1999.**Bolonjska deklaracija**

(The Bologna Declaration, Joint declaration of the European Ministers of Education. convened in Bologna on the 19th of June 1999)

Ministri obrazovanja 30 europskih zemalja složili su se o izgradnji europskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine putem izgradnje jasnog sustava koji primjenjuje jedinstveni okvir s tri ciklusa (BA, MA, DR).

2000.**Europsko vijeće u Lisabonu**

[Presidency Conclusions of the Lisbon European Council (23,24/3/2000)]

Postavljen je strateški cilj do 2010. godine postati najdinamičniji i najkonkurentniji gospodarski prostor na svijetu, sposoban za održivi ekonomski razvoj s više kvalitetnog posla za stanovnike i većom socijalnom kohezijom. Izgradnja društva temeljena na znanju u kojem je važno osigurati mogućnosti za stalno učenje prilagođeno raznim ciljnim skupinama tijekom cijelog života.

Europsko vijeće u Feiri

[Presidency Conclusions Santa Maria da Feira European Council (19, 20/6/2000)]

Europsko je vijeće zaključilo da je cjeloživotno učenje ključno za razvoj građanstva, socijalnu koheziju i razvoj te je zato potrebno usmjeriti napore za definiranje strategije i praktičnih mjera za dostupnost cjeloživotnog učenja za sve.

Radni materijal Komisije Memorandum o cjeloživotnom učenju

[A Memorandum on Lifelong Learning, Commission Staff Working Paper No. SEC (2000)1832]

Temelj za europske konzultacijske procese o cjeloživotnom učenju i cjelovito razumijevanje cjeloživotnog učenja.

Povelja o temeljnim pravima u Europskoj uniji

(The Charter of Fundamental Rights of the EU, 2000/C 364/01)

Pravo na obrazovanje sadržano u Povelji u skladu je s međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava i ustavnim tradicijama država članica EU-a, a temelji se na pravu na profesionalni razvoj i stalno strukovno osposobljavanje, koje je već uspostavljeno kao socijalno pravo člancima 9., 10. i 15. Europske socijalne povelje.

Priopćenje Komisije Prema Europi bez barijera za osobe s invaliditetom

[Communication from the Commission - Towards a Barrier Free Europe for People with Disabilities, COM (2000) 284]

Namjera je izraditi konkretnu strategiju da se europsko društvo učini u većoj mjeri pristupačno za osobe s invaliditetom.

2001.**Izvjешće Komisije o budućim ciljevima sustava obrazovanja i osposobljavanja**

[The concrete future objectives of education systems, COM(2001) 59]

Ministri obrazovanja pripremili su izvješće i složili se glede ciljeva koji bi se trebali postići do 2010. u provedbi Lisabonske strategije.

Priopćenje Komisije: Ostvarenje europskog prostora cjeloživotnog učenja

(Making a European Area of Lifelong Learning a Reality, COM/2001/0678)

To priopćenje Komisije identificira koherentnu strategiju i praktične mjere kojima se treba osnažiti cjeloživotno učenje za sve. Dokument je nastao kao rezultat konzultacija o Memorandumu o cjeloživotnom učenju.

Pokazatelji o cjeloživotnom učenju

[Lifelong learning practice and indicator, SEC(2001) 1939]

Komisija i DG EAC počeli su izradu novih pokazatelja o cjeloživotnom učenju s namjerom da unaprijede usporedivost između sustava te razmijene ideje i koriste dobre prakse.

Preporuka Europskog parlamenta i Vijeća o europskoj suradnji u procjeni kvalitete školskog obrazovanja

(Recommendation of the European Parliament and of the Council on European cooperation in quality evaluation in school education, COM/2000/0523)

Iznose se preporuke važne za stvaranje europskog prostora školskog obrazovanja.

2002.

Europska strategija zapošljavanja

(European Parliament resolution on the strategy for full employment and social inclusion, 28/11/2002)

Rezolucija Parlamenta o važnosti cjeloživotnog učenja za strategije zapošljavanja uz posebne naglaske na obrazovne aspekte tržišta rada i inkluzivnosti. Upute za cjeloživotno učenje uključene su u strategije zapošljavanja država članica.

Okvir za akcije socijalnih partnera

(Social Partners Framework of actions)

Ključni socijalni partneri složili su se o okviru aktivnosti na cjeloživotnom razvoju kompetencija i kvalifikacija.

Šesti okvir za istraživačke projekte

[Decision No 1513/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2002 concerning the sixth framework programme of the European Community for research, technological development and demonstration activities, contributing to the creation of the European Research Area and to innovation (2002 to 2006), OJ L 232]

Odluka Vijeća i Parlamenta o osiguravanju novih mogućnosti za pojačano istraživanje u području cjeloživotnog učenja.

Detaljni radni program za ostvarivanje ciljeva u obrazovanju i osposobljavanju

(Detailed work programme on the follow-up of the objectives of Education and training systems in Europe, 2002/C 142/01)

Vijeće je donijelo program o postizanju ciljeva sustava obrazovanja i osposobljavanja u Europi koji bi trebali biti provedeni putem otvorene metode koordinacije do 2010. godine. Konstituirao se novi koherentni strateški okvir za suradnju u području obrazovanja i osposobljavanja.

Rezolucija Vijeća o cjeloživotnom učenju

(Council Resolution on lifelong learning, 2002/C 163/01)

Rezolucija podupire provođenje Priopćenja Komisije o cjeloživotnom učenju iz 2001. godine.

Kopenhaška deklaracija i Rezolucija Vijeća o promociji i jačanju suradnje u području strukovnog obrazovanja

(Copenhagen Declaration and the Council Resolution on the promotion of enhanced co-operation in VET)

Namjera je Deklaracije i Rezolucije stvaranje zajedničke vizije o tome kako prilagoditi i unaprijediti strukovno obrazovanje za ostvarivanje ciljeva EU-a.

Europska mjerila u obrazovanju i osposobljavanju

[European benchmarks in education and training: follow-up to the Lisbon European Council, COM (2002) 629]
U svom priopćenju Komisija je odredila mjerila za uspješnost provedbe obrazovnih programa unutar Lisabonskog procesa. Unutar pet mjerila cjeloživotno učenje navedeno je kao jedan od ključnih ciljeva unutar kojeg bi prosječna participacija u obrazovanju 2010. godine trebala biti 15 posto odraslih (25-64 godine), a ne bi smjela biti manja od 10 posto u pojedinoj zemlji.

Europski izvještaj o pokazateljima kvalitete cjeloživotnog učenja

[European Commission /Directorate-General for Education and Culture European report on quality indicators of lifelong learning Fifteen Quality Indicators Report based on the work of the Working Group on Quality Indicators (2002)]

Izvještaj Uprave za obrazovanje i kulturu (i radne skupine) obuhvaća 15 pokazatelja kvalitete koji bi trebali pridonijeti kvaliteti cjeloživotnog učenja. Obuhvaćaju tri područja: vještine, kompetencije i stavove, dostupnost i sudjelovanje te resurse za cjeloživotno učenje.

Madridska deklaracija

(Madrid Declaration 2002)

Da bi se osigurao konceptualni okvir za djelovanje na svim razinama u Europskoj godini osoba s invaliditetom, u tijeku Europskoga kongresa osoba s invaliditetom, održanom u Madridu 2002. godine, više od 600 sudionika iz 34 zemlje donijelo je Madridsku deklaraciju.

2003.

Inicijativa R3L

(European networks to promote the local and regional dimension of lifelong learning - The "R3L" Initiative)

Odbor regija Europskog parlamenta pokrenuo je inicijativu za potporu regionalnom razvoju obrazovnih centara preko povezivanja 120 regija u promociji cjeloživotnog učenja.

Rezolucija Vijeća o promociji zapošljavanja i socijalne integracije osoba s invaliditetom

[COUNCIL RESOLUTION on promoting the employment and social integration of people with disabilities (2003/C 175/01)]

Rezoluciji je prethodila Preporuka Vijeću s ciljem globalne zaštite osoba s invaliditetom i preporukom za sudjelovanje u pregovorima u vezi s tim novim međunarodnim instrumentom *(Communication from the Commission to the Council and the European Parliament towards a United Nations legally binding instrument to promote and protect the rights and dignity of persons with disabilities)*.

2004.

Zajedničko izvješće Europskog vijeća i Komisije o provođenju zadataka Lisabonskog procesa u području obrazovanja i osposobljavanja u Europi

[“EDUCATION & TRAINING 2010” THE SUCCESS OF THE LISBON STRATEGY HINGES ON URGENT REFORMS Joint interim report of the Council and the Commission on the implementation of the detailed work programme on the follow-up of the objectives of education and training systems in Europe, 14358/03 EDUC 168 - COM (20030)]

Izvješće o dodatnim aktivnostima kako bi se ostvarili ciljevi Lisabonske strategije.

Prijedlog novog integriranog programa za cjeloživotno učenje (2007.-2013.)

(Proposal for a decision of the European Parliament and of the Council establishing an integrated action programme in the field of lifelong learning, 2004/0153 COD)

Komisija je izradila prijedlog novog programa koji bi trebao ojačati interakciju, suradnju i mobilnost unutar sustava obrazovanja i osposobljavanja u EU.

Rezolucija o politikama, sustavima i praksama na području usmjeravanja tijekom života

(Resolution of the Council and of the representatives of the Member States meeting within the Council on Strengthening Policies, Systems and Practices in the field of Guidance throughout life in Europe, EDUC 109 SOC 234)

Vijeće je prihvatilo Rezoluciju o aktivnostima koje bi trebale omogućiti građanima da identificiraju svoje sposobnosti i interes te donesu najbolje obrazovne odluke.

Zaključak Vijeća o vrednovanju neformalnog i informalnog učenja

(Conclusion on Common European Principles for the identification and validation of non-formal and informal learning, 9600/04)

Želi se omogućiti vrednovanje svih ishoda učenja i stvoriti pretpostavke za njihovo certificiranje.

Zaključak Vijeća i predstavnika vlada država članica o budućim prioritetima za poboljšanje europske suradnje u području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja

[Conclusions of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the future priorities for enhanced European cooperation on Vocational Education and Training (VET), 13832/04.]

2005.

Konzultacije Komisije o Europskom kvalifikacijskom okviru

(Commission's consultation on the European Qualifications Framework - EQF)

Ključni prioritet za Komisiju je izrada Europskoga kvalifikacijskog okvira (EKO) koji je Komisija formalno predstavila kao radni dokument.

Zaključci Vijeća o provedbi programa obrazovanja i osposobljavanja unutar Lisabonske strategije

(Conclusions by the Council of 21 February 2005 on Education and Training in the framework of the mid-term review of the Lisbon Strategy, 2005/C 85/01)

U izvješću se naglašava vitalan doprinos obrazovanja i osposobljavanja prosperitetu i socijalnoj koheziji u Europi.

Direktiva Europskoga parlamenta i Vijeća iz 2005. o priznavanju stručnih kvalifikacija

(Directive of The European Parliament and of The Council on the recognition of professional qualifications, 2005/36/EC)

Ta direktiva daje snažan poticaj pokretljivosti radnika unutar EU-a.

Prijedlog preporuke o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje

[Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for life-long learning, 2005/0221(COD)]

Kao potpora provođenju programa razvoja obrazovanja i osposobljavanja opisuje se osam ključnih kompetencija.

Osnove okvira za zajedničko osiguravanje kvalitete za strukovno obrazovanje i osposobljavanje u Europi

[Fundamentals of a Common Quality Assurance Framework (CQAF) for VET in Europe]

CQAF je napravljen i razrađen unutar tehničke radne skupine za kvalitetu u VET-u unutar Kopenhaškog procesa u Europskoj komisiji.

2006.

Akcijski program u području cjeloživotnog učenja (2007.-2013.)

(Decision of the European Parliament and of the Council establishing an action programme in the field of life-long learning, 1720/2006/EC)

Program objedinjuje četiri programa: Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci i Grundtvig. Naziv *integrirani*

promijenjen je u akcijski plan [2004/0153 (COD)] te uključuje prijedloge za povećanje kvalitete cjeloživotnog učenja s naglascima na konkurentnosti i poduzetnosti te ciljevima koji se odnose na socijalnu koheziju.

Izveštaj o napretku u provođenju lisabonskih ciljeva u obrazovanju i osposobljavanju (izveštaj temeljen na pokazateljima i mjerilima)

[Progress towards the Lisbon objectives in education and training - Report based on indicators and benchmarks, SEC(2006) 639]

Komisija podsjeća na temeljne ciljeve i upozorava na to da je osim kompetitivnosti važna i socijalna kohezija.

Prijedlog za preporuku Europskog parlamenta i Vijeća za izgradnju EKO-a za cjeloživotno učenje

[Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning, 2006/0163 (COD)]

Prijedlozi EKO-a s opisima osam razina te znanja, vještine i kompetencije za svaku razinu.

Europski kreditni sustav za strukovno obrazovanje (ECVET)

Sustav za transfer, akumulaciju i priznavanje ishoda učenja u Europi

[European Credit system for Vocational Education and Training (ECVET) A system for the transfer, accumulation and recognition of learning outcomes in Europe, SEC(2006) 1431]

Prijedlog stručnjaka Komisije za sustav kreditnih bodova u strukovnom obrazovanju kako bi se mobilnost postigla i u tom dijelu cjeloživotnog učenja.

Učenje odraslih: Nikad nije prekasno za učenje

[Adult learning: It is never too late to learn, COM(2006) 614]

Priopćenje Komisije opisuje ključne zadaće provedbe Lisabonske strategije u odnosu na odraslo stanovništvo te se posebno usmjerava na kvalitetu obrazovanja, priznavanje vrednovanja ishoda učenja te određene ciljne skupine (starije stanovništvo i migranti).

Preporuke Europskog parlamenta i Vijeća o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje

(Key competences for lifelong learning Recommendation of the European Parliament and of the Council, 2006/962/EC)

Dokument navodi osam ključnih kompetencija koje su potrebne za osobni razvoj, zapošljivost, aktivno građanstvo i socijalno uključivanje bez obzira na profesiju.

Modernizacija obrazovanja i osposobljavanja - važan doprinos prosperitetu i socijalnoj koheziji; Zajedničko izvješće Vijeća i Europske komisije

(Modernising education and training: a vital contribution to prosperity and social cohesion in Europe, 2006/C 79/01)

Izvješće ističe da osiguravanje pravičnosti ne podrazumijeva smanjenje učinkovitosti. Do lisabonskih ciljeva treba doći uz jačanje europskog socijalnog modela.

Priopćenje Europske komisije o efikasnosti i pravičnosti u europskim sustavima obrazovanja i osposobljavanja

[Efficiency and equity in European education and training systems, SEC(2006) 1096]

Reforme svih razina obrazovnih sustava potrebno je provoditi uvažavajući načela efikasnosti i pravičnosti, što će EU postaviti kao prioritete i pomoći svojim zajedničkim programima.

O učinkovitosti i pravičnosti u obrazovanju i osposobljavanju, nacrt zaključaka Vijeća EU-a i predstavnika vlada država članica

(Draft Conclusions of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on efficiency and equity in education and training, 2006/C 298/03)

Vijeće EU-a i predstavnici država članica pozivaju države članice da poštuju načelo pravičnosti u obrazovanju

i osposobljavanju kako bi se osigurala jednaka mogućnost pristupa, podrške i ishoda neovisno o društveno-ekonomskom statusu i drugim čimbenicima koji mogu dovesti do nejednakosti u obrazovanju. Potrebno je osigurati adekvatna sredstva za obrazovanje odraslih i kontinuirano strukovno obrazovanje te aktivno partnerstvo s poslodavcima.

2007.

Koherentni okvir pokazatelja i mjerila za praćenje napretka prema lisabonskim ciljevima u obrazovanju i osposobljavanju

[A coherent framework of indicators and benchmarks for monitoring progress towards the Lisbon objectives in education and training COM(2007) 61]

Taj cjeloviti skup pokazatelja i mjerila razvija se i stalno unapređivan kako bi se mogli izrađivati godišnji izvještaji i detaljno pratiti provedba zadataka Lisabonskog procesa.

Rezolucija Parlamenta o zajedničkim načelima fleksigurnosti

[European Parliament resolution of 29 November 2007 on Common Principles of Flexicurity, 2007/2209 (INI)]

Nakon širokih konzultacija i određenja pojma fleksigurnosti, u priopćenju Komisije iz 2007. Parlament određuje osnovne elemente politike fleksigurnosti (flexicurity) i ističe važnost cjeloživotnog učenja u toj koncepciji.

Akcijski plan o učenju odraslih: Uvijek je dobro vrijeme za učenje

[Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European economic and social committee and the Committee of the regions. Action Plan on Adult learning: It is always a good time to learn, COM (2007) 558]

U tom priopćenju priznato je ključno mjesto učenja odraslih unutar koncepcije cjeloživotnog učenja, naznačene su slabosti u primjeni te navedeni ključni prioriteti za nacionalne strategije cjeloživotnog učenja.

Europski kvalifikacijski okvir - Prijedlozi Komisije prihvaćeni u Parlamentu

[European Parliament legislative resolution of 24 October 2007 on the proposal for a recommendation of the European Parliament and of the Council on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning, COM (2006)0479 - C6-0294/2006 - 2006/0163 (COD)]

Europski parlament uvažio je u prvom čitanju prijedlog preporuke Komisije o uspostavljanju Europskoga kvalifikacijskog standarda (EQF - European Qualification Framework) za cjeloživotno učenje.

Lisabonski ugovor

(Draft Treaty amending The Treaty on European Union and The Treaty Establishing the European Community, IGC 2007)

U listopadu 2007. usuglašen je tekst novoga reformskog ugovora Europske unije (ili Lisabonski ugovor), koji je potpisan 13. prosinca 2007. u Lisabonu. S tim ugovorom Europska unija izišla bi iz institucionalne krize nakon propalog pokušaja prihvatanja Ustava EU-a.

2008.

Europski kvalifikacijski okvir formalno prihvatili Parlament i Vijeće

Parlament i Vijeće formalno su prihvatili prijedlog preporuke o uspostavi Europskoga kvalifikacijskog okvira. *(Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning. Text with EEA relevance, 2008/C 111/01)*

Napravljena i objavljena prva studija o srednjoročnom predviđanju potrebnih vještina u Europi

[Future skill needs in Europe: medium-term forecast CEDEFOP (IP/08/251)]

Važan dokument za određivanje obrazovnih prioriteta i ciljeva obrazovanja za mlade i odrasle.

Povelja europskih sveučilišta o cjeloživotnom učenju*(European Universities' Charter on Lifelong learning)*

Pokrenuta na inicijativu francuskog premijera François Fillona, napisana u okviru Europske asocijacije sveučilišta koja okuplja oko 800 sveučilišta. Nakon širokog konzultacijskog procesa sa sveučilištima i rektorskim zborovima te nizom predstavnika obrazovnih organizacija u Europi (uključujući EAEA-u), predstavljena je na jesenskom zasjedanju te sveučilišne asocijacije. Povelja uključuje opredjeljenja sveučilišta da će se posvetiti razvoju i provedbi strategija cjeloživotnog učenja, uz odgovarajuća obećanja za potporu vlada i regionalnih partnera. Posebna pažnja posvećuje se osiguravanju mogućnosti učenja odraslim studentima i svima koji žele nadograditi svoje znanje. To uključuje i prilagođavanje studijskih programa koji bi omogućili širu participaciju odraslih studenata.

Pripreme za CONFINTEU VI*(CONFINTEA VI Preparatory Conference)*

Tijekom 2008. trajale su pripreme za CONFINTEU VI. koje bi trebale oslikati trenutačnu situaciju u obrazovanju i učenju odraslih. Održano je niz pripremnih konferencija i analiza, među kojima i pripremna konferencija predstavnika 33 zemlje paneuropske regije UNESCO-a u Budimpešti, na kojoj su sudjelovali i hrvatski predstavnici. Na toj pripreмноj konferenciji naglašena je obveza jačanja obrazovanja i učenja kao prioriteta za sve odrasle osobe u regiji, posebno u doba financijske krize diljem regije i većeg dijela svijeta te u kontekstu preestanih sukoba, demografskih i ekoloških promjena.

3. OBRAZOVNA POLITIKA S VIŠE RAZINA

U Europskoj uniji se postupno oblikuje višerazinska obrazovna politika. Na europskoj razini se oblikuje jedinstveni obrazovni prostor, jedinstveni su ciljevi, osigurani su instrumenti provedbe i sredstva za te ciljeve, sve su stabilnije institucionalne strukture. Istodobno države ustraju na nacionalnim obrazovnim politikama i normativno je obrazovna politika u nadležnosti pojedinih država koje surađuju na zajedničkim projektima. Znaatan dio obrazovnih politika provodi se na razini nižoj od državne, na razini regionalnih vlasti unutar pojedine države (Njemačka, Belgija) ili kao dio bilateralne ili multilateralne međudržavne suradnje.

Sadašnje europske obrazovne inicijative postale su dio procesa europeizacije odnosno procesa u kojem se u europskom obrazovnom prostoru i prostoru nacionalnih obrazovnih politika na osnovi njihova usklađivanja izgrađuju temelji zajedničke europske obrazovne politike.

Konkurentnost europskoga gospodarskog prostora, kao ključni trenutačni cilj EU-a, temeljena je na znanju kao glavnom resursu i pretpostavlja zajednički prostor za transfer znanja. Proces povezivanja nacionalnih politika provodi se u prostoru koji se naziva europski obrazovni prostor. Inicijativu izgradnje jedinstvenog prostora izričito je proklamirala Komisija 2001. (*Making a European area of lifelong learning a reality*) i nadovezuje se na prethodna nastojanja. To je prostor gdje se postavljaju zajednički ciljevi i koordiniraju aktivnosti obrazovnih politika. Europski obrazovni prostor u aktualnoj je koncepciji europski prostor cjeloživotnog učenja.

Temeljna razvojna promišljanja Europe oblikuju se u tom višerazinskom prostoru vladanja i upravljanja; ne samo unutar nacionalnih birokracija, nego u interakciji nacionalnih i nadnacionalnih institucija. U tom prostoru djeluju brojne mreže (medijatora, pregovarača, tumača, eksperata itd.) koje razmjenjuju informacije i ekspertize. Ti stručnjaci, političari, predstavnici interesnih skupina i građanski aktivisti prate i uvjeravaju ostale u smisao novog načina upravljanja obrazovanjem. Europski obrazovni prostor pruža šansu da se zacrtane ideje i planovi uz te dionike pretoče u stvarne organizacijske forme.

Unutar ovog prostora ostvaruju se ključni *ciljevi* europske obrazovne politike: omogućavanje građanima da se slobodno kreću u potrazi za obrazovnim mogućnostima i poslom unutar različitih regija i država kako bi najbolje iskoristili svoje znanje i kompetencije. Uz kompetitivnost, promoviraju se tolerancija, inkluzivnost i demokratičnost europskih društava. Važan dio ideje jedinstvenog obrazovnog prostora je inovativnost i jedinstveni istraživački prostor kojim se želi dati jači poticaj europskoj ideji društva temeljena na znanju. U središtu je pojedinac, onaj koji uči i kojem treba otvoriti sve mogućnosti unutar tog jedinstvenog prostora.

Za ostvarenje tih zadataka predviđaju se i *potrebni instrumenti*: strategije, oblici vrednovanja učenja, potrebni resursi, inovativna pedagogija te potrebni indikatori za uspjeh inicijative. Europa namjerava preko tih ciljeva povezati politike cjeloživotnog učenja i procese, strategije koje se odnose na mlade, zapošljavanje, socijalnu inkluziju i istraživačke politike.

U obrazovnoj politici ni danas još nema izgrađenih zajedničkih političkih, pravnih i socijalnih europskih struktura koje bi bile iznad nacionalnih obrazovnih politika. No inicijative zajedničkih programa, koje nastaju unutar Bolonjskog i Kopenhaškog procesa, nužno povlače za sobom stvaranje *institucionalne infrastrukture* koja će to provoditi. Sve su snažnija nastojanja povezivanja i približavanja obrazovnih praksi na zajedničkim načelima kako bi što bolje funkcionirala europska suradnja i mobilnost radnika te se povećala konkurentnost gospodarstva. Vijeće obrazovnih ministara redovito se sastaje od sedamdesetih godina. Uz Europski parlament, Vijeće EU-a, Europsku komisiju i Europsko vijeće, važne su direkcije i koordinacijske skupine.

Proces definiranja nacionalnih obrazovnih politika provodi se u jedinstvenom europskom obrazovnom prostoru, u uvjetima odlučivanja na više razina (europska, nacionalna, lokalna i regionalna razina). Osim *aktera* iz europskih institucija, nacionalnih država i udruženja, sudjeluju predstavnici različitih interesnih (strukovnih i sektorskih) asocijacija, predstavnika civilnog društva, zagovaračkih koalicija. Uključeni su brojni sudionici koji su povezani u različite oblike mreža. Upravo te različite mreže stručnjaka, političara, poduzetnika i građanskih aktivista imaju važnu ulogu nadnacionalnog povezivanja i otvaranja pojedinih pitanja te prijenosa iskustava. Ključne razvojne ideje i način razumijevanja pojedinih inicijativa oblikuju se na razini europskih aktera i prolaze nacionalne filtre na putu do građana. Proces odlučivanja provodi se u centrima EU-a gdje se koristi *eurojezik*

i donose odluke unutar zajedničkog razumijevanja i shvaćanja problema. Akteri koji oblikuju europske obrazovne ideje i razumijevanje obrazovnih politika na europskoj razini nisu najčešće i oni koji trebaju te odluke provoditi na nacionalnoj i drugoj razini.

Za provođenje konvergencije nacionalnih obrazovnih politika i meko provođenje zajedničke europske obrazovne politike koristi se specifična metoda *upravljanja*: otvorena metoda koordinacije (OMC). To je način kojim se šire najbolje prakse i postiže veće približavanje na putu prema najvažnijim ciljevima EU-a. To je način kako se zadaci EU-a mogu provoditi na različitim razinama. OMC je nastao unutar dominantnog menadžerskog diskursa i pristupa koji zagovara mjerljivost obrazovnih ishoda. Uvođenjem mjerila i indikatora, kao i njihovim odabirom, taj pristup postaje dominantan (Ozga/Jones, 2006: 7). U OMC-u ključno je umijeće učenje od drugih. Pomoću učenja od stranih obrazovnih iskustava provodi se prijenos obrazovnih politika u Europskoj uniji.

Takvo učenje je proces u kojem se znanje (sadašnje ili prošlo) o javnim politikama, administrativnim aranžmanima, institucijama i idejama u jednom političkom sustavu koristi u razvoju politika, administrativnih aranžmana, institucija i ideja u drugom političkom sustavu (Dolowitz/Marsh, 2000: 5). Konceptija učenja ima različite mehanizme i značenja: znači komparaciju iskustava, širenje znanja, recenziju projekta, razvoj zajedničkog diskursa i zajedničkih indikatora, jednostavno približavanje shvaćanja ili stratešku upotrebu znanja za imitiranje uspješnih modela i prakse (Citi/Rhodes, 2007: 15). Kako su ključni koncepti definirani u međunarodnim zajednicama stručnjaka, poteškoća nije u definiranju pojmova koje rabe intelektualno bliske osobe, nego u njihovoj različitoj nacionalnoj primjeni.

Okvir obrazovne politike EU-a izgrađuje se dakle u zajedničkom obrazovnom prostoru s prepoznatljivim akterima, uz zajedničke ciljeve, koristeći zajedničke instrumente, gradeći institucionalnu infrastrukturu, koristeći poseban oblik upravljanja i uz potporu sudske prakse.

Na temelju svih tih elemenata može se zaključiti da se uspostavlja višerazinska europska obrazovna politika. Ta politika je komplementarna, a ne konkurentna nacionalnim obrazovnim politikama i u osnovi ima podupiruća, neharmonizirajuća i neregulirajuća obilježja. Sljedeći su ključni indikatori koji potvrđuju promjenu obrazovne politike: prvo, deklariranje i potvrda novih ciljeva; drugo, modificiran okvir koji se odnosi na politiku; treće, vidljiv pomak u temeljnoj paradigmi (Walkenhorst, 2008: 569).

4. CJELOŽIVOTNO OBRAZOVANJE I CJELOŽIVOTNO UČENJE (KONTEKST CJELOŽIVOTNOSTI)

4.1. Cjeloživotno, povratno, permanentno, trajno obrazovanje

Sadašnjemu mjestu obrazovanja odraslih unutar koncepcije cjeloživotnog učenja prethodila je višegodišnja rasprava o povezivanju svih oblika obrazovanja tijekom cijelog života. Izvori suvremene europske politike cjeloživotnog učenja sežu u sedamdesete godine prošlog stoljeća. Kritičnost brojnih teoretičara prema školskom sustavu i afirmiranje izvanškolskih oblika učenja prate prijedlozi o produljenju učenja tijekom cijeloga ljudskog života. Zahtijeva se uklanjanje zidova između škole i ostalih dijelova ljudskog života, između škole i rada. Učenje i obrazovanje tijekom cijelog života javlja se kao razumljiva posljedica u društvu koje uči ili društvu koje je temeljeno na znanju. Takvo društvo zbog svojih socijalnih, ekonomskih i tehnoloških obilježja zahtijeva učenje tijekom cijelog života.

Razvoj koncepcije cjeloživotnog učenja nije moguće promatrati izolirano unutar Europske zajednice ili kasnije Unije, nego je njegov razvoj tijesno povezan s raspravama u Vijeću Europe, UNESCO-u i OECD-u. Bez obzira na razlike unutar tih organizacija, rasprave početkom sedamdesetih godina govore o potrebi da se cijelo društvo drukčije odredi prema učenju i obrazovanju (Torsten Husén, Donald Schön, Robert M. Hutchins, Roger Boshier) te je rješenje pronađeno u cjeloživotnom obrazovanju. Prve inicijative javile su se uglavnom unutar rasprave o budućnosti obrazovanja odraslih. Godine 1965. *Međunarodni odbor za unapređivanje obrazovanja odraslih (International Committee for the Advancement of Adult Education)* dao je inicijativu, nakon čega je Glavna skupština UNESCO-a 1970. dala prijedlog da se cjeloživotno obrazovanje prihvati kao poželjan oblik koji odgovara i temeljnoj misiji te organizacije, kao obrazovanje za novi humanizam (učiti biti) koji će građane osposobiti za građenje boljeg svijeta. Također unutar Vijeća Europe na Vijeću za kulturnu suradnju u raspravi 1966. permanentno obrazovanje ušlo je kao jedna od glavnih tema. Ono se nudilo kao dobar odgovor u globalizirajućem okruženju koji osigurava jednakost i participaciju. Koncepcija cjeloživotnog obrazovanja potpunije se razvila početkom sedamdesetih kao odgovor na naftnu krizu i potrebu da obrazovanje odgovori novim ekonomskim i političkim izazovima uz uvažavanje navedenoga humanističkog naslijeđa. U UNESCO-u, Vijeću Europe i OECD-u tim su pristupom željeli pridonijeti jačanju demokracije i ljudskog dostojanstva (Antikainen, 2001: 3). Povratno obrazovanje, kontinuirano ili permanentno obrazovanje i cjeloživotno obrazovanje kao izraz prosvjetiteljskog zanosa nadovezuju se na humanističku tradiciju i želju za boljim društvom. Ključne su riječi osobna autonomija, samorealizacija, jednakost i demokracija.

Cjeloživotno je obrazovanje oblikovano kao inicijativa koja je usmjerena na osobni, socijalni i profesionalni razvoj tijekom cijeloga čovjekova života u različitim oblicima obrazovanja. Koncepcija je najjasnije elaborirana unutar UNESCO-a (Faure) i projekata Svjetske banke (Coombs i Ahmed). Cjeloživotno je obrazovanje konstituirano kao načelo, a ne oblik obrazovne politike (Tuijnman, 2002), ali to je načelo teško pronalazilo put prema provedbi (Titmus/Buttedahl/Ironside/Lengrand, 1979: 28). Često su cjeloživotno (*lifelong*) ili trajno (*continuing*) obrazovanje te permanentno i povratno obrazovanje shvaćeni kao sinonimi koji su se u provedbi sveli na obrazovanje odraslih ili osiguranje novih formi obrazovnih programa, pri čemu se zaboravilo spontano učenje. Ipak između tih termina postoje razlike. Izraz permanentno obrazovanje (*permanent education*) upotrebljava se u nekoliko različitih značenja. Vijeće Europe razvilo je koncepciju permanentnog obrazovanja još početkom sedamdesetih godina. Francuzi je kao *éducation permanente* više koriste u značenju trajnog obrazovanja, ali i povratnog obrazovanja (*éducation récurrente*). Razlika između cjeloživotnog obrazovanja (*lifelong education*) i trajnog obrazovanja (*continuing education*) jest u tome što se cjeloživotno obrazovanje odnosi na obrazovanje i osposobljavanje tijekom cijeloga života (od kolijevke do groba), a trajno se obrazovanje odnosi na proces stalnog obrazovanja od završetka nekog stupnja redovnog formalnog obrazovanja do kraja radnog vijeka (Pastuović, 1999.). Dok se cjeloživotnim obrazovanjem obuhvaća i usklađuje obrazovanje i odgoj djece, mladih i odraslih, trajnim se obrazovanjem usklađuju samo oblici formalnog, neformalnog i informalnog učenja odraslih (prema načelu horizontalnog povezivanja, što znači obrazovanje u različitim oblicima, a ne samo

formalno obrazovanje). U anglosaksonskoj tradiciji je uglavnom shvaćano kao profesionalno obrazovanje odraslih. Dok se ideja cjeloživotnog obrazovanja više izgrađivala unutar UNESCO-a, i to kao koncepcija i načelo, povratno je obrazovanje unutar OECD-a razvijano kao strategija za promoviranje i provedbu cjeloživotnog obrazovanja. Zbog toga je zadatak povratnog obrazovanja bila modifikacija obrazovnih sustava kako bi organizirano obrazovanje bilo dostupno svakom pojedincu tijekom cijelog njegova života te njegov povratak u školu nakon završenog obveznog obrazovanja i određenog diskontinuiteta u obrazovanju.

Unutar Europske zajednice permanentno obrazovanje postalo je predmet rasprave na temelju izvješća prof. Henrija Jannea, bivšega belgijskog ministra obrazovanja. Godine 1971. održan je prvi sastanak šest ministara obrazovanja te je Komisija osnovala dvije radne skupine da pripreme buduću suradnju na području obrazovanja. Rezultat je predstavljen u spomenutom izvješću. To je početak europske suradnje u obrazovanju. U izvješću koje je pripremio s mnogočlanim ekspertnim timom (Janne, 1973) permanentno obrazovanje priznato je kao čimbenik transformacije obrazovanja u cjelini i prioritetni razvojni smjer buduće europske obrazovne politike s modelom otvorenog sveučilišta kao poželjnim oblikom obrazovne institucije za te ciljeve (Janne, 1973). Taj izvještaj poslužio je kao osnova za Prvi akcijski plan u obrazovanju (1976.).

4.2. Obrazovanje odraslih kao dio cjeloživotnog učenja u EU

U devedesetima se cjeloživotno učenje oblikuje kao politika koja odgovara na ekonomsku krizu i pojačanu nezaposlenost. Afirmira se kao stvaranje novih mogućnosti zapošljavanja koje proizlaze iz obogaćivanja ljudskoga kapitala cjeloživotnim učenjem u društvu koje uči. Taj je proces u Europi shvaćen kao pomak s obrazovanja, institucionaliziranog i organiziranog procesa, na uključivanje svih oblika učenja u svim životnim okolnostima. Sličnost pojmova ne znači nužno i isti odnos obrazovne politike prema cjeloživotnom obrazovanju i cjeloživotnom učenju. Prebacivanje težišta s obrazovanja na učenje događa se dvadesetak godina nakon prvih rasprava o cjeloživotnom obrazovanju, u trenutku krize tzv. države blagostanja (*welfare state*) i obilježeno je prebacivanjem odgovornosti za stjecanje novog znanja i vještina s države na pojedinca. U cjeloživotnom učenju naglasak je na samoj osobi i njezinu učenju (u bilo kojem obliku), pri čemu država može više ili manje podupirati samog polaznika (Griffin, 2000).

Europska komisija je 1991. izradila *Memorandum o strukovnom osposobljavanju u Europskoj zajednici u devedesetima (Commission Memorandum on Vocational Training in the European Community in the 1990s)* u kojem su navedeni ciljevi Zajednice, dotadašnja postignuća i prijedlozi smjernica za postupanje. Poslodavci su dužni omogućiti stalni profesionalni razvoj zaposlenicima. Sukladno prijenosu težišta na pojedinca zaposlenici imaju pravo i obvezu na cjeloživotno učenje. Vijeće je 1993. prihvatilo *Preporuku o pristupu stalnom strukovnom osposobljavanju (Council recommendation on access to continuing vocational training)* s ciljem ohrabrivanja država članica za uvođenje mjera da se svakom radniku tijekom njegova životnog vijeka osigura pristup strukovnom osposobljavanju bez diskriminacije.

Kontekst promjena obrazovnih politika u devedesetima detaljno je predstavljen u *Bijeloj knjizi Europske komisije iz 1995. Poučavanje i učenje - prema društvu koje uči (Teaching and Learning - Towards the Learning Society. White Paper on Education and Training)* u kojoj se određuju dominantni utjecaji na promjene obrazovnih politika:

- utjecaj informatičkog društva,
- utjecaj internacionalizacije,
- utjecaj novih znanstvenih i tehnoloških znanja (Commission of the European Communities, 1995).

U europskim obrazovnim politikama dominantan je pristup koji polazi od društva temeljenog na znanju povezanog s cjeloživotnim učenjem. Znanje je ključni čimbenik koji bi trebao odgovoriti na globalne gospodarske prijetnje i kompetitivne opasnosti te omogućiti stabilan i održiv razvoj Europe.

Krajem devedesetih sve prisutnija je ponovno pronađena koncepcija društva temeljenog na znanju,

termin koji je još 1966. uveo američki politolog Robert E. Lane, koji je zagovarao znanstveni pristup u rješavanju socijalnih problema. Znanje bi, prema njemu, trebalo pridonijeti skladnijem razvoju društva. Niz autora razvijao je slične koncepcije: “postindustrijsko društvo” (Bell, 1973), “informacijsko društvo” (Castells, 1995), “društvo koje uči” (Husen, 1974), “društvo znanja” (Stehr, 1994). Sve te koncepcije pokazuju važnost znanja za promjene u društvu.

Ti termini se u dokumentima javnih politika upotrebljavaju često bez jasnog razgraničenja, uz teorijske dvojbe o razlikama koje bi uključivale društvo temeljeno na znanju i ekonomiju temeljenu na znanju (Guile, 2003; Peters, 2003). Ta uporaba bi se mogla shvatiti kao temeljni obrazac koji pretpostavlja ulaznje znanja u sve pore ekonomije i društva. Termini su nastali prije svega kao političke konstrukcije u kojima nije presudno razlikovanje ekonomije i društva, znanja i informacija. Primjerice Europska komisija društvo znanja predstavlja navodima iz lisabonskog strateškog programa u kojem se spominje ekonomija znanja. Nakon Kokova izvješća 2004. godine ta ekonomska dimenzija ne objašnjava se samo unutar tog jezičnog obrasca, nego se govori o znanju, znanju i inovacijama ili Europi znanja.

Ekspertna skupina koja je za potrebe Uprave za kulturu i obrazovanje analizirala društvo temeljeno na znanju upozorila je upravo na opasnost instrumentalne uporabe znanja za ekonomsku konkurentnost (Felt, 2007: 14). U takvoj koncepciji se događa i promjena osnovnih korištenih pojmova.

Manje se spominju *građani i javnost, a sve više dionici (stakeholder)*, čime se na drugi način sagledava pitanje demokratskog upravljanja. Ideja *stakeholder demokracije* je da polazi od situacije u kojoj su dioničke uloge već podijeljene (određeno je tko je pogodan za sudjelovanje u procesu). Istodobno se gube cjelovit značaj javnosti, vrijednosti koje se formiraju u društvu, iskustva koja se razmjenjuju te različiti načini provjere i uporabe znanja. Javnost je uključena u metaforičkom smislu te se pitanje javnosti postavlja prije svega kao pitanje reprezentativnosti. U situaciji kada se polazi od sadašnjeg shvaćanja znanja, objektivnosti i nepristranosti javnost se shvaća kao obrada statističkog uzorka. Eurobarometar analizira mišljenje anketiranih građana koji predstavljaju javnost kao reprezentativni statistički uzorak. Na taj način bi oni trebali objektivno reprezentirati javnost (Felt, 2007: 58). Isto tako volja birača iskazana na glasačkim mjestima pokazuje tek dio svih sposobnosti građana koje se mogu koristiti u društvu što se temelji na znanju. Opravdanja o nerazumijevanju znanosti u javnosti, tehničkoj nepismenosti, greškama u komunikaciji između eksperata i javnosti stvaraju osnovu za shvaćanje javnosti kao smetnje razvoju. Nasuprot tome daleko rjeđe se predstavljaju neiskorišteni resursi: socijalna kohezija, stečena znanja, skrivene vještine, zajedničke vrijednosti koje bi mogle poduprijeti otpor rizicima, sposobnost praktične provjere znanja (Felt, 2007: 59).

Jasnije i čvršće povezivanje obrazovanja uz socijalne dimenzije obrazovanja zaokruženo je Poveljom o temeljnim pravima. Tijekom Međuvladine konferencije u Nici u prosincu 2000. predsjednici Europskog parlamenta, Europske komisije i Vijeća EU-a potpisali su Povelju u ime tri institucije EU-a. Lisabonskim ugovorom iz 2007. Povelja će postati jednako važeća kao tekst ugovora. Obrazovanju se pristupa kao jednom od temeljnih prava građana. U Povelji o temeljnim pravima Europske unije navodi se da svatko ima pravo na obrazovanje i pristup strukovnom i stalnom strukovnom osposobljavanju (članak 14. Pravo na obrazovanje, stavak 1.). Pravo na obrazovanje sadržano u Povelji temelji se na zajedničkim ciljevima uz puno poštovanje prava na izbor obrazovanja, na temelju demokratske procedure i prema nacionalnom zakonodavstvu svake zemlje. Te su odredbe u skladu s međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava i ustavnim tradicijama država članica EU-a, a temelje se na pravu na profesionalno i stalno strukovno osposobljavanje koje je već uspostavljeno kao socijalno pravo člancima 9. i 10. Europske socijalne povelje - *Europske povelje o osnovnim socijalnim pravima radnika (Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers)*. Te odredbe upućuju na to da svaki radnik Europske zajednice mora imati mogućnosti za strukovno obrazovanje i korist od toga tijekom svog radnoga vijeka te da uvjeti kojima se određuju mogućnosti strukovnog obrazovanja ne smiju biti diskriminacijski na temelju nacionalnosti. Nadležne javne službe, poduzeća ili partneri u proizvodnji, svaki u okviru svoje nadležnosti, trebaju uspostaviti sustav stalnog osposobljavanja i usavršavanja ili omogućiti pojedincu prekvalifikaciju uzimanjem dopusta u svrhu osposobljavanja, profesionalnoga strukovnog osposobljavanja ili stjecanja znanja.

Napokon su Lisabonskim zaključcima Europskog vijeća iz 2000. (*Presidency Conclusions, Lisbon European Council/23 and 24 March 2000*), postavljene glavne aktualne zadaće za europske obrazovne sustave: bolja (cjeloživotna) participacija u obrazovanju, veća ulaganja u ljudske resurse i posebno u obrazovanje, promocija novih temeljnih vještina uz korištenje novih tehnologija i povećavanje razvidnosti kvalifikacija.

EU je tim zaključcima postavio strateški cilj da do 2010. postane najkonkurentnije i na znanju utemeljeno gospodarstvo na svijetu, sposobno za održiv ekonomski rast s brojnijim i boljim radnim mjestima i većom društvenom kohezijom. Postizanje tog cilja zahtijeva opću strategiju koja je usmjerena na:

- prelazak na gospodarstvo utemeljeno na znanju, bolje politike za informacijsko društvo te istraživanje i razvoj, a i intenziviranje procesa strukturalne reforme za konkurentnost i inovaciju,
- modernizaciju europskog društvenog modela, ulaganje u ljude i borbu protiv društvene isključenosti,
- održavanje zdravih ekonomskih izgleda za budućnost i povoljnih izgleda za rast primjenom odgovarajuće kombinacije makroekonomskih politika.

Europski sustavi obrazovanja i osposobljavanja moraju se prilagoditi zahtjevima društva znanja te potrebi za većim i kvalitetnijim zapošljavanjem. Morat će ponuditi prilike za učenje i osposobljavanje prilagođene ciljnim skupinama na raznim stupnjevima njihova života: mladim ljudima, nezaposlenim odraslima i onima koji su zaposleni i izloženi riziku da brza promjena preduhitri vještine koje posjeduju. Taj bi novi pristup trebao imati tri glavne sastavnice: razvoj lokalnih centara za učenje, promicanje novih osnovnih vještina, osobito u području informacijskih tehnologija, i povećanu razvidnost kvalifikacija (Lisbon Council, 2000).

Ti zaključci naglašavaju potrebu novog definiranja osnovnih vještina čije stjecanje treba osigurati putem cjeloživotnog učenja. Te vještine su u području novih informatičkih tehnologija, stranih jezika, tehnološke kulture, poduzetništva i socijalnih vještina. Naglašeno je davanje prednosti cjeloživotnom učenju kao temeljnoj sastavnici europskog društvenog modela. To uključuje sklapanje sporazuma između socijalnih partnera u području inovacija i cjeloživotnog učenja, međusobno nadopunjavanje cjeloživotnog učenja i prilagodljivosti kroz fleksibilno upravljanje radnim vremenom i rotaciju radnih mjesta te uvođenje europske nagrade za osobito inovativne i uspješne tvrtke. Europsko vijeće posebno apelira na kompanije i njihov osjećaj društvene odgovornosti u vezi s najboljim praksama u cjeloživotnom učenju, organizaciji rada, jednakim prilikama, društvenoj uključenosti i održivom razvoju.

Ključni poticaj afirmiranju načela cjeloživotnog učenja Europska komisija dala je 2000. godine *Memorandumom o cjeloživotnom učenju (A Memorandum on Lifelong Learning - Commission of the European Communities, 2000)*. Memorandum ističe zapošljivost i aktivno građanstvo kao rezultate koji bi se trebali postići provedbom politike cjeloživotnog učenja. Izgradnja aktivnoga građanstva naznačena je kao važan zadatak cjeloživotnog učenja koji je, osim u Memorandumu, istaknut i u razradi dugoročnih ciljeva Lisabonskog procesa (Commission of the European Communities, 2003: 8). Takvo obrazovanje treba pridonijeti socijalnoj koheziji, sprečavanju diskriminacije, isključenosti, očuvanju temeljenih europskih vrijednosti i poštovanju ljudskih prava. Uz osobni razvoj pojedinca, veću važnost dobiva obrazovanje za aktivno građanstvo kao važan oblik političke socijalizacije. Aktivno građanstvo važno je za osiguravanje djelotvornoga demokratskog okvira koji omogućuje učinkovito funkcioniranje konkurentnog i inovativnoga gospodarstva.

Strategije cjeloživotnog učenja trebale bi težiti:

- jamstvu potpunog i stalnog pristupa učenju s ciljem stjecanja i obnavljanja vještina potrebnih za sustavno sudjelovanje u društvima temeljenim na znanju,
- vidljivom porastu ulaganja u ljudske resurse s ciljem davanja prednosti građanima (kao najvećem europskom bogatstvu),
- razvijanju djelotvornih metoda učenja i podučavanja te uvjeta potrebnih za postizanje kontinuiteta u doživotnom (*life-long*) i općem (*life-wide*) učenju,
- boljem razumijevanju i vrednovanju sudjelovanja u obrazovanju te boljem vrednovanju postignutih rezultata, što se posebno odnosi na neformalno i informalno stjecanje znanja,

- osiguravanju jednostavnog pristupa kvalitetnim informacijama i savjetima vezanim uz stjecanje obrazovanja u cijeloj Europi i tijekom cijelog života,
- osiguravanju mogućnosti cjeloživotnog učenja što je moguće bliže građanima, u njihovim mjestima stanovanja, potpomognutog informatičko-komunikacijskom tehnologijom gdje god je to moguće.

Kao polaznu točku rasprave taj memorandum određuje nove temeljne vještine kao potrebne građanima za aktivno sudjelovanje u društvu i ekonomiji temeljenoj na znanju - na tržištu radne snage i na radnome mjestu, u stvarnom životu, virtualnom svijetu i demokraciji. Neke od tih vještina (npr. informatička pismenost) potpuno su nove, a druge, kao što je znanje stranih jezika, za mnoge postaju mnogo važnije nego u prošlosti. Osobne kvalitete poput samopouzdanja, samousmjerenja i spremnosti preuzimanja rizika također postaju sve važnije jer se od ljudi očekuje da se znaju ponašati mnogo samostalnije nego prije. Poduzetničke sposobnosti pojedincu pomažu, s jedne strane, u postizanju njegove bolje učinkovitosti na poslu, a s druge, pridonose unoshenju promjena u aktivnosti poduzeća. One pridonose i otvaranju radnih mjesta, bilo unutar poduzeća, osobito u srednjim i malim poduzećima, bilo kod samozapošljavanja. Naučiti kako učiti, prilagoditi se promjeni i snaći se u golemom protoku informacija danas se smatraju vještinama kojima bi svatko trebao ovladati. Poslodavci sve više zahtijevaju sposobnost brzog učenja i prihvaćanja novih vještina i prilagođavanja novim situacijama i izazovima. Osnovni ciljevi su dakle usmjereni na pojedinca koji bi trebao steći novo znanje i vještine kako bi se povećala kompetitivnost gospodarstva i zadržala socijalna kohezija. Za ostvarivanje tih ciljeva važno je ulaganje i u ljudski i u socijalni kapital (Wößmann/ Schütz, 2006).

Godine 2002. razrađen je detaljni program ostvarivanja obrazovnih ciljeva u Lisabonskom procesu (*Detailed work programme on the follow-up of the objectives of Education and training systems in Europe, 2002/C 142/0*) na temelju široke rasprave u zemljama članicama i Vijeću za obrazovanje. Određeni su obrazovni ciljevi: razvoj pojedinca (njegov sretan i svrsishodan život), razvoj društva (smanjenje razlika i nejednakosti) i razvoj gospodarstva (postizanje ravnoteže na tržištu rada). Istaknuta su tri strateška cilja:

- unapređivanje kvalitete i učinkovitosti sustava obrazovanja i osposobljavanja u EU (bolje obrazovanje za poučavatelje, razvijanje vještina za društvo znanja, dostupnost informatičko-komunikacijskim tehnologijama, veće uključivanje u znanstvene i tehničke studije, najbolje korištenje resursa),
- dostupnost sustava obrazovanja i osposobljavanja svim društvenim skupinama (otvoreno okruženje za učenje, povećavanje atraktivnosti učenja, podupiranje aktivnoga građanstva, jednakih mogućnosti i socijalne kohezije),
- otvorenost sustava obrazovanja i osposobljavanja (jačanje veza sa svijetom rada i istraživanja, razvijanje poduzetničkog duha, unapređivanje učenja stranih jezika, unapređivanje mobilnosti i razmjene, razvijanje europske suradnje).

Važnost je cjeloživotnog učenja ponovno istaknuta u *Rezoluciji Vijeća EU-a o cjeloživotnom učenju (Council Resolution on lifelong learning - 2002/C 163/01)* iz 2002. godine. Navodi se potreba osiguranja uvjeta za univerzalni pristup cjeloživotnom učenju, bez obzira na dob, uključujući posebne napore usmjerene na osobe s invaliditetom, osobe izvan obrazovnog sustava i migrante. U ostvarivanju dostupnosti obrazovanja za sve mogu pomoći prave informacije, podrška i savjetovanje za posebne ciljne skupine. Konceptija cjeloživotnog učenja treba poslužiti kao sredstvo njihove socijalne integracije. Osobito je istaknuta važnost stjecanja ili obnavljanja temeljnih znanja i vještina u području informacijskih tehnologija, stranih jezika, poduzetništva, tehničke kulture i socijalnih odnosa. Učitelji i nastavnici trebaju usavršavati i obnavljati znanje i vještine u promicanju cjeloživotnog učenja. Učinkovito vrednovanje i prepoznavanje formalnih kvalifikacija i neformalnog učenja u raznim zemljama i obrazovnim sektorima povećat će jasnost i osigurati kvalitetu. Partnerstvo je široko prisutno načelo u europskim obrazovnim politikama te se i u tom aktu spominje uključivanje predstavnika relevantnih sektora u pripreme i provođenje obrazovnih promjena.

Važnost obrazovanja za novi europski socijalni model jasno je izrečena na sjednici Vijeća u Barceloni

2002. godine. Vijeće je u ožujku 2002. u Barceloni naglasilo da se sustavi obrazovanja i osposobljavanja moraju učiniti mjerilom svjetske kvalitete do 2010. godine, i to podizanjem kvalitete, promicanjem općeg pristupa i širokom otvorenosti. Predlaže i uvođenje razvidnosti diploma i kvalifikacija (europski sustav prijenosa bodova, dodaci diplomama i uvjerenjima, europski format životopisa).

Početak 21. stoljeća primjena ideje cjeloživotnog učenja operacionalizirana je u europskim politikama strukovnog obrazovanja i osposobljavanja te visokog obrazovanja. Te inicijative su poznate kao Kopenhaški proces (strukovno obrazovanje) i Bolonjski proces (visoko obrazovanje).

U Kopenhagu su se ministri iz zemalja članica EU-a, EEA/EFTA-e i zemalja kandidata, europski socijalni partneri i Europska komisija složili o suradnji na području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja. Kopenhaška deklaracija (*Copenhagen Declaration and the Council Resolution on the promotion of enhanced co-operation in VET, 2002.*) namijenjena je povezivanju nacionalnih politika strukovnog obrazovanja. Kao prioritet postavlja se europska dimenzija obrazovanja; razvidnost, informiranje i profesionalno usmjeravanje; prepoznavanje kompetencija i kvalifikacija; osiguranje kvalitete s težištem na razmjeni iskustava i usavršavanju nastavnika. Predviđa se razrada međusobnog priznavanja vještina i kvalifikacija unutar različitih sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja kako bi se unaprijedila suradnja vezana uz kvalitetu europskog sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja. Kopenhaškom deklaracijom nastoje se razraditi konkretne akcije na povezivanju obrazovnih politika u području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja te praksa cjeloživotnog učenja. Stvaranje primjereno osposobljene, prilagodljive i mobilne radne snage zapošljive u cijeloj Europi važno je za europski gospodarski razvoj. Poboľšanom suradnjom u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju uklonile bi se prepreke za profesionalnu i geografsku pokretljivost. Zaključeno je da se poboljšana europska suradnja u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju na svim razinama, uključujući i neformalno i informalno učenje, mora provoditi unutar perspektive cjeloživotnog učenja. Ključno je povezivanje početnog s kontinuiranim obrazovanjem i osposobljavanjem. Ta veza nužna je kako bi se nadvladala podijeljenost između različitih oblika koji se nude te kako bi se u potpunosti iskoristila pozitivna raznolikost strukovnog obrazovanja i osposobljavanja koja trenutačno postoji u Europi.

Strategije cjeloživotnog učenja ugrađuju se kao važan dio Bolonjskog procesa i politike visokog obrazovanja već u Praškom priopćenju iz 2001. godine. Indikativno je i kako se Bolonjski proces od dobrovoljne akcije pretvara u skupinu obveza s konkretnim ciljevima i zadacima za obrazovne sustave. Uključivanjem i strukovnog i visokog obrazovanja objedinjavaju se sve faze obrazovanja te se cjeloživotno učenje napokon smješta u središte europskih obrazovnih politika s nadnacionalnim obilježjima.

Unutar Europskog parlamenta i Vijeća 2004. počela je izgradnja integralnog akcijskog programa u području cjeloživotnog učenja koji bi trebao uključiti različite programe - od općih obrazovnih programa za srednje škole, visoko obrazovanje, strukovno obrazovanje do obrazovanja odraslih, a sve u okviru koncepcije cjeloživotnog učenja. Pripremljen je prijedlog integriranog akcijskog plana za cjeloživotno učenje (*Proposal for a decision of the European Parliament and of the Council establishing an integrated action programme in the field of lifelong learning, 2004/0153 COD*).

Rezultatima Kopenhaškog i Bolonjskog procesa cjeloživotno učenje izašlo je iz uskog područja obrazovanja odraslih i jasnije je povezano sve obrazovne razine. Obrazovanje odraslih je kao glavni pronositelj ideje cjeloživotnog učenja dobilo na važnosti kao važan čimbenik obrazovnih politika. Poseban interes usmjeren je na uklanjanje prepreka za sudjelovanje u obrazovanju i skrbi za marginalizirane skupine - starije osobe i migrante. Cjeloživotno učenje treba se otvoriti za osobe s invaliditetom. Starijim osobama nove obrazovne mogućnosti mogu produljiti radni vijek ili dati bolje mogućnosti za učenje u mirovini. Time se samo djelomično rješava problem starenja europskog stanovništva. Drugi, djelotvorniji način je migracija i priljev novih izvan-europskih radnika. Migrantima obrazovanje treba omogućiti lakše i bolje uključivanje u europsko gospodarstvo. S obzirom na starenje domicilnog stanovništva, očito se računa da u budućnosti Europa neće moći bez svježe imigrantske radne snage za koju će obrazovanje odraslih biti vrlo važno.

Takav proces ujedno otvara pitanje jasnijeg postavljanja obrazovanja odraslih unutar sustava cjeloživotnog učenja. Odrasli uče unutar sustava obrazovanja odraslih i strukovnog obrazovanja. Određivanje specifičnog područja obrazovanja odraslih događa se prije svega na tragu razgraničenja obrazovanja i izobrazbe (*training*). Upotrebom termina učenje odraslih olakšan je izlazak iz poteškoća i potrebe da se odlučimo za obrazovanje ili izobrazbu odraslih, da damo naglasak na općeobrazovne programe ili strukovne vještine.

4.3. Obrazovanje i učenje odraslih

Od devedesetih se godina politike obrazovanja odraslih u Europskoj zajednici određuju samo unutar koncepcije cjeloživotnog učenja u društvu temeljenom na znanju. Prihvatajući koncepciju cjeloživotnog učenja, tj. uključivanje formalnog i neformalnog obrazovanja te informalnog učenja - i obrazovanje odraslih te strukovno osposobljavanje odraslih prelaze u područje učenja odraslih (*adult learning*) te je dominantni diskurs učenje odraslih, a ne obrazovanje ili osposobljavanje odraslih. To znači i da je težište odgovornosti prebačeno na pojedinca i njegovo učenje, a ne na institucije i obrazovni proces. Pojedinaac uči na različitim mjestima, u različitim organiziranim oblicima ili slučajnim okolnostima te je nužno osigurati priznavanje svih ishoda učenja bez obzira na oblik učenja. Polaznik nije doživotno zatočen u učionici, ali prisiljen je učiti tijekom cijelog života i slobodan je pri tome birati sadržaje i načine učenja. Država, međutim, i dalje drži ključeve certificiranja znanja. Osnovni aktualni ciljevi cjeloživotnog učenja i učenja odraslih nakon 2005. ostaju oni isti koji su definirani već 2000. godine: povećanje konkurentnosti i zapošljivosti uz socijalnu koheziju, aktivno građanstvo i inkluzivnost. Ključni termin tog procesa je društvo znanja koje najbolje oslikava potrebu za stalnim učenjem kako bi se održala gospodarska konkurentnost i osobni uspjeh svakog građanina.

Da bi se ti ciljevi ostvarili, nije dovoljno stvoriti strukovno osposobljene i kompetitivne radnike, nego i socijalno osjetljive i odgovorne građane koji će se obrazovati kao europski građani. Tome trebaju poslužiti politike cjeloživotnog učenja koje uključuju i učenje odraslih. Učenje odraslih pomiruje podjelu na obrazovanje i izobrazbu odraslih, koja je vidljiva u europskim dokumentima i različitim obrazovnim praksama. Obrazovanje ima različit tretman od strukovnog osposobljavanja u europskim obrazovnim inicijativama pa se to ne može izbjeći ni u području učenja odraslih.

Prilog Komisije o učenju odraslih: Nikad nije kasno za učenje [Communication from the Commission Adult learning: It is never too late to learn - COM (2006) 614 final] naglašava potrebu osiguravanja kvalitete i inovativnosti (u metodama poučavanja, kvaliteti osoblja, ponudi). Zbog tih okolnosti važno je skladno sklopiti sve ostale prije razrađene elemente politika cjeloživotnog učenja kako bi se postigli očekivani učinci obrazovnih promjena. Bez definiranja ključnih kompetencija teško je certificirati ishode učenja, odnosno prethodno je potrebno odrediti što će se certificirati i kakve kompetencije građanin stječe. Nadalje, važno je donošenje europskoga kvalifikacijskog okvira da bi se nacionalne kompetencije smještene u nacionalne kvalifikacijske okvire mogle uspoređivati i da bi radnici mogli biti pokretljiviji. Njihovu pokretljivost moraju osigurati usklađeni bodovi Europskoga kreditnog sustava za strukovno obrazovanje i osposobljavanje (*European Credit system for Vocational Education and Training - ECVET*). Kreditni bodovi omogućuju da se certificirano znanje nadograđuje tijekom cijelog života i na različitim mjestima te da se zbrojem bodova nadograđuje pojedinčeva karijera i profesionalno napredovanje. Uspješnost bolonjskog primjera treba se proširiti i na Kopenhaški proces strukovnog obrazovanja.

Nakon osmogodišnjih iskustava Lisabonskog procesa i početnog pristupa koji je preferirao kompetitivnost i ekonomistički pristup, u drugoj polovici ovog desetljeća ponovno se jednako afirmiraju oba aspekta cjeloživotnog učenja: zapošljivost i aktivno građanstvo. Ističu se opće i strukovne kompetencije, podjednako je važna kompetitivnost i socijalna kohezija. Cjeloživotno učenje znači opće obrazovanje, strukovno obrazovanje i osposobljavanje, visoko obrazovanje, neformalno obrazovanje i informalno učenje koje se provodi tijekom cijelog života i koje rezultira unapređivanjem znanja, vještina i kompetencija u osobnoj, građanskoj i socijalnoj perspektivi, kao i perspektivi zapošljavanja. Obrazovanje odraslih unutrašnji je pokretač i najdugotrajniji dio tog procesa.

Cjeloživotno učenje postaje općeprihvaćen krovni termin kojim se pokrivaju sve faze obrazovnih aktivnosti i događa se u europskom prostoru cjeloživotnog učenja. Godine 2006. Odlukom Europskog parlamenta i Vijeća uspostavljen je akcijski program na području cjeloživotnog učenja (*Decision of the European Parliament and of the Council establishing an action programme in the field of lifelong learning 1720/2006/EC*). On je u početku razrađivan pod nazivom integrirani program, da bi se konačnim prijedlogom Komisije preimenovalo u akcijski program. Glavni cilj programa cjeloživotnog učenja je da se takvim pristupom učenju pridonosi razvoju EU-a kao društva vrhunskog znanja, održivoga gospodarskog razvoja, kvalitetnih radnih mjesta i visoke socijalne kohezije te prostora u kojem je osigurana dobra zaštita okoliša.

Programom je obuhvaćeno razdoblje od 2007. do 2013. tijekom kojeg se planira napraviti znatan

pomak u ostvarenju EU-a kao naprednog društva utemeljenog na znanju, s održivim ekonomskim razvojem, boljim poslovima, s više poslova te jačom društvenom povezanošću. Istodobno se osigurava zaštita okoliša za buduće naraštaje. Osobit naglasak Programa jest na poticanju razmjene, suradnje i mobilnosti između obrazovnih sustava i sustava osposobljavanja unutar Europske unije kako bi se poboljšala kvaliteta obrazovanja i osposobljavanja.

Unutar koncepcije cjeloživotnog učenja *Priopćenjem i Akcijskim planom Europske komisije o učenju odraslih - Uvijek je dobro vrijeme za učenje [Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European economic and social committee and the Committee of the regions. Action Plan on Adult learning: It is always a good time to learn - COM (2007) 558]* iz 2007. posebno važno mjesto dobiva učenje odraslih. Prema procjenama stručnjaka, to je najvažniji dokument za obrazovanje odraslih nakon Priopćenja o stvaranju jedinstvenog europskog prostora cjeloživotnog učenja iz 2001. U Priopćenju iz 2007. priznato je ključno mjesto učenja odraslih unutar koncepcije cjeloživotnog učenja. Ujedno je naznačeno da je, unatoč velikim očekivanjima, njena primjena slaba. Sudjelovanje odraslih unutar EU-a varira i još je nezadovoljavajuće u mnogim državama. Također, zamijećeno je da se još sustavi obrazovanja i osposobljavanja prečesto usredotočuju samo na mlade osobe. Zbog toga obrazovanje i osposobljavanje odraslih zahtijeva vidljivost, ono treba postati jedan od prioriteta u obrazovnim politikama i zahtijeva resurse kojima će to ostvariti. Provedbom Akcijskog plana o učenju odraslih države članice bi trebale izraditi i djelotvornije provoditi strategije za obrazovanje odraslih. Pritom trebaju odgovoriti na ova ključna iskušenja:

- Uklanjanje prepreka koje priječe uključivanje. Sudjelovanje odraslih u obrazovanju i osposobljavanju ograničeno je i neujednačeno. Posebno se upozorava na slabije obrazovane građane, starije osobe, stanovnike ruralnih područja i osobe s invaliditetom. Nacionalne obrazovne politike trebale bi osigurati primjereno usmjeravanje, dobru informiranost, lokalno partnerstvo i financijske poticaje za uključivanje ovih skupina u obrazovne programe.

- Osiguravanje kvalitete u učenju odraslih. Loša kvaliteta obrazovnih usluga dovodi do loših ishoda učenja. Posebnu pozornost treba posvetiti osposobljavanju osoblja, osiguranju kvalitete, metodama i didaktičkim materijalima.

- Uvođenje priznavanja i vrednovanja ishoda učenja bez obzira na to gdje su i kako nastali. To je ključno za motiviranje odraslih za sudjelovanje u cjeloživotnom učenju. U tom je dijelu ključna izrada nacionalnih kvalifikacijskih okvira koji se vezuju uz europski kvalifikacijski okvir.

- Ulaganje u obrazovanje starije populacije i migranata. Nacionalne obrazovne politike trebale bi potporu obrazovanju i osposobljavanju uskladiti s potrebama polaznika, uvažavajući važnost starijih osoba i migranata u europskoj ekonomiji i društvu. Zanimljivo je da se migranti vide kao protuteža starenju europske populacije i zato bi učenje odraslih trebalo pridonijeti integraciji migranata u društvo i ekonomiju.

- Stvoriti mogućnosti da se može mjeriti napredovanje. Pouzdani podaci s prikladnim pokazateljima i mjerilima ključni su za obrazovnu politiku koja se temelji na podacima. Trenutačno postoje samo ograničeni podaci o učenju odraslih, čemu pridonosi i to da dio provoditelja svoje programe provodi izvan javnog sektora. Potrebno je više podataka, analiza i istraživanja.

Ključni su elementi budućih politika učenja odraslih:

- prilagođavanje javnih politika potrebama društva i gospodarstva,
- izgradnja upravljanja koja uključuje kvalitetu, djelotvornost i proračunljivost sustava učenja odraslih,
- stvaranje sustava prijenosa znanja koji uključuje obrazovne aktivnosti, potporu za učenje i priznavanje takvih ishoda učenja koji odgovaraju potrebama polaznika u suvremenom društvu.

U tom akcijskom planu posebno je istaknuta važnost priznavanja ishoda neformalnog i informalnog učenja koji su važni dijelovi cjeloživotnog učenja. Važno je provjeravanje i priznavanje vještina te socijalnih kompetencija bez obzira na to gdje i kako su stečene. To je osobito važno za one koji su bez kvalifikacija i teško se integiraju u društvo. Uvod, prethodnica i analitička osnova Akcijskog plana je Priopćenje iz 2006. *Učenje odraslih: Nikad nije kasno za učenje [Communication from the Commission Adult learning: It is never too late to learn - COM (2006) 614 final]*. Njime je istaknuta važnost različitih oblika učenja odraslih kao ključne komponente cjeloživotnog učenja te naznačeno da učenje odraslih ima ključnu ulogu u obrazovanju za građanstvo i za radne kompetencije. U pripremi tog priopćenja napravljen je opsežan pregled nestrukovnog obrazovanja odraslih na temelju baze podataka koju pruža Eurydice. Publikacija *Nestrukovno obrazovanje odraslih u Europi (Non-Vocational Adult Education in Europe)* sadrži pregled različitih financijskih i pravnih okvira te okvira koji daju obrazovne politike. Prikazani su, također, ciljevi, ciljne skupine, organizacije i vrste programa. Osim dragocjenih podataka, ta je publikacija važna kao podsjetnik da cjeloživotno učenje ne sadržava samo strukovno obrazovanje te da je i nestrukovno obrazovanje važno i korisno (Eurydice, 2007). Posebno se ističe učenje stranih jezika i stjecanje informatičkih kompetencija. Time se potvrđuje temeljna pozicija unutar europskih politika cjeloživotnog učenja koje upućuje na potrebu vrednovanja formalnog i neformalnog obrazovanja te informalnog učenja. Provedba necertificiranih obrazovnih programa i uvažavanje učenja kroz različite aktivnosti važan je dio tog procesa i upravo je kategorija informalnog učenja presudna novost koja je pridonijela tome da se cjeloživotno obrazovanje preimenuje u cjeloživotno učenje. Bez obzira na još živu raspravu o pozadini uvođenja tog termina, potrebno je upozoriti da je time otvorena mogućnost da se bogato iskustvo svakodnevnog života i učenje tijekom rada shvati kao jednako vrijedno učenje kao i tradicionalno organizirani tečajevi. To da se uči radeći nije nova situacija, ali je novo visoko vrednovanje takvog učenja u obrazovnoj politici i otvaranje mogućnosti jednostavnijeg formalnog priznavanja. Sljedeća je novost jasno usmjerenje na ishode učenja, na potrebu da učenje završi upotrebljivim znanjima i vještinama, odnosno kompetencijama. Taj je proces snažno usmjeren na ostvarivanje ciljeva europske konkurentnosti. Dok je u početku naglasak stavljen samo na strukovna znanja i vještine koje su važne u proizvodnom procesu, recentna rasprava ponovno vraća težište na važnost liberalnog obrazovanja u kojem građansko obrazovanje i naizgled nekorisna, neproizvodna znanja i vještine imaju nezamjenjivu važnost u izgradnji i stabiliziranju političke zajednice, ali i u svakom timskom radu i u proizvodnim pothvatima (Tucket, 2007).

Doduše, sve te sastavnice (i strukovno osposobljavanje i nestrukovno obrazovanje) još su dominantno usmjerene na zapošljivost te upotpunjavanje kompetencija potrebnih za radna mjesta. Samo ekscesi i problemi s politikom multikulturalizma, integracija migranata, poteškoće s europskim identitetom ili ustavnim procesom otvaraju važnost socijalnih i građanskih kompetencija te pripadajućih programa i drugih oblika učenja odraslih građana. Stoga tek slijedi ugradnja tih načela građanskog obrazovanja odraslih u čvrstu jezgru europskih obrazovnih i socijalnih politika. Ustrajanje na važnosti cjeloživotnog učenja za aktivno građanstvo nailazi na nekoliko poteškoća. Prije svega u dominantnom individualizirajućem diskursu u obrazovanju građani bi trebali otkriti svoje drugo lice i biti kooperativni u izgradnji europske političke zajednice (Holford, 2006). Sljedeća je poteškoća u potrazi za europskim identitetom koji bi trebao biti uravnotežen s nacionalnim i ugrađen u obrazovne programe. Ostaje i pitanje provedbe programa: tko će ih provoditi, koliko autonomno i čijim sredstvima?

Za obrazovne politike ostaje problem ujednačenog poimanja obrazovanja odraslih. Različitost pristupa u pojedinim državama i regijama otežava reguliranje i financiranje tih programa. Zbog toga je krajem 2007. potaknuta izrada europskog pojmovnika obrazovanja odraslih (*Study on European terminology in adult learning and monitoring of the sector*), koji bi trebao ujednačiti korištenje pojmova i na temelju usuglašenog pojmovnika odrediti podatke koji bi se mogli pratiti.

Poteškoće u ostvarivanju ciljeva Lisabonskog procesa (ekonomskih i socijalnih) idućih će godina u obrazovanju odraslih, osim tih, postaviti i niz drugih izazova poput promjena i traženja uspješnijih strategija. Na to upućuju i upozorenja iz 2007. da se europski obrazovni sustavi suočavaju s izazovima u ostvarivanju postavljenih ciljeva unutar zacrtanih mjerila. Sudjelovanje odraslih u obrazovanju odraslih čak je niže 2006. nego 2005. godine, a uočene su i velike razlike između pojedinih zemalja. Tako prosječno sudjelovanje od 9,6 posto

za cijelu Europsku uniju malo govori o situaciji u kojoj imamo sudjelovanje od 29,2 posto u Danskoj ili 26,6 posto u Ujedinjenom Kraljevstvu, a 1,3 posto u Rumunjskoj ili Bugarskoj.⁸

⁸ Commission of the European Communities EC (2007) 1284 Commission Staff Working Document Progress towards the Lisbon Objectives in Education and Training - Indicators and benchmarks 2007

5. CILJEVI OBRAZOVANJA I UČENJA ODRASLIH

Temeljni europski ciljevi obrazovanja i osposobljavanja unutar Lisabonske strategije usmjereni su na ekonomsku dimenziju (konkurentnost i inovativnost u gospodarstvu, stvaranje novih radnih mjesta), socijalnu i političku dimenziju (osnaživanje aktivnog građanstva i socijalne kohezije) i osobnu razinu (osobno ispunjenje, jačanje građanskih kompetencija, kao i kompetencija koje povećavaju zapošljivost) (Council, 2007).

Kako bi se postigle očekivane promjene na svim tim razinama, unutar obrazovne politike postavljena su tri osnovna cilja. Potrebno je:

- poboljšati djelotvornost i učinkovitost sustava obrazovanja i osposobljavanja u EU,
- osigurati svima pristupačnost tih sustava,
- otvoriti obrazovanje i osposobljavanje ostalim dijelovima svijeta.

Na putu do tih ciljeva obrazovanje i učenje odraslih rukovodi se načelima fleksibilnosti (na različitim razinama: na tržištu rada, u obrazovnoj politici, u obrazovnim programima), uz poštivanje europskih zasada socijalne države. Socijalni pristup je osobito prisutan u poštivanju načela inkluzivnosti (posebno za marginalizirane skupine) i razvijanju socijalne kohezije, koja se ne mora odnositi samo na smanjivanje regionalnih razlika, već i na skrb o socijalno ugroženijim skupinama. Na kraju, na osobnoj razini ključne su strukovne, građanske i ostale socijalne kompetencije koje trebaju imati Europljani koji će ispunjavati te ambiciozno postavljene ciljeve. Aktivno sudjelovanje kompetentnog pojedinca na svim razinama ključno je za uspješno ostvarivanje tih ciljeva.

5.1. Fleksibilnost i socijalna sigurnost

Obrazovna dimenzija Lisabonskog procesa osobito je ojačala nakon Kokove evaluacije početnih rezultata i revizije ciljeva (Kok, 2004). Postavljeni su revidirani ciljevi, osnaženo je ulaganje u ljudski kapital i ponovljena važnost povećanog zapošljavanja. Ekonomske promjene dominantno se promatraju kao rezultat razvoja ljudskoga kapitala, a ulaganje se u socijalni kapital tek probija kao pretpostavka europske konkurentnosti. Konceptijom ljudskoga kapitala analiza se usmjerava na načine na koje pojedinci akumuliraju znanje i sposobnosti koje im omogućavaju da povećaju svoju produktivnost i zaradu, a onda i ukupno bogatstvo društva u kojemu žive. Jedna od temeljnih pretpostavki korištenja koncepcije ljudskoga kapitala jest da ulaganje u znanja i sposobnosti donosi ekonomske koristi na individualnoj i kolektivnoj razini. Tu koncepciju u analizu ekonomskoga razvoja prvi su uveli ekonomisti Theodore Schultz (1961.) i Gary Becker (1964.) kako bi pokazali da osim fizičkoga i financijskoga kapitala i ulaganje u ljude, to jest u ljudski kapital, jest način poticanja socijalnoga i ekonomskoga razvoja.

Međutim, unutar Lisabonskog procesa sve je važniji i socijalni kapital. Pod socijalnim kapitalom razumijevamo karakteristike društvene organizacije poput povjerenja, normi i mreža koje mogu poboljšati djelotvornost društva olakšavanjem koordiniranog djelovanja. Konceptijom socijalnoga kapitala želi se izraziti ideja da postoje karakteristike zajednice koje mogu djelovati poput kapitala. Ako su one rasprostranjene u zajednici u kojoj živimo, omogućuju nam da budemo produktivniji na cijelom nizu područja. Tako je i s djelotvornijim funkcioniranjem političkih institucija - što je pokazano u nizu istraživanja (Šalaj, 2007).

Investiranje u ljudski kapital treba pridonijeti na dva načina. Prvo, omogućava da populacija bude obrazovnija te djeluje kao stvaratelj više znanstvenika i inovatora koji razvijaju nove tehnologije ili osiguravaju pouzdanu primjenu profitabilnih inovacija. Drugo, obrazovanje utječe na ekonomski rast kroz širenje osnovne pismenosti koja omogućuje razumijevanje, uporabu inovacija i novih tehnologija te prijenos informacija. Društvo znanja trebalo bi odgovoriti na europske političke izazove koji se nalaze u promijenjenoj prirodi rada

(za radnike i menadžere), demografskim promjenama (kao posljedicama starenja i stanovništva i migracija), borbi za jednake mogućnosti i protiv isključenosti pojedinih skupina građana te u širenju Europske unije novim članicama. Obrazovanje mora postati kvalitetnije i djelotvornije, a transfer znanja djelotvorniji (Castells, 2000).

U takvu okruženju promjene su stalne i radna mjesta su privremena. Radnici su u stalnom rizičnom području socijalne isključenosti (Beck, 2004: 147). Dugotrajna nezaposlenost važan je potencijalni generator isključenosti. Država svojim mjerama obrazovne politike nastoji privremenu nezaposlenost povezati s obrazovnim aktivnostima kako bi građani koji trenutno nemaju tražena znanja ponovno ušli na tržište rada. Dva su osnovna načina u strategiji fleksibilizacije. Prvi se odnosi na stalno obrazovanje radnika kako bi mogli odgovoriti novim, promjenjivim radnim zadaćama. Drugi se zasniva na smanjivanju troškova rada, ugovaranju vanjske radne snage te privremenom i povremenom zapošljavanju (Carnoy, 1999: 34-35). Prilagodljivost pojedinca znači zapošljivost, a glavno ponuđeno oruđe je cjeloživotno učenje za zadržavanje postojećeg radnog mjesta i lakše traženje novoga. Tradicionalni oblik rada zasnovan na stalnoj zaposlenosti, jasno određenim zadacima zanimanja i doživotnom obrascu karijere polako nestaje. Sadašnji tehnološki trendovi potiču sve oblike fleksibilnosti s novim ugovornim i organizacijskim uvjetima rada. Castells zaključuje da ta preobrazba unosi krizu u društvo te povećava rizike za pojedinca (Castells, 2000: 296-301).

U nastojanju da se pomiri naslijeđe države blagostanja (kojeg se građani teško odriču) i fleksibilizacija koju zahtijeva konkurentno gospodarstvo - europski je izlaz pronađen u novoj koncepciji fleksigurnosti (*flexicurity*). Fleksigurnost je predložena kao najbolji odgovor na izazove u globaliziranom svijetu koji kombinira fleksibilno radno zakonodavstvo, socijalnu sigurnost i stalno strukovno osposobljavanje radno sposobnog stanovništva. Europska je komisija sredinom 2007. predstavila prijedlog zajedničkih načela fleksigurnosti s ciljem stvaranja većeg broja kvalitetnih radnih mjesta, ali ne zauzima se za neki jedinstveni model zbog različitih tradicija i okolnosti diljem EU-a (*Towards Common Principles of Flexicurity: More and better jobs through flexibility and security*).

Naziv fleksigurnost (*flexicurity*) kombinacija je dviju engleskih riječi, *flexibility* (fleksibilnost) i *security* (sigurnost). Uključuje fleksibilne radne ugovore, aktivnu politiku tržišta rada, pouzdane i odgovarajuće strategije cjeloživotnog učenja te suvremeni sustav socijalne zaštite tijekom nezaposlenosti. Temeljna je značajka te koncepcije da se ne štiti radno mjesto, nego osoba. To poslodavcima omogućuje da bez većih poteškoća otpuste ili zaposle novog radnika, a pritom otpušteni radnik ima sigurnost jer ima izdašne naknade za vrijeme kada je bez posla i mogućnosti dodatnog osposobljavanja i promjene profesije.

Komisija navodi primjer da se u zemljama koje imaju visoku razinu zaštite radnih mjesta pojavio fenomen da poslodavci sve više pribjegavaju sklapanju radnih ugovora na određeno vrijeme, što dovodi do stvaranja dviju vrsta radnika - onih koji su jako zaštićeni i ostalih koji nemaju gotovo nikakvu sigurnost. Poticajnost danskog modela fleksigurnosti je proizašla unutar rasprave o različitim shvaćanjima socijalne odgovornosti države. Traži se odgovor na pitanje je li Europi potrebno više fleksibilnosti ili više socijalne sigurnosti? To nije samo spor između različitih teorijskih koncepcija, nego različitih nacionalnih politika - francuskoga socijalnog modela i britanske ideje fleksibilnosti slobodnog tržišta rada. U oba modela važno je cjeloživotno učenje, samo se razlikuje odgovornost pojedinca i države. Danski model može pomiriti te različite pristupe. Kako će se taj primjer dobre prakse transferirati u druge zemlje, ovisi o njihovom gospodarskom sustavu i snazi, kvaliteti obrazovanja odraslih, uređenosti tržišta rada, ali i o dominantnim građanskim vrijednostima u pojedinoj zemlji (Algan/Cahuc, 2006).

Europski parlament krajem 2007. definirao je fleksigurnost *Rezolucijom o zajedničkim načelima fleksigurnosti [European Parliament resolution of 29 November 2007 on Common Principles of Flexicurity, 2007/2209 (INI)]*. Ta načela nastoje uravnotežiti potrebu za većim zapošljavanjem s vrijednostima europskoga socijalnog modela. U uvjetima fleksibilnijih ugovora o radu radnici ne bi smjeli biti oštećeni ili poniženi, a djelotvorna politika tržišta rada, moderni sustav socijalne zaštite i cjeloživotno učenje trebali bi pomoći u njihovu povratku na posao.

Fleksigurnost nije nametnuta kao jedinstveni recept za sve države. Već je u pripremi pokazano kako europski socijalni model različito funkcionira u pojedinim skupinama zemalja (kao mediteranski, kontinentalni, anglosaksonski ili nordijski model) pa je jasno da i fleksigurnost nije ista u uvjetima tako različitih socijalnih politika, različitih uloga socijalnih partnera i slično. Parlament je posebnu pozornost posvetio zaštiti radnika,

ugroženih ciljnih skupina (osobito žena) i naglasio ulogu cjeloživotnog učenja. Učenje je važno podjednako u fazi stjecanja temeljne pismenosti, stjecanja kompetencija u ranoj fazi učenja te tijekom dodatnog obrazovanja i osposobljavanja. Dosljedno koncepciji cjeloživotnog učenja, posebno se upozorava na priznavanje znanja i vještina stečenih neformalnim i informalnim učenjem. Unutar opće fleksibilnosti jasno je da i ishodi obrazovanja moraju biti priznavani i u izvanškolskoj proceduri koja uvažava različite putove stjecanja znanja. Vlade se pozivaju da izrade cjelovite strategije cjeloživotnog učenja kojim bi povećale zapošljivost svojih građana. Bez promjene u obrazovnim politikama i odgovarajućih poticaja teško će se ostvariti socijalna dimenzija tih europskih nastojanja.

5.2. Mobilnost, strukovna i građanska kompetentnost

Jedinstvenom europskom gospodarskom prostoru potrebna je mobilna radna snaga s usporedivim znanjima. Mobilnost radne snage i slobodno kretanje radnika uređeno je odredbama članka 39. do 42. glave III. Ugovora o Europskoj zajednici (Slobodno kretanje osoba, usluga i kapitala).

Europska komisija je 2006. proglasila godinom u kojoj će se promicati mobilnost radnika. Namjera je povećati svijest i razumijevanje koristi koje donosi promjena mjesta boravišta radi zaposlenja u drugoj državi članici i promjena zanimanja. Kretanje radnika trebalo bi promatrati kao prirodan način prilagođavanja radnika izrazito promjenjivom tržištu rada i put za ostvarivanje boljih životnih i radnih uvjeta.

Komisija je na početku provedbe Lisabonske strategije donijela *Priopćenje o strategiji unutarnjega tržišta usluga (Communication on 'An Internal Market Strategy for Services')*, koje je ponajprije usmjereno na stvaranje jednakih mogućnosti slobodnoga pružanja usluga u cijelom EU na isti način kako već postoji unutar samih država članica. Nakon priopćenja Komisije pod naslovom *Nova europska tržišta radne snage, otvorena svima i dostupna svima (Communication from the Commission 'New European Labour Markets, Open to All, with Access to All')* Europsko vijeće je na sjednici u Stockholmu 2001. povjerilo Komisiji zadaću da dostavi prijedloge režima priznavanja kvalifikacija koji bi bio ujednačeniji, razvidniji i fleksibilniji od postojećega. Kod profesija obuhvaćenih općim sustavom priznavanja kvalifikacija države članice trebale bi zadržati pravo određivanja minimalnoga stupnja osposobljenosti kako bi osigurale kvalitetu usluga na svome teritoriju.

Direktiva Europskoga parlamenta i Vijeća iz 2005. o priznavanju stručnih kvalifikacija (Directive 2005/36/EC of The European Parliament and of The Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications) daje snažan poticaj pokretljivosti radnika. Trebalo bi odrediti da u EU svaka država koja prima radnike, a u kojoj je određena profesija zakonski uređena, mora uzeti u obzir kvalifikacije stečene u drugoj državi članici i ocijeniti odgovaraju li one kvalifikacijama koje sama zahtijeva. Tom se direktivom određuju pravila na temelju kojih države članice koje pristup uređenim profesijama i obavljanje tih profesija na svome teritoriju uvjetuju posjedovanjem određenih stručnih kvalifikacija, priznaju stručne kvalifikacije stečene u drugim državama članicama, koje nositelju omogućuju pristup istoj profesiji odnosno obavljanje iste profesije kao u matičnoj državi članici. Da bi se olakšala provedba te direktive, trebalo bi nacionalne programe obrazovanja i osposobljavanja razvrstati prema stupnjevima kako bi se mogao definirati mehanizam za priznavanje kvalifikacija na temelju općeg sustava. Ti stupnjevi, koji se uspostavljaju isključivo za potrebe primjene općeg sustava, nemaju učinak na nacionalne sustave obrazovanja i osposobljavanja niti na nadležnost država članica u tome području. Ta direktiva koja olakšava pokretljivost liječnika, stomatologa, arhitekata i ostalih važna je potpora mobilnosti uopće i izravno se dotiče Bolonjskog procesa te reforme strukovnog obrazovanja.

Nedostatak jedinstvene europske obrazovne politike tu bi se mogao činiti kao prepreka pa se, osim direktiva, zahtijevaju poveznice koje bi mogle u uvjetima posebnih nacionalnih obrazovnih politika riješiti ujednačenu prepoznatljivost stečenih kompetencija (Ertl, 2002: 32). Zajedničko privremeno izvješće Vijeća za obrazovanje i Komisije iz 2004. o uvođenju programa obrazovanja i osposobljavanja do 2010. pomoć vidi u Europskom kvalifikacijskom okviru kao temeljnom doprinosu Lisabonskoj strategiji. Predloženi Europski kvalifikacijski okvir zamišljen je kao metaokvir koji će omogućiti usporedbu nacionalnih kvalifikacija, prijenos, jasnost i priznavanje kvalifikacija. Lakše će se prepoznati što stoji iza koje kvalifikacije i povećat će se pokretljivost učenika i radnika. Iako predloženi Europski kvalifikacijski okvir, barem deklarativno, nema namjeru zamijeniti ni izjednačavati postojeće nacionalne kvalifikacijske okvire, niti opisivati konkretne

kvalifikacije, nacionalne obrazovne vlasti pokazuju otpor procesu standardizacije koji bi trebao uspoređivati i pratiti njihove obrazovne sustave. Obrazovne politike još se doživljavaju kao važan dio nacionalne politike, tradicije i identiteta koji se ne može jednostavno unificirati. U Europi je moguće identificirati različite pristupe nacionalnim kvalifikacijskim okvirima. Mogu biti shvaćeni kao registri kvalifikacija, komunikacijski alati ili regulatori kvalifikacija (Young, 2007). Njihovo uvođenje može biti motivirano željom za većom racionalnošću sustava ili kao generator obrazovnih reformi. Mogu biti provođeni od vrha nacionalnih obrazovnih politika prema nižim razinama, ali i obratno - mogu biti potaknuti iz gospodarstva i davati poticaje ministarstvima. Dakle, nacionalni okviri razlikuju se po formi, sadržaju, motivima i generatorima provedbe. Europski kvalifikacijski okvir nadovezuje se na Bolonjski (visoko obrazovanje) i Kopenhaški proces (strukovno obrazovanje). Ključna je svrha Europskoga kvalifikacijskog okvira da se svi ishodi učenja ispravno vrednuju i koriste. Učenjem pojedinci stječu kompetencije koje su standardizirane, pri čemu standard znači dogovorenu normu. Obrazovni standardi opisuju ciljeve učenja u smislu kompetencija koje treba postići za određenu aktivnost u zanimanju. Oni određuju teorijsko i praktično znanje te elemente vještina određenoga kurikuluma i način kako će se to provjeravati.

Kodificiranje znanja unutar kvalifikacijskih standarda treba pridonijeti njegovoj stabilnoj i pouzdanoj reprodukciji, a njegovo simboličko predstavljanje (koje nije vezano samo uz konkretne radne operacije) pomaže u primjeni njegovim korištenjem na različite načine i u različitim oblicima (David, Foray, 2003: 26). Zbog toga kvalifikacijski standardi predstavljaju poopćeni opis radnih zadataka povezanih sa suštinom odgovarajućih znanja, vještina i kompetencija.

Kvalifikacija daje službeno priznanje vrijednosti na tržištu rada i u daljnjem obrazovanju i osposobljavanju. Kvalifikacija je u tom smislu formalni izraz strukovnih i profesionalnih sposobnosti zaposlenika. Kvalifikacijski okvir je instrument za stalni razvoj i klasifikaciju dostignutih kvalifikacija u skladu sa skupom kriterija za sve postignute razine učenja. Kako je cijeli proces obrazovanja usmjeren na tržišno upotrebljive ishode učenja, on treba pojedincu omogućiti da se na tržištu rada sam pobrine za sebe. To može samo pod pretpostavkom da ima potrebna znanja, vještine i kompetencije koje poslodavci mogu pouzdano prepoznati.

Kompetencija općenito označava sposobnost djelovanja u određenoj sredini. U preporukama Parlamenta i Vijeća kompetencije su definirane kao kombinacija znanja, vještina i stavova primjereno kontekstu. Ključne su kompetencije one koje pojedincu trebaju za osobno ispunjenje i razvoj, aktivno građanstvo, socijalnu inkluziju i zapošljavanje⁹. Kompetencija označava pomak od znanja o nekim tehničkim i tehnološkim aspektima važnima za neka područja k sposobnosti primjene znanja i vještina u radnim kontekstima.

Europska komisija odredila je ključne kompetencije koje predstavljaju prenosivi multifunkcionalni sklop znanja, vještina i stavova koje svi pojedinci imaju za svoje osobno ispunjenje i razvoj te inkluziju i zapošljavanje. One se stječu tijekom cijelog života kao dio cjeloživotnog učenja.

⁹ Key competences for lifelong learning Recommendation of the European Parliament and of the Council, 2006/962/EC

PREGLED KLJUČNIH KOMPETENCIJA¹⁰

	Kompetencija	Definicija
1.	Komuniciranje na materinjem jeziku	Komunikacija je sposobnost izražavanja i tumačenja misli, osjećaja i činjenica u usmenom i pismenom obliku (slušanje, govorenje, čitanje i pisanje) te lingvističko uzajamno djelovanje na odgovarajući i kreativan način u nizu društvenih i kulturnih konteksta.
2.	Komuniciranje na stranom jeziku	Komuniciranje na stranim jezicima, osim glavnih vještina koje su iste kao u komuniciranju na materinjem jeziku, uključuje vještine poput posredovanja i međukulturnog razumijevanja. Stupanj uspješnosti ovisi o različitim čimbenicima i sposobnosti slušanja, govorenja, čitanja i pisanja.
3.	Matematička pismenost i osnovno znanje iz znanosti i tehnologije	Matematička je pismenost sposobnost razvijanja i primjene matematičkog mišljenja pri rješavanju problema u svakodnevnim situacijama, s naglaskom na primjeni u procesu, aktivnosti i znanju. Temeljne kompetencije u znanosti i tehnologiji odnose se na sposobnosti uporabe znanja i metodologija koje se koriste da bi se objašnjavao svijet prirode. To uključuje razumijevanje promjena nastalih ljudskom aktivnošću i odgovornošću svakog pojedinca kao građanina.
4.	Digitalna kompetencija	Digitalna kompetencija uključuje sigurnu i kritičku upotrebu tehnologije informatičkog društva i temeljne vještine u informatičkoj i komunikacijskoj tehnologiji.
5.	Učiti kako se uči	‘Učiti kako se uči’ odnosi se na učenje, predstavlja sposobnost razvijanja i organiziranja vlastitog učenja bilo pojedinačno ili u grupama, u skladu s vlastitim potrebama i svijesti o metodama i mogućnostima učenja.
6.	Socijalne i građanske kompetencije	Socijalna kompetencija odnosi se na osobne, međuljudske i interkulture kompetencije i sve oblike ponašanja koji omogućuju pojedincu da sudjeluje na djelotvoran i konstruktivan način u socijalnom životu i radnom okruženju. Povezana je s osobnim i društvenim blagostanjem. Ključna su pravila ponašanja udomaćena u različitim okruženjima u kojima pojedinac djeluje. Građanska kompetencija i posebno znanje o socijalnim i političkim koncepcijama te strukturama (demokracija, pravda, jednakost, građanstvo i građanska prava) osposobljavaju pojedinca da se uključi u aktivno i demokratsko sudjelovanje.
7.	Smisao za inicijativu i poduzetništvo	Smisao za inicijativu i poduzetništvo je sposobnost pretočiti ideje u akciju. Uključuje kreativnost, inovaciju, preuzimanje rizika te sposobnost planiranja i vođenja projekata kako bi se postigli ciljevi. Pojedinac je svjestan konteksta u kojem radi i može procijeniti mogućnosti koje iz toga proizlaze. To je temelj za stjecanje specifičnijih znanja i vještina potrebnih za one koji počinju ili pridonose socijalnim ili komercijalnim aktivnostima. To treba uključivati svijest o etičkim vrijednostima i promoviranje dobre vladavine.
8.	Kulturna svjesnost i izražavanje	Kulturna svjesnost i izražavanje podrazumijevaju prihvaćanje važnosti kreativnog izražavanja ideja, iskustava i osjećaja u nizu medija, uključujući glazbu, reproduktivnu umjetnost, književnost i likovne umjetnosti.

¹⁰ Recommendation of the European Parliament and of the Council, of 18 December 2006, on key competences for lifelong learning [Official Journal L 394 of 30.12.2006]

Ključne kompetencije obuhvaćaju ove aspekte:

- osobno ispunjenje i razvoj tijekom cijelog života: ključne kompetencije trebaju omogućiti pojedincima ostvarivanje vlastitih individualnih ciljeva koje im nameću njihovi osobni interesi, aspiracije i želja da nastave učiti tijekom cijelog života,
- aktivno građanstvo i uključenost: ključne kompetencije trebaju svakom pojedincu omogućiti da kao aktivni građanin sudjeluje u društvu,
- zapošljivost: sposobnost svake osobe da na tržištu rada dobije primjeren posao.

Prema tome, kompetencije bi trebale razvijati ljudski i kulturni te socijalni kapital.

Bez razumijevanja kompetencija i ishoda učenja ne može se razumjeti Europski kvalifikacijski okvir. Prijedlozima preporuka Vijeća EU-a i Parlamenta iz 2006. polazi se od toga da kvalifikacijski okvir treba osigurati:

- temeljno obrazovanje i osposobljavanje svih mladih ljudi koje će im omogućiti razvoj ključnih kompetencija do razine koja ih osposobljava za život odrasle osobe i stvara temelj za daljnje učenje i radni život,
- prikladne mogućnosti za one mlade koji su zakinuti zbog osobnih, socijalnih, kulturnih ili ekonomskih okolnosti te im treba posebna potpora kako bi razvili svoj potencijal,
- mogućnost da odrasli obnove svoje ključne kompetencije tijekom cijelog života, a posebnu pozornost treba posvetiti ciljnim skupinama koje su identificirane kao prioritete na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini te pojedincima koji trebaju obnoviti vještine,
- primjerenu infrastrukturu za kontinuirano obrazovanje i osposobljavanje, uključujući osposobljavanje poučavatelja, vrednovanje i evaluaciju procedura, mjerenje i osiguravanje jednake dostupnosti za cjeloživotno učenje i tržište rada te potporu za učenike koja prepoznaje različite potrebe i kompetencije odraslih,
- koherenciju obrazovanja odraslih i mogućnosti osposobljavanja za pojedine građane koja se postiže čvrstom vezom s politikom zapošljavanja, socijalnom politikom i kulturnom politikom.

Sva ta obilježja pokazuju nerazdvojivu povezanost koncepcije Europskoga kvalifikacijskog okvira i obrazovanja odraslih u Europi.

Ishodi učenja ključni su dio kvalifikacija. Na temelju prethodnih istraživanja napravljena je hijerarhija obrazovnih razina. Kriteriji za razine su ishodi učenja za sve razine kvalifikacija od obveznog obrazovanja do najviših razina specijalizacije. Predložen je sustav od osam razina.

U listopadu 2007. Parlament je prihvatio Prijedlog ustroja Europskoga kvalifikacijskog okvira (EKO) koji je predložila Komisija. Prema odluci Parlamenta, članice bi do 2010. trebale prilagoditi nacionalne kvalifikacijske sustave kako bi Europski kvalifikacijski okvir mogao biti u primjeni od 2012. godine. Prijedlog je prihvatilo i Vijeće te je formalna preporuka prihvaćena u travnju 2008. godine. Predviđa se da će članice dovesti u vezu nacionalne kvalifikacijske okvire i EKO do 2010. godine, posebno odnos nacionalnih i europskih kvalifikacijskih razina. Do 2012. godine nacionalna će službena tijela pripremiti sve instrumente i javne certifikate iz kojih će biti vidljiv odnos stečenih nacionalnih kvalifikacija i razina Europskoga kvalifikacijskog okvira. Državama se preporučuje korištenje pristupa koji se temelji na ishodima učenja pri definiranju i opisivanju kvalifikacija. Posebno je važno promicanje vrednovanja neformalnoga i informalnog učenja, što bi posebno trebalo pomoći provođenju načela inkluzivnosti i fleksibilnosti. Preporučuje se, također, promicanje i primjena načela osiguranja kvalitete u obrazovanju i osposobljavanju pri povezivanju nacionalnih sustava kvalifikacija višega i

strukovnog obrazovanja i osposobljavanja s Europskim kvalifikacijskim okvirom. Sukladno tim inicijativama od ožujka 2006. godine u Hrvatskoj se započelo s (izradom) RAZVOJEM Hrvatskog kvalifikacijskog okvira. Zasniva se na odrednicama EKO-a i hrvatskoj obrazovnoj tradiciji, sadašnjem stanju i razvoju društva te potrebama gospodarstva, pojedinca i društva u cjelini. Njegova je zadaća povezati rezultate učenja koji se postižu u svim obrazovnim institucijama te ih postaviti u međusobne odnose u Republici Hrvatskoj i međunarodnoj razmjeni. Hrvatski kvalifikacijski okvir predstavlja jedinstven sustav koji omogućuje da se rezultati učenja mjere i uspoređuju jedni s drugima, a ima jednostavnu temeljnu građu te sadržava cjelovit i minimalan broj osnovnih elemenata.

U ustroju EKO-a opisane su pojedine kvalifikacijske razine:

DESKRIPTORI / OPISNICI KOJI DEFINIRAJU RAZINE EKO-a¹¹

Svaka od osam razina definirana je skupom opisnika koji pokazuju ishode učenja važne za kvalifikacije na toj razini u bilo kojem sustavu kvalifikacija.

	Znanje	Vještine	Kompetencije
	<i>U kontekstu EKO-a znanje je opisano kao teorijsko i/ili činjenično.</i>	<i>U kontekstu EKO-a vještine su opisane kao kognitivne (uključujući upotrebu logičnog, intuitivnog i kreativnog razmišljanja) i praktične (uključujući spretnost s rukama i korištenje metoda, materijala, oruđa i instrumenata).</i>	<i>U kontekstu EKO-a kompetencija je opisana u okvirima odgovornosti i autonomije.</i>
Razina 1 Ishodi učenja važni za razinu 1 su:	Osnovno opće znanje.	Osnovne vještine potrebne za izvođenje jednostavnih zadataka.	Rad ili učenje pod izravnim nadzorom u strukturiranom kontekstu.
Razina 2 Ishodi učenja važni za razinu 2 su:	Osnovno činjenično znanje iz područja rada ili učenja.	Osnovne kognitivne i praktične vještine potrebne za korištenje relevantnih informacija kako bi se ispunio zadatak i riješili rutinski problemi korištenjem jednostavnih pravila i alata.	Rad ili učenje pod nadzorom s malo autonomije.
Razina 3 Ishodi učenja važni za razinu 3 su:	Znanje činjenica, načela, procesa i općih koncepta u području rada ili učenja.	Raspon kognitivnih i praktičnih vještina potrebnih za izvršenje zadataka i rješavanje problema odabirom i primjenom osnovnih metoda, alata, materijala i informacija.	Uzimanje odgovornosti za izvršenje zadataka u poslu ili učenju. U rješavanju problema prilagodba vlastitog ponašanja okolnostima.

¹¹RECOMMENDATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2008/C 111/01)

Razina 4 Ishodi učenja važni za razinu 4 su:	Činjenično i teorijsko znanje u širem kontekstu unutar područja rada ili učenja.	Raspon kognitivnih i praktičnih vještina potrebnih za pronalaženje rješenja specifičnih problema u području rada ili učenja.	Provođenje samovođenja unutar smjernica konteksta posla ili učenja koje su obično predvidive, ali su podložne promjenama. Nadgledanje rutinskog posla drugih, preuzimanje nešto odgovornosti za evaluaciju i unapređivanje posla ili aktivnosti učenja.
Razina 5* Ishodi učenja važni za razinu 5 su:	Opsežno, specijalizirano, činjenično i teoretsko znanje unutar područja rada ili učenja i svjesnost granica tog znanja.	Opsežan raspon kognitivnih i praktičnih vještina potrebnih za razvoj kreativnih rješenja apstraktnih problema.	Provođenje upravljanja i nadgledanja u kontekstu rada ili aktivnosti učenja u kojoj postoje nepredvidljive promjene. Pregled i razvijanje vlastite izvedbe i izvedbe drugih.
Razina 6** Ishodi učenja važni za razinu 6 su:	Napredno znanje područja rada ili učenja, uključujući kritičko razumijevanje teorija i principa.	Napredne vještine, pokazivanje vještine i inovacije, potrebnih za rješavanje kompleksnih i nepredvidivih problema u specijaliziranom području rada ili učenja.	Upravljanje kompleksnim tehničkim ili stručnim aktivnostima ili projektima, preuzimanje odgovornosti za donošenje odluka u nepredvidivim kontekstima rada ili učenja. Preuzimanje odgovornosti za upravljanje profesionalnim razvojem pojedinaca i skupina.
Razina 7*** Ishodi učenja važni za razinu 7 su:	Visokospecijalizirano znanje, pri čemu je neko napredno u području rada ili učenja, kao osnova za originalno razmišljanje i/ili istraživanje. Kritička svijest o znanju unutar područja rada ili učenja i u povezanosti različitih područja	Specijalizirane vještine rješavanja problema potrebne u istraživanju i/ili inovaciji kako bi se razvilo novo znanje i procedure te kako bi se integriralo znanje iz različitih područja.	Upravljanje i transformiranje konteksta posla ili učenja koji su kompleksni, nepredvidivi i zahtijevaju nove strateške pristupe. Preuzimanje odgovornosti za doprinos profesionalnom znanju i praksi i/ili za pregled strateške izvedbe timova.
Razina 8**** Ishodi učenja važni za razinu 8	Znanje na najnaprednijim područjima rada ili učenja i u povezanosti različitih područja rada ili učenja.	Najnaprednije i specijalizirane vještine i tehnike, uključujući sintezu i evaluaciju, potrebne za rješavanje kritičnih problema u istraživanju i/ili inovaciji te za proširenje i redefiniranje postojećeg znanja ili profesionalne prakse.	Demonstriranje značajnog autoriteta, inovativnosti, autonomije, znanstvenosti i profesionalnog integriteta te kontinuirana predanost razvoju novih ideja ili procesa u samom vrhu rada ili kontekstu učenja, uključujući istraživanje.

Okvir kvalifikacija europskog visokoškolskog područja pruža opisnike za cikluse. Svaki opisnik ciklusa pruža generičku izjavu tipičnih očekivanih postignuća i sposobnosti povezanih s kvalifikacijama koje predstavljaju kraj tog ciklusa.

*Opisnik za kratki ciklus visokog obrazovanja (unutar ili povezano s prvim ciklusom), koji je razvila

Zajednička inicijativa za kvalitetu kao dio Bolonjskog procesa odgovara ishodima učenja za razinu 5 EKO-a.

**Opisnik za prvi ciklus unutar Okvira kvalifikacija, koji su dogovorili ministri odgovorni za visoko obrazovanje na sastanku u Bergenu, u svibnju 2005., u okviru Bolonjskog procesa europskog visokoškolskog područja, odgovara ishodima učenja za razinu 6 EKO-a.

***Opisnik za drugi ciklus unutar Okvira kvalifikacija, koji su dogovorili ministri odgovorni za visoko obrazovanje na sastanku u Bergenu, u svibnju 2005., u okviru Bolonjskog procesa europskog visokoškolskog područja, odgovara ishodima učenja za razinu 7 EKO-a.

****Opisnik za treći ciklus unutar Okvira kvalifikacija, koji su dogovorili ministri odgovorni za visoko obrazovanje na sastanku u Bergenu, u svibnju 2005., u okviru Bolonjskog procesa europskog visokoškolskog područja, odgovara ishodima učenja za razinu 8 EKO-a.

Uspjeh EKO-a, među ostalim, ovisi i o potpori učenicima, studentima i polaznicima pomoću nekih alata i instrumenata. To su mehanizam prijenosa i skupljanja bodova (sličan kao u provedbi Bolonjskog procesa), okvir Europassa za razvidnost kvalifikacija (CV, jezična putovnica, dodaci i pokretljivost Europassa) i portal Ploteus za pomoć u pronalaženju mogućnosti učenja. Predloženi EKO uklapa se u suvremeno društvo znanja koje prije svega znanje gleda u njegovoj upotrebljivosti, performativnosti i proizvodnoj korisnosti. On obuhvaća sve razine strukovnog obrazovanja (najšire shvaćenog), odnosno obuhvaća sve razine kvalifikacija koje imaju mogućnost zapošljavanja i rada - od osposobljavanja za najjednostavnije poslove do doktora znanosti. Ideja kvalifikacijskog okvira sadržava i jasno prisutnu ideju cjeloživotnog učenja. Obuhvaća sve ishode učenja od osnovne škole do fakulteta, odnosno svih oblika redovnog obrazovanja, ali isto je tako moguće da se u bilo kojem životnom razdoblju pojedinac ponovno uključi u obrazovanje i stekne dodatne kompetencije. Zbog toga sustav kredita nije rezerviran samo za visokoškolske programe, nego i za strukovno obrazovanje na razinama 3 i 4. Moguće je i da se informalno stečena znanja potkrijepe kreditima stečenim naknadnom akreditacijom. Takav sustav uklapa se u ideju jednakih šansi za sve. Sustav je prohodan od 1. od 8. razine i izlazna znanja jasno su prepoznatljiva.

Određivanje kompetencija koje radnici trebaju steći složen je i dugotrajan proces. On se nastoji djelomično regulirati propisima i odlukama, ali bitno je određen kretanjima na tržištu rada. Predviđanjem budućih gospodarskih i društvenih kretanja te kretanja na tržištu rada može se bitno olakšati priprema programa obrazovanja i osposobljavanja.

Rezolucijom Vijeća o novim vještinama za nove poslove (*COUNCIL RESOLUTION of 15 November 2007, on the new skills for new jobs, 2007/C 290/01*) nastoji se olakšati građanima stjecanje potrebnih znanja za nove vrste poslova, unaprijediti vrednovanje ishoda učenja te poboljšati kvalitetu i potporu obrazovnim programima. Posebno je zanimljivo što se i u tom dokumentu traži anticipiranje potrebnih vještina kako bi se građani pripremili za buduće potrebe tržišta rada.

Tome može pridonijeti prva studija o srednjoročnom predviđanju potrebnih vještina u Europi iz 2008. godine koju je izradio Cedefop (*Future skill needs in Europe: medium-term forecast, Cedefop, IP/08/251*). To je važan dokument za određivanje obrazovnih prioriteta i ciljeva obrazovanja za mlade i odrasle. Temelji se na istraživanju radne snage, a ne samo na nacionalnim popisima stanovništva. Koristi makroekonomske i sektorske scenarije na osnovi kojih se izrađuju projekcije zapošljavanja i određivanje vještina koje će se zahtijevati do 2015. godine. Od 13 milijuna novih radnih mjesta do 2015. najviše se očekuje novih poslova u uslugama (9 milijuna), a najveći gubitak u primarnom sektoru (2 milijuna). Ta studija ipak pokazuje da prijelaz iz primarnog preko sekundarnog u tercijarni sektor u Europi nije tako jednostavan. Osobito nove članice sudjeluju u tom procesu. Tradicionalni sektori još zapošljavaju mnoštvo radnika i očekuje se da će tako ostati i u promatranom razdoblju. No, sigurno je da će se u svim sektorima zahtijevati viša kvalifikacijska razina i brojna nova znanja i vještine. Čak će se i od nekvalificiranih manualnih radnika zahtijevati nove vještine. Radnike će očekivati premještanja (za što će se trebati osposobiti), ali i brojne promjene na istim radnim mjestima.

5.3. Inkluzivnost i pravičnost u procesu cjeloživotnog učenja

U koncepciji europskog cjeloživotnog učenja jasno je ugrađeno načelo inkluzivnosti, odnosno uključivanje i jednaka obrazovna prava marginaliziranih i socijalno isključenih osoba i skupina. Za termin isključenost posebno je važan francuski državni tajnik za socijalne aktivnosti Rene Lenoir koji je sedamdesetih godina nastojao eliminirati opasnosti koje proizlaze iz socijalne nejednakosti i isključenosti. U tom je trenutku glavna usmjerenost bila na mentalnu i fizičku invalidnost, ovisnike i slično, a kasnije se zanimanje proširilo na siromašne, dugotrajno nezaposlene itd.

Osim dugotrajno nezaposlenih, glavne su ciljne skupine marginalizirani na osnovi rodne pripadnosti, rasnih i etničkih korijena, vjerske pripadnosti i godina. Osobito je važno nastojanje da se inkluzivnom obrazovnom politikom odgovori na izazove starenja stanovništva i priljeva migranata. Obrazovna ponuda za starije stanovništvo, uz ekonomske, ima i jasne socijalne ciljeve koji proizlaze iz tradicija europske države blagostanja. Obrazovanje migranata usmjereno je na strukovnu pripremu za uključivanje u europske gospodarske napore, ali podjednako je važno pronaći obrazovne odgovore u socijalnom području. Potrebno je integrirati osobe drugačijih navika, vrijednosti i stavova kako bi živjeli kao europski građani ne brišući svoj izvorni identitet. Bez imigranata se ne može, a njihovo uključivanje nije uvijek jednostavno ni općeprihvaćeno. Multikulturalne politike koje su na to pokušale odgovoriti obrazovanjem i brojnim kulturno-obrazovnim aktivnostima, primjerice Kultura i susjedstva (*Culture and neighbourhoods*), tijekom devedesetih nisu uklonile potencijalne opasnosti koje proizlaze iz tih integracijskih procesa. Zbog toga je to ostalo jedan od većih izazova Lisabonskog procesa.

Posebno su zastupljena inkluzivna nastojanja u odnosu na osobe s invaliditetom. Svjetski program akcije za skrb o osobama s invaliditetom donosi se 1982. godine, a od 1983. do 1992. slijedi Desetljeće invalidnih osoba Ujedinjenih naroda. Tijekom provedbe tog programa Potkomisija za sprečavanje diskriminacije i zaštite manjina uključuje problematiku invaliditeta u diskurs ljudskih prava, pa je i obrazovna dimenzija za osobe s invaliditetom od sredine devedesetih temeljena na socijalnom modelu invalidnosti. Prema tome različitost osobe s invaliditetom treba uvažiti u socijalnoj okolini, koja se treba prilagoditi kako bi ta osoba mogla ostvarivati sva svoja prava kao i drugi građani i razvijati sve potencijale na temelju vlastitog izbora i prilagođenosti okruženja.

Komisija je 2000. izdala priopćenje *Prema Europi bez barijera za osobe s invaliditetom [Communication from the Commission - Towards a Barrier Free Europe for People with Disabilities, COM (2000) 284]* s namjerom određenja konkretne strategije da se europsko društvo učini u većoj mjeri pristupačno za osobe s invaliditetom. Komisija naglašava povezanost postojećih politika s namjerom prepoznavanja sinergije kojom se mogu poboljšati njihovi rezultati. O problemu pokretljivosti i pristupačnosti raspravljeno je u kontekstu međusektorskog pristupa (kvaliteta profesionalnog života, zaštita potrošača, opskrba proizvodima na internom tržištu, nove tehnologije).

Na prvom Europskom kongresu o invalidnosti, održanom u Madridu u ožujku 2002., za vrijeme španjolskog predsjedanja EU-om, Europski forum za invalidnost i Europska komisija zajedno su pripremili *Madridsku deklaraciju (Madrid Declaration)*. Tom se deklaracijom određuje konceptualni okvir za akcije koje se trebaju poduzeti tijekom Europske godine posvećene osobama s invaliditetom. U Madridu je 600 sudionika iz 34 zemlje donijelo deklaraciju važnu za što potpunije uključivanje osoba s invaliditetom. Polazi se od analize postojećeg položaja osoba s invaliditetom u EU koji često vodi u diskriminaciju, isključenje iz zajednice i siromaštvo. Već u preambuli deklaracije naglašeno je pet temeljnih stavova:

- invaliditet je pitanje ljudskih prava,
- osobe s invaliditetom traže jednake mogućnosti, a ne milosrđe,
- prepreke u društvu vode u diskriminaciju i isključenje iz zajednice,
- ljudi s invaliditetom nevidljivi su građani,

- osobe s invaliditetom čine diverzivnu grupu,
- nediskriminacija i pozitivno djelovanje znače uključenje u zajednicu.

Buduće aktivnosti trebale bi voditi k integraciji osoba s invaliditetom u društvo i u tu svrhu predviđaju se različite programske mjere: promjena zakona, promjena stavova, razvoj službi koje promoviraju neovisno življenje, posebna pažnja za žene s invaliditetom, uključenje osoba s invaliditetom u raspravu o njihovom statusu, zapošljavanje kao ključ uključanja u zajednicu. Predviđaju se različiti načini djelovanja političkih tijela u EU te nacionalnih vlasti u državama članicama i u zemljama pristupnicama, lokalnih vlasti, organizacija osoba s invaliditetom, poslodavaca, sindikata, medija i obrazovnog sustava. Nakon europske godine posvećene osobama s invaliditetom 2003. Komisija je priopćenjem predstavila akcijski plan *Jednake mogućnosti za osobe s invaliditetom: Europski akcijski plan [Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Equal opportunities for people with disabilities: A European Action Plan, COM (2003) 650 final]*. Akcijski plan sadržava tri operativna elementa: poboljšanje uključivanja osoba s invaliditetom u europske politike, promicanje pristupačnosti za sve i nastojanje u vezi s provedbom *Direktive o uspostavi okvira za jednak tretman na području zapošljavanja i odabira zvanja (COUNCIL DIRECTIVE 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation, OJ L 303/2000)*. Cjeloživotno je učenje ovdje postavljeno kao ključna pomoć u povećanju zapošljivosti, prilagodljivosti, osobnom razvoju i aktivnom građanstvu. Uz pomoć novih tehnologija i bolju pristupačnost u javnom prostoru veće su šanse za uključivanje osoba s invaliditetom u društveni i gospodarski život. Komisija je 2003. godine izrazila potporu prihvaćanju međunarodne globalne i integrirane konvencije za promicanje i zaštitu prava te dostojanstva osoba s invaliditetom u okviru Ujedinjenih naroda kao novoga cjelovitog međunarodnog instrumenta. Uputila je preporuku Vijeću s ciljem da odobri sudjelovanje u pregovorima u vezi s tim novim međunarodnim instrumentom. Iste godine i Vijeće je svojom rezolucijom potvrdilo važnost jednakih mogućnosti za zapošljavanje i društvenu uključenost i uklanjanja barijera.

Na taj način u pristupu osobama s invaliditetom napušta se medicinski model, a promovira model koji se temelji na ljudskim pravima. On je usmjeren na dostojanstvo osobe i pokušava pronaći one probleme izvan osobe koji joj onemogućavaju puno poštovanje dostojanstva i jednakih prava. Temelji se na dostojanstvu, autonomiji, jednakosti i solidarnosti. Taj model usmjeren je na uvažavanje različitosti tih osoba u društvu i državi i upravo u obrazovanju pronalazi instrumente koji omogućavaju veću slobodu izbora pojedinca. Taj pristup dobio je potporu prihvaćanjem odredbi Povelje o temeljnim pravima u Lisabonskom ugovoru. Proglašenjem 2007. godine Europskom godinom jednakih mogućnosti za sve¹² inkluzivnost je prihvaćena kao načelo kojim se jednake mogućnosti daju svim građanima bez obzira na rodnu pripadnost, rasne i etničke korijene, vjersku pripadnost, godine, seksualnu orijentaciju ili invalidnost. Obrazovanje i strukovno osposobljavanje trebalo bi biti nediskriminacijsko za sve navedene skupine i trebalo bi im pomoći u boljoj socijalnoj uključenosti.

Uz načelo inkluzivnosti važno je i načelo pravičnosti, koje bi trebalo omogućiti dostupnost i pristupačnost obrazovanja svima, a posebno izjednačiti obrazovne šanse za marginalizirane i zakinite socijalne skupine. Obrazovanje bi unutar Lisabonskog procesa trebalo osim kriterija učinkovitosti zadovoljiti i kriterij pravičnosti.

Pravičnost se u Europskoj komisiji definira u terminima mogućnosti, dostupnosti, tretmana polaznika i ishoda učenja, a odnosi se na opseg u kojem pojedinci mogu koristiti prednosti obrazovanja i osposobljavanja. Pravedan sustav osigurava ishode učenja koji su neovisni o socioekonomskom položaju i drugim faktorima koji bi mogli voditi k obrazovnoj zakinitosti. Važan je i tretman koji uvažava specifične potrebe učenja pojedinaca ili skupina. Pravičnost se analizira u odnosu na rodni status, status etničke manjine, invaliditet i regionalne razlike ako ti statusi utječu na nečiju zakinitost u mogućnostima obrazovanja.

Učinkovitost uključuje odnos između inputa i ishoda u procesu. Sustavi su učinkoviti ako input proizvodi maksimalan ishod. Relativna učinkovitost unutar obrazovnih sustava uobičajeno se mjeri putem testova i ispitnih rezultata, dok se učinkovitost u odnosu na šire društvo i ekonomiju mjeri preko stopa privatnih i soci-

¹² DECISION No 771/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 17 May 2006 establishing the European Year of Equal Opportunities for All (2007) — towards a just society, OJ L 146/2006

jalnih povrata (Commission, 2006).

Lisabonski proces, posebno nakon Kokova izvješća, potvrđuje potrebu uravnoteženog poštivanja oba načela, učinkovitosti i pravičnosti. Ta dva načela ne predstavljaju se kao suprotstavljena, nego komplementarna načela koja se međusobno osnažuju.

U izvješću Europske komisije i Vijeća iz 2004. godine o potrebi hitnih reformi u provođenju Lisabonske strategije (*Education & Training 2010: The success of the Lisbon strategy hinges on urgent reforms*) osnovni je naglasak na ulaganju u ljudski kapital. Ključni ciljevi zapošljivosti i mobilnosti nisu mogući bez boljeg međusobnog razumijevanja obrazovnog sektora i poslodavaca. Nadovezuju se ciljevi kojima obrazovanje također daje velik doprinos, a odnose se na socijalnu koheziju, aktivno građanstvo i osobno ispunjenje.

Upravo u pogledu ključnih daljnjih ciljeva (oživotvorenje cjeloživotnog učenja) važno je kreiranje takvog okruženja u kojem će učenje biti atraktivno i dostupno svima. To uključuje inovativne metode, fleksibilizaciju u području kvalifikacija, bolju koordinaciju i profesionalno usmjeravanje. Posebno se upozorava na zakinite skupine kao što su nekvalificirane osobe, osobe koje žive u zabačenim područjima, osobe s invaliditetom ili s poteškoćama u učenju. Kompetitivnost kao važan ishod obrazovnog procesa ne smije potisnuti važnost socijalne kohezije i inkluzivne ciljeve u obrazovanju (Council, 2004: 26-7).

Modernizacija obrazovanja i osposobljavanja istaknuta je kao vitalni doprinos prosperitetu i socijalnoj koheziji u Europi. U zajedničkom izvješću Vijeća i Komisije o napretku programa "Obrazovanja i osposobljavanja 2010." (*Modernising education and training: a vital contribution to prosperity and social cohesion in Europe*) upravo se upućuje na važnost pravičnosti i upravljanja. Taj važni reformski dokument ponovno ističe nužnost uravnoteženog osiguravanja učinkovitosti i pravičnosti. Lisabonski ciljevi na taj način uključuju osnaživanje, a ne napuštanje europskog socijalnog modela. Ishodi i koristi obrazovanja i osposobljavanja kao cjeloživotnog procesa moraju biti neovisni o socioekonomskom položaju pojedinaca i drugim čimbenicima koji mogu dovesti do obrazovne zakinitosti. Poštivanje pravičnosti u obrazovanju osnažuje zakinite pojedince i skupine, uključuje ih u aktivnu populaciju i na taj način promovira rast i smanjuje nejednakosti u društvu (Council, 2006: 8).

Učinkovitost i pravičnost kao ključni pojmovi u aktualnom pristupu Europske komisije detaljno su razrađeni u priopćenju Europske komisije iz 2006. godine o učinkovitosti i pravičnosti u europskim sustavima obrazovanja i osposobljavanja (*Efficiency and equity in european education and training systems*) (Commission, 2006). To su dva načela koja se provođenjem uzajamno osnažuju: pravičnost povećava učinkovitost, a učinkovitost pridonosi pravičnosti. Na taj se način odgovara na suvremene socioekonomske izazove: globalizaciju, demografske promjene, promjene na tržištu rada i rast naprednih tehnologija, a sve to utječe na jednaku dostupnost obrazovanja. Politike koje uvažavaju učinkovitost i pravičnost moraju se protezati na čitav proces cjeloživotnog učenja. Europske države bi trebale unapređivati programe kontinuiranog strukovnog obrazovanja, posebno za nezaposlene i zakinite polaznike. Zbog svega toga Komisija pitanje učinkovitosti i pravičnosti stavlja na listu svojih prioriteta, na svim obrazovnim razinama. To uključuje aktivnosti i potpore u odnosu na učenje odraslih, razvoj Europskog kvalifikacijskog okvira i Europski okvir za statističke podatke i indikatore.

6. EUROPSKI OBRAZOVNI PROSTOR CJELOŽIVOTNOG UČENJA I USKLAĐIVANJE NACIONALNIH OBRAZOVNIH POLITIKA

6.1. Europski prostor cjeloživotnog učenja

Lisabonski je proces odgovor na globalizacijske izazove i domaće strukturalne promjene. Primjeren je europskim mogućnostima i smješten u prostor djelovanja EU-a. U tom smislu to je prije *euromionistički* nego *europski* proces, jer neke europske zemlje dotiče samo sporadično ili su one izvan njega. To je prostor na kojem bi glavnu vrijednost trebalo predstavljati znanje koje bi se radnicima prenosilo različitim oblicima obrazovanja i njihova učenja tijekom cijelog života (Hasketh, 2003: 6).

Konkurentnost europskoga gospodarskog prostora temeljena na znanju kao glavnom resursu pretpostavlja zajednički prostor za transfer znanja. Na djelu je proces povezivanja nacionalnih politika u europskom obrazovnom prostoru. Prostor na kojem se postavljaju zajednički ciljevi, koordiniraju aktivnosti obrazovnih politika je, dakle, europski obrazovni prostor ili u aktualnoj koncepciji - europski prostor cjeloživotnog učenja. Njegovo prvo obilježje je nestabilno okruženje jer se tek izgrađuju institucionalizirane osnove zajedničke obrazovne politike, dogovaranje nacionalnih predstavnika nije uvijek uspješno, neka pitanja sudionici ne mogu riješiti na svojoj razini odgovornosti (npr. priznavanje kvalifikacija na zajedničkom tržištu). Kao drugo obilježje valja spomenuti više razina na kojima se stvaraju obrazovne politike: europska, nacionalna, regionalna i lokalna razina. Treće obilježje su promjenjivi okviri jer proces uključuje države članice, a u nekim aktivnostima i kandidatkinje i druge države. Ne povezuju se svi oblici obrazovanja jednako brzo. Na djelu je, dakle, rekonfiguracija prostora obrazovnih politika, što znači da se ne pokreću samo one inicijative koje pokrivaju cijeli prostor Europske unije, nego se razvijaju i specifični programi za umrežene gradove, bliske regije, međudržavne projekte i slično (Lawn i Lingard, 2002: 305).

Inicijativu izgradnje jedinstvenog prostora cjeloživotnog učenja izričito je proklamirala Komisija 2001. (*Making a European area of lifelong learning a reality*) i nadovezuje se na prethodna nastojanja. Već je Henri Janne 1973. u svom izvještaju spominjao potrebu da se obrazovna politika konstituirana na prostoru gdje se i događaju glavni ekonomski integrativni procesi.

Cilj je tog prostora, prema priopćenju, osnažiti građane da se slobodno kreću u potrazi za obrazovnim mogućnostima i poslom unutar različitih regija i država kako bi najbolje iskoristili svoje znanje i kompetencije. Uz kompetitivnosti, promoviraju se i tolerancija, inkluzivnost i demokratičnost europskih društava. Važan dio ideje jedinstvenog obrazovnog prostora su inovativnost i jedinstveni istraživački prostor kojim se želi dati jači poticaj europskoj ideji društva temeljena na znanju. U središtu je pojedinac, onaj koji uči i kojem treba otvoriti sve mogućnosti unutar tog jedinstvenog prostora. Za ostvarenje tih zadataka predviđaju se i potrebni instrumenti: strategije, oblici vrednovanja učenja, potrebni resursi, inovativna pedagogija te potrebni indikatori za uspjeh inicijative. Europa namjerava preko tih ciljeva povezati politike cjeloživotnog učenja i procese, strategije koje se odnose na mlade, zapošljavanje, socijalnu inkluziju i istraživačke politike. Tu nije riječ o harmonizaciji i nametanju nego boljem korištenju postojećih instrumenata i resursa, uključujući otvorenu metodu koordinacije. Posebno je važan naglasak na jedinstvenom prostoru visokog obrazovanja, zajedničkom istraživačkom prostoru.

Funkcioniranju jedinstvenog prostora mogu pridonijeti Europski kvalifikacijski okvir (koji će omogućiti lakše uspoređivanje svih svjedodžba i diploma i olakšati njihovo priznavanje u europskim državama) i potpore nekih alata i instrumenata. Pridonose i mehanizam prijenosa i skupljanja bodova (sličan kao u provedbi Bolonjskog procesa), okvir Europassa za jasnost kvalifikacija (CV, jezična putovnica, dodaci i pokretljivost Europassa) i portal Ploteus za pomoć u pronalaženju mogućnosti učenja. Važni su i planovi da se svakom Europljaninu omogućiti znanje tri strana jezika. Europski obrazovni prostor samo je jedan oblik ugradnje europske dimenzije u obrazovne sustave.

EU potiče europske projekte kojima inicira nadnacionalno povezivanje u ostvarivanju ključnih europskih obrazovnih ciljeva.

Sadašnje europske obrazovne inicijative postale su dio procesa europeizacije, odnosno procesa u kojem se u prostoru nacionalnih obrazovnih politika na temelju njihova usklađivanja izgrađuju temelji zajedničke europske obrazovne politike. Sam pojam nije nov i spominje ga već Henri Janne u svojem izvještaju iz 1973. godine. On ga upotrebljava u kontekstu europske ekonomske integracije koju nije moguće provesti bez povezivanja i podupiranja sveučilišta u nastojanju da se izgradi europski obrazovni sustav. Odlukom Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavljanju akcijskog programa na području cjeloživotnog učenja iz 2006. izgradnja cjelovitog europskog prostora cjeloživotnog učenja postaje jednim od prioriteta.

U obrazovnoj politici ni danas još nema izgrađenih zajedničkih političkih, pravnih i socijalnih europskih struktura koje bi bile iznad nacionalnih obrazovnih politika. No, inicijative zajedničkih programa, koje nastaju unutar Bolonjskog i Kopenhaškog procesa, nužno povlače za sobom stvaranje infrastrukture koja će to provoditi. Sve su snažnija nastojanja povezivanja i približavanja obrazovnih praksi na zajedničkim načelima kako bi što bolje funkcionirale europska suradnja i mobilnost radnika te se povećala konkurentnost gospodarstva. To su sve promjene u kojima su procesi u Europskoj uniji postali dio organizacijske logike pojedine nacionalne politike. Na djelu je udumljavanje načela europskih politika i istodobno konstruiranje temelja zajedničke politike. Naglašenija je horizontalna dimenzija komunikacije, a obrazovanje je u dvostrukoj ulozi predmeta i problema javne politike (Olsen, 2002). Ono treba osiguravati zapošljivost građana koji će se brinuti o sebi i dobrobiti zajednice, treba jačati socijalnu koheziju te stvarati kulturne pretpostavke i njegovati nacionalne i/ili europske identitete kao osnovu građanskog djelovanja. Pitanje europskog građanstva sve više postaje jedno od ključnih pitanja obrazovne politike i provedbe programa cjeloživotnog učenja. Europeizacija obrazovnih programa tako ne završava u redovnim školskim klupama, nego obuhvaća i obrazovanje odraslih. Proces definiranja nacionalnih obrazovnih politika provodi se u jedinstvenom europskom obrazovnom prostoru, u uvjetima odlučivanja na više razina (europska, nacionalna, lokalna, regionalna) s brojnim sudionicima koji su povezani u različite oblike mreža. Upravo te različite mreže stručnjaka, političara, poduzetnika i građanskih aktivista imaju važnu ulogu nadnacionalnog povezivanja i nadnacionalnog otvaranja pojedinih pitanja i prijenosa iskustava.

Složena struktura kreiranja jednog pitanja u području cjeloživotnog učenja vidi se u procesu konzultacija prilikom inicijative za izradu europskoga kvalifikacijskog okvira. Koji su ključni sudionici bili u poticanju rasprave o europskom kvalifikacijskom okviru? To su prije svega "nacionalne i regionalne vlasti" (38 država, pokrajina i regija). Zanimljive su posebnosti pojedinih zemalja. Umjesto jedinstvenoga belgijskog prijedloga primjedbe su poslale valonska i flamanska zajednica, zasebno su se pojavili švicarski kantoni, posebne priloge dostavili su Škotska i Wales. S druge strane Njemačka, koja ima pokrajinske obrazovne politike, pojavljuje se kao jedan predlagatelj. Nadalje, pojavljuje se devet socijalnih partnera (npr. Europska sindikalna konfederacija, Europska asocijacija obrtnika, malih i srednjih poduzetnika itd.), 27 predstavnika sektorskih organizacija (arhitekti, metalurzi, poljoprivrednici itd.), 13 predstavnika europskih nevladinih organizacija u obrazovanju i osposobljavanju (npr. Europska asocijacija za obrazovanje odraslih), 12 predlagatelja iz ustanova za obrazovanje i osposobljavanje te 16 ostalih predlagatelja (npr. talijanski visokoškolski sektor, nekoliko nacionalnih službi koje se bave kvalifikacijskim okvirima). Organizacije koje iskazuju jasne interese u provedbi te inicijative dobrim dijelom tvore različite oblike policy mreža. Ponekad su te mreže utjecajnije od predstavnika nacionalnih obrazovnih ministarstava.

6.2. Usklađivanjem do približavanja obrazovnih politika

Umjesto nametanja jedinstvene obrazovne politike, naglasak je na različitim sustavima i zajedničkim ciljevima. Zajednički su ciljevi povezani s ključnim pretpostavkama gospodarskog razvoja i političke stabilnosti.

Cjeloživotno učenje dolazi u središte obrazovnih politika i jedan je od političkih prioriteta u EU, a obrazovanje odraslih u tome zauzima važno mjesto. Provođenje zajedničkih europskih ciljeva obrazovanja može se pratiti preko tri osnovna mehanizma: koordinacije (sposobnost da se žice *pritisnu zajedno*), formiranja mnijenja (utjecaj na nacionalne diskurse o obrazovnim pitanjima) i organizacijskih instrumenata koji proizlaze iz članskih obveza i financijskih poticaja (Martens/Balzer, 2004: 3,4).

Europska unija danas se koristi otvorenom metodom koordinacije u usklađivanju obrazovnih politika. To je način kojim se šire najbolje prakse i postiže veće približavanje na putu prema najvažnijim ciljevima Europske unije. Ona pomaže članicama pri oblikovanju njihovih politika. Uočen je također demokratski deficit koji pojačava interes za raspravu o oblicima vladavine (governance) u Europskoj uniji. Pojavljuje se potreba da se razvijaju alternativne metode vladavine u EU koje se ne temelje samo na čvrstom pravu kao obliku integracije (Gornitzka, 2006:11). Ta metoda razvija se u trenutku prijelaza obrazovanja s margine u središte političke rasprave u Europskoj uniji. Naravno da je i nedostatak europske ugovorne regulacije u tom području otvorio mogućnosti da se lakše uvede ta metoda umjesto upitnog harmoniziranja politika.

Važnost promjena politika zapošljavanja uzrokovala je povećano zanimanje za politike cjeloživotnog učenja, i to šireg shvaćanja cjeloživotnog učenja. Bilo je potrebno definirati novi odnos učenja i tržišta rada, to uskladiti s obrazovnim politikama i sačuvati provođenje osnovne obrazovne ideje unutar Uprave za obrazovanje i kulturu. Europski sektor obrazovanja i sektor zapošljavanja te nacionalne politike obrazovanja i zapošljavanja trebali su pronaći prostor i modus zajedničkog djelovanja u organizacijskim strukturama EU-a. Obrazovni ministri i Opća uprava za obrazovanje i kulturu (DG AEC) prebrodili su problem sektorske politike koncepcijom otvorene metode koordinacije (OMC). Zbog toga se i javila tvrdnja da je najveći promotor otvorene metode koordinacije Uprava za obrazovanje i kulturu (Gornitzka, 2006: 11). Poticaj u provođenju te inicijative dali su i prvi rezultati te određena iskustva u provođenju Bolonjskog procesa. Otvorena metoda koordinacije definirana je kao sredstvo za širenje najboljih iskustava i ostvarivanje glavnih ciljeva Europske unije. Omogućuje okvir za suradnju zemljama članicama, odnosno približavanje nacionalnih politika i ostvarivanje ciljeva koje su svi prihvatili. Riječ je o potpuno decentraliziranom pristupu koji koristi razne oblike partnerstva i koji je stvoren kako bi zemljama članicama pomogao da postupno razviju odgovarajuću vlastitu politiku. Konvergencija je nacionalnih politika jedan od ciljeva Lisabonskog procesa, za čiju se provedbu koristi ta metoda. Ona uvodi instrumente kao što su indikatori, razrađeni kriteriji i komparativne metode za korištenje najboljih iskustava te povremeno praćenje. Koriste se evaluacija i međusobni procesi učenja. Temelji se na:

- zajedničkom identificiranju i definiranju ciljeva te predstavljanju najboljih praktičnih rješenja koja potiču razvoj nacionalnih politika,
- zajedničkom određivanju statističkih podataka i indikatora koji će im omogućiti procjene vlastite pozicije u ostvarivanju kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih ciljeva,
- komparativnim kooperacijskim alatima za stimuliranje inovativnosti, kvalitete i relevantnosti obrazovnih programa.

Metoda se provodi u četiri stadija. Ministri u Vijeću EU-a najprije se dogovaraju o ciljevima politike u određenom području. Države članice prenose te smjernice na razinu nacionalne i regionalne politike, s konkretno definiranim ciljevima. Nakon toga ministri se dogovaraju o kvalitativnim i kvantitativnim indikatorima kako bi se ocijenile i usporedile najbolje prakse u EU i u svijetu. Napokon, evaluacijom i snimanjem situacije procjenjuje se napredak svake države članice u odnosu na ostale države i u odnosu na deklarirane ciljeve. U obrazovanju ta metoda služi uspoređivanju i učenju, smanjuje napetosti i povezana je s promjenama i reformama. Mekanim provođenjem aktivnosti prema zajedničkim ciljevima daje se prilika institucionalnom učenju, koje

je ključno za taj oblik upravljanja. Stručnjaci, provoditelji obrazovnih politika i građani će tijekom provođenja normi i zagovaranjem svojih interesa učiti, mijenjati svoje stavove i stvarati zajedničke elemente obrazovne politike. Učiti se može na europskoj razini unutar zajednice kreatora politika. Druga razina je prijenos znanja s europske na nacionalnu razinu, s više na nižu razinu. Treća razina je učenje odozdo - od lokalnih zajednica, regija i socijalnih aktera (Radaelli, 2008: 248). Takvo učenje može se provoditi upoznavanjem najboljih praktičnih rješenja, redefiniranjem ciljeva obrazovnih politika (konceptualno učenje) te kroz proces tijekom kojeg osobe i organizacije počinju shvaćati zajedničke probleme u njihovoj cjelovitosti i kompleksnosti. Međutim, ključno mjesto u europskim nastojanjima povezivanja obrazovnih politika imaju standardi, mjerila i indikatori za njihovo praćenje. Kompetitivnost europskoga gospodarskog prostora drži se odlučujućim kriterijem za uspješnost obrazovne politike u Europskoj uniji, a uspješnost provedbe obrazovnih promjena pratit će se obrazovnim pokazateljima, kontrolom kvalitete i usporedbom uspješnosti obrazovnih sustava prema postavljenim standardima i postignućima najboljih praksi. Pri tome najvažniju ulogu imaju mreže stručnjaka i službenika koji imaju odlučujući utjecaj na procedure i mjerila te razvoj standarda (Radaelli, 2008: 251).

Za provođenje obrazovnih inicijativa važni su različiti učinci odborske procedure (*comitology*) te učinci decentralizirane provedbe pojedinih inicijativa (Ertl/Phillips, 2006: 81). Odborska procedura opisuje načine kako odbori Europske komisije postupaju i djeluju. Pojam opisuje postupak u kojem Europska komisija, pri provedbi zakona EU-a, mora konzultirati posebne odbore koji predstavljaju forume za raspravu kako bi provedbene mjere bile primjerene situaciji u državama članicama. Tim postupkom usklađuju se nacionalni interesi, europski ciljevi i stručno znanje o pojedinom problemu. U odborima su stručnjaci iz zemalja članica jer oni Komisiji omogućuju uspostavljanje dijaloga s nacionalnim administracijama prije prihvaćanja provedbenih mjera.

U slučaju obrazovnih programa sudbina inicijativa ovisi o (ne)djelotvornosti europske administracije ili različitim pristupima nacionalnih tijela. Odborska procedura oslikava složene odnose Parlamenta, Vijeća ministara (u Lisabonskom ugovoru samo Vijeća) i Europske komisije, gdje svako od tih tijela želi zadržati mogućnost djelotvornog odlučivanja. U krajnjoj liniji to oslikava odnos snaga nadnacionalnih tijela koja žele formulirati i provoditi jedinstvenu europsku politiku i nacionalnih predstavnika koji žele očuvati procedure usuglašavanja poštujući nacionalne suverenitete. Tu je upleteno i pozicioniranje službi i sudionika iz zajedničkih europskih institucija. Zbog toga Parlament nastoji barem preko proračunskih odluka kontrolirati odbore, a Vijeće ministara stalno podsjeća na to da su odbori neka vrsta pomoći Komisiji u obavljanju opsežnih izvršnih ovlasti u području nadnacionalne politike koje joj je prenijelo Vijeće ministara (Schusterschitz/Kotz, 2007). Posebno pitanje u odborskoj proceduri odnosi se na sposobnost političkih predstavnika da procjenjuju stručne dogovore i razumiju tehničke rasprave koje prevladavaju u odborima. Preko odbora povećava se važnost stručnih mreža povezanih zajedničkim vrijednostima i međusobnim povjerenjem. Njihov je utjecaj horizontalan (među državama članicama) i vertikalni (proteže se na dvije razine odlučivanja) (Wessels, 1998: 214).

Uza sva konvergenjska obilježja u obrazovnim politikama, taj proces ipak nije jednosmjerni i jednoznačan. Isti proces može imati na različitim razinama obilježja konvergenije ili divergenije. Jača nacionalni, regionalni i sektorski pritisak za divergentnošću (Leney/Green, 2005), a bez nacionalnih i regionalnih vlasti te sektorskog uključivanja nije moguće provesti europske obrazovne reforme prema lisabonskom modelu. Divergentan pristup proizlazi iz zahtjeva za fleksibilnošću i atraktivnošću. Ako se želi odgovoriti na nove potrebe i izraditi primjerene modele te pronaći odgovarajuće provoditelje, nužno je poštovati sve razine odlučivanja i specifičnosti korisnika obrazovnih programa. Uspješnost promjena zato ovisi o prilagođenosti lokalnom okruženju, tradiciji i iskustvu, ali i učenju na greškama. Taj proces provodi se uza stalnu napetost između pritiska za europsku obrazovnu politiku i različitih oblika nacionalnih otpora tim nastojanjima.

6.3. Programi Europske unije - instrument provođenja europskih obrazovnih inicijativa

Iako je svaka država članica zadužena za vlastite sustave obrazovanja i osposobljavanja, Europska unija uključuje se u nacionalne obrazovne politike savjetodavnim i potpornim aktivnostima. Na taj način stvara se zajednički okvir djelovanja u području obrazovanja. Ugovor o Europskoj uniji iz Maastrichta (*Maastricht Treaty*) daje pravnu osnovu djelovanja Unije na području obrazovanja. Tim ugovorom obrazovanje se prvi put formalno određuje u aktima Europske unije te su postavljeni temelji zajedničke politike obrazovanja i osposobljavanja. Članak 149. određuje da EU pridonosi razvoju kvalitetnog obrazovanja potičući suradnju između država članica te, ako je potrebno, podupirući i nadopunjujući njihove aktivnosti, a istodobno poštuje odgovornost država članica za sadržaj obrazovanja te za organizaciju obrazovnih sustava i njihovu kulturološku te jezičnu raznolikost. Nije zanemareno ni područje strukovnog obrazovanja i osposobljavanja. U članku 150. tog ugovora određeno je da EU provodi politiku strukovnog osposobljavanja koja podupire i nadopunjuje aktivnosti država članica, a ipak se osigurava poštovanje autonomije država članica u izboru sadržaja i organizacije strukovnog osposobljavanja.

Koordinirana suradnja između obrazovanja, osposobljavanja i sustava zapošljavanja postojala je i prije Ugovora iz Maastrichta. Tako su 1976. ministri obrazovanja odlučili uspostaviti mrežu informacija kao osnovu za bolje razumijevanje obrazovnih politika i struktura među tadašnjim državama članicama. Zbog toga je 1980. pokrenut projekt *Eurydice*, mreža informacija o obrazovanju u Europi kojom se pomaže u uspoređivanju ideja i primjera dobre prakse na osnovi iskustava iz prve ruke te na osnovi činjenica.

Suradnja dobiva napokon potvrdu *Radnim programom obrazovanja i osposobljavanja 2010. (Education and Training 2010 Work Programme*¹³) iz 2002. godine, kojim se teži suradnji u obrazovnim politikama i politikama osposobljavanja kao nečemu bez čega EU ne može postati vodeća ekonomija utemeljena na znanju, odnosno bez čega Lisabonska strategija nema izgleda za uspjeh. Rezultat suradnje institucija Europske unije i država članica brojne su inicijative na području obrazovanja - pristupanje stvaranju Europskoga kvalifikacijskog okvira i europskog prijenosa kreditnih bodova u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju, utemeljenje Europskog instituta za tehnologiju, definiranje ključnih kompetencija i stvaranje programa kojima Europska unija financira razvoj obrazovnih sustava i sustava osposobljavanja država članica.

Budući da su osnovni ciljevi cjeloživotnog učenja izgradnja društva koje nudi jednake mogućnosti za pristup kvalitetnom učenju svim ljudima tijekom cijelog života, društva u kojem obrazovanje i osposobljavanje idu u korak s potrebama pojedinaca i zahtjevima tržišta rada, te poticanje sudjelovanja u javnom životu, pokrenuta je inicijativa za program cjeloživotnog učenja koji bi bio podrška za ostvarivanje tih ciljeva. Ideja se počela ostvarivati još 1987. kada je pokrenut program Socrates, usmjeren na školsko i visokoškolsko obrazovanje, kojim se poticala razmjena učenika i studenata te stvaranje mreža učenja u Europi i zajedničkih programa sveučilišta. S druge strane razvijao se program *Leonardo da Vinci*, usmjeren na strukovno obrazovanje i osposobljavanje, s ciljem praćenja promjena na tržištu rada. Godine 2006. donesena je Odluka o uspostavljanju akcijskog programa u području cjeloživotnog učenja [*Decision (1720/2006/EC) of the European Parliament and of the Council of 15th November 2006 establishing an action programme in the field of lifelong learning*], kojim su se navedeni programi ujedinili u jedinstven program - Program za cjeloživotno učenje. Odluka je stupila na snagu 14. prosinca 2006. godine, a paralelno s donošenjem odluke i stupanjem na snagu radilo se na pripremanju provedbe Programa, koja počinje objavom poziva na natječaj (*Call for proposals*)¹⁴. Osnovni prioritet programa je poboljšanje kvalitete obrazovanja i osposobljavanja te u konačnici cjeloživotnog učenja.

Program za cjeloživotno učenje financira Europska unija iz sredstava prikupljenih od država članica i država kandidatkinja, a pokriva cjelokupno područje obrazovanja i osposobljavanja. Svaka država članica svake godine za obrazovanje, a i za ostale aktivnosti, izdvaja svotu određenu na osnovi različitih pokazatelja, kao što su broj stanovnika, ekonomski razvoj, uspješnost u korištenju tog programa i drugo, te se skupljajući ta sredstva stvara zajednički fond iz kojeg se financiraju, među ostalim, i aktivnosti Programa. Države kandidatkinje nakon potpisivanja međudržavnog sporazuma, koji pak slijedi nakon pripremnih mjera kojima se država

¹³ Education and Training 2010 Work Programme - http://ec.europa.eu/education/policies/2010/et_2010_en.html

¹⁴ Lifelong Learning Programme general call for proposals 2007 (EAC/61/2006)

kandidatkinja osposobljava za sudjelovanje u Programu, uplaćuju takozvani nacionalni doprinos, a sredstva su usmjerena samo na aktivnosti sudjelovanja u Programu. Iznos nacionalnog doprinosa također se procjenjuje na osnovi niza pokazatelja. Programu za cjeloživotno učenje prethodila je prijašnja generacija u kojoj nije postojao integrirani pristup cjeloživotnom učenju - drugim riječima, postojali su programi kao što su Comenius, Lingua, Minerva, Grundtvig i Erasmus, okupljeni pod nazivom Socrates, te program Leonardo da Vinci. Međutim, oni nisu činili dio veće cjeline. Nova generacija programa, tj. Program za cjeloživotno učenje, unio je promjene kojim su navedeni programi okupljeni i podijeljeni u četiri sektorska programa - Comenius, Leonardo da Vinci, Erasmus i Grundtvig, svaki usmjeren na određeni dio obrazovanja i osposobljavanja - Comenius za predškolski odgoj i školsko obrazovanje, Leonardo da Vinci za strukovno obrazovanje i osposobljavanje, Erasmus za visokoškolsko obrazovanje, a Grundtvig za obrazovanje odraslih. Na taj način prvi put jedan program pokriva mogućnosti učenja od djetinjstva do starije dobi, i to poticanjem projekata i aktivnosti koje uključuju razmjenu iskustava, suradnju i mobilnost između obrazovnih sustava i sustava osposobljavanja.

Povezivanjem sektorskih programa, od kojih se svaki specijalizira za pojedino područje, a koji opet funkcioniraju po istom principu, naglašava se povezanost različitih dijelova obrazovanja od predškolske dobi do starije dobi - odnosno princip cjeloživotnog učenja. Programu cjeloživotnog učenja pridruženi su i Transverzalni program, usmjeren na širenje rezultata programa i širenje važnosti cjeloživotnog učenja, informacijsko-komunikacijske tehnologije i učenja jezika te program Jean Monnet, koji pruža potporu institucijama u području europskih integracija.

Određeni su i specifični ciljevi koji detaljno određuju smjer djelovanja Programa za cjeloživotno učenje. Tako su specifični ciljevi:

- pridonijeti razvoju kvalitetnog cjeloživotnog učenja, poticati inovacije i visoku kvalitetu izvedbe te naglašavati europsku dimenziju sustava i praksi,
- podržati realizaciju europskog prostora cjeloživotnog učenja,
- osnažiti doprinos cjeloživotnog učenja društvenoj koheziji, aktivnom građanstvu, interkulturalnom dijalogu, jednakosti spolova i osobnom zadovoljenju,
- pružiti podršku u promociji kreativnosti, konkurentnosti, zapošljivosti i razvoju poduzetničkog duha,
- pridonijeti povećanom sudjelovanju u cjeloživotnom učenju osoba svih dobi, uključujući i one s posebnim potrebama i marginalizirane skupine društva,
- promovirati učenje jezika i jezičnu raznolikost,
- poduprijeti razvoj inovativnog sadržaja utemeljenog na informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji te razvoj usluga, pedagogije i praksa cjeloživotnog učenja,
- osnažiti ulogu cjeloživotnog učenja u stvaranju osjećaja europskoga građanstva, koje će se temeljiti na razumijevanju i poštovanju ljudskih prava i demokracije, te razviti toleranciju i poštovanje prema drugim narodima i kulturama,
- promovirati suradnju u osiguranju kvalitete u svim područjima obrazovanja i osposobljavanja u Europi,
- poticati širenje i razmjenu najboljih rezultata i praksi, inovativnih proizvoda i procesa u području koji pokriva program.

Administrativne strukture (nazvane nacionalnim agencijama) koje provode program u svojim državama moraju biti uspostavljene u svim državama koje su iskazale interes za sudjelovanje u programu i to je preduvjet

da bi se program uopće mogao provoditi u toj državi. Uspostavljanje nacionalne agencije podrazumijeva i osposobljavanje djelatnika za provedbu programa te zadovoljavanje niza tehničkih, pravnih i materijalnih zahtjeva (uvjeti rada, oprema, dovoljan broj kadra, profesionalne i lingvističke sposobnosti kadra, reguliran odnos nacionalne agencije i nadležnog ministarstva, regulirani sustavi kontrole i revizije, financijske garancije). Nakon zadovoljavanja tih uvjeta, slijedi potpisivanje ugovora između nacionalne agencije i Europske komisije te uplate nacionalnog doprinosa (za države kandidatkinje), što omogućuje ulazak u program.

Uspostavljanjem nacionalnih agencija program se decentralizira, odnosno veći dio aktivnosti vezanih uz provedbu programa pod nacionalnom je kontrolom, a samo manji dio je centraliziran, odnosno njime se upravlja izravno iz Europske komisije. Sustav nacionalnih agencija koje provode program u svojim državama ne znači da su one neovisne od politike i pravila Europske komisije. One se u svojem djelovanju rukovode strogim pravilima i procedurama koje je propisala Komisija. Detaljno su razrađeni u internom Vodiču za nacionalne agencije (*Guide for National Agencies*) i Odluci o odgovornostima država članica Europske komisije i nacionalnih agencija u provedbi Programa za cjeloživotno učenje (*Commission decision of 26 April 2007 relating to the respective responsibilities of the Member States, the Commission and the National Agencies in implementation of the Lifelong Learning Programme, 2007-2013*) te u *Pozivu na natječaj (Call for Proposals)* i vodiču za prijavitelje projekata (*Lifelong Learning Programme 2007-2013 Guide for Applicants*). Nacionalne agencije Komisiji podnose izvješća o svojem radu i provedbi Programa. Samo upravljanje aktivnostima je decentralizirano.

Uloga nacionalnih agencija u provedbi programa definirana je Odlukom o odgovornostima država članica, Komisije i nacionalnih agencija, u aneksu 1. i 2., u kojima je opisana uloga nacionalnih agencija u provedbi svakoga pojedinog sektorskog programa koji čini Program za cjeloživotno učenje.

U Hrvatskoj je 2007. godine osnovana Agencija za mobilnost i programe Europske unije kao nacionalna agencija zadužena za provođenje Programa za cjeloživotno učenje EU-a. Od 2009. godine Hrvatska će se direktnije uključiti u provođenje tog programa te će se provoditi pripremne aktivnosti za punopravno sudjelovanje u Programu. U sklopu tih priprema bit će moguće sudjelovanje hrvatskih obrazovnih ustanova u aktivnostima individualne mobilnosti osoba uključenih u obrazovanje u bilo kojem sektoru.

Način sudjelovanja u Programu slijedi jasno propisanu proceduru. Europska komisija raspiše poziv na natječaj na europskoj razini, nakon čega nacionalne agencije raspisuju natječaj na nacionalnoj razini. Uz poziv na natječaj objavljuje se i vodič za prijavitelje projekata, s detaljnim uputama tko se može prijaviti za koju aktivnost, uz definirane prioritete na koje se prijave moraju odnositi. Poziv na natječaj otvara se u listopadu/studenome na europskoj razini, a rok za prijavu za većinu je aktivnosti od veljače do travnja, ovisno o pojedinim aktivnostima.

Prije objave poziva, a osobito tijekom trajanja natječaja, nacionalne agencije intenzivno obavještavaju potencijalne korisnike (predškolske i školske ustanove, sveučilišta, ustanove koje pružaju obrazovanje odraslih, udruge koje se bave obrazovanjem, poduzeća koja provode obrazovanje i osposobljavanje i druge) o mogućnostima i načinima prijave te savjetuju o prijedlozima. Važno je napomenuti kako je uloga nacionalnih agencija isključivo informiranje i savjetovanje te da odgovornost za uspjeh/neuspjeh prijave snosi isključivo sam predlagatelj. Osobita pozornost polaže se na to da osobe koje sudjeluju u savjetovanju prijavitelja ili potencijalnih korisnika nisu one koje će kasnije raditi na evaluaciji prijava. Nacionalne agencije u svrhu informiranja i educiranja organiziraju seminare, radionice i individualne sastanke vezane uz prijedloge u kojima se razmatra ideja i njezino oblikovanje.

Nakon završetka roka za predaju prijava najprije se obavlja tehnička procjena (*eligibility check*), odnosno formalni pregled prijava - jesu li potpisane, jesu li korišteni ispravni obrasci, jesu li svi obrasci ispunjeni, jesu li priloženi svi potrebni dokumenti itd.), a nakon završetka formalnog pregleda slijedi procjena sadržaja prijave (*evaluation*), koja se obavlja uz pomoć pripremljenih i osposobljenih vanjskih evaluatora i djelatnika agencija.

Općenito, aktivnosti sektorskih programa za koje se prijavljuje u sklopu poziva na natječaj podrazumijevaju individualnu mobilnost, partnerstva, multilateralne projekte, umrežavanja te prateće mjere. Od navedenih aktivnosti individualna mobilnost i partnerstva u potpunosti su u nadležnosti nacionalnih agencija, a multilateralni projekti i mreže u nadležnosti su Izvršne agencije koju je osnovala Europska komisija (*EACEA - Education, Audiovisual and Culture Executive Agency*). Svi sektorski programi obuhvaćaju i prateće mjere,

k kojima je cilj podržati diseminacijske i valorizacijske aktivnosti.

Comenius je potprogram usmjeren na školsko obrazovanje - predškolsko, osnovnoškolsko i srednjoškolsko - sa specifičnim ciljem razvijanja znanja i razumijevanja među mladim ljudima i obrazovnim osobljem o različitosti europskih kultura, jezika i vrijednosti te pomaganja mladim ljudima u prihvatanja osnovnih životnih vještina i kompetencija nužnih za njihov osobni razvoj, buduće zaposlenje i aktivno europsko građanstvo. Ime Comenius dolazi od Jana Amosa Comeniusa (1592.-1670.), češkog biskupa, koji se često naziva i *ocem modernog obrazovanja*. Operativni ciljevi Comeniusa, za čije su provođenje zadužene nacionalne agencije osnovane u svim državama koje sudjeluju u programu, uključuju poboljšanje kvalitete te povećanje opsega mobilnosti, u koju su uključeni učenici i obrazovno osoblje različitih država članica; poboljšanje kvalitete i povećanje opsega partnerstava između škola u različitim zemljama članicama, s ciljem uključivanja barem tri milijuna učenika u zajedničke obrazovne aktivnosti za trajanja programa; poticanje učenja modernih stranih jezika; podupiranje razvoja inovativnog ICT sadržaja, usluga, pedagogija i praksi za cjeloživotno učenje; poboljšanje kvalitete i europske dimenzije osposobljavanja učitelja te podrška poboljšanju u pedagoškim pristupima i upravljanju školama. Izvršna agencija Europske komisije upravlja projektima Comenius na području razvoja/transfera inovacija za najbolje prakse u obrazovanju, projektima usmjerenim na menadžment za učitelje i učenike te na području novih tečajeva za osposobljavanje učitelja. Uz projekte na području razvoja/transfera inovacija, Izvršna agencija prati i umrežavanje Comenius, s ciljem poboljšanja obrazovanja u području neke discipline ili predmeta, diseminacije primjera najbolje prakse i inovacija; pruža podršku postojećim projektima ili partnerstvima te razvija analizu potreba.

Projekti *Leonardo da Vinci* uključuju transfer inovacija i mobilnost učenika i nastavnika (koji je u nadležnosti nacionalne agencije) te razvoj inovacija (u nadležnosti Izvršne agencije), s ciljem poboljšanja sustava i prakse strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, jasnosti strukovnog obrazovanja i osposobljavanja te priznavanja izvanformalnoga strukovnog obrazovanja i osposobljavanja. Program je nazvan po Leonardu da Vinciju (1452.-1519.), talijanskom znanstveniku, izumitelju i umjetniku, pravom primjeru renesansnog čovjeka. Program *Leonardo da Vinci* pruža i veliku mogućnost uključivanja gospodarskog sektora u obrazovanje. Naime, preko mobilnosti moguće je uključiti i poduzeća koja organiziraju usavršavanje za svoje djelatnike u nekim drugim, inozemnim poduzećima, a jednako tako postoje i mogućnosti uključivanja nezaposlenih u program preko projekata usavršavanja i osposobljavanja. Tako se izravno može pomoći pojedincima u povećanju njihove zapošljivosti i konkurentnosti na tržištu rada te se zbog toga definira nekoliko skupina specifičnih ciljeva. Važna je podrška sudionicima u aktivnostima usavršavanja i daljnjeg osposobljavanja, u prihvatanju i korištenju znanja, vještina i kvalifikacija kako bi se olakšao osobni razvoj, zapošljivost i sudjelovanje na europskom tržištu rada. Važna je podrška poboljšanjima u kvaliteti i inovaciji u sustavima, institucijama i praksama strukovnog obrazovanja i osposobljavanja. Na kraju, treba povećati privlačnost strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, mobilnosti za poslodavce i pojedince te olakšati mobilnost praktikanata. Operativni ciljevi *Leonarda da Vincija* podrazumijevaju poboljšanje kvalitete i povećanje opsega mobilnosti u cijeloj Europi ljudi koji su uključeni u početno strukovno obrazovanje i osposobljavanje te osoba uključenih u nastavak osposobljavanja tako da se povećava obavljanje prakse u poduzećima, poboljša kvaliteta i opseg suradnje među institucijama ili organizacijama koje nude različite mogućnosti učenja, poduzećima, socijalnim partnerima i ostalim važnim tijelima u cijeloj Europi; lakši razvoj inovativnih praksi u području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, izuzev tercijarne razine (koja je obuhvaćena programom Erasmus) te njihov transfer, uključujući transfer iz država sudionica u ostale države; poboljšanje jasnosti te priznavanje kvalifikacija i kompetencija, uključujući i one koje su stečene neformalnim i informalnim učenjem; poticaj u učenju modernih stranih jezika te podrška razvoju inovativnog ICT sadržaja, usluga, pedagogija i praksi za cjeloživotno učenje.

Sektorski program *Erasmus* usmjeren je na europski prostor visokog obrazovanja, a općeniti cilj mu je osnažiti doprinos visokog obrazovanja i naprednog strukovnog osposobljavanja procesu inovacije. Potprogram je nazvan po Desideriusu Erasmodu (1466.-1536.), ocu oživljavanja učenja, a projekti Erasmus u nadležnosti su Izvršne agencije. Uključeni su razvoji kurikulumata, suradnja između institucija visokog obrazovanja i poduzeća te modernizacija projekata. Pod akcijama umrežavanja Erasmus za inovacije i modernizacije podrazumijeva se umrežavanje poduzeća, javnih tijela, institucija visokog obrazovanja i drugo. Zadaća nacionalne agencije u provođenju aktivnosti Erasmus jest administrirati aktivnosti mobilnosti (studenata, profesora i nenastavnog osoblja) i administrativno pratiti intenzivne programe i intenzivne jezične tečajeve. Operativni ciljevi su:

poboljšanje kvalitete i povećanje opsega studentske mobilnosti i mobilnosti nastavnog osoblja u cijeloj Europi, kako bi se dosegao cilj od barem tri milijuna individualnih sudionika do 2012. u studentskoj mobilnosti unutar programa Erasmus; poboljšanje kvalitete i opsega multilateralne suradnje među visokoškolskim institucijama u Europi; povećanje jasnosti i usklađenosti između kvalifikacija dobivenih tijekom visokoškolskog obrazovanja i naprednoga strukovnog obrazovanja u Europi; poboljšanje kvalitete i povećanje opsega suradnje između visokoškolskih institucija i poduzeća; lakši razvoj inovativnih praksi u obrazovanju i osposobljavanju na tercijarnoj razini te njihov prijenos, uključujući i iz jedne zemlje sudionice u drugu; te pružanje poticaja razvoju inovativnog ICT sadržaja, usluga, teorije i prakse cjeloživotnog učenja.

Sektorski program *Grundtvig* nazvan je prema Nikolajju Frederiku Severinu Grundtvigu (1783.-1872.), danskom svećeniku i piscu, ocu popularnog obrazovanja i obrazovanja odraslih. Projekti Grundtvig u nadležnosti Izvršne agencije Europske komisije uključuju razvoj i transfer inovacija s ciljem poboljšanja sadržaja i forme, dostupnosti i upravljanja obrazovanjem odraslih. U nadležnosti je Izvršne agencije i umrežavanje, koje se odnosi na širenje najboljih praksi na podršku projektima/partnerstvima i analize potreba. Sektorski program Grundtvig za svoje specifične ciljeve postavlja odgovaranje na obrazovne izazove europskog društva koje stari i pomoć odraslima u poboljšanju njihovih znanja i kompetencija.

U sklopu sektorskog programa Grundtvig nacionalna agencija je zadužena za administriranje mobilnosti i partnerstva. Kad govorimo o mobilnosti, uključeni su ponajprije nastavnici i mentori, odnosno osobe koje aktivno sudjeluju u poučavanju odraslih osoba. Upravo zbog stalnih promjena na tržištu rada i promjena u tehnologijama potrebno je ponudu ustanova koje pružaju obrazovanje odraslih prilagoditi zahtjevima tržišta rada. Mobilnost nastavnika i mentora omogućuje navedenim osobama odlazak u inozemstvo na stručno usavršavanje u vidu pohađanja seminara i konferencija ili pak studijske posjete ili promatranje rada u nekoj partnerskoj ustanovi. Na taj način, preko mobilnosti osoba koje aktivno sudjeluju u obrazovanju odraslih, omogućuje se prijenos znanja i iskustava, novih tehnika poučavanja i novog sadržaja. Te aktivnosti traju od jednog tjedna do šest tjedana, a prijava se obavlja preko ustanove u kojoj su nastavnici i mentori zaposleni. Dakle, ustanova prijavljuje svoje djelatnike za određenu aktivnost koja prije same prijave mora biti definirana i dogovorena u suradnji s vanjskim partnerima.

Uz mobilnost izvoditelja nastave za odrasle, ti programi uključuju i upravljačku strukturu ustanova koje provode obrazovanje odraslih. Naime, upravo ravnatelji ili upravitelji tih ustanova imaju ključnu ulogu u definiranju strategija obrazovanja odraslih, odnosno u usmjeravanju ustanova. Zbog toga je važno da i oni sudjeluju u usavršavanju pohađanjem tzv. Grundtvig tečajeva, kojima se definiraju novi ciljevi, novi načini pristupanja polaznicima, novi sadržaji i nova dostignuća andragogije. Upravitelji ustanova također se prijavljuju preko svoje institucije, opet na točno određen sadržaj koji ponovno mora uključivati strane partnerske institucije. Na taj način osiguravaju se stalne promjene i usavršavanja u ustanovama i nastavi te se samo tako može ostvariti cilj Grundtviga - poboljšanje kvalitete i mobilnosti pojedinaca uključenih u obrazovanje odraslih. Želi se povećati mobilnost te poboljšati kvaliteta i opseg suradnje među organizacijama koje su uključene u obrazovanje odraslih u cijeloj Europi. Važna je pomoć ljudima iz ranjivih društvenih grupa i onima na marginama društva, osobito starijim ljudima i onima koji su napustili školovanje bez osnovnih kvalifikacija, kako bi im se pružile alternativne mogućnosti pristupa obrazovanju odraslih. Ovi programi trebaju olakšati razvoj inovativnih praksi u obrazovanju odraslih te njihov prijenos iz država koje sudjeluju u programu na druge države. Važna je, na kraju, potpora razvoju inovativnog ICT sadržaja, usluga, teorija i praksi za cjeloživotno učenje te poboljšanje pedagoških pristupa i upravljanja organizacijama za obrazovanje odraslih.

Program za cjeloživotno učenje ide i dalje od same usmjerenosti na upravljačke strukture i na izvoditelje nastave obrazovanja odraslih. Budući da je važnost obrazovanja odraslih prepoznata kao ključna u osposobljavanju sve starije populacije Europske unije, već sada se razmišlja o budućim nastavnicima koji će biti aktivni u provođenju obrazovanja odraslih kao ključnim sudionicima u oblikovanju radne snage. Zbog toga je u sklopu Grundtviga od 2009. godine predviđena i aktivnost mobilnosti usmjerena na *Grundtvig asistente*. Grundtvig asistenti su studenti viših godina studija, apsolvirani ili pak diplomirani nastavnici usmjereni na obrazovanje odraslih koji još nemaju praktičnog iskustva. Zbog toga će im program Grundtvig omogućiti odlazak na staž u stranu državu, gdje će sudjelovati u izvođenju nastave kao asistenti te će tako steći iskustvo. Predviđa se trajanje aktivnosti od tri do deset mjeseci.

Od 2009. godine predviđa se i mobilnost polaznika programa za obrazovanje odraslih. To znači da bi osobe koje su upisane na razne programe usavršavanja i osposobljavanja u ustanove usmjerene na obrazovanje

odraslih imale priliku dio tog programa provesti i u inozemstvu. Detalji aktivnosti još nisu do kraja definirani, a postavlja se i pitanje uspješnosti te motiviranja polaznika. Naime, istraživanja pokazuju da je stariju dobnu skupinu teže motivirati za učenje, najčešće zbog nedostatka samopouzdanja, a odlazak u stranu državu, na sudjelovanje u programima koji bi bili na stranom jeziku, dodatna je poteškoća.

Uz navedene aktivnosti u mobilnosti nastavnika, uprave, studenata ili apsolenata te polaznika, Grundtvig pruža i mogućnosti sudjelovanja u partnerstvima. U svrhu osmišljavanja ponude koja odgovara potrebama tržišta, ili pak oblikovanja nastave koja će biti dizajnirana za točno određenu dobnu skupinu, ili pak određenu društvenu skupinu, moguće je povezivanje ustanova koje se na bilo koji način bave obrazovanjem odraslih (bilo izvođenjem nastave, bilo istraživanjima, bilo aktiviranjem te skupine stanovnika) u partnerstva koja se sastoje od najmanje tri partnera iz tri različite države, od kojih jedna mora biti članica Europske unije. Ta se partnerstva nazivaju *Grundtvig learning partnerships*, a podrazumijevaju suradnju na temi koja je unaprijed definirana, primjerice podizanje svijesti o važnosti učenja u starijoj dobi, ili osposobljavanje za nove oblike rada koje traži tržište - uvijek je riječ o temama od zajedničkog interesa partnerskih institucija. Partnerstva se ostvaruju najprije preko kontakata i sastanaka osoba koje sudjeluju u projektu. Na sastancima se točno definiraju ciljevi i načini njihova ispunjenja. U mobilnosti tijekom dogovora suradnje najčešće sudjeluju sami nastavnici, međutim moguće je i uključivanje polaznika u rad. Partnerstva traju dvije godine, a rezultiraju seminarima ili konferencijama na kojima se predstavljaju dostignuća, ili pak priručnicima koji mogu poslužiti u nastavi u kojoj će se koristiti dostignuća tog partnerstva, ili materijali koji bilježe rezultate partnerstava. U svakom slučaju, ona pridonose razvoju kvalitete same nastave usmjerene na podučavanje odraslih, jačanju njihove zainteresiranosti i motivacije te otvaranju obrazovnih institucija prema novim načinima i sadržajima nastave.

Uz Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci i Grundtvig, u Program za cjeloživotno učenje još su uključeni i Transverzalni program te program Jean Monnet. Specifični cilj Transverzalnog programa promoviranje je europske suradnje u dva ili više sektorskih programa te osiguranje kvalitete i jasnosti sustava cjeloživotnog učenja država članica. Aktivnosti Transverzalnog programa dijele se na ključne aktivnosti. Prva je politika, koja u sebi sadrži studijske posjete za stručnjake i službenike, projekte, mreže, opservacije i analize te podršku jasnosti i priznanju. Druga je ključna aktivnost učenje jezika, a u sebi sadrži razvoj projekata, mreža i mjera podrške vezane uz učenje jezika. Treća je ključna aktivnost ICT - u sebi sadrži razvoj projekata, mreža i mjera podrške vezana uz ICT. Četvrta je ključna aktivnost valorizacija - u sebi podrazumijeva razvoj projekata, studija i razmjene dobrih praksi.

Jean Monnet (1888.-1979.) bio je prvi predsjednik ECSC-ove visoke uprave (1951.), a naziva ga i arhitektom Europske unije. Struktura programa uključuje Jean Monnet aktivnosti, operativna nepovratna novčana sredstva (*grantove*) namijenjena podršci specifičnih institucija te operativne *grantove* za podršku ostalim institucijama/udruženjima aktivnim u području obrazovanja i osposobljavanja. Akcije Jean Monnet u nadležnosti su Izvršne agencije. Zahvaljujući rezultatima mobilnosti, partnerstava, projekata i mreža, mladi ljudi bit će bolje osposobljeni za život i rad u Europi, a sustavi i prakse cjeloživotnog učenja bit će djelotvorniji kao pomoć u natjecanju u globaliziranom svijetu.

Nova generacija programa koja će trajati od 2007. do 2013. u odnosu na prijašnje generacije unosi neke inovacije. Kao prvo, složenost različitih programa, koji podrazumijevaju četiri pravne osnove i 23 proračunske linije, smanjena je ujedinjenjem tih programa na jednu pravnu osnovu i tri proračunske linije. To drugim riječima znači da se potprogrami reguliraju jednom odlukom, koja definira načine korištenja potprograma i načine reguliranja korištenja tih programa, i da se sredstva izdvajaju u samo tri proračunske linije - centralizirano za projekte, decentralizirano za projekte odnosno korisnike te operativno - za djelovanje nacionalnih agencija. Centralizirano znači da je za izbor, provedbu i nadgledanje projekata odgovorna Europska komisija odnosno njezina Izvršna agencija te se sredstva izdvajaju Izvršnoj agenciji, za razliku od decentraliziranih gdje su izbor, provedba i nadgledanje projekata povjereni nacionalnim agencijama osnovanima u svim državama koje sudjeluju u Programu cjeloživotnog učenja te se sredstva krajnjim korisnicima isplaćuju preko nacionalne agencije. Uz te inovacije, unesene su i još neke: postoji sinergija između različitih područja akcija, način administriranja projekata je djelotvoran i suvisao, a omogućena je i proračunska fleksibilnost - 10 posto novca na godinu može se iz jednog potprograma usmjeriti na neki drugi program. Također, pojednostavljen je način praćenja provedbe projekata: od praćenja stvarnih troškova i detaljne kontrole (kontrole svakog računa) prelazi se na isplaćivanje tzv. *lump sums* - svote čiji način trošenja nije potrebno dokazati računima nego rezultatima. Dakle, prelazi se

s kontrole ulaza na kontrolu izlaza. Na taj način i nacionalne agencije i korisnici imaju više vremena za upravljanje kontrolom, procjenu učinka te na valorizaciju projekata. Promjena je također očita i u razumijevanju valorizacije - s njom se više ne čeka do kraja djelovanja, nego je plan valorizacije uključen u projektni prijedlog. Valorizacija tako podrazumijeva diseminaciju i korištenje rezultata.

Program za cjeloživotno učenje, dakle, podupire pojedinačnu mobilnost, bilateralna i multilateralna partnerstva, multilateralne projekte osobito usmjerene na promoviranje kvalitete u obrazovanju i osposobljavanju preko transnacionalnog transfera inovacija; unilateralne i nacionalne projekte, multilateralne projekte i mreže; proučavanje i analizu politika i sustava u području cjeloživotnog učenja, nepovratna sredstva (grantove) koja podupiru određene operativne i administrativne troškove institucija i udruženja aktivnih u području koje pokriva Program za cjeloživotno učenje; te ostale inicijative koje su usmjerene na specifične ciljeve, i to raspisivanjem javnih natječaja ili izravno od Europske komisije.

7. OSIGURAVANJE KVALITETE - KLJUČ ZA USPJEH OBRAZOVNIH PROMJENA

Još jedan izazov koji se javlja u području cjeloživotnog učenja, pa tako i obrazovanja odraslih, osiguravanje je kvalitete, osnovnog dijela učinkovitog obrazovanja i osposobljavanja. Pojam kvalitete nije jednako definiran u svim europskim državama. No, bez obzira na nedostatak odgovarajuće definicije, članak 149. Ugovora o Europskoj uniji iz Maastrichta kaže da će komisija pridonijeti razvoju kvalitetnog obrazovanja potičući suradnju država članica i, ako je potrebno, podupirući i dopunjujući njihove akcije, a istodobno potpuno poštujući odgovornost država članica za sadržaj obrazovanja i organizaciju obrazovnih sustava i njihove kulturne i lingvističke raznolikosti. Time je državama članicama ostavljena sloboda u obrazovnoj politici - ili politikama - ali je s druge strane Europska komisija pokazala da je svjesna ključne važnosti obrazovanja za razvoj društva pa si je ostavila pravo na određene preporuke za poboljšavanje kvalitete obrazovanja. Različitim programima, preporukama i zaključcima Parlament, Vijeće i Komisija naglašavaju pitanje kvalitete u svim aspektima i razinama obrazovanja i osposobljavanja.

Vijeće i Europski parlament prihvatili su, na prijedlog Komisije, preporuke za suradnju u procjeni kvalitete škola [*European cooperation in quality evaluation in school education - Recommendation of the European Parliament and of the Council (February 2001)*]. Državama članicama preporučuje se uspostava jasnog sustava procjene kvalitete, s ciljem osiguravanja socijalne inkluzije te stvaranja jednakih prilika za oba spola, očuvanje kvalitete školskog obrazovanja kao osnove za cjeloživotno učenje, poticanje samoevaluacije kao metode učenja i poboljšanja škole, korištenje tehnika kojima je cilj prilagodba zahtjevima svijeta koji se brzo mijenja; razvoj vanjske evaluacije kao metodološke potpore samoevaluaciji; podupiranje i uključivanje dionika (učitelja, učenika, uprave škola, roditelja i stručnjaka) u proces vanjske evaluacije i samoevaluacije škole kako bi se osvijestilo da postoji zajednička odgovornost u procesu poboljšavanja škola.

Osim toga, preporuke ističu važnost diseminacije primjera dobre prakse i povezivanja škola u mreže kojima će se podržavati te jedna drugoj služiti kao poticaj za razvoj. Također je potrebno poticati suradnju svih tijela vlasti uključenih u procjenu kvalitete školskog obrazovanja - putem razmjene informacija i iskustava, koristeći moderne informatičke i komunikacijske tehnologije. Suradnja će se unaprijediti organiziranjem europske konferencije, seminara i radionica, prikupljanjem podataka i njihovim objavljivanjem, poticanjem kontakata među stručnjacima kako bi se stvorila europska ekspertiza u tom području te korištenjem rezultata koji su se pokazali uspješnima u drugim državama.

Osim preporuka koje se odnose na škole, donesene su i one usmjerene na visoko školstvo. Ističu važnost uspostave jasnog sustava procjene i osiguravanja kvalitete, radi očuvanja i poboljšanja kvalitete visokog obrazovanja, a istodobno se uvelike vodi računa o nacionalnim uvjetima, europskoj dimenziji i međunarodnim zahtjevima.

Preporuke i zaključci dani su i za načela na kojima procjena i osiguravanje kvalitete moraju počivati. Ključno je poštovanje autonomije i nezavisnosti tijela odgovornih za procjenu i osiguravanje kvalitete. Evaluacija treba biti unutrašnja i vanjska, a njezini postupci trebaju odgovarati načinu na koji institucije same sebe percipiraju. Svi dionici - nastavno osoblje, administrativno osoblje, studenti, socijalni partneri, profesionalna udruženja - moraju biti uključeni, a postignuti rezultati moraju se objaviti.

Istaknuta je i važnost razmjene iskustava među državama članicama i međunarodnim organizacijama aktivnima na tom području te važnost suradnje tijela odgovornih za to da bi se postigli ti ciljevi. Također je preporučljivo uzeti u obzir povezanost s ostalim aktivnostima Europske zajednice - naročito u kontekstu Programa za cjeloživotno učenje (potprogram Erasmus).

Kao što se može vidjeti, preporuke daju opći okvir i usmjerenje, a način ostvarivanja prepušten je institucijama u skladu s njihovim mogućnostima, idejama i uvjetima.

Preporuke za europsku suradnju u osiguravanju kvalitete visokog obrazovanja donesene su 24. rujna 1998. godine [*Council Recommendation (EC) No 561/98 of 24 September 1998 on European cooperation in quality assurance in higher education*] pa je 30. rujna 2004. Europska komisija izvijestila Europski parlament o njihovoj provedbi. Kao rezultat tog izvješća nastale su dopune preporuka, donesene 15. veljače 2006. (*Recommendation of the European Parliament and of the Council of 15 February 2006 on further European cooperation in quality assurance in higher education*), u kojima je detaljnije objašnjen status agencija za osiguravanje kvalitete te se iznosi da institucije tercijarnog obrazovanja uvedu ili razviju stroge unutrašnje sustave osiguravanja kvalitete, u skladu sa standardima i smjernicama za osiguranje kvalitete u europskom prostoru visokog obrazovanja, prihvaćenog u Bergenu u kontekstu Bolonjskog procesa. Osim toga, preporučeno je poticanje samostalnosti svih agencija za osiguravanje kvalitete ili za akreditaciju koje su aktivne u području visokog obrazovanja, poticanje predstavnika nacionalne vlasti, da s navedenim agencijama i sektorom visokog obrazovanja i socijalnim partnerima stvore Europski registar agencija za osiguravanje kvalitete. Također se predlaže da se institucijama visokog obrazovanja omogući izbor agencija za osiguravanje kvalitete unutar europskog registra te da se potiče suradnja tih agencija. Izvješća o postignutim rezultatima preporuka podnose se svake tri godine, a nakon toga se izrađuju nove preporuke, a sve s ciljem stalnog usavršavanja i poboljšavanja institucija obrazovanja. Države članice pozvane su da pojačavaju ulaganja u ljudski kapital te prilagode obrazovanje i osposobljavanje izazovima koje postavljaju globalizacija, demografske promjene i tehnološke inovacije.

Obrazovno vijeće (*Education council*) donijelo je 2004. zaključke vezane za strukovno obrazovanje i osposobljavanje (*Council Conclusions on Quality Assurance in Vocational Education and Training, 9599/04*). Naglasak je stavljen i na povećanje privlačnosti i kvalitete strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (VET) - poboljšanjem savjetovanja u školama, širenjem informacija te razvojem službi koje će biti zadužene za usmjerenje karijere te stvaranjem VET sustava koji omogućuju pristup visokom obrazovanju i osposobljavanju jednako kao radu. Općenito se naglašava važnost jačanja veza obrazovanja i rada te stvaranje mogućnosti za učenje na radu. Potiče se priznavanje neformalnog i informalnog učenja da bi se pokazala važnost cjeloživotnog učenja. Potiče se sudjelovanje žena i muškaraca u područjima u kojima su sada manje zastupljeni.

Ključna je primjena svjetskih standarda kvalitete. Kada govorimo o kvaliteti strukovnog obrazovanja, daljnji razvoj usmjeren je na stvaranje i provjeru europskog sustava kreditnih bodova za VET (ECVET) te poticanje i jačanje suradnje u poboljšanju kvalitete, koristeći europsku mrežu osiguravanja kvalitete za VET (ENQA-VET). Tako će se stvoriti zajedničko razumijevanje osiguravanja kvalitete te povjerenje svih institucija koje pružaju usluge strukovnog obrazovanja i osposobljavanja. U Programu cjeloživotnog učenja, koji služi kao podrška ostvarivanju cilja - društva znanja - osiguravanje kvalitete prepušteno je nacionalnim agencijama koje za rad mora akreditirati Europska komisija, a u svojem radu i odlučivanju nezavisne su od nacionalnih upravnih tijela. U Europi postoje različiti modeli osnivanja nacionalnih agencija, no način djelovanja i korištene procedure trebaju biti svuda jednake. Tako se također stvara jedinstveni europski prostor cjeloživotnog učenja, a time i jedinstveni europski prostor obrazovanja, mobilnosti i suradnje.

Za unapređenje kvalitete u strukovnom obrazovanju utemeljena je 2005. godine Europska mreža za osiguranje kvalitete u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju (*The European Network on Quality Assurance in Vocational Education and Training*). Ta inicijativa okuplja 22 zemlje te djeluje kao platforma za povezivanje različitih inicijativa, tematskih aktivnosti u različitim područjima osiguranja kvalitete u strukovnom obrazovanju. Ključno je unapređivanje suradnje na svim razinama. Temeljno je dobrovoljno promoviranje Zajedničkog okvira za osiguranje kvalitete (*Common Quality Assurance Framework*) iz 2005. godine. Taj okvir treba na europskoj razini osigurati unapređenje kvalitete u strukovnom obrazovanju na temelju ključnih načela najvažnijih modela osiguranja kvalitete. Međusobnim boljim upoznavanjem olakšao bi se rad stvarateljima obrazovne politike i praktičarima. Taj okvir sadrži model za planiranje, provedbu, evaluaciju i izvještavanje o europskim obrazovnim sustavima. Za svaki od tih elemenata identificirani su ključni kriteriji kvalitete. Unutar okvira sadržani su metodologija za provjeru i monitoring sustava te alati za mjerenje, koji uključuju pokazatelje provjere kvalitete.

Iako definicije cjeloživotnog učenja variraju ovisno o perspektivama i prioritetima donositelja odluka, važno je odrediti prepoznatljive elemente procjene kvalitete. Radna grupa za određivanje pokazatelja kvalitete cjeloživotnog učenja, u kojoj su predstavnici 34 europske države, OEES-a i UNESCO-a, s predstavnicima raznih službi Europske komisije - Eurostata, DG EMPL-a, Cedefopa i Eurydice - složila se 2002. o 15 pokazatelja koji

će se koristiti za određivanje kvalitete cjeloživotnog učenja i o samoj definiciji cjeloživotnog učenja (*European report on quality indicators of lifelong learning - fifteen quality indicators, Report based on the work of the Working Group on Quality Indicators / Europski izvještaj o pokazateljima kvalitete cjeloživotnog učenja - 15 pokazatelja kvalitete*). Prema radnoj grupi, cjeloživotno učenje sve su aktivnosti učenja poduzete tijekom života s ciljem poboljšanja znanja, vještina i sposobnosti, iz osobne, građanske, društvene i/ili perspektive vezane za zapošljavanje. Ta radna skupina, čija je uloga opisivanje sadašnje situacije, kvantificiranje postavljenih ciljeva, osiguravanje stalnih usavršavanja prema određenim ciljevima te osiguravanje uvida u to koji bi čimbenici mogli pridonijeti postizanju rezultata definirala je pokazatelje kvalitete cjeloživotnog učenja.

Pokazatelji kvalitete tako se mogu svrstati u četiri kategorije:

Kategorija A - vještine, sposobnosti i stavovi,

Kategorija B - pristup i sudjelovanje,

Kategorija C - resursi za cjeloživotno učenje,

Kategorija D - strategije i razvoj sustava.

Raščlanjivanjem kategorija identificirano je petnaest pokazatelja kvalitete cjeloživotnog učenja. Unutar kategorije A identificiraju se pokazatelji pismenosti, numeričke pismenosti, nove vještine u društvu koje uči, vještine učenja kako učiti te kulturalne i društvene vještine aktivnoga građanstva. Unutar kategorije B to su pristup cjeloživotnom učenju te sudjelovanje u cjeloživotnom učenju. Unutar kategorije C postoji ulaganje u cjeloživotno učenje, poučavatelji i osposobljavanje te informatičko-komunikacijska tehnologija u učenju. Unutar kategorije D to su strategije cjeloživotnog učenja, sustavnost ponude, savjetovanje i usmjeravanje, akreditacija i certifikacija te osiguranje kvalitete.

Među ostalim, ti pokazatelji uključuju i informaciju o pismenosti odrasle populacije. Analizom podataka iz 12 država OECD-a, među kojima i osam europskih, zaključeno je da je niska razina pismenosti mnogo veći problem nego što se to moglo očekivati. Četvrtina do čak polovice odrasle populacije ne doseže prag koji se smatra razinom minimalnih vještina potrebnih za sučeljavanje sa zahtjevima suvremenog života i rada.

Osiguranje kvalitete postaje važan dio djelotvornog sustava obrazovanja i osposobljavanja. Uvođenje mehanizama osiguranja kvalitete zahtijeva ulaganje u osposobljavanje onih koji su uključeni u proces, a primjena tih mehanizama povećat će kvalitetu administracije uključene u obrazovanje i osposobljavanje te procesa učenja. Također je dalje potrebno definirati pokazatelje osiguranja kvalitete kako bi se mogli usuglasiti zajednički standardi za procjenu rada partnera u cjeloživotnom učenju u Europskoj uniji. Budući da osiguranje kvalitete ne gleda samo na kvalitetu procesa, nego i kvalitetu proizvoda do koje je proces doveo, postoji preklapanje pokazatelja definiranih kategorijama i pokazatelja koji se mogu definirati kao osiguravatelji kvalitete. Tako, primjerice, pokazatelji vještine i sposobnosti koji su predstavljeni u kategoriji A mogu postati osiguravatelji kvalitete na razini proizvoda. Prednost je tog pristupa da takvi pokazatelji rezultata odražavaju rezultate ne samo formalnog, nego i neformalnog i informalnog učenja. Neki od spomenutih pokazatelja također se mogu koristiti kao pokazatelji samog procesa - primjerice, pokazatelj sustavnosti ponude može postati pokazatelj cijene ili pristupa cjeloživotnom učenju. Također, djelotvoran sustav osiguranja kvalitete povezan je sa službenom akreditacijom, certifikacijom te sustavom priznavanja, tako da su pokazatelji u tim područjima zajednički. Kao rezultat rada radne skupine na pokazateljima kvalitete definirano je pet izazova u kvaliteti cjeloživotnog učenja u Europi.

Prvi je izazov u području vještina, sposobnosti i stavova. Naime, promijenili su se vještine, sposobnosti i stavovi potrebni za sudjelovanje u svim dijelovima modernog života. Jedan aspekt kvalitete cjeloživotnog učenja pokazuje koliko obrazovni sustav osposobljava ljude za snalaženje u brzim promjenama, ponajprije na tržištu rada. Upravo zbog tih stalnih promjena potrebno je svakom pojedincu omogućiti da obnovi, proširi te stekne nove vještine kako bi se bolje smjestio na tržištu rada i u društvu. No, iako društvo znanja zahtijeva nove vještine, postoje neke koje se ne mijenjaju te ostaju kao osnovne i ključne kompetencije. Stoga je ključno da svi

imaju pristup tim osnovnim vještinama, jednako kao pristup stjecanju novih vještina koje će povećati njihovu zapošljivost i pospješiti sudjelovanje u javnom životu.

Sljedeći je izazov financiranje cjeloživotnog učenja. Naime, prihvaćanjem okvira cjeloživotnog učenja pojavili su se novi zahtjevi vezani za ulaganja u opremu, materijalnu infrastrukturu, obrazovni sadržaj, obrazovno osoblje te vrijeme koje učenici ulažu u obrazovanje i osposobljavanje. Mehanizmi financiranja morat će odražavati složenost i raznolikost pristupa cjeloživotnom učenju, a također se u obzir mora uzeti to da je riječ o dugotrajnom ulaganju. Za funkcioniranje cjeloživotnog učenja i dalje su ključna tijela vlasti, naročito kada je riječ o određenim ciljanim skupinama, primjerice nezaposlenima i onima s vrlo niskom razinom obrazovanja. No, novi oblici obrazovanja i osposobljavanja omogućuju veći raspon financiranja nudeći inovativne načine, primjerice pojedinačne račune za učenje (*individual learning accounts*) ili uključivanje privatnog sektora.

Kao izazov je identificirana i socijalna uključenost. Naime, jedna je od temeljnih ideja cjeloživotnog učenja i mogućnost jednakog pristupa društveno-socijalnom razvoju svim građanima te ispunjavanje obaveza i dužnosti u procesu demokratskog odlučivanja koje se odnosi na sve građane. Pružanjem mogućnosti za poboljšavanje postojećih vještina te stjecanje novih put je kojim se mogu rješavati pitanja socijalne isključenosti te promovirati jednake mogućnosti u najširem smislu. Da bi sustavi obrazovanja i osposobljavanja pridonijeli stvaranju inkluzivnog društva (*inclusive society*), potrebno je identificirati i riješiti se prepreka koje priječe sudjelovanje socijalno isključenih. Naročita pozornost mora se usmjeriti na prepreke s kojima se susreću ranjive skupine te osobe sa specifičnim obrazovnim potrebama.

Sljedeći izazov je promjena. Sustavi obrazovanja i osposobljavanja moraju proći strukturalne i proceduralne promjene da bi se uspješno mogli prilagoditi pristupu cjeloživotnog učenja. Svaka država članica ima odgovornost razviti političku strategiju za provedbu cjeloživotnog učenja na nacionalnoj razini na način koji će omogućiti bolji razvoj pojedinačnih sposobnosti i sposobnosti učenja. Te nacionalne strategije moraju odgovarati zahtjevima lokalne i regionalne vlasti, tržišta rada te javnih i privatnih organizacija koje pružaju usluge obrazovanja i osposobljavanja, jednako kao zahtjevima pojedinaca. Priznavanje znanja, vještina i sposobnosti stečenih raznim načinima mora se osigurati poboljšavanjem postupaka akreditacije i certifikacije. Priznavanje procesa učenja, bez obzira na to je li ostvareno formalnim, neformalnim ili informalnim putem, počinje proces deinstucionalizacije. Sada u prvi plan dolaze postupci akreditacije učenja provedenog na različite načine, što za sobom povlači kompleksno pitanje praćenja kvalitete procesa i rezultata učenja, no istodobno zadovoljava potrebe pojedinaca za obrazovanjem i osposobljavanjem. Kao dodatni izazov javlja se i informiranje pojedinaca o mogućnostima te potencijalnim učincima cjeloživotnog učenja, s čime je u vezi i vođenje te savjetovanje korisnika kako bi uvidjeli djelotvornu tranziciju između različitih dijelova sustava cjeloživotnog učenja i tržišta rada te dobili maksimalnu korist od sudjelovanja u cjeloživotnom učenju.

Posljednji izazov čine podaci i njihova usporedivost. Da bi se kvaliteta cjeloživotnog učenja mogla uspješno mjeriti, potrebno je definirati javne politike - naime, podaci se pretvaraju u pokazatelje kada su povezani s ciljevima javnih politika te kada se ugrađuju u kontekst donošenja odluka. Također je potrebno na najbolji mogući način iskoristiti postojeće izvore. Postoji potreba za razvojem novih klasifikacija, operativnih definicija novih vještina te razvojem metoda procjene, širenja raspona prema informalnom učenju te prijenosa podataka na regionalne i podregionalne razine. U okviru tog izazova iznimno je važna i pretvorba tradicionalnog pristupa prema pristupu koji je usmjeren na pojedinca, jednako kao pronalaženje rješenja za prikupljanje usporedivih podataka uz poštovanje principa supsidijarnosti. Mnoge države nemaju podatke o cjeloživotnom učenju ili su takvi da onemogućuju usporedbu.

Osiguranju kvalitete posvećuje se velika pozornost u Priopćenju Komisije pod nazivom *Učenje odraslih: Nikad nije prekasno za učenje (Adult learning: It is never too late to learn)* iz 2006. i Akcijskom planu o učenju odraslih: *Uvijek je dobro vrijeme za učenje* iz 2007. godine. U Priopćenju se detaljno razrađuju elementi osiguranja kvalitete, koji se ugrađuju u sve elemente Akcijskog plana iz 2007. godine.

Polazište Priopćenja je da niska kvaliteta ponude i obrazovnih usluga uzrokuje slabe rezultate učenja. Zbog toga se kvaliteta promatra vrlo slojevito, u mnogim dimenzijama - od kvalitete informiranja, analize potreba, do potpora učenju, akreditacije, vrednovanja itd. U složenoj strukturi elemenata koji utječu na kvalitetu učenja odraslih prepoznate su sljedeće ključne dimenzije:

- *metode poučavanja*, koje bi trebale uvažavati specifične potrebe i pristupe učenju kod odraslih. Važno je osigurati resurse za potporu učenju odraslih (vođenje, razvoj vještina učenja itd.),

- *kvaliteta osoblja* pretpostavlja profesionalni razvoj stručnjaka koji se bave učenjem odraslih.

Premalo je pozornosti posvećeno inicijalnom osposobljavanju osoba koje se bave poučavanjem odraslih. To je posebno važno jer su različiti putovi kako se postaje praktičar u učenju odraslih pa je teško odrediti profesionalnu karijeru u tom području. U usporedbi s drugim obrazovnim podsustavima, u ovom je području veća zastupljenost privremenih, honorarnih suradnika i volontera. I u Akcijskom planu iz 2007. osoblju je dana prioritarna važnost. Uvažavaju se javne politike, resursi, mjesta gdje se uči, ali drži se da je osoblje ključno za kvalitetu učenja i provedbu obrazovnih programa:

- *kvaliteta provoditelja* obrazovanja treba se postići akreditacijskim mehanizmima, okvirima za osiguranje kvalitete te unutrašnjim i vanjskim evaluacijama poučavanja i rezultata učenja. U tome javne vlasti imaju ključnu ulogu, a ostvaruju je propisima, postavljanjem standarda kvalitete temeljenih na načelima strukovnog i visokog obrazovanja,

- *kvaliteta dostave* obrazovnih sadržaja ključna je za povećano sudjelovanje. Mjere za promoviranje učinkovite dostave sadržaja uključuju dostupnost mjesta za učenje, usluge za učenje na daljinu, informacije i vođenje kroz učenje, posebno krojene programe prema polaznicima te fleksibilne mogućnosti poučavanja.

8. REGIONALNA OBRAZOVNA SURADNJA - PAKT O STABILNOSTI, REGIONALNO VIJEĆE ZA SURADNJU

Pakt o stabilnosti je proces s ciljem postizanja trajnog mira i stabilnosti, poticanja razvitka u jugoistočnoj Europi i uključenja država tog prostora u europske i šire integracije različitim oblicima jačanja regionalne suradnje. Partnerske organizacije su: Europska unija (EU), Vijeće Europe (CoE), Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), Međunarodni monetarni fond (IMF), Organizacija gospodarske suradnje crnomorskih država (BSEC), Srednjoeuropska inicijativa (CEI), Razvojna banka Vijeća Europe (CEB), Europska banka za obnovu i razvitak (EBRD), Europska investicijska banka (EIB), Europska agencija za obnovu - Ured za JIE (zajednički ured Europske komisije i Svjetske banke), Međunarodna financijska korporacija (IFC), Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Sjevernoatlantski savez (NATO), Ured visokog povjerenika u BiH (OHR), Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OSCE), Inicijativa za suradnju u jugoistočnoj Europi (SECI), Proces suradnje u jugoistočnoj Europi (SEECIP), Visoko povjerenstvo Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR), Ujedinjeni narodi, Misija Ujedinjenih naroda na Kosovu (UNMIK Kosovo). Osnovne dokumente Pakta čine tekst Pakta o stabilnosti prihvaćen u lipnju 1999. u Kölnu te Deklaracija Sarajevskog sastanka na vrhu od srpnja 1999. godine.

Osnovni operativni temelj Pakta bio je Regionalni stol za jugoistočnu Europu, u čijem su okviru djelovala tri radna stola:

1. Radni stol o demokratizaciji i ljudskim pravima (I. RS),
2. Radni stol o gospodarskoj obnovi, razvitku i suradnji (II. RS),
3. Radni stol o sigurnosnim pitanjima (III. RS).

U okviru Radnog stola o demokratizaciji i ljudskim pravima djelovala je Radna skupina za obrazovanje i mlade (*Task Force Education and Youth*).

Pakt o stabilnosti preko mreže donatorskih organizacija podržavao je brojne specifične projekte obrazovanja. Radna skupina za obrazovanje i mlade uklapa se u prošireni proces Graz. Proces Graz počeo je 1998. konferencijom o europskoj obrazovnoj suradnji za mir, stabilnost i demokraciju. Ta konferencija za austrijskog predsjedanja EU-om namjeravala je obrazovanjem pomoći miru i stabilnosti u jugoistočnoj Europi. Radna skupina za obrazovanje i mlade kao dio proširenog procesa Graz od 1999. godine aktivno je promovirala problematiku obrazovanja i mladih u regiji, naznačujući ključnu ulogu tih pitanja u procesu pristupanja EU-u.

Naglasak je bio na obrazovnim reformskim procesima na nacionalnoj i regionalnoj razini, lobiranju za uključivanje država jugoistočne Europe u europski obrazovni prostor. To ne znači provedbu stranih obrazovnih reformi, nego identificiranje prioriteta u vlastitoj zemlji. Dva su ključna cilja:

- nastavak potpore nacionalnim obrazovnim reformama u perspektivi EU integracija,
- aktivna promocija regionalne suradnje na razini obrazovnih sustava, eksperata i civilnog društva unutar procesa stabilizacije i pridruživanja.

Suradnja na reformi obrazovnih sustava osnažena je Inicijativom za reformu obrazovanja u zemljama jugoistočne Europe (*Education Reform Initiative of South Eastern Europe - ERI SEE*), koju su predložili predstavnici Radne skupine i ministara obrazovanja država jugoistočne Europe, a potvrđena je Memorandumom o suglasnosti potpisanim u Nikoziji u lipnju 2003. godine. Memorandum su potpisali ministri iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Crne Gore, Kosova (UNMIK), Hrvatske, Makedonije, Moldavije, Rumunjske i Srbije. Države su se usuglasile o konkretnim koracima kojima bi se u cijeloj Europi uspostavilo društvo utemeljeno na znanju te suradnja u provedbi obrazovnih reformi. Temeljni aktivnosti na obrazovnim reformama određeni su obrazovnim ciljevima Europske unije.

Za provedbu tih zadataka osnovana je Agencija ERI SEE sa sjedištem u Zagrebu. Njezin su cilj

praćenje, vrednovanje, planiranje i unapređivanje odgoja i obrazovanja u zemljama jugoistočne Europe. Podupiranjem regionalne suradnje te izgradnjom kapaciteta i transfera znanja Agencija promiče zajedničke europske standarde u obrazovanju, ali pomaže i političkom integriranju jugoistočne Europe u Europsku uniju. Ključni su instrumenti za provedbu tih zadataka redoviti sastanci predstavnika, ministarstava obrazovanja, suradnja eksperata, razmjena iskustava, korištenje primjera dobre prakse, prikupljanje podataka, povezivanje institucija i razvoj partnerstva. Primjer dobre suradnje je izgradnja *Mreže za obrazovnu suradnju u jugoistočnoj Europi (South Eastern European Educational Co-operation Network - SEE-ECN)* <http://www.see-educoop.net/> koja pruža informacijsku potporu toj radnoj skupini, osigurava virtualnu biblioteku i informacije o ključnim sudionicima obrazovne politike.

Mandat Pakta o stabilnosti za jugoistočnu Europu istekao je u veljači 2008. godine, a uspostavljeno *Regionalno vijeće za suradnju (RCC - Regional Cooperation Council)* preuzelo je njegove dužnosti. Ključni je cilj pretvorbe preuzimanje regionalnog vlasništva nad regionalnom suradnjom. Od svojih je početaka prije osam godina Pakt o stabilnosti održavao ravnotežu između međunarodne zajednice i zemalja u regiji. Sada će prioritet imati regionalna dimenzija. Regionalno vijeće smješteno je u Sarajevu, a vodi ga Hido Biščević. Kao i Pakt o stabilnosti, Vijeće će se baviti regionalnom suradnjom i integracijom, bit će izravno povezano s Europskom komisijom i drugim institucijama EU-a.

Regionalno vijeće za suradnju svoje će aktivnosti usmjeriti na sljedeća područja: gospodarski i društveni razvoj, infrastrukturu, pravosuđe i unutarnje poslove, sigurnosnu suradnju, izgradnju ljudskoga kapitala i parlamentarnu suradnju. Posebna pažnja bit će posvećena društvenoj koheziji i rodno usmjerenom politici (*gender mainstreaming*). Naglasak će biti stavljen i na ulogu civilnog društva u regionalnoj suradnji. Pakt o stabilnosti i Regionalno vijeće za suradnju rade paralelno do kraja 2008. godine, nakon čega koordinaciju regionalne suradnje preuzima Regionalno vijeće za suradnju.

U Istanbulu je u svibnju 2007. godine potpisan novi Memorandum o suglasnosti, koji najavljuje nastavak suradnje i u izmijenjenim uvjetima, nakon gašenja Pakta o stabilnosti. Obrazovno-reformaska inicijativa u jugoistočnoj Europi i dalje je glavni provedbeni okvir suradnje, a rezultirat će punim i nezavisnim regionalnim aktivnostima te vlastitim strukturama, uključujući financijske obveze. Članice će u novim okolnostima morati pokazati da su spremne i voljne i dalje uzajamno surađivati bez većeg upletanja međunarodne zajednice. Vijeće će djelovati kao poveznica zemalja regije i šire međunarodne zajednice donatora. Regionalna suradnja u obrazovanju, znanosti i istraživanju omogućit će ciljanu podršku nacionalnim reformama izgradnjom kapaciteta, umrežavanjem, transferom stručnog znanja, pristupom tekućim raspravama, aktivnostima i podrškom koju pružaju EU, druge europske zemlje i međunarodna zajednica.

Na temelju tog Memoranduma 2008. godine utemeljena je Radna skupina za jačanje i izgradnju ljudskog kapitala Regionalnog vijeća kao nastavljajući Radne skupine za obrazovanje i mlade. Cilj je te radne skupine promicati koherentnost i koordinaciju između obrazovanja, visokog obrazovanja i istraživanja putem kreiranja platforme za dijalog aktera uključenih u te sektore. Očekuje se da te aktivnosti povećaju koristi od investiranja u razvoj ljudskog kapitala, što bi se trebalo vidjeti u njegovom doprinosu održivom ekonomskom i socijalnom razvoju. Ta radna skupina, uz dijalog u prioritetnim sektorima, treba koordinirati ostalim prioritetnim područjima Regionalnog vijeća, što bi trebalo poslužiti kao potpora održivoj regionalnoj suradnji. U razdoblju 2008.-2010. godine tom skupinom predsjedava Rumunjska, a supredsjedateljice su Austrija i Hrvatska.

IV.

POJMOVNIK POLITIKA OBRAZOVANJA ODRASLIH

A

afektivno područje/domena (*affective domain*) - aspekt života pojedinca koji se odnosi na emocije ili sklonosti. Unutar obrazovanja odraslih tom se aspektu posvećuje više pažnje nego što je slučaj kod ostalih tipova obrazovanja. Afektivno područje u psihološkom smislu obuhvaća afekte, emocije, raspoloženja i osjećaje koje određujemo kao stanja koja traju od nekoliko sekundi do nekoliko sati (emocije) ili nekoliko dana, tjedana (raspoloženja). Pri tome doživljavamo psihičke (živčane) i tjelesne fenomene, a njihovu pojavu prate hormonske reakcije; obuhvaća pet kategorija: prihvaćanje, reagiranje, prihvaćanje vrijednosti, organiziranje vrijednosti, razvoj cjelovitog značenja - evaluacija, te 13 potkategorija (svjesnost podražaja, voljnost prihvaćanja, usmjerenost pozornosti, pasivno reagiranje, voljno reagiranje, reagiranje sa zadovoljstvom, prihvaćanje vrijednosti, klasifikacija vrijednosti, odabiranje vrijednosti, konceptualizacija vrijednosti, organizacija sustava vrijednosti, opća usmjerenost i karakterizacija).

akcija opismenjivanja (*literacy campaign*) - sustavno organizirana akcija ustanova, političke zajednice, države na smanjenju broja nepismenih odraslih osoba.

akreditacijsko tijelo (*accreditation body*) - organizacija ili dio organizacije koji ima javnu ovlast donositi odluku o statusu, zakonitosti i prikladnosti određene organizacije ili programa za javno djelovanje.

akreditiranje (*accreditation*) - proces u kojem se certificira ili autorizira kompetentnost, ovlast i vjerodostojnost određene agencije, ustanove i druge organizacije te potvrđuje da udovoljava postavljenim kriterijima i standardima.

akreditiranje pružatelja ili programa strukovnog obrazovanja i osposobljavanja (*accreditation of a VET provider or training programme*) - proces akreditiranja institucije strukovnog obrazovanja ili osposobljavanja, programa studija ili usluge koje su, na temelju unaprijed određenih standarda, odobrila relevantna zakonodavna i strukovna tijela.

aktivno učenje (*active learning*) - učenje koje osigurava visok stupanj samostalnosti, nadzora nad organizacijom, tijekom i smjerom aktivnosti koje provodi učenik. Iako je po nekim shvaćanjima svako učenje aktivno, u užem smislu se pod aktivnim učenjem podrazumijeva čitanje, pisanje, raspravljanje i uključivanje u rješavanje problema, te uključivanje u aktivnosti poput analize, sinteze i evaluacije.

andragogija (*andragogy*) - pojam andragogija izveden je iz grčke riječi *aner* (*andres*), što znači čovjek, muž te *agein* (*ago*), što znači voditi, a prvi put primjenjuje ga 1833. Nijemac Alexander Kapp. Pojam andragogija općenito je, relativno, slabo poznat i njegovo značenje je rijetko točno definirano. Andragogija označava znanstvenu disciplinu koja proučava probleme obrazovanja i odgoja, samoobrazovanja i učenja odraslih, a predmetom andragogije možemo odrediti odraslog čovjeka i okolnosti u kojima se ostvaruju obrazovanje i učenje bez obzira na to jesu li te okolnosti socijalnog ili individualnog karaktera.

animator (*animateur*) - osoba kojoj je glavni cilj poticati pristup umjetničkim djelima, obrazovnim sadržajima i stvaralačkim centrima. Važnu ulogu ima u procesu demokratizacije kulture i popularizacije znanja.

asimilacija pridošlica (*assimilation of newcomers*) - dio procesa integracije pridošlica i odnosi se na prvu fazu njihove integracije. Ministarstvo obrazovanja, kulture i znanosti može davati gradovima godišnje subvencije za obrazovanje namijenjeno osobama koje nisu domaćeg porijekla s ciljem njihove lakše asimilacije (primjer Nizozemske). Uključuje obrazovanje usmjereno na stjecanje društvenih kompetencija koje bi omogućavale obrazovanje na službenom jeziku te kompetencija koje bi omogućile pristup daljnjem obrazovanju i osposobljavanju.

autentično učenje (*authentic learning*) - pristup koji učenicima omogućuje da istražuju, raspravljaju i značenjski konstruiraju koncepcije i veze unutar konteksta koji uključuje stvarne probleme i projekte relevantne za njih.

autohtono znanje (*indigenous knowledge*) - lokalno znanje, znanje jedinstveno za određenu kulturu ili društvo, za razliku od sustava međunarodnog znanja koje stvaraju sveučilišta, istraživačke ustanove i privatne tvrtke. Osnova je za odlučivanje na lokalnoj razini u vezi s poljoprivredom, zdravstvom, prehranom, obrazovanjem, rukovođenjem prirodnim resursima te nizom drugih aktivnosti.

autonomna skupina (*autonomous group*) - skupina osoba koja uči bez stimulacije ili potpore drugih organizacija, institucija ili pojedinaca izvan skupine. Takva se skupina može baviti učenjem, društvenim radom ili obrazovanjem u zajednici.

ažuriranje vještina (*updating training*) - osposobljavanje koje pojedincima omogućuje upoznavanje s najnovijim razvojem znanja, vještina u području njihove profesionalne aktivnosti. Pojam se koristi u Ujedinjenom Kraljevstvu.

B

besplatno obrazovanje (*free education, norv. friundervisning*)

1. Pristup obrazovnim aktivnostima bez financijske naknade.
2. Shvaćanje koje naglašava slobodan pristup obrazovnim aktivnostima u smislu ostvarivanja ljudskih prava.
3. Norveški pojam koji označava korišćene obrazovanja odraslih u toj zemlji, a pojavio se 1864. kada su studenti sveučilišta u Oslu osnovali organizaciju koja je besplatno promovirala akademsko znanje prema široj javnosti.

biheviorizam (*behaviourism*) - pristup u psihologiji koji se temelji na tvrdnji da je ponašanje ljudi zanimljivo, važno i vrijedno znanstvenoga istraživanja. Bihevioralnom pristupu cilj je otkrivanje zakonitosti ponašanja ljudi u određenim situacijama. Biheviorizam pretpostavlja da se znanstvene metode mogu primjenjivati samo na ona ponašanja koja se mogu opažati i mjeriti. U okviru tog pristupa psiholozi analiziraju kako ljudi uče neka ponašanja i kako se to ponašanje može mijenjati.

bijela knjiga (*white paper*) - vrsta dokumenta u javnoj politici na nacionalnoj ili međunarodnoj razini u kojem se opisuje problem i daju prijedlozi budućih aktivnosti u pojedinim područjima. Iznosi se javnosti stajalište neke vlade, međunarodne organizacije, udruženja ili druge organizacije te služi kao pomoć pri odlučivanju.

bildung (*bildung*) - sveobuhvatan i kompleksan pojam koji u njemačkom govornom području označava obrazovanje u najširem smislu, odnosi se na poučavanje, ali i na učenje, a osim kategorija znanja i vještina uključuje i vrijednosti, osobnost i humanost.

burza znanja (*learning exchange*) - informativni centar, svojevrsna obrazovna *brokerska* agencija koja nastoji povezati one koji žele učiti i one koji im u tome mogu pomoći. Mjesto susreta potencijalnih davatelja obrazovnih usluga i potencijalnih konzumenata.

C

centar za obrazovanje odraslih (*adult education centre*) - ustanova u kojoj se događaju organizirane aktivnosti obrazovanja odraslih. Može se koristiti isključivo u tu svrhu, ali može nuditi i druge aktivnosti, primjerice osnovne i srednje škole često se koriste kao centri za obrazovanje odraslih.

centar za učenje (*learning centre*) - pojam se koristi za označavanje institucije koja na razini lokalne zajednice pruža pomoć subjektima koji uče, pružajući usluge informiranja o obrazovanju, savjetovanja i procjene (primjerice u SAD-u).

certifikacija (*certification*) - proces izdavanja javnih isprava, certifikata koji služe kao formalni dokaz postignuća i osobina pojedinca, proizvoda/usluge ili organizacije na temelju službenog postupka ocjenjivanja.

certifikacija vještina i sposobnosti (*certification of skills and competences*) - proces formalnog vrednovanja stečenih znanja, *know-how*, i/ili vještina i kompetencija pojedinca, a temelji se na standardiziranom postupku procjene. Certifikate ili diplome izdaje za to akreditirano tijelo.

certifikat/diploma (*certificate/diploma*) - službeni dokument za to zaduženog tijela koji formalno bilježi postignuća pojedinca na temelju standardiziranog postupka procjene.

ciljna skupina (*target group*) - skupina osoba na koje se usmjerava određeno obrazovno djelovanje, skupina potencijalnih polaznika sudionika u nekom programu obrazovanja ili osposobljavanja.

ciljna zajednica (*target community*) - skupina potencijalnih polaznika nekog obrazovnog programa povezanih nekim zajedničkim vrijednostima ili aktivnostima; zajednica na koju se usmjerava određeno obrazovno djelovanje.

cjelovito okruženje učenja (*inclusive learning environment*) - okruženje učenja prilagođeno tako da u njemu mogu sudjelovati svi učenici, uključujući i one s invaliditetom, bez obzira na spoznajne i/ili tjelesne sposobnosti.

cjeloživotno obrazovanje (*lifelong education*) - označava koncepciju koja obrazovanje promatra kao cjeloživotni proces, a počinje obveznim školovanjem i (formalnim) obrazovanjem te traje cijeli život. Pojam se često zamjenjuje pojmom cjeloživotno učenje, no ta dva pojma nisu istoznačna. Cjeloživotno obrazovanje obuhvaća samo organizirano učenje, a cjeloživotno je učenje šira koncepcija koja uključuje i nenamjerno, neorganizirano i spontano stjecanje znanja.

cjeloživotno profesionalno usmjeravanje (*lifelong career guidance*) - kontinuirani proces koji pojedincima omogućuje identificirati vlastite mogućnosti, kompetencije i interese u različito doba života, da bi donijeli odluke o obrazovanju, osposobljavanju i zapošljavanju te upravljali profesionalnom karijerom. Profesionalno usmjeravanje podrazumijeva različite individualne i skupne aktivnosti koje uključuju pružanje informacija, savjetovanje, procjenu kompetencija, podršku i poučavanje potrebnih vještina.

cjeloživotno učenje (*lifelong learning*) - određuje se kao sveukupna aktivnost učenja tijekom života, a s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija unutar osobne i građanske te društvene perspektive i/ili perspektive zaposlenja. Obuhvaća učenje u svim životnim razdobljima (od rane mladosti do starosti) i u svim oblicima u kojima se ostvaruje (formalno, neformalno i informalno), pri čemu se učenje shvaća kao kontinuirani proces u kojem su rezultati i motiviranost pojedinca u određenom životnom razdoblju uvjetovani znanjem, navikama i iskustvima učenja stečenima u mlađoj životnoj dobi.

Četiri su osnovna, međusobno povezana cilja koja se vezuju uz cjeloživotno učenje: osobno zadovoljstvo i razvoj pojedinca, aktivno građanstvo, društvena uključenost i zapošljivost.

D

daljnje obrazovanje (*further education*)

1. Strukovno usmjereno obrazovanje nakon redovnog školskog obrazovanja, predviđeno uglavnom za dobnu skupinu stariju od 16 godina. Ponekad uključuje i visoko obrazovanje.
2. Pojam se može koristiti i za označavanje svih obrazovnih aktivnosti nakon školskog obrazovanja te kulturnih aktivnosti, organiziranih od lokalnih vlasti (primjerice u Ujedinjenom Kraljevstvu).

demokratizacija obrazovanja odraslih (*democratization of adult education*) - označava međunarodno priznati zahtjev i temeljni preduvjet ujednačenog i održivog razvoja. Uključuje dvije dimenzije - postupno priznavanje prava na učenje cijeli život te prihvaćanje da je nužno postojanje osnovnih društvenih preduvjeta da bi se to pravo moglo ostvariti.

digitalna pismenost (*digital literacy*) - sposobnost vještoga korištenja informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT).

digitalna podjela (*digital divide*) - jaz između onih koji imaju pristup i koji se znaju učinkovito koristiti ICT-jem i onih koji ga nemaju.

dionici (*stakeholders*) - osobe, skupine ljudi i organizacije koje bi mogle utjecati na određeni projekt, program ili drugu organiziranu aktivnost. Mogu, posredno ili neposredno, pozitivno ili negativno utjecati ili biti pod utjecajem procesa i rezultata određene aktivnosti.

diploma za odrasle (*adult degree*) - pojam koji označava diplomu što se izdaje za program čiji su sadržaji, raspored sati i metode poučavanja osmišljeni za zrele učenike. Kombinira dopisne tečajeve s tečajevima na sveučilištu, a vrednuje se životno iskustvo povezano sa sadržajima koji se uče. Koristi se u SAD-u.

diseminacija i korištenje rezultata (*dissemination and exploitation of results*) - aktivnosti čiji je cilj da rezultati projekta budu što šire prepoznati, prikazani i implementirani.

djelotvorno pohađanje (*effective attendance*)

1. Minimalni broj dolazaka polaznika na nastavu koji se smatra minimumom potrebne prisutnosti za postizanje ciljeva obrazovnog programa.
2. Broj polaznika koji zadovoljavaju taj minimum. Ovaj pokazatelj ponekad se koristi kao osnova za dodjelu javnih financijskih sredstava.

dnevni program (*daytime course*) - program u kojem se nastava održava za vrijeme uobičajenog radnog vremena, namijenjen odraslima koji su dobili dopust kako bi pohađali nastavu ili skupinama (npr. kućanice, nezaposleni) koje nemaju plaćeni posao.

dobra praksa (*good practice*) - označava primjeren projekt čiju je praksu, zbog pozitivnih učinaka na razini procesa i rezultata, korisno prenijeti i primijeniti u različitim novim kontekstima i okruženjima.

dobrobit, blagostanje (*well-being*)

1. Kognitivno vrednovanje života, ispunjeno ugodnim emocijama.
2. Subjektivna dobrobit pojedinca koja se očituje u pozitivnom razmišljanju i osjećajima u vezi s vlastitim življenjem, a to je jedan od ciljeva obrazovanja odraslih.
3. Ključna vrijednost unutar socijalnog aspekta države.

dodatak diplomi (*diploma supplement*) - dokument koji se pridodaje diplomi s ciljem unapređenja međunarodne transparentnosti i olakšavanja akademskog i profesionalnog priznavanja kvalifikacija. Pruža opis razine, konteksta, sadržaja i statusa uspješno završenih studija, prema međunarodno priznatom predlošku (EU, Vijeće Europe, UNESCO).

dodatno profesionalno obrazovanje (*additional professional education*) - pojam koji označava osposobljavanje osoba koje imaju sveučilišnu diplomu ili su završile neki drugi oblik obrazovanja nakon srednje škole, a uključuje razne programe usavršavanja ili prekvalifikacije (koristi se npr. u Rusiji).

dopisni tečajevi, dopisno obrazovanje, dopisno studiranje (*correspondence courses, correspondence*

education, correspondence study) - metoda putem koje se interakcija između učenika i nastavnika događa poštom, odnosno slanjem materijala poštom; metoda poučavanja studenata/učenika, primarno odraslih s drugim mjestom prebivališta, putem pošte ili drugih medija; formalni studij putem pošte korištenjem tekstova i drugih materijala s nastavnim izvještajima, ispravcima i ispitima.

društveni/komunalni centar (*community centre*) - organizacija čiji program zajedno provode obrazovna organizacija i lokalna zajednica da bi poboljšale kvalitetu života članova lokalne zajednice; obrazovna institucija nudi obrazovanje za osobe čija dob prelazi granice srednjoškolskog obrazovanja. Program te institucije usmjeren je na lokalne potrebe i interese.

društvo koje uči (*learning society*) - društvena zajednica koja potiče i pomaže svim svojim članovima u želji da stalno uče; društvena podrška individualnim nastojanjima usmjerenima k cjeloživotnom učenju. Konceptija je nastala s razvojem svijesti o nemogućnosti zadovoljenja svih potreba za učenjem unutar obrazovnih sustava.

društvo znanja (*knowledge society*) - društvo čije su aktivnosti i napredak većinom utemeljeni na proizvodnji, distribuciji i uporabi znanja. To je društvena zajednica (ljudsko društvo, država) u kojoj je znanje jedna od najvažnijih vrijednosti, u kojem je znanje glavni pokretač gospodarskog i društvenog razvoja, u kojem društvo ulaže u znanost i razvoj stručnjaka.

državlansko/građansko obrazovanje (*citizenship education*) - odnosi se na obrazovanje koje treba omogućiti osobama da budu aktivni i odgovorni državljani koji imaju znanja, vrijednosti i vještine kojima pridonose razvoju i blagostanju zajednice u kojoj žive. Odnosi se u prvom redu na političku pismenost, kritičko mišljenje i aktivno sudjelovanje.

državna škola za obrazovanje odraslih (*public school adult education*) - termin označava obrazovne aktivnosti za odrasle u državnim osnovnim i srednjim školama koje su odobrila nadležna tijela (najčešće se koristi u SAD-u).

dualističko razmišljanje/mišljenje (*dualistic thinking*) - prva od tri razine u modelu intelektualnog razvoja Williama Perryja. Karakteristike su mu "crno-bijelio" mišljenje (odnosno postoji samo jedan točan odgovor), bihevioristički pristup te uloga učitelja kao osobe koja je s pozicije autoriteta odgovorna za prenošenje istine i znanja učenicima.

dublje procesuiranje (*deep level processing*) - odnosi se na razinu kognitivnog procesuiranja materijala, dublji od mehaničkog pamćenja i primjene, u smjeru analize, sinteze i evaluacije (primjerice, prema Bloomovoj taksonomiji).

dugoročno pamćenje (*long-term memory*) - funkcija mozga pomoću koje se informacije, nakon što su privremeno zabilježene u kratkoročnom pamćenju, organiziraju i dugoročno pohranjuju. Dugoročno pamćenje ne smanjuje se starenjem, osim kao posljedica bolesti.

E

e-učenje (*e-learning*) - multimedijalno učenje uz pomoć informatičke i komunikacijske tehnologije.

ECTS-bod (*European Credit Transfer and Accumulation System - ECTS Credit*) - jedinica za iskazivanje obujma stečenih kompetencija, unutar Europskog sustava prijenosa i akumulacije bodova. Ukupan broj sati studijskog opterećenja koji čini jedan ECTS-bod određuje se na temelju ukupnog broja "radnih sati" akademske godine. Jedan je od ciljeva Bolonjske deklaracije uvođenje bodovnog sustava (ECTS) kao prikladnog sredstva u promicanju najšire razmjene studenata. Bodovi se mogu steći i izvan visokoškolskog obrazovanja, među ostalim i programima cjeloživotnog učenja.

ECVET-bod (*European Credit system for Vocational Education and Training*) - europski sustav prikupljanja i prijenosa kreditnih bodova u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju. Omogućuje potvrđivanje i bilježenje postignuća učenja/ishoda učenja pojedinca uključenog u put učenja koji vodi ka kvalifikaciji, strukovnoj diplomi ili drugom certifikatu. Omogućuje bilježenje, vrednovanje i priznavanje postignutih ishoda učenja stečenih u inozemstvu, i u formalnom strukovnom obrazovanju i osposobljavanju i neformalnom kontekstu. Usmjeren je na pojedinca, temeljem vrednovanja i prikupljanja njegovih/njezinih ishoda učenja, definiranih u smislu znanja, vještina i kompetencija nužnih za dobivanje kvalifikacije. Sustav ECVET osmišljen je da djeluje na europskoj razini, povezujući se s nacionalnim sustavima i uređenjima za prikupljanje i prijenos kreditnih bodova.

edukologija (*educology*) - opća integrativna nezavisna znanost, relativno nova, koja sagledava obrazovanje u cjelini, a ne kao skup znanja o njegovim pojedinim elementima. Pristupa obrazovanju kao višem pojmu, za razliku od pojedinačnih znanstvenih disciplina kao što su pedagogija (bavi se djecom i mladima), andragogija (bavi se odraslima), gerontogogija (bavi se osobama treće dobi).

ekonomija znanja (*knowledge economy*) - može se odnositi na proizvodnju znanja i upravljanje znanjem (znanje kao proizvod), no češće se koristi za imenovanje proizvodnih i uslužnih djelatnosti povezanih s razvojem i primjenom novih znanja (znanje kao instrument). Ta znanja pridonose uspješnosti pojedinih gospodarskih subjekata te tehničkom i znanstvenom napretku cijelog društva. U ekonomiji znanja intelektualne sposobnosti i znanje više se vrednuju od fizičkoga kapitala i prirodnih resursa.

engleski kao drugi jezik (*english as a second language - ESL*) - poučavanje ili učenje engleskog jezika osobe kojoj to nije materinji jezik. Jedan je od najčešćih oblika/programa obrazovanja odraslih.

Europass - predstavlja jedinstveni portfelj koji sadrži pet dokumenata, a omogućuje građanima da pruže dokaz o svojim kvalifikacijama i vještinama, s ciljem olakšavanja mobilnosti svih koji žele raditi ili se osposobljavati bilo gdje u Europi. Sastoji se od Europass životopisa i Europass jezične putovnice, koje građani ispunjavaju sami, te Europass dodatka svjedodžbi, Europass dodatka diplomi i Europass pokretljivosti koje izdaju i ispunjavaju ovlaštena tijela.

Europski kvalifikacijski okvir - EKO (*European Qualifications Framework - EQF*) - zajednički europski referentni okvir koji povezuje nacionalne kvalifikacijske sustave te djeluje kao prevoditeljski alat - osigurava lakše razumijevanje i "čitanje" kvalifikacija u različitim zemljama i sustavima u Europi. Ima dva opća cilja: promicati mobilnost stanovnika među zemljama i poticati cjeloživotno učenje. EKO će povezati različite nacionalne kvalifikacijske sustave i okvire u zajednički europski okvir i njegovih osam referentnih razina. Razine obuhvaćaju cjelokupan raspon kvalifikacija od osnovne (razina 1, npr. svjedodžbe onima koji napuštaju školu) do napredne razine (razina 8, npr. doktorat). Kao instrument promicanja cjeloživotnog učenja, EKO obuhvaća sve razine kvalifikacija koje se mogu steći u općem, strukovnom i akademskom obrazovanju i osposobljavanju, stečene početnim (inicijalnim) i stalnim (kontinuiranim) obrazovanjem i osposobljavanjem.

evaluacija (*evaluation*) - sustavno utvrđivanje vrijednosti ili značaja nekoga ili nečega, na temelju usporedbe sa zadanim standardima.

1. Sustavni proces prikupljanja, analiziranja i interpretiranja informacija o stupnju ostvarivanja obrazovnih ciljeva, odnosno ciljeva nastave. S obzirom na vrijeme evaluacije, provodi se prethodna evaluacija (*placement evaluation*), formativna evaluacija (*formative evaluation*), dijagnostička evaluacija (*diagnostic evaluation*), sumativna evaluacija (*summative evaluation*).

2. Periodično ocjenjivanje uspješnosti, ekonomičnosti, učinkovitosti, utjecaja, održivosti i relevantnosti programa, projekta ili druge organizirane aktivnosti u odnosu na postavljene ciljeve i standarde. Obično se provodi kao neovisna analiza okružja, ciljeva, rezultata, aktivnosti i uloženi sredstava radi donošenja zaključaka koji bi se mogli koristiti kao temelj za buduće odluke. Može se provesti kao prethodna (ex-ante) evaluacija prije provedbe, evaluacija tijekom provedbe ili naknadna (ex-post) evaluacija nakon provedbe aktivnosti.

F**fleksigurnost** (*flexicurity*)

1. Pristup prema politici tržišta rada koji kombinira dovoljnu fleksibilnost u ugovornim sporazumima, omogućujući tvrtkama i zaposlenicima da se nose s promjenama u odredbama o sigurnosti, zadržavanju poslova ili sposobnosti brzog pronalaženja novog posla s osiguranjem odgovarajućeg prihoda između poslova.

2. Kombinacija propisa, politika i administrativnih praksi koja uspješno kombinira zapošljavanje i otpuštanje radnika, visoka davanja za nezaposlene i aktivnu politiku na tržištu rada, a cilj je da se pridonese rješavanju problema nezaposlenosti.

formalno obrazovanje (*formal education*) - obrazovanje koje se provodi u različitim akreditiranim obrazovnim institucijama prema odobrenim programima s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija za osobne, društvene i profesionalne potrebe i putem kojega se stječu priznate diplome i kvalifikacije. Najčešće se provodi kao strukturalno, kronološki određeno redovno obrazovanje za mlađe osobe (u pravilu između 5 i 25 godine) u osnovnim i srednjim školama, na sveučilištima i u specijaliziranim programima redovnog strukovnog i visokog obrazovanja. Osim tog obrazovanja, obuhvaća i formalno obrazovanje odraslih.

formalno obrazovanje odraslih (*formal adult education*) - obrazovanje odraslih, formalno strukturirano i sekvencijski organizirano, u kojem polaznici slijede program koji je planirao i vodio nastavnik, s namjerom stjecanja formalne potvrde (diplome, određenog stupnja ili stručne spreme i slično).

formalno učenje (*formal learning*) - djelatnost akreditirane ustanove koja se izvodi prema odobrenim programima s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija za osobne, društvene i profesionalne potrebe. Tipično učenje u ustanovama za osposobljavanje i obrazovanje, strukturirano (u smislu ciljeva učenja, vremena učenja i podrške učenju) i za koje slijedi formalna potvrda. Formalno učenje je intencionalno s točke gledišta onog koji uči.

forum (*forum*) - otvorena rasprava između grupe koja uči i jedne ili više osoba koje imaju posebno znanje o predmetu rasprave.

fotodialogo metoda (*fotodialogo method*) - metoda razvijena na temelju metode tematskog istraživanja Paula Freire, a uključuje korištenje slika te smišljanje priča na temelju tih slika, s ciljem razvijanja dijaloga između sudionika i razvoja njihove samosvijesti.

funkcionalna pismenost (*functional literacy*) - sposobnost čitanja, pisanja i računanja koja omogućuje osobi da učinkovito sudjeluje u aktivnostima za koje je funkcionalna pismenost nužna u obitelji, na poslu i u društvu. Funkcionalna pismenost je kompetencija koja nadilazi gramatička, pravopisna i semantička pravila, a koje pojedinac koristi za djelotvoran osobni razvoj i razvoj zajednice, odnosno to je naglašena povezanost između čitanja, pisanja i sudjelovanja u kulturnom, ekonomskom i političkom životu zajednice. U novije doba nastaju i nove razine pismenosti: čitanje s razumijevanjem znakova i uputa, komunikacija s državnom upravom, osnovna računalna pismenost te građanska pismenost.

funkcionalno nepismen (*functional illiterate*) - pojedinac koji nije stekao osnovne vještine u čitanju, pisanju i aritmetici te kao takav nije u mogućnosti aktivno sudjelovati u aktivnostima u društvu koje zahtijevaju ta umijeća niti koristiti te vještine za vlastiti razvoj i razvoj zajednice.

G**generativne riječi** (*generative words*)

1. Psihosocijalna metoda vježbi za opismenjavanje korištena u zemljama u razvoju. Skup riječi identificiran je iz istraživanja tematskog okruženja te se potom koristi kao osnova učenja mehanike čitanja i pisanja.

2. Skup riječi koje se koriste za vježbe čitanja i pisanja.

gerontogogija (*gerontology*) - društvena znanost koja proučava granice i mogućnosti učenja starijih osoba, odnosno osoba u trećoj životnoj dobi.

građansko obrazovanje (*civic education*) - odnosi se na razvoj kompetencija i motivacije za aktivno i javno bavljenje zajedničkim pitanjima unutar civilnog društva. Uključuje razvijanje građanske kulture i znanja potrebnih za javno djelovanje te sudioničke vještine građana.

grupe za diskusiju (*discussion groups*) - tehnika razgovaranja o problemima unutar manje grupe, najčešće korištena u obrazovanju odraslih, ali sve češće i u školama i fakultetima.

grupna dinamika (*group dynamics*) - načela ponašanja temeljena na interakciji ponašanja pojedinca kao člana skupine i ponašanja skupina općenito. Proučavanje grupne dinamike pruža teorijsku podršku za razvoj metoda obrazovanja i osposobljavanja u skupinama.

I

igranje uloga (*role playing*) - metoda poučavanja u kojoj se polaznici suočavaju sa situacijom i problemom koji trebaju riješiti igrajući uloge osoba u tim situacijama. Cilj je bolje razumijevanje ponašanja stvarnih sudionika nekog događaja i poticanje promjena u stavovima sudionika. Koristi se za razvoj socijalnih vještina, samokontrole, empatije i slično.

industrijsko osposobljavanje (*industrial training*)

1. Osposobljavanje osoblja za zanimanja u industrijskoj proizvodnji.
2. Pojam je u nekim državama sinonim strukovnom osposobljavanju (primjerice u Ujedinjenom Kraljevstvu).

informalno učenje (*informal learning*) - učenje koje rezultira iz dnevnih aktivnosti vezanih uz posao, obitelj ili slobodno vrijeme. Nije organizirano ili strukturirano u smislu ciljeva, vremena ili podrške učenju. Informalno je učenje u većini slučajeva nenamjerno iz perspektive onog koji uči.

informatička pismenost (*information literacy*) - različita shvaćanja definiraju ovaj tip pismenosti na različite načine, od vještine korištenja računala i pristupa informacijama do kritičkog promišljanja o prirodi informacija, tehničkoj infrastrukturi te filozofskom kontekstu i učinku informacija.

informatičke vještine i vještine komunikacijske tehnologije [*information and communication technology (ICT) skills*] - vještine potrebne za djelotvorno korištenje informatičke i komunikacijske tehnologije. U izvješću o ICT-vještinama i zapošljavanju OECD primjenjuje jednostavnu klasifikaciju vještina: profesionalne (*professional ICT skills*), primijenjene (*applied ICT skills*) i osnovne vještine ili ICT-pismenost (*basic ICT skills ili 'ICT literacy'*).

ishodi učenja (*learning outcomes*) - rezultati procesa učenja; stečeni repertoari ponašanja, stečena znanja i vještine; razvijene kompetencije u različitim područjima.

iskustveno učenje (*experiential learning*) - učenje izvedeno iz općeg životnog iskustva ili određenih aktivnosti učenika, uglavnom izvan tradicionalnog (pedagoškog) okruženja.

integrirano obrazovanje (*integrated education*)

1. Cjelovito, sustavno obrazovanje.
2. Proces uključivanja učenika s posebnim potrebama u redovno obrazovanje.

internatski obrazovni centar (*long-term residential centre*) - centar koji pruža obrazovne usluge uz posebnost da subjekti koji se obrazuju dugoročno u njemu borave, u razdoblju od nekoliko mjeseci ili godina.

internatsko obrazovanje odraslih (*residential adult education*) - obrazovanje odraslih u kojem polaznici žive i uče zajedno, kao zajednica. Zajednički život dio je obrazovnog iskustva.

isprekidano obrazovanje (*intermittent education*) - obrazovanje koje se u pojedinim razdobljima izmjenjuje s drugim aktivnostima, kao što su rad, rekreacija i slično.

izvanredni studij (*part-time study*) - studiranje koje uključuje različite načine kombiniranja rada, slobodnog vremena i obrazovanja. Administrativna oznaka za osobe koje nisu redovni studenti.

izvanškolsko obrazovanje (*out-of-school education*) - razni odgojni i obrazovni programi koje organiziraju izvanškolske ustanove (crkva, političke organizacije, centri za slobodno vrijeme itd.). Uključuje sve obrazovanje izvan sustava formalnog školovanja i visokog obrazovanja, osim strukovnog osposobljavanja.

izvanjska motivacija (*external motivation*) - motivacija za učenje dolazi izvan samog učenika, a može biti riječ o nagradi i kazni, primjerice promociji, većoj plaći i sličnome.

J

jednodnevna škola (*one-day school*) - jednodnevni programi obrazovanja, mogu biti cjelodnevni ili trajati dio dana. Takvi programi mogu činiti kompletnu obrazovnu cjelinu ili se mogu kombinirati s drugim aktivnostima učenja.

jednodnevni tečaj (*day release*) - tečaj koji zaposlenici pohađaju jedanput na tjedan, a za to vrijeme izbjivaju s posla, obično bez gubitka primanja. Najčešće se provodi na učilištima ili centrima za usavršavanje, a omogućuje i rad i učenje.

jednake mogućnosti (*equal opportunities*) - opće načelo da se građanima pruže jednake mogućnosti može se primijeniti na sva područja, a posebno na ekonomski, socijalni i kulturni život. U modernim se društvima posebno naglašava jednakost obrazovnih mogućnosti bez obzira na spol, tjelesno ili drugo oštećenje te druga obilježja.

K

karijerna kriza srednjih godina (*midcareer crisis*) - kriza do koje dolazi obično na sredini profesionalne karijere. Javlja se svijest o ograničenom vremenu preostalom do mirovine te o do sada postignutim ciljevima i tempu kojim su ostvareni, i može voditi preispitivanju budućih ciljeva i donošenju odluka, ponekad i radikalnih, o promjeni smjera razvoja karijere, ali i cjelokupnog stila življenja.

klupska škola (*club school*) - lokalne ustanove koje su se počele osnivati 1950-ih i 1960-ih godina, sadrže učionice za tečajeve, dvoranu za velike plenarne sastanke (uključujući i pozornicu) te radionice za ručni rad uz instruktora ili kao samostalnu aktivnost (primjerice u Švicarskoj). Ako klupska škola ima nekoliko prostora s cjelokupnom infrastrukturom (uključujući kantu, recepciju i slično), svaki od tih prostora zove se *centar*.

kognitivno istraživanje (*cognitive research*) - istraživanje u svrhu razvijanja spoznajne moći, kritičkog mišljenja, sposobnosti razumijevanja važnih veza i odnosa u izučavanom predmetu ili pojavi.

kognitivno područje (*cognitive domain*) - kognitivno područje uključuje stjecanje znanja, određenih činjenica i generalizacija, ali i razvoj pojedinih mentalnih procesa, primjerice shvaćanje onoga što učimo, primjena onoga što učimo, analiziranje i sintetiziranje onoga što učimo te vrednovanje, ocjenjivanje i prosuđivanje onoga što

učimo. Psihološki gledano, kognitivno područje odnosi se na mentalne procese temeljene na logici. Mentalni procesi traju vrlo kratko i mijenjaju se u sekundi pa je čovjekova svijest stalno zaokupljena mislima. Sadrži šest kategorija: znanje, razumijevanje, primjena, sinteza, analiza i vrednovanje te 15 potkategorija (znanje pojedinih, terminologija, nazivi pojmova i simboli, poznavanje činjenica i podataka, poznavanje pravila, konvencija, tendencija i redosljeda, poznavanje klasifikacija i kriterija za ocjenjivanje; apstraktno-uopćena znanja, poznavanje principa, zakonitosti, poznavanje teorija i struktura, razumijevanje, provjeravanje, interpretacija, ekstrapolacija, primjena, analiza elemenata, odnosa načela, sinteza, izrada izvješća i nacrti plana za akciju; izvođenje sustava apstraktnih odnosa, vrednovanje po unutarnjim kriterijima, vrednovanje po vanjskim kriterijima).

komercijalno obrazovanje (*commercial education*) - obrazovanje koje treba omogućiti zapošljavanje u komercijalnom sektoru. Glavni naglasak je na tajničkim i računovodstvenim vještinama.

komparativno obrazovanje odraslih (*comparative adult education*) - znanstveno područje koje se bavi usporedbom trenutačnih obrazovnih teorija i praksa obrazovanja odraslih u svijetu s ciljem proširivanja i produbljivanja razumijevanja obrazovnih problema izvan granica vlastite države.

kompenzatorno obrazovanje (*compensatory education*) - obrazovanje namijenjeno svima koji su, iz bilo kojeg razloga, bili uskraćeni, djelomično ili potpuno, u pogledu obrazovanja koje su trebali dobiti tijekom razdoblja obveznog školovanja (vidi kompenzatorno učenje).

kompenzatorno učenje (*compensatory learning*) - učenje namijenjeno popunjavanju praznina nastalih tijekom obveznog obrazovanja pojedinaca, uglavnom da bi im se omogućilo sudjelovanje u osposobljavanju.

kompetencija (*competence*) - mogućnost primjene znanja i vještina te djelotvorna korištenja iskustava i kvalifikacija u uobičajenim ili novim situacijama.

kontekstualizirano učenje (*contextualized learning*) - u ovome se pristupu materijal uči u kontekstu u kojem postoji u "stvarnom životu", to jest znanja i vještine se uče tako da se postavljaju u kontekst u kojem će biti korišteni.

kontinuirano obrazovanje (*continuing education*) - obrazovanje namijenjeno osobama koje su završile ciklus inicijalnog obrazovanja započet u djetinjstvu. Pojam se često koristi kao sinonim za obrazovanje odraslih općenito, a ponekad se kontinuiranim obrazovanjem označava profesionalni razvoj, dok se obrazovanje odraslih koristi da bi se opisali programi osnovnoškolskog obrazovanja odraslih.

kontinuirano profesionalno obrazovanje (*continuing professional education*) - obrazovanje namijenjeno visokoobrazovanim zaposlenicima iz neproizvodnih sektora (liberalne profesije) ili zaposlenika koji rade na višerangiranim poslovima kako bi bili u toku s najnovijim razvojem u njihovom području, da bi stekli nove vještine koje se odnose na njihovu profesiju ili radno okruženje te da bi produbili razumijevanje društvenog konteksta unutar kojeg rade.

kontinuirano strukovno obrazovanje i osposobljavanje (*continuing vocational education and training*) - obrazovanje ili osposobljavanje nakon inicijalnog školovanja ili ulaska u radni život, s ciljem pomaganja pojedincima da:

- a) unaprijede svoje znanje i/ili vještine,
- b) steknu nove vještine za napredak u karijeri ili prekvalifikaciju,
- c) nastave vlastiti osobni ili profesionalni razvoj.

Kontinuirano strukovno obrazovanje i osposobljavanje dio je cjeloživotnog učenja i može obuhvaćati bilo koju vrstu obrazovanja (opće, specijalizirano ili strukovno, formalno ili neformalno itd.). Bitno je za zapošljivost pojedinca.

konzultant za učenje (*learning consultant*) - osoba koja je specijalist za strategije učenja i obrazovne resurse. Radi s pojedincima i skupinama, birajući im odgovarajuće materijale i metode učenja, te im tako olakšava postizanje ciljeva učenja.

kooperativno obrazovanje (*cooperative education*) - strukturirana metoda koja kombinira obrazovanje u sklopu nastave s iskustvom praktičnog rada. Temelji se na istraživanjima što ukazuju na vrijednost koju poslodavci pridaju radnom iskustvu novih zaposlenika te predstavlja jedan od vidova aktivnosti učenja temeljenog na radu.

koordinator osposobljavanja (*training officer*) - osoba koja organizira osposobljavanje za zaposlenike određene kompanije. To može značiti provedbu ili organiziranje treninga ili osposobljavanja, što čine kolege ili vanjski pružatelji usluge osposobljavanja, konzultanti, akademske institucije ili centri za osposobljavanje. Koordinator identificira individualne potrebe i potrebe kompanije za osposobljavanjem u dogovorima s menadžerima ili procjenjivanjem zaposlenika, on dizajnira, provodi i ocjenjuje programe osposobljavanja, izmjenjuje programe nakon njihova ocjenjivanja ili ih mijenja zbog potreba kompanije.

kratkoročno pamćenje (*short-term memory*) - zadržavanje nedavnih doživljaja ili informacija pronađenih u dugoročnom pamćenju do petnaestak sekundi. Za razliku od dugoročnog, sposobnost kratkoročnog pamćenja opada starenjem.

kritičko razmišljanje/promišljanje (*critical thinking/reflection*) - odnosi se na sposobnost prosudbe, analize i evaluacije. To je sposobnost za prosuđivanje na temelju razložne argumentacije, a ne na temelju pukog prihvatanja autoriteta.

kružok, studijska grupa (*study circle, study group*) - skupina osoba koja se redovito sastaje zbog zajedničkog proučavanja neke teme ili problema. Skupina nema učitelja sa specijaliziranim znanjem o temi ili problemu, ali može imati osobu osposobljenu za vođenje skupine.

kulturalni centri (*cultural centres*) - u različitim zemljama podrazumijevaju različite oblike organizacije i kulturno-obrazovne djelatnosti. Nastali su na tradiciji popularizacije znanja, dostupnosti kulture i sudjelovanju građana u različitim oblicima stvaralaštva i poticanja intelektualne znatiželje. Najvažnije je usmjerenje na sociokulturni razvoj lokalne zajednice te programe neformalnog obrazovanja djece i odraslih. Najčešća je vezanost centara uz lokalnu zajednicu koja se ogleda u suradnji s različitim lokalnim kulturnim i obrazovnim organizacijama te usmjerenost na lokalne korisnike.

kurikulum (*curriculum*) - skup aktivnosti koje se vezuju uz definiranje obrazovnog programa ili programa osposobljavanja. Odnosi se na sadržaj (materijal koji se treba naučiti) i proces učenja (akcije i izvori povezani s učenjem i poučavanjem). Uključuje definiranje obrazovnih ciljeva, sadržaja, metoda (uključujući ocjenjivanje) i materijala te organizaciju osposobljavanja poučavatelja.

kvalifikacija (*qualification*) - podrazumijeva formalni ishod procesa ocjenjivanja i vrednovanja, koji je pokazao da je neka osoba ostvarila ishode učenja u skladu sa standardima koje je propisalo neko kompetentno tijelo (ustanova), i/ili da posjeduje kompetencije nužne za određenu djelatnost. Podrazumijeva i posjedovanje formalne svjedodžbe koju izdaje neka ovlaštena ustanova.

kvalifikacijska struktura (*qualification structure*) - statistički podaci o kvalifikacijama stanovnika neke države ili zaposlenika neke velike tvrtke te strukturi unutar koje su te kvalifikacije organizirane.

kvalifikacijski sustav (*qualifications system*) - uključuje sve aspekte unutar države koji rezultiraju priznavanjem učenja. Ti sustavi uključuju razvoj i operacionalizaciju nacionalne i regionalne politike kvalifikacije, institucionalne aranžmane, procese za osiguranje kvalitete, procese vrednovanja i certificiranja, priznavanje

vještina i druge mehanizme koji povezuju obrazovanje i osposobljavanje s tržištem rada i civilnim društvom. Kvalifikacijski sustav može biti više ili manje koherentan. Jedan od načina oblikovanja kvalifikacijskog sustava može biti eksplicitni kvalifikacijski okvir.

kvocijent dotrajalosti/istrošenosti (*deterioration quotient*) - stupanj pada intelektualnih sposobnosti pojedinca određene dobi, obično se procjenjuje na temelju mjerenja razlike između funkcija koje opadaju i onih kojih ne opadaju starenjem.

kvocijent učinkovitosti (*efficiency quotient*) - intelektualna sposobnost odraslog u usporedbi s mladom odraslom osobom na intelektualnom i biološkom vrhuncu.

L

liberalno obrazovanje odraslih (*liberal adult education*) - obrazovanje odraslih usmjereno na općekulturne sadržaje koje odraslim pojedincima trebaju omogućiti da se razvijaju kao osobe i građani. Posebno su prisutni sadržaji koji daju prednost pismenosti, socijalnim, filozofskim, povijesnim i umjetničkim studijima putem koji će se ti ciljevi najbolje ispuniti. Iz tih programa isključeno je strukovno obrazovanje.

liberalni studiji (*liberal studies*) - odnose se na programe koji sadržavaju kurikulum koji se često naziva klasičnim, općim obrazovanjem. Ti programi usmjereni su na opće znanje i intelektualne sposobnosti, za razliku od profesionalnog, strukovnog i tehničkog kurikuluma.

LJ

ljetna škola (*summer school*) - kraći program internatskog tipa koji uključuje jedan ili više tečajeva, a čija duljina može varirati od jednog pa do nekoliko tjedana. Održava se u ljetnim mjesecima kako bi se omogućilo sudjelovanje odraslima tijekom godišnjih odmora.

ljudski potencijali (*human resources*)

1. Odnosi se na osoblje koje kao radna snaga sudjeluje u poslovnim organizacijama, za razliku od financijskih i materijalnih resursa.
2. Pojam koji se veže uz organizacije, a označava kombinaciju tradicionalnih funkcija kadrovske službe s praćenjem uspješnosti izvršavanja zadaća, odnosa sa zaposlenicima te razvoja potencijala. Uključuje brojne zadatke: selekciju zaposlenika, osposobljavanje i razvoj, upravljanje i kontrolu izvršavanja zadataka, rješavanje viška radnika, promociju, odnose poslodavaca i zaposlenika, pohranu osobnih podataka, nagrađivanje i stimuliranje radnika, savjete o međuljudskim odnosima, razvoj karijere.

M

mainstreaming / uvođenje, centriranje (*mainstreaming*)

1. Proces koji organizaciji omogućuje da provedene aktivnosti učinkovito djeluju na središnju, matičnu politiku i praksu, praksu koja nije marginalna ili sporedna. Uključuje utvrđivanje pouka proizišlih iz poduzetničkih ili civilnih projekata, objašnjavanje inovativnog pristupa zaslužnog za postizanje rezultata, diseminaciju, vrednovanje i transfer.
2. Strategija koja omogućuje da se zahtjevi ciljnih skupina (npr. žena) ugrade u procese stvaranja, provedbe, praćenja i procjene središnjih politika i programa djelovanja u svim oblastima politike, ekonomije i društva, tako da se izbjegne nejednakost i promovira pravičnost. Odnosi se, primjerice, na pristup rodnoj problematici (*gender mainstreaming*).
3. Obrazovanje osoba s invaliditetom zajedno s osobama bez invaliditeta tijekom određenog vremena, da bi se osobe s invaliditetom bolje pripremile za život izvan škole i institucija u kojima se obrazuju.

marginalna skupina (*marginal group*) - obično naziv za društvene skupine koje nemaju jednak pristup obrazovanju kao ostatak društva. To su obično skupine za koje je potrebno pripremiti posebne obrazovne programe i prilagođene oblike realizacije (primjerice za razne imigrantske skupine, etničke manjine, siromašne i slično).

matematička pismenost (*numeracy*) - poznavanje osnovnih aritmetičkih operacija, primjerice zbrajanje, oduzimanje, množenje i dijeljenje.

matura (*baccalaureate*) - ispit na kraju srednjoškolskog obrazovanja kojim se identificira, vrednuje i certificira učenikov uspjeh. Matura ne postoji u svim zemljama. Razni srednjoškolski certifikati koji ne jamče sustavan pristup višem obrazovanju imaju razne nazive.

medijska pismenost (*media literacy*) - označava sljedeće vještine i sposobnosti: sposobnost selekcije (posjedovanje znanja o kriterijima relevantnosti), sposobnost razlikovanja stvarnosti i njene reprezentacije u medijima, kritički odmak, znanja i vještine za korištenje medija u komunikacijske svrhe, sposobnost estetske percepcije, sposobnost integracije medija i medijske komunikacije u postojeće društvene mreže i promišljanja o društvenim posljedicama korištenja medija.

međugeneracijsko učenje (*intergenerational learning*) - učenje prijenosom iskustva, znanja ili stručnosti s jednog naraštaja na drugi. Iako se većina ovakvog učenja odvija informalnim putem, primjerice u obitelji, može biti i organizirano. Primjerice, škole mogu organizirati umirovljenike da kao gosti predavači prenesu svoja znanja iz područja u kojem su stekli iskustvo za vrijeme svog radnog vijeka.

međukulturalno osposobljavanje (*cross-cultural training*) - obrazovni programi koji obuhvaćaju različite tečajeve osposobljavanja, svaki s ciljem razvijanja svijesti i vještina interakcije među ljudima kod kojih ne postoji zajednički kulturalni okvir.

Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja (*International Standard Classification of Education ISCED 97*) - UNESCO-ova klasifikacija koja se koristi u međunarodnoj statistici obrazovanja i omogućuje usporedivost podataka o obrazovanju na međunarodnoj razini. Tim je dokumentom prihvaćena klasifikacija obrazovnih razina i kriterija prema kojima se određuju pojedine obrazovne razine. Određuju se prema ciljevima obrazovanja na dotičnoj razini, stupnju složenosti sadržaja programa, trajanju izvedbe pojedinih programa u punom vremenu, načinima njihove izvedbe (razredna ili predmetna nastava), kompetencijama učitelja i institucijama u kojima se školuju te drugim pomoćnim kriterijima. Tim su dokumentom određeni i različiti oblici cjeloživotnog učenja.

Prema međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja, školovanje je organizirano na tri osnovne razine: primarnoj, sekundarnoj i tercijarnoj, što se ne podudara u cijelosti s podjelom na osnovno, srednje i visoko obrazovanje. Osnovno ili temeljno obrazovanje (basic education), koje je obvezno, traje u pravilu dulje od primarnog obrazovanja i zahvaća primarno obrazovanje (prvi stupanj osnovnog obrazovanja) i tzv. niže srednje obrazovanje (drugi stupanj osnovnog obrazovanja).

Podjela obrazovanja prema razinama provedena je prema više kriterija, pri čemu je najvažniji kompleksnost sadržaja obrazovanja. Prema tim je kriterijima struktura školskih sustava, što omogućuje međunarodne usporedbe, sljedeća:

- predškolsko obrazovanje (pretprimarno obrazovanje - razina 0),
- početno osnovno obrazovanje (primarno obrazovanje - razina 1),
- niže srednje obrazovanje ili drugi stupanj osnovnog obrazovanja (niže sekundarno obrazovanje - razina 2),
- (više) srednje obrazovanje (razina 3),
- obrazovanje nakon srednjeg koje nije tercijarno (razina 4),
- prva faza tercijarnog obrazovanja (koja ne vodi izravno do znanstvenog stupnja - razina 5),
- druga faza tercijarnog obrazovanja (vodi do znanstvenog stupnja - razina 6).

međusobno priznavanje diploma (*mutual recognition of qualifications*) - međusobno priznavanje stečenih kvalifikacija (diploma, svjedodžbi) između dviju ili više država.

mehaničko učenje (*rote learning*) - tehnika učenja koja zanemaruje razumijevanje sadržaja i usredotočuje se na memoriranje. Za tu svrhu najčešće se koristi učenje ponavljanjem, da bi se niz podataka naučio napamet. Obično se koristi za učenje nekakvih temeljnih znanja - tablice množenja, periodnog sustava elemenata, nepravilnih glagola, no ta je metoda neprikladna za učenje kompleksnih sadržaja na naprednoj razini.

mentorstvo (*mentoring*) - razni vidovi pomaganja i vođenja osoba koje uče ili rade. Obično je to aktivnost - rad jednog učitelja (instruktora), odnosno iskusne osobe s jednim polaznikom (učenikom, studentom), odnosno osobom koja se nedavno pridružila nekoj organizaciji.

metoda buzz grupe (*buzz method*) - dijeljenje grupe učenika ili polaznika u manje diskusijske skupine na kratko vrijeme da bi se radilo na zadatku važnom za predmet njihovog učenja uz aktivno sudjelovanje svih učenika ili polaznika.

metoda rasprave (*discussion method*) - metoda u kojoj se učenici, polaznici potiču na konstruktivno razmišljanje tijekom interakcije s ostalim članovima grupe, najbolje u malim grupama. Budući da je za uspješnu primjenu te metode potrebno da učenici posjeduju znanje ili iskustvo relevantno za predmet rasprave, ta se metoda smatra naročito prikladnom za obrazovanje odraslih.

metoda studije slučaja (*case study method*) - metoda u kojoj se koristi pismeni opis nekog događaja ili incidenta kao pomoćni materijal koji učenicima pomaže u procesu analize i opisa teorija, pojmova i fenomena iz stvarnog života.

mirovno obrazovanje (*peace education*) - proces njegovanja znanja, vještina i stavova potrebnih da se postigne i održi kultura mira. Ključni su razumijevanje nasilja, priprema građana za svladavanje teškoća i nesigurnih okolnosti te jačanje njihove neovisnosti i odgovornosti, sposobnost nenasilnog rješavanja sukoba. Povezano je s poučavanjem o nenasilju, pravičnosti, suradnji, uvažavanju, poštivanju različitosti te se često vezuje uz programe obrazovanja za ljudska prava i demokraciju.

mjerilo uspješnosti (*benchmark*) - označava alat za provjeru uspješnosti rezultata koje postižu država u području određene javne politike (npr. obrazovanju), poduzeća, industrijska grana i slično u usporedbi s drugom državom, poduzećem ili industrijskom granom. Predstavlja standard na temelju kojeg se ocjenjuju nečija izvedba i postignuti rezultati, a *benchmarking* je također tehnika koja se primjenjuje u Europskoj uniji.

moderiranje (*facilitated learning*) - pristup učenju karakteriziran visokim stupnjem uključenosti učenika u sve aspekte vlastita učenja (npr. određivanje ciljeva, procjena). Nastavnik ima ulogu "vodiča sa strane", pružajući podršku učenicima i potrebne izvore.

mreža (*network*) - formalna ili neformalna grupacija organizacija ili pojedinaca aktivnih u određenom području, disciplini ili sektoru koje povezuju interesi ili ciljevi koje žele postići.

mreže za uzajamnu razmjenu vještina (*networks for the mutual exchange of skills*) - projekt započet 1971. u Francuskoj, a proširio se i na ostale zemlje (Njemačka, Austrija, Švicarska, Španjolska, Belgija, Brazil i dr.). Ideja i metodologija mreža temelji se na slobodnoj uzajamnoj razmjeni znanja i vještina putem rasprava, ocjenjivanja, izmjena stavova, pomoći uz uvažavanje različitosti i ravnopravnosti sudionika, njihovih umijeća i različitosti metoda učenja (grupa, pojedinac i slično). Važnost je inicijative u alternativnom pristupu odnosu učenja i znanja.

N

nacionalni kvalifikacijski okvir (*National Qualifications Framework*) - instrument uspostave kvalifikacija

stečenih u određenoj zemlji, odnosno okvir za klasificiranje kvalifikacija u skladu s kriterijima za njihovo stjecanje kojim se daju osnove za jasnoću, pristupanje, prohodnost, stjecanje i kvalitetu kvalifikacija.

nadzor (*monitoring*) - redovito promatranje i bilježenje aktivnosti koje se odvijaju unutar projekta, programa ili druge organizirane aktivnosti. Proces rutinskog prikupljanja informacija o svim aspektima aktivnosti i trajna analiza napretka provedbe određene aktivnosti u odnosu na planirane rezultate. Svrha je poboljšanje upravljanja i odlučivanja za što bolju učinkovitost i efikasnost.

nadzorničko osposobljavanje (*supervisory training*) - sustavan razvoj znanja, stavova i vještina potrebnih za obavljanje nadzora, uključujući davanje uputa za rad, primanje povratnih informacija, savjetovanje i vještine vođenja.

naizmjenično osposobljavanje (*alternance training*) - program u kojem se razdoblja obrazovanja ili osposobljavanja u školi ili centru za osposobljavanje izmjenjuju s razdobljima praktičnog rada.

naknada za osposobljavanje (*retraining allowance*) - naknada za izgubljeni dio zarade zbog pohađanja programa osposobljavanja za novo zanimanje ili nove radne zadatke.

napuštanje školovanja (*drop-out*) - napuštanje obrazovnih programa ili programa osposobljavanja prije dovršetka ili konačnog certificiranja. Na engleskom jeziku taj se pojam odnosi i na proces (rano napuštanje školovanja) i na osobe (koje ranije napuste školovanje). Može se odnositi i na osobe koje su završile program obrazovanja ili osposobljavanja, ali nisu položile završne ispite.

narodno obrazovanje (*popular education*)

1. Pojam kojim se označava neformalno obrazovanje (često u u Sjevernoj Americi).
2. Odnosi se na obrazovanje koje povezuje politiku i pedagogiju te polazi od demokratskih pretpostavki da je javno obrazovanje glavni instrument osobne i kolektivne emancipacije te važan uvjet njihove autonomije. U tom značenju koristi se naročito u zemljama Latinske Amerike. Predstavlja niz obrazovnih strategija za jačanje svijesti sudionika da bi svoja osobna iskustva mogli povezati sa socijalnim i političkim problemima. Obrazovanje treba osposobiti pojedince da utječu na probleme koji ih ugrožavaju, da mijenjaju svoj potlačeni položaj.
3. U nekim europskim zemljama koristi se za označavanje tradicionalnog obrazovanja odraslih.

nastavnik u obrazovanju odraslih (*adult teacher*) - osoba koja poučava, instruirá, osposobljava, trenira ili na bilo koji drugi način prenosi znanja i vještine u procesu obrazovanja odraslih.

nastavnik u programu osposobljavanja/instruktor (*trainer*) - osoba koja provodi (teoretsko ili praktično) osposobljavanje unutar ustanove za obrazovanje ili osposobljavanje ili na radnom mjestu. Razlikujemo profesionalne instruktore, koji su specijalisti za strukovno osposobljavanje i povremene instruktore koji uz svoje redovne zadatke ponekad provode i osposobljavanje. Zadatke instruktora su osmisliti aktivnosti osposobljavanja, organizirati i implementirati te aktivnosti, provesti konkretno osposobljavanje te pomoći učenicima, odnosno naučnicima uputama, savjetima i preporukama.

naukovanje (*apprenticeship*) - sustavno, dugotrajno osposobljavanje koje se naizmjenično odvija u školi ili centru za osposobljavanje te na radnome mjestu. Naučnik je ugovorom vezan za poslodavca i, u pravilu, prima plaću. Poslodavac preuzima odgovornost za osposobljavanje naučnika koje vodi određenom zanimanju.

neformalno obrazovanje (*non-formal education*) - svaki oblik obrazovanja koji ne dovodi do stjecanja novih kvalifikacija, odnosno novih diploma ili napredovanja na kvalifikacijskoj ljestvici. Označava organizirane procese učenja usmjerene na osposobljavanje odraslih osoba za rad, za različite socijalne aktivnosti te za osobni razvoj (vidi neformalno učenje).

neformalno učenje (*non-formal learning*) - učenje uklopljeno u planirane opće ili strukovne aktivnosti koje nisu eksplicitno određene kao učenje (u smislu ciljeva učenja, vremena učenja ili podrške učenju). Obuhvaća i neformalno obrazovanje i neformalno osposobljavanje. Neformalno učenje je intencionalno iz točke gledišta onog koji uči. U Hrvatskoj se koristi za označavanje organiziranih aktivnosti učenja s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija, a za koje se ne izdaje javna isprava.

nepismenost (*illiteracy*) - pojava koja se odnosi na pojedinca i društvo, najčešće označava nesposobnost čitanja i pisanja, a ponekad uključuje i nesposobnost računanja. S obzirom na različita shvaćanja pismenosti, nepismenost nije moguće jednoznačno odrediti te se nepismenom može, primjerice, smatrati osoba koja je starija od deset godina, a nije završila četiri početna razreda osnovne škole, zatim osobe koje ne mogu čitati s razumijevanjem, nisu sposobne pisati i ne znaju osnovne računske operacije, itd.

neprofitna organizacija (*non-profit making organization*) - zakonski utemeljena organizacija čiji je primarni cilj da aktivno provodi aktivnosti zagovaranja, zaštite javnih i privatnih interesa te zadovoljavanje nekih zajedničkih socijalnih i drugih potreba bez namjere stvaranja profita. Te organizacije aktivne su u nizu područja kao što su održivi razvoj, obrazovanje, zdravstvena i socijalna skrb, istraživanje, sport itd.

netradicionalno učenje (*non-traditional study*) - novi, neobični ili nekonvencionalni organizacijski ili metodološki pristupi učenju usmjereni na zadovoljenje potreba onih koji žele učiti bez ograničenja u smislu prostora, vremenskog rasporeda, slijeda programa, ocjenjivanja i drugih karakteristika većine obrazovnih sustava. To su, primjerice, oblici učenja koji se oslanjaju na metode aktivnog i iskustvenog učenja (radionice).

neslužbena ekonomija (*informal economy*) - dio gospodarstva koji se u cijelosti ili djelomično događa izvan formalnih institucionalnih struktura i zakonskog uređenja. Neslužbenu ekonomiju čine gospodarske aktivnosti koje nisu zakonski ili statistički regulirane, obavljanje djelatnosti na način suprotan propisima (primjerice, radi porezne evazije ili izbjegavanja plaćanja doprinosa zaposlenicima) te proizvodnja ilegalnih dobara i pružanje ilegalnih usluga.

nestrukovno učenje (*nonvocational learning*) - učenje koje nije u funkciji strukovnog obrazovanja i osposobljavanja.

neovisni, samostalni učenik (*independent learner*) - osoba koja uči bez sustavnih uputa druge osobe ili institucije, bez obzira na to dolaze li te upute u obliku formalne nastave ili, primjerice, nastave na daljinu.

neovisno, samostalno učenje (*independent learning*) - samostalno učenje pojedinca, obično, iako ne uvijek, samoinicijativno te s minimalnim ili nikakvim usmjeravanjem ili pomoći druge osobe ili institucije.

niže srednje obrazovanje (*lower secondary education - ISCED 2*) - jedan od šest stupnjeva međunarodne standardne klasifikacije obrazovanja. Obično se misli na zadnju trećinu obveznoga školovanja, odnosno od 7. do 9. razreda obveznoga školovanja. Ponekad se taj stupanj naziva i drugim stupnjem osnovnog obrazovanja.

nove temeljne vještine (*new basic skills*) - nove vještine, kombinirane s temeljnim vještinama, koje su potrebne u suvremenom društvu. Te su nove vještine iz područja ICT-ja, poznavanja stranih jezika, tehnološke kulture, poduzetništva i socijalnih vještina.

O

obiteljska pismenost (*family literacy*) - programi obrazovanja namijenjeni cijeloj obitelji, dakle roditeljima i djeci. Kreću od postavke da je „roditelj djetetov prvi učitelj” te uključuju programe opismenjivanja i osnovnog obrazovanja za odrasle, a i druge programe općeg i strukovnog obrazovanja te osposobljavanja za odrasle, zatim

obrazovanje za djecu, posebne programe za roditelje te interaktivne obrazovne aktivnosti u kojima sudjeluju djeca i roditelji.

obnavljajuće obrazovanje (*refresher education*) - aktivnosti koje su usmjerene na obnavljanje i dopunjavanje prijetećih i naučenih znanja, vrijednosti i vještina zapuštenih zbog nekorištenja.

obrazovanje (*education*) - obrazovanje je proces i rezultat toga procesa. U obrazovnom procesu ostvaruju se sljedeći ciljevi - stjecanje znanja, vještina i navika, odnosno stjecanje kompetencija važnih za rad i život. Kad se misli na obrazovanje kao rezultat, onda se upotrebljava i naziv "obrazovanost", što označava stanje. S tim u vezi govori se o obrazovanosti pojedinca i obrazovanosti naroda. Ta se obrazovanost obično temelji na godinama školovanja, ali za složenija pedagoška i psihološka istraživanja posebnim se metodološkim rješenjima određuje obrazovna dob. Znanja, vještine i navike stječu se učenjem, pa je obrazovanje istodobno i didaktički izraz za proces i rezultat učenja. Obrazovanje kao proces događa se u školi i izvan nje. S tim u vezi govori se o formalnom i neformalnom obrazovanju. Najorganiziraniji proces obrazovanja je nastava. Ako neka osoba samostalno organizira proces vlastita obrazovanja, onda govorimo o samoobrazovanju. S obzirom na dob onih koji su obuhvaćeni programom obrazovanja, govorimo o obrazovanju mladih, obrazovanju odraslih i obrazovanju starijih, odnosno obrazovanju za treću životnu dob. Važno je istaknuti razliku između pojmova obrazovanje i osposobljavanje. Obrazovanje je skup aktivnosti s ciljem razvoja znanja, moralnih vrijednosti i razumijevanja potrebnih u svim aspektima života pojedinca, za razliku od osposobljavanja, u kojem je naglasak stavljen na znanja i vještine potrebne za obavljanje određenih zadataka. Svrha je obrazovanja omogućiti mladima i odraslima razvoj u smislu razumijevanja tradicija i ideja koje oblikuju društvo u kojem žive, njihovu i ostale kulture, prirodni zakonitosti te da steknu lingvističke i ostale vještine nužne za učenje i komunikaciju.

obrazovanje druge prilike (*second-chance education*) - programi druge prilike zamišljeni su kao pokušaj kompenziranja propuštenih obrazovnih prilika. Osobama koje iz nekih razloga nisu završile programe u redovnom obrazovanju (prvu priliku) pruža se druga prilika da bi nadoknadile propušteno. Neke od tih aktivnosti usmjerene su na temeljne kompetencije, druge dodaju strukovno osposobljavanje. Inicijative su ponekad posebno usmjerene na određene ciljne skupine: nezaposlene, žene, starije, osobe bez kvalifikacije itd.

obrazovanje koje se temelji na istraživanju (*enquiry-based education*) - obrazovanje u kojem se svaki skup aktivnosti učenja shvaća kao problem koji treba riješiti i zaključiti otkrićem. Taj pristup obrazovanju mnogo se koristio u Sjevernoj Americi za osposobljavanje nastavnika u osnovnom obrazovanju odraslih.

obrazovanje odraslih (*adult education*) - pojam koji se na međunarodnoj razini različito definira. OECD (2003.) ističe da u Europi ne postoji konsenzus o jedinstvenoj definiciji obrazovanja odraslih zbog sljedećega: a) teško je odrediti odraslog učenika - učenje, okruženje i dob učenika razlikuju se po tipu programa i regionalno, b) minimalna dob za definiranje odraslog učenika varira, c) zemlje se razlikuju u pristupima strukovnom i nestrukovnom učenju. Neke od postojećih definicija određuju obrazovanje odraslih kao: 1. cijeli skup procesa učenja, formalnih i ostalih, u kojem odrasle osobe (u skladu s definicijom odrasle osobe u društvima u kojima pripadaju) razvijaju svoje sposobnosti, obogaćuju svoje znanje i unapređuju svoje tehničke ili profesionalne kvalifikacije ili ih preusmjeravaju da bi zadovoljile svoje potrebe ili potrebe svojih društva (UNESCO); 2. svi oblici učenja odraslih osoba poduzeti nakon što su završile inicijalni ciklus obrazovanja i osposobljavanja započeto u djetinjstvu, bez obzira na to koliko ciklus traje - pa se stoga visoko obrazovanje započeto prije ulaska na tržište rada ne smatra obrazovanjem odraslih (Europska komisija); 3. svi oblici nestrukovnog učenja odraslih, bez obzira na to izvodi li se formalno, neformalno ili informalno (EU, UK).

obrazovanje / osposobljavanje za menadžment (*management education and training*) - programi obrazovanja ili osposobljavanja namijenjeni stjecanju temeljnih kompetencija, novih kompetencija ili vještina potrebnih menadžerima različitih razina ovlasti i odgovornosti. Uz znanja i vještine koje se odnose na učinkovitost i djelotvornost, sve više pažnje posvećuje se društvenim vrijednostima i socijalnoj odgovornosti u upravljanju poslovnim procesima. Osim upravljanja poslovnim procesima u profitnom sektoru, na važnosti dobivaju obrazovni menadžment i cjelokupni menadžment neprofitnih organizacija.

obrazovanje o stanovništvu (*population education*) - obrazovanje usmjereno na bolje razumijevanje demografskih problema i sposobnosti njihova rješavanja.

obrazovanje potrošača (*consumer education*) - odnosi se na obrazovanje o racionalnim i učinkovitim metodama kupnje, korištenja dobara i usluga, učinkovitom baratanju novcem te o vezama između potrošača i gospodarskog sustava.

obrazovanje povezano s poslom (*job-related education*) - obrazovanje u kojem je naglasak na znanju i vještinama korisnima za rad i radno okruženje. Provodi se tako da se nastoji istaknuti relevantnost tih znanja i vještina za određene radne situacije.

obrazovanje roditelja (*parent education*) - sustavni razvoj znanja, stavova i vještina koje se traže za odgoj djece, obiteljske odnose i ispunjavanje roditeljske uloge u obitelji i društvu.

obrazovanje temeljeno na kompetencijama, osposobljavanje temeljeno na kompetencijama (*competency based education, competency based training*) - obrazovanje i osposobljavanje koji se fokusiraju na ishode učenja te se primarno odnose na ono što osoba nakon završetka obrazovnog programa ili programa osposobljavanja zna ili može napraviti, a manje na proces stjecanja kompetencija.

obrazovanje u zajednici (*community education*)

1. Obrazovanje ljudi svih dobi u okviru neke zajednice ili obrazovanje za poboljšanje života zajednice. Postiže se raznim oblicima učenja i obrazovnim aktivnostima.

2. Shvaćanje po kojem se obrazovanje treba razvijati na razini zajednice te treba u prvom redu odgovoriti njenim potrebama. Zajednica treba imati značajne ovlasti za donošenje odluka vezanih uz obrazovanje te za njihovu provedbu.

obrazovanje uz rad (*education along the work*) - obrazovanje izvorno namijenjeno zaposlenim osobama. Ovaj pojam koristio se u bivšim socijalističkim državama za sve obrazovne aktivnosti izvan redovnog sustava obrazovanja bez obzira na radno-pravni status polaznika, a označavao je i u ideološkom smislu povezanost između rada i obrazovanja. Postojalo je još nekoliko sličnih pojmova - obrazovanje na radu (*education at work*), obrazovanje s radom (*education with work*), obrazovanje izvan rada (*education out of work*). Pojmovi su se koristili u formalnom obrazovanju, ali vrijedili su i za neformalno.

obrazovanje za društveno napredovanje (*education for social advancement*) - obrazovanje motivirano idejom poboljšanja društvenog položaja poboljšanjem stupnja obrazovanosti pojedinca. Ta vrsta obrazovanja obuhvaća mogućnosti srednjeg, tehničkog, profesionalnog i visokog obrazovanja; dovršetak profesionalnih studija, dodatne tečajeve ili preorijentaciju te opće obrazovanje u skladu s osobnim interesima, primjerice u jezicima (recimo u Belgiji).

obrazovanje za javne poslove (*public affairs education*) - koristi se kao sinonim obrazovanja za javnu politiku (*policy education*) i usko povezuje obrazovanje i zagovaranje. Polazi od pretpostavke da je razvijanje znanja, vještina i vrijednosti za rješavanje problema u području javne politike važno kao dio razvijanja odgovornosti i uključivanja javnosti u procese javne politike. Zbog toga uključuje obrazovanje i osposobljavanje te motiviranje za javno djelovanje.

obrazovanje za odrasle (*education for adults*) - koristi se kao sinonim za obrazovanje odraslih. U nekim državama i međunarodnim organizacijama češće se koristi pojam "education for adults" nego "adults education", iako im je sadržaj isti.

obrazovanje za okoliš (*environmental education*) - obrazovanje usmjereno na razumijevanje i uvažavanje odnosa između čovjeka i njegova okoliša, prirodnog i umjetno stvorenog. Naglasak je na problemima planiranja razvoja gradova, atmosferskog onečišćenja, buke, demografije i slično.

obrazovanje za slobodno vrijeme (*leisure education, leisure-time education*) - sustavno i intencionalno stvaranje uvjeta za stjecanje kompetencija koje će nekoj osobi omogućiti kreativan i aktivan život u slobodno vrijeme (vrijeme koje nije posvećeno profesiji, zarađivanju za rješavanje egzistencijalnih pitanja).

obrazovanje za uloge (*role education*) - obrazovanje koje treba osposobiti osobu za ispunjavanje neke njezine društvene uloge (kao roditelja, građanina, sindikalca itd.). Obično se ne koristi za strukovno obrazovanje.

obrazovanje žena (*women's education*) - obrazovne aktivnosti namijenjene ženama koje ulaze na tržište rada, vraćaju se na njega nakon razdoblja provedenog kod kuće, traže proširenje životnih izbora ili žele obogatiti vlastito osobno i društveno iskustvo. Osim općeg i strukovnog obrazovanja, naglasak je stavljen i na savjetovanje o slici koju osoba ima o sebi, promjenama uloga u obitelji i društvu te izborima vezanima uz zanimanje.

obrazovna gerontologija (*educational gerontology*) - specijalističko područje i praksa u okviru obrazovanja odraslih, znanstveno proučavanje starosti i procesa starenja u njegovom društveno-obrazovnom kontekstu. Uključuje obrazovanje za starije odrasle osobe pružanjem informacija, ali i informiranje javnosti o starosti s ciljem poboljšanja stavova prema starijim ljudima.

obrazovna reforma (*education reform*) - plan, program ili pokret koji pokušava donijeti sustavnu promjenu u obrazovnoj teoriji ili praksi. Suvremene obrazovne reforme nastoje pomoći unapređivanju kvalitete, učinkovitosti i djelotvornosti obrazovnog sustava, pri čemu su institucionalne promjene povezane uz određene ideje i vrijednosti. Njima se nastoji očuvati ono što je bilo dobro u prijašnjem sustavu i promijeniti ono što je bilo loše. Ključno je tko odlučuje o promjenama, tko ima najveću korist od toga i tko to plaća. Te promjene odnose se na sve razine obrazovnog procesa i utječu na dionike u tom procesu: učenike/studente/polaznike, nastavnike, roditelje, administratore, članove zajednice. Reformske promjene trebaju se odnositi na sve institucionalne razine odlučivanja i organiziranja obrazovanja te na provedbe kurikuluma, procjenjivanja i ocjenjivanja, profesionalni razvoj i financiranje obrazovanja.

obrazovni dopust (*educational leave*) - odsutnost s posla odobrena zbog obrazovanja ili osposobljavanja.

obrazovni pokazatelji (*education indicators*) - pokazatelji o obrazovnim obilježjima i razinama do kojih se dolazi sustavnim praćenjem, što čine stručne ustanove.

obrazovno posredovanje (*educational brokering*) - informiranje i savjetovanje u vezi s raspoloživim obrazovnim sadržajima.

obvezno obrazovanje (*compulsory education*) - obrazovanje obvezno za sve čiji su minimalni standardi i minimalno trajanje određeni zakonom. Trajanje obveznog školovanja razlikuje se od zemlje do zemlje.

odrasla dob (*adulthood*) - razdoblje u ljudskom razvoju između adolescencije i starije dobi. Biti odrastao u našoj kulturi uključuje brak, profesiju, samostalnost, odgovornost.

odrasli pripravnik (*adult trainee*) - odrasla osoba koja sudjeluje u kooperativnom školskom programu pripravništva u struci po vlastitom izboru, osim onog osposobljavanja koje se provodi neposredno nakon završetka inicijalnog ciklusa obrazovanja prije ulaska u svijet rada.

odrasli učenik / student (*adult student*) - osoba koja sustavno pohađa školu, odnosno studij nakon završetka inicijalnog ciklusa obrazovanja. Ako je riječ o redovnom učeniku (studentu), tada je ta osoba imala stalno zaposlenje prije nego se vratila u obrazovanje, a ako je riječ o izvanrednom učeniku (studentu), tada će ta osoba biti zaposlena i za vrijeme obrazovanja (studija). No, takvo određenje odraslog učenika (studenta) nije jednako prihvaćeno - različite zemlje na različite načine definiraju odraslog učenika. Tako se u Engleskoj obično koristi samo za starije od 19 godina, u Španjolskoj ili Portugalu to može biti osoba stara 16 godina ako se zaposlila itd.

okviri znanja (*frameworks of knowledge, franc. arbres de connaissances*) - inicijativa u Francuskoj koja se temelji na postavci da svatko ima određena teoretska i praktična znanja izvan stručnih kvalifikacija, koja se provjerom mogu certificirati. Pojedini se certifikati skupljaju da bi se dobili „osobni kurikulumi” pojedinca, koji se dalje grupiraju da bi se dobili „okviri znanja” u kojima će biti evidentirano ukupno teoretsko i praktično znanje skupine, tvrtke, razreda, regije.

oluja ideja (*brainstorming*) - spontani sustav kreacije ideja, naziv tehnike vođenja grupnog rada čiji je cilj da se do rješenja nekog problema dođe spontanom idejama, mislima i asocijacijama sudionika. U ograničenom vremenu (od 20 do 45 minuta) grupa od 10 do 15 sudionika potiče se na kreiranje što više ideja i njihovih međudnosa. Karakteristično je za tu metodu da se kritika i vrednovanje ideja nikada ne obavljaju za vrijeme sastanka, nego kasnije. Vrijednost je brainstorminga kao metode u tome što pravilno vođen skupni rad može rezultirati brojnim idejama u kratkom razdoblju, ponajprije zbog lančane asocijacije, kada se jedna ideja pojavi kod jednog sudionika, nju istodobno slijedi nova ideja dotičnog sudionika, ali i drugih sudionika. Njome se također ostvaruje stimulacija suparništvom (kompetitivni čimbenik), ali i stimulacija pozitivnom potvrdom ideja.

opća pismenost odraslih (*general adult literacy*) - rezultat obrazovne aktivnosti za sve odrasle osobe koje su usredotočene na temeljnu pismenost (sposobnost čitanja, pisanja, računanja) i nisu posebno usredotočene na jedno područje, kao što su specijalizirani programi (primjerice obiteljska pismenost, pismenost na radnom mjestu, ESL i slično).

općeživotno učenje (*lifewide learning*) - bilo koji vid formalnog, neformalnog ili informalnog učenja koji se odvija u individualnim, društvenim ili profesionalnim aktivnostima u svim fazama života i obuhvaća najrazličitije programe i sadržaje. Ujedno predstavlja i važnu dimenziju cjeloživotnog učenja.

operativni seminar (*operational seminar*) - sastanak stručne skupine radi istraživanja, proučavanja i inovacije - primjerice, susret stručne skupine koja radi na dizajnu, provedbi i evaluaciji nekih programa obrazovanja odraslih.

opismenjavanje (*literacy education*) - pomaganje nekoj osobi da stekne osnovne kompetencije iz elementarne pismenosti: naučiti nekoga čitati, pisati i računati.

organizacija koja uči (*learning organisation*) - organizacija u kojoj unutar radnog okruženja svi uče, svi (individualno i kolektivno) rade na osobnom razvoju i učenje je jedna od ključnih vrijednosti.

organizator osposobljavanja (*training provider*) - svaka organizacija ili pojedinac koji nude organiziranje osposobljavanja. To mogu biti specijalizirane organizacije za takve usluge, ali to može raditi i svaki poslodavac koji tu djelatnost ima kao sporednu aktivnost.

organizacijski razvoj (*organizational development*) - proces kojim organizacija razvija vlastite potencijale i potiče rast i promjene u strukturi, funkcijama i međuljudskim odnosima unutar sebe da bi bila djelotvornija u provedbi vlastite misije i vizije (povećanje produktivnosti, djelotvornosti, učinkovitosti).

orijentacija na učenika (*learner orientation*) - koncepcija koja fokus obrazovanja odraslih pomiče s polaznika ustanova za obrazovanje odraslih na individualne osobe koje uče, a ta individualizacija vodi afirmaciji samooorganizacije učenja i neovisnom učenju.

osiguranje kvalitete (*quality assurance*) - sustav čija je svrha osiguravanje visokih standarda u obrazovanju. To je stalan proces vrednovanja (ocjenjivanja, praćenja, jamstva, održavanja i poboljšanja) kvalitete obrazovnog sustava, organizacija i programa. Kao regulatorni mehanizam, osiguranje kvalitete bavi se odgovornošću i poboljšanjem, pružajući informacije i prosudbe putem dogovorenog i konzistentnog postupka i utvrđenih kriterija. Osiguranje kvalitete često se smatra dijelom upravljanja kvalitetom.

osnaživanje (*empowerment*) - proces jačanja političke, socijalne ili ekonomske snage pojedinaca i zajednica, često uključuje razvoj pouzdanja u vlastite potencijale. Može se odnositi na proces osnaživanja prava građana s ciljem da poduzimaju inicijative za oblikovanje vlastita života i života svoje zajednice ili društvenih, gospodarskih, socijalnih i političkih događaja, ali i na razvoj znanja, umijeća i sposobnosti koje učeniku omogućuju da nadzire i razvija vlastito učenje.

osnovna kvalifikacija (*basic qualification*) - posjedovanje sposobnosti i osposobljenosti za obavljanje osnovnih (temeljnih) poslova u određenoj djelatnosti.

osnovno obrazovanje (*basic education*) - obrazovanje usmjereno stjecanju primarnog znanja i vještina potrebnih za život u društvu. Obrazovanje koje je besplatno i obavezno za sve. Cilj su osnovnog obrazovanja razvoj znanja i vještina za život u društvu te osnovna obrazovna podloga.

osnovno obrazovanje odraslih (*adult basic education*) - obrazovanje odraslih u pogledu temeljnih znanja kao što su pismenost i računanje, društvenih i životnih vještina te razumijevanja života u zajednici, potrebnih za odgovorno sudjelovanje u društvu. Osnovno obrazovanje odraslih ima prije svega kompenzacijsku zadaću nadoknađivanja propuštenog i uključivanja polaznika u sustav cjeloživotnog učenja. Cilj je nastavnog plana i programa za osnovno obrazovanje odraslih unaprijediti temeljnu pismenost i životne vještine u svim područjima obrazovanja. Osnovne su zadaće: podizanje opće obrazovanosti odraslih do razine osnovne škole, osposobljavanje za samoupravljlivo i samostalno učenje kao osnove za cjeloživotno učenje, usporedno osposobljavanje za prvo zanimanje i stjecanje uvjeta za mogući nastavak obrazovanja u srednjem školstvu. Odnosi se na područja primarnog znanja, primjerice pismenost i korištenje brojeva, društvene i životne vještine te razumijevanje života zajednice, a važno je i za odgovorno sudjelovanje u društvu.

osposobljavanje (*training*)

1. Sustavno poučavanje koje razvija kompetencije potrebne za primjereno izvršavanje određenih zadaća. Rezultat su vježbanja socijalnih, kognitivnih ili motoričkih vještina. Najčešće je povezano uz stručne i praktične vještine. Razlikuje se od obrazovanja. Za isto značenje koriste se i termini izobrazba, obuka i trening.
2. Osposobljavanje kao uža pojam samo je jedan od oblika obrazovanja (npr. osposobljavanje kao dio obrazovanja odraslih u hrvatskom Zakonu o obrazovanju odraslih).
3. Stjecanje teorijskog i praktičnog znanja potrebnog za obavljanje jednostavnijih poslova u nekom zanimanju putem kraćih programa. Provođi se nakon obveznog obrazovanja.

osposobljavanje instruktora / nastavnika u programima osposobljavanja (*training of trainers*) - teoretsko ili praktično osposobljavanje instruktora, odnosno nastavnika u osposobljavanju. Može biti namijenjeno profesionalnim ili povremenim instruktorima (nastavnicima), a pokriva širok raspon vještina, od specifičnog znanja iz područja o kojem se radi, obrazovnih, psiholoških i socioloških vještina do organizacijskih vještina i upoznatosti sa svijetom rada. Uključuje i osposobljavanje za osmišljavanje, organizaciju i implementaciju nastave te osposobljavanje u vezi sa sadržajem konkretnih aktivnosti osposobljavanja.

osposobljavanje na radnom mjestu (*on-the-job training*) - razni oblici osposobljavanja na radnom mjestu, obično kratko instruiranje za rukovanje nekim strojevima, uređajima, alatima. Može se kombinirati s osposobljavanjem izvan radnog mjesta

osposobljavanje unutar poduzeća (*in-company training*) - strukovno osposobljavanje djelatnika poduzeća u poslovnim prostorima poduzeća.

osposobljavanje izvan radnog mjesta (*off-the-job training*) - osobe koje treba osposobiti napuštaju radno mjesto, radne prostore i odlaze na određeno vrijeme u neku obrazovnu ustanovu koja organizira obrazovanje.

osposobljavanje za doličan posao (*training for decent work*) - budući da je pravo na doličan posao jedno od

temeljnih ljudskih prava, pravo na strukovno obrazovanje i osposobljavanje također je sastavni dio tog prava. No, s druge strane, strukovno obrazovanje i osposobljavanje može pridonijeti lakšem ostvarenju tog temeljnog prava, pa se u tom smislu može govoriti o osposobljavanju za pristojan posao.

osposobljavanje zaposlenika (*inservice training*) - osposobljavanje koje se odnosi na stručno usavršavanje zaposlenih s ciljem poboljšanja vještina i kvalifikacija koje se odnose na njihovo radno mjesto. Obavlja se nakon što zaposlenik već dobije svoje radne zadatke i odgovornosti. Obično se provodi tijekom prekida dnevnog radnog rasporeda.

osposobljavanje za vođenje (*leadership training*) - sustavno organizirano osposobljavanje voditelja (ravnatelja škola, voditelja tvrtki itd.). Sustavno stjecanje voditeljskih kompetencija.

osposobljavanje za životne vještine (*livelihood skills training*) - stjecanje za život važnih kompetencija sustavnim osposobljavanjem. Obično su to kompetencije važne za način prehrane, sprečavanje prenošenja bolesti, djelotvorniju proizvodnju hrane u danim uvjetima, učenje o zarađivanju za svakodnevni život i slično.

osvješćivanje (*conscientization*) - obrazovni proces usmjeren na podizanje svijesti i kritičke procjene vlastite situacije, a odnosi se na marginalizirane osobe i skupine, da bi lakše poduzele korake koji vode ostvarenju osobne slobode i preuzimanju kontrole nad vlastitom sudbinom. Najčešće su to nepismene osobe koje žive u oskudici pa je njihovo opismenjavanje povezano s društvenim osvješćivanjem.

otvorena metoda koordinacije (*open method of coordination*) - metoda koja služi kao sredstvo širenja najboljih iskustava i postizanja većeg stupnja približavanja glavnim ciljevima Europske unije, a temelji se na dobrovoljnoj suradnji zemalja članica. Riječ je o potpuno decentraliziranom pristupu koji koristi razne oblike partnerstva i stvoren je da bi se zemljama članicama Europske unije pomoglo da postupno razviju odgovarajuću vlastitu politiku. Uvodi instrumente, primjerice pokazatelje, razrađene kriterije te komparativne metode za korištenje najboljih iskustava, povremeno praćenje, evaluaciju te međusobne procese učenja. U obrazovanju se najčešće koristi metoda učenja od drugih obrazovnih sustava.

otvorena škola (*open school*)

1. Ustanova namijenjena omogućavanju pristupa odraslima obrazovanju na sekundarnoj i tercijarnoj razini, a ispod razine visokog obrazovanja. Ne postoje akademski preduvjeti koji trebaju biti zadovoljeni za pohađanje programa. Poučavanje se odvija dopisno, putem radija ili televizije te neposrednom nastavom.
2. Škola za mlade ili odrasle koja ne radi prema programima državnih (javnih) škola, koje ponekad koriste i epitet „alternativne škole”. Škole koje su otvorene za ideje i preferiraju iskustveno učenje, projektnu nastavu, nastavu izvan školske zgrade. Osnovno je obilježje školskih kurikuluma otvorenost i fleksibilnost.

otvoreno obrazovanje (*open education*) - koncepcija koja zagovara mogućnost svih odraslih osoba da mogu pristupiti te se kasnije vratiti obrazovanju i osposobljavanju na svim razinama, od osnovnog do visokog obrazovanja.

otvoreno učenje (*open learning*) - oblik učenja koji nije ograničen nikakvim strogim propisima ni programima, nego osobe koje uče stječu znanje, vještine i razvijaju kompetencije dinamikom koja njima odgovara i unutar vremenskog razdoblja koje same odrede.

otvoreno sveučilište (*open university*) - termin potječe iz Ujedinjenog Kraljevstva početkom 1970-ih, nastao je na temelju vizije Michaela Younga (Lord Young of Dartington), a znači ustanovu osnovanu radi dostupnosti visokog obrazovanja što širem kruga odraslih. Za upis se ne postavljaju zahtjevi u smislu formalnih akademskih kvalifikacija, a poučavanje se provodi dopisno, uz korištenje radija i televizije te uz osobne konzultacije i poduku. Uključuje programe koji vode stjecanju diplome, ali i one koji ne vodi njenom stjecanju.

P

Pakt o stabilnosti jugoistočne Europe (*Stability Pact for South-Eastern Europe*) - proces s ciljem postizanja trajnog mira i stabilnosti, poticanja razvitka u jugoistočnoj Europi i uključenja zemalja tog prostora u europske i šire integracije različitim oblicima jačanja regionalne suradnje.

participativno istraživanje (*participatory research*) - istraživanje u kojem istraživane socijalne skupine i njihovi članovi nisu samo objekt promatranja, nego i aktivni sudionici. Omogućuje aktivno sudjelovanje ljudi u procesu učenja o njihovim potrebama i mogućnostima te u akcijama koje je potrebno provesti da bi se dogodila promjena. Metodologija participativnog istraživanja dobar je način da se istraže problemi, posebno problemi marginaliziranih i potlačenih. Taj pristup ne uzima samo osobe u njihovim pasivnim ulogama davatelja informacija, nego potiče i njihovu aktivnu ulogu u tijeku istraživanja.

participativna metoda (*participatory method*) - termin koji označava niz aktivnosti i postupaka što se koriste u obrazovanju i namijenjeni su promoviranju i aktivnom uključivanju polaznika. Pri korištenju tih metoda pretpostavlja se facilitirajuća uloga nastavnika i aktivna uloga polaznika.

participativno poučavanje i učenje (*participatory teaching and learning*) - interaktivno ili participativno učenje oponaša prirodni proces učenja u kojem dijete uči o tome kako se ponašati u društvu. To uključuje promatranje, oblikovanje i socijalnu interakciju. Uključuje različite metode poučavanja (oluju ideja, igranje uloga, rasprave, studije slučajeva itd.).

pedagogija (*pedagogy*) - društvena znanost, znanost o odgoju, a ponekad se određuje i kao znanost o odgoju i obrazovanju. Češće se misli na odgoj i obrazovanje djece i mladih jer se znanost koja proučava obrazovanje odraslih označava izrazom andragogija. Pedagogija nastoji znanstvenim metodama objasniti proces odgoja i obrazovanja, bez obzira na to gdje se događa (u školi, obitelji, izvanškolskim ustanovama itd.), zatim na temelju tih objašnjenja regulirati i predviđati događanja u tom procesu. Rezultat tih proučavanja različite su teorije odgoja, obrazovanja ili nastave. Engleski pojam *education* prevodi se na različite načine, ovisno o kontekstu, pa označava ponekad pedagogiju kao znanost, a često i odgoj te odgoj i obrazovanje kao procese.

permanentno osposobljavanje (*permanent training*)

1. Programi osposobljavanja namijenjeni obrtnicima koji žele biti privatnici, pa žele steći kvalifikacije potrebne za bavljenje obrtom, ili su već na rukovodećim položajima pa žele steći nove vještine te ostati u toku s najnovijim razvojem unutar njihovog područja (primjerice u Belgiji).
2. Upotrebljava se u značenju kontinuiranog strukovnog osposobljavanja.

permanentno obrazovanje (*permanent education*) - koncepcija razvijena 1970-ih godina u okviru Vijeća Europe po kojoj bi obrazovanje trebalo biti kontinuirani, cjeloživotni proces; permanentni proces razvoja znanja i vještina pri čemu stjecanje znanja i vještina ima smisla samo ako se dovede u vezu s iskustvom, postignućima i praksom. Može se shvatiti kao početak, odnosno razvojna faza onoga što danas nazivamo cjeloživotnim učenjem. Koncepcija je naročito razvijena u Francuskoj, pa se *education permanente* često koristi kao sinonim za cjeloživotno obrazovanje.

pismenost (*literacy*) - pojam koji označava, prije svega, kompetencije u području čitanja i pisanja i ponekad računanja, no u novije vrijeme se uz vještine pisanja, čitanja i računanja uključuju i osposobljenost za čitanje s razumijevanjem, vještine komuniciranja, znanja stranih jezika i korištenja suvremenih informacijskih i komunikacijskih tehnologija, koje omogućuju kvalitetno razumijevanje prirodnih i društvenih zbivanja, osposobljenost za rješavanje problema, vještine i spremnosti za timski rad, prihvaćanje drugih i drugačijih te osposobljenost za trajno učenje. Pismenost znači sposobnost raspoznavanja, razumijevanja, interpretiranja, stvaranja, komuniciranja i računanja korištenjem tiskanih i pisanih materijala povezanih s različitim kontekstima. No, treba istaknuti da se precizna definicija pismenosti razlikuje od zemlje do zemlje, od organizacije do

organizacije. Danas se govori o više dimenzija pismenosti (čitalačka, dokumentacijska i numerička pismenost), koje ne moraju biti sve jednako razvijene. Osim opće pismenosti, govorimo i o raznim drugim vrstama pismenosti (informatička, matematička, znanstvena, metodološka, ekološka itd.).

pismenost na radnome mjestu (*workplace literacy*) - opismenjivanje s ciljem stjecanja skupa vještina i sposobnosti zaposlenika za obavljanje radnih poslova i zadataka - od opće pismenosti do vještina vezanih uz konkretno radno mjesto (čitanje tehničkih uputa).

pismenost odraslih (*adult literacy*) - tradicionalno se odnosi na sposobnost odraslih da čitaju, pišu i govore vlastiti jezik. Suvremenija određenja (OECD) pod pismenošću odraslih podrazumijevaju sposobnost odraslih da razumiju i sposobni su koristiti informacije za djelovanje u ekonomiji i društvu. Pismenost kao posebna sposobnost i način djelovanja kojim se omogućuje razumijevanje i korištenje tiskanih informacija u dnevnoj aktivnosti kod kuće, na poslu i u zajednici da bi se mogli postići postavljeni ciljevi i razvoj znanja i osobnih sposobnosti. Pismenost odraslih odnosi se na fleksibilnost, zapošljivost, mogućnosti osposobljavanja i bolju participaciju u društvenom i političkom životu.

plaćeni obrazovni dopust (*paid educational leave*) - opravdani i dogovoreni izostanak s posla bez gubitka zarade da bi korisnik tog dopusta mogao sudjelovati u nekom programu obrazovanja ili osposobljavanja.

planiranje obrazovnih programa (*programme planning*) - niz aktivnosti koje uključuju definiranje ciljeva obrazovnog programa, izbor organizacijskih oblika za realizaciju, planiranje sredstava i metoda, definiranje metoda praćenja i vrednovanja te definiranje vremenskog i financijskog plana.

podupiratelj (*facilitator*) - voditelj koji pomaže učeniku ili grupi učenika da odrede svoje ciljeve učenja i odaberu strategiju za njihovo ostvarenje.

početno strukovno obrazovanje i osposobljavanje (*initial vocational education and training*) - strukovno obrazovanje koje se prvo provodi u redovnom obrazovnom sustavu, a obično prethodi ulasku u svijet rada i daljnjem strukovnom obrazovanju.

pokretljivost (*mobility*) - pokretljivost i sposobnost prilagođavanja novom okruženju polaznika obrazovnih programa, ali i radne snage unutar jedne države i između država. Najčešće uključuje kraći ili dulji boravak u drugoj državi zbog studiranja, radnog iskustva, drugih oblika učenja ili poučavanja.

političko obrazovanje (*political education*) - segment obrazovnog sustava kojemu je primarna zadaća pojedincima omogućiti stjecanje znanja, intelektualnih i participacijskih sposobnosti i stavova koji su preduvjet za uključivanje u političke procese u zajednicama u kojima žive.

politika obrazovanja odraslih (*adult education policy*) - politika obrazovanja odraslih dio je obrazovne politike (ili strategija unutar obrazovne politike) koja obuhvaća skup postupaka i odluka o tome kako koristiti sustav obrazovanja odraslih da bi se ostvarili poželjni društveni, ekonomski i politički ciljevi. Provodi se na državnoj i lokalnoj razini putem regulatornih aktivnosti (certificiranje, licenciranje, standardi i slično) i alokacijskih aktivnosti (ulaganje i raspodjela novca, vremena, ljudi i opreme). Kao strateški cilj mora imati podizanje svijesti, znanja i informiranosti o koncepciji cjeloživotnog obrazovanja, promociju te koncepcije, konkretnih oblika, programa, institucija, rezultata i drugoga.

politika cjeloživotnog učenja (*lifelong learning policy*) - pristup po kojem je cjeloživotno učenje predmet zasebne javne politike. Ta je politika šira od obrazovne, a uključuje elemente socijalne, gospodarske i kulturne politike, pri čemu se ona shvaća kao *policy*, to jest ciklus koji se sastoji od definiranja problema, utvrđivanja alternativnih odgovora, vrednovanja opcija, odlučivanja, implementacije i vrednovanja rezultata, a čije je stvaranje određeno s tri elementa: vlast (specifično određena u globalizacijskim i integracijskim procesima),

ekspertiza (ekspertna tijela koja utvrđuju problem i predlažu rješenja) i poredak (zajedničko razumijevanje načina na koji će različiti sudionici sudjelovati u pojedinim aktivnostima). Posljednjih godina politike cjeloživotnog učenja dobivaju sve važnije mjesto u javnim politikama, tako su primjerice u Europskoj uniji prepoznate kao jedan od ključnih instrumenata za ostvarenje njenih ciljeva, kao što su strateški ciljevi određeni Lisabonskom deklaracijom.

polaznik zrele dobi (*mature student*) - odrasla osoba koja je redovni student; odnosi se na osobu koja je završila inicijalni ciklus redovnog obrazovanja, pa je provela nekoliko godina baveći se nekom drugom aktivnošću prije nego što se uključila u program koji sada pohađa.

polivalentno udruženje (*association polyvalente*) - francuski izraz za privatnu organizaciju koja nudi široku paletu društvenih aktivnosti, za razliku od onih koje nude samo specijalizirane aktivnosti, primjerice dramske grupe, glazbene ili filmske klubove i drugo.

pomagač pri učenju (*learning facilitator*) - bilo koja osoba koja radi na pripremi poticajne okoline za učenje, koja savjetuje, usmjerava i daje povratne informacije tijekom učenja i tako pomaže osobi koja uči u stjecanju znanja i vještina.

porez za financiranje osposobljavanja (*training tax*) - novčana obveza propisana poslodavcima namijenjena za (su)financiranje osposobljavanja zaposlenika.

posebni diplomski program (*special degree programme*) - sveučilišni program prilagođen potrebama odraslih studenata koji se upisuju na temelju prethodnog akademskog obrazovanja, životnog iskustva i neovisnog učenja više nego na temelju formalnih sveučilišnih ocjena. Termin koji se koristi u SAD-u.

poslijesrednjoškolsko (nevisokoškolsko) obrazovanje (*post-secondary non tertiary education*) - obrazovanje nakon srednjeg koje nije ni više ni visoko (ISCED 4 prema Međunarodnoj klasifikaciji obrazovanja - ISCED '97). Tu grupu čine svi programi koji se nastavljaju na srednje obrazovanje, a svrha im je usavršavanje i osposobljavanje za zanimanja i tržište rada ili za nastavak školovanja na višem i visokom obrazovanju. Obuhvaća populaciju koja je završila neki program srednjeg obrazovanja te u pravilu ulazi u programe za odrasle.

poslovno obrazovanje (*business education*) - područje obrazovanja koje razvija znanja, vještine, stavove i razumijevanja potrebna za uspješnu karijeru u administraciji unutar poslovnog sektora.

poučavanje odraslih (*adult teaching*) - proces u kojem nastavnici, voditelji, instruktori i ostali pridonose aktivnostima učenja odraslih. Aktivno sudjelovanje u planiranim aktivnostima trebaju biti srž metodologije poučavanja odraslih, primjerice rasprave, rješavanje problema, analiza stečenih iskustava i njihova primjena u radu ili životnim situacijama. Odrasli imaju potrebu za učenjem specifičnih stvari koje se odnose na život, stoga njihove potrebe i interesi trebaju biti polazišne točke za osmišljavanje aktivnosti.

poučavatelj-organizator (*tutor-organizer*) - jedna osoba, nastavnik u obrazovanju odraslih, koja organizira nastavne aktivnosti i sama neposredno pomaže u učenju ili instruirala polaznike.

povratno obrazovanje (*recurrent education*) - izraz koji označava jednu od globalnih strategija cjeloživotnog obrazovanja. Ta se koncepcija oslanja na praksu smjenjivanja rada i obrazovanja u životu neke osobe nakon završenog obveznog obrazovanja. Naime, nakon nekog razdoblja rada osoba se vraća u obrazovni proces da bi dopunila znanja i sposobnosti potrebne za djelotvornije obavljanje radnih zadataka.

predstojnik, nadstojnik (*warden*) - naziv kojim se ponekad označava ravnatelj obrazovne ili sociokulturne ustanove.

prekvalifikacija (*retraining*) - osposobljavanje koje omogućuje osobama pristup zanimanjima ili novim profesionalnim aktivnostima koji zahtijevaju vještine različite od onih koje posjeduju.

prenosivost (*transferability*) - odnosi se na relativne kapacitete prilagodbe i primjene rezultata određene politike, programa, projekta ili druge aktivnosti unutar novog konteksta. Među formalne čimbenike koji pridonose prenosivosti ubrajaju se dostupnost dokumenata na više jezika, upotreba generičke terminologije, jasni opisi sadržaja, primjena prihvaćenih standarda i mjerila itd.

prethodno učenje (*prior learning*) - znanja, vještine i kompetencije iz prijašnjeg necertificiranog obrazovanja ili osposobljavanja ili stečena na neki drugi način (na poslu, u slobodno vrijeme itd.).

prijelaz iz škole na radno mjesto (*transition from school or training to work*) - odlazak iz obrazovnog procesa u radni proces, odnosi se na razdoblje između završetka obrazovanja i ulaska na tržište rada

prilagodljivost (*adaptability*) - sposobnost organizacije i pojedinca da se prilagode novim tehnologijama, novim tržišnim uvjetima i novim stilovima rada.

pripravnik (*trainee*) - osoba koja se prvi put zapošljava u zanimanju za koje se školovala i osposobljava za samostalni rad u tom zanimanju.

pristup strukovnom obrazovanju i osposobljavanju (*access to vocational education and training*) - uvjeti, okolnosti (prilike) ili zahtjevi (kvalifikacije, razina obrazovanja, vještine ili radno iskustvo i drugo) koji određuju pristupanje ili sudjelovanje u obrazovnim institucijama ili programima.

priznavanje vještina i kompetencija (*recognition of competences*)

1. Formalno priznavanje vještina i kompetencija, čime se potvrđuje njihov službeni status. Potvrda može biti u obliku svjedodžbe, uvjerenja, kreditnih bodova, priznavanja stečenih kompetencija.
2. Socijalno priznavanje odnosi se na uvažavanje vrijednosti vještina i kompetencija, koje su priznali socijalni i gospodarski dionici.

proces učenja (*learning process*) - aktivnost koja se s jedne strane može odnositi na subjekta i dinamiku njegovog osobnog razvoja, a s druge strane na metode obrazovnih aktivnosti. Obrazovanje odraslih usredotočeno je upravo na međusobnu povezanost tih dvaju aspekta procesa učenja.

procjena obrazovnih potreba (*needs assessment*) - sustavna metoda kojom se utvrđuju obrazovne potrebe, društveni ciljevi i ciljevi učenja zaposlenika, lokalne zajednice i drugih.

procjena vještina i sposobnosti (*assessment of skills and competences*) - proces kojim se procjenjuju znanja, vještine i/ili kompetencija pojedinca u odnosu na unaprijed definirane kriterije (očekivanja od učenja, mjerenje ishoda učenja).

procjenjivanje / vrednovanje (*assessment*) - opći izraz koji objedinjuje sve metode ocjenjivanja/prosuđivanja izvedbe pojedinca ili grupe.

profesionalni razvoj (*professional development*)

1. Obrazovne aktivnosti za unapređivanje osobnih i interpersonalnih, poslovnih, profesionalnih i administrativnih kompetencija osoba. Omogućuju bolje obavljanje poslovnih aktivnosti i jačanje svijesti o socijalnim, političkim i ekonomskim čimbenicima u društvu.
2. Upotrebljava se kao sinonim za usavršavanje.

profesionalno obrazovanje i osposobljavanje (*professional education and training*) - svako obrazovanje i osposobljavanje koje priprema osobu za rad u određenoj profesiji, odnosno zanimanju. Iako srodno strukovnom obrazovanju i osposobljavanju, često se shvaća uže, pa se tim terminom većinom označava osposobljavanje

visokoobrazovanih zaposlenika iz neproizvodnih sektora (liberalne profesije) ili zaposlenika koji rade na zahtjevnijim poslovima u industriji, trgovini i slično.

profesionalno usmjeravanje (*vocational guidance*) - proces pružanja podrške pojedincima u sektoru zapošljavanja, odnosno razvoja karijere. Aktivnosti su usmjerene na pružanje pomoći pri odabiru zanimanja/ obrazovanja uzimajući u obzir individualne mogućnosti pojedinca i zahtjeve tržišta rada.

Program međunarodne procjene kompetencija odraslih (*Programme for the International Assessment for Adult Competencies - PIAAC*) - razvija se od 2004. godine u okviru OECD-a. PIAAC teži razviti strategije predviđanja potreba za određenim kompetencijama koje bi prepoznavale i mjerile razlike među promatranim zemljama. Definira kompetencije potrebne za ostvarivanje osobnog i društvenog uspjeha, procjenjuje utjecaj tih kompetencija na pojedinačni i ukupni socijalni i ekonomski položaj te pomaže razjasniti politička uporišta i sustave osposobljavanja koji bi mogli pridonijeti poboljšanju kompetencija. PIAAC će procjenjivati kompetencije pismenosti (jezične, matematičke, zdravstvene), zatim nove informacijsko-komunikacijske kompetencije, sposobnosti rješavanja problema i nekognitivnih vještina. Procjenjivat će kompetencije potrebne za rad na neizravan način, odnosno uz pomoć upitnika o potrebama poslodavaca.

Program međunarodnog ocjenjivanja znanja i vještina učenika (*Programme for International Student Assessment - PISA*) - program međunarodnog ocjenjivanja znanja i vještina učenika (PISA) koji zajedno razvijaju zemlje članice OECD-a s ciljem utvrđivanja stupnja do kojeg su učenici koji se bliže završetku obveznog obrazovanja prihvatili neka znanja i stekli kvalifikacije nužne za njihovo potpuno uključivanje u društvo. Prva PISA-studija napravljena je 2000. Nakon toga ocjenjivanje se provodi svake treće godine. Ispituju se čitalačka, matematička i prirodoslovna pismenost. Vlade žele pomoću rezultata studija provjeriti djelotvornost obrazovnog sustava kako bi mogle odrediti prioritete obrazovne politike.

Program za cjeloživotno učenje 2007.-2013. (*Lifelong learning programme 2007-2013*) - program Europske unije za obrazovanje i osposobljavanje namijenjen osobama u svim fazama cjeloživotnog učenja. Sastoji se od četiri sektorska programa: za predškolski odgoj, osnovno i srednje obrazovanje (Comenius), visoko obrazovanje (Erasmus), strukovno obrazovanje (Leonardo da Vinci) i obrazovanje odraslih (Grundtvig). Uz sektorske programe, Program za cjeloživotno učenje uključuje Transverzalni program (četiri ključne aktivnosti koje se odnose na suradnju u razvoju strategije, učenje jezika, informacijsku i komunikacijsku tehnologiju, diseminaciju rezultata) te program Jean Monnet, namijenjen institucijama koje se bave obrazovanjem i istraživanjem u području europskih integracija.

programi društvenog jamstva (*social guarantee programmes*) - obrazovni programi kojima država pomaže mladim osobama (od 16. do 21. godine) koje nakon proteka razdoblja obveznog školovanja nisu uspjele steći nikakvu svjedodžbu ili certifikat. Cilj je programa uključivanje mladih u svijet rada ili omogućavanje nastavka obrazovanja, a odvija se u obliku jednogodišnjeg ili dvogodišnjeg osposobljavanja, s posebnim programima predviđenima za učenike s posebnim potrebama (primjerice u Španjolskoj).

progresivno obrazovanje (*progressive education*) - pristup koji polazi od toga da se obrazovanje mora temeljiti na činjenici da čovjek najbolje uči u stvarnim situacijama. Nastalo je kao otklon od tradicionalnog kurikuluma koji je bio utemeljen u klasičnim pripremama za sveučilišne studije. Nasuprot tome, progresivno obrazovanje temelji se na iskustvu, demokratičnije je i usmjereno na budućnost. Najistaknutiji je predstavnik John Dewey, a taj pristup još je prisutan u američkim obrazovnim reformama.

proširena djelatnost knjižnice (*library extension*) - proširivanje usluga knjižnica na širok krug korisnika, ponekad osnivanjem posebnih odjela izvan središnje zgrade i mjesta djelovanja. Djelovanje je usmjereno na razvoj društvene zajednice i obrazovne programe.

proširena obrazovna djelatnost (*extension education*) - proširene aktivnosti obrazovnih ustanova i organizacija

na usluzi diversificiranim korisnicima u njihovoj regiji. To mogu biti kratki tečajevi, radijski i televizijski tečajevi, dopisni studiji, konferencije, radionice, savjetovanja i ostalo.

proširena obrazovna djelatnost u ruralnim područjima (*rural extension*) - programi obrazovanja iz područja poljoprivrede, veterine, zdravstva, planiranja obitelji itd. koji se provode u ruralnim područjima.

pučko sveučilište (*people's university*) - centar za sociokulturne aktivnosti i obrazovanje odraslih. To su neprofitne, javno kontrolirane organizacije čija je aktivnost usmjerena na cjelokupno stanovništvo, uz posebnu osjetljivost za marginalizirane i zapostavljene socijalne skupine.

putovi osposobljavanja (*pathway of training*) - široka grupa programa koja ima ista glavna obilježja (primjerice, trajanje, mjesto osposobljavanja, kvalifikacijsku razinu, itd.). Većina zemalja ima različite putove osposobljavanja. Osnovna je razlika između školskog i radnog osposobljavanja.

R

radničko obrazovanje (*worker's education*) - sustavan razvoj znanja, vrijednosti i vještina radnika (pripadnika radničke klase) koji im omogućuju djelotvorno ispunjavanje društvenih uloga, osobito u vezi sa sindikalnim djelovanjem.

radnik u obrazovanju odraslih (*adult education worker*) - organizator, administrator ili poučavatelj uključen u obrazovanje odraslih.

radnik u obrazovanju u zajednici (*community education worker*) - osoba koja radi na poticanju, organizaciji ili provedbi društvenih, rekreacijskih, kulturnih ili obrazovnih aktivnosti, izvan formalnog obrazovnog sustava te za osobe svih dobnih skupina, a s ciljem poboljšanja kvalitete života zajednice.

radioškola (*radio schools system*) - model ostvarenja nastave na daljinu u kojem je osnovni medij komuniciranja radio. Javlja se u ostvarenju raznih programa neformalnog obrazovanja (primjerice škola za roditelje, škola demokracije i slično), ali i kao dopuna raznim programima formalnog obrazovanja u okviru dopisnog obrazovanja ili nastave na daljinu.

razredi za starije građane (*classrooms for senior citizens*) - centri za sociokulturne aktivnosti i unapređenje života osoba starijih od 55 godina. Cilj im je potaknuti aktivnu uključenost tih osoba u život zajednice, sudjelovanje u kulturnim aktivnostima te osobni razvoj pojedinaca (primjerice u Španjolskoj).

razvoj odraslih (*adult development*) - slijed kontinuiranog odrastanja, sazrijevanja i promjena kroz različite faze odrasle i zrele dobi. Normalni razvoj karakteriziraju razdoblja stabilnosti i promjene u kojima se, zbog inkorporacije iskustvenog učenja tijekom životnog ciklusa, različiti događaji ne doživljavaju kao velike krize. Proučavanjem i istraživanjem razvoja odraslih edukatori dobivaju bolji uvid u njihov razvoj te tako mogu bolje razumjeti (odrasle) učenike i izići u susret njihovim potrebama te slijedu promjena i rasta tijekom različitih stadija odrasle dobi.

razvoj osoblja (*staff development*) - u području obrazovanju ovim se pojmom označava stalno razvijanje znanja i vještina nastavnika, administratora i ostalih zaposlenika u školi ili nekoj drugoj obrazovnoj ustanovi.

razvoj zajednice (*community development*) - širok termin koji se primjenjuje na ekonomske, kulturne, obrazovne, političke i civilne aktivnosti građana, organizacija i državnih organa da bi unaprijedili kvalitetu života u zajednici.

refleksivno obrazovanje odraslih (*reflexive adult education*) - razvojna faza njemačkog obrazovanja odraslih te određeno shvaćanje ciljeva i metoda u obrazovanju odraslih. Naglasak je na ulozi pojedinca koji uči i njegovoj sposobnosti kritičke prosudbe iskustva osobnog razvoja, uz kritički odmak spram općeg društvenog razvoja i postavljenih društvenih ciljeva. Taj pristup obrazovanju odraslih (prisutan posebno u Njemačkoj krajem 1990-ih godina) označava kritičku distancu spram *realističkih* koncepcija usmjerenih isključivo na obrazovanje odraslih kao oblik stjecanja kvalifikacija.

refleksivno učenje (*reflective learning*) - učenje s promijenjenom ulogom nastavnika te primjenom specifičnih metoda i tehnika prikladnih za poticanje iskustvenog učenja. Poučavatelj prestaje biti autoritet koji izvorna upravlja procesom učenja. Refleksivni polaznik stalno se osvrće na to što uči, kako uči, kako koristi naučeno, koje su njegove jake i slabe strane u učenju, koji su mu prioriteti u učenju, kako ih može postići te kako napreduje prema svojim obrazovnim ciljevima. Refleksivno je učenje povezano s vlastitim iskustvom, ali izlaganje određenom iskustvu ne pomaže i ne dovodi do novih znanja i stavova ako nije praćeno refleksijom. Jednako tako, refleksija nije moguća ako joj ne prethodi iskustveni doživljaj.

regulirana profesija (*regulated profession*) - profesionalna djelatnost ili skupina djelatnosti kod kojih su pristup i obavljanje tih djelatnosti zakonski ili administrativno uređeni, kao oblik zaštite posjedovanja specifičnih profesionalnih kvalifikacija.

rješavanje problema (*problem-solving*) - tehnika poučavanja u kojoj se koristi istraživanje i analiziranje određenih procesa pomoću kojih pojedinci stječu nova znanja i vještine. Polaznici su uključeni svojim analizama, sintezama i evaluacijama da bi zajedno riješili određeni problem.

S

sadržaj učenja (*learning content*) - teme i aktivnosti koje neka osoba ili grupa susreću (uče, obavljaju) u procesu učenja.

sadržajna područja u opismenjivanju odraslih [*content areas (in adult literacy)*] - niz programa dostupnih u opismenjivanju odraslih koji se mogu grupirati u opća i specijalizirana sadržajna područja. Opća su područja otvorena za sve odrasle i usredotočena su na unapređivanje osnovnih vještina pisanja, a posebni su programi usmjereni na određene grupe i usredotočene su na specifične sadržaje, primjerice obiteljsku i radnu pismenost i slično.

samoobrazovanje (*self-education*)

1. Obrazovanje samostalnim naporima osobe (samouk, autodidakt) bez formalnih poduka ili drugog oblika organizirane ili mentorske potpore poučavatelja. Važna je zadaća suvremene didaktike traženje djelotvornih strategija za osposobljavanje učenika za samoobrazovanje. Učenje istraživanjem i otkrivanjem, učenje rješavanjem problema te svi drugi oblici iskustvenog učenja mogu više pridonijeti osposobljavanju za samoobrazovanje od strategija tradicionalne nastave.
2. Obrazovanje na vlastiti trošak, polaznik sam snosi troškove obrazovanja.

samoostvarenje / samoaktualizacija (*self-actualization*) - proces pretvaranja urođenih potencijala pojedinca (dispozicija) u osobine ličnosti. Odnosi se na samorazumijevanje i vlastito prihvaćanje te usklađivanje ili integriranje vlastitih motiva. Osim procesa, može označavati i stanje do kojeg dolazi kao njegov rezultat.

samouka osoba (*self learner*) - osoba koja uči bez sustavne poduke druge osobe ili ustanove, bez drugih oblika organizirane potpore i izvan organiziranog obrazovnog programa (autodidakt). Samouki najčešće uče iz knjiga, s web-stranica ili osobnim kontaktima.

samousmjerenom učenju (*self-directed learning*) - proces učenja kod kojeg pojedinci preuzimaju inicijativu, sami ili uz nečiju pomoć, za utvrđivanje svojih obrazovnih potreba, ciljeva učenja i resursa potrebnih za učenje te za izbor i implementaciju strategija učenja i evaluaciju ishoda učenja. Ima nekoliko važnih obilježja: (a) pojedinac preuzima više odgovornosti za odluke o obrazovnim nastojanjima; (b) ta aktivnost nastavlja se na osobine koje u određenoj mjeri postoje u svakom pojedincu; (c) ne znači da se nužno provodi u izolaciji; (d) osoba koja provodi samousmjerenom učenju treba biti sposobna prenositi znanja i vještine iz jedne situacije u drugu; (e) može uključivati različite aktivnosti i resurse: samovođeno čitanje, sudjelovanje u studijskoj skupini, elektroničke dijaloge, aktivnosti u području refleksivnog pisanja; (f) moguća je i učinkovita uloga nastavnika u samousmjerenom učenju - primjerice dijalog s polaznikom, osiguranje resursa, evaluacija rezultata itd.; (g) moguća je potpora institucija samousmjerenom učenju.

sektor (*sector*) - grupiranje profesionalnih aktivnosti na temelju njihove temeljne ekonomske funkcije, proizvoda, usluge i tehnologije.

sendvič-program (*sandwich course*) - programi u kojima se izmjenjuju blokovi usmjereni na učenje i nastavu te blokovi praktičnog rada i iskustvenog učenja. Jedan blok može trajati nekoliko dana, tjedana ili mjeseci. Termin *sendvič-program* najčešće se koristi u Velikoj Britaniji.

seoski koledž (*village college*) - u Ujedinjenom Kraljevstvu pojam se koristi za oblik obrazovnih centara (*community college*) u ruralnim područjima.

seoski komunalni centar (*rural community centre*) - ustanova koja djeluje kao središte kulturnih i obrazovnih aktivnosti u seoskom području.

simulacijsko osposobljavanje (*simulation training*) - osposobljavanje izvan rada u okruženju koje reproducira radnu situaciju i omogućuje uvježbavanje traženih znanja i vještina.

sindikalno obrazovanje (*trade union education*) - razni oblici obrazovanja i/ili osposobljavanja sindikalnih voditelja, ali i svih zaposlenika u kojem se zaposlenici (članovi sindikata) upoznaju s osobnim pravima i dužnostima te metodama zaštite vlastitih prava.

smanjenje intelektualnih sposobnosti (*intellectual deterioration*) - proces postupnog smanjenja intelektualnih sposobnosti pojedinca uzrokovan starenjem nakon dobi u kojoj pojedinac dostiže svoj intelektualni vrhunac, što je obično u kasnim dvadesetima.

socijalna promocija (*social advancement*) - pojam koji označava proces podizanja razine i unapređivanje uvjeta života i rada pojedinca ili skupine. Posebno se odnosi na radnike i unapređivanje njihovih životnih uvjeta. Bilo koje strukovno ili drugo obrazovanje može poslužiti tom cilju. Koristi se, primjerice, u Francuskoj.

socijalna uključenost (*social inclusion*) - uključivanje u društvene procese skupina i pojedinaca kojima prijete rizik od socijalnog isključivanja i onima kojima je otežan pristup zajedničkim dobrima, građanskim, političkim i socijalnim pravima. Teži se poduprijeti ravnomjerni razvoj i provedbu strategija politika uključivanja u čijem su središtu ranjive skupine društva. Reforma obrazovnih sustava jedan je od ključnih preduvjeta smanjivanja siromaštva i socijalne isključenosti. Ključno je unapređivanje dostupnosti različitih oblika cjeloživotnog učenja najranjivijim skupinama. U osnovi su politike socijalnog uključivanja usmjerene na tržište rada i stvaranje ekonomskih pretpostavki za uključivanje.

socijalni kapital (*social capital*) - karakteristike društvene organizacije, poput povjerenja, normi i mreža koje mogu poboljšati djelotvornost društva olakšavanjem koordiniranog djelovanja. Konceptijom socijalnog kapitala želi se izraziti ideja da postoje karakteristike zajednice koje mogu djelovati poput kapitala. Ako su rasprostranjene u zajednici u kojoj živimo, omogućuju nam da budemo produktivniji na nizu područja.

socijalno partnerstvo (*social partnership*) - u obrazovanju se socijalno partnerstvo odnosi na odnose između obrazovnih institucija, asocijacija poslodavaca, sindikata i struktura vlasti koji se ostvaruju u dijalogu o temeljnim dogovorima i ugovorima radi daljnjeg razvoja sustava obrazovanja, jačanja nacionalnih ljudskih potencijala, obrazovanja pojedinaca te omogućavanja ekonomskog prosperiteta.

sociokulturna animacija (*socio-cultural animation*)

1. Programi obrazovanja odraslih koji se provode na razini zajednice, a cilj im je potaknuti razvoj sposobnosti pojedinaca i skupina za sudjelovanje u oblikovanju društvene i političke stvarnosti u kojoj žive.

2. Oblik socijalnog obrazovanja (obrazovanja za korištenje socijalnih vještina i stjecanje uvida u društvene stavove i trendove) kombiniranog s kulturnim obrazovanjem. Najčešće se provodi u okviru lokalne zajednice, u klubovima i lokalnim kulturnim centrima u četvrtima ili susjedstvima koji imaju određene probleme. Kulturna i sociokulturna animacija koriste se za poticanje javnog života ljudi različitih dobi, socijalnih klasa i životnih stilova.

sociokulturno obrazovanje (*socio-cultural education*) - sociokulturne obrazovne aktivnosti za odrasle uključuju široki spektar kulturnih i obrazovnih aktivnosti te aktivnosti usmjerene na slobodno vrijeme i život zajednice. Usmjerene su na osobni razvoj i socijalne promjene s naglaskom na poboljšanje blagostanja. Cilj im je oblikovanje osobe, razvoj sposobnosti učenja, samoizražavanje i stjecanje znanja o posebnim područjima. Promoviraju aktivno i pasivno sudjelovanje u kulturi i umjetnosti.

sociologija obrazovanja odraslih (*sociology of adult education*) - znanstvena disciplina koja se bavi istraživanjem socioloških čimbenika koji utječu na sudjelovanje i učenje odraslih te posljedice procesa obrazovanja.

specijalizirane UN-ove agencije (*United Nations specialized agencies*) - međuvladine organizacije koje su na temelju UN-ove Povelje povezane s Vijećem za ekonomska i socijalna pitanja Ujedinjenih naroda, odnosno s UN-ovim programima, ostalim komisijama, odborima te ad hoc i sličnim tijelima. Specijalizirane agencije su: Međunarodna organizacija rada (ILO), Organizacija za prehranu i poljoprivredu (FAO), UN-ova organizacija za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO), Svjetska zdravstvena organizacija (WHO), Svjetska banka - World bank, Međunarodni monetarni fond (IMF), Međunarodna organizacija za civilno zrakoplovstvo (ICAO), Poštanska unija (UPU), Međunarodna unija za telekomunikacije (ITU), Svjetska meteorološka organizacija (WMO), Međunarodna pomorska organizacija (IMO), Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo (WIPO), Međunarodni fond za poljoprivredni razvoj (IFAD), UN-ova organizacija za industrijski razvoj (UNIDO), Svjetska trgovinska organizacija (WTO) i Svjetska turistička organizacija (WTO).

specijalizirano opismenjavanje odraslih (*specialized adult literacy*) - programi opismenjavanja koji se odnose na određenu skupinu i imaju specifično žarište, primjerice roditeljstvo, zapošljavanje, engleski kao drugi jezik i slično.

standardi obrazovanja odraslih (*adult education standards*) - dogovorene norme koje obrazovnoj organizaciji i obrazovnom procesu u toj organizaciji daju status prepoznatljive organizacije i procesa, bez obzira na nacionalne, etničke, kulturne, ekonomske i druge varijable. Kod standarda može biti riječi o nastavničkoj normi, broju polaznika, trajanju obrazovanja, znanjima i vještinama te kompetencijama koje polaznici trebaju prihvatiti, do tehničkih i administrativnih standarda važnih za rad kojima se upravlja obrazovnom ustanovom te kriterija za financijsku potporu. Standardi, pokazatelji njihova mjerenja i redovita evaluacija jasno su prisutni u europskim nastojanjima povezivanja obrazovnih politika. Obrazovni standardi koji se odnose na rezultate učenja opisuju ciljeve učenja u smislu kompetencija koje treba postići za određenu aktivnost u zanimanju. Određuju teorijsko i praktično znanje te elemente vještina određenog kurikuluma i način kako će se to provjeravati.

starenje, razvoj odraslih (*ageing, adult development*) - promjene koje se javljaju kod pojedinca tijekom života, protokom vremena. Odnosi se na multidimenzionalne procese fiziološke, psihološke i društvene promjene.

stil učenja (*learning style*) - ukupnost metoda rješavanja problema, razmišljanja i učenja koji najbolje odgovaraju nekoj osobi. Kao prepoznatljivi stilovi učenja spominju se auditivni, vizualni i kinestetički.

stopa napuštanja školovanja (*drop-out rate*) - broj ili postotak osoba koje napuste tečaj ili obrazovni program prije njegova završetka.

strategija učenja (*learning strategy*) - način ostvarivanja ciljeva učenja, primjerice učenje istraživanjem (*learning by research*), učenje otkrivanjem (*learning by discovery*), učenje aktivnim radom (*learning by doing*), iskustveno učenje (*learning by experience*) itd.

stručnjak za obrazovanje odraslih (*adult educator*) - osoba koja poučava, instruirala ili organizira obrazovanje odraslih. Također i osoba koja se bavi proučavanjem obrazovanja odraslih.

stručno vođenje / trening / coaching (*coaching*)

1. Metoda usmjeravanja, instruiranja ili osposobljavanja osoba, skupine ljudi ili organizacija s namjerom razvijanja njihovih potencijala za postizanje određenog cilja. Razvojem specifičnih vještina pomaže otkrivanju, razvijanju i oslobađanju ljudskih potencijala i kvalitetnijem osobnom, profesionalnom i poslovnom razvoju.

2. U poslovnom sektoru to je praksa osiguravanja savjeta pojedincima ili skupinama sa svrhom pomoći u prepoznavanju načina kako će povećati djelotvornost i učinkovitost svojeg poslovanja. Može se usmjeravati na unapređivanje rukovođenja, odgovornost zaposlenika, skupni rad, prodaju, komunikacije, strateško planiranje i dr.

strukovno obrazovanje i osposobljavanje (*vocational education and training - VET*) - obrazovanje i osposobljavanje usmjereni na stjecanje vještina i kompetencija korisnih na tržištu rada, uključujući tehničku i strukovnu nastavu i programe pripravnništva koji pridonose stjecanju strukovnih kvalifikacija koje priznaju ovlaštena državna tijela.

strukovno osposobljavanje odraslih (*adult vocational training*) - organizirano poučavanje za stjecanje novih strukovnih kompetencija u određenoj struci koje se nudi odraslima ili mladeži u dobi višoj od 16 godina. Osnovni je cilj promjena ili napredovanje u struci radi bolje zapošljivosti.

studijski / obrazovni centar (*study centre*) - ustanova u koju osoba koja sudjeluje u obrazovanju na daljinu može povremeno doći radi konzultacija, neposredne nastave i praktičnog rada.

studijsko putovanje (*study tour*) - putovanje koje se organizira s ciljem da se steknu iskustva koja ne mogu biti zamijenjena učenjem u školskim prostorima i uz pomoć raznih medija. U svakom studijskom putovanju razlikujemo tri etape: pripremu, ostvarenje (u trajanju od jednog do više dana) te vrednovanje. Studijska putovanja mogu biti individualna i skupna.

suradnja na području proširene obrazovne djelatnosti (*co-operative extension*) - koristi se u SAD-u za označavanje suradnje vlade i *land-grant* ustanova u svrhu dijeljenja praktičnih i korisnih informacija o poljoprivredi, kućanstvu i sličnom, putem demonstracija, publikacija i ostalih sredstava. Raspon tema je proširen da bi ljudi u ruralnim, ali i urbanim sredinama razvili vještine zadovoljavanja ekonomskih i društvenih potreba.

sustav rotacije posla (*job rotation scheme*) - model u kojem se kombiniraju obrazovanje, rad na nekom radnom mjestu (u industrijskoj proizvodnji) i tržište rada na neformalnoj i formalnoj osnovi osposobljavanja i obrazovanja. U Danskoj se provodi od 1990. tako da grupa zaposlenika neko vrijeme provede na osposobljavanju ili obrazovanju radi stjecanja boljih kvalifikacija, a u isto vrijeme na njihovo radno mjesto dolaze nezaposlene osobe radi radnog iskustva, koje im pak može pomoći u traženju stalnog posla.

sveučilišna ekstenza (*university extension*) - proširene aktivnosti sveučilišta putem kojih se omogućuje da

sveučilišni resursi budu dostupni odraslima koji žive u blizini i koji ne studiraju kao redovni studenti. Mogu uključivati različite programe za koje se dodjeljuju kreditni bodovi te za necertificirane programe. Započele su kao programi popularizacije znanosti i širenja znanja u širem krugu građana.

Š

škola za odrasle (*adult school*)

1. Ustanova za obrazovanje odraslih do razine visokog obrazovanja. Može uključivati srednjoškolsko opće obrazovanje, srednjoškolsko strukovno obrazovanje i osnovno obrazovanje odraslih.
2. Naziv privatnih udruženja u kojima osobe bez prisutnosti nastavnika zajedno uče ili raspravljaju (u Ujedinjenom Kraljevstvu).

T

T-skupina (*t-group*) - metoda učenja, najprije razvijena kao istraživačka, koja opisuje malu skupinu (obično od 5 do 15) sudionika koji u međusobnoj interakciji uče o sebi i o tome kakvi su učinci njihovih riječi i postupaka na druge osobe.

tečaj za odrasle (*adult course*) - specijalizirani tečajevi za različite potrebe odraslih (primjerice jezični, poslovni, informatički) koji mogu biti grupni ili individualni.

tečajevi (*courses*) - jedinice skupnog poučavanja u definiranom razdoblju (obično traju jedan semestar) posvećene određenoj temi, a provode se pod vodstvom jednog ili više nastavnika te imaju fiksno određenu skupinu polaznika.

tematski kurikulum (*theme-based curriculum*) - obrazovni kurikulum koji je dizajniran tako da se sadržaji odnose na teme vezane uz neposredne potrebe ili zahtjeve učenika (primjerice roditeljstvo, zaposlenje, zdravlje).

temeljne vještine (*basic skills*) - vještine potrebne svakoj osobi za sudjelovanje u suvremenom društvu, primjerice slušanje, govorenje, čitanje, pisanje i matematika.

temeljne vještine i znanja pismenosti (*core literacy skills / knowledge*) - osnovni obrazovni sadržaji koje poučavaju svi programi za opismenjavanje odraslih, a uključuju čitanje, pisanje i računanje.

temeljno osposobljavanje (*basic training*) - prva razina osposobljavanja za zanimanje ili radno mjesto, usmjerena na stjecanje temeljnih stavova, znanja i vještina u skladu sa zahtijevanim standardima. Sadržaj tog pojma promjenjiv je - što je društvo ekonomski, socijalno, politički i kulturno razvijenije i obrazovanije na višoj razini, to je kriterij određenja pojma viši. Donja je granica minimum i preduvjet daljnjeg obrazovanja, učenja i strukovnog osposobljavanja.

teorija smanjene angažiranosti (*disengagement theory*) - pokazuje kako se, približavanjem starije dobi, mijenja kvaliteta veze između pojedinca i ostalih članova društva, u smislu smanjene društvene interakcije pojedinca, manjeg broja i manje posvećenosti ulogama koje igra u društvu te rjeđe promjene tih uloga. Teoriju su osmislili Cumming i Henry 1960-ih.

tijelo za dodjelu certifikata (*awarding body*) - tijelo koje izdaje javne isprave i certifikate (diplome) koji dokazuju postignuća pojedinca na temelju standardiziranih postupaka procjene.

transfer inovacija (*transfer of innovation*) - proces koji se odnosi na prilagođavanje inovativnih rezultata

projekta, programa i drugih oblika aktivnosti te njihov transfer, testiranje i integriranje u javne i/ili privatne sustave i aktivnosti na lokalnoj, regionalnoj, sektorskoj, nacionalnoj ili razini zajednice, s ciljem zadovoljenja potreba novih ciljnih skupina i korisnika. Uključuje utvrđivanje i analizu zahtjeva ciljanih korisnika, selekciju i analizu inovativnog sadržaja koji bi trebao zadovoljiti te zahtjeve, prilagodbu kulturi, potrebama i zahtjevima potencijalnih novih korisnika, transfer i testiranje u novom kontekstu te integraciju u regionalne, europske i sektorske sustave i aktivnosti.

transfer osposobljavanja (*transfer of training*) - odnosi se na pojavu kad naučene vještine i znanja iz jednog područja olakšavaju ili otežavaju stjecanje i primjenu vještina i znanja iz drugog područja.

transformacijsko učenje (*transformative learning*) - označava proces tijekom kojeg osobe konstruiraju, vrednuju i ponovno formuliraju značenja svog iskustva. Tako osobe koje uče obrasce mišljenja dovode u vezu s osobnim iskustvom. Promjenom perspektive polaznik postaje svjestan svojih pretpostavki i predrasuda o svijetu. Promjenom misaonih obrazaca i perspektive postaje sklon novom mišljenju i shvaćanju.

treća dob (*third age*) - označava osobe koje su u pravilu u mirovini, osobe koje su završile radni vijek, primjerice starije su od 65 ili 70 godina, a povremeno se uključuju u neke obrazovne aktivnosti.

U

ubrzano strukovno osposobljavanje (*accelerated vocational training*) - metoda osposobljavanja ili usavršavanja radnika u svrhu zapošljavanja. Osposobljavanje se provodi izvan radnog mjesta, u što je više moguće realističnom industrijskom okruženju. Koriste se praktične i aktivne metode poučavanja, koje uz minimalno trajanje trebaju osposobiti radnike za odgovarajuću razinu izvođenja zadataka.

učenik (*learner*) - osoba koja uči, posebice osoba uključena u neki organizirani obrazovni proces (ustanovu). U obrazovanju odraslih koristi se češće izraz *polaznik*.

učenje (*learning*) - proces stjecanja znanja, vještina, stavova ili vrijednosti, a vodi do stjecanja novih oblika ponašanja.

učenje na daljinu (*distance learning*) - proces učenja u kojem je onaj tko uči fizički udaljen od poučavatelja, a odvija se putem komunikacijskih sredstva: dopisivanjem, radiom, TV-emitiranjem, telefonom, računalom ili nosačima slikovnog i zvučnog zapisa (video, CD). U poučavanju se koriste posebno pripremljeni materijali koji se šalju pojedincu ili skupini koja uči. Napredak učenika prati se pisanim ili snimljenim zadacima koji se šalju nastavniku, a on ih ispravlja i vraća.

učenje od kolega (*peer learning*) - proces suradnje u kojem kreatori i provoditelji politika ili drugih aktivnosti iz jedne zemlje uče iz iskustva svojih kolega iz drugih zemalja, izravnim kontaktom i praktičnom suradnjom, o implementaciji zadataka u područjima od zajedničkog interesa.

učenje odraslih (*adult learning*)

1. Proces stjecanja razmjerno trajnih promjena subjekta koje su rezultat njegovih psihičkih aktivnosti. Pod ovim pojmom ne podrazumijevamo promjene subjekta uzrokovane biološkim i fiziološkim promjenama te promjene uzrokovane različitim tvarima (sazrijevanje, starenje, umor, bolest, različite kemijske tvari...). Učenje je psihički proces pomoću kojega se događa svako obrazovanje, osposobljavanje i odgajanje. Može biti spontano, namjerno (organizirano) i nenamjerno. Postoje velike individualne razlike u aktivnostima kojima odrasli ljudi mijenjaju vlastito ponašanje da bi otklonili početno stanje neizvjesnosti. Kao i mladi ljudi, i odrasli uče različite repertoare i obrasce ponašanja. Jednako tako možemo govoriti o razlikama u uspješnosti učenja među odraslima, što pripisujemo brojnim uzrocima (početna intelektualna razina, mentalna kondicija, koncentracija,

motivacija...). S obzirom na navedeno, odraslima je potrebno davati više vremena za učenje, pomagati im, ohrabrivati ih i često im pružati povratne informacije o napredovanju.

2. Koristi se kao sinonim za obrazovanje odraslih, no učenje odraslih je širi pojam i uključuje oblike učenja koji se ne mogu svrstati u obrazovanje (informalno učenje).

učenje temeljeno na radu (*work-based learning*)

1. Učenje (općenito) koje se odvija unutar radnog okruženja.
2. Sve metode ili programi za osposobljavanje i usavršavanje zaposlenika na radnome mjestu.
3. Aktivnosti učenja uklopljene u radne aktivnosti (za razliku od posebnih programa osposobljavanja).
4. Praktična nastava.

učenje usmjereno na osobu (*person-centred learning*) - učenje u kojem su sadržaji poučavanja i obrazovni procesi određeni potrebama i željama polaznika koji aktivno sudjeluju u kreiranju i kontroliranju tog procesa.

ugovor o učenju (*learning contract*) - ugovor osobe koja uči i osobe koja poučava o sadržaju, kompetencijama, načinima i opsegu učenja. Kao sinonim koristi se i izraz „didaktički ugovor”, a koristi se i u smislu ugovora korisnika obrazovanih programa s davateljima usluga.

ugovor o obrazovanju (*education agreement*) - vrsta ugovora kojim se uređuju prava i obveze polaznika obrazovne aktivnosti i ustanove za obrazovanje o sadržaju, trajanju, mjestu te načinu provedbe programa i provjere znanja, te o cijeni, uvjetima za suspenziju ili isključenje iz programa i eventualnoj kompenzaciji (primjerice u Nizozemskoj).

umirovljeničko obrazovanje (*retirement education*) - obrazovanje za osobe koje su upravo umirovljene ili se pripremaju za umirovljenje. Usmjereno je na pripremanje i osposobljavanje tih osoba za promjene koje ih očekuju. Uključuje razmatranje fizičkih, socio-psiholoških i financijskih problema, a polaznike se potiče na pronalaženje aktivnosti koje će im ispuniti vrijeme, dobre su za zdravlje, pružaju zadovoljstvo i omogućuju umirovljenoj osobi da osjeti da još može imati korisnu ulogu u društvu.

unutarnja motivacija (*internal motivation*) - učenje motivirano iznutra, iz osobnih potreba/želja pozitivne naravi kao što su želja za uspjehom, ljubav prema učenju, osjećaj postignuća, ili negativne, primjerice strah od neuspjeha.

usavršavanje (*further training*)

1. Dodatno osposobljavanje na području djelatnosti u kojoj već postoji određena razina stručnosti, kompetencija.
2. Osposobljavanje s ciljem ažuriranja i stjecanja novih potrebnih znanja, vještina i/ili kompetencija.

usmjeravanje i savjetovanje (*guidance and counselling*) - usmjeravanje se odnosi na različite aktivnosti školskog i profesionalnog individualnog i skupnog informiranja. Cilj mu je pružiti pomoć pojedincu u odabiru odgovarajućeg zanimanja i radnog mjesta, odnosno obrazovnog programa. Uključuje i aktivnosti usmjerene k razvoju kompetencija za upravljanje karijerom.

Savjetovanje je proces tijekom kojeg se korisniku pomaže sagledati vlastite mogućnosti u svrhu donošenja odluke o najprimjerenijim izborima obrazovanja, rehabilitacije i zapošljavanja. Može biti individualno i skupno.

usmjeravanje karijere (*career guidance*) - službe i aktivnosti usmjerene na pomoć u izboru obrazovanja, osposobljavanja, zaposlenja i profesionalne karijere u skladu sa sposobnostima, osobinama ličnosti i zanimanjima te sa situacijom na tržištu rada u bilo kojem životnom razdoblju. Može se provoditi u školama, sveučilištima, ustanovama za osposobljavanje, zavodu za zapošljavanje, na radnom mjestu, u udrugama itd.

usmjereno učenje (*directed learning*) - obrazovna okružja koja karakteriziraju nastavnikova uloga stručnjaka i autoriteta, prenošenje znanja i pasivno učenje, standardizirani kurikulum i ovladavanje propisanim sadržajima.

usporedivost kvalifikacija (*comparability of qualification*) - mogućnost ustanovljavanja ekvivalentnosti razina i sadržaja formalnih kvalifikacija (certifikata ili diploma) na sektorskoj, regionalnoj ili međunarodnoj razini. Usporedivost kvalifikacija unapređuje mobilnost i zapošljivost pojedinca. Taj se termin ne smije miješati s “jednakošću kvalifikacija” (koja se odnosi na izjednačavanje vrijednosti diploma).

usredotočenost na učitelja (*teacher-centredness*) - usmjerenost programa ili načina poučavanja na učitelja; učitelji, poučavatelji su aktivniji od polaznika; aktivnost polaznika je svedena uglavnom na slušanje i gledanje, a učitelji poučavaju verbalnim metodama.

utvrđivanje kompetencija (*identification of competences*) - proces usmjeren na specificiranje i definiranje elemenata kompetencija koje posjeduju pojedinac ili skupina pojedinaca, odnosno kompetencija koje se vezuju uz određeni posao ili osposobljavanje, neovisno o načinu stjecanja kompetencija. Proces određivanja te specificiranja granica i sadržaja kompetencija.

V

valoriziranje učenja (*valuing learning*) - postupak promoviranja sudjelovanja u učenju (formalnom ili neformalnom) te ishoda učenja s ciljem podizanja svijesti o njegovoj suštinskoj vrijednosti, da bi se nagradilo učenje.

večernja škola (*night school*)

1. Naziv za oblik obrazovanja odraslih koji nudi obrazovne programe u večernjim ili noćnim satima.
2. Program obrazovanja odraslih koji nudi osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, uključujući strukovne, nestrukovne i rekreacijske aktivnosti.

večernji koledž (*evening college*) - u Sjevernoj Americi označava neovisne institucije ili odvojene jedinice sveučilišta ili fakulteta koje su proširile obrazovnu ponudu oblicima nastave koji se odvijaju u večernjim terminima, a namijenjeni su redovnim, ali i ostalim kategorijama studenata.

večernji tečaj, večernji razred (*evening course, evening class*) - oblik pohađanja nastave u večernjim satima, izvan uobičajenoga radnog vremena, čime se pohađanje omogućuje zaposlenima.

vijeće za obrazovanje odraslih (*adult education council*) - tijelo sastavljeno od predstavnika organizacija, javnih ili privatnih, uključenih u obrazovanje odraslih. Djeluje na nacionalnoj, regionalnoj ili lokalnoj razini; može imati izvršnu moć ili savjetodavnu ulogu u određivanju politike obrazovanja odraslih. Obično ima koordinacijsku funkciju te svojim članovima omogućuje da raspravljaju o temama od zajedničkog interesa.

vikend škola (*weekend school*) - obrazovni program koji se održava u dane vikenda, može biti i internatskog tipa. Vrijednost je vikend škole u tome što pruža kratko razdoblje intenzivnog učenja, a ne preklapa se s regularnim aktivnostima radnog tjedna. Koristi se i termin vikend tečaj (*weekend course*).

visoka narodna škola (*folk high school*)

1. Institucija za obrazovanje odraslih, uglavnom navečer, ali i tijekom dana, primjerice u Austriji, Njemačkoj, Nizozemskoj, Švicarskoj (*Volkshochschule*). Slične pučkim otvorenim učilištima u Hrvatskoj, nastale su kao nastavljajući pučkih, radničkih i narodnih sveučilišta.
2. Institucija obrazovanja internatskog tipa gdje se obrazuju mladi i osobe u ranim dvadesetima, na razini višoj od srednje škole, a nižoj od sveučilišne. Učilišta u tom obliku uglavnom se mogu naći u skandinavskim državama (primjerice *Folkehøjskole* u Danskoj).

visokoškolske institucije (*institutions of higher education*) - ustanove koje obavljaju djelatnost visokog

obrazovanja, znanstvenu, stručnu i umjetničku djelatnost (sveučilište, fakultet, sveučilišni odjeli, umjetničke akademije, veleučilište i visoke škole).

visokozadužene siromašne države (*heavily indebted poor countries - HIPC*) - skupina zemalja, od kojih je većina iz subsaharske Afrike, s visokom razinom siromaštva i zaduženosti, a koje udovoljavaju uvjete za dobivanje posebne pomoći Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke.

višestruke inteligencije (*multiple intelligences*) - teorija koju je razvio Howard Gardner o postojanju više različitih tipova inteligencije. On govori o sedam tipova inteligencije: vizualno-specijalna, verbalno-lingvistička, logičko-matematička, tjelesno-kinestetička, glazbeno-ritmička, interpersonalna i intrapersonalna. Te različite inteligencije odnose se na kognitivno, afektivno i fizičko (motoričko) područje. Iz teorije slijedi zahtjev za „obrazovanjem usredotočenim na pojedinca”, nasuprot ujednačenom kurikulumu. Učenik treba učiti uz pristup prilagođen tipu inteligencije u kojoj je najbolji, a s ciljem razvoja tipova inteligencije u kojima je slabiji.

vještina (*skill*) - vježbom, odnosno učenjem stečena sposobnost koju karakterizira naučen niz sustavno organiziranih operacija ili radnji koje pojedinac umije dovoljno dobro i dovoljno brzo izvesti s ciljem ostvarenja nekog zadatka. U kontekstu Europskog kvalifikacijskog okvira vještine su određene kao sposobnost primjene znanja i upotrebe propisanih načina rada za obavljanje zadaća i rješavanje problema, a mogu biti kognitivne (uključujući upotrebu logičkog, intuitivnog i kreativnog mišljenja) ili praktične (uključujući manualnu spretnost i korištenje metoda, materijala, alata i instrumenata).

vještina i znanje postupanja (*know how*) - praktična znanja, primjenjiva znanja; kompetentnost u nekom području; znati kako riješiti neki problem.

vještine svakodnevnog života (*life skills literacy*) - osposobljenost u životnim vještinama, sposobnost rješavanja raznih životnih problema, vođenje kućanstva, zapošljavanje, racionalno trošenje novca.

vještine osnovnih informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT) [*basic information and communication technology (ICT) skills*] - vještine potrebne za učinkovito korištenje osnovnih funkcija informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT). Neki autori ograničavaju doseg osnovnih ICT-vještina na samostalnost u obradi teksta i podataka, korištenju interneta i elektroničke pošte. Drugi uključuju hardverske vještine (spajanje uređaja, instalacija softvera, otklanjanje manjih kvarova) ili više softverske vještine (korištenje programa za izradu prezentacija, tabličnog kalkulatora, upravljanje datotekama i sl.).

volonterske udruge (*voluntary association*) - privatne, neprofitne organizacije čiji članovi pružaju svoje usluge s ciljem ostvarenja određenih obrazovnih ili sociokulturnih ciljeva.

vrednovanje informalnog / neformalnog učenja (*validation of informal/nonformal learning*) - postupak procjene i priznavanja širokog raspona znanja, *know-howa*, vještina i kompetencija koje ljudi stječu tijekom svog života unutar različitih okružja, primjerice obrazovanja, rada i slobodnog vremena.

vrlo važne vijesti dana (*very important news of the day - VIN*) - metoda koja se primjenjuje u obrazovanju odraslih, razvijena iz psihoterapijske, uglavnom se koristi za osposobljavanje menadžera, a usmjerena je na razvoj osobnosti i pregovaračkih vještina. Namijenjena je višednevnim programima obrazovanja odraslih, a temelji se na jednom načelu: na početku dana svaki sudionik predaje komad papira gdje navodi jednu *vrlo važnu vijest* koja se odnosi na prethodni dan u sklopu programa, te izvor informacije i podatak gdje je dobivena. Na kraju programa analiziraju se sadržaji tih vijesti te se tako može ustanoviti tok informacija između skupine i programa te između skupine i pojedinih nastavnika ili organizatora.

Z

zajednica (*community*) - skupina ljudi koja dijeli zajedničke interese, vrijednosti, resurse, potrebe, životne stilove ili aktivnosti. Može se odnositi na jedan lokalitet, ali u suvremenom značenju može biti i globalno rasprostranjena.

zajednica koja uči (*learning community*)

1. Zajednica koja općenito promovira kulturu učenja razvijanjem lokalnih resursa za učenje i pružanjem raznih vidova potpore i motivacije osobama i organizacijama koje u tome sudjeluju.
2. Zajednica učenja je skupina ljudi koji dijele zajedničke vrijednosti i aktivno je uključena u učenje, pri čemu članovi uče zajedno i jedan od drugog.

zajednica ustanova obrazovanja odraslih (*association of institutions of adult education*) - organizacijski oblik skupnog djelovanja ustanova koje se aktivno bave obrazovanjem odraslih i koje preko te organizacije javno zagovaraju interese svojih članica i interese cjelokupne djelatnosti obrazovanja odraslih.

zapošljivost (*employability*) - sposobnost i prilagodljivost koju osoba iskaže u pronalasku i zadržavanju posla te održavanju profesionalnih vještina. Zapošljivost ne ovisi samo o odgovarajućem znanju i vještinama osobe, nego i o poticajima te prilikama koje se nude osobi koja traži zaposlenje. Poticanje zapošljivosti uključuje omogućavanje nezaposlenima da steknu vještine i znanja koja se traže na tržištu rada.

zelena knjiga (*green paper*) - dokument o nekom pitanju na nacionalnoj ili međunarodnoj razini kojim se daje izvješće ili opisuje neki problem bez prijedloga za buduće aktivnosti. Služi za poticanje rasprave i uključivanje, konzultiranje različitih dionika. Prethodi bijeloj knjizi.

znanje (*knowledge*) - razvojno postignuće pojedinca koje nastaje učenjem, a očituje se kao smislen sustav prikladnih odgovora misaono-verbalnog i psihomotoričkog karaktera u situacijama na koje ne bi mogao odgovoriti bez učenja. U užem smislu odnosi se na informacije, odnosno činjenice koje je neka osoba prihvatila ili kojima raspolaže u okviru neke znanosti ili društva. Dakle, znanje ima individualnu i društvenu dimenziju. U širem smislu pojam „znanje” podrazumijeva i sposobnost primjene teorija, metoda, informacija za rješavanje nekih problema. Razlikuju se deklarativno znanje (poznavanje događaja, činjenica, generalizacija) i proceduralno znanje (poznavanje metoda, strategija, procedura, tehnika). U novije vrijeme pod tim se pojmom misli na ukupnost spoznaja kojima vladaju sve znanosti i ljudsko društvo (vidi: društvo znanja).

Ž

ženski studiji (*women's studies*) - studijski programi o specifičnom obiteljskom, društvenom i političkom položaju žena u suvremenom društvu i ulozi koju se žene u povijesti imale u društvenom, kulturnom, političkom i intelektualnom razvoju društva.

V. | DOKUMENTI

1. VIJEĆE EUROPE

Protokol Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, 1952.¹⁵ / Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1952

Članak 2. - Pravo na obrazovanje

Nikome neće biti uskraćeno pravo na obrazovanje. U obavljanju svojih funkcija povezanih s odgojem i poučavanjem država će poštovati pravo roditelja da osiguraju obrazovanje i poučavanje u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.

Article 2. – Right to education

No person shall be denied the right to education. In the exercise of any functions which it assumes in relation to education and to teaching, the State shall respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religions and philosophical convictions.

Europska socijalna povelja, 1961. / European Social Charter, 1961¹⁶

Članak 9. – Pravo na profesionalno usmjeravanje

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na profesionalno usmjeravanje, ugovorne stranke obvezuju se, prema potrebi, osigurati ili promicati službu koja će pomagati svim osobama, uključujući i hendikepirane, u rješavanju problema izbora ili napredovanja u zanimanju, vodeći računa o njihovim sposobnostima i mogućnostima zapošljavanja; ta pomoć mora biti besplatna za mladež, uključujući djecu školske dobi, i za odrasle.

Article 9 – The right to vocational guidance

With a view to ensuring the effective exercise of the right to vocational guidance, the Contracting Parties undertake to provide or promote, as necessary, a service which will assist all persons, including the handicapped, to solve problems related to occupational choice and progress, with due regard to the individuals characteristics and their relation to occupational opportunity: this assistance should be available free of charge, both to young persons, including school children, and to adults.

¹⁵Narodne novine, Međunarodni ugovori, 6/99

¹⁶Službeni prijevod: Narodne novine 172 iz M.u. 15/2002 od 23. 12. 2002.

Članak 10. – Pravo na profesionalnu izobrazbu

Radi osiguranja učinkovitog ostvarivanja prava na profesionalnu izobrazbu, ugovorne stranke obvezuju se:

1. osigurati ili promicati, kada je to potrebno, stručnu i profesionalnu izobrazbu svih osoba, uključujući i hendikepirane, uz savjetovanje s organizacijama poslodavaca i radnika, te omogućiti pogodnosti za pristup višem stručnom i sveučilišnom obrazovanju, poštujući jedino kriterij individualne sposobnosti;
2. osigurati ili promicati sustav naukovanja i druge sustave izobrazbe dječaka i djevojčica za različita zanimanja;
3. prema potrebi osigurati ili promicati:
  - a) odgovarajuće i lako dostupne pogodnosti izobrazbe odraslih radnika;
  - b) posebne mjere radi dodatne profesionalne izobrazbe odraslih radnika, koje iziskuje tehnički napredak ili novi trendovi u zapošljavanju;
4. ohrabrivati puno korištenje predviđenih pogodnosti pomoću odgovarajućih mjera, kao što su:
  - a) smanjenje ili ukidanje svih pristojbi ili troškova;
  - b) dodjela financijske pomoći u odgovarajućim slučajevima;
  - c) uključivanje u redovite radne sate vremena što ga radnik, na zahtjev poslodavca, provede na tečajevima dodatne izobrazbe;
  - d) jamstvo, odgovarajućim nadzorom i uz savjetovanje s organizacijama poslodavaca i radnika, učinkovitosti sustava naukovanja i svakog drugog sustava izobrazbe mladih radnika i, općenito, odgovarajuće zaštite mladih radnika.

Članak 15. – Pravo tjelesno ili duševno oštećenih osoba na profesionalnu izobrazbu i na profesionalnu i socijalnu rehabilitaciju

Radi osiguranja djelotvornog ostvarivanja prava tjelesno ili duševno oštećenih osoba na profesionalnu izobrazbu i na profesionalnu i socijalnu rehabilitaciju, ugovorne stranke obvezuju se:

Article 10 – The right to vocational training

With a view to ensuring the effective exercise of the right to vocational training, the Parties undertake:

1. to provide or promote, as necessary, the technical and vocational training of all persons, including the handicapped, in consultation with employers' and workers' organisations, and to grant facilities for access to higher technical and university education, based solely on individual aptitude;
2. to provide or promote a system of apprenticeship and other systematic arrangements for training young boys and girls in their various employments;
3. to provide or promote, as necessary:
  - a) adequate and readily available training facilities for adult workers;
  - b) special facilities for the retraining of adult workers needed as a result of technological development or new trends in employment;
4. to encourage the full utilisation of the facilities provided by appropriate measures such as:
  - a) reducing or abolishing any fees or charges;
  - b) granting financial assistance in appropriate cases;
  - c) including in the normal working hours time spent on supplementary training taken by the worker, at the request of his employer, during employment;
  - d) ensuring, through adequate supervision, in consultation with the employers' and workers organisations, the efficiency of apprenticeship and other training arrangements for young workers, and the adequate protection of young workers generally.

Article 15 – The right of persons with disabilities to independence, social integration and participation in the life of the community

With a view to ensuring the effective exercise of the right of physically or mentally disabled to vocational training, rehabilitation and resettlement, the Contracting Parties undertake:

1. poduzeti odgovarajuće mjere da se zainteresiranima pruži mogućnost profesionalne izobrazbe, uključujući, kad je to potrebno, specijalizirane javne ili privatne ustanove;

2. poduzeti odgovarajuće mjere radi zapošljavanja invalidnih osoba, naročito uz pomoć specijaliziranih ustanova, zaštićenim zapošljavanjem te mjerama koje će poticati poslodavce na zapošljavanje invalidnih osoba.

1. to take adequate measures for the provision of training facilities, including, where necessary, specialised institutions, public or private;

2. to take adequate measures for the placing of disabled persons in employment, such as specialised placing services, facilities for sheltered employment and measures to encourage employers to admit disabled persons to employment

Rezolucija o socijalnom napretku radnika dodatnim strukovnim osposobljavanjem, 1969./Resolution on social advancement of workers by further vocational training, 1969

2. Dodatno strukovno osposobljavanje

Važno je da mjere koje je potrebno poduzeti budu primjerene i prilagođene specifičnoj situaciji radnika.

Tim je mjerama potrebno osigurati:

- uspostavljanje programa dodatnoga strukovnog osposobljavanja
- organizaciju tečajeva
- određene povlastice pripravnicima.

(a) Program

Program treba obuhvaćati odgovarajuće tehničko osposobljavanje kojim bi se radnicima omogućila prilagodba tehnološkom napretku.

Uz to, program treba obuhvaćati i, ako je to potrebno, općeobrazovne predmete.

(b) Tečajevi

Tečajeve trebaju organizirati kvalificirana tijela. Tečajevi bi svojim trajanjem, karakteristikama i korištenim obrazovnim metodama trebali osiguravati djelotvorno dodatno strukovno osposobljavanje.

Tečajevi se trebaju događati unutar ili izvan tvrtke, bilo kao cjelodnevni ili poludnevni tečajevi. Isto tako, potrebno je primjenjivati suvremene metode poučavanja, primjerice programsku nastavu i «nastavu na daljinu» (primjerice: dopisni tečajevi, snimljene lekcije), pod uvjetom da postoji odgovarajuće jamstvo kvalitete poučavanja.

Tečajevi trebaju obuhvaćati različite stupnjeve. Uvjerenje se daje radnicima koji su završili stupanj tečaja za dodatno strukovno osposobljavanje.

2. Further vocational training

It is important that the measures to be taken should be adequate and adapted to the particular situation of the workers.

These measures should provide for:

- the establishment of a further vocational training programme;
- the organisation of courses;
- the granting of certain advantages to the trainees.

(a) Programme

The programme should include an appropriate technical training to enable the workers to adapt themselves to technological progress.

In addition, the programme should include, insofar as necessary, general educational subjects.

(b) Courses

Courses should be organised by qualified bodies. By their duration, the nature of curricula and the educational methods used, these courses should provide effective further vocational training.

These courses could take place either inside or outside the undertaking as full-time or part-time courses. Similarly, use should be made of modern methods of instruction, such as programmed education and “long-range” instruction (for example: correspondence courses, televised lessons), provided there are sufficient safeguards in respect of the quality of instruction. Courses should be organised at varying levels. A certificate should be given to the workers who have attained the further vocational training level of the course

Preporuka o zapošljavanju i razvoju – Poboljšanje kvalitete ljudskih resursa obrazovanjem i osposobljavanjem, 1971. /Recommendation 635 (1971) on employment and development - Improving the quality of human resources through education and training

Skupština,

1. primivši na znanje izvješća Odbora za gospodarstvo i razvoj (dokument 2886) te Odbora za kulturu i obrazovanje (dokument 2912), nakon okruglog stola u Rimu 26. i 27. studenoga 1970. godine o temi: “Zapošljavanje i razvoj – poboljšanje kvalitete ljudskih resursa obrazovanjem i osposobljavanjem”;

2. primivši na znanje izvješća Odbora za zdravstvena i socijalna pitanja o 4. seminaru o međunarodnoj volonterskoj službi održanom u Strasbourgu od 2. do 6. studenoga 1970. godine (dokument 2909);

3. uvjereni da države članice Vijeća Europe imaju odlučujući doprinos Drugom desetljeću Ujedinjenih naroda za razvoj, osobito preuzimajući konstruktivniju ulogu u programima aktivnosti te u istraživanjima koja provode različite specijalizirane agencije;

4. smatrajući da nevladine udruge jednako tako imaju važnu ulogu u suradnji na razvoju,

5. preporučuje Odboru ministara:

(a) da pozove vlade država članica da se pri sastavljanju svojih politika suradnje na razvoju oslanjaju na načela određena u Rezoluciji 476 (1971) u stavku 14., u Rezoluciji 477 (1971) u stavku 7. te u Rezoluciji 478 (1971) u stavku 11.;

(b) da uz izraz svoje političke podrške pošalje:

The Assembly,

1. Having taken note of the reports of its Committee on Economic Affairs and Development (Doc. 2886) and of its Committee on Culture and Education (Doc. 2912), following the Round Table held in Rome on 26 and 27 November 1970 on the theme : “Employment and development - Improving the quality of human resources through education and training” ;

2. Having taken note of the report of its Committee on Social and Health Questions concerning the 4th Seminar on International Voluntary Service held in Strasbourg on 2 to 6 November 1970 (Doc. 2909) ;

3. Convinced that the member States of the Council of Europe have a decisive contribution to make to the Second United Nations Development Decade, in particular by taking a more constructive part in the programmes of activity and in the research undertaken by the various specialised agencies ;

4. Considering that the non-governmental organisations have also got an important part to play in the field of development co-operation,

5. Recommends the Committee of Ministers:

(a) to invite the governments of member States, when drawing up their policies on development co-operation, to base themselves on the principles laid down in its Resolution 476 (1971) paragraph 14, in its Resolution 477 (1971) paragraph 7, and in its Resolution 478 (1971) paragraph 11;

(b) to transmit with an expression of its political support :

(i) Rezoluciju 476 (1971) Organizaciji za gospodarsku suradnju i razvoj (OECD), Ujedinjenim narodima i svim specijaliziranim agencijama i ostalim međunarodnim organizacijama koje su sudjelovale na okruglom stolu o zapošljavanju i razvoju u Rimu 26. i 27. studenoga 1970. godine, uza zahtjev da navedene organizacije objave svoje zaključke i prijedloge, kako bi ih Skupština mogla uzeti u obzir pri organizaciji sljedeće rasprave o suradnji na razvoju;

(ii) Rezoluciju 477 (1971.) OECD-u i UNESCO-u, uza zahtjev da navedene organizacije navedu svoje stajalište o osnivanju studijskih centara za primjenu obrazovanja na razvoj kojem mogu pridonijeti zemlje članice Vijeća Europe;

(iii) OECD-u prijedlog za osnivanje "Međunarodnog informacijskog centra za međutehnologiju", koji je prihvaćen na 4. seminaru o međunarodnoj volonterskoj službi (dodatak III. dokumentu 2909), uza zahtjev da navede svoje stajalište o mogućnosti sponzoriranja takvog centra i podrške u njegovu djelovanju, u suradnji s odgovarajućim specijaliziranim agencijama Ujedinjenih naroda te nevladinim udrugama aktivnim na području suradnje na razvoju.

(i) Resolution 476 (1971) to the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), to the United Nations Organisation and to all the specialised agencies and other international organisations which took part in the Round Table on employment and development held in Rome on 26 and 27 November 1970, with the request that these organisations should make their observations and suggestions known, so that the Assembly can take them into account when organising its next debate on development co-operation;

(ii) to OECD and UNESCO, Resolution 477 (1971), with the request that these organisations should indicate their position as regards setting up study centres for the application of education to development to which member States of the Council of Europe could contribute ;

(iii) to OECD the proposal for the creation of an "International Information Centre for Intermediate Technology", adopted by the 4th Seminar on International Voluntary Service (Appendix III to Doc. 2909), with the request that it indicate its position on the possibility of sponsoring such a Centre and assisting it in its operations, in collaboration with the appropriate specialised agencies of the United Nations and the non-governmental organisations active in the field of development co-operation.

Preporuka Odbora ministara zemljama članicama o politici obrazovanja odraslih, 1981. / Recommendation No. R (81) 17 of the Committee of Ministers to Member States on Adult Education Policy, 1981

Odbor ministara, u skladu s uvjetima iz članka 15. b Statuta Vijeća Europe,

uzimajući u obzir regularnu konferenciju europskih ministara obrazovanja održanu u Stockholmu 1975. godine, na kojoj su potvrđena načela trajnog obrazovanja, te simpozij "Politika trajnog obrazovanja danas" održanog u Sienni 1979. godine;

The Committee of Ministers, under the terms of Article 15.b of the Statute of the Council of Europe,

Having regard to the Standing Conference of European Ministers of Education held in Stockholm in 1975, which endorsed the principles of permanent education, and to the Symposium on "A Permanent Education Policy Today", held at Sienna in 1979;

primivši na znanje raspravu na konferenciji pod nazivom "Obrazovanje odraslih: deset godina promjene: izgledi za 1980-e", koju je organiziralo Vijeće Europe u Strasbourgu 1980. godine;

primivši na znanje namjeru nadležnih nacionalnih službi da intenziviraju suradnju i interakciju na području obrazovanja odraslih;

smatrajući da se trenutačno milijuni žena i muškaraca suočavaju sa žurnom potrebom za strukovnim osposobljavanjem ili prekvalifikacijom te za unapređenjem svog obrazovanja kako bi se lakše nosili s novom strukturom rada, nezaposlenosti i slobodnog vremena;

smatrajući da je obrazovanje odraslih jedan od načina reagiranja na sadašnje poteškoće koje je uzrokovala evolucija tržišta rada te neprekidno uvođenje novih tehnologija;

uvjeren da je obrazovanje odraslih jednako tako i jedan od načina reagiranja na povećane zahtjeve za dostupnošću znanja te kulturnog nasljeđa te za aktivnim sudjelovanjem u kreiranju znanja i stvaranju novih kulturnih vrijednosti;

uvjeren da je obrazovanje odraslih temeljni čimbenik jednakih obrazovnih mogućnosti i kulturne demokracije te je stoga važno i za osiguranje promicanja ravnopravnog statusa žena i muškaraca;

ističući da je obrazovanje odraslih i snažan čimbenik u zaštiti demokracije i prava pojedinaca i zane-marenih skupina do te mjere da se njime može osposobiti ljude za kritičko mišljenje i savjesno djelovanje zbog rastuće poplave informacija,

preporučuje vladama država članica:

(a) da pri provedbi politike obrazovanja odraslih uzmu u obzir čimbenike navedene u dodatku ili da mjerodavna tijela upozori na te čimbenike kako bi se razmotrili i, ako je potrebno, uzeli u obzir;

Having noted the discussions in the conference entitled "Adult education: ten years of change: prospects for the 1980s", which was organised by the Council of Europe in Strasbourg in 1980;

Having noted the intention of competent national authorities to intensify co-operation and interaction in the field of adult education;

Considering that, at the present time, millions of women and men find themselves faced by the urgent necessity for vocational training or retraining and for an updating of their education in order to cope with new patterns of work, of unemployment and of leisure;

Considering that adult education is one of the means to respond to present difficulties caused by the evolution of the labour market and the continuous introduction of new technologies;

Convinced that adult education is also one of the means of responding to the increasing demand for access to knowledge and to the cultural heritage on the one hand, and for active participation in the creation of knowledge and of new cultural values, on the other hand;

Convinced that adult education is a fundamental factor of equality of educational opportunity and of cultural democracy, and therefore of particular importance for ensuring the promotion of equal status for women and men;

Underlining that adult education is also a powerful factor in the protection of democracy and the rights of individuals and disadvantaged groups to the extent that it can enable people to make critical judgments and act consciously on the increasing flood of information,

Recommends the governments of member states:

(a) to take account, in the implementation of their policies for adult education, of the factors set out in the appendix or to draw them to the attention of the competent bodies concerned so that they can be considered and, where appropriate, taken into account;

(b) da osiguraju da se ova preporuka i referentni dokumenti na kojima se ona temelji dostave u što većem broju svim osobama i tijelima zaduženima za različite oblike obrazovanja odraslih.

Dodatak Preporuci R (81) 17

ČIMBENICI KOJE JE POTREBNO RAZMOTRITI PRILIKOM PRIMJENE POLITIKE OBRAZOVANJA ODRASLIH

A. Poštujući razlike u strukturi, društvenim, gospodarskim i administrativnim uvjetima u državama članicama, a osobito razlike u obrazovnim sustavima, važno je, s obzirom na ciljeve politike obrazovanja odraslih:

1. smatrati obrazovanje odraslih jednim od čimbenika gospodarskog i društvenog razvoja;

2. kod obrazovanja odraslih uzeti u obzir cjelovitost osobe i ukupnost društvenog, gospodarskog i kulturnog konteksta u kojem se osoba nalazi i u tu svrhu dodatno smanjiti bilo koju nepodudarnost između općeg obrazovanja i strukovnog osposobljavanja;

3. progresivno integrirati obrazovanje odraslih u sveobuhvatan sustav trajnog obrazovanja razvijajući na svim razinama obrazovanja pristupe i metode koje odrasle osobe mogu koristiti kako bi udovoljile različitim obrazovnim potrebama koje se javljaju u različitim razdobljima tijekom njihova života;

4. kroz obrazovanje odraslih promicati razvoj aktivne uloge i kritičkih stavova žena i muškaraca, bilo kao roditelja, proizvođača, potrošača, korisnika masovnih medija, građana i članova zajednice;

5. povezivati, koliko god je to moguće i u skladu s okolnostima u državi, razvoj obrazovanja odraslih sa stilom života, odgovornostima i problemima dotičnih odraslih osoba;

6. poticati industrijske i trgovačke tvrtke te državnu i javnu upravu da promiču obrazovanje odraslih uzimajući u obzir, osim tehničkih zahtjeva, i obrazovne potrebe povezane s industrijskom demokracijom te društvenim i kulturnim razvojem;

(b) to ensure that this recommendation and the reference documents which form its basis are distributed as widely as possible among all persons and bodies concerned with the different forms of the education of adults.

Appendix to Recommendation No. R (81) 17

FACTORS TO BE CONSIDERED IN APPLYING ADULT EDUCATION POLICY

A. While respecting the variation, as between member states, of structures and of social, economic and administrative conditions, particularly their educational systems, it is important, concerning the objectives of adult education policy:

1. to regard adult education as one of the factors for economic and social development;

2. to take into consideration in adult education the whole person in the totality of his or her social, economic and cultural context and for that purpose further reduce any existing contrast between general education and vocational training;

3. to integrate progressively adult education in a comprehensive system of permanent education by developing at all levels of education approaches and methods that can be used by adults in order to meet the diverse educational needs which arise throughout their lives;

4. to promote, by means of adult education, the development of the active role and critical attitudes of women and men, as parents, producers, consumers, users of the mass media, citizens and members of their community;

5. to relate, as far as possible and according to national circumstances, the development of adult education to the lifestyles, responsibilities and problems of the adults concerned;

6. to stimulate industrial and commercial firms as well as administrations and public services to promote adult education by taking into account, in addition to their technical requirements, training needs connected with industrial democracy and socio-cultural development;

7. poticati, na području zdravstva, kvalitete života i okoliša, stanovanja, rada i zapošljavanja, obiteljskog života, kulture i slobodnog vremena, suradnju privatnih, volonterskih i državnih agencija za obrazovanje odraslih (uključujući i sveučilišta) te ostalih obrazovnih agencija i agencija socijalne skrbi;

8. podupirati eksperimente na području obrazovanja odraslih kojima je cilj stvaranje aktivnosti i prilika za zapošljavanje, osobito onih koji predstavljaju odgovor na društvene potrebe koje nisu obuhvaćene slobodnim poduzetništvom ili javnim sektorom.

B. U vezi s organizacijom obrazovanja odraslih, smatra se prikladnim:

9. uzeti u obzir:

(a) odgovornosti primjerene različitim razinama (nacionalnim, regionalnim i lokalnim) te mehanizme potrebne za razvoj odgovarajuće suradnje i koordinacije zainteresiranih institucija, unutar navedenih razina i među njima;

(b) u skladu sa situacijom u državi, optimalnu dimenziju "lokalne jedinice" kojoj bi se mogli prepustiti organizacija i upravljanje obrazovanjem odraslih, podrazumijevajući da, po potrebi, tijela središnje državne vlasti preuzmu koordinaciju, postavljaju standarde i štite interese migrantskih radnika i zanemarenih skupina.

10. razmotriti mogućnost:

(a) koordinacije, kad je to u skladu s nacionalnim sustavom, aktivnosti različitih vladinih odjela koji su djelomično ili u potpunosti mjerodavni za obrazovanje odraslih;

(b) poticanja uzajamne razmjene informacija, savjetovanja i koordiniranja između državnih vlasti i mjerodavnih volonterskih tijela na svim razinama u vezi s njihovim politikama i aktivnostima obrazovanja odraslih;

(c) uspostavljanja savjetodavnog vijeća koje može potpomoći razvoj i provedbu politika obrazovanja odraslih svojim stručnim savjetima i podrškom;

7. to encourage, in fields such as health, quality of life and the environment, housing, work and employment, family, culture and leisure, the co-operation between public, voluntary and private adult education agencies (including the universities) and other educational and social welfare agencies;

8. to support adult education experiments aiming at the creation of activities and job opportunities, particularly those responding to social needs not covered by free enterprise or by the public sector.

B. Concerning the organisation of adult education, it would be appropriate:

9. to take into account:

(a) the responsibilities appropriate to the different levels (national, regional and local) and the machinery necessary to develop adequate co-operation and co-ordination of interested institutions both within and between these levels;

(b) according to national situations, the optimum dimension of the "local unit" to which the organisation and management of adult education could be handed over, it being understood that, where appropriate, the central government would continue to assume co-ordination, set standards and protect the interests of migrant workers and disadvantaged groups.

10. to consider the possibility:

(a) of co-ordinating, where national systems make this appropriate, the actions of the various government departments responsible, entirely or partially, for adult education;

(b) of encouraging mutual information, consultation and proper co-ordination between public authorities and responsible voluntary bodies at all levels regarding their adult education policies and activities;

(c) of establishing an advisory council able to help the development and realisation of adult education policies by its technical advice and support;

11. istražiti može li se i pod kojim uvjetima olakšati koherentan razvoj obrazovanja odraslih izradom okvirnog zakona ili drugim zakonskim odredbama.

11. to investigate whether and under what conditions the coherent development of adult education could be facilitated by the drawing up of an outline law or other statutory provisions.

Preporuka 1110 (1989.) o poučavanju na daljinu/ Recommendation 1110 (1989) on distance teaching

Skupština,

The Assembly,

1. upozoravajući na izvješće Odbora za kulturu i obrazovanje o poučavanju na daljinu (dokument 6065);

1. Drawing attention to the report by its Committee on Culture and Education on distance teaching (Doc. 6065) ;

2. podsjećajući na Preporuku 650 (1971.) o osnivanju "Europskog televizijskog sveučilišta" (europski međusveučilišni institut za razvoj multimedijskog sustava učenja na daljinu);

2. Recalling its Recommendation 650 (1971) on the creation of a "European Television University" (European Inter-University Institute for the development of multi-media distant study systems) ;

3. pridajući važnost ulozi koju sveučilišta za poučavanje na daljinu imaju u osiguranju isplativih sredstava za završetak ili nastavak obrazovanja i usavršavanja studentima i široj javnosti;

3. Recognising the role played by distance teaching universities in providing both students and the general public with a cost-effective means of completing or extending their education and training ;

4. smatrajući da nedavni tehnološki napredak na području izravnog emitiranja putem satelita, opreme za pohranjivanje i pronalaženje podataka te interaktivnih sustava omogućuju institucijama za poučavanje na daljinu da visokokvalitetne materijale učine dostupnima široj javnosti, i to po prihvatljivim cijenama;

4. Considering that recent technological developments in the fields of direct broadcasting by satellite, storage and retrieval equipment and interactive systems make it possible for distance teaching institutions to deliver high-quality material to a wider public, at an acceptable cost ;

5. pozdravljajući trendove internacionalizacije i usklađivanja na području visokog obrazovanja i nadajući se da će ti trendovi, a i povećana mobilnost studenata i nastavnog osoblja te rastuća potreba za međunarodnom suradnjom na sveučilišnoj razini, olakšati stvaranje europske mreže otvorenih sveučilišta;

5. Welcoming trends of internationalisation and harmonisation in higher education, and hoping that these, together with the increasing mobility of students and teachers and the increasing need for international co-operation at university level, will facilitate the emergence of a European open university network ;

6. želeći istodobno potaknuti učenje na daljinu i upotrebu novih komunikacijskih tehnologija na tradicionalnim sveučilištima, a i na ostalim institucijama višeg i dodatnog obrazovanja;

6. Wishing at the same time to encourage distance teaching and the use of the new communication technologies in traditional universities and other institutions of higher and further education ;

7. priznavajući i ulogu koju javno radijsko i televizijsko emitiranje ima pridonoseći specifičnim obrazovnim i stručnim potrebama, a i informiranju i obrazovanju šire javnosti;

7. Noting also the role that public service broadcasting should play in contributing both to specific educational and professional needs and to the information and education of the public in general ;

8. pozdravljajući osnivanje Europskog udruženja sveučilišta za poučavanje na daljinu (EADTU) 1987. godine s ciljem promicanja visokog obrazovanja na daljinu u Europi putem podrške i kontakata među akademskim osobljem i suradnje na području istraživanja, razvoja tečajeva, sustava prenošenja bodova te razvoja novih metoda i tehnika, uključujući nove tehnologije i medije;

9. primijetivši da je znatan broj sličnih europskih inicijativa i projekata značajnih za poučavanje na daljinu nedavno predloženo ili provedeno, uključujući i:

- suradnju sveučilišta, gospodarskih grana i struka na projektima kao što su SATURN, EuroPACE (prije PACE) i EuroTransMed;

- razvoj poučavanja na daljinu u programima Europske zajednice;

- satelit Olympus koji je lansirala Europska svemirska agencija (ESA) i koji pokriva približno cijelo područje zemalja članica Vijeća Europe te je devet sati na dan posvećeno programima učenja na daljinu;

10. pozdravljajući nedavno osnivanje Europskog udruženja korisnika satelita u programima obrazovanja i osposobljavanja (EUROSTEP) koje je poveznica između nastavnog osoblja, satelitskih operatera i televizijske postaje za emitiranje preko satelita, koje prema ugovoru s ESA-om upravlja devetosatnim emitiranjem obrazovnog programa putem Olympusa;

11. smatrajući da u Europi postoji žurna potreba za osnivanjem neovisnog i međunarodno priznatog redakcijskog tijela ili europskog odbora za poučavanje na daljinu, koje bi, uz to što bi poslužilo kao katalizator te bi osiguralo minimalnu koordinaciju europskih inicijativa i standarda poučavanja na daljinu, i analiziralo i vrednovalo te inicijative te predlagalo nove;

12. vjerujući da je primjereno da Vijeće Europe, kao najšire političko tijelo u Europi za kulturnu suradnju, preuzme inicijativu osnivanja takva međunarodnog koordinacijskog tijela te podrazumijevajući da će EADTU, EUROSTEP i ostale zainteresirane stranke podržati tu ideju;

8. Welcoming the setting up in 1987 of the European Association of Distance Teaching Universities (EADTU) to promote higher distance education in Europe by means of supporting contacts between academic staff and co-operation in the fields of research, course development, course and credit transfer, and of developing new methods and techniques, including new technologies and media ;

9. Having noted that a substantial number of complementary European initiatives and projects relevant to distance teaching have been proposed or implemented recently, and among them :

- co-operation between universities, industry and professions in projects such as SATURN, EuroPACE (formerly PACE) and EuroTransMed ;

- the development of distance teaching through the support of European Community programmes;

- the launching by the European Space Agency (ESA) of the experimental Olympus satellite, covering approximately the member states of the Council of Europe with nine hours daily dedicated to distance learning programmes ;

10. Welcoming the recent setting up of the European Association of Users of Satellites in Training and Education Programmes (EUROSTEP) as an interface between educators, broadcasters and satellite operators, contracted by ESA to manage the nine hours daily of educational broadcasting on Olympus;

11. Considering that there is an urgent need in Europe for an independent and internationally acknowledged editorial body, or board for distance teaching in Europe, to serve not only as a catalyst and to ensure a minimum co-ordination of European initiatives and standards in distance teaching, but also to analyse and evaluate such initiatives and to propose new ones ;

12. Believing that it is appropriate for the Council of Europe, being the widest political body in Europe for cultural co-operation, to take the initiative of setting up such an international co-ordination body, and understanding that EADTU, EUROSTEP and other interested parties would support this idea ;

13. vjerujući da je poučavanje na daljinu kao medij u zajedničkom interesu i za zemlje istočne i za zemlje zapadne Europe te podsjećajući na Preporuku 1098 (1989) o audiovizualnoj suradnji istočnih i zapadnih zemalja,

14. preporučuje Odboru ministara da:

(a) pozove vlade da unutar okvira Vijeća Europe osnuju odbor za poučavanje na daljinu u Europi, po mogućnosti na temelju otvorenog parcijalnog sporazuma;

(b) potiče i promiče međuvladinu suradnju na poučavanju na daljinu, multilateralnoj ko-produkciji materijala za poučavanje na daljinu te na interakciji trendova i zbivanja na području poučavanja na daljinu s tekućim tradicionalnim metodama poučavanja u školama i na sveučilištima;

(c) potiče korake koji vode prema stvaranju europske mreže otvorenih sveučilišta temeljene na suradnji između sveučilišta za poučavanje na daljinu u svim europskim državama;

(d) potiče potrebno zakonsko usklađivanje kojim bi se olakšao sustav prijenosa bodova te usklađivanje autorskog prava zbog razmjene programa različitih obrazovnih institucija u različitim državama;

(e) promiče širu upotrebu satelitske tehnologije u obrazovanju na daljinu te potiče umrežavanje sveučilišta i znanstvenih institucija putem poslijediplomskih tečajeva te na području visoke tehnologije (npr. u medicini);

(f) pozove RTV postaje da tješnje surađuju s obrazovnim tijelima na produkciji i prijenosu odgovarajućih obrazovnih programa;

(g) potiče razmjenu informacija o aktualnim zbivanjima na tom području

15. Moli glavnog tajnika da na ove prijedloge upozori europske ministre obrazovanja koji će se baviti pitanjem poučavanja na daljinu na 16. sjednici regularne konferencije u listopadu 1989. godine.

13. Believing that distance teaching as a medium is of common interest to both Eastern and Western Europe, and recalling its Recommendation 1098 (1989) on East-West audiovisual co-operation,

14. Recommends that the Committee of Ministers :

(a) invite governments to create in the framework of the Council of Europe a board for distance teaching in Europe, possibly on the basis of an open partial agreement ;

(b) initiate and promote intergovernmental co-operation on distance teaching, on the multilateral co-production of distance education material and on the interaction of distance teaching developments with ongoing traditional teaching in schools and universities ;

(c) give encouragement to moves towards a European open university network based on co-operation between distance teaching universities in all European countries ;

(d) encourage the necessary legal harmonisation to facilitate credit transfer and also the harmonisation of copyright regarding course transfers between educational institutions in different countries ;

(e) promote the more general use of satellite technology for distance education, and encourage networking among universities and scientific institutions in post-academic courses and areas of advanced technology (for example medicine) ;

(f) invite broadcasters to collaborate more closely with educational bodies on the production and transmission of suitable educational programmes ;

(g) encourage the exchange of information on developments in this field ;

15. Asks the Secretary General to bring these proposals to the attention of the European Ministers of Education who will be considering distance teaching at the 16th Session of their Standing Conference in October 1989.

Rezolucija 1193 (1999.) – Škole druge prilike – ili kako se boriti protiv nezaposlenosti i isključenosti obrazovanjem i osposobljavanjem/ Resolution 1193 (1999) - Second-chance schools – or how to combat unemployment and exclusion by means of education and training

1. Skupština je zabrinuta zbog slabog školskog uspjeha, zbog kojeg previše mladih u Europi ulaze u začarani krug neuspjeha. Napuštanje škole u ranoj fazi, prije završetka obrazovanja, vodi ih do isključenosti s tržišta rada.

2. Stotine tisuća adolescenata i mladih odraslih osoba diljem Europe izvan su okvira sustava osposobljavanja te uopće nemaju pristup zapošljavanju. Jaz se između kvalificiranih i nekvalificiranih osoba produbljuje, pri čemu je stopa nezaposlenosti među nekvalificiranim osobama dvostruko veća.

3. Takva je situacija neprihvatljiva za svakog kreatora politike, a osim što je nepravedna prema dotičnim mladim osobama, prijetnja je i socijalnoj koheziji. Ona ugrožava budućnost našeg modela demokratskog društva te uzrokuje neprocjenjiv gubitak onog najdragocjenijeg što imamo – ljudskih resursa.

4. Gospodarski i društveni napredak sve je više ovisan o razvoju intelektualnoga kapitala, kao temelju inovativnosti i kreativnosti. Temelji društva sutrašnjice bit će informacije i znanje, a veća će se važnost pridavati ljudskoj inteligenciji nego prirodnim resursima.

5. Naše je društvo uvelike odgovorno da svim članovima ponudi jednake mogućnosti sudjelovanja u njegovu razvoju. Ovo je načelo temelj vrijednosti koje ujedinjuju zemlje članice Vijeća Europe, koje je imalo važnu ulogu u nastanku ljudskih prava i koje promiče solidarnost i socijalnu koheziju u Europi.

6. Ulaganje u obrazovanje i osposobljavanje bit će ključ napretka i razvoja. Ravnopravan pristup znanju i obrazovanju potrebno je stoga učiniti dostupnim svima, bez obzira na spol, etničku pripadnost i prihod.

1. The Assembly is concerned about low achievement at school, which draws too many young Europeans into a spiral of failure. Leaving school early without completing their education, they are virtually excluded from the labour market.

2. Hundreds of thousands of adolescents and young adults in greater Europe fall outside the scope of training systems, and have no access to employment. The gap between the qualified and the unqualified is expanding, and the unemployment rate tends to be twice as high for the latter.

3. This situation is unacceptable to any policy maker because, as well as being unfair to the young people concerned, it is also a threat to social cohesion. It jeopardises the future of our model of democratic society and results in a tremendous waste of our most valuable asset: human resources.

4. Economic and social progress depends increasingly on development of the intellectual capital that is the basis for innovation and creative activity. Tomorrow's society will be based on information and knowledge, placing greater emphasis on human intelligence than on natural resources.

5. Our society has a major responsibility to offer all its members equal opportunities to participate in its development. This principle is the basis for the values that unite the member countries of the Council of Europe, which has presided over the emergence of human rights and promotes solidarity and social cohesion in Europe.

6. Investment in education and training will be the key to growth and progress. Equal access to knowledge and education must therefore be available to all, regardless of differences of gender, ethnic origin and income.

7. Europska komisija predložila je unapređenje izgleda za integraciju mladih koji su isključeni s tržišta rada putem provedbe pilot-projekata u vezi sa školama druge prilike (Bijela knjiga o obrazovanju i osposobljavanju: “Učenje i poučavanje: prema društvu koje uči”, 1995.).

8. Skupština smatra da bi se takvi projekti trebali proširiti na sve europske zemlje uz osnivanje škola koje imaju sljedeće ciljeve:

(i.) aktivirati sve lokalne snage i osigurati mladima visokokvalitetne izvore obrazovanja, uz mjere koje prevode države članice;

(ii.) reintegrirati nekvalificirane mlade ljude nudeći im drugu priliku osnivanjem novih obrazovnih centara, škola i koledža koji će djelovati što je više moguće na lokalnoj razini;

(iii.) ponuditi kvalitetan nadzor zapošljavanjem visoko kvalificiranih učitelja i instruktora;

(iv.) poboljšati motivaciju, sposobnost učenja, osnovna znanja i društvene vještine mladih ljudi kako bi ih se učinilo “zapošljivijima”.

9. Ova nova vrsta škole trebala bi biti pravno neovisna o tradicionalnom sustavu obrazovanja kako bi se osigurala maksimalna razina autonomije i fleksibilnosti. Potrebno je primijeniti sljedeće metode:

(i.) potrebno je uspostaviti pravo, aktivno trojno partnerstvo mladih, škola i tvrtki kako bi se mladim ljudima pomoglo u suočavanju s izazovima uspješne osobne, društvene i strukovne integracije povećavajući njihove izgleda za pronalaženje posla nakon osposobljavanja, koje ne bi trebalo trajati dulje od dvije godine;

(ii.) osposobljavanje treba teći odgovarajućim tempom, a korištene metode trebaju se temeljiti na novim obrazovnim i multimedijским tehnologijama, u uskoj suradnji s partnerskim tvrtkama;

7. The European Commission has proposed to improve the integration prospects of young people excluded from the labour market by implementing pilot projects on second-chance schools (White paper on education and training “Teaching and learning: towards the learning society”, 1995).

8. The Assembly considers that such projects should be extended to all European countries by setting up schools that pursue the following goals:

(i.) to mobilise all local forces and provide young people with high-quality educational resources in addition to the measures taken by the member states;

(ii.) to reintegrate unqualified young people by offering them a second chance through the setting-up of new education centres and schools and colleges as locally based as possible;

(iii.) to offer quality supervision by employing well-qualified teachers and trainers;

(iv.) to improve the motivation, ability to learn, basic knowledge and social skills of the young people concerned in order to make them more “employable”.

9. This new type of school should be legally independent of traditional education systems so as to ensure a maximum level of autonomy and flexibility. The following methods should be applied:

(i.) a genuine, active tripartite partnership should be established between young people, schools and firms in order to help young people take up the challenge of successful personal, social and vocational integration by giving them the prospect of obtaining jobs at the end of the training period, which should not last more than two years;

(ii.) training should be provided at an appropriate pace and use methods based on the new educational and multimedia technologies, in close co-operation with partner firms;

(iii.) potrebno je intenzivno udruživanje metoda poučavanja koje koriste škole druge prilike;

(iv.) u sklopu programa osposobljavanja potrebno je organizirati sportske i kulturne aktivnosti.

10. Skupština, shodno tome, poziva vlade i parlamente država članica Vijeća Europe i potiče države koje imaju poseban, gostujući status da:

(i.) prime na znanje društvene i obrazovne ciljeve programa “škole druge prilike”;

(ii.) naprave za određeno geografsko područje – okolno područje, grad ili sektor – izvješće s demografskim podacima o školskoj statistici te pregled volonterskog sektora;

(iii.) definiraju na temelju svega prethodno navedenog potrebe relevantne za skupinu populacije koja je ciljna skupina škola druge prilike;

(iv.) provedu jedan ili više pilot-projekata, imajući na umu prethodno navedena razmatranja;

(v.) vrednuju te pilot-projekte i, ako je to primjereno, razmotre mogućnost šire primjene tih projekata;

(vi.) inkorporiraju takav program u svoje standardne mehanizme za borbu protiv nezaposlenosti i isključenosti

11. Skupština poziva Europsku uniju da razmotri mogućnost sufinanciranja projekta škola za drugu priliku u pridruženim zemljama srednje i istočne Europe.

(iii.) there should be intensive pooling of teaching methods between second-chance schools;

(iv.) sports and cultural activities should be organised as part of the training programme.

10. The Assembly accordingly invites the governments and parliaments of Council of Europe member states and urges states enjoying special guest status to:

(i.) take note of the social and educational objectives of the “second-chance schools” scheme;

(ii.) produce for a given geographic area – neighbourhood, town or sector – a report containing the demographic data relating to school statistics and a review of the voluntary sector;

(iii.) define on the basis of the above the needs relevant to the sections of the population targeted by the second-chance schools scheme;

(iv.) implement one or more pilot projects, bearing in mind the above considerations;

(v.) evaluate these pilot projects and, if appropriate, consider implementing them on a larger scale;

(vi.) incorporate such a scheme into their general machinery for combating unemployment and exclusion.

11. The Assembly calls on the European Union to consider the possibility of co-financing second-chance schools projects in associated countries of central and eastern Europe.

Neformalno obrazovanje, Preporuka 1437 (2000.)/ Non-formal education, 2000., Recommendation 1437 (2000)

1. Skupština priznaje da je ulaganje u obrazovanje i socijalnu skrb učinkovita mjera za promicanje aktivne građanske svijesti i sprečavanja socijalne isključenosti.
  2. Skupština potvrđuje da sustavi formalnog obrazovanja ne mogu sami po sebi odgovoriti na brze i kontinuirane tehnološke, socijalne i gospodarske promjene u društvu te da se uz njih mora prakticirati i neformalno obrazovanje.
  3. Neformalno obrazovanje sastavni je dio koncepta cjeloživotnog učenja i ono mladima i odraslima pruža prihvaćanje i održavanje vještina, sposobnosti i izgleda potrebne za prilagodbu okolini koja se neprestano mijenja. Može se prihvatiti na temelju osobne inicijative pojedinca različitim aktivnostima učenja koje teku izvan formalnog obrazovnog sustava. Važan dio neformalnog obrazovanja provode nevladine udruge koje se bave društvenim radom i radom s mladima.
  4. Skupština podsjeća na završnu deklaraciju 5. konferencije europskih ministara mjerodavnih za mladež na kojoj su europske zemlje potaknute da promiču jednake mogućnosti priznavanjem osposobljavanja i vještina prihvaćenih neformalnim obrazovanjem te pronalaženjem različitih načina za odobrenje tako stečenog iskustva i kvalifikacija. Pozdravlja osnivanje "radne skupine za neformalno obrazovanje" Vijeća Europe.
  5. Skupština potiče sve one koji će sudjelovati u oblikovanju obrazovnih politika da potvrde da je neformalno obrazovanje važan dio obrazovnog procesa i da priznaju doprinos nevladinih udruga uključenih u neformalno obrazovanje.
  6. Skupština jednako tako potiče primjenu novih informacijskih tehnologija na neformalno obrazovanje i naglašava potrebu osiguranja lakog pristupa tim tehnologijama na nacionalnoj i međunarodnoj razini.
  7. Skupština stoga preporučuje da Odbor ministara pozove vlade i mjerodavna tijela država članica:
1. The Assembly recognises that investment in education and welfare is an effective measure for the promotion of active citizenship and the prevention of social exclusion.
  2. The Assembly acknowledges that formal educational systems alone cannot respond to rapid and constant technological, social and economic change in society, and that they should be reinforced by non-formal educational practices.
  3. Non-formal education is an integral part of a life-long learning concept that allows young people and adults to acquire and maintain the skills, abilities and outlook needed to adapt to a continuously changing environment. It can be acquired on the personal initiative of each individual through different learning activities taking place outside the formal educational system. An important part of non-formal education is carried out by non-governmental organisations involved in community and youth work.
  4. The Assembly recalls the Final Declaration of the 5th Conference of European Ministers responsible for Youth in which European countries were encouraged to promote equality of opportunity by recognising the training and skills acquired through non-formal education and by finding various ways of endorsing the experience and qualifications acquired in this way. It welcomes the setting-up of a "working group on non-formal education" in the Council of Europe.
  5. The Assembly encourages all those who will shape educational policies to acknowledge that non-formal education is an essential part of the educational process and to recognise the contribution that can be made by non-governmental organisations (NGOs) involved in non-formal education.
  6. The Assembly also encourages the application of the new information technologies to non-formal education and stresses the need to ensure an easy access to them at national and international levels.
  7. The Assembly therefore recommends that the Committee of Ministers call on governments and the appropriate authorities of member states:

(i.) da priznaju neformalno obrazovanje kao de facto partnera u sklopu procesa cjeloživotnog učenja i politike prema mladima te da izrade detaljan sustav vrednovanja (to se može postići pomoću certificiranja aktivnosti neformalnog obrazovanja tako da se i njih može spomenuti u životopisima kao profesionalno iskustvo te navesti kao međunarodno priznate vještine i kvalifikacije). Priznatim organizacijama za neformalno obrazovanje može se dodijeliti oznaka kvalitete;

(ii.) da neformalno obrazovanje učine dostupnim svima, mjerama kao što su fleksibilni uvjeti rada (za radnike koji inače ne bi mogli sudjelovati u obrazovanju, neplaćeni dopust...), mjerama za ljude iz udaljenih područja (naknada troškova putovanja), mjerama za zanemarene društvene skupine (siromašne osobe, marginalizirana mladež, osobe s invaliditetom, manjine);

(iii.) da osiguraju ili unaprijede osposobljavanje ili prekvalifikaciju za stručne učitelje i nastavnike neformalnog obrazovanja u suradnji s nevladinim udrugama, a osobito s nevladinim udrugama mladih;

(iv.) da pruže financijsku potporu aktivnostima neformalnog obrazovanja (nepovratna pomoć, porezne olakšice nevladinim udrugama uključenima u neformalno obrazovanje ili besplatno korištenje objekata ili centara za praktičnu nastavu za svakog polaznika...) i izradi i distribuciji obrazovnih priručnika za neformalno učenje i obrazovnih materijala za neformalno učenje; da otvore knjižnicu/pružaju uslugu posudbe obrazovnih materijala za neformalno učenje;

(v.) da istodobno, uz navedene mjere, ohrabre i potaknu više ljudi, osobito mladih, da se obrazuju i budu obrazovani putem neformalnog učenja ("obrazovanje kolega stručnjaka");

(vi.) da nadziru provođenje navedenih mjera.

(i.) to recognise non-formal education as a de facto partner in the lifelong learning process and in youth policy and to elaborate effective systems for evaluating it (this could be done by the certification of non-formal educational activities so that they can also be mentioned in curricula vitae as professional experience and cited as internationally recognised skills and qualifications). A quality label could be given to the educational activities of recognised organisations providing non-formal education;

(ii.) to make non-formal education accessible for all, through measures such as flexible working conditions (for workers who would not otherwise be able to attend, unpaid leave facilities, etc.), measures for people in remote areas (travel grants), measures for socially disadvantaged persons (poor people, marginalised youngsters, the disabled, minorities);

(iii.) to provide or improve training and re-training for trainers and teachers in non-formal education in co-operation with non-governmental organisations and especially youth NGOs;

(iv.) to support financially non-formal education activities (grants, tax reductions for non-governmental organisations involved in non-formal education activities, or for each participant at training courses, free use of official buildings or training centres, etc.) and the production and distribution of non-formal education manuals and training materials; to create a library/lending service of non-formal education materials;

(v.) in parallel with the above measures, to provide support and encourage more people, in particular young people, to educate and be educated in a non-formal way ("peer education");

(vi.) to monitor the implementation of the above measures.

8. Skupština nadalje preporučuje da Odbor ministara promiče neformalno obrazovanje u sklopu programa rada Vijeća Europe, osobito u sektoru za mladež te da, shodno tome:

(i.) istraži postojanje bilo kakvih zakonskih ograničenja u različitim državama članicama kojima se sprječava razvoj neformalnog obrazovanja te da pomogne u uklanjanju tih ograničenja;

(ii.) usporedi aktivnosti neformalnog obrazovanja u različitim državama članicama te da objavi katalog “dobre prakse”;

(iii.) izradi programe neformalnog obrazovanja kojima se promiču jednake mogućnosti u suradnji s mjerodavnim socijalnim partnerima i nevladinim udrugama koje se bave tim pitanjima;

(iv.) koordinira svoj rad na području neformalnog obrazovanja s radom OECD-a, UNESCO-a, Europske unije i programa Volontera Ujedinjenih naroda.

8. The Assembly further recommends that the Committee of Ministers promote non-formal education in the work programme of the Council of Europe, in particular in the youth sector, and consequently that it:

(i.) study whether any legislative restrictions exist in the different member states which might hinder the development of non-formal education, and assist in the elimination of these restrictions;

(ii.) compare non-formal education activities in the different member states and publish a catalogue of “good practice”;

(iii.) develop programmes of non-formal education that promote equal opportunities in co-operation with the social partners concerned and the non-governmental organisations working on these questions;

(iv) co-ordinate its work in the field of non-formal education with that of the OECD, Unesco, the European Union and the United Nations Volunteers programme.

Preporuka Odbora ministara zemljama članicama o politici visokog obrazovanja u cjeloživotnom učenju, 2002. /Recommendation Rec (2002)6 of the Committee of Ministers to member states on higher education policies in lifelong learning, 2002

1. Preporučuje da vlade država članica:

a) poduzmu korake potrebne da unutar svoje politike, zakona i prakse primjenjuju načela izložena u dodatku ovoj preporuci;

b) promiču primjenu načela i mjera sadržanih u dodatku, za koje nisu izravno odgovorne vlade;

c) promiču primjenu tih mjera unutar institucija za visoko obrazovanje;

d) osiguraju da se ova preporuka dostavi u što većem broju svim nadležnim osobama i tijelima;

1. Recommends that the governments of member states:

a) take steps to implement in their policy, law and practice the principles set out in the appendix to this recommendation;

b) promote the implementation of the principles and measures contained in the appendix where this is not the direct responsibility of governments;

c) promote the implementation of these measures by higher education institutions;

d) ensure that this recommendation is distributed as widely as possible among all persons and bodies concerned;

2. Upućuje glavnog tajnika Vijeća Europe da prenese ovu preporuku vladama država potpisnica Europske kulturne konvencije koje nisu članice Vijeća Europe.

2. Instructs the Secretary General of the Council of Europe to transmit this recommendation to the governments of those states parties to the European Cultural Convention which are not members of the Council of Europe.

2. EUROPSKA UNIJA

*Ugovor iz Maastrichta, 1992. / The Maastricht Treaty, 1992*¹⁷

Poglavlje 3. Obrazovanje, strukovno osposobljavanje i mladež

Članak 126.

1. Zajednica pridonosi razvoju kvalitetnog obrazovanja poticanjem suradnje između država članica te, ako je to potrebno, podupiranjem i dopunjavanjem njihovih aktivnosti, pri čemu u potpunosti poštuje odgovornost država članica za nastavni sadržaj i ustroj obrazovnih sustava te njihovu kulturnu i jezičnu raznolikost.

2. Zajednica djeluje u cilju:

- razvoja europske dimenzije u obrazovanju, osobito podučavanjem i popularizacijom jezika država članica;
- poticanja mobilnosti studenata i nastavnika, među ostalim, poticanjem akademskog priznavanja istovrijednosti diploma i trajanja studija;
- promicanja suradnje među obrazovnim ustanovama;
- razvoja razmjene informacija i iskustava u pitanjima koja su zajednička obrazovnim sustavima država članica;
- poticanja razvoja razmjene mladeži i razmjene nastavnika za društvena područja;
- poticanja razvoja obrazovanja na daljinu.

3. Zajednica i države članice produbljuju suradnju s trećim zemljama i međunarodnim organizacijama mjerodavnima za područje obrazovanja, osobito s Vijećem Europe.

Chapter 3 Education, vocational training and youth

Article 126

1. The Community shall contribute to the development of quality education by encouraging cooperation between Member States and, if necessary, by supporting and supplementing their action, while fully respecting the responsibility of the Member States for the content of teaching and the organisation of education systems and their cultural and linguistic diversity.

2. Community action shall be aimed at:

- developing the European dimension in education, particularly through the teaching and dissemination of the languages of the Member States
- encouraging mobility of students and teachers, by encouraging inter alia, the academic recognition of diplomas and periods of study,
- promoting cooperation between educational establishments,
- developing exchanges of information and experience on issues common to the education systems of the Member States,
- encouraging the development of youth exchanges and of exchanges of socioeducational instructors,
- encouraging the development of distance education.

3. The Community and the Member States shall foster cooperation with third countries and the competent international organisations in the field of education, in particular the Council of Europe.

¹⁷Narodne novine, Međunarodni ugovori, 6/99 Ugovor iz Maastrichta, formalno Treaty on European Union (Official Journal C 191, 29 July 1992). http://europa.eu/eur-lex/en/treaties/dat/EU_treaty.html

4. Kako bi pridonijelo ostvarivanju ciljeva iz ovog članka, Vijeće:

- djelujući u skladu s postupkom iz članka 251. i nakon savjetovanja s Gospodarskim i socijalnim odborom te Odborom regija, donosi poticajne mjere, isključujući svako usklađivanje zakona i drugih propisa država članica;

- na prijedlog Komisije kvalificiranom većinom donosi preporuke.

Članak 127.

1. Zajednica provodi politiku strukovnog osposobljavanja koja podupire i dopunjuje djelovanje država članica, pri čemu u cijelosti poštuje odgovornost država članica za sadržaj i ustroj strukovnog osposobljavanja.

2. Zajednica djeluje u cilju:

- olakšavanja prilagodbe industrijskim promjenama, osobito kroz strukovno osposobljavanje i prekvalifikaciju,

- unapređenja prvotnoga i daljnega strukovnog osposobljavanja kako bi se olakšala strukovna integracija i reintegracija na tržište rada,

- olakšavanja pristupa strukovnom osposobljavanju i poticanja pokretljivosti nastavnika i polaznika, a osobito mladih ljudi,

- poticanja suradnje na području strukovnog osposobljavanja između ustanova za obrazovanje ili strukovno osposobljavanje i trgovačkih društava;

- razvoja razmjene informacija i iskustava u pitanjima koja su zajednička sustavima strukovnog osposobljavanja država članica.

3. Zajednica i države članice produbljuju suradnju s trećim zemljama i međunarodnim organizacijama mjerodavnima za strukovno osposobljavanje.

4. In order to contribute to the achievement of the objectives referred to in this Article, the Council:

- acting in accordance with the procedure referred to in Article 251, after consulting the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, shall adopt incentive measures, excluding any harmonisation of the laws and regulations of the Member States;

- acting by a qualified majority on a proposal from the Commission, shall adopt recommendations.

Article 127

1. The Community shall implement a vocational training policy which shall support and supplement the action of the Member States, while fully respecting the responsibility of the Member States for the content and organisation of vocational training.

2. Community action shall aim to:

- facilitate adaptation to industrial changes, in particular through vocational training and re-training,

- improve initial and continuing vocational training in order to facilitate vocational integration and reintegration into the labour market,

- facilitate access to vocational training and encourage mobility of instructors and trainees and particularly young people,

- stimulate cooperation on training between educational or training establishments and firms,

- develop exchanges of information and experience on issues common to the training systems of the Member States.

3. The Community and the Member States shall foster cooperation with third countries and the competent international organisations in the sphere of vocational training.

4. Djelujući u skladu s postupkom iz članka 251. i nakon savjetovanja s Gospodarskim i socijalnim odborom, Vijeće donosi mjere kako bi pridonijelo ostvarivanju ciljeva iz ovog članka, isključujući svako usklađivanje zakona i drugih propisa država članica.

4. The Council, acting in accordance with the procedure referred to in Article 251 and after consulting the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, shall adopt measures to contribute to the achievement of the objectives referred to in this article, excluding any harmonisation of the laws and regulations of the Member States.

Prema društvu koje uči: poučavanje i učenje: (Bijela knjiga o obrazovanju), 1995. / Teaching and Learning - Towards the Learning Society. White Paper on Education and Training, 1995¹⁸

UVOD

Većina napora učinjenih tijekom posljednjih godina u zaustavljanju porasta nezaposlenosti u Europi nije dala trajne učinke. Radna mjesta otvorena nakon povratka na razdoblja većeg rasta nisu dugoročne trendove okrenula u suprotnom smjeru. Dugotrajna nezaposlenost nastavlja rasti, a raširenost socijalne isključenosti, posebice među mladima, postala je glavni problem naših društava. Obrazovanje i osposobljavanje sada su se pojavili kao najnovije sredstvo svladavanja problema nezaposlenosti. Možda iznenađuje da se tako kasno shvatilo kakvu ulogu oni mogu odigrati i da je bila potrebna ekonomska recesija da to osvijesti. Međutim, nije pošteno očekivati od obrazovanja i osposobljavanja da nadoknade svaki propust: obrazovanje i osposobljavanje ne mogu sami riješiti problem nezaposlenosti ili, općenitije govoreći, problem konkurentnosti industrija i usluga. Osim toga, iako je istina da je Ugovor o Europskoj uniji otvorio polje rada za akciju Zajednice u tim područjima, on jednako tako izriječno navodi da je uloga na europskoj razini podržavati i dopunjavati djelovanje koje poduzimaju države članice.

Kako bilo da bilo, europske zemlje danas nemaju druge opcije. Ako se ne budu dale potisnuti i žele i dalje biti referentna točka u svijetu, moraju računati s napretkom koji se postiže tješnjim gospodarskim vezama, i to znatnijim ulaganjem u znanje i vještine. Komisija je postavila opći okvir za svoju analizu u Bijeloj knjizi «Rast, konkurentnost i zapošljavanje», sastavljenoj na inicijativu Jacquesa Delorsa, u kojoj se naglašava da je razvoj obrazovanja i osposobljavanja jedan od uvjeta za razvoj novog modela rasta s intenzivnijim zapošljavanjem.

INTRODUCTION

Much of the effort made in recent years to stem the rise of unemployment in Europe has not had lasting effects. Jobs created in the wake of a return to periods of higher growth have not reversed the long term trends. Long term unemployment continues to increase and the spread of social exclusion, particularly among young people, has become a major problem in our societies. Education and training have now emerged as the latest means for tackling the employment problem. It may be surprising that the realisation of the role they can play has come so late and that it has taken an economic recession to bring it about. Yet it is unfair to expect education and training alone to make up for every failure: education and training cannot solve the employment problem on their own or, more generally, the problem of the competitiveness of industries and services. Moreover, while it is true that the Treaty on European Union has opened up scope for Community action in these areas, it also states explicitly that the role at European level is to support and supplement action taken by the Member States.

Be that as it may, the countries of Europe today have no other option. If they are to hold their own and continue to be a reference point in the world, they have to build on the progress brought about through closer economic ties by more substantial investment in knowledge and skills. The Commission established the general framework for its analysis in its White Paper "Growth, competitiveness and employment", drawn up on the initiative of Jacques Delors, which stressed that the development of education and training is one of the conditions for the development of a new model of more employmentintensive growth.

¹⁸Teaching and Learning- Towards the Learning Society. White Paper on Education and Training, COM(95) 590). Prijevod: Prema društvu koje uči - Bijela knjiga Komisije o učenju i poučavanju, / preveo Ivan Čehok. - Zagreb : Educa, 1996.

To je potvrđeno u zaključcima sastanka Europskog vijeća u Essenu, u prosincu 1994. godine, te ponovno potvrđeno u Cannesu, u lipnju 1995. godine, u svjetlu izvješća Savjetodavne skupine za konkurentnost.

Dva su glavna izazova: prvi, dati promptna rješenja za trenutačne potrebe u obrazovanju i osposobljavanju; drugi, pripremiti budućnost i izraditi nacrt **sveukupnog pristupa** koji može sakupiti napore država članica i napore Europske unije, u kojoj svaka djeluje unutar svog područja kompetencije. Od 60-ih godina 20. stoljeća djelovanje Zajednice na području obrazovanja i osposobljavanja dalo je važne rezultate u smislu suradnje, razmjene iskustava, podrške inovacijama i razvoja proizvoda i materijala za obuku. Ono je također dalo znatan poticaj europskoj mobilnosti studenata i ljudi koji se obučavaju. Pridonijelo je promicanju učenja jezika Zajednice te razvoju komunikacije između građana Europe (vidi dodatak 2.).

Temelj je ove Bijele knjige zabrinutost svakog europskoga građanina, mladog ili odraslog, koji se suočava s problemom prilagodbe novim uvjetima pronalazjenja posla i promjenama u prirodi rada.

Niti jedna socijalna kategorija, niti jedna struka, niti zanat nisu pošteđeni ovog problema. Internacionalizacija trgovine, globalni kontekst tehnologije i, iznad svega, dolazak informacijskog društva, potaknuli su mogućnosti pristupa ljudi informacijama i znanju, ali istodobno kao posljedicu toga promijenili su organizaciju rada i naučene vještine. Ovaj je trend kod svih povećao nesigurnost, a neke doveo u nepodnošljivu situaciju isključenosti. Jasno je da nove mogućnosti koje se nude zahtijevaju od svakoga napor i prilagodbu, posebice u sastavljanju vlastitih kvalifikacija na temelju «sastavljanja kockica» znanja stečenog u različitim razdobljima i u različitim situacijama.

Društvo budućnosti stoga bit će društvo koje uči. U svjetlu navedenoga očito je da obrazovni sustavi – što znači ponajprije učitelji – i svi oni uključeni u obuku igraju ključnu ulogu. Socijalni partneri imaju posebno važnu ulogu pri ispunjanju svojih odgovornosti, uključujući kroz kolektivno pregovaranje, jer razvoj će tih događaja postaviti uvjete radnom okruženju budućnosti. Obrazovanje i osposobljavanje sve će više postajati glavni pokretač svijesti o vlastitoj ličnosti, pripadanju, napredovanju i samoispunjenju.

The Essen European Council of December 1994 confirmed this in its conclusions and re-affirmed them in Cannes in June 1995, in the light of the report from the Advisory Group on Competitiveness.

There are two major challenges: firstly, providing immediate solutions to current education and training needs; secondly, preparing the future and outlining an **overall approach** capable of assembling the efforts of the Member States and those of the European Union, each acting within its area of competence. Since the 1960's, Community action in education and training has had significant results in terms of cooperation, exchanges of experience, supporting innovation and the development of training products and materials. It has also boosted decisively European mobility of students and people in training. It has also contributed to the promotion of learning Community languages and to the development of communication between European citizens (see annex 2).

The basis of this White Paper is the concerns of every European citizen, young or adult, who faces the problem of adjusting to new conditions of finding a job and changes in the nature of work.

No social category, no profession, no trade is spared this problem. The internationalisation of trade, the global context of technology and, above all, the arrival of the information society, have boosted the possibilities of access to information and knowledge for people, but at the same time have as a consequence changed work organization and the skills learned. This trend has increased uncertainty for all and for some has led to intolerable situations of exclusion. It is clear that the new opportunities offered to people require an effort from each one to adapt, particularly in assembling one's own qualifications on the basis of 'building blocks' of knowledge acquired at different times and in various situations.

The society of the future will therefore be a learning society. In the light of this it is evident that education systems - which means primarily the teachers - and all of those involved in training have a central role to play. The social partners, in exercising their responsibilities, including through collective bargaining, have a particularly important role, as these developments will condition the working environment of the future. Education and training will increasingly become the main vehicles for selfawareness, belonging, advancement and self-fulfilment.

Obrazovanje i osposobljavanje, bez obzira na to jesu li stečeni formalnim sustavom obrazovanja, na radnome mjestu ili na neformalniji način, za svakoga su ključ upravljanja vlastitom budućnošću i osobnim razvojem.

Obrazovanje i osposobljavanje ostaju jedan od odlučujućih čimbenika jednakih mogućnosti. Obrazovni su sustavi već odigrali važnu ulogu u emancipaciji i društvenom i profesionalnom napredovanju žena.

Obrazovanje može i mora dalje pridonositi presudnoj jednakosti između muškaraca i žena. Nematerijalno ulaganje i izvlačenje najboljeg iz ljudskog potencijala poboljšat će konkurentnost, povećati broj radnih mjesta i zaštititi socijalna dostignuća. Mjesto pojedinca u odnosu na ostale građane sve će se više određivati po njihovoj sposobnosti za učenje i svladavanje temeljnih znanja. Položaj **svakoga u odnosu na sugrađane u kontekstu znanja i vještina** bit će stoga presudan. Ovaj uvjetni položaj koji bi se mogao nazvati «**odnosom koji uči**» postat će sve dominantnije obilježje strukture naših društava. Sposobnost obnavljanja i izvođenja promjena ovisit će o vezama između razvoja znanja u istraživanju i njegova prijenosa kroz obrazovanje i osposobljavanje. Komunikacija će, u svemu tome, biti najvažnija, i to za stvaranje i za širenje ideja.

Budućnost EU-a i razvoj ovisit će uvelike o sposobnosti da upravlja napretkom u smjeru ovog novog društva. Cilj je stvoriti pravedno i progresivno društvo, utemeljeno na vlastitom kulturnom bogatstvu i raznolikosti. Postoji potreba za otvaranjem apetita društva za obrazovanjem i osposobljavanjem tijekom cijelog života. Treba postojati stalan i širok pristup brojnim različitim oblicima znanja. Osim toga, razina vještine koju postigne svaki pojedinac trebat će se pretvoriti u **instrument za mjerenje pojedinačne uspješnosti** na način koji će štititi jednaka prava radnika koliko je najviše moguće. **Nema jedinstvenog obrasca za sve koji bi mogli slijediti cijeli radni vijek.**

Svatko mora biti sposoban iskoristiti prilike za napredovanjem u društvu i za osobnim ispunjenjem, neovisno o svom društvenom podrijetlu i stupnju obrazovanja.

Education and training whether acquired in the formal education system, on the job or in a more informal way, is the key for everyone to controlling their future and their personal development.

Education and training remain one of the determining factors in equality of opportunity. Education systems have already played an essential role in the emancipation and the social and professional advancement of women.

Education can and must contribute further to the crucial equality between men and women. Immaterial investment and getting the best out of our human resources will improve competitiveness, boost jobs and safeguard social achievements. The individual's place in relation to their fellow citizens will increasingly be determined by their capacity to learn and master fundamental knowledge. The position of **everyone in relation to their fellow citizens in the context of knowledge and skills** therefore will be decisive. This relative position which could be called the "**learning relationship**" will become an increasingly dominant feature in the structure of our societies. The ability to renew and innovate will depend on the links between the development of knowledge in research and its transmission through education and training. In all this, communication will be essential both for generating and disseminating ideas.

The future of the EU and its development will depend largely on its ability to manage the progress towards this new society. The objective is to make it into a just and progressive society based on its cultural wealth and diversity. There is a need to whet society's appetite for education and training throughout life. There needs to be permanent and broad access to a number of different forms of knowledge. In addition, the level of skill achieved by each and everyone will have to be converted into an **instrument for measuring individual performance** in a way which will safeguard equal rights for workers as far as possible. **There is no single pattern for all to follow throughout their working lives.**

Everyone must be able to seize their opportunities for improvement in society and for personal fulfillment, irrespective of their social origin and educational background.

To se posebno odnosi na najneprivilegirane skupine kojima nedostaje obiteljsko i društveno okruženje koje bi im omogućilo da u najvećoj mjeri iskoriste opće obrazovanje u školama. Te bi skupine trebale dobiti priliku ne samo nadoknaditi propušteno, nego i dobiti pristup novom znanju koje bi moglo pomoći da njihove sposobnosti dođu do izražaja.

S obzirom na raznolikost situacija u pojedinim zemljama i neprimjerenosti globalnih rješenja u ovom kontekstu, predložiti neki model nije pravi odgovor. To bi bilo osuđeno na propast uzevši središnju ulogu pojedinca u izgradnji društva koje uči i socijalne i kulturne raznolikosti država članica. Svrha ove Bijele knjige jest ucrtati put do toga novog društva pronalaženjem opcija koje stoje na raspolaganju EU-u u obrazovanju i osposobljavanju. Namjera prijedloga, smjernica i ciljeva ovog dokumenta jest podržati i dopuniti politike obrazovanja i osposobljavanja, za koje su prije svega odgovorne nacionalne, regionalne i lokalne vlasti. Nije cilj nametnuti zajednička pravila, nego na temelju široke rasprave identificirati točke konvergencije i akcije koje mogu riješiti trenutačne izazove.

Bez obzira na raznolikost obrazovnih sustava u EU-u, postoji europski pristup obrazovanju koji se temelji na zajedničkim povijesnim korijenima iz kojih izrasta uspjeh suradnje između institucija visokog obrazovanja, primjerice, u programu Erasmus, koji je omogućio mobilnost za 500.000 mladih studenata.

U novom kontekstu internacionalizacije gospodarstva, širenja novih tehnologija i rizika kulturne uniformiranosti, Europa predstavlja, više nego ikad prije, odgovarajuću razinu za djelovanje. To će se u budućnosti, i više nego dovoljno, potvrditi učinkom slobodnoga kretanja ljudi te će time postati važno za nacionalne sustave obrazovanja i osposobljavanja uzimati u obzir europsku dimenziju.

Razmatrati obrazovanje i osposobljavanje u kontekstu zapošljavanja ne znači da ih se jednostavno svodi na sredstva za dobivanje kvalifikacija. Osnovni cilj obrazovanja i osposobljavanja oduvijek bio je osobni razvoj i uspješna integracija Europljana u društvo, dijeljenjem zajedničkih vrijednosti, prenošenje kulturnog nasljeđa i poučavanje o oslanjanju na vlastite snage.

This particularly applies to the most disadvantaged groups who lack the family and social environment to enable them to make the most of the general education provided by school. These groups should be given the chance not just to catch up, but to gain access to new knowledge which could help to bring out their abilities.

Given the diversity of national situations and the inadequacy of global solutions in this context, proposing a model is not the answer. This would be doomed to failure given the pivotal role of the individual in the construction of the learning society and the social and cultural diversity of the Member States. The purpose of this White Paper is to plot out the route to this new society by identifying the options available to the EU in education and training. Its suggestions, guidelines and aims are intended to support and supplement education and training policies, the responsibility for which rests first and foremost with national, regional and local authorities. The objective is not to impose common rules, but rather on the basis of a broad debate to identify the points of convergence and the actions capable of meeting the current challenges.

The diversity of the education systems of the EU notwithstanding, there is a European approach to education based on common historic roots, from which stems the success of cooperation between higher education establishments, for example, in the ERASMUS programme which has provided mobility for 500,000 young students.

In the new context of the internationalisation of the economy, dissemination of new technologies and the risk of cultural uniformity, Europe more than ever before is an appropriate level for action. This will in the future be amply borne out by the impact of the free movement of people, which will make it essential for national education and training systems to consider the European dimension.

To examine education and training in the context of employment does not mean reducing them simply to a means of obtaining qualifications. The essential aim of education and training has always been personal development and the successful integration of Europeans into society through the sharing of common values, the passing on of cultural heritage and the teaching of self-reliance.

Međutim, ova osnovna funkcija društvene integracije danas je u opasnosti, osim ako nije popraćena izgledima za zapošljavanje. Razorni osobni i društveni učinci nezaposlenosti prvi su na umu svakoj obitelji, svakom mladom čovjeku na početnoj obuci i svakome na tržištu rada. Najbolji način kojim bi se postiglo da obrazovanje i dalje ispunja ovu osnovnu ulogu jest pokušati pronaći uvjerljiv odgovor za olakšavanje takvih briga. Da poučavanje ne uspije osigurati izgleda za zaposlenje, bili bi podrovani sami temelji svakog europskog društva koje pretendira da svoju djecu uči načelima građanstva. Uzevši u obzir nezaposlenost i tehnološki preokret, obuka mora ići dalje od okvira početnog obrazovanja i razviti stalnu sposobnost da oko solidnog temelja širokog znanja obnavlja tehničke i strukovne vještine radnika.

Ova Bijela knjiga smatra da u modernoj Europi tri važna zahtjeva, i to socijalne integracije, povećanja zapošljivosti i osobnog ispunjenja, nisu nespojiva. Ne bi ih trebalo dovesti u sukob, nego bi, naprotiv, trebali biti usko povezani. Sredstva Europe u području znanosti, dubina njezine kulture, kapaciteti poslovanja, industrije i institucija trebali bi joj omogućiti i da prenese dalje svoje temeljne vrijednosti i da se pripremi za zapošljavanje. Ovo pretpostavlja da europsko društvo ostane «na frekvenciji» skrivenih trendova koji djeluju unutar njega.

Na toj osnovi Bijela knjiga razmatra sljedeće:

- važnost obrazovanja i osposobljavanja za Europu u sadašnjem kontekstu tehnoloških i ekonomskih promjena; i
- smjernice za djelovanje u cilju izgradnje visokokvalitetnog obrazovanja i osposobljavanja.

OPĆI ZAKLJUČAK

Svijet prolazi razdoblje tranzicije i dubokih promjena, a pojavljuju se znakovi da u Europi, kao drugdje, sviće novo doba koje je nestalnije i nepredvidljivije od onih prethodnih.

However, this essential function of social integration is today under threat unless it is accompanied by the prospect of employment. The devastating personal and social effects of unemployment are uppermost in the minds of every family, every, young person in initial training and everyone on the labour market. The best way for education to continue to exercise this essential function is to seek to provide a convincing response to alleviate these concerns. The very foundations of any European society purporting to teach its children the principles of citizenship would be undermined if this teaching were to fail to provide for job prospects. In the face of unemployment and technological upheaval, training must go beyond the framework of initial education and develop an on-going capacity for the renewal of the technical and vocational skills of workers around a solid, broad knowledge base.

This White Paper takes the view that in modern Europe the three essential requirements of social integration, the enhancement of employability and personal fulfilment, are not incompatible. They should not be brought into conflict, but should on the contrary be closely linked. Europe's assets in the area of science, the depth of its culture, the capacity of its business, industry and institutions should enable it both to pass on its fundamental values and prepare for employment. This presupposes that European society stays tuned to the underlying trends at work within it.

On this basis, the White Paper considers in turn:

- the importance of education and training to Europe in the current context of technological and economic change; and
- the guidelines for action in the pursuit of objectives to build up high-quality education and training.

GENERAL CONCLUSION

The world is going through a period of transition and profound change and the signs are that in Europe, as elsewhere, a new age is about to dawn which is more variable and unpredictable than those which went before.

Nema sumnje da ovo novo doba – doba internacionalizacije trgovine, informacijskog društva, znanstvenih i tehničkih preokreta – donosi nesigurnosti i brige, ponajprije jer je teško predvidjeti u kojem će smjeru krenuti budućnost. Ove nesigurnosti i zabrinutost nesumnjivo su jače u Europi nego drugdje.

Europska civilizacija ima dugu povijest i vrlo je složena. Danas je podijeljena između snažne žedži za istraživanjem i znanjem, ostavštinom tradicije zbog koje je Europa prva izazvala tehničku i industrijsku revoluciju i tako promijenila svijet, i duboko uvriježenog traženja stabilnosti i kolektivne sigurnosti. To je savršeno razumljiva težnja kontinenta koji je tako dugo bio razdiran ratovima i koga su dijelili politički i socijalni konflikti. Nažalost, to je i težnja koja može probuditi reakcionarnu reakciju na promjenu.

Međutim, ovo doba promjene povijesna je prilika za Europu, zato jer su ovakva razdoblja u kojima jedno društvo rađa drugo jedina koja vode do radikalne reforme bez nasilnih promjena. Porast trgovanja diljem svijeta, znanstvenih otkrića, novih tehnologija, zapravo su otvorili nove potencijale za razvoj i napredak.

Poznati europski povjesničar, jedan od direktora «Anala» i na dobrom položaju da uspoređi ovo razdoblje promjena s onima koja su mu prethodila, a posebno prijelaz iz srednjeg vijeka u renesansu, rekao je:

«Europa srednjeg vijeka i postsrednjovjekovnog vremena morala se suočiti sa svijetom Bizanta, arapskim svijetom i Osmanskim Carstvom. Danas je, na sreću, borba smještena u miroljubiviji kontekst. Unatoč tomu, postojanje protagonista u povijesti koji su po svojoj veličini ili po svojoj ekonomskoj snazi bili divovi, ili čak oboje, znači da Europa mora dostići primjereni razmjer ako želi postojati, napredovati i zadržati svoj identitet. Suočavajući se s Amerikom, Japanom i uskoro Kinom, Europa mora imati gospodarsku, demografsku i političku masu koja može osigurati njezinu neovisnost.

Na sreću, Europa iza sebe ima težinu svoje civilizacije i zajedničko nasljeđe. Europska civilizacija je, u 25 stoljeća, u uzastopnim fazama, bila kreativna; pa čak i danas, kako kaže jedan slogan, glavna europska sirovina je neupitno njezina siva tvar.

There is no doubt that this new age - one of internationalisation of trade, of the information society, of scientific and technical upheaval - brings uncertainties and concerns, primarily because it is difficult to see the direction of the future. These uncertainties and concerns are without doubt stronger in Europe than elsewhere.

European civilisation has a long history and is very complex. It is today divided between a deep thirst for research and knowledge, the legacy of a tradition which made Europe the first to bring about a technical and industrial revolution and thus change the world, and a deep-seated call for stability and collective security. This is a perfectly understandable aspiration for a continent so long torn apart by wars and divided by political and social conflicts. Unfortunately, it is also one which can engender a reactionary reflex to change.

Yet this age of change is a historical opportunity for Europe, because such periods in which one society gives birth to the next are the only ones conducive to radical reform without violent change. The increase in trade across the world, scientific discoveries, new technologies, in fact open up new potential for development and progress.

An eminent European historian, co-director of the “Annales” and well-placed to compare this period of change with those that preceded it, particularly the transition from the Middle Ages to the Renaissance, said:

“The Europe of the Middle Ages and post-medieval times had to face up to the Byzantine world, the Arab world and the Ottoman Empire. The struggle today is fortunately set in a more pacific context. Nevertheless, the existence of protagonists in history gigantic by their size or by their economic strength, or indeed both, means Europe has to achieve a comparable scale if it is to exist, progress and retain its identity. Facing up to America, Japan and soon China, Europe must have the economic, demographic and political mass capable of securing its independence.

Fortunately, Europe has the weight of its civilisation and its common heritage behind it. Over 25 centuries European civilisation has, in successive stages, been creative; and even today, as one slogan goes, Europe’s main raw material is unquestionably its grey matter.

U europskoj je dimenziji da se može izgraditi dalekovidno društvo, istodobno sposobno da pomogne mijenjati prirodu stvari na globalnoj razini i zadržati potpunu svijest o sebi.

Ova Bijela knjiga pobija tvrdnju da se ovaj cilj može postići što je brže mogućom izgradnjom društva Europe koje uči. Takav pomak uključuje radikalnu promjenu.

Sustavi obrazovanja i osposobljavanja prečesto u detalje razrađuju putanje karijera na osnovi «jedanput zauvijek». Previše ima nefleksibilnosti, previše raspoređivanja sustava obrazovanja i osposobljavanja «u pretince» i nedovoljno mostova, ili dovoljno mogućnosti da se dopusti pojava novih obrazaca cjeloživotnog učenja.

Obrazovanje i osposobljavanje daju referentne točke potrebne za potvrđivanje kolektivnog identiteta, a u isto vrijeme dopuštaju daljnje napredovanje u znanosti i tehnologiji. Neovisnost koju daju, ako ju svi dijele, jača osjećaj kohezije i utiskuje osjećaj pripadnosti. Europska kulturna raznolikost, njezino dugo postojanje i mobilnost između različitih kultura predstavljaju neprocjenjive prednosti za prilagođavanje na novi svijet na obzoru. Biti Europljanin znači imati prednost pripadnosti kulturnoj sredini neusporedive raznolikosti i dubine. To bi trebalo isto tako značiti i imati potpuni pristup znanju i vještini. Svrha ove Bijele knjige jest omogućiti da se te mogućnosti dalje iskorištavaju; ne može se tvrditi da preporuke koje ona sadrži daju iscrpan odgovor na ovo pitanje.

Cilj je mnogo skromniji, naime, pomoći da se, u suradnji s politikama obrazovanja i obučavanja država članica, Europa postavi na put društva koje uči. Namjena im je jednako tako utrti put široj debati u godinama koje dolaze. Na kraju, one mogu pomoći pokazati da budućnost Europe i njezino mjesto u svijetu ovise o njezinoj sposobnosti da osobnom ispunjenju svojih građana, muškaraca i žena jednako dade onoliko prostora koliko je do sada posvećivala ekonomskim i monetarnim pitanjima. Na taj će način Europa dokazati da nije samo područje slobodne trgovine, nego i organiziran politički entitet te način za uspješno prilagođavanje, a ne podvrgavanje internacionalizaciji.

It is in the European dimension that a forward-looking society can be built, capable at the same time of helping to change the nature of things globally and of maintaining full awareness of itself.

This White Paper contends that it is by building up the learning society of Europe as quickly as possible, that this objective can be attained. This move entails radical change.

All too often education and training systems map out career paths on a once-and-for-all basis. There is too much inflexibility, too much compartmentalisation of education and training systems and not enough bridges, or enough possibilities to let in new patterns of lifelong learning.

Education and training provide the reference points needed to affirm collective identity, while at the same time permitting further advances in science and technology. The independence they give, if shared by everyone, strengthens the sense of cohesion and anchors the feeling of belonging. Europe's cultural diversity, its long existence and the mobility between different cultures are invaluable assets for adapting to the new world on the horizon. Being European is to have the advantage of a cultural background of unparalleled variety and depth. It should also mean having full access to knowledge and skill. The purpose of the White Paper is to make it possible to exploit these possibilities further; the recommendations it contains cannot claim to provide an exhaustive response to the question.

Their aim is much more modest, namely to help, in conjunction with the education and training policies of the Member States, to put Europe on the road to the learning society. They are also intended to pave the way for a broader debate in the years ahead. Lastly, they can help to show that the future of Europe and its place in the world depend on its ability to give as much room for the personal fulfilment of its citizens, men and women alike, as it has up to now given to economic and monetary issues. It is in this way that Europe will prove that it is not simply a free trade area, but an organised political entity, and a way of coming successfully to terms with, rather than being subject to, internationalisation.

Bolonjska deklaracija, 1999. / The Bologna Declaration, 1999¹⁹

Proces euointegracije postao je, zahvaljujući iznimnim postignućima u posljednjih nekoliko godina, sve stvarnija i važnija činjenica za Uniju i njezine građane. Očekivano povećanje Unije i produbljivanje odnosa s ostalim europskim zemljama, daju joj još šire dimenzije. U međuvremenu, svjedoci smo povećane svijesti velikog dijela političke i akademske javnosti te javnog mnijenja o potrebi stvaranja savršenije i utjecajnije Europe, osobito u izgradnji i jačanju njezinih intelektualnih, kulturnih, društvenih, znanstvenih i tehnoloških dimenzija.

Europa znanja danas je prepoznata kao nezamjenjiv čimbenik društvenog i ljudskog razvoja i kao važna sastavnica učvršćenja i obogaćenja pripadnosti Europi sposobna da svoje građane pripremi za izazove novog tisućljeća i osvješćuje ih o zajedničkim vrijednostima i pripadnosti istom društvenom i kulturnom prostoru. Obrazovanje i suradnja u obrazovanju prepoznati su kao iznimno važni za razvijanje i jačanje stabilnih, miroljubivih i demokratskih društava, posebice imajući u vidu stanje na jugoistoku Europe.

Sorbonska deklaracija od 25. svibnja 1998. godine, utemeljena na takvim promišljanjima, istaknula je središnju ulogu sveučilišta u razvijanju europskih kulturnih dimenzija. Naglasila je da je kreiranje europskog prostora visokog obrazovanja od ključne važnosti za promicanje mobilnosti građana i njihovo zapošljavanje te za sveukupni razvoj kontinenta. Nekoliko je europskih zemalja prihvatilo poziv da se obvežu postići ciljeve zacrtane Deklaracijom, bilo potpisivanjem Deklaracije, bilo načelnim slaganjem s njezinim sadržajem. Nekoliko u međuvremenu pokrenutih reformi visokog školstva u Europi dokazuju spremnost mnogih vlada da djeluju u tom smislu. Europske visokoškolske institucije prihvatile su izazov i preuzele glavnu ulogu u stvaranju europskog prostora visokog obrazovanja, u duhu temeljnih načela zacrtanih u povelji Magna Charta Universitatum potpisanoj u Bologni 1988. godine.

The European process, thanks to the extraordinary achievements of the last few years, has become an increasingly concrete and relevant reality for the Union and its citizens. Enlargement prospects together with deepening relations with other European countries, provide even wider dimensions to that reality. Meanwhile, we are witnessing a growing awareness in large parts of the political and academic world and in public opinion of the need to establish a more complete and far-reaching Europe, in particular building upon and strengthening its intellectual, cultural, social and scientific and technological dimensions.

A Europe of Knowledge is now widely recognised as an irreplaceable factor for social and human growth and as an indispensable component to consolidate and enrich the European citizenship, capable of giving its citizens the necessary competences to face the challenges of the new millennium, together with an awareness of shared values and belonging to a common social and cultural space. The importance of education and educational co-operation in the development and strengthening of stable, peaceful and democratic societies is universally acknowledged as paramount, the more so in view of the situation in South East Europe.

The Sorbonne Declaration of 25th of May 1998, which was underpinned by these considerations, stressed the Universities' central role in developing European cultural dimensions. It emphasised the creation of the European area of higher education as a key way to promote citizens' mobility and employability and the Continent's overall development. Several European countries have accepted the invitation to commit themselves to achieving the objectives set out in the declaration, by signing it or expressing their agreement in principle. The direction taken by several higher education reforms launched in the meantime in Europe has proved many Governments' determination to act. European higher education institutions, for their part, have accepted the challenge and taken up a main role in constructing the European area of higher education, also in the wake of the fundamental principles laid down in the Bologna Magna Charta Universitatum of 1988.

¹⁹Europski prostor visokog obrazovanja. Zajednička deklaracija europskih ministara obrazovanja potpisana u Bologni 19. lipnja 1999. / The European higher education area. Joint Declaration of the European Ministers of Education Convened in Bologna on the 19th of June 1999. Prijevod: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa: public.mzos.hr/fgs.axd?id=10812

To je iznimno važno jer upravo neovisnost i autonomnost sveučilišta osiguravaju sustavu visokog obrazovanja i istraživanja stalno prilagođavanje promjenljivim potrebama, zahtjevima društva i napretku znanstvenih spoznaja.

Ovo je djelovanje zacrtano u pravom smjeru i sa smislenim ciljem. Međutim, bolja usklađenost i usporedivost visokoškolskih sustava zahtijeva neprekidno djelovanje kako bi se cilj u potpunosti postigao. Trebamo ga poduprijeti promicanjem konkretnih mjera kako bi se postigli vidljivi koraci naprijed. Sastanak održan 18. lipnja na kojemu su sudjelovali mjerodavni stručnjaci i znanstvenici iz svih naših zemalja daje vrlo jasne prijedloge za inicijative koje treba pokrenuti.

Osobitu pozornost trebamo posvetiti povećanju međunarodne konkurentnosti europskog sustava visokog obrazovanja. Vitalnost i djelotvornost svake civilizacije može se mjeriti privlačnošću njezine kulture drugim zemljama. Trebamo osigurati da europski sustav visokog obrazovanja postane privlačan širom svijeta, u skladu s našom izvanrednom kulturnom i znanstvenom tradicijom. Potvrđujući opća načela zacrtana Sorbonskom deklaracijom, uskladit ćemo svoju politiku tako da u kratkom vremenu, a svakako tijekom prvog desetljeća trećeg milenija, postignemo sljedeće ciljeve za koje smatramo da su od primarne važnosti za uspostavljanje europskog prostora visokog obrazovanja i njegovu promidžbu u svijetu:

- Prihvaćanje sustava lako prepoznatljivih i usporedivih stupnjeva i uvođenje suplementa (dodatka) diplomi (Diploma Supplement), kako bi se promoviralo zapošljavanje europskih građana i međunarodna konkurentnost europskog sustava visokog obrazovanja.

- Prihvaćanje sustava temeljenog na dvama glavnim ciklusima, dodiplomskom i postdiplomskom. Pristup drugom ciklusu zahtijeva uspješno završen prvi ciklus studija koji mora trajati najmanje tri godine. Stupanj postignut nakon tri godine smatra se potrebnim stupnjem kvalifikacije na europskom tržištu rada. Drugi ciklus vodit će k magisteriju i/ili doktoratu, kao što je to slučaj u mnogim europskim zemljama.

This is of the highest importance, given that Universities' independence and autonomy ensure that higher education and research systems continuously adapt to changing needs, society's demands and advances in scientific knowledge.

The course has been set in the right direction and with meaningful purpose. The achievement of greater compatibility and comparability of the systems of higher education nevertheless requires continual momentum in order to be fully accomplished. We need to support it through promoting concrete measures to achieve tangible forward steps. The 18th June meeting saw participation by authoritative experts and scholars from all our countries and provides us with very useful suggestions on the initiatives to be taken.

We must in particular look at the objective of increasing the international competitiveness of the European system of higher education. The vitality and efficiency of any civilisation can be measured by the appeal that its culture has for other countries. We need to ensure that the European higher education system acquires a world-wide degree of attraction equal to our extraordinary cultural and scientific traditions. While affirming our support to the general principles laid down in the Sorbonne declaration, we engage in co-ordinating our policies to reach in the short term, and in any case within the first decade of the third millennium, the following objectives, which we consider to be of primary relevance in order to establish the European area of higher education and to promote the European system of higher education world-wide:

- Adoption of a system of easily readable and comparable degrees, also through the implementation of the Diploma Supplement, in order to promote European citizens employability and the international competitiveness of the European higher education system. Adoption of a system essentially based on two main cycles, undergraduate and graduate.

- Access to the second cycle shall require successful completion of first cycle studies, lasting a minimum of three years. The degree awarded after the first cycle shall also be relevant to the European labour market as an appropriate level of qualification. The second cycle should lead to the master and/or doctorate degree as in many European countries.

- Uvođenje bodovnog sustava, kao što je ECTS, kao prikladnog sredstva u promicanju najšire razmjene studenata. Bodovi se mogu postizati i izvan visokoškolskog obrazovanja, uključujući i cjeloživotno učenje, pod uvjetom da ih prizna sveučilište koje prihvaća studenta.

- Promicanje mobilnosti prevladavanjem zapreka slobodnom kretanju, posebice:

- o *studentima*: dati priliku za učenje, omogućiti im pristup studiju i relevantnim službama;
- o *nastavnicima, istraživačima i administrativnom osoblju*: priznati i valorizirati vrijeme koje su proveli u Europi istražujući, predajući ili učeći, bez prejudiciranja njihovih statutarних prava.

- Promicanje europske suradnje u osiguravanju kvalitete u cilju razvijanja usporedivih kriterija i metodologija.

- Promicanje potrebne europske dimenzije u visokom školstvu, posebice u razvoju nastavnih programa, međuinstitucionalnoj suradnji, shemama mobilnosti i integriranih programa studija, obuke i istraživanja.

Preuzimamo na sebe postizanje tih ciljeva - u okviru naših institucionalnih ovlasti i u potpunosti poštujući različitost kultura, jezika, nacionalnih sustava obrazovanja i autonomiju sveučilišta - kako bismo izgradili europski prostor visokog obrazovanja. U tom cilju nastavit ćemo suradnju među vladama, zajedno s europskim nevladinim organizacijama koje djeluju u visokom obrazovanju. Od sveučilišta očekujemo da ponovno brzo i pozitivno djeluju i aktivno pridonesu uspjehu našeg poduhvata. Uvjereni da stvaranje europskog prostora visokog obrazovanja zahtijeva stalnu potporu, nadzor i prilagodbe novim potrebama, odlučili smo ponovno se sastati za dvije godine kako bismo procijenili postignuti napredak i odredili daljnje korake.

- Establishment of a system of credits - such as in the ECTS system - as a proper means of promoting the most widespread student mobility. Credits could also be acquired in non-higher education contexts, including lifelong learning, provided they are recognised by receiving Universities concerned.

- Promotion of mobility by overcoming obstacles to the effective exercise of free movement with particular attention to:

- for *students*, access to study and training opportunities and to related services
- for *teachers, researchers and administrative staff*, recognition and valorisation of periods spent in a European context researching, teaching and training, without prejudicing their statutory rights.

- Promotion of European co-operation in quality assurance with a view to developing comparable criteria and methodologies

- Promotion of the necessary European dimensions in higher education, particularly with regards to curricular development, inter-institutional co-operation, mobility schemes and integrated programmes of study, training and research.

We hereby undertake to attain these objectives - within the framework of our institutional competences and taking full respect of the diversity of cultures, languages, national education systems and of University autonomy - to consolidate the European area of higher education. To that end, we will pursue the ways of intergovernmental co-operation, together with those of non governmental European organisations with competence on higher education. We expect Universities again to respond promptly and positively and to contribute actively to the success of our endeavour. Convinced that the establishment of the European area of higher education requires constant support, supervision and adaptation to the continuously evolving needs, we decide to meet again within two years in order to assess the progress achieved and the new steps to be taken.

Memorandum o cjeloživotnom učenju, 2000. / A Memorandum on Lifelong Learning, 2000²⁰

SADRŽAJ

1. Uvod
2. Cjeloživotno učenje - trenutak da se nešto poduzme
3. Cjeloživotnim učenjem do Europe građana
  - 3.1. Izazov promjene u društvima znanja
  - 3.2. Kontinuitet učenja tijekom života
  - 3.3. Zajedničkim radom do praktične primjene cjeloživotnog učenja
4. Poduzimanje akcije u cjeloživotnom učenju: šest osnovnih poruka
  - 4.1. Prva osnovna poruka: Nove temeljne vještine za sve
  - 4.2. Druga osnovna poruka: Veća ulaganja u ljudske resurse
  - 4.3. Treća osnovna poruka: Inovacije u učenju i podučavanju
  - 4.4. Četvrta osnovna poruka: Vrijednost obrazovanja
  - 4.5. Peta osnovna poruka: Ponovno promišljanje uloge usmjeravanja i savjetovanja u obrazovanju
  - 4.6. Šesta osnovna poruka: Približavanje obrazovanja mjestu stanovanja
5. Korištenje sredstava za cjeloživotno učenje

TABLE OF CONTENTS

1. Introduction
2. Lifelong learning – time to take action
3. A Citizens' Europe through lifelong learning
  - 3.1. Knowledge societies: the challenge of change
  - 3.2. A continuum of learning throughout life
  - 3.3. Working together to put lifelong learning into practice
4. Taking action on lifelong learning: six key messages
  - 4.1. Key Message 1: New basic skills for all
  - 4.2. Key Message 2: More investment in human resources
  - 4.3. Key Message 3: Innovation in teaching and learning
  - 4.4. Key Message 4: Valuing learning
  - 4.5. Key Message 5: Rethinking guidance and counselling
  - 4.6. Key Message 6: Bringing learning closer to home
5. Mobilising resources for lifelong learning

²⁰Memorandum o cjeloživotnom učenju, Radni materijal Komisije, Bruxelles, 30. 10. 2000.
SEC (2000) 1832/ A Memorandum on Lifelong Learning, Commission Staff Working Paper No. SEC(2000)1832 Brussels, 30.10.2000. Prijevod European Association for Educations of Adults: www.eaea.org/doc/memorHR.doc

1. UVOD

Zasjedanje Europskog vijeća održano u Lisabonu u ožujku 2000. godine označava **prekretnicu za daljnje određivanje politike i djelovanja Europske unije**. Doneseni zaključci potvrđuju da je Europa neosporivo ušla u 'vrijeme znanja', sa svim posljedicama koje će ta činjenica imati na kulturni, ekonomski i društveni život. Ubrzano se mijenjaju uvriježeni načini življenja, rada i stjecanja znanja. To ne znači samo da se pojedinci trebaju prilagoditi promjeni, nego i da se jednako tako mora mijenjati uobičajeni način upravljanja prilikama.

Zaključci doneseni na zasjedanju Europskog vijeća u Lisabonu potvrđuju da je **unapređivanje cjeloživotnog učenja nužno za uspješnu tranziciju prema društvu i ekonomiji utemeljenima na znanju**. Upravo zbog toga europski sustavi obrazovanja i osposobljavanja predstavljaju bit nadolazećih promjena te ih je potrebno prilagoditi tim promjenama. U zaključcima zasjedanja Europskog vijeća u Feiri poziva se "države članice, Savjet i Komisiju... da u okvirima vlastita znanja i mogućnosti izdvoje suvise strategije i praktična mjerila s ciljem unapređivanja obrazovanja odraslih za sve." Ovim memorandumom počinje primjena odluka o cjeloživotnom učenju donesenih na zasjedanjima Europskog vijeća u Feiri i Lisabonu. Cilj mu je **pokrenuti raspravu na razini cijele Europe** u vezi s osmišljavanjem opće strategije za uvođenje cjeloživotnog učenja na razini pojedinca i na institucionalnoj razini te u svim područjima javnog i privatnog života. Komisija i države članice u okvirima su Europske strategije zapošljavanja (European Employment Strategy) definirale pojam cjeloživotnog učenja kao višenamjenski proces prihvatanja znanja koji se događa na stalnoj osnovi s ciljem unapređivanja znanja, vještina i stručnosti.

Ovo je radna definicija koja će u ovom memorandumu poslužiti kao polazna točka za sljedeću raspravu i djelovanje.

Cjeloživotno učenje nije više samo jedan vid obrazovanja i osposobljavanja, nego **mora postati vodeće načelo** u opskrbljivanju i sudjelovanju u cjelokupnom kontekstu učenja/ prihvaćanja znanja. **Ova vizija mora naći svoju primjenu u sljedećem desetljeću.**

1. INTRODUCTION

The European Council held in Lisbon in March 2000 marks a **decisive moment for the direction of policy and action in the European Union**. Its conclusions affirm that Europe has indisputably moved into the Knowledge Age, with all that this will imply for cultural, economic and social life. Patterns of learning, living and working are changing apace. This means not simply that individuals must adapt to change, but equally that established ways of doing things must change too.

The conclusions of the Lisbon European Council confirm that the move towards **lifelong learning must accompany a successful transition to a knowledge-based economy and society**. Therefore, Europe's education and training systems are at the heart of the coming changes. They too, must adapt. The conclusions of the Feira European Council invite the "Member States, the Council and the Commission ... within their areas of competence, to identify coherent strategies and practical measures with a view to fostering lifelong learning for all". This Memorandum takes up the Lisbon and Feira European Councils' mandate to implement lifelong learning. Its purpose is to **launch a European-wide debate** on a comprehensive strategy for implementing lifelong learning at individual and institutional levels, and in all spheres of public and private life. The Commission and the Member States have defined lifelong learning, within the European Employment Strategy, as all purposeful learning activity, undertaken on an ongoing basis with the aim of improving knowledge, skills and competence.

This is the working definition adopted in this Memorandum as a starting-point for subsequent discussion and action.

Lifelong learning is no longer just one aspect of education and training; it **must become the guiding principle for provision** and participation across the full continuum of learning contexts. **The coming decade must see the implementation of this vision.**

Svi bi stanovnici Europe, bez iznimke, trebali imati jednake mogućnosti prilagođavanja zahtjevima društvene i ekonomske promjene te aktivnog sudjelovanja u stvaranju budućnosti Europe. Učinci ove dubinske promjene u perspektivi i praksi zaslužuju i opravdavaju ovdje predloženu raspravu. **Države članice**, koje su same odgovorne za vlastite sustave obrazovanja i osposobljavanja, **trebale bi voditi ovu raspravu**. Ona bi, također, trebala biti vođena u državama članicama, te ne samo na razini Europe, jer je cjeloživotno učenje proces koji se tiče budućnosti svakoga posebice i na jedinstven način. Rasprava bi se trebala **održati što je moguće bliže samim građanima. Komisija namjerava u jesen 2001. godine izraditi izvješće na temelju dobivenih rezultata**. Ovo izvješće bit će izrađeno u okviru otvorene koordinativne metode dogovorene na lisabonskom zasjedanju Europskog vijeća.

Memorandum počinje definiranjem problema uvođenja cjeloživotnog učenja. Drugo poglavlje brani stajalište da su unapređenje aktivnog državljanstva te unapređenje zapošljivosti jednako važni i međusobno povezani ciljevi u procesu cjeloživotnog učenja. Države članice suglasile su se o ovome prioritetu, ali do sada bile su spore u poduzimanju zajedničke akcije.

Treće poglavlje dokazuje da razmjernost tekućih ekonomskih i društvenih promjena u Europi zahtijeva potpuno novi pristup obrazovanju i usavršavanju. Cjeloživotno je učenje opći pojam kojim su obuhvaćene sve vrste učenja i podučavanja. Početak primjene kontinuiranog obrazovanja u praksi podrazumijeva djelotvorni zajednički rad i pojedinaca i organizacija.

Kao odgovor, četvrto poglavlje naglašava **šest osnovnih poruka koje nude strukturni okvir za otvorenu raspravu** o primjeni cjeloživotnog učenja u praksi. Predložene se poruke temelje na iskustvima stečenima na europskoj razini putem programa Europske zajednice i tijekom Europske godine cjeloživotnog učenja (1996.). Svaka poruka obuhvaća niz pitanja čiji bi odgovori trebali pomoći u definiranju prioriteta područja kod poduzimanja akcije. Ovih šest osnovnih poruka navodi da bi sveobuhvatna i suvisla strategija cjeloživotnog učenja trebala težiti:

All those living in Europe, without exception, should have equal opportunities to adjust to the demands of social and economic change and to participate actively in the shaping of Europe's future. The implications of this fundamental change in perspectives and practices deserve and justify the debate proposed here. **The Member States**, who are responsible for their education and training systems, **should lead this debate**. It should also be conducted in the Member States, and not only at European level. Lifelong learning concerns everyone's future, in a uniquely individual way. The debate should take place **as close as possible to citizens themselves. The Commission intends to draw up a report in autumn 2001 based on its outcomes**. This report will be taken up within the framework of the open method of co-ordination agreed by the Lisbon European Council.

This Memorandum opens by stating the case for implementing lifelong learning. Section 2 argues that promoting active citizenship and promoting employability are equally important and interrelated aims for lifelong learning. Member States agree on its priority, but have been slow to take concerted action.

Section 3 argues that the scale of current economic and social change in Europe demands a fundamentally new approach to education and training. Lifelong learning is the common umbrella under which all kinds of teaching and learning should be united. Putting lifelong learning into practice demands that everyone work together effectively – both as individuals and in organisations.

In response, Section 4 highlights **six key messages** which **offer a structured framework for an open debate on** putting lifelong learning into practice. These messages are based on experience gathered at European level through Community programmes and the European Year of Lifelong Learning (1996). Each key message includes a set of questions, the answers to which should help to clarify priority areas for action. The key messages suggest that a comprehensive and coherent lifelong learning strategy for Europe should aim to:

- jamstvu potpunog i stalnog pristupa učenju s ciljem **stjecanja i obnavljanja vještina** potrebnih za sustavno sudjelovanje u društvima temeljenima na znanju;
- **vidljivom porastu ulaganja** u ljudske resurse s ciljem davanja prednosti najvećem bogatstvu Europe - njezinim građanima;
- razvijanju djelotvornih **metoda učenja i podučavanja** te uvjeta potrebnih za postizanje kontinuiteta u doživotnom (life-long) i općem (life-wide) učenju;
- velikom poboljšanju načina **razumijevanja i vrednovanja sudjelovanja u procesu obrazovanja te dobivenih rezultata**, što se posebno odnosi na neformalno i informalno stjecanje znanja;
- osiguravanju jednostavnog **pristupa kvalitetnim informacijama i savjetima** vezanima uz stjecanje obrazovanja u cijeloj Europi i tijekom cijelog života;
- **osiguravanju mogućnosti cjeloživotnog učenja što je moguće bliže građanima**, u njihovim mjestima stanovanja te potpomognutih ICT-ijevim objektima gdje god je to moguće.

Sustav partnerstva trebao bi pomoći kod dobivanja sredstava za cjeloživotno učenje na svim razinama. Ovaj memorandum završava petim poglavljem u kojem su navedeni primjeri kako akcije na razini Europe mogu pomoći napretku njezinih država članica. Zajednički rad na uvođenju cjeloživotnog učenja u praksu najsigurniji je put napretka:

- **u izgradnji društva koje nudi jednake mogućnosti pristupu kvalitetnom obrazovanju** svim građanima tijekom cijelog života te društva u kojem je pružanje obrazovanja i usavršavanja prva i glavna potreba i zahtjev pojedinaca;

- guarantee universal and continuing access to learning for **gaining and renewing the skills** needed for sustained participation in the knowledge society;

- visibly **raise levels of investment** in human resources in order to place priority on Europe's most important asset – its people;

- develop effective **teaching and learning methods** and contexts for the continuum of lifelong and lifewide learning;

- significantly improve the ways in which learning **participation and outcomes are understood and appreciated**, particularly non-formal and informal learning;

- ensure that everyone can easily access good quality **information and advice** about learning opportunities throughout Europe and throughout their lives;

- **provide lifelong learning opportunities as close to learners as possible**, in their own communities and supported through ICT-based facilities wherever appropriate.

A framework of partnership should help to mobilise resources in favour of lifelong learning at all levels; this Memorandum closes, in Section 5, with examples of how European level actions can assist Member States to make progress. Working together to put lifelong learning into practice is the best way forward:

- **to build an inclusive society which offers equal opportunities for access to quality learning** throughout life to all people, and in which education and training provision is based first and foremost on the needs and demands of individuals;

- u prilagođavanju načina pružanja obrazovanja i usavršavanja te načina organizacije službenog radnog vremena, tako da ljudi mogu sudjelovati u trajnom procesu obrazovanja tijekom cijelog života, odnosno da svatko u svom životu može kombinirati učenje, rad i obiteljski život;

- u postizanju više ukupne razine obrazovanja i kvalifikacija u svim sektorima, u osiguravanju visokokvalitetnog obrazovanja i usavršavanja te istodobno u osiguravanju da znanje i sposobnosti ljudi budu u skladu s promjenama zahtjeva na poslu, organizacijom radnog mjesta, metodama rada itd.;

- u poticanju i pripremanju ljudi za aktivnije sudjelovanje u svim područjima modernog javnog života, posebno u društvenom i političkom životu na svim razinama djelovanja zajednica, uključujući i vođenje politike na europskoj razini.

Ključ uspjeha bit će izgradnja osjećaja zajedničke odgovornosti za cjeloživotno učenje među svim glavnim sudionicima - državama članicama, europskim institucijama, socijalnim partnerima i u svijetu poduzetništva; među regionalnim i lokalnim vlastima, onima koji rade na bilo kojem vidu obrazovanja i usavršavanja, među civilnim društvenim organizacijama, društvima i različitim zajednicama; i zadnje, ali ne manje važno, među samim građanima pojedincima. Naš je zajednički cilj izgraditi Europu u kojoj je svakome pružena mogućnost razviti vlastiti potencijal do kraja, osjećati se da mogu pridonijeti zajednici i da nekamo pripadaju.

- to adjust the ways in which education and training is provided, and how paid working life is organised, so that people can participate in learning throughout their lives and can plan for themselves how they combine learning, working and family life;

- to achieve higher overall levels of education and qualification in all sectors, to ensure high-quality provision of education and training, and at the same time to ensure that principle of subsidiarity in which the Union, the Member States, the regional and local levels, as well as the social partners and civil society, will be actively involved, using variable forms of partnership". people's knowledge and skills match the changing demands of jobs and occupations, workplace organisation and working methods; and

- to encourage and equip people to participate more actively once more in all spheres of modern public life, especially in social and political life at all levels of the community, including at European level.

The key to success will be to build on a sense of shared responsibility for lifelong learning among all the key actors – the Member States, the European institutions, the Social Partners and the world of enterprise; regional and local authorities, those who work in education and training of all kinds, civil society organisations, associations and groupings; and, last but not least, individual citizens themselves. Our shared aim is to build a Europe in which everyone has the opportunity to develop their potential to the full, to feel that they can contribute and that they belong.

2. CJELOŽIVOTNO UČENJE - TRENUTAK DA SE NEŠTO PODUZME

Zašto je rasprava toliko žurna? Zašto je primjena cjeloživotnog učenja prioritet Europske zajednice? Postoje dva podjednako važna razloga:

- Europa postaje zajednica u kojoj je znanje temelj društva i ekonomije. Više nego ikada prije, pristup ažuriranim i potpunim informacijama i znanju, zajedno s motivacijom i znanjem za inteligentno korištenje tih izvora za vlastite potrebe i potrebe cijele zajednice, postaju ključ jačanja natjecateljskog duha u Europi i poboljšanju zapošljivosti i prilagodljivosti radne snage;

- Europljani danas žive u složenom društvenom i političkom svijetu. Više nego ikada prije, pojedinac od kojega se očekuje da aktivno pridonosi društvu želi planirati vlastiti život i mora naučiti pozitivno se odnositi prema kulturnoj, etničkoj i jezičnoj raznolikosti. **Obrazovanje u najširem smislu ključ je učenja i razumijevanja** kako odgovoriti na ove izazove.

Ove dvije pojave suvremenih društvenih i ekonomskih promjena međusobno su povezane. Na njima, također, počivaju **два jednako važna cilja cjeloživotnog učenja: unapređenje aktivnoga građanstva i unapređenje zapošljivosti.**

Aktivno je građanstvo usredotočeno na problem sudjeluju li i na koji način ljudi u svim područjima društvenog i ekonomskog života, na uspjehe i rizike s kojima se trebaju suočiti postupajući tako te koliko, zahvaljujući takvu postupanju, osjećaju pripadnost i pravo da izraze vlastito mišljenje u društvu u kojem žive. U velikom dijelu života većine ljudi plaćeni posao daje im osjećaj neovisnosti, samopoštovanja i blagostanja pa je zbog toga odgovoran za ukupnu kvalitetu života tih ljudi. Zapošljivost, sposobnost dobivanja i zadržavanja radnog mjesta nije samo jedna od osnovnih dimenzija aktivnoga građanstva, nego je, jednako tako, presudan uvjet eliminiranja nezaposlenosti te unapređenja stručnosti i napretka Europe u „novoj ekonomiji“. I zapošljivost i aktivno građanstvo ovisit će o odgovarajućim najsuvremenijim spoznajama i vještinama potrebnima za sudjelovanje i doprinos u društvenom i ekonomskom životu.

2. LIFELONG LEARNING – TIME TO TAKE ACTION

Why is this debate so urgent? Why is putting lifelong learning into practice a top priority for the European Union? There are two equally important reasons:

- Europe has moved towards a knowledge-based society and economy. More than ever before, access to up-to-date information and knowledge, together with the motivation and skills to use these resources intelligently on behalf of oneself and the community as a whole, are becoming the key to strengthening Europe's competitiveness and improving the employability and adaptability of the workforce;

- today's Europeans live in a complex social and political world. More than ever before, individuals want to plan their own lives, are expected to contribute actively to society, and must learn to live positively with cultural, ethnic and linguistic diversity. **Education, in its broadest sense, is the key to learning and understanding** how to meet these challenges.

These two features of contemporary social and economic change are interrelated. They underlie **two equally important aims for lifelong learning: promoting active citizenship and promoting employability.**

Active citizenship focuses on whether and how people participate in all spheres of social and economic life, the chances and risks they face in trying to do so, and the extent to which they therefore feel that they belong to and have a fair say in the society in which they live. For much of most people's lives, having paid work underpins independence, self-respect and well-being, and is therefore a key to people's overall quality of life. Employability – the capacity to secure and keep employment – is not only a core dimension of active citizenship, but it is equally a decisive condition for reaching full employment and for improving European competitiveness and prosperity in the 'new economy'. Both employability and active citizenship are dependent upon having adequate and up-to-date knowledge and skills to take part in and make a contribution to economic and social life.

Promjena može doći isključivo u državama članicama i preko njihovih poticaja, uz odgovarajuću potporu i olakšice, tamo gdje je to potrebno, na razini zajednice. Države članice su one koje su u prvom trenutku odgovorne za vlastito obrazovanje i osposobljavanje - svaka u skladu s vlastitim zakonskim odredbama. U praksi dostignuća ovih sustava ovise o ulaganju i preuzimanju obveze širokog spektra sudionika iz različitih područja društvenog i ekonomskog života, uključujući društvene partnere i, ne manje, o trudu samih pojedinaca koji su, u posljednjem slučaju, odgovorni za nastavak vlastitog obrazovanja.

Važnost cjeloživotnog učenja za budućnost Europe odobrena je na najvišoj razini. Čelnici država članica suglasni su da bi u sljedećem desetljeću Europska zajednica trebala postati primjer svijetu.

Europa može i mora pokazati da je sposobna postići dinamičan ekonomski rast i ojačati veze unutar samog društva. Naglašavajući da su „*ljudi najveće bogatstvo Europe i da bi stoga trebali biti u žarištu politike Europske zajednice*“, zaključuje se da se, više od svega, sustavi obrazovanja i usavršavanja moraju prilagoditi novoj stvarnosti 21. stoljeća i da je „*cjeloživotno učenje glavni način za razvoj građanstva, društvene povezanosti i zapošljivosti*“.

Ove poruke su, naravno, rezultat desetljeća u kojem je cjeloživotno učenje stiglo u prvi plan nacionalnih i međunarodnih programa. Početkom devedesetih europske ekonomije suglasile su se o naglim promjenama u proizvodnji, trgovini i načinima ulaganja. To je izbacilo iz ravnoteže tržište rada, što je pak imalo za posljedicu visoku strukturnu nezaposlenost uz stalni porast nedovoljnog vladanja vještinama i nesklada vještina kod zapošljavanja. Kao pomoć u rješavanju ovih problema, bilo je potrebno posvetiti više pažnje uobličavanju načina obrazovanja i osposobljavanja. Godina 1996. je kao Europska godina cjeloživotnog učenja (EYLL: European Year of Lifelong Learning) pokazala koliko ima zanimanja i želje za sudjelovanjem na svim razinama cjeloživotnog učenja, što je pak utjecalo na određivanje politike u državama članicama.

Change can only come about in and through the impetus of the Member States, with Community-level support and facilitation where appropriate. It is the Member States who, in the first instance, are responsible for their education and training systems – each according to their institutional circumstances. In practice, the achievements of these systems are dependent upon the input and commitment of a wide range of actors from all walks of social and economic life, including the Social Partners – and not least upon the efforts of individuals themselves, who, in the last instance, are responsible for pursuing their own learning.

The importance of lifelong learning for Europe's future has now been endorsed at the highest level. The Heads of the Member States agree that in the next decade, the European Union should set an example for the world.

Europe can – and must – show that it is possible both to achieve dynamic economic growth and to strengthen social cohesion. Emphasising that “*people are Europe's main asset and should be the focal point of the Union's policies*,” the conclusion is that, above all, education and training systems must adapt to the new realities of the 21st century and that “*lifelong learning is an essential policy for the development of citizenship, social cohesion and employment*.”

These messages are the natural outcomes of a decade during which lifelong learning has once more risen to the top of national and international policy agendas. In the early 1990s, Europe's economies had to come to terms with sharply changing production, trade and investment patterns. This threw labour markets out of balance, resulting in high levels of structural unemployment alongside increasing skills gaps and mismatches. To help resolve these problems, patterns of education and training provision and participation demanded more attention. The 1996 European Year of Lifelong Learning (EYLL) showed just how much interest and commitment exists at all levels for lifelong learning, and this helped to influence policy thinking in the Member States.

Sredinom devedesetih, usuglasilo se o činjenici da obrazovanje i usavršavanje ne pridonose samo održavanju zapošljivosti i ekonomske konkurencije, nego i da su i najbolji način borbe protiv društvene izdvojenosti, što znači da učenje i podučavanje moraju staviti pojedince i njihove potrebe u središte pozornosti.

Na ovoj osnovi cjeloživotno učenje postalo je vodeće načelo novog naraštaja različitih programa obrazovanja, osposobljavanja i programa za mlade unutar Zajednice. Još od 1998. godine Napuci za zapošljavanje (Employment Guidelines) naglašavaju važnost cjeloživotnog učenja za zapošljavanje, ali vrednovanje njihove primjene u praksi je, međutim, pokazalo da je do sada malo postignuto u unapređenju opće strategije cjeloživotnog učenja. Europski parlament snažno podržava stav da je cjeloživotno učenje ključ osiguravanja društvene integracije i postizanja jednakosti u mogućnostima. Na međunarodnoj razini nedavni je summit članica G8 prvi put naglasio važnost cjeloživotnog učenja za svakoga u „novim ekonomijama“ i u „dobu znanja“.

Države članice Europske zajednice očito dostigle su visoki stupanj suglasnosti kod zajedničkog interesa vezanog uz cjeloživotno učenje, što, međutim, još nije provedeno u djelo. Došlo je vrijeme da se i to učini.

3. CJELOŽIVOTNIM UČENJEM DO EUROPE GRAĐANA

3.1. Izazov promjene u društvima znanja

Današnja Europa prolazi kroz promjenu po obujmu i značenju sličnu industrijskoj revoluciji. Digitalna tehnologija mijenja svaki vid života ljudi, a biotehnologija bi jednog dana mogla promijeniti i sam život. Trgovina, putovanja i komunikacija na svjetskoj razini ljudima šire kulturne horizonte te mijenjaju način međusobne ekonomske konkurencije. Moderni život pojedincima pruža veće prilike i mogućnost izbora, ali jednako tako i veći rizik i nesigurnost.

By the mid-1990s, it was agreed not only that education and training throughout life helps to maintain economic competitiveness and employability, but it is also the best way to combat social exclusion – and this means that teaching and learning must place individuals and their needs at the centre of attention.

On this basis, lifelong learning became the common guiding principle for the new generation of Community education, training and youth programmes. Since 1998, the Employment Guidelines have stressed the importance of lifelong learning for employment but the assessment of their implementation has shown that little progress has been achieved so far in promoting a comprehensive strategy on lifelong learning. The European Parliament strongly supports the view that lifelong learning is the key to ensuring social integration and to achieving equal opportunities. On the international stage, recent G8 Summits have underlined for the first time the importance of lifelong learning for everyone in the ‘new economies’ of the Knowledge Age.

The Union’s Member States have clearly found a large measure of consensus on their shared interest in lifelong learning, but this has not yet been translated into effective action. The time has come to do so.

3. A CITIZENS’ EUROPE THROUGH LIFELONG LEARNING

3.1. Knowledge societies: the challenge of change

Today’s Europe is experiencing change on a scale comparable with that of the Industrial Revolution. Digital technology is transforming every aspect of people’s lives, whilst biotechnology may one day change life itself. Trade, travel and communication on a world scale are expanding people’s cultural horizons and are changing the ways in which economies compete with each other. Modern life brings greater chances and choices for individuals, but also greater risks and uncertainties.

Ljudi imaju mogućnost prilagoditi se različitim načinima života, ali su, također, jednako odgovorni za krojenje vlastitog života. Sve više ljudi dulje se obrazuje i usavršava, ali time se produbljuje jaz između onih koji su dovoljno kvalificirani da se održe na površini i onih koji su nepovratno postrance. Europsko stanovništvo također ubrzano stari. Ta će činjenica promijeniti sastav radne snage te prohtjeve u društvenim, zdravstvenim i obrazovnim uslugama.

Posljednja, ali ne manje važna, činjenica je da europska društva postaju međukulturni mozaici. Ova raznolikost sadržava golem kreativni i inovacijski potencijal u svim sferama života.

Ovaj memorandum ne može pružiti detaljnu analizu ukratko navedenih promjena. Ipak, one su sastavni dio cjelokupne tranzicije prema društvu znanja, čija je ekonomska osnova proizvodnja i razmjena nematerijalnih dobara. U ovakvoj vrsti socijalnog svijeta prioritet ima pristup najnovijim informacijama, znanju i vještinama. **U društvima znanja ljudi su sami vodeći sudionici.** Ljudska je sposobnost dolaziti do znanja i inteligentno i učinkovito ga primjenjivati, što je najvažnije, na stalno nov način. Da bi se ovu sposobnost do kraja razvilo, ljudi trebaju htjeti uzeti vlastite živote u svoje ruke i, ukratko, postati aktivni građani. Cjeloživotno učenje i usavršavanje najbolji je način da svatko pojedinačno prihvati izazov promjene.

3.2. Kontinuitet učenja tijekom života

Znanje, vještine i razumijevanje koje steknemo kao djeca ili mladi ljudi u obitelji, školi, na usavršavanju i na fakultetu neće doživotno trajati. Aktivan nastavak učenja i u zrelih godinama neobično je važan vid primjene cjeloživotnog učenja u praktičnom životu, no ipak, samo je dio cjeline. Cjeloživotno učenje smatra se neprekinutim kontinuitetom „od kolijevke do groba“. **Bitan je preduvjet visoko kvalitetno osnovno obrazovanje za sve**, od djetetovih najmlađih dana nadalje. Osnovno obrazovanje, nakon kojega slijedi usmjereno obrazovanje i usavršavanje, trebalo bi opremiti mladog čovjeka novim vještinama potrebnim u ekonomijama utemeljenima na znanju. Također bi trebalo osigurati da se „naučilo učiti“ te da bi se stekao pozitivan stav prema učenju.

People have the freedom to adopt varied lifestyles, but equally the responsibility to shape their own lives. More people stay in education and training longer, but the gap is widening between those who are sufficiently qualified to keep afloat in the labour market and those who are falling irrevocably by the wayside. Europe's population is also ageing rapidly. This will change the make-up of the labour force and the patterns of demand for social, health and education services.

Last but not least, European societies are turning into intercultural mosaics. This diversity holds great potential for creativity and innovation in all spheres of life.

This Memorandum cannot provide an in-depth analysis of the changes summarised so briefly immediately above. But they are all part and parcel of the overall transition to a knowledge society, whose economic basis is the creation and exchange of immaterial goods and services. In this kind of social world, up-to-date information, knowledge and skills are at a premium. **People themselves are the leading actors of knowledge societies.** It is the human capacity to create and use knowledge effectively and intelligently, on a continually changing basis, that counts most. To develop this capacity to the full, people need to want and to be able to take their lives into their own hands – to become, in short, active citizens. Education and training throughout life is the best way for everyone to meet the challenge of change.

3.2. A continuum of learning throughout life

The knowledge, skills and understanding we learn as children and as young people in the family, at school, during training and at college or university will not last a lifetime. Integrating learning more firmly into adult life is a very important part of putting lifelong learning into practice, but it is, nevertheless, just one part of the whole. Lifelong learning sees all learning as a seamless continuum ‘from cradle to grave.’ **High quality basic education for all**, from a child's youngest days forward, **is the essential foundation.** Basic education, followed by initial vocational education and training, should equip all young people with the new basic skills required in a knowledge-based economy. It should also ensure that they have ‘learnt to learn’ and that they have a positive attitude towards learning.

Ljudi će dosljedno planirati aktivnosti učenja tijekom cijelog života samo ako žele učiti. To znači da neće htjeti nastaviti proces učenja ako je njihovo iskustvo učenja u ranom životu bilo neuspješno i ako su ga doživljavali na negativan način. Neće htjeti nastaviti ako su im mogućnosti potrebne za nastavak učenja nepristupačne u smislu potrebnog vremena, ritma, mjesta i sredstava. Neće se osjećati motivirani za sudjelovanje u obrazovanju čiji sadržaj i metode ne uzimaju u obzir njihove kulturne obzore i životno iskustvo. I konačno, neće htjeti ulagati vrijeme, trud i novac u daljnje obrazovanje, ni za vlastite potrebe, ni za napredovanje na poslu, ako vještine, opće i stručno znanje koje su stekli nisu vidljivo priznati. Osobna motivacija za učenje te raznolikost mogućnosti obrazovanja osnovni su uvjet za uspješnu primjenu cjeloživotnog učenja.

Zbog toga je ključno **podići potražnju za obrazovanjem, a jednako tako i ponudu**, posebno za one kojima je obrazovanje i usavršavanje do sada donijelo najmanje koristi. Svatko bi trebao moći slijediti način obrazovanja koji je sam izabrao, umjesto da bude primoran slijediti unaprijed određeni put prema zadanom cilju. To znači, jednostavno, da bi se sustav obrazovanja i usavršavanja trebao prilagoditi potrebama pojedinca, a ne obrnuto.

Postoje tri vrste svrhovite aktivnosti učenja:

- **Formalno obrazovanje**, koje se događa u različitim obrazovnim institucijama i kojim se stječu priznate diplome i kvalifikacije.
- **Neformalno obrazovanje**, koje teče neovisno o službenom obrazovnom sustavu i obično ne vodi stjecanju službenih potvrda. Ono može biti organizirano na radnome mjestu i aktivnostima različitih društava ili udruženja, kao što su organizacije mladih, sindikati ili političke stranke. Takvo se obrazovanje može dobiti, također, i u organizacijama te uslugama koje služe kao nadopuna formalnom sustavu obrazovanja, primjerice to su glazbene škole, sportski klubovi ili privatne poduke kao priprema za polaganje ispita.

People will only plan for consistent learning activities throughout their lives if they want to learn. They will not want to continue to learn if their experiences of learning in early life have been unsuccessful and personally negative. They will not want to carry on if appropriate learning opportunities are not practically accessible as far as timing, pace, location and affordability are concerned. They will not feel motivated to take part in learning whose content and methods do not take proper account of their cultural perspectives and life experiences. And they will not want to invest time, effort and money in further learning if the knowledge, skills and expertise they have already acquired are not recognised in tangible ways, whether for personal reasons or for getting ahead at work. Individual motivation to learn and a variety of learning opportunities are the ultimate keys to implementing lifelong learning successfully.

It is essential to **raise the demand for learning as well as its supply**, most especially for those who have benefited least from education and training so far. Everyone should be able to follow open learning pathways of their own choice, rather than being obliged to follow predetermined routes to specific destinations. This means, quite simply, that education and training systems should adapt to individual needs and demands rather than the other way round.

There are three basic categories of purposeful learning activity:

- **Formal learning** takes place in education and training institutions, leading to recognized diplomas and qualifications.
- **Non-formal learning** takes place alongside the mainstream systems of education and training and does not typically lead to formalised certificates. Non-formal learning may be provided in the workplace and through the activities of civil society organisations and groups (such as in youth organisations, trades unions and political parties). It can also be provided through organisations or services that have been set up to complement formal systems (such as arts, music and sports classes or private tutoring to prepare for examinations).

- **Informalno učenje** je prirodna pojava u svakodnevnom životu. Za razliku od formalnog i neformalnog obrazovanja, informalno učenje ne mora teći svjesno, zbog čega ga ni pojedinci sami nužno ne prepoznaju kao čimbenik koji pridonosi njihovu znanju i vještinama.

Do sada je formalno obrazovanje određivalo vođenje politike, određujući način stjecanja obrazovanja i usavršavanja te utječući na stav ljudi o tome što se smatra učenjem. U kontinuitetu cjeloživotnog učenja više dolaze do izražaja neformalno i informalno obrazovanje i učenje. Neformalno obrazovanje, prema definiciji, teče izvan škola, fakulteta i centara za obuku. Obično se ne smatra „pravim“ obrazovanjem, a i tako stečeno znanje nema veliku vrijednost na tržištu radne snage. Neformalno obrazovanje je, stoga, najčešće podcijenjeno.

Ipak, čini se da učenje u informalnim situacijama biva potpuno zaboravljeno, iako je to najstariji način prihvatanja znanja i još je jedan od glavnih načina učenja u ranom djetinjstvu. Činjenica da se kompjutorska tehnologija prije ustalila u kućanstvima nego u školama potvrđuje važnost informalnog učenja. U informalnim situacijama leži golema zaliha mogućnosti za prihvatanje znanja, zbog čega bi u budućnosti mogle biti važan izvor inovacija u metodama učenja i podučavanja.

Pojam cjeloživotno (lifelong) naglašava vremensku dimenziju: obrazovanje tijekom cijelog života, stalno ili povremeno. Novokovanica „općeživotno“ („lifewide“) obrazovanje obogaćuje sliku skrećući pozornost na širinu obrazovanja koje može biti tijekom cijelog života ili u bilo kojem životnom razdoblju. **„Općeživotna“ dimenzija na poseban način ističe povezanost formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja.** Podsjeća nas da učenje može biti korisno i zabavno i da je učenje u obitelji, u slobodno vrijeme, javnom životu i u svakodnevnim situacijama na poslu doista takvo. Općeživotno učenje pomaže nam da shvatimo da su učenje i podučavanje uloge i aktivnosti koje se mijenjaju i razmjenjuju na različitim mjestima i u različito vrijeme.

- **informal learning** is a natural accompaniment to everyday life. Unlike formal and non-formal learning, informal learning is not necessarily intentional learning, and so may well not be recognised even by individuals themselves as contributing to their knowledge and skills.

Until now, formal learning has dominated policy thinking, shaping the ways in which education and training are provided and colouring people's understandings of what counts as learning. The continuum of lifelong learning brings non-formal and informal learning more fully into the picture. Non-formal learning, by definition, stands outside schools, colleges, training centres and universities. It is not usually seen as 'real' learning, and nor do its outcomes have much currency value on the labour market. Non-formal learning is therefore typically undervalued.

But informal learning is likely to be missed out of the picture altogether, although it is the oldest form of learning and remains the mainstay of early childhood learning. The fact that microcomputer technology has established itself in homes before it has done so in schools underlines the importance of informal learning. Informal contexts provide an enormous learning reservoir and could be an important source of innovation for teaching and learning methods.

The term 'lifelong' learning draws attention to time: learning throughout life, either continuously or periodically. The newly-coined term 'lifewide' learning enriches the picture by drawing attention to the spread of learning, which can take place across the full range of our lives at any one stage in our lives. **The 'lifewide' dimension brings the complementarity of formal, non-formal and informal learning into sharper focus.** It reminds us that useful and enjoyable learning can and does take place in the family, in leisure time, in community life and in daily worklife. Lifewide learning also makes us realise that teaching and learning are themselves roles and activities that can be changed and exchanged in different times and places.

Pojam cjeloživotnog učenja se, međutim, još tumači na različite načine u različitim narodima i za različite namjene. Posljednje dostupne odredbe predlažu da tumačenja ostanu uglavnom neslužbena i pragmatična, usmjerena više na samu djelatnost, nego na pojamovnu jasnoću i pravnu terminologiju. Poticaj za povratak problema cjeloživotnog učenja na dnevne redove tijekom devedesetih bila je želja za unapređenjem zapošljivosti i prilagodljivosti građana s obzirom na visoki stupanj strukovne nezaposlenosti, najteže pogađajući najniže kvalificirane. Činjenica da europsko stanovništvo naglo stari znači da se potreba za novim znanjima i vještinama ne može osloniti uglavnom na tek pridošle na tržište radne snage, kao što je to bilo moguće, jer će mladi ljudi biti premalo, a brzina promjena u tehnologiji sve veća, što se posebno odnosi na ubrzani razvoj digitalne ekonomije.

U današnje se vrijeme događa znatan pomak prema potpunijem načinu vođenja politike koji povezuje društvene i kulturne ciljeve s ekonomskim načelima cjeloživotnog učenja. Stupaju na snagu nove ideje o odnosu prava i odgovornosti građana i javnih institucija. Sve više ljudi ima snage izraziti osobitosti vlastitog identiteta i načina života. Trenutačno postoji veliki zahtjev da se odluke donose što je moguće bliže svakodnevnom životu i uz aktivnije sudjelovanje samih ljudi. Zbog navedenih razloga, pažnja se preusmjerila na potrebu za modernizacijom upravljanja na svim razinama europskog društva. Istodobno se povećao jaz uobičajenog društvenog života i onih kojima prijeti dugoročna društvena izopćenost.

Obrazovanje i usavršavanje su, više nego ikada prije, postali važni čimbenici u određivanju mogućnosti pojedinca da krene, napreduje i uspne se u životu. Sve kompliciraniji načini početne tranzicije mladih ljudi iz škola na radna mjesta mogli bi biti pokazatelj onoga što u budućnosti čeka ljude različitih dobi. Zapošljivost je očito glavni uspjeh uspješnog obrazovanja, no društvena uključenost počiva na više čimbenika od samog plaćenog posla. Obrazovanje otvara vrata osmišljavanju izgradnje zadovoljavajućeg i produktivnog života, neovisno o čovjekovu položaju i izglednosti napredovanja na poslu.

However, lifelong learning is still defined in a variety of ways in different national contexts and for different purposes. The latest available policy reviews suggest that definitions remain largely informal and pragmatic, wedded more closely to action than to conceptual clarity or legal terms. The driving force that brought lifelong learning back onto policy agendas in the 1990s has been the concern to improve citizens' employability and adaptability in the face of high levels of structural unemployment, hitting the poorest qualified hardest. The prospect of a sharply ageing European population means that the need for up-to-date knowledge and skills cannot be met by relying mainly on new entrants to the labour market, as happened in the past – there will be too few young people and the pace of technological change is too fast, particularly the accelerating shift to the digital economy.

Today, a noticeable shift towards more integrated policies that combine social and cultural objectives with the economic rationale for lifelong learning is taking place. New ideas about the balance of rights and responsibilities of citizens and public authorities have begun to take hold. More people have become more confident about claiming distinctive identities and ways of life. There is now widespread demand for decisions to be taken as close as possible to people's daily lives, and with their greater participation. For these reasons, attention has turned to the need to modernise governance at all levels of European societies. At the same time, gaps have widened between the mainstream of social life and those who are at risk of long-term social exclusion.

Education and training have become more important than ever before in influencing people's chances of 'getting in, getting on and getting up' in life. The increasingly complex patterns of young people's initial transitions between learning and working may be an indication of what lies in store for people of all ages in the future. Employability is obviously a key outcome of successful learning, but social inclusion rests on more than having paid work. Learning opens the door to building a satisfying and productive life, quite apart from a person's employment status and prospects.

3.3. Zajedničkim radom do praktične primjene cjeloživotnog učenja

Iako većina država članica još nije razvila sveobuhvatne i dosljedne strategije, sve su priznale da je **zajednički rad na više razina temeljni način** da se cjeloživotno učenje ostvari i u praksi. Te se razine odnose na suradnju ministarstava i javnih ustanova u izradi usklađenih smjerova djelovanja. Oni u proces razvoja i primjene sustavno uključuju **socijalne partnere** zajedno s javno-privatnim inicijativama. Partnerstva, više od svega, napreduju aktivnim uključivanjem lokalnih i regionalnih tijela te udruženja građana, koji građane opskrbljuju uslugama i koja su bolje prilagođena specifičnim potrebama lokalnog stanovništva. Programi za obrazovanje, usavršavanje i programi za mlade su, potičući suradnju, partnerstvo i razmjenu u doba tranzicije, dokazali važnost razvoja dobre prakse. Kontinuitet trajnog *jednako kao* općeživotnog obrazovanja također znači da sustavi obrazovanja i usavršavanja, uključujući i sustave neformalnog obrazovanja, moraju blisko surađivati.

Djelovati zajedno na učinkovit način u ovom slučaju znači nadići dosadašnji napor u izgradnji putova i mostova između različitih dijelova sustava. Stvaranjem mreže mogućnosti za trajno obrazovanje ostvaruje se **vizija postupne osmoze između različitih oblika usluga** koje su još i danas uglavnom nepovezane. Tekuće rasprave o budućnosti sveučilišta u državama članicama primjer su kako se vođenje politike hvata ukoštac s praktičnim posljedicama ovakve vizije. Osim ako se sveučilišta sama ne promijene, i to ne samo iznutra, nego i u svojem odnosu prema drugim sustavima obrazovanja, neće biti moguće niti širenje sveučilišnih studija u smislu prihvaćanja većeg broja novih studenata. Vizija postupne osmoze donosi dvostruki izazov: kao prvo, vrednovanje formalnog, neformalnog i informalnog učenja; i kao drugo, otvaranje mreža mogućnosti i priznanja između ova tri oblika prihvaćanja znanja.

3.3. Working together to put lifelong learning into practice

Although comprehensive and coherent strategies have not yet been developed by the majority of Member States, all recognise that working together in a **variety of partnerships** is an essential means of putting lifelong learning into practice. These partnerships include cooperation between ministries and public authorities to develop co-ordinated policies. They systematically integrate **the Social Partners** in the development and implementation process, in conjunction with public-private initiatives. Partnerships thrive, above all, through the active involvement of local and regional bodies and civil society organisations, who provide services that are close to the citizens and are better adapted to the specific needs of local communities. The continuum of lifelong and lifewide learning also means that the different levels and sectors of education and training systems, including non-formal domains, must work in close concertation with each other.

Here, **working together effectively** will mean going beyond existing efforts to build bridges and pathways between different parts of existing systems. Creating a person-centred network of lifelong learning opportunity **introduces the vision of gradual osmosis between structures of provision** that remain, today, relatively disconnected from each other. Current debates in the Member States on the future of universities are an example of how policy thinking is beginning to grapple with the practical implications of this vision. Opening university studies to new and wider publics cannot be achieved unless higher education institutions themselves change – not only internally, but also in their relations with other ‘learning systems’. The vision of gradual osmosis brings a dual challenge: firstly, appreciating the complementarity of formal, non-formal and informal learning; secondly, developing open networks of opportunity and recognition between all three learning settings.

4. PODUZIMANJE AKCIJE U CJELOŽIVOTNOM UČENJU: ŠEST OSNOVNIH PORUKA

4.1. Prva osnovna poruka: Nove temeljne vještine za sve

– Cilj: garantiranje potpunog i stalnog pristupa učenju s ciljem stjecanja i obnavljanja vještina potrebnih za sustavno sudjelovanje u društvima utemeljenima na znanju

Ovo je bitan temelj aktivnoga građanstva i zapošljivosti u Europi 21. stoljeća.

Promjene na ekonomskom i društvenom planu, kao minimalnu radnu spremu, modificiraju i podižu na viši stupanj profil osnovnih vještina kojima bi svatko trebao vladati i koje bi mu omogućile aktivno sudjelovanje u radu, obiteljskom životu i ostalim razinama javnog života, od lokalne do europske. Prema zaključcima lisabonskog zasjedanja Europskog savjeta (članak 26.), nove osnovne vještine obuhvaćaju vladanje kompjutorskim vještinama, znanje stranih jezika, tehničku kulturu, poduzetničke sposobnosti i društvene kvalitete. Ovo nikako nije iscrpni popis, no u svakom slučaju, navodi glavna područja. Ovaj popis, isto tako, ne znači da tradicionalne vještine pismenosti i računanja prestaju biti važne. No važno je primijetiti da se ne radi o popisu klasičnih školskih i fakultetskih predmeta, nego da se specificiraju široko definirana područja znanja i stručnosti, koja su sva interdisciplinarna. Učenje stranih jezika, primjerice, uključuje tehničke, kulturne i estetske sposobnosti potrebne za komunikaciju, nastup i razumijevanje. Očito je da se opće, stručne i društvene sposobnosti preklapaju u sadržaju i funkciji.

Kao polaznu točku rasprave, **ovaj memorandum definira nove temeljne vještine kao potrebne preduvjete za aktivno sudjelovanje u društvima i ekonomijama znanja** - na tržištu radne snage i na radnome mjestu, u stvarnom životu, virtualnom svijetu i demokraciji te kao osoba s jasnim osjećajem identiteta i životnog usmjerenja. Neke od ovih vještina, kompjutorska pismenost, primjerice, potpuno su nove, a druge, primjerice znanje stranih jezika, za mnoge postaju mnogo važnije nego u prošlosti.

4. TAKING ACTION ON LIFELONG LEARNING: SIX KEY MESSAGES

4.1. Key Message 1: New basic skills for all

– Objective: Guarantee universal and continuing access to learning for gaining and renewing the skills needed for sustained participation in the knowledge society

This is the essential foundation for active citizenship and employability in 21st century Europe.

Economic and social change are modifying and upgrading the profile of basic skills that everyone should have as a minimum entitlement, enabling active participation in working life, family life and all levels of community life – from local through to European. The new basic skills included in the Lisbon European Council conclusions (paragraph 26) are IT skills, foreign languages, technological culture, entrepreneurship and social skills. This is not necessarily an exhaustive list, but it certainly covers key areas. Nor does the list imply that the traditional basic skills of literacy and numeracy are no longer important. But it is important to note that this is not a list of subjects or disciplines as we know them from our schooldays and beyond. It specifies broadly defined areas of knowledge and competence, all of which are interdisciplinary: learning foreign languages, for example, involves acquiring technical, cultural and aesthetic capacities for communication, performance and appreciation. General, vocational and social skills hence increasingly overlap in content and function.

As a starting-point for discussion, **this Memorandum defines new basic skills as those required for active participation in the knowledge society and economy** – in the labour market and at work, in real-time and in virtual communities and in a democracy, and as a person with a coherent sense of identity and direction in life. Some of these skills – such as digital literacy – are genuinely new, whereas others – such as foreign languages – are becoming more important for many more people than in the past.

Društvene kvalitete, kao što su samopouzdanje, samousmjerenje i spremnost preuzimanja rizika, također postaju sve važnije jer se od ljudi očekuje da se znaju ponašati mnogo samostalnije nego prije.

Poduzetničke sposobnosti pojedincu pomažu, s jedne strane, u postizanju bolje djelotvornosti na poslu, a s druge, pridonose unošenju raznolikosti u aktivnosti poduzeća; one, također, pridonose otvaranju posla, bilo unutar poduzeća, posebno u SMS-ima, te kod samozapošljavanja. Naučiti kako učiti, prilagoditi se promjeni i osmisliti golem protok informacija danas se smatraju općim vještinama kojima bi svatko trebao ovladati. Poslodavci sve više zahtijevaju sposobnost brzog učenja i prihvaćanja novih vještina i prilagođavanja novim situacijama i izazovima. Za svakoga je presudno dobro ovladavanje ovim osnovnim vještinama. To je, međutim, tek početak životnoga kontinuiteta obrazovanja. Današnja tržišta radne snage zahtijevaju neprestano mijenjanje profila vještina, kvalifikacija i iskustva. Nedostaci vještina i njihova neprilagođenost, posebno u ICT-ima, nadaleko su poznati kao glavni razlog neprestano visoke nezaposlenosti u određenim regijama, granama industrije i među zanemarenim društvenim grupama. Svima onima, koji iz bilo kojeg razloga nisu mogli steći potrebni minimum osnovnih vještina, potrebno je pružiti stalnu mogućnost da ih steknu, bez obzira na dosadašnji broj neuspjeha i propusta da to učine. Službeni sustavi obrazovanja i usavršavanje u državama članicama, bilo početni, daljnji /viši ili dodatni/ za odrasle odgovorni su da, što je moguće više, osiguraju da svaka pojedina osoba stekne, nadopunjava i održava prag dogovorenih vještina. I ovdje domena neformalnog obrazovanja igra neobično važnu ulogu. Sve ovo zahtijeva visoku kvalitetu iskustva i rezultata obrazovanja za što je moguće više ljudi. Ono, također, zahtijeva stalnu reviziju razine ovladanosti osnovnim vještinama (continuous review of basic skills reference levels), tako da postoji slaganje između znanja koje obrazovanje nudi i onih koja su ekonomski i društveno potrebna.

Pitanja za raspravu

– Škole i fakulteti posvuda su već prenatrpani neprestanim zahtjevima da u svoje nastavne programe uvrste nove sadržaje i nove vještine. Što se može učiniti da taj pritisak splasne? Koji bi trebali biti vodeći principi organizacije nastavnih programa i određivanja njihova sadržaja u vremenu znanja?

Social skills such as selfconfidence, self-direction and risk-taking are also increasingly important, because people are expected to be able to behave much more autonomously than in the past.

Social skills such as selfconfidence, self-direction and risk-taking are also increasingly important, because people are expected to be able to behave much more autonomously than in the past. Entrepreneurial skills release capacities both to improve individual job performance and to diversify company activities; they also contribute to job creation, both within existing enterprises – especially SMEs – and for self-employment. Learning how to learn, to adapt to change and to make sense of vast information flows are now generic skills that everyone should acquire. Employers are increasingly demanding the ability to learn and acquire new skills rapidly and to adapt to new challenges and situations. A solid command of these basic skills is crucial for everyone, but it is only the beginning of a continuum of learning throughout life. Today's labour markets demand ever-changing profiles of skills, qualifications and experience. Skills gaps and mismatches, particularly in ICT, are widely recognised as a significant reason why unemployment levels are persistently high in particular regions, industrial branches and for disadvantaged social groups. Those who have not been able, for whatever reason, to acquire the relevant basic skills threshold must be offered continuing opportunities to do so, however often they may have failed to succeed or to take up what has been offered so far. Member States' formal education and training systems – whether initial, further/higher or adult/continuing – are responsible for ensuring, as far as possible, that each and every individual acquires, updates and sustains an agreed skills threshold. Non-formal learning domains also have a very important role to play in these respects. This all requires the assurance of high quality learning experience and outcome for as many people as possible. It equally demands continuous review of basic skills reference levels, so that what is educationally provided matches what is economically and socially needed.

Questions for debate

– School and college curricula everywhere are already overloaded with ceaseless demands to incorporate new content and new skills. What can be done to relieve this pressure? What principles should inform curriculum organisation and content in the Knowledge Age?

– Možemo li zamisliti da svi građani imaju osobno pravo na stjecanje i unapređivanje znanja tijekom cijelog života?

– Pokret za učenje putem računala (eLearning initiative) postavio je zadatak da bi do 2003. godine svi učenici po završetku školovanja trebali biti kompjutorski pismeni. Koji su prioritetni načini djelovanja za one grupe građana, bilo mlađe, bilo starije, koje su se našle na krivoj strani sve izraženije podjele vezane uz kompjutorsko znanje?

– Kako bi se, prema članku 26. zaključaka iz Lisabona, moglo razviti zajednički europski okvir za definiranje novih osnovnih vještina potrebnih za aktivno sudjelovanje u društvima i ekonomijama znanja?

– Prijedlogom u napucima za zapošljavanje 2001. (napuci 3., 4. i 6.) pozivaju se države članice da mladima jamče završavanje obveznog obrazovanja te da poboljšaju pristup obrazovanju za odrasle, posebno starijim radnicima, privremeno i honorarno zaposlenima i nezaposlenima. Kakve bi vrste mjera bile prikladne i djelotvorne za postizanje ovih ciljeva i, općenito, za obnavljanje znanja?

– Koji bi načini mogli biti djelotvorni u provjeravanju i udovoljavanju potrebama za stjecanje novih vještina, odnosno u sprječavanju neusklađenosti vještina i teškoća pri regrutiranju na tržište, u pružanju mogućnosti cjeloživotnog učenje u skladu s prijedlogom za Naputke za zapošljavanje 2001. (naputak 7.)? Kako bi se mogli unaprijediti načini testiranja i samovrednovanja osnovnih vještina?

4.2. Druga osnovna poruka: Veća ulaganja u ljudske resurse

– *Cilj: vidljiv porast ulaganja u ljudske resurse s ciljem davanja prednosti najvećem bogatstvu Europe - njezinim građanima*

– Can an individual right for all citizens to acquire and update skills through lifelong learning be envisaged?

– The eLearning initiative has set the target that, by 2003, all pupils leaving school should be digitally literate. What are the priority areas for action for those groups of citizens – young and old – on the wrong side of the emerging digital divide?

– How might a shared European framework for defining the new basic skills required for active participation in the knowledge society and economy be developed as proposed in paragraph 26 of the Lisbon conclusions?

– The proposal for Employment Guidelines 2001 (Guidelines 3, 4 and 6) calls on Member States to ensure that young people complete compulsory education and to improve adult access to learning, especially for older workers, those in part-time or temporary employment, and the unemployed. What kinds of measures would be appropriate and effective to achieve these aims as well as the aim of skills updating, more generally?

– What could be effective ways to monitor and meet new emerging skills needs – and prevent skills mismatches and recruitment difficulties – through lifelong learning provision in line with the proposal for Employment Guidelines 2001 (Guideline 7)? How can testing and self-assessment tools for basic skills be further developed?

4.2. Key Message 2: More investment in human resources

– *Objective: Visibly raise levels of investment in human resources in order to place priority on Europe's most important asset – its people*

Zaključci lisabonskog zasjedanja Europskog vijeća postavili su jasne ciljeve svima zainteresiranima za godišnje ulaganje per capita u ljudske resurse, a napuci za zapošljavanje 13., 14. i 16. pozivaju države članice da postave iste ciljeve. To ne znači samo da se **postojeće razine ulaganja** smatraju **pre niskima za nadopunjavanje ukupne razine ovladavanja vještinama, nego da je potrebno ponovno razmisliti što se uopće smatra ulaganjem.**

Države članice imaju različite sustave oporezivanja, standarde obračunavanja, zahtjeve za prijavom kompanija i podnošenjem izvještaja o njihovom poslovanju. Ako ni zbog čega drugog, samo zbog ovoga ne postoji jedno jedinstveno rješenje kao, primjerice, u smatranju ulaganja kompanije temeljnim izvorom ulaganja. Ali jedinstvena rješenja ne bi niti bila poželjna jer je uvažavanje različitosti vodeća smjernica djelovanja Zajednice.

Jedan od puteva napretka bio bi da se socijalni partneri načelno dogovore o sustavu cjeloživotnog učenja postavljanjem ciljeva takva obrazovanja ugledajući se u njegovu najbolju dosadašnju primjenu te uvođenjem nagrade za posebno napredne kompanije. Jednako je tako potrebno učiniti očitijim ulaganje u ljudske resurse.

Nema sumnje, međutim, da je na individualnoj razini potrebno jako unaprijediti poticajne mjere. Ideja računice obrazovanja pojedinca je primjer koji ljudima daje poticaj za doprinos u isplaćivanju troška vlastita obrazovanja pomoću posebno namijenjenih štednji i pologa koji bi privukli jednaku ili dodatnu potporu i povlastice javnih i privatnih fondova. Drugi primjer bili bi programi poduzeća kojima se zaposlenicima dodjeljuje određena količina vremena i sredstava za relevantno stručno usavršavanje ili nastavak školovanja po vlastitom izboru. U nekim državama članicama zaposlenicima je pružena mogućnost za subvencionirani odlazak na školovanje, a nezaposleni također imaju pravo na različite mogućnosti usavršavanja. Postoje, nadalje, primjeri poduzeća koja zaposlenicima na roditeljskom dopustu omogućuju da sudjeluju na tečajevima za usavršavanje tijekom roditeljskog dopusta ili prije ponovnog povratka na posao. U sljedećem će se desetljeću, kod učenja vezanom uz posao ili radno mjesto, posebna pažnja morati posvetiti starijima od 35 godina. Razlog tome je, djelomično, činjenica da će demografski trendovi ojačati stratešku važnost starijih zaposlenika.

The Lisbon European Council conclusions set clear aims for all concerned to increase the annual per capita investment in human resources, and the Employment Guidelines (13, 14 and 16) invite Member States to set corresponding targets. This means not only that **current investment levels are regarded as too low to ensure the replenishment of the skills pool, but that it is necessary to re-think what counts as investment altogether.**

Taxation regimes, accounting standards and company reporting and disclosure requirements in the Member States differ. For this reason alone, no single solutions are feasible – as in the case of treating company investment in human resources on an equal basis as capital investment. But neither would they be desirable: respect for diversity is the guiding principle of Community action.

One way forward could be for Social Partners to establish framework agreements on lifelong learning generally, setting targets for continuing training (based on best practice) and introducing a European award for particularly progressive companies. There is equally a need to make investment in human resources more transparent.

At individual level, however, there is no doubt that incentive measures must be more fully developed. The idea of individual learning accounts is an example, by which people are encouraged to contribute to the cost of their own learning through special savings and deposits that attract matching or supplementary grants and benefits from public and private funding sources. Company schemes that give employees an amount of time or money to pursue learning of their own choice or agreed to be vocationally relevant is another example. In some Member States, rights to subsidised study leave have been negotiated for employees, and the unemployed, too, have rights to training opportunities. There are, furthermore, examples of companies that provide opportunities for employees on parental leave to participate in skills updating courses during their leave period or before they return to work again. As far as workplace-based or work-related learning is concerned, particular attention will have to be paid in the coming decade to those aged over 35. This is partly because demographic trends will increase the strategic importance of older employees.

Osim toga, sudjelovanje u obrazovanju i usavršavanju odraslih trenutačno naglo opada među starijim zaposlenicima, posebno slabije kvalificiranima i u stručno manje zahtjevnim poslovima.

Poslodavci su primijetili sve veću potražnju za poslovima sa smanjenim radnim vremenom ne samo zbog obiteljskih razloga, nego i zbog želje za nastavkom obrazovanja. To i nadalje ostaje teško izvedivo u praksi, iako razine željenog zapošljavanja na smanjeno radno vrijeme uvelike variraju među državama članicama što znači da očito ima mogućnosti za razmjenu pozitivnih iskustava. Općenito govoreći, **socijalni partneri** imaju važnu ulogu u pregovaranju u vezi sa sufinanciranjem obrazovanja zaposlenika i u zahtijevanju fleksibilnijeg radnog ugovora kojim bi se u praksi omogućilo sudjelovanje u procesu obrazovanja. Ulaganje u ljudske resurse je, stoga, također i način da se ljudima omogući da sami upravljaju vlastitim životima i vremenom te da se rezultati obrazovanja objelodane svima onima kojih se to tiče. Novi i kreativni pristupi ulaganju u ljudske resurse sastavni su dio razvoja obrazovnih organizacija.

Bez obzira na specifične mjere primijenjene u pojedinim državama članicama, industrijama, radnim sektorima ili pojedinim poduzećima, važno je istaknuti da ulaganje u ljudske resurse zahtijeva rast prema kulturi zajedničke odgovornosti i prema jasnim dogovorima o sufinanciranju sudjelovanja u cjeloživotnom učenju.

Pitanja za raspravu

- Na koji se način ulaganje u obrazovanje može učiniti određenijim i vidljivijim pojedincu i poslodavcu ili poduzeću, posebno jačanjem novčane potpore udaljavanjem kočnica poticajima?

Koji su obećavajući načini ohrabriranja i omogućavanja pojedincima da sudjeluju u financiranju i preuzmu vlastito obrazovanje u svoje ruke, primjerice, na temelju računice obrazovanja ili planova kojima se jamči stručna sprema?

Participation in continuing education and training also currently falls off sharply for older workers, most especially for the less qualified and those in lower level jobs.

Employers have registered a rising demand to move to part-time contracts, not simply for family-related reasons but also in order to pursue further studies. This remains, in many cases, difficult to organise in practice, although levels of voluntary part-time working do vary markedly between Member States – room for exchange of good practice clearly exists. More generally, the **Social Partners** have an important role to play in negotiating agreements for co-funding of learning for employees and more flexible working arrangements that make participation in learning practically feasible. Investing in human resources is therefore also question of enabling people to manage their own ‘time-life portfolios’ and making a wider range of learning outcomes more visible for all concerned. Creative and innovative approaches to investing in human resources are an integral part of developing learning organisations.

Whatever the particular measures devised in individual Member States, industries, occupational sectors or individual companies, the important point is that raising investment in human resources requires moving towards a culture of shared responsibilities and towards clear co-financing arrangements for participation in lifelong learning.

Questions for debate

- How can investment in learning be made more tangible and transparent for the individual and for the employer or enterprise, in particular by strengthening financial incentives and removing disincentives?

What are promising ways to encourage and enable individuals to co-fund and take control of their own learning (for example, through individual learning accounts or competence insurance schemes)?

– Zajednička inicijativa utemeljena na istraživanju u državama članicama i na razini Zajednice mogla bi pomoći u razjašnjavanju društvene i ekonomske koristi ulaganja u cjeloživotno učenje, uključujući očitovanje potrebnih sredstava i dobivene koristi. Je li dovoljno jaka zajednička želja da se to učini? Na koji bi način takva inicijativa trebala biti pokrenuta i vođena?

– Na koji bi način strukturni fondovi, posebno Europski fond za socijalnu skrb (European Social Fund), mogli biti djelotvorno iskorišteni za usmjeravanje ulaganja u infrastrukturu cjeloživotnog učenja, i posebno za osnivanje lokalnih obrazovnih centara i postavljanju ICT-i opreme? Do kojeg stupnja ti financijski izvori i mjere mogu pomoći u jamčenju da kvaliteta javnog obrazovanja i usavršavanja ne zaostane za privatnim obrazovanjem?

– Na koje načine napredni poslodavci nalaze vrijeme i mogućnosti za sudjelovanje u procesu cjeloživotnog učenja, uključujući dogovore kojima se pomaže roditeljima i starateljima da usklade obrazovanje s obiteljskim i poslovnim obvezama? Na koji se način najbolja praksa može učiniti pristupačnom u primjeni širom Europe? Kako bi, u ovom slučaju, vlada i javni službenici mogli postati djelotvoran primjer dobre prakse?

4.3. Treća osnovna poruka: Inovacije u učenju i podučavanju

Cilj: razvijanje djelotvornih metoda učenja i podučavanja te uvjeta potrebnih za postizanje kontinuiteta u cjeloživotnom i općeživotnom obrazovanju

S ulaskom u vrijeme u kojem je znanje temeljna vrijednost, mijenja se i naše razumijevanje procesa obrazovanja, mjesta i načina na koji se ono događa te njegovih ciljeva. Sve više očekujemo da se metode učenja i podučavanja prilagode nizu različitih interesa, potreba i zahtjeva, ne samo pojedina, nego i grupa sa specifičnim interesima u multikulturalnim europskim društvima.

– A concerted research-based initiative in the Member States and at Community level could help to clarify the social and economic benefits of investing in lifelong learning, including developing more transparent input and output measures. Is there sufficient collective will to do so, and how might this initiative be best launched and carried through?

– How could the Structural Funds, and in particular the European Social Fund, be effectively used to target investment in the infrastructure of lifelong learning, most particularly for establishing local learning centres and installing up-to-date ICT equipment? To what extent can these resources and measures help to ensure that the quality of publicly-funded education and training does not fall behind that of privately-funded alternatives?

– In what kinds of ways do progressive employers provide time and flexibility for taking part in lifelong learning, including arrangements that assist parents and carers to fit learning with their family as well as work responsibilities? How can best practice be made more accessible to enterprises throughout Europe? How might government and public service employers become effective models of good practice in these respects?

4.3. Key Message 3: Innovation in teaching and learning

Objective: Develop effective teaching and learning methods and contexts for the continuum of lifelong and lifewide learning

As we move into the Knowledge Age, our understandings of what learning is, where and how it takes place, and for what kinds of purposes, are changing. We increasingly expect teaching and learning methods and contexts to recognise and adapt to a highly diverse range of interests, needs and demands, not only of individuals but also of specific interest groups in multicultural European societies.

Time se podrazumijeva **važan pomak prema obrazovnim sustavima usmjerenima na korisnika, s labavim granicama između različitih sektora.**

Omogućavanje pojedincima da postanu aktivni usvojitelji znanja podrazumijeva unapređenje postojeće prakse te razvoj novih raznolikih pristupa s ciljem iskorištavanja ICT-ovih mogućnosti i niza drugih obrazovnih situacija. Kvaliteta iskustva obrazovanja i njegovih rezultata je i u očima samih učenika kamen kušnje. No bez aktivnog sudjelovanja stručnjaka u području koji su najbliži građanima - učenicima i koji su više od drugih upoznati s raznolikošću obrazovnih potreba i postupaka, neće biti moguće uvesti veće učinkovite promjene i inovacije. **Obrazovanje utemeljeno na ICT-ovoj tehnologiji nudi značajan potencijal** za inovacije u metodama učenja i podučavanja, bez obzira na to što iskusni pedagozi uporno naglašavaju da takve metode, da bi bile stvarno djelotvorne, moraju biti smještene u kontekst stvarnog vremena i odnose između pedagoga i učenika.

Nove metode moraju, također, uzeti u obzir mijenjanje uloga tutora i učitelja koji su od svojih učenika odvojeni prostorom i vremenom. Nadalje, **veći dio onoga što naši sustavi obrazovanja i usavršavanja nude još se organizira i podučava kao da se tradicionalni način planiranja i organiziranja života pojedinca nije promijenio već prije barem pola stoljeća.**

Obrazovni sustavi moraju se prilagoditi promijenjenom načinu života kojim ljudi žive danas. To je naročito važno za postizanje spolne jednakosti i udovoljavanju sve aktivnijih građana treće dobi. Mi još, primjerice, premalo znamo i dijelimo postojeće znanje o samousmjerenom učenju, istodobno se prisjećajući da je učenje društveni proces, o najučinkovitijem načinu učenja kod starijih, o načinu prilagođavanja obrazovne okoline da se omogući uključivanje invalida i nemoćnih, ili o potencijalu za razvoj kognitivnih, praktičnih i društvenih sposobnosti kod dobnog heterogenih grupa.

Unapređenje kvalitete metoda učenja i podučavanja podrazumijevat će važno ulaganje država članica da prilagode, unapređuju i održavaju vještine zaposlenih u institucijama za formalno i neformalno obrazovanje, bilo da su plaćeni stručnjaci, da su dobrovoljci ili da im je podučavanje sekundaran ili pomoćni posao, kao što je to, primjerice, vještini i iskusnim trgovcima na radnome mjestu ili društvenim radnicima.

This implies a **major shift towards user-oriented learning systems with permeable boundaries across sectors and levels.**

Enabling individuals to become active learners implies both improving existing practices and developing new and varied approaches to take advantage of the opportunities offered by ICT and by the full range of learning contexts. Quality of learning experience and outcome is the touchstone, including in the eyes of learners themselves. But little effective change and innovation can take place without the active involvement of professionals in the field, who are closest to the citizen as learner and are most familiar with the diversity of learning needs and processes. **ICT-based learning technologies offer great potential** for innovation in teaching and learning methods, although practising educationalists insist that, to be fully effective, these must be embedded in 'real time' contexts and relationships between teachers and learners.

New methods must also take account of the changing roles of tutors and teachers who are separated from their students by distance and time. Furthermore, **most of what our education and training systems offer is still organised and taught as if the traditional ways of planning and organising one's life had not changed for at least half a century.**

Learning systems must adapt to the changing ways in which people live and learn their lives today. This is especially important for achieving gender equality and catering to an increasingly active 'Third Age' citizenry. We still know and share too little, for example, about how to generate productive self-directed learning, whilst remembering that learning is ultimately a social process; how senior citizens best learn; how to adjust learning environments to enable integration of the disabled; or what the potential for mixed-age learning groups could be for cognitive, practical and social skills development.

Improving the quality of teaching and learning methods and contexts will mean significant investment by Member States to adapt, upgrade and sustain the skills of those working in formal and non-formal learning environments, whether as paid professionals, as volunteers or as those for whom teaching activities are a secondary or ancillary function (for example, experienced skilled tradespeople in the workplace or community development workers).

Pedagozi i stručnjaci u obrazovanju rade u vrlo različitim ustanovama i s vrlo različitim tipovima učenika. Budući da se njihov posao sastoji od podučavanja i usavršavanja, prilično često biva neprimijećen, ponekad, čak i od njih samih kao što je slučaj, primjerice, s onima zaposlenima u organizacijama mladih.

Sve ovo znači da je, iznad svega, potrebna dubinska revizija i reforma osnovnog obrazovanja i stručnog usavršavanja tako da na pravi način udovoljava cijelom nizu obrazovnih situacija i ciljnih grupa.

Podučavanje, kao profesiju, čeka odlučujuća promjena u sljedećim desetljećima: **učitelji i odgajatelji postaju vođe, mentori i posrednici**. Neizmjenjivo je važna njihova uloga, pomaganja i poticanja učenika, koji nastoje odlučivati o vlastitom obrazovanju koliko god je to moguće. Sposobnost i povjerenje za razvoj i primjenu metoda učenja i podučavanja otvorenog sudjelovanju stoga trebale bi postati temeljna stručna vještina učitelja i odgajatelja u formalnim i u neformalnim obrazovnim situacijama. Aktivno obrazovanje podrazumijeva motivaciju za učenje, sposobnost vježbanja kritičkog razmišljanja te znanje o ispravnom načinu učenja. U njezi sposobnosti ljudi da dolaze do znanja i koriste ga leži nenadomjestiva bit pedagoga.

Pitanja za raspravu

– Kako se razvoj pedagogije utemeljene na ICT-ovoj tehnologiji može uspješno povezati s težnjom za unapređenjem i inovacijom u općehumanističkom pedagoškom pristupu? Na koji način tehničari i učitelji / pedagozi mogu djelotvornije raditi zajedno u proizvodnji kvalitetnih obrazovnih izvora i materijala? Kako se može nadzirati kvaliteta i svrsishodnost stalno rastuće količine komercijalnih obrazovnih izvora i materijala, među ostalim, i na europskoj razini?

Education and training practitioners work in a wide variety of establishments and with very different kinds of learners. Quite often, the fact that their work has to do with teaching and learning goes unrecognised – including by themselves, as in the case, for example, of those working in youth organisations.

This all means, above all, thoroughgoing review and reform of initial and in-service teacher training, so that it genuinely caters to the full range of learning contexts and target groups.

Teaching as a professional role faces decisive change in the coming decades: **teachers and trainers become guides, mentors and mediators**. Their role – and it is a crucially important one – is to help and support learners who, as far as possible, take charge of their own learning. The capacity and the confidence to develop and practise open and participatory teaching and learning methods should therefore become an essential professional skill for educators and trainers, in both formal and non-formal settings. Active learning presupposes the motivation to learn, the capacity to exercise critical judgement and the skill of knowing how to learn. The irreplaceable heart of the teaching role lies in nurturing precisely these human capacities to create and use knowledge.

Questions for debate

– How can the development of ICT-based pedagogies be effectively combined with the search for improvement and innovation in human-based pedagogies? How can technical specialists and teachers/trainers work together more effectively to produce quality learning materials and resources? Given the growing scale of commercially produced learning materials and resources, how can their quality and appropriate use be best monitored, including through co-operation at European level?

– Koji bi bio najbolji način nadzora i analize rezultata tranzicijskih projekata s ciljem izrade izvještaja o metodama djelotvornog cjeloživotnog učenja u specifičnim okolnostima, s posebnim namjenama i za određenu vrstu učenika? Kakvi su planovi za razvoj smislenog sustava kvalitativnog vrednovanja s obzirom na usporedne analize pojedinih slučajeva u ovom području?

– U cijeloj su Europi tečajevi za kvalificiranje i usavršavanje učitelja i pedagoga za rad u neformalnom obrazovanju, kao što su omladinske i mjesne organizacije, u obrazovanju odraslih ili cjeloživotnom učenju nedovoljno razvijeni. Što se može učiniti, među ostalim, i putem suradnje na europskoj razini, da bi se situacija poboljšala?

– Koji bi trebali biti prioritetni predmeti primijenjenog istraživanja u području obrazovanja u državama članicama te na razini Zajednice u sljedećem desetljeću? Kako vrijednost dodatnog istraživačkog truda može biti povećana boljom tranzicijskom suradnjom i razmjenom? Na koji način treba podržati djelotvornije istraživanje samog obrazovnog procesa, dakle u bliskoj suradnji sa samim pedagogima, koje je u istraživanjima često zanemareno?

4.4. Četvrta osnovna poruka: Vrijednost obrazovanja

Cilj: značajno poboljšanje razumijevanja i vrednovanja sudjelovanja u procesu obrazovanja te dobivenih rezultata, što se posebno odnosi na neformalno i informalno stjecanje znanja

U ekonomijama znanja potpuno razvijanje i korištenje ljudskih resursa odlučujući je čimbenik u održavanju konkurencije. U ovom su smislu diplome, certifikati i kvalifikacije važna smjernica poslodavcima jednako kao i pojedincima na tržištu rada i u poduzetništvu. Ova pojačana potražnja za kvalificiranim radom i sve veća konkurencija među pojedincima da dobiju i zadrže posao dovest će do **daleko veće potražnje za priznatim obrazovanjem nego ikad do sada.**

– What would be the best way to monitor and analyse the outcomes of transnational projects with a view to producing a report on effective lifelong learning methods for specified contexts, purposes and types of learner? What are the prospects for developing meaningful qualitative benchmarks drawing on comparative case-studies in this area?

– Training courses and qualifications for education and training practitioners working in non-formal sectors (such as youth and community work), in adult education or in continuing training are underdeveloped everywhere in Europe. What can be done to improve this situation, including through European co-operation?

– What should be the priority themes for applied educational research in the Member States and at Community level in the coming decade? How can the added value of research effort be raised through greater transnational co-operation and exchange? What could be done to support action research in education more effectively, which works closely with practitioners themselves but which is frequently undervalued in the research community?

4.4. Key Message 4: Valuing learning

Objective: Significantly improve the ways in which learning participation and outcomes are understood and appreciated, particularly non-formal and informal learning.

In the knowledge economy, developing and using human resources to the full is a decisive factor in maintaining competitiveness. In this context, diplomas, certificates and qualifications are an important reference point for employers and individuals alike on the labour market and in the enterprise. The rising demand for qualified labour by employers and increased competition between individuals to gain and keep employment is leading to **much higher demand for recognised learning than ever before.**

Važan politički i stručni problem postalo je pitanje najprihvatljivijeg načina modernizacije nacionalnog sustava i prakse ocjenjivanja u novim društvenim i ekonomskim uvjetima.

Sustavi obrazovanja i usavršavanja pružaju usluge pojedincima, poslodavcima i građanskom društvu u cjelini. Sastavni dio kvalitete pruženih usluga obrazovanja je, također, i jamčenje da će to obrazovanje biti vidljivo i na prikladan način priznato. Za ujedinjenu Europu otvoreno tržište rada jednako kao i prava građana da se slobodno kreću, da žive, rade, da se obrazuju i usavršavaju u svim državama članicama zahtijevaju da znanje, vještine i osposobljenost budu spremnije prihvaćene i pokretnije u cijeloj Zajednici. Znatan je napredak postignut u dogovorima o međusobnom očitovanju i priznanju, posebno u višem obrazovnom sektoru te za uobičajena stručna i tehnička zanimanja.

Međutim, postoji opći dogovor da u ovom području trebamo raditi mnogo više za dobrobit širih segmenata društva i tržišta rada. Eksplicitno priznanje u bilo kojem obliku djelotvoran je način motivacije netradicionalnih učenika i radne snage, koja je već neko vrijeme neaktivna zbog nezaposlenosti, obiteljskih obveza ili bolesti. Novi su oblici priznanja neformalnog obrazovanja također važni za sveukupno širenje spektra priznanja, bez obzira na to o kojoj je vrsti učenika riječ.

Apsolutno je nužno razviti visokokvalitetan sustav Akreditacije prijašnjeg i eksperimentalnog obrazovanja (Accreditation of Prior and Experiential Learning - APEL) te promicati njegovu primjenu u raznovrsnim situacijama. Potrebno je uvjeriti poslodavce i tutore kod prijama u institucije za obrazovanje i usavršavanje u vrijednost ovakve vrste svjedodžbi. APEL sustavima procjenjuje se i priznaje postojeće znanje, vještine i iskustvo pojedinca, stečeno tijekom dugog vremenskog razdoblja u neformalnim i informalnim situacijama. Korištene bi metode mogle otkriti vještine i stručnost pojedinaca kojih ni oni sami možda nisu bili svjesni, a mogu poslužiti poslodavcu. Sam proces, kojim se nastoji podići samopouzdanje i samosvijest, zahtijeva aktivno sudjelovanje kandidata.

Međusobno očitovanje i priznanje i nadalje ostaju smion i osjetljiv pothvat s obzirom na razlike u nacionalnim terminologijama i polaznim kulturnim pretpostavkama.

How best to modernise national certification systems and practices for new economic and social conditions has become an important policy and professional issue in all parts of the Union.

Education and training systems provide a service to individuals, to employers and to civil society as a whole. Ensuring that learning is visibly and appropriately recognised is an integral element of the quality of service that is provided. For an integrated Europe, both an open labour market and citizens' rights to free movement to live, study, train and work in all Member States demand that knowledge, skills and qualifications are both more readily understandable and more practically 'portable' within the Union.

Valuable progress has been achieved in transparency and mutual recognition agreements, especially in the higher education sector and for regulated professional and technical occupations.

There is broad consensus, however, that we need to do much more in this area for the benefit of much wider segments of the population and the labour market. Explicit recognition – in whatever form – is an effective means to motivate 'non-traditional learners' as well as those who have not been active in the labour force for some time due to unemployment, family responsibilities or illness. Innovative forms of certification for non-formal learning are also important for widening the recognition spectrum altogether, regardless of the type of learner at hand.

It is absolutely essential to develop high quality systems for the Accreditation of Prior and Experiential Learning (APEL), and to promote their application in a wide variety of contexts. Employers and admissions tutors in education and training institutions also need to be persuaded of the worth of this kind of certification. APEL systems evaluate and recognise individuals' existing knowledge, skills and experience gained over long periods and in diverse contexts, including in non-formal and informal settings. The methods used can uncover skills and competencies that individuals themselves may not have realised they possess and can offer to employers. The very process requires the active participation of the candidate, which in itself raises individuals' confidence and self-image.

Diverse national terminology and underlying cultural assumptions continue to render transparency and mutual recognition a hazardous and delicate exercise.

U ovom je području prijeko potrebno pritjecanje tehničkim stručnjacima kod osmišljavanja i vođenja pouzdanih i valjanih sustava priznavanja, koje pak mora biti popraćeno **aktivnijim uključivanjem onih koji, u završnici, postignute svjedodžbe vrednuju u praksi**, i koji su blisko upoznati s načinima na koje pojedinci i poduzetnici koriste stečene svjedodžbe u svakodnevnom životu. Socijalni partneri i relevantne nevladine organizacije nisu stoga manje važne od javnih institucija i profesionalnih pedagoga.

Pitanja za raspravu

– Inovacija oblika vrednovanja i priznanja prioritetno su područje djelovanja. Što treba učiniti da bi se uveli sustavi poput APEL-a u svim državama članicama? Na koje bi se načine mogle uvesti i među državama razmjenjivati sustavne informacije o načinu primjene i prihvatljivosti takvih sustava? Kako se mogu razviti odgovarajući sustavi za priznavanje stručnosti stečene u neformalnim i informalnim situacijama, kao što su građanske i omladinske udruge?

– Uz pomoć programa za obrazovanje, usavršavanje te omladinskih programa Zajednice, zajedničkom je suradnjom dogovoren niz načina vrednovanja i priznavanja.

Oni uključuju Europski program za prenošenje kredita (European Credit Transfer Scheme - ECTS), zatim Dodatak europskoj diplomi (na višoj obrazovnoj razini), EUROPASS (priznanje za poslovno usavršavanje), EVS certifikat za sudjelovanje na programima Europskog dobrovoljnog centra (European Voluntary Service), Europska dozvola za kompjutorsko rukovođenje (European Computer Driving Licence - ECDL) i niz drugih automatiziranih programa samovrednovanja (europski pilot-projekti). Pokret za obrazovanje putem računala (eLearning initiative) uvest će diplomu za vladanje osnovnim IT vještinama. Kako je moguće na skladan način uvesti i proširiti ovako različite mjerne instrumente? Koji je mogući domet opće inicijative utemeljene na sustavu kredita i povezane s razvojem općeg formata europskog životopisa u članku 26. zaključaka iz Lisabona?

In this area, recourse to technical expertise in designing and operating reliable and valid recognition systems is essential. This must be accompanied by **greater involvement of those who ultimately validate credentials in practice** and who are closely familiar with the ways in which individuals and enterprises use credentials in everyday life. The Social Partners and relevant NGOs are therefore no less important than are official authorities and professional educators.

Questions for debate

– Innovative forms of assessment and recognition are a priority area for action. What needs to be done to establish working APEL-type systems in all Member States? In what ways might systematic information on their use and acceptability be developed and exchanged between countries? How can appropriate systems be developed to recognise competencies gained in non-formal and informal contexts, such as youth and community associations?

– With the support of the Community education, training and youth programmes, a number of assessment and recognition instruments have been co-operatively developed.

These include ECTS (European Credit Transfer Scheme) and the European Diploma Supplement (in the higher education sector), EUROPASS (recognition for work-linked training), the EVS certificate (participation in the European Voluntary Service scheme), the ECDL (European Computer Driving Licence) and various automated self-assessment tools (European pilot projects). A European diploma for basic IT skills will be developed through the eLearning initiative. How can these various instruments be extended and developed in coherent ways? What scope might there be for a broad credit-based initiative linked to the development of a common format for a 'European cv' as proposed in paragraph 26 of the Lisbon conclusions?

– Četvrti naputak prijedloga Naputaka za zapošljavanje 2001. poziva države članice da unaprijede vrednovanje znanja, kvalifikacija i vještina da bi olakšali mobilnost i cjeloživotno učenje. Koje je mjere potrebno poduzeti da bi se to postiglo? Kako bi se mogao usmjeriti rad Europskog foruma za očitovanje kvalifikacija (European Forum on the Transparency of Qualifications) u službi ovih ciljeva i koje bi vrste sličnih inicijativa mogle pridonijeti razvoju zajedničkog pristupa i širenju dobre prakse u vrednovanju i priznavanju stručnosti?

– Na koji način dijalog između socijalnih partnera, poduzetnika i profesionalnih udruženja može biti poboljšán s ciljem podizanja zajedničke vjere u ispravnost i korisnost različitih oblika priznanja?

4.5. Peta osnovna poruka: Ponovno promišljanje uloge usmjeravanja i savjetovanja u obrazovanju

Cilj: osiguravanje jednostavnog pristupa kvalitetnim informacijama i savjetima veza-nim uz stjecanje obrazovanja u cijeloj Europi i tijekom cijelog života.

U prošlosti se pomak iz obrazovanja i usavršavanja na tržište rada kod većine ljudi događao jedanput u životu; kao mladi ljudi, ostavljali su škole i fakultete da bi našli posao s, možda, jednim ili više razdoblja stručnog usavršavanja u međuvremenu. Danas su nam, možda često nepredvidivo, više puta u životu potrebne informacije i savjeti u vezi sa sljedećim koracima, što je sastavni dio planiranja i provođenja životnog plana kao kontinuiranog procesa u kojem je plaćeni posao, koliko god bio važan, samo jedna od komponenti života.

Stavljanje različitih mogućnosti na vagu i donošenje odluka zasigurno zahtijeva korisne i točne informacije, iako stručni savjet često može pomoći u rješavanju nedoumica. U ovom je smislu potreban novi pristup, kojim se predviđa **usmjeravanje kao u svakom trenutku svima dostupnih usluga**, koji nadilazi razlike između obrazovnog, stručnog i osobnog usmjeravanja i koji dolazi do novih korisnika. Život i rad u društvu utemeljenom na znanju traži aktivne građane motivirane da rade na osobnom i stručnom razvoju.

– The proposal for Employment Guidelines 2001 (Guideline 4) calls on Member States to improve the recognition of knowledge, qualifications and skills to facilitate mobility and lifelong learning. What measures should be undertaken to do so? How might the existing European Forum on the Transparency of Qualifications be developed in service of these aims, and what kinds of similar initiatives could enhance the development of common approaches and the dissemination of good practices for assessing and recognizing competencies?

– How can communication and dialogue between the Social Partners, enterprises and professional associations be improved in order to raise mutual confidence in the validity and utility of more diverse forms of recognition?

4.5. Key Message 5: Rethinking guidance and counselling

Objective: Ensure that everyone can easily access good quality information and advice about learning opportunities throughout Europe and throughout their lives.

In the past, moving between education, training and the labour market happened only once in most people's lives – as young people, leaving school or university to find a job, perhaps with one or more periods of vocational training in between. Today, we may all need information and advice on 'what to do next' at several times in our lives, and perhaps quite unpredictably. This is an integral part of planning and carrying through a life project as an ongoing process, in which paid work is but one component, however important that might be.

Weighing up the options and making decisions certainly demands relevant and accurate information, but professional advice can frequently help to clarify one's mind. In this context, a new approach is needed which envisages **guidance as a continuously accessible service for all**, and which overcomes the distinction between educational, vocational and personal guidance, and which reaches out to new publics. Living and working in the knowledge society calls for active citizens who are self-motivated to pursue their own personal and professional development.

To, pak, znači da sustavi pružanja usluga moraju napraviti zaokret u pristupu od onog koji je usmjeren na ponudu usluga prema onom koji će biti usmjeren na potražnju usluga, tako da im primarna briga postanu potrebe i zahtjevi korisnika.

Zadatak je stručnjaka praćenje pojedinaca na njihovu jedinstvenom putu kroz život, dajući im poticaj, opskrbljujući ih potrebnim informacijama i olakšavajući im donošenje odluka. To uključuje razvoj aktivnijeg pristupa, odnosno prilaženje ljudima, a ne čekanje da oni sami dođu po savjet te praćenje njihova napredovanja, što također podrazumijeva pozitivno djelovanje s ciljem sprječavanja propusta u obrazovanju te smanjenja broja onih koji odustaju od tečajeva za obrazovanje i usavršavanje.

Buduća uloga stručnjaka za usmjeravanje i savjetovanje mogla bi se nazvati posredništvom. Imajući u prvom planu interes korisnika, usmjeravajući posrednik u mogućnosti je dolaziti do cijelog niza informacija i kombinirati ih s ciljem da pomogne u donošenju odluke za najbolji smjer djelovanja u budućnosti. Izvori informacija i dijagnostički uređaji temeljeni su na ICT-ovoj tehnologiji i internetu te otvaraju mogućnosti razvoja raznovrsnosti i kvalitete usluga za usmjeravanje i savjetovanje, a mogu obogatiti i proširiti ulogu stručnjaka, ali je, očito, ne mogu nadomjestiti. Nove tehnologije, s druge strane, donose nove potencijalne probleme koji će zahtijevati rješenje. Stručnjaci za usmjeravanje i savjetovanje će, primjerice, trebati razviti sposobnost rukovanja i analize informacija na visokoj razini. Od njih će se tražiti da pomažu ljudima u snalaženju u labirintu informacija, u pronalaženju važnih i korisnih informacija za rješavanje vlastitih potreba. U globaliziranom svijetu obrazovnih mogućnosti ljudima će trebati i usmjeravanje da od ponuđenog izaberu kvalitetno.

Zbog svih navedenih razloga, usluge usmjeravanja i savjetovanja moraju se približiti holističkom načinu opskrbljivanja informacijama, što znači da moraju moći biti usmjerene na niz različitih potreba i zahtjeva te na različite korisnike. Samo je po sebi jasno da takve **usluge moraju biti lokalno dostupne.**

This means that systems of provision must shift from a supply-side to a demand-side approach, placing users' needs and demands at the centre of concern.

The practitioner's task is to accompany individuals on their unique journey through life, by releasing motivation, providing relevant information and facilitating decisionmaking. This includes developing a more proactive approach – that is, reaching out towards people rather than simply waiting for them to come for advice, and following up on progress made. It also includes taking positive action to prevent and recoup failure to learn and drop-out from education and training courses.

The future role of guidance and counselling professionals could be described as 'brokerage'. With the client's interests in the forefront, the 'guidance broker' is able to call on and tailor a wide range of information in order to help decide on the best course of action for the future. ICT/Internet-based sources of information and diagnostic tools open up new horizons for improving the range and the quality of guidance and counselling services. They can enrich and extend the professional role, but clearly cannot replace it – and the new technologies bring new potential problems to resolve. For example, guidance and counselling practitioners will have to develop high-level capacities for information management and analysis. They will be called upon to assist people to find their way through the information labyrinth, helping them to search out what is meaningful and useful for their own needs. In a globalised universe of learning provision, people will also need guidance on the quality of what is on offer.

For all these reasons, guidance and counselling services must move towards more 'holistic' styles of provision, able to address a range of needs and demands and a variety of publics. It is self-evident that such **services must be locally accessible.**

Stručnjaci moraju biti upoznati s osobnim i društvenim okolnostima onih koje opskrbljuju informacijama i savjetom, no jednako tako moraju poznavati profil lokalnog tržišta rada i potreba poslodavaca. Usluge usmjeravanja i savjetovanja moraju, također, čvršće biti povezane s mrežom međusobno povezanih osobnih, društvenih i obrazovnih usluga, što bi omogućilo sabiranje specifičnog stručnog znanja, iskustva i financijskih sredstava. Posljednjih godina ljudi su sve više svjesni da se veliki dio informacija i savjeta traži i do njih dolazi neformalnim i informalnim putovima. Usluge profesionalnog usmjeravanja i savjetovanja počinju uzimati u obzir ove činjenice, ne samo povezujući se s lokalnim udruženjima i grupama dobrovoljaca, nego i pružajući minimalni prag usluga u poznatim sredinama. Sve su to važni potezi za olakšavanje pristupa visoko zanemarenim ciljnim grupama. Tradicionalno su se usmjeravanje i savjetovanje pružale kao javne usluge i u osnovi su bile namijenjene praćenju početnog prijelaza iz škole na tržište rada. Tijekom prošlih trideset godina, usluge su se vezane uz tržište rada namnožile, posebno za one s visokom stručnom spremom. U nekim državama članicama veliki broj usluga usmjeravanja i savjetovanja potpuno je ili djelomično privatiziran. Također su poduzeća sama počela ulagati u usluge usmjeravanja za svoje zaposlene. Međutim, **javni je sektor i dalje odgovoran za određivanje zajedničkog minimuma kvalitete standarda i definiranja ovlasti.**

Pitanja za raspravu

- Na koji način postojeći pokreti i usluge mogu biti unaprijeđeni tako da usmjeravanje i savjetovanje postanu sastavni dio otvorene Europe? Kakvo je poboljšanje potrebno za uspostavu povezane europske baze podataka o mogućnostima obrazovanja tijekom cijelog života? Kakve implikacije za usluge usmjeravanja i savjetovanja ima pojava obrazovanja bez granica, odnosno obrazovanja pruženom u jednoj državi, a korištenom u drugoj?

Practitioners must be familiar with the personal and social circumstances of those for whom information and advice is provided, but must equally know the profile of the local labour market and employers' needs. Guidance and counselling services also need to be linked more firmly into networks of related personal, social and educational services. This would enable the pooling of specific expertises, experiences and resources. In recent years, it has also been increasingly recognised that a good deal of information and advice is sought and found through non-formal and informal channels. Professional guidance and counselling services are beginning to take these factors into account, not only by developing networks with local associations and voluntary groups but also by designing 'low threshold' services in familiar settings. These are important strategies for improving access for highly disadvantaged target groups. Traditionally, guidance and counselling have been provided as public services and were originally designed to accompany initial transitions between school and the labour market. Over the past thirty years, market-based services have mushroomed, especially for the highly qualified. In some Member States, many guidance and counselling services are wholly or partially privatised. Companies themselves have also begun to invest in guidance services for their employees. Nevertheless, **it remains the responsibility of the public sector to set agreed minimum quality standards and to define entitlements.**

Questions for debate

- How can existing initiatives and services be enhanced so that guidance and counseling becomes an integral part of an open Europe? What improvements are needed to provide interconnected European databases on learning opportunities throughout life? What are the implications of emerging 'borderless education' – that is, learning provided in one country and accessed from another – for guidance and counselling services?

– Pokret za učenje putem računala (the eLearning initiative) predlaže da bi do kraja 2002. godine usluge usmjeravanja i savjetovanja trebale ponuditi potpuni pristup informacijama u vezi s mogućnosti usavršavanja, tržišta rada i stvaranja karijere u zanimanjima i vještinama utemeljenima na novim tehnologijama. Kako postići ovaj cilj i, općenito govoreći, kako pružiti daljnji poticaj razvoju instrumenata potrebnim za samousmjeravanje utemeljenima na internetu?

– Na koji se način mogu modernizirati i unaprijediti početno i stručno usavršavanje i profesionalni razvoj za stručnjake usmjeravanja i savjetovanja? Koje su najhitnije potrebe za obogaćenim usavršavanjem? Kojim bi se vrstama projekata u ovom području trebala dati prednost unutar projekata Socrates II., Leonardo II. i programa za mlade?

– Na lokalnoj razini postoji očita potreba za širenjem usluga u pristupačnom obliku i namijenjenih specifičnim ciljnim grupama.

Na koji način novi pristupi, kao što su „one-stop-shops“ (ustanove u kojima se mogu dobiti različite usluge odjednom), primjerice, mogu biti primijenjeni širom Europe? Koja je uloga marketinških strategija u pružanju usmjeravanja i savjetovanja i kako bi ih se moglo učiniti djelotvornijima? Na koji se način mogu razviti međuagencijske mreže koje bi omogućile djelatnicima na lokalnoj razini da, preko baze stručnih izvora, ponude usluge skrojene na pravi način i na individualnoj osnovi?

– Kako na najbolji način može biti osigurana kvaliteta usluga usmjeravanja i savjetovanja na miješanom javno-privatnom tržištu? Bi li bilo prikladno izraditi kvalitetne napatke za usluge usmjeravanja i savjetovanja, među ostalim i na osnovi suradnje na europskoj razini?

– The eLearning initiative proposes that, by the end of 2002, vocational guidance and counselling services should offer universal access to information on training, labour market and career opportunities in ‘new technology’ skills and occupations. How can this target be achieved? More generally, how can further impetus be given to the development of Internet-based tools for self-guidance?

– What can be done to modernise and improve initial and in-service training and professional development for guidance and counselling practitioners? Where are the most urgent needs for enriched training? What kinds of projects in this field should be prioritised under the SOCRATES II, LEONARDO II and YOUTH programmes?

– There is a clear need to expand service provision at local level, in accessible forms and designed for specific target groups.

How can innovative approaches – such as ‘one-stopshops’ – be applied more widely across Europe? What is the role of marketing strategies in guidance and counselling, and how might they be made more effective? How can interagency networks be developed that enable local-level providers, via a pool of specialist sources, to offer genuinely ‘tailored’ services on an individualised basis?

– How can quality of service be best assured in a mixed public and private market for guidance and counselling? Would it be appropriate to develop quality guidelines for guidance and counselling services, including through co-operation at European level?

4.6. Šesta osnovna poruka: Približavanje obrazovanja mjestu stanovanja

Cilj: osiguravanju mogućnosti cjeloživotnog učenja što bliže građanima, u njihovim mjestima stanovanja te potpomognutih ICT-ovim objektima gdje god je to moguće.

Regionalne i lokalne vlasti posljednjih su godina postupno postajale sve utjecajnije, što je u skladu s pojačanom potražnjom za uslugama i donošenjem odluka „pri dnu“. Pružanje obrazovanja i usavršavanja jedno je od područja političkog djelovanja suđeno da bude dio ovog trenda - kod **većine ljudi**, od djetinjstva pa sve do starosti, **obrazovanje se događa na lokalnoj razini**.

Lokalne i regionalne vlasti su, također, one koje stvaraju infrastrukturu potrebnu za omogućavanje cjeloživotnog učenja, koja uključuje zbrinjavanje djece, prijevoz te usluge društvene skrbi. Stoga je od vitalne važnosti stavljanje u optjecaj resursa regionalnih i lokalnih vlasti s ciljem potpomaganja cjeloživotnog učenja. Jednako tako, organizacije i udruženja građana imaju najčvršće korijene na lokalnoj razini i obično posjeduju golemu zalihu znanja i iskustva o zajednici u kojoj djeluju.

Kulturna je raznolikost osobit zaštitni znak Europe. Pojedina područja mogu imati različita obilježja i probleme, no sva dijele jedinstvene karakteristične osobine prostora i identiteta. Svima poznata karakteristična osobina mjesta iz kojih potječu daje ljudima sigurnost te pridonosi stvaranju mreže društvenih odnosa. Ove su činjenice važne za davanje smisla obrazovanju i za poticanje uspješnih rezultata u obrazovanju.

Raznovrsne i lokalno pristupačne mogućnosti cjeloživotnog učenja pomažu u sigurnosti da ljudi neće biti prisiljeni napustiti svoje mjesto stanovanja zbog obrazovanja i usavršavanja, iako bi, s druge strane, trebali jednako tako moći izabrati da to učine, a iskustvo takve pokretljivosti trebalo bi samo po sebi biti dio iskustva obrazovanja. Nekim grupama ljudi, invalidima primjerice, nije uvijek moguće biti fizički pokretan. U takvim slučajevima, jednak pristup obrazovanju može se ostvariti isključivo približavanju obrazovanja samim učenicima. **ICT nudi veliki potencijal da dođe do raspršenog i izoliranog stanovništva** na djelotvoran način s obzirom na trošak, ne toliko što se tiče samog obrazovanja, nego što se tiče komunikacije kojom se identitet zajednice zadržava bez obzira na velike udaljenosti.

4.6. Key Message 6: Bringing learning closer to home

Objective: Provide lifelong learning opportunities as close to learners as possible, in their own communities and supported through ICT-based facilities wherever appropriate.

Regional and local levels of governance have become increasingly influential in recent years in line with intensified demand for decisionmaking and services ‘close to the ground’. The provision of education and training is one of the policy areas destined to be part of this trend – **for most people**, from childhood through to old age, **learning happens locally**.

Local and regional authorities are also the ones that provide the infrastructure of access to lifelong learning, including childcare, transport and social welfare services. Mobilising the resources of regional and local authorities in support of lifelong learning is therefore essential. Equally, civil society organisations and associations have their strongest roots at local level, and typically possess vast reservoirs of knowledge and experience about the communities of which they are part.

Cultural diversity is Europe’s distinctive trademark. Particular localities may have different characteristics and problems, but they all share a unique distinctiveness of place and identity. The familiar distinctiveness of people’s home community and region gives confidence and provides social networks. These resources are important for lending meaning to learning and for supporting positive learning outcomes.

Varied and locally accessible lifelong learning opportunities helps to ensure that people are not compelled to leave their home region to study and train – although they should equally be able to choose to do so, and the experience of such mobility should be a positive learning experience in itself. For some groups, such as the disabled, it is just not always possible to be physically mobile. In such cases, equal access to learning can only be achieved by bringing learning to the learners themselves. **ICT offers great potential for reaching scattered and isolated populations** in cost effective ways – not only for learning itself, but also for communication that serves to maintain community identity across large distances.

Općenito govoreći, pristup obrazovnim uslugama tijekom cijelog dana i na svakom mjestu, uključujući i obrazovanje preko interneta, svakome omogućuje da koristi vrijeme namijenjeno učenju na najbolji način, gdje god se fizički nalazio u nekom trenutku.

Gusto naseljene urbane sredine, sa svoje strane, mogu iz središta raznolikosti spojiti različite zajednice koristeći **cjeloživotno učenje kao pokretač lokalne i regionalne obnove**. Grad je, kao mjesto susreta stalno novih grupacija i ideja, oduvijek bio magnet za rasprave i promjene. Urbane sredine vrve od mogućnosti obrazovanja svih vrsta, od svakodnevnog života na ulici do ubrzanog tempa rada poduzeća, za mlađe i starije podjednako. Sela, manja mjesta i gradovi već su uspostavili niz kontakata sa zajednicama-partnerima širom Europe putem programa i aktivnosti združivanja gradova, od kojih mnoge financira Europska zajednica. Ove aktivnosti stvaraju osnovu za tranzicijsku suradnju i razmjenu među zajednicama i lokalitetima koji moraju riješiti niz sličnih problema, i stoga nude prirodno susretno interes za neformalne obrazovne inicijative. ICT širi ove mogućnosti stvarajući priliku za virtualnu komunikaciju između međusobno razdvojenih lokalnih zajednica.

Inkluzivne zajednice i integrirani pristupi na bolji način mogu doći do (potencijalnih) učenika te smisleno odgovoriti na njihove obrazovne potrebe i zahtjeve. Poticajni programi i druge mjere potpore mogu ohrabriti i potaknuti same pojedince i gradove i regije, kao usklađene sredine, na aktivan pristup cjeloživotnom učenju.

Približavanje mogućnosti obrazovanja mjestu stanovanja također će zahtijevati reorganizaciju i ponovno raspoređivanje sredstava da bi se stvorile prikladne vrste **obrazovnih centara na uobičajenim lokacijama** na kojima se ljudi svakodnevno sastaju, i to ne samo u školama, nego jednako tako, primjerice, u seoskim dvoranama, trgovačkim centrima, knjižnicama i muzejima, u crkvama, parkovima i na javnim trgovinama, na željezničkim i autobusnim stanicama, u zdravstvenim centrima, rekreacijskim objektima i menzama na radnim mjestima.

More generally, 'round-the-clock' and 'on-the-move' access to learning services – including online learning - enables everyone to use their learning time to best advantage, wherever they may physically be at a given moment.

Densely populated urban areas, for their part, can weld multiple partnerships from a hub of diversity, using **lifelong learning as the driver for local and regional regeneration**. The city, meeting-point of constantly changing groups and ideas, has always been a magnet for innovation and debate. Urban environments brim over with learning opportunities of all kinds, from everyday street life to fast-paced enterprises and for young and old alike. Villages, towns and cities have also already built up a range of contacts with partner communities across Europe through town-twinning programmes and activities, many of which are supported with Community funding. These activities provide a basis for transnational cooperation and exchange between communities and localities that have a range of similar characteristics and problems to resolve, and which therefore offer a natural platform of interest for non-formal learning initiatives. ICT expands these opportunities by creating the possibility for virtual communication between local communities physically far apart.

Inclusive partnerships and integrated approaches are better able to reach (potential) learners and respond coherently to their learning needs and demands. Incentive schemes and other support measures can encourage and support a proactive approach to lifelong learning both by individuals themselves and by cities and regions as co-ordinating contexts.

Bringing learning closer to home will also require reorganisation and redeployment of resources to create appropriate kinds of **learning centres in everyday locations** where people gather – not only in schools themselves, but also, for example, in village halls and shopping malls, libraries and museums, places of worship, parks and public squares, train and bus stations, health centers and leisure complexes, and workplace canteens.

Pitanja za raspravu

– Zaključci sa zasjedanja Europskog vijeća u Lisabonu (članak 26.) predlažu prenamjenu škola i centara za usavršavanje u višenamjenske mjesne obrazovne centre, koji bi svi bili povezani internetom i dostupni ljudima svih dobi, što bi bio i glavni izazov svim državama članicama. Koje bi vrste postojećih projekata i usluga mogle ponuditi obećavajući put napretka i primjere dobre prakse? Koje bi se vrste pilot-projekata, s ovim ciljem, trebalo potaknuti putem programa za obrazovanje i usavršavanje te programa za mlade unutar Zajednice?

– Kako se na djelotvoran način mogu razviti uzajamno korisna obrazovna partnerstva među onima koji pružaju usluge obrazovanja i usavršavanja, omladinskih klubova i društava, poduzeća i R&D centara, na lokalnoj i na regionalnoj razini? Je li se ispitivanje obrazovnih potreba građana te potreba poslodavaca za posebnim znanjima, organizirano na lokalnoj razini, pokazalo kao koristan instrument kod preoblikovanja mogućnosti cjeloživotnog učenja u pojedinim zajednicama i regijama?

– Zaključci sa zasjedanja Europskog vijeća u Lisabonu (članak 38.) snažno podržavaju decentralizaciju te primjenu strategija utemeljenu na partnerstvu. Koje će vrste poticajnih mjera ohrabriti lokalne i regionalne inicijative, kao što su obrazovni gradovi ili regije, na suradnju i razmjenu pozitivnog iskustva na višestrukoj razini, uključujući i tranzicijsku razinu? Bi li se lokalne i regionalne vlasti mogle obvezati na izdvajanje uglavljenog postotka njihovih primanja za cjeloživotno učenje?

– Koji je domet promicanja decentraliziranih partnerstava cjeloživotnog učenja uspostavljanjem bliskih veza među različitim europskim institucijama (Europskim parlamentom, Odborom za regije, Odborom za ekonomska i društvena pitanja, Europskim vijećem) koje već imaju već čvrste lokalne i regionalne veze?

Questions for debate

– The Lisbon European Council conclusions (paragraph 26) propose turning schools and training centres into multi-purpose local learning centres, all linked to the Internet and accessible to people of all ages. This is a major challenge for all Member States. What kinds of projects and provision already exist that could offer promising ways forward and examples of good practice? What kinds of pilot projects should the Community education, training and youth programmes support to this end?

– How can mutually beneficial learning partnerships between education and training providers, youth clubs and associations, enterprises and R&D centres be profitably developed at local and regional levels? Have locally-organised audits of citizens' learning needs and employers' skills needs proved a positive tool for re-designing lifelong learning opportunities in particular communities and regions?

– The Lisbon European Council conclusions (paragraph 38) strongly favour decentralized and partnership-based implementation strategies. What kinds of incentives will encourage local and regional initiatives – such as learning cities and regions – to co-operate and exchange good practice at multiple levels, including the transnational level? Could local and regional authorities pledge a fixed percentage of their income to lifelong learning?

– What scope is there for promoting decentralised lifelong learning partnerships through developing closer links between European-level institutions (European Parliament, Committee of the Regions, Economic and Social Committee, Council of Europe) that have well-established local and regional links?

5. SEDMA OSNOVNA PORUKA: KORIŠTENJE SREDSTAVA ZA CJELOŽIVOTNO UČENJE

Ovaj memorandum trebao bi pokrenuti raspravu u odlučujućem trenutku primjene zaključaka lisabonskog zasjedanja Europskog vijeća. Rezultat rasprave pomoći će u određivanju prioriteta i smjernica unutar relevantnih sredstava i programa Zajednice. **Nova otvorena metoda suradnje omogućit će usklađeno vođenje politike te korištenje sredstava na razini Europe i pojedinih država članica u korist cjeloživotnog učenja.** Na razini Zajednice već se radi na razvoju pokazatelja i političke inicijative da bi se sredstva počela koristiti.

Razvoj pokazatelja i mjerila

Problem postavljanja primjerenih ciljeva te smislenih mjerila u odnosu na cjeloživotno učenje bit će važan vid nadolazeće rasprave, u skladu s metodom otvorene suradnje, kao pojmom uvedenim u lisabonskim zaključcima (članak 37.) te s metodama korištenima u Strategiji zapošljavanja. **Trenutačno nisu dostupni pokazatelji koji odražavaju pravo značenje cjeloživotnog učenja u skladu s definicijom danom u ovom memorandumu.** Na europskoj se razini već započelo s razmatranjem načina poboljšanja situacije, a Savjet za obrazovanje (Education Council) počeo je razmatrati kako se ideja mjerenja može primijeniti u obrazovanju, a da se ipak očuva pravo na samostalnost država članica u ovoj sferi djelovanja. Štoviše, mnogo je pokazatelja cjeloživotnog učenja specificirano i korišteno za ocjenjivanje napretka kod primjene Naputaka za zapošljavanje (Employment Guidelines), od kojih se neke uzelo u obzir da budu uključeni u popis strukturnih pokazatelja koje je predložila Komisija za ukupni godišnji izvještaj (Commission for the Annual Synthesis Report). Potrebno je zajedničko nastojanje Zajednice i država članica da se dođe do podataka koji se odnose na šest temeljnih poruka te da se definiraju odgovarajući kvantitativno-kvalitativni pokazatelji cjeloživotnog učenja, od kojih će neki, vjerojatno, biti novi i zahtijevati novu dokaznu (evidential base) osnovu. (O ovom će se problemu više raditi u Prilogu II. - Obujam razvojnih pokazatelja i vrednovanje u procesu cjeloživotnog učenja.)

5. MOBILISING RESOURCES FOR LIFELONG LEARNING

The debate to be launched through this Memorandum will take place at a crucial point in time for implementing the Lisbon European Council conclusions. The outcomes of the debate will help to define priorities and directions under the relevant Community instruments and programmes. **The new open method of co-ordination will enable a coherent policy development and mobilisation of resources at European and Member State levels in favour of lifelong learning.** At Community level, indicators and policy initiatives are being developed and resources will be mobilised.

Developing indicators and benchmarks

The question of setting appropriate targets and meaningful benchmarks in relation to lifelong learning will be an important aspect of the coming debate, in conformity with the open coordination method introduced in the Lisbon conclusions (paragraph 37) and with the methods already used within the Employment Strategy. **Indicators that reflect the full meaning of lifelong learning as defined in this Memorandum are not presently available.** Work has already begun at European level to consider how this can be improved²⁴ and the Education Council has begun to consider how the idea of benchmarking can be applied to the education field whilst preserving the autonomy of the Member States in this policy domain. Moreover, a number of indicators on lifelong learning have been specified and used in assessing progress in the implementation of the Employment Guidelines, some of which were considered for inclusion in the list of structural indicators proposed by the Commission for the Annual Synthesis Report. A joint effort between Community and Member States is needed, both to develop data relating to the six key messages and to define appropriate quantitative and qualitative indicators on lifelong learning, some of which are likely to be new and may well require a new evidential base. (This issue is further dealt with in Annex II – The scope for developing indicators and benchmarks on lifelong learning.)

Postojeće ciljane inicijative na europskoj razini

Na razini Zajednice već je pokrenut postupak primjene zaključaka lisabonskog zasjedanja Europskog vijeća (članci 11., 25., 26., 29., 37., 38. i 41.).

– Vijeće za obrazovanje, u suradnji s Komisijom, trenutačno priprema prvi **izvještaj o zajedničkim poslovima i prioritetima Europskog obrazovnog sustava** u budućnosti, kojim je uključeno i obrazovanje odraslih. Ovo će izvješće biti predstavljeno Europskom vijeću u proljeće 2001. pod predsjedavanjem Švedske.

– Novi **Pokret za učenje putem računala (eLearning)**, koja je dio šire slične europske inicijative, teži podizanju razine kompjuterske pismenosti i opskrbljivanju škola, učitelja i učenika potrebnim materijalima, stručnim vještinama i tehničkom opremom imajući ovaj cilj u vidu. Djelotvorno će korištenje ICT-a uvelike pridonijeti primjeni cjeloživotnog učenja otvaranjem mogućnosti pristupa i uvođenjem raznolikih načina obrazovanja, među ostalim, i putem ICT-ove mreže lokalnih centara za usavršavanje otvorenima širokom krugu ljudi svih dobi.

– Pokrenut je program **Vrata u europsko obrazovanje (Gateway to the European Learning Area)**, koji je s EURES-ovom bazom podataka namijenjen omogućavanju građanima jednostavnog pristupa informacijama o mogućnostima obrazovanja i zapošljavanja širom Europe.

– S ciljem olakšavanja pokretljivosti te podizanja razine uočavanja radnog i obrazovnog iskustva, Komisija će predložiti razvoj općeg formata **europskog životopisa (European curriculum vitae)**.

– Komisija je iznijela prijedlog **Preporuka za promicanje pokretljivosti**. Kao operativni dodatak ovim preporukama, radi se na **Planu djelovanja pokretljivosti**, inicijativi pokrenutoj za predsjedanja Francuske.

Current targeted initiatives at European level

At Community level, action is already underway to implement the Lisbon European Council's conclusions (paragraphs 11, 25, 26, 29, 37, 38 and 41).

– The Education Council is currently preparing, in co-operation with the Commission, a first **report on the common concerns and priorities of Europe's education systems** in the future, including lifelong learning. This report will be presented to the European Council in Spring 2001 under the Swedish Presidency.

– The new **eLearning initiative, which is part of the broader eEurope initiative**, aims to raise levels of digital literacy and equip schools, teachers and pupils with the necessary material, professional skills and technical support to do so. The effective use of ICT will make a significant contribution to implementing lifelong learning by widening access and introducing more varied ways to learn, including through ICT-networked local learning centres open to a wide range of people of all ages.

– A **Gateway to the European Learning Area** is being developed which, together with the EURES database, is intended to provide easy access for citizens to information about jobs and learning opportunities throughout Europe.

– To facilitate mobility and increase the visibility of learning and work experiences, the Commission will make a proposal for developing a common **European curriculum vitae (CV)** format.

– The Commission has presented a proposal for a **Recommendation to promote mobility**. As an operational complement to this Recommendation, an **Action Plan for Mobility** is being developed on the initiative of the French Presidency.

– Komisija će, također, nastaviti zajednički rad na uspostavljanju mreža i decentraliziranih agencija u sklopu postojećih mehanizama razvoja cjeloživotnog učenja, kao što je **Europski forum za očitovanje kvalifikacija (European Forum on the Transparency of Qualifications)**.

– Nastavit će se primjena **Plana djelovanja za promicanje poduzetništva i stručnosti (Action Plan to promote Entrepreneurship and Competitiveness) BEST**-a, koji se odnosi na obrazovanje i usavršavanje u poduzetništvu.

Programi djelovanja Socrates II., Leonardo Da Vinci II. i Youth

Cjeloživotno učenje vodeće je načelo novih programa obrazovanja i usavršavanja te programa za mlade u Zajednici, koje je stupilo na snagu u siječnju 2000. godine. Aktivnosti koje će se njima financirati - mreže i partnerstva, pilot-projekti i istraživanje djelovanja, razmjena i pokretnost te odgovarajući referentni izvori Zajednice - stoga su temeljni instrumenti razvoja europske dimenzije cjeloživotnog učenja. Temeljnim porukama Memoranduma dana je osnova određivanja prioriteta u redovitoj proceduri predlaganja projekata. Novim su programima, također, predviđene i združene aktivnosti, odnosno, financijski potpomognute aktivnosti zanimljive većem broju djelatnih područja Zajednice, što je posebno zanimljivo cjeloživotnom učenju, s obzirom na njegovu međusektorsku i sveobuhvatnu prirodu. Združena akcija bi mogla, primjerice, biti namijenjena promicanju suradnje stručnjaka zaposlenim u različitim sektorima za obrazovanje i usavršavanje, s ciljem razvoja naprednih metoda učenja i podučavanja; zatim suradnje među različitim vrstama usluga za usmjeravanje i savjetovanje, s ciljem premošćivanja razlike između pojedinih usluga te poticanja multiprofesionalnih mreža.

– The Commission will also continue to work together with established networks and decentralised agencies and within existing mechanisms to develop lifelong learning, such as the **European Forum on the Transparency of Qualifications**.

– The continued implementation of the **Action Plan to promote Entrepreneurship and Competitiveness (BEST)**, which includes actions on education and training for entrepreneurship.

The action programmes SOCRATES II, LEONARDO DA VINCI II and YOUTH

Lifelong learning is the guiding principle for the new Community education, training and youth action programmes, which came into effect in January 2000. The activities they will be funding – networks and partnerships, pilot projects and action research, exchange and mobility activities, Community sources of reference – are therefore prime tools for developing the European dimension of lifelong learning. The Memorandum's key messages provide the basis for determining priorities in the regular calls for project proposals. The new programmes also provide for joint actions – that is, funded activities of interests and concern to a number of Community action domains. This is of particular interest for lifelong learning, given its cross-sectoral and integrative nature. For example, joint actions could be envisaged for promoting: co-operation between practitioners working in different education and training sectors or in formal and non-formal learning settings, in order to develop innovative teaching and learning methods; co-operation between different kinds of guidance and counseling provision, in order to bridge the gaps between services and encourage multi-specialist networks.

Napuci i preporuke za zapošljavanje

U Napucima za zapošljavanje dan je **koristan okvir za promicanje strukturnih reformi, postavljanje ciljeva i nadgledanje napredovanja** u primjeni političkih inicijativa, uključujući i djelatnost cjeloživotnog učenja. U Komisijinom prijedlogu Naputaka za zapošljavanje 2001., znatna je pažnja bila posvećena elementu cjeloživotnog učenja. Cjeloživotno učenje sada se smatra vodoravnim vidom naputaka za zapošljavanje, a jednako je tako obrađeno u nekoliko naputaka. Sve države članice morat će, kod primjene naputaka za cjeloživotno učenje, odgovoriti na specifične odredbe preporuka.

Države članice, također, moraju razviti opsežne strategije cjeloživotnog učenja, koje bi omogućile složen plan i primjenu niza usklađenih političkih mjera pomoću kojih bi cjeloživotno učenje postalo stvarnost za sve građane. Nacrt Europskih naputaka za zapošljavanje 2001. poziva sve države članice da razviju zajedničke i opsežne strategije cjeloživotnog učenja uzevši u obzir sve vrste sustava obrazovanja i usavršavanja pojedinih država. Od njih se zatim očekuje da odrede nacionalne ciljeve u vezi s povećanjem ulaganja u ljudske resurse i sudjelovanja u cjeloživotnom učenju i usavršavanju te da nadgledaju napredovanje u postizanju tih ciljeva.

U zaključcima lisabonskog summita naglašeno je da kako se te strategije postupno budu razvijale, tako će sve važniju ulogu preuzimati decentralizirani pristupi utemeljeni na partnerstvima pomoću kojih je moguće približiti obrazovanje mjestu stanovanja. Kako **stvoriti i održati sklad u raznolikosti** bit će izazov na svim razinama društvenog života u Europi.

Korištenje europskih strukturnih fondova

Zaključci lisabonskog zasjedanja Europskog Vijeća (članak 41.) naglašavanju potrebu za iskorištavanjem potrebnih financijskih izvora, pri čemu bi Europska unija igrala ulogu katalizatora te sama pridonijela postojećoj politici Zajednice.

Europski socijalni fond sada ima posebnu zadaću da pridonese akcijama kojima teže Europska strategija zapošljavanja i Napuci za zapošljavanje.

Employment guidelines and recommendations

The Employment Guidelines are proving **an effective framework for promoting structural reforms, setting targets and monitoring progress** in implementing policy initiatives, including in the field of lifelong learning. In the Commission's Proposal for Employment Guidelines 2001, the lifelong learning element has been considerably strengthened. Lifelong learning is now seen as a horizontal aspect of the Employment Strategy, as well as being addressed under several guidelines. All Member States will have to develop policies to implement the new Employment Guidelines for 2001. Most Member States will need to respond to specific policy recommendations in implementing the guidelines on lifelong learning.

Member States have still to develop comprehensive strategies for lifelong learning, which would enable coherent design and implementation of a co-ordinated range of policy measures capable of making lifelong learning a reality for all citizens. The draft European Employment Guidelines 2001 call on Member States to develop comprehensive and coherent strategies for lifelong learning across the full range of their education and training systems. They are also asked to set national targets for increasing investment in human resources and for participation in further education and training, and to monitor progress in achieving these targets.

As these strategies are being developed, partnership-based and decentralised approaches which bring learning 'closer to home' will take on an important role, as the Lisbon Summit conclusions have underlined. The challenge will be to **create and maintain coherence within diversity** at all levels of community life in Europe.

Using the European Structural Funds

The Lisbon European Council conclusions (paragraph 41) underline the need to mobilise the necessary resources, with the European Union acting as a catalyst and adding its own contribution under existing Community policies.

The European Social Fund now has a specific mission to contribute to the actions taken in pursuance of the European Employment Strategy and the Guidelines on Employment.

Države bi članice odlučno trebale težiti razvoju političkog plana cjeloživotnog učenja i odgovarajuće infrastrukture na nacionalnim, regionalnim i lokalnim razinama. EQUAL, nova inicijativa Zajednice, baviti će se temama relevantnima za djelovanje u kontekstu Strategije zapošljavanja, uključujući i cjeloživotno učenje. Čini se, također, da se, s jedne strane, **znatno proširio prostor za jačanje veza između programa Youth, Socrates, Leonardo da Vinci i Equal te strukturnih fondova**, s druge, posebno u smislu korištenja uspješnih pristupa i rezultata projekata nastalih na široj osnovi u sklopu ovih programa.

Korištenje Istraživačkog okvirnog programa (Research Framework Programme)

Istraživanju važnom za šest poruka trebala bi se dati prednost u sklopu petog Okvirnog programa te bi ga se trebalo uzeti u obzir kod planiranja prioriteta šestog Okvirnog programa. Nacionalni istraživački programi bi, jednako tako, trebali shvatiti koliko je davanje prednosti istraživanju važno za uvođenje cjeloživotnog učenja.

Teme koje bi takvim programima trebale biti zahvaćene su, primjerice, društvene i ekonomske koristi ulaganja u cjeloživotno učenje i primijenjeno istraživanje obrazovanja za pronalaženje naprednih metoda učenja i podučavanja. U petom Okvirnom programu jedna od ključnih akcija, pod temom informacijskog društva koje uzima u obzir potrebe korisnika, već je usmjerena na olakšavanje cjeloživotnog učenja putem razvoja multimedijalnih instrumenata i sadržaja.

Nastavljanje Memoranduma

Komisija poziva države članice da, u razdoblju od sada pa do sredine 2001. godine, pokrenu postupak konzultiranja u vezi s Memorandumom, zajedno s građanima te uključivši ljude koji su bitni u cjeloživotnom učenju na svim razinama. Komisija će skupiti i analizirati rezultate rasprava te će tražiti savjet od Europskog parlamenta, Odbora za ekonomska i socijalna pitanja, Odbora za regije, socijalnih i drugih ključnih partnera da dobije povratnu informaciju u vezi s ovim Memorandumom.

Member States should be vigorously pursuing the development of lifelong learning policies and infrastructure at national, regional and local levels. The new Community initiative EQUAL will address the relevant themes for action in the context of the Employment Strategy, including lifelong learning. There also seems to be **considerable scope for strengthening the links between Youth, Socrates, Leonardo da Vinci and Equal, on the one hand, and the Structural Funds, on the other** – in particular in terms of utilizing successful approaches and project results developed under these programmes on a broader basis.

Using the Research Framework Programme

Research relevant to the key messages should be prioritised within the current 5th Framework Programme and taken into account when planning the priorities of the 6th Framework Programme; national research programmes should equally consider prioritising research relevant to implementing lifelong learning.

Topics could include, for example, the social and economic benefits of investing in lifelong learning and applied educational research to develop innovative methods of teaching and learning. Under the 5th Framework Programme, one of the key actions under the theme of the user-friendly Information Society already aims to facilitate lifelong learning through the development of multimedia tools and contents.

Follow-up to the Memorandum

The Commission invites the Member States, between now and mid-2001, to launch a consultation process on this Memorandum, close to the citizens and involving the key actors responsible for lifelong learning at all levels. The Commission will collect and analyse the outcomes of these discussions and will also consult the European Parliament, the Economic and Social Committee, the Committee of the Regions, the Social Partners and other key partners to get feedback on this Memorandum.

Komisija će, k tome, nastaviti razvijati pokazatelje i mjerne sustave te prepoznavati primjere uspješne primjene u praksi. Time će se, također, kako je gore navedeno, staviti u optjecaj sredstva Zajednice namijenjena obrazovanju odraslih. Konačno, Komisija će do jeseni 2001. godine pripremiti izvješće rezultata ovog postupka konzultiranja s namjerom predlaganja specifičnih ciljeva, konkretnih postupaka djelovanja i mjerila kod primjene strategije cjeloživotnog učenja.

In addition, the Commission will continue its work on developing indicators and benchmarks and identifying examples of good practice. It will also mobilise Community resources for lifelong learning, as discussed above. Finally, the Commission will prepare a report on the outcome of this consultation process by the Autumn of 2001 with a view to proposing specific objectives, concrete points for action and benchmarks for implementing a lifelong learning strategy.

Povelja o temeljnim pravima EU, 2000. / The Charter of Fundamental Rights of the EU, 2000²¹

Članak 14. – Pravo na obrazovanje

1. Svatko ima pravo na obrazovanje i na pristup strukovnom i trajnom usavršavanju.
2. Ovo pravo uključuje mogućnost besplatnog obveznog školovanja.
3. Sloboda osnivanja obrazovnih ustanova, uz poštovanje demokratskih načela te pravo roditelja da svojoj djeci osiguraju obrazovanje i poduku u skladu sa svojim vjerskim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima, poštuje se u skladu s nacionalnim zakonima koji uređuju ostvarivanje takve slobode i prava.

Članak 26. – Uključivanje hendikepiranih osoba

Unija priznaje i poštuje prava hendikepiranih osoba na mjere čiji je cilj osiguravanje njihove neovisnosti, društvene i profesionalne uključenosti te njihovo sudjelovanje u životu zajednice.

Article 14. – Right to education

1. Everyone has the right to education and to have access to vocational and continuing training.
2. This right includes the possibility to receive free compulsory education.
3. The freedom to found educational establishments with due respect for democratic principles and the right of parents to ensure the education and teaching of their children in conformity with their religious, philosophical and pedagogical convictions shall be respected, in accordance with the national laws governing the exercise of such freedom and right.

Article 26. – Integration of persons with disabilities

Integration of persons with disabilities The Union recognises and respects the right of persons with disabilities to benefit from measures designed to ensure their independence, social and occupational integration and participation in the life of the community.

²¹Povelja o temeljnim pravima EU / The Charter of Fundamental Rights of the EU, 2000/C 364/01. Prijevod HAZU: www.hazu.hr/003%20str%2063-75.pdf

Stvaranje jedinstvenog europskog prostora cjeloživotnog učenja, 2001./ Making a European Area of Lifelong Learning a Reality, 2001

“Kad planiraš za godinu, posadi kukuruz. Kad planiraš za desetljeće, posadi stabla. Kad planiraš za cijeli život, obuč i obrazuj ljude.” Kineska poslovice: Guanzi (645. g. pr. Kr.)

Europski prostor cjeloživotnog učenja

Ovo je priopćenje prilog uspostavljanju Europskog prostora cjeloživotnog učenja, čiji su ciljevi omogućavanje građanima da se slobodno kreću između okruženja gdje se uči, između poslova, regija i zemalja, koristeći na najbolji mogući način svoje znanje i kompetencije, i da ispune ciljeve i ambicije Europske unije i zemalja kandidatkinja da budu uspješniji i više uključeni, tolerantniji i demokratičniji. Ovaj će se razvoj olakšati spajanjem u okviru cjeloživotnog učenja obrazovanja i osposobljavanja, i važnih elemenata postojećih procesa, strategija i planova europske razine, koji se bave mladima, zapošljavanjem, socijalnom uključenošću i istraživačkom politikom. Ovo ne znači novi proces, niti može uključiti usklađivanje zakona i propisa. Naprotiv, traži koherentniju i ekonomičniju upotrebu postojećih instrumenata i sredstava, uključujući i upotrebu otvorene metode koordinacije. U svrhu postizanja ciljeva postavljenih u Lisabonu o društvu utemeljenom na znanju, uspostaviti će se bliske veze između Europskog prostora cjeloživotnog učenja i Europskog istraživačkog prostora, posebice u cilju povećanja interesa mladih ljudi za karijeru vezanu uz znanost i tehnologiju.

Što je cjeloživotno učenje?

Odgovori na konzultacije o Memorandumu zahtijevali su širu definiciju cjeloživotnog učenja koja se ne ograničava na isključivo gospodarski pogled ili samo na učenje za odrasle. Osim naglaska koji stavlja na učenje od predškolskog razdoblja do učenja poslije umirovljenja, cjeloživotno učenje trebalo bi obuhvatiti cijeli spektar formalnog, neformalnog i informalnog učenja.

“When planning for a year, plant corn. When planning for a decade, plant trees. When planning for life, train and educate people.”

Chinese proverb: Guanzi (c. 645BC)

A European area of lifelong learning

This Communication contributes to the establishment of a European area of lifelong learning, the aims of which are both to empower citizens to move freely between learning settings, jobs, regions and countries, making the most of their knowledge and competences, and to meet the goals and ambitions of the European Union and the candidate countries to be more prosperous, inclusive, tolerant and democratic. This development will be facilitated by bringing together within a lifelong learning framework education and training, and important elements of existing European level processes, strategies and plans concerned with youth, employment, social inclusion, and research policy. This does not imply a new process, nor can it involve the harmonisation of laws and regulations. Rather, it calls for more coherent and economical use of existing instruments and resources, including through the use of the open method of coordination. In order to achieve the Lisbon aim of a knowledgebased society, close links will be established between the European area of lifelong learning and the European research area, particularly with a view to raising the interest of young people in science and technology careers.

What is lifelong learning?

Responses to the consultation on the Memorandum called for a broad definition of lifelong learning that is not limited to a purely economic outlook or just to learning for adults. In addition to the emphasis it places on learning from pre-school to postretirement, lifelong learning should encompass the whole spectrum of formal, nonformal and informal learning.

Na konzultaciji su također istaknuti ciljevi učenja, uključujući aktivno građanstvo, osobno ispunjenje i socijalnu uključenost te aspekte vezane uz zapošljavanje. Načela koja potiču cjeloživotno učenje i usmjeravaju njegovu učinkovitu provedbu naglašavaju središnje mjesto učenika, važnost jednakih mogućnosti i kvalitetu te relevantnost mogućnosti učenja.

Koherentne i sveobuhvatne strategije cjeloživotnog učenja

Na Europskom vijeću u Feiri, i u kontekstu Europske strategije zapošljavanja, zemlje članice suglasile su se da će razvijati i provoditi koherentne i sveobuhvatne strategije za cjeloživotno učenje. Sastavni elementi navedenih strategija navode se ovdje kako bi se zemljama članicama i sudionicima pomoglo na svim razinama. Implikacija je sastavnih elemenata postupna integracija formalnih okruženja za učenje s ciljem da kvalitetne mogućnosti za učenje budu dostupne svima i stalno. Jasna je poruka da se tradicionalni sustavi moraju preobraziti kako bi postali otvoreniji i fleksibilniji, tako da učenici mogu slijediti individualni put učenja, koji odgovara njihovim potrebama i interesima, te na taj način stvarno imati koristi od jednakih mogućnosti tijekom cijelog svog života. Sastavni se elementi uklapaju u kriterije procjene cjeloživotnog učenja korištene u Zajedničkom izvješću o zapošljavanju iz 2001. godine.

Partnerski pristup navodi se kao prvi element. Svi relevantni sudionici, u okviru formalnih sustava i izvan njih, moraju surađivati kako bi strategije funkcionirale na terenu. Sljedeći je korak dobivanje uvida u potrebe učenika, ili potencijalnog učenika, zajedno s potrebama za učenjem organizacija, zajednica, šireg društva i tržišta rada. Zatim se može baviti pronalaženjem odgovarajućih sredstava, u smislu financiranja i učinkovite i jasne dodjele sredstava. Slijedi, nakon toga, analiza o tome kako uskladiti mogućnosti za učenje s potrebama i interesima učenika te kako olakšati pristup razvijanjem ponude kako bi se učenje omogućilo svima, bilo gdje i u bilo koje vrijeme. Postoji jasna potreba da formalni sektor prepozna i vrednuje neformalno i informalno učenje.

The consultation also highlighted the objectives of learning, including active citizenship, personal fulfilment and social inclusion, as well as employment-related aspects. The principles which underpin lifelong learning and guide its effective implementation emphasise the centrality of the learner, the importance of equal opportunities and the quality and relevance of learning opportunities.

Coherent and comprehensive lifelong learning strategies

Member States agreed at the Feira European Council, and in the context of the European Employment Strategy, to develop and implement coherent and comprehensive strategies for lifelong learning. The building blocks of such strategies are set out here in order to assist Member States and actors at all levels. The implication of the building blocks is a gradual integration of formal learning environments with a view to making quality learning opportunities accessible for all, on an ongoing basis. The clear message is that traditional systems must be transformed to become much more open and flexible, so that learners can have individual learning pathways, suitable to their needs and interests, and thus genuinely take advantage of equal opportunities throughout their lives. The building blocks are consistent with the lifelong learning assessment criteria used in the Joint Employment Report 2001.

A partnership approach is stipulated as the first building block. All relevant actors, in and outside the formal systems, must collaborate for strategies to work 'on the ground'. Gaining insight into the needs of the learner, or the potential learner, along with learning needs of organisations, communities, wider society and the labour market is the next step. Adequate resourcing, in terms of financing and the effective and transparent allocation of resources, can then be addressed. The analysis then proceeds to how to match learning opportunities to learners' needs and interests and how to facilitate access by developing the supply side to enable learning by anyone, anywhere, at any time. There is a clear need here for the formal sector to recognise and value non-formal and informal learning.

Stvaranje kulture učenja na kraju ovisi o povećanju mogućnosti učenja, podizanju razina sudjelovanja i stimuliranju potražnje za učenjem. Na kraju se predlažu mehanizmi osiguranja kvalitete, vrednovanja i praćenja, u cilju stalnog nastojanja da se postigne izvrsnost.

Prioriteti djelovanja

Predlaže se djelovanje utemeljeno na europskoj dimenziji cjeloživotnog učenja, podržavajući također strategije na svim razinama. Prioriteti su predstavljeni u okviru šest ključnih poruka, koje su bile temelj konzultacija po cijeloj Europi i koje su na njima bile potvrđene. Sveobuhvatan novi europski pristup vrednovanju učenja smatra se preduvjetom za prostor cjeloživotnog učenja, a gradi se na postojećem pravu slobodnoga kretanja unutar EU-a. Prijedlozi se usredotočuju na identifikaciju, ocjenjivanje i priznavanje neformalnog i informalnog učenja te na prijenos i međusobno priznavanje formalnih potvrda i diploma. Na europskoj se razini uglavnom bavi informiranjem, usmjeravanjem i savjetovanjem, a prijedlozi imaju za cilj olakšati pristup učenju kroz dostupnost kvalitetnih usluga usmjeravanja. Ulaganje vremena i novca u učenje predstavlja uvjet za uvođenje one vrste temeljnih promjena koje uključuju cjeloživotno učenje, posebice u kontekstu poziva zemljama članicama, u zaključcima iz Lisabona i u Europskoj strategiji zapošljavanja, da se podignu sveopće razine ulaganja u obrazovanje i osposobljavanje.

Nema jednostavnih rješenja kako to postići. Traži se povećano ulaganje i ciljano financiranje, zajedno s mehanizmima za povećanje privatnog ulaganja. Prijedlozi za poticanje i podržavanje zajednica, gradova i regija koje uče te omogućavanje da radna mjesta postanu organizacije koje uče, predstavljaju ključne načine približavanja učenja i učenika. Također se pridaje važnost i razvoju mjesnih centara za učenje.

Dopunivši rad na «novim» osnovnim vještinama započet u Lisabonu i Stockholmu, razrađeni su prijedlozi kojima se omogućuje da osnove cjeloživotnog učenja budu dostupne svim građanima, na svim stupnjevima njihova života i ne samo u okviru obvezatnog obrazovanja.

Creating a culture of learning depends ultimately on increasing learning opportunities, raising participation levels and stimulating demand for learning. Finally, mechanisms for quality assurance, evaluation and monitoring are suggested, with a view to striving for excellence on an ongoing basis.

Priorities for action

Action is proposed which builds on the European dimension to lifelong learning, while also supporting strategies at all levels. The priorities are presented under the six key messages, which were the basis of, and endorsed by, the European-wide consultation. A comprehensive new European approach to valuing learning is seen as a prerequisite for the area of lifelong learning, building on the existing right of free movement within the EU. Proposals focus on the identification, assessment and recognition of non-formal and informal learning as well as on the transfer and mutual recognition of formal certificates and diplomas. Information, guidance and counselling is addressed mainly at European level, with proposals that aim at facilitating access to learning through the availability of quality guidance services. Investing time and money in learning, particularly in the context of the call for Member States to raise overall levels of investment in education and training in the Lisbon conclusions and in the European Employment Strategy, is a condition of bringing about the kind of fundamental changes which lifelong learning implies.

There are no easy solutions to how this is to be achieved. Increased investment and targeted funding are called for, along with mechanisms for increasing private investment. Proposals to encourage and support learning communities, cities and regions as well as enabling workplaces to become learning organisations are seen as key ways to bring learning and learners closer together. Importance is also attached to the development of local learning centres.

Complementing the work initiated at Lisbon and Stockholm on the 'new' basic skills, proposals are developed to ensure that the foundations of lifelong learning are accessible to all citizens, at all stages of their lives and not just within compulsory education.

Na kraju, prijedlozi za inovativnu pedagogiju bave se prebacivanjem naglaska s prihvatanja znanja na razvitak kompetencija i na nove uloge koje to donosi učiteljima i učenicima.

Daljnje kretanje agende

Pozivaju se svi sudionici da rade kao partneri kako bi se agenda kretala naprijed: Komisija i druge europske institucije, zemlje članice, Europski gospodarski prostor i zemlje kandidatkinje, socijalni partneri, nevladine organizacije i međunarodne organizacije (primjerice, Vijeće Europe, OECD, UNESCO). Njezina provedba teći će kroz postojeće procese, programe i instrumente, koji se provode u okviru cjeloživotnog učenja. Ovaj će okvir podržavati razmjenu dobre prakse i iskustava te na taj način i identifikaciju zajedničkih problema, ideja i prioriteta. Komisija će, da bi to olakšala, sastaviti bazu podataka koja će sadržavati dobru praksu, informacije i iskustva vezana uz cjeloživotno učenje na svim razinama. Nastavak na Izvješće o konkretnim ciljevima sustava obrazovanja i osposobljavanja predstavljat će glavno sredstvo za suradnju na tom polju, a Europska strategija zapošljavanja i dalje će se koncentrirati na aspekte cjeloživotnog učenja vezane uza zapošljavanje. U svjetlu ovog priopćenja pojačat će se programi Zajednice – Socrates, Leonardo da Vinci i Youth. Da bi se podržala provedba, također će se ispitati povećanje potencijala Europskoga socijalnog fonda i Inicijative Zajednice ESF-equal.

Napredovanje će se mjeriti i pratiti upotrebom ograničenog broja pokazatelja – onih koji postoje ili se razvijaju, a i malog broja novih pokazatelja. Provedbu će također nadgledati mreže i strukture: one koje su već uspostavljene, primjerice, kao dio procesa konzultacija i skupina na visokoj razini predstavnika ministarstava koja nose glavnu odgovornost za cjeloživotno učenje. Ova skupina će pomagati u osiguravanju komplementarnosti mjera razvijenih na području cjeloživotnog učenja, uključujući provedbu radnog programa za Nastavak na Izvješće o konkretnim ciljevima sustava obrazovanja i osposobljavanja, s uz to povezanim procesima, strategijama i planovima na europskoj razini.

Finally, proposals for innovative pedagogy address the shift in emphasis from knowledge acquisition to competence development, and the new roles for teachers and learners that this implies.

Driving forward the agenda

All actors are invited to work in partnership to drive forward the agenda: the Commission and the other European Institutions, the Member States, the EEA and candidate countries, the social partners, NGOs and international organisations (e.g. the Council of Europe, OECD, UNESCO). Implementation will be through existing processes, programmes and instruments, taken forward within the framework of lifelong learning. This framework will support the exchange of good practice and experience and thus the identification of shared problems, ideas and priorities. To facilitate this, the Commission will develop a database on good practice, information and experience concerning lifelong learning at all levels. The Follow-up to the Report on the Concrete Objectives of Education and Training Systems will be one of the main means for cooperation in this field, while the European Employment Strategy will continue to focus on the employment-related aspects of lifelong learning. The Community programmes – Socrates, Leonardo da Vinci and Youth – will be strengthened in the light of this Communication. Increasing the potential of the European Social Fund (ESF) and the ESF Community Initiative EQUAL to support implementation will also be examined.

Progress will be measured and monitored through the use of a limited number of indicators – those in existence or development, as well as a small number of new indicators. Implementation will also be overseen by networks and structures: those already established, for example, as part of the consultation process, and a high level group of representatives of Ministries bearing the main responsibility for lifelong learning. This group will help to ensure the complementarity of measures developed in the field of lifelong learning, including the implementation of the work programme for the Follow-up of the Report on the Concrete Objectives of Education and Training Systems, with related processes, strategies and plans at European level.

Sljedeći koraci bit će potvrđivanje glavnih načela i prijedloga Vijeća (Vijeća za obrazovanje i mlade i Vijeća za zapošljavanje i socijalnu politiku), tijekom španjolskog predsjedanja. Na Proljetnom vijeću u Barceloni od 15. do 16. ožujka 2002. Komisija će također dati svoj doprinos o cjeloživotnom učenju.

The next steps will be an endorsement of the main principles and proposals by the Council (Education and Youth Council, and the Employment and Social Policy Council), during the Spanish Presidency. There will also be a contribution by the Commission on lifelong learning to the Barcelona Spring Council of 15-16 March 2002.

Rezolucija Vijeća o cjeloživotnom učenju, 2002. / Council resolution on lifelong learning, 2002²²

VIJEĆE EUROPSKE UNIJE,

Budući da

1. Obrazovanje i osposobljavanje nužna su sredstva u promicanju socijalne kohezije, aktivnoga građanstva, osobnog i profesionalnog ispunjenja, prilagodljivosti i zapošljivosti. Cjeloživotno učenje olakšava slobodnu mobilnost europskih građana i omogućuje ostvarivanje ciljeva i težnji zemalja Europske unije (odnosno da postanu naprednije, konkurentnije, tolerantnije i demokratičnije). Trebalo bi omogućiti svima da dobiju potrebno znanje kako bi kao aktivni građani sudjelovali u društvu znanja i na tržištu rada.

2. Djelovanje izloženo u ovoj rezoluciji slijedi Povelju Europske unije o temeljnim pravima, a posebice njezin članak 14., koji govori da svatko ima pravo na obrazovanje i pristup strukovnom i trajnom osposobljavanju.

3. Na kraju Europske godine cjeloživotnog učenja 1996. Vijeće je prihvatilo Zaključke strategije za cjeloživotno učenje u kojoj su navedena brojna ključna načela strategije cjeloživotnog učenja (1).

4. Na izvanrednom sastanku Europskog vijeća u Luxembourg u studenome 1997. godine kao prioritetna pitanja u okviru njihovih smjernica za zapošljavanje navedena su povećanje zapošljivosti i sposobnosti prilagodbe kroz osposobljavanje, a cjeloživotno učenje otad postaje horizontalni cilj Europske strategije zapošljavanja.

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

Whereas

1. Education and training are an indispensable means for promoting social cohesion, active citizenship, personal and professional fulfilment, adaptability and employability. Lifelong learning facilitates free mobility for European citizens and allows the achievement of the goals and aspirations of European Union countries (i.e. to become more prosperous, competitive, tolerant and democratic). It should enable all persons to acquire the necessary knowledge to take part as active citizens in the knowledge society and the labour market.

2. The action set out in this resolution respects the Charter of Fundamental Rights of the European Union, and in particular its Article 14, which declares that everyone has the right to education and to have access to vocational and continuing training.

3. At the end of the European Year of Lifelong Learning in 1996, the Council adopted Conclusions on a strategy for lifelong learning, specifying a number of key principles for a lifelong learning strategy (1).

4. The November 1997 extraordinary Luxembourg European Council introduced increased employability and ability for adaptation through training, as priority issues within its employment guidelines and lifelong learning has since then become a horizontal objective of the European employment strategy.

²²COUNCIL RESOLUTION of 27 June 2002 on lifelong learning (2002/C 163/01)

5. Na sastanku Europskog vijeća u Lisabonu u ožujku 2000. postavljen je strateški cilj Europske unije - da postane najdinamičnije gospodarstvo na svijetu temeljeno na znanju, uključujući bitne elemente kao što su razvoj cjeloživotnog učenja za svakoga.

6. Na sastanku Europskog vijeća u Feiri u lipnju 2000. pozvane su zemlje članice, Vijeće i Komisija da odrede koherentne strategije i praktične mjere za promicanje cjeloživotnog učenja te da ono bude dostupno svima. To je potvrđeno na sastanku Europskog vijeća u Stockholmu u ožujku 2001. godine. Istom prigodom je Europsko vijeće u Feiri ponovilo potrebu da se promiče uključivanje socijalnih partnera i iskoristi puni potencijal javnog i privatnog financiranja.

7. Vijeće (za obrazovanje) iznijelo je svoje mišljenje o paketu za zapošljavanje na sastanku 29. studenoga 2001. godine, naglašavajući ulogu cjeloživotnog učenja kao jasan prioritet nacionalnih politika zapošljavanja.

8. Izvješće o cjeloživotnom učenju predstavljeno je ministrima obrazovanja Unije i zemalja kandidatkinja na konferenciji u Rigi u lipnju 2001. godine. Ministri su na tom sastanku dali mandat za izradu nastavka izvješća o Pokazateljima kvalitete cjeloživotnog učenja, koji će se predstaviti na sastanku ministara obrazovanja u Bratislavi, u lipnju 2002. godine.

9. Prihvaćanje izvješća Vijeća u veljači 2001. o Ciljevima sustava obrazovanja i osposobljavanja te prihvaćanje u veljači 2002. godine programa rada za ovo desetljeće o nastavku ovog izvješća predstavljaju važan korak u preuzimanju obveze za modernizaciju i poboljšanje kvalitete sustava obrazovanja i osposobljavanja u zemljama članicama.

10. U zaključcima koje je odobrilo Vijeće (za obrazovanje/mlade), od 14. veljače 2002. pozitivno su primljeni prijedlozi iz Bijele knjige Komisije Novi poticaj za mlade Europe o pridavanju više važnosti posebnim aspektima mladih u drugim aktivnostima Zajednice, kao što je cjeloživotno učenje.

5. The March 2000 Lisbon European Council set the strategic objective for the European Union to become the world's most dynamic knowledge-based economy, which includes key elements such as the development of lifelong learning for everyone.

6. The June 2000 Feira European Council invited the Member States, the Council and the Commission, to identify coherent strategies and practical measures to promote lifelong learning, and to make it accessible to all. This was reaffirmed by the March 2001 Stockholm European Council. At the same occasion the Feira European Council reiterated the need to promote the involvement of social partners and to harness the full potential of public and private financing.

7. The Council (Education) gave its opinion on the employment package at its meeting of 29 November 2001, stressing the role of lifelong learning as a clear priority in national employment policies.

8. A report on lifelong learning was presented to the Ministers for Education of the Union and the candidate countries at their conference in Riga in June 2001. At this meeting, Ministers gave a mandate for a follow-up report on 'Quality indicators of lifelong learning', which will be presented at the meeting of Education Ministers in Bratislava in June 2002.

9. The adoption in February 2001 of the Council Report 'Objectives of the education and training systems' and the adoption in February 2002 of the work programme for this decade on the follow-up of this report constitute an important step in taking on the commitment to modernise and improve the quality of the education and training systems of the Member States.

10. The conclusions approved by the Council (Education/ Youth) of 14 February 2002 positively received the proposals in the Commission's White Paper 'A new impetus for European youth' for taking more account of specific aspects of youth in other Community actions such as lifelong learning.

11. Na sastanku Europskog vijeća u Barceloni u ožujku 2002. godine kao rezultat uvjerenja da cjeloživotno učenje predstavlja prioritetno područje Lisabonske strategije zatraženo je da se prihvati rezolucija o cjeloživotnom učenju prije sastanka Europskog vijeća u Sevilli, uzimajući u obzir Europsku strategiju zapošljavanja.

PRIMJEĆUJE da, iako je Europa u mnogim područjima referentna točka, i iako je dokazano da je sposobna ideje pretočiti u inovativne proizvode i usluge, pristup cjeloživotnom obrazovanju još nije stvarnost za mnoge građane.

NAGLAŠAVA da cjeloživotno učenje mora pokrivati učenje od predškolske dobi do poslije umirovljenja, uključujući cijeli spektar formalnog, neformalnog i informalnog učenja. Nadalje, cjeloživotno učenje mora se shvatiti kao skup svih aktivnosti vezanih uz učenje, koje su poduzete tijekom života, u cilju unapređivanja znanja, vještina i kompetencija u okviru osobne, građanske i socijalne perspektive i/ili perspektive vezane uz zapošljavanje. Na kraju, načela bi u ovom kontekstu trebala biti sljedeća: pojedinac kao subjekt učenja, s naglaskom na važnost stvarne jednakosti u pruženim mogućnostima, i kvaliteta u učenju.

NAGLAŠAVA važnost doprinosa koji daje sektor mladih u definiranju globalnih i koherentnih strategija cjeloživotnog učenja, isticanjem vrijednosti neformalnog i informalnog učenja na polju mladih i definiranjem prioriteta za cjeloživotno učenje u ovom kontekstu.

POZDRAVLJA priopćenje Komisije iz studenoga 2001. godine, pod naslovom «Ostvarivanje Europskog prostora cjeloživotnog učenja», koje se temelji na Memorandumu o cjeloživotnom učenju iz studenoga 2000. i povratnih informacija dobivenih u opširnim konzultacijama o ovom dokumentu po cijeloj Europi. Nadalje, pozdravlja činjenicu da ovo priopćenje postavlja cjeloživotno učenje kao jedno od vodećih načela obrazovanja i osposobljavanja te prepoznaje važnost sastavnih elemenata koji se odnose na strategije cjeloživotnog učenja i prioritete za djelovanje, utvrđene u tom priopćenju.

11. The March 2002 Barcelona European Council, as a result of its conviction that lifelong learning constitutes a priority domain of the Lisbon strategy, requested that a Resolution concerning lifelong learning be adopted before the Seville European Council, taking into account the European employment strategy.

NOTES that, although Europe is a point of reference in many fields, and has the proven ability to convert ideas into innovative products and services, access to lifelong learning is still not a reality for many citizens.

STRESSES that lifelong learning must cover learning from the pre-school age to that of post-retirement, including the entire spectrum of formal, non-formal and informal learning. Furthermore, lifelong learning must be understood as all learning activity undertaken throughout life, with the aim of improving knowledge, skills and competences within a personal, civic, social and/or employment-related perspective. Finally, the principles in this context should be: the individual as the subject of learning, highlighting the importance of an authentic equality of opportunities, and quality in learning.

STRESSES the importance of the contribution of the youth sector towards defining global and coherent strategies on lifelong learning by highlighting the value of non-formal and informal learning in the youth field and by defining the priorities for lifelong learning in this context.

WELCOMES the Commission's Communication of November 2001 entitled 'Making a European area of lifelong learning a reality', which is based on the Memorandum of lifelong learning of November 2000 and the feedback from the wide consultation throughout Europe on this document. Furthermore, welcomes the fact that this Communication established lifelong learning as one of the guiding principles for education and training, and recognises the relevance of the building blocks for lifelong learning strategies and the priorities for action identified in the Communication.

POTVRĐUJE:

1. da treba podupirati usmjeravanje priopćenja Komisije pod naslovom «Ostvarivanje Europskog prostora cjeloživotnog učenja» i radnog programa za nastavljane ciljeva sustava obrazovanja i osposobljavanja, kako bi se postigla sveobuhvatna i koherentna strategija obrazovanja i osposobljavanja;

2. da bi cjeloživotno učenje trebalo unaprijediti djelovanjem i politikama koje se razvijaju, među ostalima, u okviru Europske strategije zapošljavanja, plana djelovanja za razvijanje vještina i mobilnosti, programa Zajednice Socrates, Leonardo da Vinci i Youth, inicijative e-Learning te istraživanjem i inovacijama.

POTVRĐUJE da bi prioritet trebalo dati sljedećem:

– omogućavanju pristupa svima, neovisno o dobi, mogućnostima cjeloživotnog učenja, uključujući, posebno, akcije usmjerene na osobe koje su u najvećoj mjeri nepriviligirane, one koje ne sudjeluju u obrazovanju niti u osposobljavanju, i jednako tako na migrante, kao sredstvo za olakšavanje njihove integracije u društvo,

– pružanju mogućnosti za stjecanje i/ili osvježavanje osnovnih vještina, uključujući nove osnovne vještine, kao što su vještine koje se odnose na informatičku tehnologiju, strane jezike, tehnološku kulturu, poduzetništvo i socijalne vještine,

– osposobljavanju učitelja i nastavnika u programima osposobljavanja za razvoj cjeloživotnog učenja, njihovu regrutiranju i ažuriranju njihova znanja,

– stvarnom vrednovanju i priznavanju formalnih kvalifikacija i neformalnog te informalnog učenja između zemalja i obrazovnih sektora, pomoću veće jasnosti i boljeg osiguranja kvalitete,

– visokoj kvaliteti i širokoj dostupnosti informacija, usmjeravanju i savjetovanju posebno namijenjenim skupinama o mogućnostima cjeloživotnog učenja i koristima od toga,

REAFFIRMS:

1. that convergence of the Commission's Communication entitled 'Making a European area of lifelong learning a reality' with the work programme on the follow-up of the objectives of the education and training systems is to be promoted, in order to achieve a comprehensive and coherent strategy for education and training;

2. that lifelong learning should be enhanced by the actions and policies developed within the framework of the European employment strategy, the action plan for skills and mobility, the Socrates, Leonardo da Vinci and Youth Community programmes, the e-Learning initiative, and in the research and innovation actions, among others.

ACKNOWLEDGES that priority should be given to the following:

– providing access to lifelong learning opportunities for all, regardless of age, including specific actions aimed at the most disadvantaged persons, those not participating in education and training, as well as migrants, as a means of facilitating their social integration,

– providing opportunities to acquire and/or update basic skills, including the new basic skills, such as IT skills, foreign languages, technological culture, entrepreneurship and social skills,

– the training, recruitment and updating of teachers and trainers for the development of lifelong learning,

– the effective validation and recognition of formal qualifications as well as non-formal and informal learning, across countries and educational sectors through increased transparency and better quality assurance,

– the high quality and broad accessibility of target group specific information, guidance and counselling concerning lifelong learning opportunities and their benefits,

– poticanju važnih sektora, uključujući sektor mladih, da budu predstavljeni u postojećim ili budućim mrežama i strukturama koje djeluju na tom prostoru;

POZIVA ZEMLJE ČLANICE DA U OKVIRU SVOJIH ODGOVORNOSTI:

1. razvijaju i provode sveobuhvatne i koherentne strategije koje odražavaju načela i sastavne elemente utvrđene u priopćenju Komisije i uključuju sve važne sudionike, posebice socijalne partnere, civilno društvo, lokalne i regionalne vlasti;

2. zajedno s Europskom strategijom zapošljavanja mobiliziraju sredstva za navedene strategije i promiču cjeloživotno učenje za sve, kroz:

– postavljanje ciljeva kako bi se povećalo ulaganje u ljudske resurse, uključujući cjeloživotno učenje, i optimizirala upotreba raspoloživih sredstava,

– razmatranje bolje usmjerenog korištenja sredstava Zajednice za financiranje, uključujući Europsku investicijsku banku;

3. promiču učenje na radnome mjestu, u suradnji s ustanovama za obrazovanje i osposobljavanje i socijalnim partnerima;

4. poboljšaju obrazovanje i osposobljavanje učitelja i nastavnika u programima osposobljavanja uključenih u cjeloživotno učenje, tako da oni steknu potrebne vještine poučavanja za društvo znanja, promičući na taj način, među ostalim, druge ciljeve općeg pristupa učenju jezika, pristup informacijsko-komunikacijskim tehnologijama za sve i povećanom sudjelovanju u znanstvenim i tehničkim studijama;

5. potiču suradnju i učinkovite mjere vrednovanja rezultata učenja, presudne za izgradnju mostova između formalnog, neformalnog i informalnog učenja te na taj način preduvjeta za stvaranje Europskog prostora cjeloživotnog učenja;

– encouraging the representation of relevant sectors, including the youth sector, in existing or future networks and structures, working in this area;

INVITES THE MEMBER STATES WITHIN THE FRAMEWORK OF THEIR RESPONSIBILITIES:

1. to develop and implement comprehensive and coherent strategies reflecting the principles and building blocks identified in the Commission's Communication and involving all relevant players, in particular the social partners, civil society, local and regional authorities;

2. in conjunction with the European employment strategy, to mobilise the resources for such strategies and to promote lifelong learning for all, by:

– setting targets for an increase in investment in human resources, including lifelong learning, and optimising use of available resources,

– considering a more targeted use of Community funding resources, including the European Investment Bank;

3. to promote learning at the workplace, in cooperation with education and training establishments and the social partners;

4. to improve the education and training of teachers and trainers involved in lifelong learning so that they acquire the necessary teaching skills for the knowledge society, thus promoting among other aims general access to language learning, access for all to ICTs, and increased participation in scientific and technical studies;

5. to encourage cooperation and effective measures to validate learning outcomes, crucial for building bridges between formal, non-formal and informal learning and thus a prerequisite for the creation of a European area of lifelong learning;

6. razvijaju informacije, usmjeravanje i savjetovanje posebno namijenjeno ciljnim skupinama, uključujući nabavljanje odgovarajućih alata koji omogućuju dostupnost informacija o obrazovanju i osposobljavanju i o poslovnim mogućnostima;

7. razvijaju strategije za određivanje i povećanje sudjelovanja skupina koje su isključene iz društva znanja, kao rezultat njihove niske razine osnovnih vještina;

8. poboljšaju aktivno sudjelovanje u cjeloživotnom učenju, uključujući sudjelovanje mladih ljudi;

POZIVA KOMISIJU:

1. da potiče i koordinira, u bliskoj suradnji s Vijećem i upotpunjujući njegov rad i težeći prema istom cilju, razvoj prijedloga iznesenih u programu rada za nastavlanje ciljeva sustava obrazovanja i osposobljavanja i u priopćenju Komisije pod naslovom "Ostvarivanje Europskog prostora cjeloživotnog učenja" te drugim instrumentima Zajednice za obrazovanje i osposobljavanje i u europskoj strategiji zapošljavanja;

2. da potiče kvalitetne inicijative i razmjenu dobrih primjera kako bi jačao učinkovit rad u svim sektorima koji su uključeni u formalno, neformalno i informalno učenje, uključujući i stvaranje europske baze podataka koja će sadržavati dobru praksu na polju cjeloživotnog učenja;

3. da promiče, blisko surađujući s Vijećem i zemljama članicama, pojačanu suradnju u obrazovanju i osposobljavanju koje se temelji na jasnosti i osiguranju kvalitete, kako bi se stvorio okvir za priznavanje kvalifikacija, nastavljajući se na postignuća Bolonjskog procesa i promičući slične akcije na području strukovnog osposobljavanja. Navedena suradnja trebala bi osigurati aktivno uključivanje socijalnih partnera, institucija za strukovno osposobljavanje i obrazovanje te druge relevantne zainteresirane strane;

4. da promiče akcije za informiranje i usmjeravanje namijenjene posebnim ciljnim skupinama, koje su sklone boljem upoznavanju mogućnosti učenja i rada po cijeloj Europi,

6. to develop target group specific information, guidance and advice including the provision of appropriate tools for making available information on education and training and job opportunities;

7. to develop strategies for identifying and increasing the participation of groups excluded from the knowledge society as a result of low basic skill levels;

8. to improve active participation in lifelong learning, including young people;

INVITES THE COMMISSION:

1. to promote and coordinate, in close cooperation with the Council and in an integrated and convergent manner, the actions resulting from the Commission's Communication entitled 'Making a European area of lifelong learning a reality', through the work programme for the follow-up of the objectives of the education and training systems, other Community education and training instruments and the European employment strategy;

2. to stimulate quality incentives and the exchange of good practices to foster efficient performance in all sectors involved in formal, non-formal and informal learning including by setting up a European database on good practices in the field of lifelong learning;

3. to promote, in close cooperation with the Council and the Member States, increased cooperation in education and training based on the issues of transparency and quality assurance, in order to develop a framework for recognition of qualifications, building on the achievements of the Bologna process and promoting similar action in the area of vocational training. Such cooperation should ensure the active involvement of the social partners, vocational and educational training institutions and the other relevant stakeholders;

4. to promote target group specific information and guidance actions that favour improved awareness of opportunities for learning and working throughout Europe;

5. da promiče sudjelovanje zemalja kandidatkinja u razvoju strategija cjeloživotnog učenja;

6. da pojača suradnju s važnim međunarodnim organizacijama, primjerice Vijećem Europe, OECD-om i UNESCO-om, na razvoju politika cjeloživotnog učenja i konkretnog djelovanja;

7. da pripremi, u suradnji sa zemljama članicama, izvješće o napretku slijedom navedenog priopćenja i ove rezolucije prije proljetnog sastanka Europskog vijeća 2004. godine.

POZIVA sve zemlje članice i Komisiju da predlože konkretne aktivnosti za provedbu sadržaja ove rezolucije, promičući suradnju između svih ključnih sudionika, a u okviru primjene Ugovora.

5. to promote the participation of candidate countries in the development of lifelong learning strategies;

6. to enhance cooperation with relevant international organisations, e.g. the Council of Europe, the OECD and Unesco, in the development of lifelong learning policies and concrete actions;

7. to prepare, in cooperation with the Member States, a progress report on the follow-up to its Communications and to this Resolution before the spring European Council of 2004.

INVITES the Member States and the Commission to suggest concrete actions to implement the content of this Resolution, by promoting cooperation between all key actors, and within the scope of the Treaty.

Kopenhaška deklaracija, 2002. / The Copenhagen Declaration, 2002²³

Tijekom godina suradnja na europskoj razini na području obrazovanja i osposobljavanja počela je igrati ključnu ulogu u stvaranju budućeg europskog društva. Ekonomski i socijalni razvoj u Europi tijekom prošlog desetljeća pojačano su istaknuli potrebu europskog osvrta na obrazovanje i osposobljavanje.

Prijelaz prema na znanju utemeljenoj ekonomiji koja će biti sposobna za održivi ekonomski rast s više boljih poslova i većom socijalnom kohezijom donosi nove izazove za razvoj ljudskih resursa.

Proširenje EU dodaje jednu novu dimenziju te veći broj izazova, mogućnosti i potreba za rad na području obrazovanja i osposobljavanja. Od posebne je važnosti da nove zemlje članice od samog početka budu integrirane, kao partneri, u buduću suradnju kod inicijativa o obrazovanju i osposobljavanju na europskoj razini.

Over the years co-operation at European level within education and training has come to play a decisive role in creating the future European society. Economic and social developments in Europe over the last decade have increasingly underlined the need for a European dimension to education and training.

Furthermore, the transition towards a knowledge based economy capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion brings new challenges to the development of human resources. The enlargement of the European Union adds a new dimension and a number of challenges, opportunities and requirements to the work in the field of education and training. It is particularly important that acceding member states should be integrated as partners in future cooperation on education and training initiatives at European level from the very beginning.

²³Deklaracija europskih ministara za strukovno obrazovanje i osposobljavanje i Europske komisije koji su se sastali u Kopenhagenu 29. i 30. studenoga 2002. o temi unapređivanja europske suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju „Kopenhaška deklaracija“/Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission, convened in Copenhagen on 29 and 30 November 2002, on enhanced European cooperation in vocational education and training “The Copenhagen Declaration”. Prijevod: Agencija za strukovno obrazovanje: http://www.aso.hr/data/eu/kopenhaska_deklaracija.pdf

Uspješan razvoj europskog programa obrazovanja i osposobljavanja bio je ključan čimbenik unapređivanja suradnje na europskoj razini. Bolonjska deklaracija o visokom obrazovanju iz srpnja 1999. označila je uvođenje nove unaprijeđene suradnje na ovom području. Europsko Vijeće iz Lisabona, u ožujku 2000. godine, prepoznalo je važnu ulogu obrazovanja kao integralnog dijela ekonomskih i socijalnih politika te kao instrumenta za jačanje europske konkurentne snage na svjetskom planu i kao jamstva za osiguranje kohezije naših društava i cjelovit razvoj njihovih državljana. Europsko Vijeće postavilo je strateški cilj da EU postane najdinamičnija na znanju utemeljena ekonomija u svijetu. Ključan dio ove strategije je i razvoj visokokvalitetnog strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, posebno u pogledu promicanja socijalne uključenosti, pokretljivosti, zapošljavanja i konkurentnost.

Izvješće o Konkretnim budućim ciljevima za sustave obrazovanja i osposobljavanja, koje je prihvatilo Europsko vijeće iz Stockholma u ožujku 2001. godine, prepoznao je nova područja za zajedničke akcije na europskoj razini kako bi se postigli ciljevi postavljeni na sastanku Europskog vijeća u Lisabonu. Ova područja temelje se na tri strateška cilja Izvješća; primjerice unapređivanje kvalitete i učinkovitosti obrazovanja i osposobljavanja u EU, poboljšanje pristupa, za sve, sustavima obrazovanja i osposobljavanja te njihovo otvaranje širim slojevima.

U ožujku 2002. Europsko vijeće u Barceloni prihvatilo je radni program rada i praćenja Izvješća o ciljevima koji poziva da europsko obrazovanje i osposobljavanje postane svjetske kvalitete do 2010.

Vijeće je pozvalo na daljnje akcije uvođenja instrumenata koji će osigurati jasnost diploma i kvalifikacija, uključujući promicanje akcija sličnih Bolonjskom procesu, ali prilagođenih strukovnom obrazovanju i osposobljavanju.

Kao odgovor na mandat iz Barcelone, Vijeće EU (Obrazovanje, mladi i kultura) prihvatilo je 12. studenoga 2002. Rezoluciju o unapređivanju suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju. Ova Rezolucija poziva zemlje članice i Komisiju da unutar svojih okvira odgovornosti uključe zemlje kandidate, EFTA-EEA zemlje i socijalne partnere na promicanju pojačane suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju.

The successive development of the European education and training programmes has been a key factor for improving cooperation at European level. The Bologna declaration on higher education in June 1999 marked the introduction of a new enhanced European cooperation in this area. The Lisbon European Council in March 2000 recognised the important role of education as an integral part of economic and social policies, as an instrument for strengthening Europe's competitive power worldwide, and as a guarantee for ensuring the cohesion of our societies and the full development of its citizens. The European Council set the strategic objective for the European Union to become the world's most dynamic knowledgebased economy. The development of high quality vocational education and training is a crucial and integral part of this strategy, notably in terms of promoting social inclusion, cohesion, mobility, employability and competitiveness.

The report on the 'Concrete Future Objectives of Education and Training Systems', endorsed by the Stockholm European Council in March 2001, identified new areas for joint actions at European level in order to achieve the goals set at the Lisbon European Council. These areas are based on the three strategic objectives of the report; i.e. improving the quality and effectiveness of education and training systems in the European Union, facilitating access for all to education and training systems, and opening up education and training systems to the wider world.

In Barcelona, in March 2002 the European Council endorsed the Work Programme on the follow-up of the Objectives Report calling for European education and training to become a world quality reference by 2010. Furthermore, it called for further action to introduce instruments to ensure the transparency of diplomas and qualifications, including promoting action similar to the Bologna-process, but adapted to the field of vocational education and training.

In response to the Barcelona mandate, the Council of the European Union (Education, Youth and Culture) adopted on 12 November 2002 a Resolution on enhanced cooperation in vocational education and training. This resolution invites the Member States, and the Commission, within the framework of their responsibilities, to involve the candidate countries and the EFTA-EEA countries, as well as the social partners, in promoting an increased cooperation in vocational education and training.

Strategije za cjeloživotno učenje i mobilnost nužne su za promicanje zapošljivosti, aktivnoga građanstva, društvene uključenosti i osobnog razvoja.

1. Razvijanje Europe utemeljene na znanju i nastojanja da europsko tržište rada postane otvoreno za sve glavni su izazovi sustavima strukovnog obrazovanja i osposobljavanja te svim uključenim sudionicima. Isto vrijedi i za potrebu svih tih sustava za konstantnim prilagođavanjem novim razvojjima i promjenjivim zahtjevima društva. Poboljšanje suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju bit će važan doprinos osiguravanju uspješnog širenja EU i ostvarivanje ciljeva koje je definiralo Europsko vijeće u Lisabonu. Važnu ulogu u podržavanju ove suradnje imaju Cedefop i ETF.

Temeljna uloga socijalnih partnera u društveno-ekonomskom razvoju očituje se u kontekstu europskog društvenog dijaloga i u okviru djelatnosti europskih socijalnih partnera za cjeloživotni razvoj sposobnosti i kvalifikacija, dogovorenih u ožujku 2002. godine. Socijalni partneri imaju nezamjenjivu ulogu u razvoju, vrednovanju i priznavanju strukovnih sposobnosti i kvalifikacija na svim razinama i partneri su na promicanju poboljšane suradnje na tom području.

Sljedeći prioriteti provodit će se pojačanom suradnjom u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju:

Na temelju ovih prioriteta cilj nam je povećati dobrovoljnu suradnju u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju kako bismo primicali uzajamno povjerenje, jasnost i priznavanje sposobnosti i kvalifikacija te time postaviti temelje za poboljšanje pokretljivosti i olakšanje pristupa cjeloživotnom učenju.

Strategies for lifelong learning and mobility are essential to promote employability, active citizenship, social inclusion and personal development.

1. Developing a knowledge based Europe and ensuring that the European labour market is open to all is a major challenge to the vocational educational and training systems in Europe and to all actors involved. The same is true of the need for these systems to continuously adapt to new developments and changing demands of society. An enhanced cooperation in vocational education and training will be an important contribution towards ensuring a successful enlargement of the European Union and fulfilling the objectives identified by the European Council in Lisbon. Cedefop and the European Training Foundation are important bodies for supporting this cooperation.

The vital role of the social partners in the socio-economic development is reflected both in the context of the European social dialogue and the European Social Partners framework of actions for the lifelong development of competences and qualifications, agreed in March 2002. The social partners play an indispensable role in the development, validation and recognition of vocational competences and qualifications at all levels and are partners in the promotion of an enhanced cooperation in this area.

The following main priorities will be pursued through enhanced cooperation in vocational education and training:

On the basis of these priorities we aim to increase voluntary cooperation in vocational education and training, in order to promote mutual trust, transparency and recognition of competences and qualifications, and thereby establishing a basis for increasing mobility and facilitating access to lifelong learning.

Europska dimenzija

- jačanje europske dimenzije u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju s ciljem poboljšavanja uže suradnje za promicanje mobilnosti i razvoja suradnje unutar ustanova, partnerstava i drugih transnacionalnih inicijativa, sve u svrhu podizanja kvalitete europskog obrazovanja i osposobljavanja u međunarodnom kontekstu kako bi se Europa prepoznala kao svjetska referenca za učenike.

Jasnost, informiranje i usmjeravanje

- jačanje jasnosti u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju primjenom i racionalizacijom informacijskih alata i mreža, uključujući integriranje postojećih instrumenata, kao što su Europski CV, nadopune certifikata i diploma, Zajednički europski referentni okvir za jezike te Europass u jedan jedinstveni okvir.

- Jačanje djelatnosti, sustava i praksi koje potpomažu informiranje, usmjeravanja i savjetovanje u državama članicama na svim razinama obrazovanja, osposobljavanja i zapošljavanja, posebice na pitanjima koja se tiču pristupa učenju, strukovnog obrazovanja i osposobljavanja te prenosivosti i priznavanju sposobnosti i kvalifikacija, s ciljem promicanja profesionalne i geografske mobilnosti građana Europe.

Priznavanje sposobnosti i kvalifikacija

- istražiti kako se jasnost, usporedivost, prenosivost i priznavanje sposobnosti i/ili kvalifikacija između različitih zemalja te na različitim razinama mogu promicati razvijanjem referentnih razina, zajedničkih načela za izdavanje diploma i zajedničkih mjera, uključujući sustav prenošenja kredita za strukovno obrazovanje i osposobljavanje

- jačanje podrške razvoju sposobnosti i kvalifikacija na razini sektora poboljšavanjem suradnje i koordinacije posebno uključuje socijalne partnere. Na taj pristup upozorava nekoliko inicijativa na zajedničkoj, bilateralnoj i multilateralnoj osnovi, uključujući one koje su već definirali različiti sektori u svrhu uzajamnog priznavanja kvalifikacija.

European dimension

- Strengthening the European dimension in vocational education and training with the aim of improving closer cooperation in order to facilitate and promote mobility and the development of inter-institutional cooperation, partnerships and other transnational initiatives, all in order to raise the profile of the European education and training area in an international context so that Europe will be recognised as a world-wide reference for learners.

Transparency, information and guidance

- Increasing transparency in vocational education and training through the implementation and rationalization of information tools and networks, including the integration of existing instruments such as the European CV, certificate and diploma supplements, the Common European framework of reference for languages and the EUROPASS into one single framework.

- Strengthening policies, systems and practices that support information, guidance and counselling in the Member States, at all levels of education, training and employment, particularly on issues concerning access to learning, vocational education and training, and the transferability and recognition of competences and qualifications, in order to support occupational and geographical mobility of citizens in Europe.

Recognition of competences and qualifications

- Investigating how transparency, comparability, transferability and recognition of competences and/or qualifications, between different countries and at different levels, could be promoted by developing reference levels, common principles for certification, and common measures, including a credit transfer system for vocational education and training

- Increasing support to the development of competences and qualifications at sectoral level, by reinforcing cooperation and co-ordination especially involving the social partners. Several initiatives on a Community, bilateral and multilateral basis, including those already identified in various sectors aiming at mutually recognised qualifications, illustrate this approach.

- razvijanje skupa zajedničkih načela koja se odnose na vrednovanje neformalnog i informalnog učenja radi poboljšavanja kompatibilnosti u pristupima različitim zemlja i na različitim razinama.

Osiguravanje kvalitete

- promocija suradnje u osiguravanju kvalitete s posebnim težištem na razmjeni modela i metoda i zajedničkih kriterija i načela kvalitete u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju.

- pridavanje pažnje potrebama nastavnika za učenjem i usavršavanjem unutar svih vidova strukovnog obrazovanja i osposobljavanja.

Sljedeća načela bit će osnova za poboljšavanje suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju:

– suradnja bi se trebala temeljiti na cilju za 2010. godinu koji je postavilo Europsko vijeće u skladu s detaljnim programom rada i praćenjem Izvješća o ciljevima kako bi se osigurala koherentnost s ciljevima koje je postavilo Vijeće EU (Obrazovanje, mladi i kultura).

– mjere moraju biti dobrovoljne i razvijene kroz suradnju odozdo prema vrhu.

– inicijative se moraju usmjeriti prema potrebama građana i organizacija korisnika.

– suradnja bi trebala uključivati države članice, Komisiju, zemlje kandidate, EFTA-EEA zemlje i socijalne partnere.

Praćenje ove Deklaracije trebalo bi se obavljati na sljedeće načine kako bi se osigurala djelotvorna i uspješna primjena poboljšane europske suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju:

- Developing a set of common principles regarding validation of non-formal and informal learning with the aim of ensuring greater compatibility between approaches in different countries and at different levels.

Quality assurance

- Promoting cooperation in quality assurance with particular focus on exchange of models and methods, as well as common criteria and principles for quality in vocational education and training.

- Giving attention to the learning needs of teachers and trainers within all forms of vocational education and training.

The following principles will underpin enhanced cooperation in vocational education and training:

– Cooperation should be based on the target of 2010, set by the European Council in accordance with the detailed work programme and the follow-up of the Objectives report in order to ensure coherence with the objectives set by the Council of the European Union (Education, Youth and Culture).

– Measures should be voluntary and principally developed through bottom-up cooperation.

– Initiatives must be focused on the needs of citizens and user organisations.

– Cooperation should be inclusive and involve Member States, the Commission, candidate countries, EFTA-EEA countries and the social partners.

The follow-up of this declaration should be pursued as follows to ensure an effective and successful implementation of an enhanced European cooperation in vocational education and training:

1. Provedba poboljšane suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju bit će postupno integrirani dio praćenja Izvješća o ciljevima. Komisija će se pozvati na ovaj integrirani pristup u svom izvješću Vijeću EU (Obrazovanje, mladi i kultura) unutar već određenog rasporeda za dodatni rad na Izvješću o ciljevima. Težnja je da se rad na pojačanju suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju potpuno integrira u praćenje Izvješća o ciljevima.

2. Postojeća radna grupa Komisije koja će dobiti status sličan onome koji imaju radne grupe unutar praćenja Izvješća o ciljevima nastavit će s radom u smjeru osiguravanja učinkovite primjene i koordinacije poboljšane suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju, a ubuduće će uključivati zemlje članice, EFTA-EEA zemlje, zemlje kandidate i europske socijalne partnere. Neformalni sastanci generalnih direktora za strukovno obrazovanje i osposobljavanje koji su pridonijeli pokretanju inicijative Brugesu 2001. godine, igrat će važnu ulogu u fokusiranju i oživljavanju rada na praćenju rezultata.

3. U ovim okvirima početno težište između stanja 2002. i 2004. godine bit će na konkretnim područjima gdje je rad već u tijeku, odnosno razvijanju jedinstvenog okvira transparentnosti, prenošenja ocjena u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju te razvijanju instrumentarija za osiguravanje kvalitete. Druga područja koja će kao potpuno integrirani dio biti trenutačno uključena u daljnji rad na Izvješću o ciljevima organiziran u osam radnih grupa te su s jednom indikatorskom grupom sljedeća: cjeloživotno profesionalno usmjeravanje, neformalno učenje te osposobljavanje nastavnika i predavača u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju. Komisija će napredak ovih djelatnosti uključiti u svoje Izvješće spomenuto u prvom odlomku.

Ministri odgovorni za strukovno obrazovanje i osposobljavanje te Europska komisija potvrdili su nužnost bavljenja ciljevima i prioritetima za akcije izložene u ovoj deklaraciji i potrebu za sudjelovanjem u okviru poboljšanja suradnje u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju, uključujući socijalne partnere. Za dvije godine održat će se ponovljeni sastanak kako bi se razmotrio napredak i iznijeli savjeti o prioritetima i strategijama.

1. Implementation of the enhanced cooperation in vocational education and training shall be a gradually integrated part of the follow-up of the objectives report. The Commission will reflect this integrated approach in its reporting to the Council of the European Union (Education, Youth and Culture) within the timetable already decided for the work of the objectives report. The ambition is to fully integrate the follow-up work of the enhanced co-operation in vocational education and training in the follow-up of the objectives report.

2. The existing Commission working group, which will be given a similar status to that of the working groups within the follow-up of the objectives report, in future including Member States, EFTA-EEA countries, candidate countries and the European social partners, will continue to work in order to ensure effective implementation and coordination of the enhanced cooperation in vocational education and training. The informal meetings of the Directors General for Vocational Training, which contributed to launching this initiative in Bruges 2001, will play an important role in focusing and animating the follow-up work.

3. Within this framework the initial focus between now and 2004 will be on concrete areas where work is already in progress, i.e. development of a single transparency framework, credit transfer in vocational education and training and development of quality tools. Other areas, which will be immediately included as a fully integrated part of the work of the follow-up of the objectives report organised in eight working groups and an indicator group, will be lifelong guidance, non-formal learning and training of teachers and trainers in vocational education and training. The Commission will include progress on these actions in its report mentioned in paragraph 1.

The ministers responsible for vocational education and training and the European Commission have confirmed the necessity to undertake the objectives and priorities for actions set out in this declaration and to participate in the framework for an enhanced cooperation in vocational education and training, including the social partners. A meeting in two years time will be held to review progress and give advice on priorities and strategies.

Odluka Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavljanju akcijskog programa na području cjeloživotnog učenja, 2006. / Decision of the European Parliament and of the Council establishing an action programme in the field of lifelong learning, 2006²⁴

OPĆE ODREDBE

GLAVA I.

Program cjeloživotnog učenja

Članak 1. - Uvođenje Programa cjeloživotnog učenja

1. Ovom se odlukom uvodi program za aktivnosti Zajednice u području cjeloživotnog učenja, u daljnjem tekstu: Program cjeloživotnog učenja.

2. Opći je cilj Programa cjeloživotnog učenja pridonijeti cjeloživotnim učenjem razvoju Zajednice kao društva utemeljenog na naprednom znanju, s održivim gospodarskim razvojem, većim brojem radnih mjesta i boljim radnim mjestima te većom socijalnom kohezijom, uz osiguranje dobre zaštite okoliša za buduće naraštaje. Njegov je cilj posebno poticanje razmjene, suradnje i mobilnosti među sustavima obrazovanja i osposobljavanja u okviru Zajednice kako bi postali svjetska referenca za kvalitetu.

3. Program cjeloživotnog učenja ima sljedeće specifične ciljeve:

(a) pridonijeti razvoju kvalitetnog cjeloživotnog učenja i poticati visoka postignuća, inovativnost i europsku dimenziju u sustavima i praksama u tom području;

(b) podupirati ostvarivanje europskoga prostora cjeloživotnog učenja;

(c) pomagati u poboljšanju kvalitete, privlačnosti i dostupnosti mogućnosti za cjeloživotno učenje koje postoje u državama članicama;

GENERAL PROVISIONS

CHAPTER I

The Lifelong Learning Programme

Article 1 - Establishment of the Lifelong Learning Programme

1. This Decision establishes a programme for Community action in the field of lifelong learning, hereinafter referred to as 'the Lifelong Learning Programme'.

2. The general objective of the Lifelong Learning Programme is to contribute through lifelong learning to the development of the Community as an advanced knowledge-based society, with sustainable economic development, more and better jobs and greater social cohesion, while ensuring good protection of the environment for future generations. In particular, it aims to foster interchange, cooperation and mobility between education and training systems within the Community so that they become a world quality reference.

3. The Lifelong Learning Programme shall have the following specific objectives:

(a) to contribute to the development of quality lifelong learning, and to promote high performance, innovation and a European dimension in systems and practices in the field;

(b) to support the realisation of a European area for lifelong learning;

(c) to help improve the quality, attractiveness and accessibility of the opportunities for lifelong learning available within Member States;

²⁴DECISION No 1720/2006/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 15 November 2006 establishing an action programme in the field of lifelong learning

(d) osnažiti doprinos cjeloživotnog učenja socijalnoj koheziji, aktivnom državljanstvu, međukulturnom dijalogu, ravnopravnosti spolova i osobnom ostvarenju;

(e) pomagati u promicanju kreativnosti, konkurentnosti, zapošljivosti i razvoju poduzetničkoga duha;

(f) pridonijeti povećanom sudjelovanju osoba svih dobi u cjeloživotnom učenju, uključujući one s posebnim potrebama i nepriviligirane skupine, bez obzira na njihovo društveno-gospodarsko okruženje;

(g) promicati učenje jezika i jezičnu raznolikost;

(h) poticati razvoj inovativnog sadržaja temeljenog na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama, usluga, pedagogije i prakse za cjeloživotno učenje;

(i) ojačati ulogu cjeloživotnog učenja u stvaranju osjećaja europskoga građanstva na temelju razumijevanja i poštovanja ljudskih prava i demokracije, i poticati snošljivost i poštovanje drugih naroda i kultura;

(j) poticati suradnju u osiguranju kvalitete u svim sektorima obrazovanja i osposobljavanja u Europi;

(k) poticati najbolju primjenu rezultata, inovativnih proizvoda i procesa te razmjenjivati dobre prakse u područjima obuhvaćenima Programom cjeloživotnog učenja, s ciljem poboljšanja kvalitete obrazovanja i osposobljavanja.

4. U skladu s administrativnim odredbama određenima u Prilogu, Program cjeloživotnog učenja podupire i dopunjuje mjere koje poduzimaju države članice, pri čemu u potpunosti uvažava njihovu odgovornost za sadržaj sustava obrazovanja i osposobljavanja te njihovu kulturnu i jezičnu raznolikost.

(d) to reinforce the contribution of lifelong learning to social cohesion, active citizenship, intercultural dialogue, gender equality and personal fulfilment;

(e) to help promote creativity, competitiveness, employability and the growth of an entrepreneurial spirit;

(f) to contribute to increased participation in lifelong learning by people of all ages, including those with special needs and disadvantaged groups, regardless of their socio-economic background;

(g) to promote language learning and linguistic diversity;

(h) to support the development of innovative ICT-based content, services, pedagogies and practice for lifelong learning;

(i) to reinforce the role of lifelong learning in creating a sense of European citizenship based on understanding and respect for human rights and democracy, and encouraging tolerance and respect for other peoples and cultures;

(j) to promote cooperation in quality assurance in all sectors of education and training in Europe;

(k) to encourage the best use of results, innovative products and processes and to exchange good practice in the fields covered by the Lifelong Learning Programme, in order to improve the quality of education and training.

4. In accordance with the administrative provisions set out in the Annex, the Lifelong Learning Programme shall support and supplement action taken by the Member States, while fully respecting their responsibility for the content of education and training systems and their cultural and linguistic diversity.

5. Kako je utvrđeno u članku 3., ciljevi Programa cjeloživotnog učenja ostvaruju se provedbom četiri sektorska programa, jednog transverzalnog programa i programa Jean Monnet, u daljnjem tekstu kolektivno nazvanih: “potprogrami”.

6. Ova se Odluka provodi tijekom razdoblja od 1. siječnja 2007. do 31. prosinca 2013. godine. Međutim, pripremne se mjere zajedno s odlukama Komisije u skladu s člankom 9. mogu provoditi od stupanja ove odluke na snagu.

Članak 2. - Značenje izraza

U svrhu ove odluke primjenjuju se sljedeće definicije:

1. “predškola” znači organiziranu obrazovnu aktivnost koja se provodi prije početka obvezne osnovne škole;
2. “učenik” znači osobu upisanu u školu radi učenja;
3. “škola” znači sve vrste ustanova koje nude opće (predškolsko, osnovnoškolsko ili srednjoškolsko) obrazovanje i, iznimno, u slučaju mjera za poticanje učenja jezika, neškolske ustanove koje nude vježbeničko osposobljavanje;
4. “nastavnici/obrazovno osoblje” znače osobe koje su u okviru svojih dužnosti izravno uključene u obrazovni proces u državama članicama;
5. “nastavnici u programima osposobljavanja/instruktori” znače osobe koje su u okviru svojih dužnosti izravno uključene u strukovno obrazovanje i proces osposobljavanja u državama članicama;
6. “student” znači osobu upisanu u visokoškolsku ustanovu, bez obzira na područje studija, s ciljem praćenja visokoškolskog studija koji dovodi do priznatog stupnja ili druge priznate kvalifikacije na terciarnom stupnju, do razine doktorata i uključujući tu razinu;

5. As set out in Article 3, the objectives of the Life-long Learning Programme shall be pursued through the implementation of four sectoral programmes, one transversal programme, and the Jean Monnet programme, hereinafter collectively referred to as ‘the sub-programmes’.

6. This Decision shall be implemented over the period from 1 January 2007 to 31 December 2013. However, preparatory measures, including decisions by the Commission in accordance with Article 9, may be implemented as from the entry into force of this Decision.

Article 2 - Definitions

For the purpose of this Decision, the following definitions shall apply:

1. ‘pre-school’ means organised educational activity undertaken before the start of obligatory primary schooling;
2. ‘pupil’ means a person enrolled in a learning capacity at a school;
3. ‘school’ means all types of institutions providing general (pre-school, primary or secondary), vocational and technical education and, exceptionally, in the case of measures to promote language learning, non-school institutions providing apprenticeship training;
4. ‘teachers/educational staff’ means persons who, through their duties, are involved directly in the education process in the Member States;
5. ‘trainers’ mean persons who, through their duties, are involved directly in the vocational education and training process in the Member States;
6. ‘student’ means a person registered in a higher education institution, whatever their field of study, in order to follow higher education studies leading to a recognised degree or other recognised tertiary level qualification, up to and including the level of doctorate;

7. “osoba na osposobljavanju” znači osobu koja se strukovno osposobljava, bilo u okviru ustanove za osposobljavanje ili organizacije za osposobljavanje ili na radnom mjestu;
8. “odrasli učenik” znači učenika koji sudjeluje u obrazovanju odraslih;
9. “osobe na tržištu rada” znače radnike, samozaposlene osobe ili osobe koje su na raspolaganju za zapošljavanje;
10. “visokoškolska institucija” znači:
- (a) bilo koja vrsta visokoškolske ustanove, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom ili praksom, koja nudi priznate stupnjeve ili druge priznate kvalifikacije na terciarnoj razini, bez obzira na naziv takve ustanove u državama članicama;
  - (b) bilo koja ustanova, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom ili praksom, koja nudi strukovno obrazovanje ili osposobljavanje na terciarnoj razini;
11. “Združeni studiji (Joint Masters)” znači diplomске studije u visokoškolskom obrazovanju koji:
- (a) uključuju najmanje tri visokoškolske ustanove iz tri različite države članice;
  - (b) provodi studijski program koji uključuje razdoblje studiranja na najmanje dvije od te tri ustanove;
  - (c) ima ugrađene mehanizme za priznavanje razdoblja studiranja obavljenih u partnerskim ustanovama na temelju Europskoga sustava za prijenos kreditnih točaka ili u skladu s njim;
  - (d) rezultira dodjelom zajedničkih, dvostrukih ili višestrukih stupnjeva od strane ustanova sudionica, koje priznaju ili akreditiraju države članice;
7. ‘trainee’ means a person undergoing vocational training, either within a training institution or training organisation or at the workplace;
8. ‘adult learner’ means a learner participating in adult education;
9. ‘people in the labour market’ means workers, the selfemployed or people available for employment;
10. ‘higher education institution’ means:
- (a) any type of higher education institution, in accordance with national legislation or practice, which offers recognised degrees or other recognised tertiary level qualifications, whatever such establishments may be called in the Member States;
  - (b) any institution, in accordance with national legislation or practice, which offers vocational education or training at tertiary level;
11. ‘Joint Masters’ means Masters courses in higher education that:
- (a) involve a minimum of three higher education institutions from three different Member States;
  - (b) implement a study programme which involves a period of study in at least two of those three institutions;
  - (c) have built-in mechanisms for the recognition of periods of study undertaken in partner institutions based on, or compatible with, the European credit transfer system;
  - (d) result in the awarding of joint, double or multiple degrees, recognised or accredited by the Member States, from the participating institutions;

12. “strukovno osposobljavanje” znači bilo koji oblik početnog strukovnog obrazovanja ili osposobljavanja, uključujući tehničko i strukovno podučavanje i naukovanje, koje pridonosi stjecanju strukovne kvalifikacije priznate od nadležnih tijela u državi članici stjecanja te daljnje strukovno obrazovanje ili osposobljavanje u kojem osoba sudjeluje tijekom svoga radnog života;

13. “obrazovanje odraslih” znači sve oblike nestrukovnog učenja odraslih formalne, neformalne ili informalne naravi;

14. “studijski posjet” znači kratkoročan posjet radi proučavanja određenog aspekta cjeloživotnog učenja u drugoj državi članici;

15. “mobilnost” znači provođenje određenog razdoblja u drugoj državi članici u svrhu studiranja, stjecanja radnog iskustva, druge aktivnosti učenja ili podučavanja ili srodne administrativne aktivnosti, koje prema potrebi podupiru tečajevi pripreme ili obnavljanja znanja na jeziku zemlje domaćina ili radnom jeziku;

16. “praksa” znači provođenje određenog razdoblja u tvrtki ili organizaciji u drugoj državi članici, koje prema potrebi podupiru tečajevi pripreme ili obnavljanja znanja na jeziku zemlje domaćina ili radnom jeziku, s ciljem pomaganja pojedincima da se prilagode zahtjevima tržišta rada u Zajednici, steknu posebne vještine i poboljšaju razumijevanje gospodarske i društvene kulture navedene zemlje u kontekstu stjecanja radnog iskustva;

17. “unilateralno” znači uključenost jedne institucije;

18. “bilateralno” znači uključenost partnera iz dvije države članice;

19. “multilateralno” znači uključenost partnera iz najmanje tri države članice. Komisija može udruženja ili druga tijela s članovima iz tri ili više država članica smatrati multilateralanima;

20. “partnerstvo” znači bilateralni ili multilateralni sporazum između skupine ustanova ili organizacija u različitim državama članicama radi provođenja zajedničkih europskih aktivnosti u području cjeloživotnog učenja;

12. ‘vocational training’ means any form of initial vocational education or training, including technical and vocational teaching and apprenticeships, which contributes to the achievement of a vocational qualification recognised by the competent authorities in the Member State in which it is obtained, as well as any continuing vocational education or training undertaken by a person during his or her working life;

13. ‘adult education’ means all forms of non-vocational adult learning, whether of a formal, non-formal or informal nature;

14. ‘study visit’ means a short-term visit, made to study a particular aspect of lifelong learning in another Member State;

15. ‘mobility’ means spending a period of time in another Member State, in order to undertake study, work experience, other learning or teaching activity or related administrative activity, supported as appropriate by preparatory or refresher courses in the host language or working language;

16. ‘placement’ means spending a period of time in an enterprise or organisation in another Member State, supported as appropriate by preparatory or refresher courses in the host language or working language, with a view to helping individuals to adapt to the requirements of the Community-wide labour market, to acquiring a specific skill and to improving understanding of the economic and social culture of the country concerned in the context of acquiring work experience;

17. ‘unilateral’ means involving a single institution;

18. ‘bilateral’ means involving partners from two Member States;

19. ‘multilateral’ means involving partners from at least three Member States. The Commission may regard associations or other bodies with membership from three Member States or more as multilateral;

20. ‘partnership’ means a bilateral or multilateral agreement between a group of institutions or organisations in different Member States to carry out joint European activities in lifelong learning;

21. “mreža” znači formalnu ili neformalnu skupinu tijela aktivnih u određenom području, disciplini ili sektoru cjeloživotnog učenja;
22. “projekt” znači kooperacijsku aktivnost s utvrđenim ciljem koji je zajednički razvila formalna ili neformalna skupina organizacija ili ustanova;
23. “koordinator projekta” znači organizaciju ili ustanovu zaduženu za provedbu projekta multilateralne skupine;
24. “projektni partneri” znače organizacije ili ustanove koje čine multilateralnu skupinu, osim koordinatora;
25. “tvrtka” znači sve subjekte koji se bave gospodarskom aktivnošću u javnom ili privatnom sektoru, bez obzira na njihovu veličinu, pravni status ili gospodarski sektor u kojem posluju, uključujući socijalno gospodarstvo;
26. “socijalni partneri” znače, na nacionalnoj razini, organizacije poslodavaca i radnika u skladu s nacionalnim zakonima i/ili praksama te, na razini Zajednice, organizacije poslodavaca i radnika koje sudjeluju u socijalnom dijalogu na razini Zajednice;
27. “usmjeravanje i savjetovanje” znače cijeli niz aktivnosti, kao što su informiranje, procjena, orijentacija i savjetovanje radi pomoći učenicima, nastavnicima i drugom osoblju pri donošenju odluka o programima obrazovanja i osposobljavanja ili mogućnostima zapošljavanja;
28. “širenje i primjena rezultata” znače aktivnosti čiji je cilj osigurati primjereno priznavanje, prikazivanje i provedbu rezultata Programa cjeloživotnog učenja u širokom opsegu;
29. “cjeloživotno učenje” znači cjelokupno opće obrazovanje, strukovno obrazovanje i osposobljavanje, neformalno obrazovanje i informalno učenje tijekom cijeloga života, koje dovodi do poboljšanja znanja, vještina i kompetencija na osobnom, građanskom, društvenom području i/ili području zapošljavanja. Obuhvaća pružanje usluga savjetovanja i usmjeravanja.
21. ‘network’ means a formal or informal grouping of bodies active in a particular field, discipline or sector of lifelong learning;
22. ‘project’ means a cooperation activity with a defined outcome developed jointly by a formal or informal grouping of organisations or institutions;
23. ‘project coordinator’ means the organisation or institution in charge of the implementation of the project by the multilateral grouping;
24. ‘project partners’ means the organisations or institutions other than the coordinator, which form the multilateral grouping;
25. ‘enterprise’ means all undertakings engaged in economic activity in the public or private sector whatever their size, legal status or the economic sector in which they operate, including the social economy;
26. ‘social partners’ means, at national level, employers’ and workers’ organisations in conformity with national laws and/or practices and, at Community level, employers’ and workers’ organisations taking part in the social dialogue at Community level;
27. ‘guidance and counselling’ means a range of activities such as information, assessment, orientation and advice to assist learners, trainers and other staff to make choices relating to education and training programmes or employment opportunities;
28. ‘dissemination and exploitation of results’ means activities designed to ensure that the results of the Lifelong Learning Programme and its predecessors are appropriately recognised, demonstrated and implemented on a wide scale;
29. ‘lifelong learning’ means all general education, vocational education and training, non-formal education and informal learning undertaken throughout life, resulting in an improvement in knowledge, skills and competences within a personal, civic, social and/or employment-related perspective. It includes the provision of counselling and guidance services.

Članak 3. - Potprogrami

1. Sektoralni potprogrami su sljedeći:

(a) program Comenius, koji se bavi potrebama za poučavanjem i učenjem svih u predškolskom i školskom obrazovanju do završetka višeg srednjoškolskog obrazovanja te ustanovama i organizacijama koje provode takvo obrazovanje;

(b) program Erasmus, koji se bavi potrebama za poučavanjem i učenjem svih u formalnom visokoškolskom i strukovnom obrazovanju i osposobljavanju na tercijarnoj razini, bez obzira na trajanje osposobljavanja ili stupanj kvalifikacije te uključujući doktorske studije te ustanovama i organizacijama koje provode ili olakšavaju takvo obrazovanje i osposobljavanje;

(c) program Leonardo da Vinci, koji se bavi potrebama za poučavanjem i učenjem svih u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju, osim na tercijarnoj razini, a i ustanovama i organizacijama koje provode ili olakšavaju takvo obrazovanje i osposobljavanje;

(d) program Grundtvig, koji se bavi potrebama za poučavanjem i učenjem osoba u svim oblicima obrazovanja odraslih te ustanovama i organizacijama koje provode ili olakšavaju takvo obrazovanje.

2. Transverzalni program obuhvaća sljedeće osnovne aktivnosti:

(a) suradnju u politikama i inovativnost u cjeloživotnom učenju;

(b) poticanje učenja jezika;

(c) razvoj inovativnog sadržaja, usluga, pedagogije i prakse za cjeloživotno učenje, koji se temelje na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama;

(d) širenje i primjenu rezultata aktivnosti koje podupire program i prethodni srodni programi te razmjenu dobre prakse.

Article 3 - Sub-programmes

1. The sectoral sub-programmes shall be the following:

(a) the Comenius programme, which shall address the teaching and learning needs of all those in pre-school and school education up to the level of the end of upper secondary education, and the institutions and organisations providing such education;

(b) the Erasmus programme, which shall address the teaching and learning needs of all those in formal higher education and vocational education and training at tertiary level, whatever the length of their course or qualification may be and including doctoral studies, and the institutions and organisations providing or facilitating such education and training;

(c) the Leonardo da Vinci programme, which shall address the teaching and learning needs of all those in vocational education and training, other than at tertiary level, as well as the institutions and organisations providing or facilitating such education and training;

(d) the Grundtvig programme, which shall address the teaching and learning needs of those in all forms of adult education, as well as the institutions and organisations providing or facilitating such education.

2. The transversal programme shall comprise the following four key activities:

(a) policy cooperation and innovation in lifelong learning;

(b) promotion of language learning;

(c) development of innovative ICT-based content, services, pedagogies and practice for lifelong learning;

(d) dissemination and exploitation of results of actions supported under the programme and previous related programmes, and exchange of good practice.

3. Jean Monnet program podupire ustanove i aktivnosti u području europskih integracija. Obuhvaća sljedeće tri osnovne aktivnosti:

- (a) Akciju Jean Monnet;
- (b) donacije za poslovanje kao potporu određenim ustanovama koje se bave pitanjima europske integracije;
- (c) donacije za poslovanje kao potporu drugim europskim ustanovama i udruženjima koje se bave pitanjima europske integracije.

Članak 4. - Pristup Programu cjeloživotnog učenja

Program cjeloživotnog učenja namijenjen je:

- (a) učenicima, studentima, osobama na osposobljavanju i odraslim učenicima;
- (b) nastavnicima, poučavateljima u programima osposobljavanja i drugom osoblju uključenom u bilo koji aspekt cjeloživotnog učenja;
- (c) osobama na tržištu rada;
- (d) ustanovama ili organizacijama koje pružaju mogućnosti učenja u kontekstu Programa cjeloživotnog učenja ili u okviru njegovih potprograma;
- (e) osobama i tijelima nadležnima za sustave i politike koji se odnose na bilo koji aspekt cjeloživotnog učenja na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini;
- (f) tvrtkama, socijalnim partnerima i njihovim organizacijama na svim razinama, uključujući trgovinske organizacije i trgovinsko-industrijske komore;
- (g) tijelima koja nude usluge usmjeravanja, savjetovanja i informiranja u vezi s bilo kojim aspektom cjeloživotnog učenja;

3. The Jean Monnet programme shall support institutions and activities in the field of European integration. It shall comprise the following three key activities:

- (a) the Jean Monnet Action;
- (b) operating grants to support specified institutions dealing with issues relating to European integration;
- (c) operating grants to support other European institutions and associations in the fields of education and training.

Article 4 - Access to the Lifelong Learning Programme

The Lifelong Learning Programme shall be aimed at:

- (a) pupils, students, trainees and adult learners;
- (b) teachers, trainers and other staff involved in any aspect of lifelong learning;
- (c) people in the labour market;
- (d) institutions or organisations providing learning opportunities within the context of the Lifelong Learning Programme, or within the limits of its sub-programmes;
- (e) the persons and bodies responsible for systems and policies concerning any aspect of lifelong learning at local, regional and national level;
- (f) enterprises, social partners and their organisations at all levels, including trade organisations and chambers of commerce and industry;
- (g) bodies providing guidance, counselling and information services relating to any aspect of lifelong learning;

(h) udruženjima koja djeluju u području cjeloživotnog učenja, uključujući udruženja studenata, osoba na osposobljavanju, učenika, nastavnika, roditelja i odraslih učenika;

(i) istraživačkim centrima i tijelima koja se bave pitanjima cjeloživotnog učenja;

(j) neprofitnim organizacijama, dobrovoljnim tijelima, nevladinim organizacijama (NGO).

Članak 5. - Aktivnosti Zajednice

1. Program cjeloživotnog učenja uključuje potporu sljedećim aktivnostima:

(a) mobilnosti pojedinaca u cjeloživotnom učenju;

(b) bilateralnim i multilateralnim partnerstvima;

(c) multilateralnim projektima, posebno namijenjenima promicanju kvalitete sustava obrazovanja i osposobljavanja kroz transnacionalni transfer inovacija;

(d) unilateralnim i nacionalnim projektima;

(e) multilateralnim projektima i mrežama;

(f) motrenju i analizi politika i sustava u području cjeloživotnog učenja, pripremi i redovitom ažuriranju referentnog materijala, uključujući preglede, statističke podatke, analize i pokazatelje, mjere za jačanje jasnosti i priznavanje kvalifikacija i prethodnog učenja i mjere za poticanje suradnje u osiguranju kvalitete;

(g) donacijama za poslovanje kojima se podupiru određeni operativni i administrativni troškovi ustanova i udruženja aktivnih u području koje je obuhvaćeno Programom cjeloživotnog učenja;

(h) drugim inicijativama čiji je cilj promicanje ciljeva Programa cjeloživotnog učenja (prateće mjere).

(h) associations working in the field of lifelong learning, including students', trainees', pupils', teachers', parents' and adult learners' associations;

(i) research centres and bodies concerned with lifelong learning issues;

(j) non-profit organisations, voluntary bodies, non-governmental organisations (NGOs).

Article 5 - Community actions

1. The Lifelong Learning Programme shall comprise support for the following actions:

(a) the mobility of individuals in lifelong learning;

(b) bilateral and multilateral partnerships;

(c) multilateral projects especially designed to promote quality in education and training systems through the transnational transfer of innovation;

(d) unilateral and national projects;

(e) multilateral projects and networks;

(f) observation and analysis of policies and systems in the field of lifelong learning, the establishment and regular improvement of reference material, including surveys, statistics, analyses and indicators, action to support transparency and recognition of qualifications and prior learning, and action to support cooperation in quality assurance;

(g) operating grants to support certain operational and administrative costs of institutions and associations active in the field covered by the Lifelong Learning Programme;

(h) other initiatives aimed at promoting the objectives of the Lifelong Learning Programme (accompanying measures).

2. Potpora Zajednice može se dodijeliti za pripremne posjete u vezi s bilo kojom aktivnošću utvrđenom u ovom članku.

3. Komisija može organizirati seminare, kolokvije ili sastanke koji mogu olakšati provedbu Programa cjeloživotnog učenja i poduzeti odgovarajuće aktivnosti informiranja, objavljivanja i širenja te aktivnosti čiji je cilj osnažiti svijest o Programu te praćenje i vrednovanje programa.

4. Aktivnosti iz ovoga članka mogu se provoditi pomoću poziva za podnošenje prijedloga ili natječaja, ili ih može provoditi izravno Komisija.

Članak 6. - Zadaci Komisije i država članica

1. Komisija osigurava djelotvornu i učinkovitu provedbu aktivnosti Zajednice predviđenih Programom cjeloživotnog učenja.

2. Države članice su dužne

(a) poduzeti potrebne mjere kako bi se osiguralo učinkovito provođenje Programa cjeloživotnog učenja na nacionalnoj razini, uključujući sve sudionike koje se bave aspektima cjeloživotnog učenja u skladu s nacionalnom praksom i zakonodavstvom;

(b) ustanoviti ili odrediti i nadzirati odgovarajuću strukturu za usklađeno upravljanje provedbom aktivnosti Programa cjeloživotnog učenja na nacionalnoj razini (nacionalne agencije), uključujući upravljanje proračunom, sukladno odredbama članka 54. stavka 2. točke (c) Uredbe (EZ-a, Euratoma) br. 1605/2002 i odredbama članka 38. Uredbe (EZ-a, Euratoma) br. 2342/2002, u skladu sa sljedećim kriterijima:

(i) organizacija koja je osnovana ili imenovana kao nacionalna agencija ima pravnu osobnost ili je dio subjekta s pravnom osobnošću, a na nju se primjenjuje zakon navedene države članice. Ministarstvo ne može biti imenovano nacionalnom agencijom;

2. Community support may be awarded for preparatory visits in respect of any of the actions set out in this Article.

3. The Commission may organise such seminars, colloquia or meetings as are likely to facilitate the implementation of the Lifelong Learning Programme, and undertake appropriate information, publication and dissemination actions and actions to increase awareness of the Programme, as well as programme monitoring and evaluation.

4. The actions referred to in this Article may be implemented by means of calls for proposals, calls for tenders, or directly by the Commission.

Article 6 - Tasks of the Commission and the Member States

1. The Commission shall ensure the effective and efficient implementation of the Community actions provided for by the Lifelong Learning Programme.

2. Member States shall

(a) take the necessary steps to ensure the efficient running of the Lifelong Learning Programme at national level, involving all the parties concerned with aspects of lifelong learning in accordance with national practice or legislation;

(b) establish or designate and monitor an appropriate structure for the coordinated management of the implementation of the Lifelong Learning Programme's actions at national level (national agencies), including budgetary management, in conformity with the provisions of Article 54(2)(c) of Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002 and of Article 38 of Regulation (EC, Euratom) No 2342/2002, in accordance with the following criteria:

(i) an organisation established or designated as a national agency shall have legal personality or be part of an entity having legal personality, and be governed by the law of the Member State concerned. A ministry may not be designated as a national agency;

(ii) svaka nacionalna agencija mora imati odgovarajuće osoblje za obavljanje svojih zadataka, s odgovarajućim stručnim i jezičnim sposobnostima za rad u okruženju međunarodne suradnje u području obrazovanja i osposobljavanja;

(iii) mora imati odgovarajuću infrastrukturu, posebno informatičku i komunikacijsku;

(iv) mora djelovati u administrativnom kontekstu koji joj omogućuje obavljanje svojih zadataka na zadovoljavajući način i izbjegavanje sukoba interesa;

(v) mora biti sposobna primjenjivati pravila o financijskom upravljanju i ugovorne uvjete utvrđene na razini Zajednice;

(vi) mora ponuditi primjerena financijska jamstva, koja je po mogućnosti izdalo javno tijelo, a njezina sposobnost upravljanja mora odgovarati razini sredstava Zajednice koji će joj biti dani na upravljanje;

(c) preuzeti odgovornost da će nacionalne agencije iz točke (b) propisno upravljati zajmovima doznačenima nacionalnim agencijama za potporu projekata, a posebno da će nacionalne agencije poštovati načela jasnosti, jednakosti tretmana i izbjegavanja dvostrukog financiranja s drugim izvorima sredstava Zajednice te obvezu praćenja projekata i prikupljanja sredstava koja korisnici trebaju vratiti;

(d) poduzeti potrebne mjere kako bi osigurale odgovarajući revizorski i financijski nadzor nacionalnih agencija navedenih u točki (b), a posebno:

(i) ponuditi Komisiji prije početka rada nacionalne agencije potrebna jamstva u vezi s postojanjem, relevantnošću i pravilnim djelovanjem postupaka koje je potrebno primijeniti, sustava nadzora, računovodstvenih sustava te postupaka javnih nabava i dodjele donacija u agenciji, u skladu s pravilima dobrog financijskog upravljanja;

(ii) each national agency must have adequate staff to fulfil its tasks, with professional and linguistic capacities appropriate for work in an environment of international cooperation in the field of education and training;

(iii) it must have an appropriate infrastructure, in particular as regards informatics and communications;

(iv) it must operate in an administrative context which enables it to carry out its tasks satisfactorily and to avoid conflicts of interest;

(v) it must be in a position to apply the financial management rules and contractual conditions laid down at Community level;

(vi) it must offer adequate financial guarantees, issued preferably by a public authority, and its management capacity must be appropriate to the level of Community funds it will be called upon to manage;

c) take responsibility for the proper management by the national agencies referred to in point (b) of credits transferred to national agencies to support projects, and in particular for the respect by national agencies of the principles of transparency, equality of treatment and of the avoidance of double-funding with other sources of Community funds, and of the obligation to monitor projects and to recover any funds due for reimbursement by beneficiaries;

(d) take the necessary steps to ensure the appropriate audit and financial overseeing of the national agencies referred to in point (b), and in particular:

(i) before the national agency starts work, provide the Commission with the necessary assurances as to the existence, relevance and proper operation within it, in accordance with the rules of sound financial management, of the procedures to be applied, the control systems, the accounting systems and the procurement and grant award procedures;

(ii) Komisiji svake godine dostaviti izjavu o pouzdanosti financijskih sustava i postupaka nacionalnih agencija, a i vjerodostojnosti njihovih računa;

(e) snositi odgovornost za sredstva koja nisu u potpunosti vraćena zbog nepravilnosti, nemara ili prijevare za koju je odgovorna nacionalna agencija osnovana ili imenovana pod točkom (b) te ako to dovodi do otvorenih potraživanja Komisije prema nacionalnoj agenciji;

(f) na zahtjev Komisije imenovati ustanove ili organizacije koje nude mogućnosti učenja, ili vrste takvih ustanova ili organizacija, koje će imati pravo sudjelovati u Programu cjeloživotnog učenja na svojim područjima;

(g) nastojati prihvatiti sve primjerene mjere za uklanjanje pravnih i administrativnih prepreka pravilnom funkcioniranju Programa cjeloživotnog učenja;

(h) poduzimati mjere za ostvarivanje potencijalne sinergije na nacionalnoj razini s drugim programima i financijskim instrumentima Zajednice te s drugim relevantnim programima koji teku u navedenoj državni članici.

3. Komisija u suradnji s državama članicama osigurava:

(a) tranziciju između aktivnosti koje se provode u kontekstu prethodnih programa u području obrazovanja, osposobljavanja i cjeloživotnog učenja i onih koje se trebaju provesti u okviru Programa cjeloživotnog učenja;

(b) odgovarajuću zaštitu financijskih interesa Zajednice, posebno uvođenjem učinkovitih, razmjernih i odvraćajućih mjera, administrativnih provjera i kazni;

(c) širenje informacija, objavljivanje i daljnje mjere u vezi s aktivnostima koje podupire Program cjeloživotnog učenja;

(ii) provide the Commission with a declaration of assurance each year as to the reliability of the financial systems and procedures of the national agencies, and the probity of their accounts;

(e) in the event of irregularity, negligence or fraud imputable to a national agency established or designated under point(b), and where this gives rise to claims by the Commission on the national agency which are not completely recovered, be responsible for the funds not recovered;

(f) designate upon request from the Commission the institutions or organisations providing learning opportunities, or the types of such institutions or organisations, to be considered eligible to participate in the Lifelong Learning Programme in their respective territories;

(g) endeavour to adopt all appropriate measures to remove legal and administrative obstacles to the proper functioning of the Lifelong Learning Programme;

(h) take steps to ensure that potential synergies with other Community programmes and financial instruments and with other relevant programmes operating in the Member State in question are achieved at national level.

3. The Commission, in cooperation with Member States, shall ensure

(a) the transition between the actions carried out within the context of the preceding programmes in the fields of education, training and lifelong learning and those to be implemented under the Lifelong Learning Programme;

(b) the adequate protection of the Communities' financial interests, in particular by introducing effective, proportionate and dissuasive measures, administrative checks and penalties;

(c) the wide dissemination of information, publicity and follow-up with regard to actions supported under the Lifelong Learning Programme;

(d) prikupljanje, analizu i obradu raspoloživih podataka potrebnih za mjerenje rezultata i učinaka programa te za praćenje i vrednovanje aktivnosti iz članka 15.;

(e) širenje rezultata prethodne generacije programa obrazovanja i osposobljavanja te Programa cjeloživotnog učenja.

Članak 7. - Sudjelovanje trećih zemalja

1. Program cjeloživotnog učenja otvoren je za sudjelovanje:

(a) zemalja članica EFTA-e koje su članice Europskoga gospodarskoga prostora, u skladu s uvjetima određenima u Sporazumu o Europskom gospodarskom prostoru;

(b) država kandidatkinja uključenih u prepristupnu strategiju, u skladu s općim načelima i općim uvjetima utvrđenima u okvirnim sporazumima zaključenima s tim zemljama s ciljem njihova sudjelovanja u programima Zajednice;

(c) zemalja zapadnoga Balkana, u skladu s odredbama koje je potrebno utvrditi s tim zemljama po uspostavi okvirnih sporazuma koji će omogućiti njihovo sudjelovanje u programima Zajednice;

(d) Švicarske Konfederacije, na temelju bilateralnoga sporazuma koji će biti zaključen s tom zemljom.

2. Ključna aktivnost br. 1 programa Jean Monnet iz članka 3. stavka 3. točke (a) također je otvorena visokoškolskim ustanovama u bilo kojoj trećoj zemlji.

3. Treće zemlje koje sudjeluju u Programu cjeloživotnog učenja podliježu svim obvezama i ispunjavaju sve zadatke utvrđene u ovoj odluci u vezi s državama članicama.

(d) the collection, analysis and processing of available data required to measure the results and effects of the programme, and to monitor and evaluate activities as referred to in Article 15;

(e) the dissemination of the results of the previous generation of education and training programmes and of the Lifelong Learning Programme.

Article 7 - Participation of third countries

1. The Lifelong Learning Programme shall be open to the participation of:

(a) EFTA countries which are members of the EEA, in accordance with the conditions laid down in the EEA Agreement;

(b) the candidate countries benefiting from a pre-accession strategy, in accordance with the general principles and general terms and conditions laid down in the framework agreements concluded with these countries for their participation in Community programmes;

(c) the countries of the Western Balkans, in accordance with the provisions to be determined with these countries following the establishment of framework agreements providing for their participation in Community programmes;

(d) the Swiss Confederation, on the basis of a bilateral agreement to be concluded with that country.

2. Key activity 1 of the Jean Monnet programme referred to in Article 3(3)(a) shall also be open to higher education institutions in any other third country.

3. Third countries participating in the Lifelong Learning Programme shall be subject to all the obligations and shall fulfil all the tasks set out in this Decision in relation to Member States.

Članak 8. - Međunarodna suradnja

U okviru Programa cjeloživotnog učenja i u skladu s člankom 9., Komisija može surađivati s trećim zemljama i nadležnim međunarodnim organizacijama, posebno Vijećem Europe, Organizacijom za gospodarsku suradnju i razvoj (OECD) i Organizacijom Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (UNESCO).

POGLAVLJE II.

Provedba Programa cjeloživotnog učenja

Članak 9. - Provedbene mjere

1. Komisija prihvaća mjere potrebne za provedbu Programa cjeloživotnog učenja u vezi s dolje navedenim pitanjima, u skladu s postupkom iz članka 10. stavka 2.:

- (a) godišnji plan rada s prioritetima;
- (b) godišnji iznosi i raspodjela sredstava između potprograma i u okviru njih;
- (c) opće smjernice za provedbu potprograma (uključujući odluke o prirodi aktivnosti, njihovom trajanju i razini financiranja), kriteriji i postupci odabira;
- (d) prijedlozi Komisije za odabir kandidata za multilateralne projekte i mreže navedene u članku 33., stavku 1., točkama (b) i (c);
- (e) prijedlozi Komisije za odabir kandidata za aktivnosti iz članka 5. stavka, 1. točke (e), koje nisu obuhvaćene točkom (d) ovoga stavka, te iz članka 5., stavka 1., točaka (f), (g) i (h), za koje predložena potpora Zajednice iznosi više od milijun eura;
- (f) definiranje uloga i odgovornosti Komisije, država članica i nacionalnih agencija u vezi s postupkom nacionalne agencije koji je naveden u Prilogu;

Article 8 - International cooperation

Under the Lifelong Learning Programme, and in accordance with Article 9, the Commission may cooperate with third countries and with the competent international organisations, in particular the Council of Europe, the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) and the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).

CHAPTER II

Implementation of the Lifelong Learning Programme

Article 9 - Implementing measures

1. The measures necessary for the implementation of the Lifelong Learning Programme relating to the following matters shall be adopted by the Commission, in accordance with the procedure referred to in Article 10(2):

- (a) the annual plan of work including priorities;
- (b) the annual allocations and the distribution of funds between and within the sub-programmes;
- (c) the general guidelines for implementing the sub-programmes (including decisions concerning the nature of the actions, their duration and funding level), the selection criteria and procedures;
- (d) the Commission's proposals for the selection of applications for multilateral projects and networks as referred to in Article 33(1)(b) and (c);
- (e) the Commission's proposals for the selection of applications for actions set out in Article 5(1)(e), not covered by point (d) of this paragraph, and in Article 5(1)(f), (g) and (h), for which the Community support proposed exceeds EUR 1 million;
- (f) the definition of the respective roles and responsibilities of the Commission, the Member States and the national agencies regarding the National agency procedure as set out in the Annex;

(g) raspodjela sredstava između država članica za aktivnosti koje će uređivati postupak nacionalne agencije naveden u Prilogu;

(h) modaliteti za osiguranje koherentnosti u okviru Programa cjeloživotnog učenja;

(i) modaliteti za praćenje i vrednovanje Programa cjeloživotnog učenja i potprograma te za širenje i transfer rezultata.

2. Mjere potrebne za provedbu svih pitanja, osim onih navedenih u stavku 1., prihvaćaju se u skladu s postupkom iz članka 10., stavka 3.

Članak 10. - Postupak u Odboru

1. Komisiji pomaže Odbor, u daljnjem tekstu: "Odbor".

2. Prilikom upute na ovaj stavak, primjenjuju se članci 4. i 7. Odluke 1999/468/EZ, uzimajući u obzir odredbe njezinoga članka 8. Razdoblje određeno u članku 4., stavku 3. Odluke 1999/468/EZ iznosi dva mjeseca.

3. Prilikom upute na ovaj stavak, primjenjuju se članci 3. i 7. Odluke 1999/468/EZ, uzimajući u obzir odredbe njezinoga članka 8.

4. Odbor prihvaća svoj poslovnik.

5. Osobe zaposlene u nacionalnim agencijama iz članka 6., stavka 2., točke (b) ili operativno odgovorne za te agencije ne mogu zastupati države članice.

(g) the distribution of funds among the Member States for the actions to be managed through the National agency procedure as set out in the Annex;

(h) the arrangements for ensuring internal consistency within the Lifelong Learning Programme;

(i) the arrangements for monitoring and evaluating the Lifelong Learning Programme and the sub-programmes and for the dissemination and transfer of results.

2. The measures necessary for the implementation of all matters other than those specified in paragraph 1 shall be adopted in accordance with the procedure referred to in Article 10(3).

Article 10 - Committee procedure

1. The Commission shall be assisted by a Committee, hereinafter referred to as 'the Committee'.

2. Where reference is made to this paragraph, Articles 4 and 7 of Decision 1999/468/EC shall apply, having regard to the provisions of Article 8 thereof. The period laid down in Article 4(3) of Decision 1999/468/EC shall be set at two months.

3. Where reference is made to this paragraph, Articles 3 and 7 of Decision 1999/468/EC shall apply, having regard to the provisions of Article 8 thereof.

4. The Committee shall adopt its Rules of Procedure.

5. Member States may not be represented by persons employed in, or having operational responsibility for, national agencies referred to in Article 6(2)(b).

Članak 11. - Socijalni partneri

1. U postupku konzultacija s Odborom o bilo kojem pitanju koje se odnosi na primjenu ove odluke u vezi sa strukovnim obrazovanjem i osposobljavanjem, predstavnici socijalnih partnera koje je imenovala Komisija na temelju prijedloga europskih socijalnih partnera mogu sudjelovati u radu Odbora u svojstvu promatrača.

Broj promatrača jednak je broju predstavnika država članica.

2. Promatrači imaju pravo zatražiti da se njihovo stajalište uključi u zapisnik sastanka Odbora.

Članak 12. - Horizontalne politike

Pri provedbi Programa cjeloživotnog učenja potrebno je osigurati da program u cijelosti pridonosi unapređivanju horizontalnih politika Zajednice, posebno:

(a) promicanjem svijesti o važnosti kulturne i jezične raznolikosti u Europi te potrebe za suzbijanjem rasizma, predrasuda i ksenofobije;

(b) uvažavanjem učenika s posebnim potrebama, posebno pružanjem pomoći u poticanju njihove integracije u redovito obrazovanje i osposobljavanje;

(c) promicanjem ravnopravnosti muškaraca i žena te davanjem doprinosa borbi protiv svih oblika diskriminacije utemeljenih na spolu, rasnoj ili etničkoj pripadnosti, vjeri ili uvjerenju, invalidnosti, dobi ili seksualnom opredjeljenju.

Article 11 - Social partners

1. Whenever the Committee is consulted on any matter concerning the application of this Decision in relation to vocational education and training, representatives of the social partners, appointed by the Commission on the basis of proposals from the European social partners, may participate in the work of the Committee as observers.

The number of such observers shall be equal to the number of representatives of the Member States.

2. Such observers shall have the right to request that their position be recorded in the minutes of the meeting of the Committee.

Article 12 - Horizontal policies

In implementing the Lifelong Learning Programme, due regard shall be paid to ensuring that it contributes fully to furthering the horizontal policies of the Community, in particular by:

(a) promoting an awareness of the importance of cultural and linguistic diversity within Europe, as well as of the need to combat racism, prejudice and xenophobia;

(b) making provision for learners with special needs, and in particular by helping to promote their integration into mainstream education and training;

(c) promoting equality between men and women and contributing to combating all forms of discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation.

Članak 13. - Koherentnost i komplementarnost s drugim politikama

1. Komisija u suradnji s državama članicama osigurava sveopću dosljednost i komplementarnost s radnim programom "Obrazovanje i osposobljavanje 2010." i drugim relevantnim politikama, instrumentima i aktivnostima Zajednice, posebno onima u području kulture, medija, mladeži, istraživanja i razvoja, zapošljavanja, priznavanja kvalifikacija, poduzetništva, zaštite okoliša, informacijsko-komunikacijskih tehnologija i statističkoga programa Zajednice. Komisija, u suradnji s državama članicama, osigurava učinkovito povezivanje Programa cjeloživotnog učenja te programa i aktivnosti u području obrazovanja i osposobljavanja koji se poduzimaju u okviru pretpripravnih instrumenata Zajednice i ostale suradnje s trećim zemljama i nadležnim međunarodnim organizacijama.

2. Komisija redovito izvješćuje Odbor o drugim relevantnim inicijativama Zajednice koje se poduzimaju u području cjeloživotnog učenja, uključujući suradnju s trećim zemljama i međunarodnim organizacijama.

3. Prilikom provedbe aktivnosti u okviru Programa cjeloživotnog učenja, Komisija i države članice uzimaju u obzir prioritete određene u integriranim smjernicama za zapošljavanje, koje je Vijeće prihvatilo kao dio lisabonskoga partnerstva za rast i radna mjesta.

4. U partnerstvu s europskim socijalnim partnerima, Komisija nastoji razviti odgovarajuću koordinaciju između Programa cjeloživotnog učenja i socijalnog dijaloga na razini Zajednice, uključujući različite sektore gospodarstva.

5. Prilikom provedbe Programa cjeloživotnog učenja, Komisija osigurava potrebnu pomoć Europskoga centra za razvoj strukovnoga osposobljavanja (Cedefop) u područjima iz njegove nadležnosti i u skladu s aranžmanima iz Uredbe (EEZ-a) br. 337/75 Vijeća²⁵. Komisija može, prema potrebi, osigurati i potporu Europske zaklade za osposobljavanje u okviru njezinoga mandata i u skladu s aranžmanima iz Uredbe Vijeća (EEZ-a) br. 1360/90²⁶.

Article 13 - Consistency and complementarity with other policies

1. The Commission shall, in cooperation with the Member States, ensure overall consistency and complementarity with the Education and Training 2010 Work Programme and other relevant Community policies, instruments and actions, in particular those in the field of culture, the media, youth, research and development, employment, recognition of qualifications, enterprise, environment, ICT and the Community's statistical programme. The Commission shall, in cooperation with the Member States, ensure an efficient link-up between the Lifelong Learning Programme and the programmes and actions in the area of education and training undertaken within the framework of the Community's pre-accession instruments and other cooperation with third countries and the competent international organisations.

2. The Commission shall keep the Committee regularly informed about other relevant Community initiatives taken in the field of lifelong learning, including cooperation with third countries and international organisations.

3. In implementing actions under the Lifelong Learning Programme, the Commission and the Member States shall have regard to the priorities set out in the integrated guidelines for employment adopted by the Council as part of the Lisbon partnership for growth and jobs.

4. In partnership with the European social partners, the Commission shall endeavour to develop an appropriate coordination between the Lifelong Learning Programme and the social dialogue at Community level, including in the different sectors of the economy.

5. In implementing the Lifelong Learning Programme, the Commission shall secure the assistance as appropriate of the European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop) in areas related to its competence and in accordance with the arrangements set out in Regulation (EEC) No 337/75 of the Council. Where appropriate, the Commission may also secure the support of the European Training Foundation within the scope of its mandate and in accordance with the arrangements set out in Council Regulation (EEC) No 1360/ 90.

²⁵SL L 39, 13.2.1975., str. 1. Uredba kako je posljednji put izmijenjena i dopunjena Uredbom (EZ-a) br. 2051/2004 (SL L 355, 1.12.2004., str. 1.).

²⁶SL L 131, 23.5.1990., str. 1. Uredba kako je posljednji put izmijenjena i dopunjena Uredbom (EZ-a) br. 1648/2003 (SL L 245, 29.9.2003., str. 22.).

6. Komisija redovito izvješćuje Savjetodavni odbor za strukovno osposobljavanje o relevantnom napretku u području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja.

POGLAVLJE III.

Financijske odredbe — Vrednovanje

Članak 14. - Financiranje

1. Indikativna financijska sredstva za provedbu ove Odluke za sedmogodišnje razdoblje s početkom 1. siječnja 2007. iznose EUR 6,970.000.000. Iznosi koji će u okviru tih sredstava biti dodijeljeni programima Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci i Grundtvig ne iznose manje od onih koji su utvrđeni u točki B.11 Priloga. Komisija može izmijeniti te iznose u skladu s postupkom iz članka 10. stavka 2.

2. Do 1 % dodijeljenih sredstava Programa cjeloživotnog učenja može se iskoristiti za potporu sudjelovanja partnera iz trećih zemalja u aktivnostima partnerstva, projekata i umrežavanja koji se organiziraju u okviru Programa cjeloživotnog učenja, a koji ne sudjeluju u Programu cjeloživotnog učenja u skladu s odredbama članka 7.

3. Godišnja dodijeljena sredstva odobrava proračunsko tijelo u granicama financijskoga okvira.

Članak 15. - Praćenje i vrednovanje

1. Komisija, u suradnji s državama članicama, redovito prati i vrednuje Program cjeloživotnog učenja s obzirom na njegove ciljeve.

2. Komisija organizira redovita neovisna vanjska vrednovanja Programa cjeloživotnog učenja i redovito objavljuje statističke podatke o praćenju napretka.

6. The Commission shall keep the Advisory Committee on Vocational Training regularly informed of relevant progress in the area of vocational education and training.

CHAPTER III

Financial provisions — Evaluation

Article 14 - Funding

1. The indicative financial envelope for the implementation of this Decision for the period of seven years as from 1 January 2007 is set at EUR 6 970 000 000. Within this envelope, the amounts to be allocated to the Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci and Grundtvig programmes shall not be less than as set out in point B.11 of the Annex. Those allocations may be amended by the Commission in accordance with the procedure referred to in Article 10(2).

2. Up to 1 % of the allocations of the Lifelong Learning Programme may be used to support the participation in partnership, project and network actions organised under the Lifelong Learning Programme of partners from third countries which do not participate in the Lifelong Learning Programme under the provisions of Article 7.

3. The annual appropriations shall be authorised by the budgetary authority within the limits of the financial framework.

Article 15 - Monitoring and evaluation

1. The Commission shall, in cooperation with the Member States, regularly monitor and evaluate the Lifelong Learning Programme against its objectives.

2. The Commission shall arrange for regular independent external evaluations of the Lifelong Learning Programme and shall regularly publish statistics for monitoring progress.

3. Prilikom provedbe programa, uzimaju se u obzir nalazi praćenja i vrednovanja Programa cjeloživotnog učenja i prethodne generacije programa obrazovanja i osposobljavanja.

4. Države članice Komisiji do 30. lipnja 2010. i 30. lipnja 2015. dostavljaju izvješća o provedbi i učinku Programa cjeloživotnog učenja.

5. Komisija Europskom parlamentu, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija predlaže:

(a) izvješće o međuvrednovanju kvalitativnih i kvantitativnih aspekata provedbe Programa cjeloživotnog učenja, uključujući analizu ostvarenih rezultata, do 31. ožujka 2011.;

(b) priopćenje o nastavku Programa cjeloživotnog učenja do 31. prosinca 2011.;

(c) izvješće o naknadnom vrednovanju do 31. ožujka 2016. godine.

GLAVA II.

Potprogrami

POGLAVLJE I.

Program Comenius

Članak 16. - Pristup programu Comenius

U okviru Programa cjeloživotnog učenja, program Comenius namijenjen je:

(a) učenicima u školama do završetka gornje razine srednjoškolskoga obrazovanja;

(b) školama koje odrede države članice;

(c) nastavnicima i ostalom osoblju u tim školama;

3. The findings of the monitoring and evaluation of the Lifelong Learning Programme and the previous generation of education and training programmes shall be taken into account when implementing the Programme.

4. Member States shall submit to the Commission, by 30 June 2010 and 30 June 2015 respectively, reports on the implementation and the impact of the Lifelong Learning Programme.

5. The Commission shall submit to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions:

(a) an interim evaluation report on the qualitative and quantitative aspects of the implementation of the Lifelong Learning Programme, including an analysis of the results achieved, by 31 March 2011;

(b) a communication on the continuation of the Lifelong Learning Programme by 31 December 2011;

(c) an ex post evaluation report by 31 March 2016.

TITLE II

The sub-programmes

CHAPTER I

The Comenius programme

Article 16 - Access to the Comenius programme

Within the framework of the Lifelong Learning Programme, the Comenius programme shall be aimed at:

(a) pupils in school education up to the end of upper secondary education;

(b) schools, as specified by Member States;

(c) teachers and other staff within those schools;

(d) udruženjima, neprofitnim organizacijama, nevladinim organizacijama i predstavnicima onih koji su uključeni u školsko obrazovanje;

(e) osobama i tijelima odgovornima za organizaciju i provedbu obrazovanja na lokalnim, regionalnim i nacionalnim razinama;

(f) istraživačkim centrima i tijelima koja se bave pitanjima cjeloživotnog učenja;

(g) visokoškolskim ustanovama;

(h) tijelima koja pružaju usluge usmjeravanja, savjetovanja i informiranja u vezi s bilo kojim aspektom cjeloživotnog učenja.

Članak 17. - Ciljevi programa Comenius

1. Osim ciljeva Programa cjeloživotnog učenja iz članka 1., posebni ciljevi programa Comenius jesu sljedeći:

(a) razvijati znanje i razumijevanje među mladima i obrazovnim osobljem o raznolikosti europskih kultura i jezika te njezinoj vrijednosti;

(b) pomagati mladima da steknu temeljne životne vještine i kompetencije potrebne za njihov osobni razvoj, buduće zapošljavanje i aktivno europsko državljanstvo.

2. Operativni ciljevi programa Comenius jesu sljedeći:

(a) poboljšati kakvoću i povećati opseg mobilnosti koja uključuje učenike i obrazovno osoblje u različitim državama članicama;

(b) poboljšati kakvoću i povećati opseg partnerstava između škola u različitim državama članicama kako bi se u zajedničke obrazovne aktivnosti uključilo najmanje 3 milijuna učenika tijekom trajanja programa;

(c) poticati učenje suvremenih stranih jezika;

(d) associations, non-profit organisations, NGOs and representatives of those involved in school education;

(e) persons and bodies responsible for the organisation and delivery of education at local, regional and national levels;

(f) research centres and bodies concerned with lifelong learning issues;

(g) higher education institutions;

(h) bodies providing guidance, counselling and information services relating to any aspect of lifelong learning.

Article 17 - Objectives of the Comenius programme

1. In addition to the objectives of the Lifelong Learning Programme as set out in Article 1, the specific objectives of the Comenius programme shall be:

(a) to develop knowledge and understanding among young people and educational staff of the diversity of European cultures and languages and its value;

(b) to help young people acquire the basic life-skills and competences necessary for their personal development, for future employment and for active European citizenship.

2. The operational objectives of the Comenius programme shall be:

(a) to improve the quality and to increase the volume of mobility involving pupils and educational staff in different Member States;

(b) to improve the quality and to increase the volume of partnerships between schools in different Member States, so as to involve at least 3 million pupils in joint educational activities during the period of the programme;

(c) to encourage the learning of modern foreign languages;

(d) podupirati razvoj inovativnih sadržaja, usluga, pedagogije i prakse za cjeloživotno učenje, koji se temelje na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama;

(e) unaprijediti kvalitetu i europsku dimenziju osposobljavanja nastavnika;

(f) podupirati poboljšanja u pedagoškim pristupima i upravljanju školama.

Članak 18. -Aktivnosti programa Comenius

1. Programom Comenius mogu se podupirati sljedeće aktivnosti:

(a) mobilnost pojedinaca kako je navedeno u članku 5., stavku 1., točki (a). Prilikom dogovaranja ili podupiranja takve mobilnosti potrebno je prihvatiti potrebne pripremne mjere, a i osigurati da su mobilnim pojedincima na raspolaganju odgovarajući nadzor, savjetovanje i potpora.

Mobilnost može obuhvaćati:

(i) razmjene učenika i osoblja;

(ii) mobilnost u školama za učenike i praksu za obrazovno osoblje u školama ili tvrtkama;

(iii) sudjelovanje u tečajevima osposobljavanja za nastavnike i drugo obrazovno osoblje;

(iv) studijske i pripremne posjete za aktivnosti mobilnosti, partnerstava, projekata ili umrežavanja;

(v) asistentska mjesta za nastavnike i potencijalne nastavnike.

(b) razvijanje partnerstava iz članka 5., stavka 1., točke (b) među:

(d) to support the development of innovative ICT-based content, services, pedagogies and practice for lifelong learning;

(e) to enhance the quality and European dimension of teacher training;

(f) to support improvements in pedagogical approaches and school management.

Article 18. -Actions of the Comenius programme

1. The following actions may be supported by the Comenius programme:

(a) mobility of individuals as referred to in Article 5(1)(a). In arranging for or supporting the organisation of such mobility, the necessary preparatory measures shall be adopted and care shall be taken to ensure that adequate supervision, advice and support is available for individuals in mobility.

Such mobility may include:

(i) exchanges of pupils and staff;

(ii) mobility to schools for pupils and placements in schools or enterprises for educational staff;

(iii) participation in training courses for teachers and other educational staff;

(iv) study and preparatory visits for mobility, partnership, project or network activities;

(v) assistantships for teachers and potential teachers.

(b) development of partnerships, as referred to in Article 5(1) (b), between:

- (i) školama, s ciljem razvijanja zajedničkih projekata učenja za učenike i njihove nastavnike (“partnerstva među školama Comenius”);
- (ii) organizacijama odgovornima za bilo koji aspekt školskog obrazovanja, s ciljem poticanja međuregionalne suradnje, uključujući pograničnu regionalnu suradnju (“partnerstva Comenius-Regio”);
- (c) multilateralni projekti iz članka 5., stavka 1., točke (e). Oni mogu obuhvaćati projekte namijenjene:
- (i) razvoju, promicanju i širenju najboljih obrazovnih praksi, uključujući nove metode ili materijale za podučavanje;
- (ii) razvoju ili razmjeni iskustava o sustavima koji nude podatke ili usmjeravanje posebno prilagođene onima koji uče, nastavnicima i drugom osoblju uključenom u program Comenius;
- (iii) razvoju, promicanju i širenju novih tečajeva ili sadržaja tečaja za osposobljavanje nastavnika;
- (d) multilateralne mreže iz članka 5., stavka 1., točke (e). One mogu obuhvaćati mreže namijenjene:
- (i) razvoju obrazovanja u struci ili predmetnom području u kojima djeluju, u vlastitu korist i u korist šireg obrazovanja;
- (ii) stjecanju i širenju relevantne dobre prakse i inovacija;
- (iii) davanju sadržajne potpore projektima i partnerstvima koje su ustanovili drugi;
- (iv) promicanju razvoja analize potreba i njezine praktične uporabe u školskom obrazovanju;
- (e) ostale inicijative čiji je cilj promicanje ciljeva programa Comenius u skladu s člankom 5., stavku 1., točki (h) (“prateće mjere”).
- (i) schools, with a view to developing joint learning projects for pupils and their teachers (“Comenius school partnerships”);
- (ii) organisations responsible for any aspect of school education, with a view to fostering inter-regional cooperation, including border region cooperation (“Comenius-Regio partnerships”);
- (c) multilateral projects as referred to in Article 5(1)(e). They may include projects aimed at:
- (i) developing, promoting and disseminating educational best practices, including new teaching methods or materials;
- (ii) developing or exchanging experience on systems of providing information or guidance particularly adapted to the learners, teachers and other staff concerned by the Comenius programme;
- (iii) developing, promoting and disseminating new teacher training courses or course content;
- (d) multilateral networks as referred to in Article 5(1)(e). They may include networks aimed at:
- (i) developing education in the discipline or subject area in which they operate, for their own benefit and for that of education more widely;
- (ii) acquiring and disseminating relevant good practice and innovation;
- (iii) providing content support to projects and partnerships set up by others;
- (iv) promoting the development of needs analysis and its practical applications within school education;
- (e) other initiatives aimed at promoting the objectives of the Comenius programme as referred to in Article 5(1)(h) (“accompanying measures”).

2. Operativne pojedivosti aktivnosti iz stavka 1. utvrđuju se u skladu s postupkom iz članka 10., stavka 2.

Članak 19. - Iznos dodijeljen programu Comenius

Najmanje 80 % iznosa dodijeljenog programu Comenius treba biti namijenjeno potpori za mobilnost kako je utvrđeno u članku 18., stavku 1., točki (a) i partnerstvima Comenius kako je utvrđeno u članku 18., stavku 1., točki (b).

POGLAVLJE II. Program Erasmus

Članak 20. - Pristup programu Erasmus

U okviru Programa cjeloživotnog učenja program Erasmus namijenjen je:

- (a) studentima i osobama na osposobljavanju uključenima u sve oblike tercijarne razine obrazovanja i osposobljavanja;
- (b) visokoškolskim ustanovama koje odrede države članice;
- (c) nastavnicima, poučavateljima u programima osposobljavanja i ostalom osoblju u tim ustanovama;
- (d) udruženjima i predstavnicima onih koji su uključeni u visokoškolsko obrazovanje, uključujući relevantna udruženja studenata, sveučilišta i nastavnika/instruktora;
- (e) tvrtkama, socijalnim partnerima i drugim predstavnicima radnog života;
- (f) javnim i privatnim tijelima, uključujući neprofitne organizacije i nevladine organizacije, zaduženima za organizaciju i provedbu obrazovanja i osposobljavanja na lokalnim, regionalnim i nacionalnim razinama;

2. The operational details of the actions referred to in paragraph 1 shall be decided in accordance with the procedure referred to in Article 10(2).

Article 19 - Amount allocated to the Comenius programme

Not less than 80 % of the amount allocated to the Comenius programme shall be devoted to support for mobility as referred to in Article 18(1)(a) and for Comenius partnerships as set out in Article 18(1)(b).

CHAPTER II The Erasmus programme

Article 20 - Access to the Erasmus programme

Within the framework of the Lifelong Learning Programme, the Erasmus programme shall be aimed at:

- (a) students and trainees learning in all forms of tertiary level education and training;
- (b) higher education institutions, as specified by Member States;
- (c) teachers, trainers and other staff within those institutions;
- (d) associations and representatives of those involved in higher education, including relevant student, university, and teacher/trainer associations;
- (e) enterprises, social partners and other representatives of working life;
- (f) public and private bodies, including non-profit organizations and NGOs, responsible for the organisation and delivery of education and training at local, regional and national levels;

(g) istraživačkim centrima i tijelima koja se bave pitanjima cjeloživotnog učenja;

(h) tijelima koja pružaju usluge usmjeravanja, savjetovanja i informiranja u vezi s bilo kojim aspektom cjeloživotnog učenja.

Članak 21. - Ciljevi programa Erasmus

1. Osim ciljeva Programa cjeloživotnog učenja iz članka 1., posebni ciljevi programa Erasmus jesu sljedeći:

(a) podupirati stvaranje Europskoga prostora visokoškolskoga obrazovanja;

(b) jačati doprinos visokoškolskoga obrazovanja i naprednog strukovnog obrazovanja inovativnom procesu.

2. Operativni ciljevi programa Erasmus jesu sljedeći:

(a) poboljšati kvalitetu i povećati opseg mobilnosti studenata i nastavnog osoblja u cijeloj Europi kako bi do 2012. u mobilnosti studenata u okviru programa Erasmus i prethodnih programa sudjelovalo najmanje 3 milijuna pojedinačnih sudionika;

(b) poboljšati kvalitetu i povećati opseg multilateralne suradnje među visokoškolskim ustanovama u Europi;

(c) povećati stupanj jasnosti i kompatibilnosti između visokoškolskih kvalifikacija i kvalifikacija naprednog strukovnog obrazovanja stečenih u Europi;

(d) poboljšati kvalitetu i povećati opseg suradnje među visokoškolskim ustanovama i tvrtkama;

(e) olakšavati razvoj inovativnih praksi u obrazovanju i osposobljavanju na tercijarnoj razini i njihov transfer, uključujući transfer iz jedne zemlje sudionice u drugu;

(g) research centres and bodies concerned with lifelong learning issues;

(h) bodies providing guidance, counselling and information services relating to any aspect of lifelong learning.

Article 21 - Objectives of the Erasmus programme

1. In addition to the objectives of the Lifelong Learning Programme as set out in Article 1, the specific objectives of the Erasmus programme shall be:

(a) to support the achievement of a European Area of Higher Education;

(b) to reinforce the contribution of higher education and advanced vocational education to the process of innovation.

2. The operational objectives of the Erasmus programme shall be:

(a) to improve the quality and to increase the volume of student and teaching staff mobility throughout Europe, so as to contribute to the achievement by 2012 of at least 3 million individual participants in student mobility under the Erasmus programme and its predecessor programmes;

(b) to improve the quality and to increase the volume of multilateral cooperation between higher education institutions in Europe;

(c) to increase the degree of transparency and compatibility between higher education and advanced vocational education qualifications gained in Europe;

(d) to improve the quality and to increase the volume of cooperation between higher education institutions and enterprises;

(e) to facilitate the development of innovative practices in education and training at tertiary level, and their transfer, including from one participating country to others;

(f) podupirati razvoj inovativnih sadržaja, usluga, pedagogije i prakse za cjeloživotno učenje, koji se temelje na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama;

Članak 22. - Aktivnosti programa Erasmus

1. Programom Erasmus mogu se podupirati sljedeće aktivnosti:

(a) mobilnost pojedinaca kako je navedeno u članku 5., stavku 1., točki (a). Mobilnost može obuhvaćati:

(i) mobilnost studenata radi studiranja ili osposobljavanja u državama članicama u visokoškolskim ustanovama, a i praksa u tvrtkama, centrima za osposobljavanje, istraživačkim centrima ili drugim organizacijama;

(ii) mobilnost nastavnoga osoblja u visokoškolskim ustanovama radi podučavanja ili osposobljavanja u inozemnoj partnerskoj instituciji;

(iii) mobilnost drugog osoblja u visokoškolskim ustanovama i osoblja tvrtki radi osposobljavanja ili podučavanja;

(iv) intenzivne programe Erasmus koji se organiziraju na multilateralnoj osnovi. Potpora se može dodijeliti i visokoškolskim ustanovama ili tvrtkama u matičnoj zemlji ili zemlji domaćinu za aktivnosti koje osiguravaju kvalitetu u svim fazama mjera mobilnosti, uključujući jezične tečajeve u svrhu pripreme ili obnavljanja znanja.

(b) multilateralni projekti, kako je određeno člankom 5., stavkom 1., točkom (e), koji su, inter alia, usmjereni na inovacije, eksperimente i razmjenu dobre prakse u područjima navedenima u posebnim i operativnim ciljevima;

(f) to support the development of innovative ICT-based content, services, pedagogies and practice for lifelong learning.

Article 22 - Actions of the Erasmus programme

1. The following actions may be supported by the Erasmus programme:

(a) mobility of individuals as referred to in Article 5(1)(a). Such mobility may include:

(i) mobility of students for the purposes of studying or training in Member States in higher education institutions, as well as placements in enterprises, training centres, research centres or other organisations;

(ii) mobility of teaching staff in higher education institutions in order to teach or receive training in a partner institution abroad;

(iii) mobility of other staff in higher education institutions and staff of enterprises for purposes of training or teaching;

(iv) Erasmus intensive programmes organised on a multilateral basis. Support may also be awarded to the home and host higher education institutions or enterprises for action to ensure quality at all stages of the mobility arrangements, including preparatory and refresher language courses.

(b) multilateral projects, as referred to in Article 5(1)(e), focusing inter alia on innovation, experimentation and the exchange of good practice in the areas mentioned in the specific and operational objectives;

(c) multilateralne mreže, kako je utvrđeno člankom 5., stavkom 1., točkom (e), kojima upravljaju konzorciji visokoškolskih ustanova i koji predstavljaju određenu disciplinu ili interdisciplinarno područje (“tematske mreže Erasmus”), a čiji je cilj razvijanje novih koncepta i kompetencija učenja. Takve mreže mogu uključivati i predstavnike drugih javnih tijela ili tvrtki ili udruženja;

(d) ostale inicijative čiji je cilj promicanje ciljeva programa Erasmus u skladu s člankom 5., stavkom 1., točkom (h) (“prateće mjere”).

2. Pojedinci koji sudjeluju u mobilnosti u skladu sa stavkom 1., točkom (a), alinejom (i) obuhvaćaju:

(a) studente visokoškolskih ustanova koji, upisani barem u drugu godinu, provode određeno razdoblje studiranja u drugoj državi članici u okviru mobilnosti iz programa Erasmus, bez obzira na to je li im dodijeljena financijska potpora na temelju toga programa.

Takva se razdoblja u potpunosti priznaju na temelju međuinstitucionalnih sporazuma između ustanova pošiljateljica i primateljica. Ustanove primateljice ne naplaćuju školarine tim studentima;

(b) studente upisane u programe zajedničkih magisterija i uključene u mobilnost;

(c) studente u visokoškolskim ustanovama koji obavljaju praksu.

3. Operativne pojedinosti aktivnosti navedenih u stavku 1. utvrđuju se u skladu s postupkom iz članka 10., stavka 2.

Članak 23. - Iznos dodijeljen programu Erasmus

Najmanje 80 % iznosa dodijeljenog programu Erasmus namijenjeno je potpori za mobilnost u skladu s člankom 22., stavkom 1., točkom (a).

(c) multilateral networks, as referred to in Article 5(1)(e), run by consortia of higher education institutions and representing a discipline or a cross-disciplinary field, (‘Erasmus thematic networks’) which aim to develop new learning concepts and competences. Such networks may also include representatives from other public bodies or from enterprises or associations;

(d) other initiatives aimed at promoting the objectives of the Erasmus programme as referred to in Article 5(1)(h) (‘accompanying measures’).

2. Individuals participating in mobility under paragraph 1(a)(i) (‘Erasmus students’) shall be:

(a) students in higher education institutions who, enrolled at least in the second year, spend a study period in another Member State within the framework of the mobility action of the Erasmus programme, regardless whether they have been awarded financial support under that programme.

Such periods shall be fully recognised under the interinstitutional agreements between the sending and host institutions. The host institutions shall not charge tuition fees to such students;

(b) students enrolled on Joint Masters programmes and engaged in mobility;

(c) students in higher education institutions taking part in placements.

3. The operational details of the actions set out in paragraph 1 shall be decided in accordance with the procedure referred to in Article 10(2).

Article 23 - Amount allocated to the Erasmus programme

Not less than 80 % of the amount allocated to the Erasmus programme shall be devoted to support for mobility as referred to in Article 22(1)(a).

POGLAVLJE III.

*Program Leonardo da Vinci***Članak 24. - Pristup programu Leonardo da Vinci**

U okviru Programa cjeloživotnog učenja program Leonardo da Vinci namijenjen je:

- (a) osobama koje su uključene u bilo koji oblik strukovnoga obrazovanja i osposobljavanja, osim na tercijarnoj razini;
- (b) osobama na tržištu rada;
- (c) ustanovama i organizacijama koje nude mogućnosti učenja u područjima koje pokriva program Leonardo da Vinci;
- (d) nastavnicima, poučavateljima u programima osposobljavanja i ostalom osoblju u tim ustanovama ili organizacijama;
- (e) udruženjima i predstavnicima onih koji su uključeni u strukovno obrazovanje i osposobljavanje, uključujući udruženja osoba na osposobljavanju, roditelja i nastavnika;
- (f) tvrtkama, socijalnim partnerima i ostalim predstavnicima radnog života, uključujući trgovinske komore i ostale trgovinske organizacije;
- (g) tijelima koja nude usluge usmjeravanja, savjetovanja i informiranja u vezi s bilo kojim aspektom cjeloživotnog učenja;
- (h) osobama i tijelima odgovornima za sustave i politike koji se odnose na bilo koji aspekt strukovnog obrazovanja i osposobljavanja na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini;
- (i) istraživačkim centrima i tijelima koja se bave pitanjima cjeloživotnog učenja;
- (j) visokoškolskim ustanovama;
- (k) neprofitnim organizacijama, dobrovoljnim tijelima, nevladinim organizacijama.

CHAPTER III

*The Leonardo da Vinci programme***Article 24 - Access to the Leonardo da Vinci programme**

Within the framework of the Lifelong Learning Programme, the Leonardo da Vinci programme shall be aimed at:

- (a) people learning in all forms of vocational education and training except at tertiary level;
- (b) people in the labour market;
- (c) institutions or organisations providing learning opportunities in the fields covered by the Leonardo da Vinci programme;
- (d) teachers, trainers and other staff within those institutions or organisations;
- (e) associations and representatives of those involved in vocational education and training, including trainees', parents' and teachers' associations;
- (f) enterprises, social partners and other representatives of working life, including chambers of commerce and other trade organisations;
- (g) bodies providing guidance, counselling and information services relating to any aspect of lifelong learning;
- (h) persons and bodies responsible for systems and policies concerning any aspect of vocational education and training at local, regional and national level;
- (i) research centres and bodies concerned with lifelong learning issues;
- (j) higher education institutions;
- (k) non-profit organisations, voluntary bodies, NGOs.

Članak 25. - Ciljevi programa Leonardo da Vinci

1. Osim ciljeva Programa cjeloživotnog učenja iz članka 1., posebni ciljevi programa Leonardo da Vinci jesu sljedeći:

(a) davati potporu sudionicima u aktivnostima osposobljavanja i usavršavanja pri stjecanju i primjeni znanja, vještina i kvalifikacija s ciljem poticanja osobnog razvoja, zapošljivosti i sudjelovanja na europskom tržištu rada;

(b) podupirati poboljšanja kakvoće i inovacija u sustavima, institucijama i praksama strukovnog obrazovanja i osposobljavanja;

(c) povećati privlačnost strukovnog obrazovanja i osposobljavanja te mobilnosti za poslodavce i pojedince te pospješivati mobilnost zaposlenih osoba na osposobljavanju.

2. Operativni ciljevi programa Leonardo da Vinci jesu sljedeći:

(a) poboljšati kvalitetu i povećati opseg mobilnosti osoba u Europi koje su uključene u početno strukovno obrazovanje i osposobljavanje te daljnje osposobljavanje kako bi se broj praksi u tvrtkama povećao na najmanje 80.000 na godinu do završetka Programa cjeloživotnog učenja;

(b) poboljšati kvalitetu i povećati opseg suradnje među ustanovama ili organizacijama koje nude mogućnosti učenja, tvrtkama, socijalnim partnerima i drugim relevantnim tijelima u Europi;

(c) olakšati razvoj inovativnih praksi u području strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, osim na tercijarnoj razini, i njihov transfer, uključujući transfer iz jedne zemlje sudionice u druge;

(d) poboljšati jasnost i priznavanje kvalifikacija i kompetencija, uključujući one stečene iz vansustavnim i neformalnim učenjem;

Article 25 - Objectives of the Leonardo da Vinci programme

1. In addition to the objectives of the Lifelong Learning Programme as set out in Article 1, the specific objectives of the Leonardo da Vinci programme shall be:

(a) to support participants in training and further training activities in the acquisition and the use of knowledge, skills and qualifications to facilitate personal development, employability and participation in the European labour market;

(b) to support improvements in quality and innovation in vocational education and training systems, institutions and practices;

(c) to enhance the attractiveness of vocational education and training and mobility for employers and individuals and to facilitate the mobility of working trainees.

2. The operational objectives of the Leonardo da Vinci programme shall be:

(a) to improve the quality and to increase the volume of mobility throughout Europe of people involved in initial vocational education and training and in continuing training, so as to increase placements in enterprises to at least 80.000 per year by the end of the Lifelong Learning Programme;

(b) to improve the quality and to increase the volume of cooperation between institutions or organisations providing learning opportunities, enterprises, social partners and other relevant bodies throughout Europe;

(c) to facilitate the development of innovative practices in the field of vocational education and training other than at tertiary level, and their transfer, including from one participating country to others;

(d) to improve the transparency and recognition of qualifications and competences, including those acquired through non-formal and informal learning;

e) poticati učenje suvremenih stranih jezika;

(f) podupirati razvoj inovativnih sadržaja, usluga, pedagogije i prakse za cjeloživotno učenje, koji se temelje na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama;

Članak 26. - Aktivnosti programa Leonardo da Vinci

1. Programom Leonardo da Vinci mogu se podupirati sljedeće mjere:

(a) mobilnost pojedinaca kako je navedeno u članku 5., stavku 1., točki (a). Pri uređivanju ili podupiranju organiziranja takve mobilnosti potrebno je usvojiti odgovarajuće pripremne mjere, uključujući jezične pripreme, i osigurati raspoloživost odgovarajućeg nadzora i potpore za mobilne pojedince. Mobilnost može obuhvaćati:

(i) transnacionalne prakse u tvrtkama ili ustanovama za osposobljavanje;

(ii) prakse i razmjene čiji je cilj daljnji profesionalni razvoj nastavnika u osposobljavanju i savjetnika te onih koji su nadležni za ustanove za osposobljavanje te za planiranje osposobljavanja i profesionalno usmjeravanje u tvrtkama;

(b) partnerstva iz članka 5., stavka 1., točke (b), koja su usmjerena na teme od zajedničkog interesa za organizacije sudionice;

(c) multilateralne projekte iz članka 5., stavka 1., točke (c), posebno one namijenjene poboljšanju sustava osposobljavanja pomoću transfera inovacija koji obuhvaća jezičnu, kulturnu i pravnu prilagodbu nacionalnim potrebama za inovativnim proizvodima i procesima razvijenima u različitim kontekstima;

(d) multilateralne projekte iz članka 5., stavka 1., točke (e), namijenjene poboljšanju sustava osposobljavanja pomoću razvoja inovacija i dobre prakse;

(e) to encourage the learning of modern foreign languages;

(f) to support the development of innovative ICT-based content, services, pedagogies and practice for lifelong learning.

Article 26 - Actions of the Leonardo da Vinci programme

1. The following actions may be supported by the Leonardo da Vinci programme:

(a) mobility of individuals, as referred to in Article 5(1)(a). In arranging for or supporting the organisation of such mobility, the necessary preparatory measures, including language preparation, shall be adopted and care shall be taken to ensure that adequate supervision and support is available for individuals in mobility. Such mobility may include:

(i) transnational placements in enterprises or in training institutions;

(ii) placements and exchanges aimed at the further professional development of trainers and guidance counsellors, and at those responsible for training establishments and for training planning and career guidance within enterprises;

(b) partnerships, as referred to in Article 5(1)(b), focusing on themes of mutual interest to the participating organisations;

(c) multilateral projects, as referred to in Article 5(1)(c), in particular those aimed at improving training systems by focusing on the transfer of innovation involving the linguistic, cultural and legal adaptation to national needs of innovative products and processes developed in different contexts;

(d) multilateral projects, as referred to in Article 5(1)(e), aimed at improving training systems by focusing on the development of innovation and good practice;

(e) tematske mreže stručnjaka i organizacija iz članka 5., stavka 1., točke (e), koje se bave posebnim pitanjima u vezi sa strukovnim obrazovanjem i osposobljavanjem;

(f) druge inicijative namijenjene promicanju ciljeva programa Leonardo da Vinci, kako je utvrđeno u članku 5., stavku 1., točki (h) (“prateće mjere”).

2. Operativne pojedinosti takvih aktivnosti utvrđuju se u skladu s postupkom iz članka 10., stavka 2.

Članak 27. - Iznosi dodijeljeni programu Leonardo da Vinci

Najmanje 60 % iznosa dodijeljenih programu Leonardo da Vinci namijenjeno je potpori za mobilnost i partnerstva u skladu s člankom 26., stavkom 1., točkama (a) i (b).

POGLAVLJE IV.

Program Grundtvig

Članak 28. - Pristup programu Grundtvig

U okviru Programa cjeloživotnog učenja program Grundtvig namijenjen je:

(a) polaznicima u obrazovanju odraslih;

(b) ustanovama ili organizacijama koje nude mogućnosti učenja u obrazovanju odraslih;

(c) nastavnicima i ostalom osoblju u tim ustanovama ili organizacijama;

(d) ustanovama uključenima u početno ili daljnje osposobljavanje osoblja u obrazovanju odraslih;

(e) udruženjima i predstavnicima onih koji su uključeni u obrazovanje odraslih, uključujući udruženja polaznika i nastavnika;

(e) thematic networks of experts and organisations, as referred to in Article 5(1)(e), working on specific issues related to vocational education and training;

(f) other initiatives aimed at promoting the objectives of the Leonardo da Vinci programme, as referred to in Article 5(1) (h) (‘accompanying measures’).

2. The operational details of such actions shall be decided in accordance with the procedure referred to in Article 10(2).

Article 27. - Amounts allocated to the Leonardo da Vinci programme

Not less than 60 % of the amounts allocated to the Leonardo da Vinci programme shall be devoted to support for mobility and partnerships as referred to in Article 26(1)(a) and (b).

CHAPTER IV

The Grundtvig programme

Article 28 - Access to the Grundtvig programme

Within the framework of the Lifelong Learning Programme, the Grundtvig programme shall be aimed at:

(a) learners in adult education;

(b) institutions or organisations providing learning opportunities in adult education;

(c) teachers and other staff within those institutions or organisations;

(d) establishments involved in the initial or further training of adult education staff;

(e) associations and representatives of those involved in adult education, including learners’ and teachers’ associations;

(f) tijelima koja nude usluge usmjeravanja, savjetovanja i informiranja u vezi s bilo kojim aspektom cjeloživotnog učenja;

(g) osobama i tijelima odgovornima za sustave i politike koji se odnose na bilo koji vid obrazovanja odraslih na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini;

(h) istraživačkim centrima i tijelima koja se bave pitanjima cjeloživotnog učenja;

(i) tvrtkama;

(j) neprofitnim organizacijama, dobrovoljnim tijelima, nevladinim organizacijama;

(k) visokoškolskim ustanovama.

(f) bodies providing guidance, counselling and information services relating to any aspect of lifelong learning;

(g) persons and bodies responsible for systems and policies concerning any aspect of adult education at local, regional and national level;

(h) research centres and bodies concerned with lifelong learning issues;

(i) enterprises;

(j) non-profit organisations, voluntary bodies, NGOs;

(k) higher education institutions.

Članak 29. - Ciljevi programa Grundtvig

1. Osim ciljeva Programa cjeloživotnog učenja iz članka 1., posebni ciljevi programa Grundtvig jesu sljedeći:

(a) odgovoriti na obrazovni izazov sve starijeg stanovništva u Europi;

(b) pomoći odraslima u traženju putova za poboljšanje svoga znanja i kompetencija.

2. Operativni ciljevi programa Grundtvig jesu sljedeći:

(a) poboljšati kvalitetu i dostupnost mobilnosti pojedinaca uključenih u obrazovanje odraslih u cijeloj Europi te povećati njezin opseg radi potpore mobilnosti najmanje 7000 takvih pojedinaca na godinu do 2013. godine;

(b) poboljšati kvalitetu i povećati opseg suradnje između organizacija uključenih u obrazovanje odraslih u Europi;

Article 29 - Objectives of the Grundtvig programme

1. In addition to the objectives of the Lifelong Learning Programme set out in Article 1, the specific objectives of the Grundtvig programme shall be:

(a) to respond to the educational challenge of an ageing population in Europe;

(b) to help provide adults with pathways to improving their knowledge and competences.

2. The operational objectives of the Grundtvig programme shall be:

(a) to improve the quality and accessibility of mobility throughout Europe of individuals involved in adult education and to increase its volume so as to support the mobility of at least 7 000 such individuals per year by 2013;

(b) to improve the quality and to increase the volume of cooperation between organisations involved in adult education throughout Europe;

(c) pomagati osobama iz ranjivih društvenih skupina i u marginalnim društvenim kontekstima, posebno starijima i onima koji su napustili osposobljavanje bez temeljnih kvalifikacija, kako bi im se osigurale alternativne mogućnosti pristupa obrazovanju odraslih;

(d) olakšati razvoj inovativnih praksi u obrazovanju odraslih i njihov transfer, uključujući transfer iz jedne zemlje sudionice u druge;

(e) podupirati razvoj inovativnih sadržaja, usluga, pedagogije i prakse za cjeloživotno učenje, koji se temelje na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama;

(f) poboljšati pedagoške pristupe i upravljanje organizacijama za obrazovanje odraslih.

(c) to assist people from vulnerable social groups and in marginal social contexts, in particular older people and those who have left education without basic qualifications, in order to give them alternative opportunities to access adult education;

(d) to facilitate the development of innovative practices in adult education and their transfer, including from a participating country to others;

(e) to support the development of innovative ICT-based content, services, pedagogies and practice for lifelong learning;

(f) to improve pedagogical approaches and the management of adult education organisations.

Članak 30. - Aktivnosti programa Grundtvig

1. Programom Grundtvig mogu se podupirati sljedeće aktivnosti:

(a) mobilnost pojedinaca kako je navedeno u članku 5., stavku 1., točki (a). Pri dogovaranju ili podupiranju organiziranja takve mobilnosti potrebno je prihvatiti potrebne pripreme mjere kako bi se osiguralo postojanje primjerenog nadzora i potpore za mobilne pojedince. Takva mobilnost može obuhvaćati posjete, asistentska mjesta i razmjene za sudionike u formalnom i neformalnom obrazovanju odraslih, uključujući osposobljavanje i profesionalni razvoj osoblja u obrazovanju odraslih, posebno u sinergiji s partnerstvima i projektima;

(b) partnerstva, kako je određeno u članku 5., stavku 1., točki (b), poznata pod nazivom "partnerstva za učenje Grundtvig", koja su usmjerena na teme od zajedničkog interesa za organizacije sudionice;

Article 30 - Actions of the Grundtvig programme

1. The following actions may be supported by the Grundtvig programme:

(a) mobility of individuals, as referred to in Article 5(1)(a). In arranging for or supporting the organisation of such mobility, the necessary preparatory measures shall be adopted and care shall be taken to ensure that adequate supervision and support is available for individuals in mobility. Such mobility may include visits, assistantships and exchanges for participants in formal and non-formal adult education, including the training and professional development of adult education staff, especially in synergy with partnerships and projects;

(b) partnerships, as referred to in Article 5(1)(b), known as 'Grundtvig learning partnerships', focusing on themes of mutual interest to the participating organisations;

(c) multilateralne projekte, kako je utvrđeno u članku 5., stavku 1., točki (e), namijenjene poboljšanju sustava obrazovanja odraslih pomoću razvoja i transfera inovacija i dobre prakse;

(d) tematske mreže stručnjaka i organizacija iz članka 5., stavka 1., točke (e), poznate pod nazivom “mreže Grundtvig”, koje su posebno usmjerene na:

(i) razvoj obrazovanja odraslih u disciplini, tematskom području ili aspektu upravljanja na koji se odnose;

(ii) identifikaciju, poboljšanje i širenje relevantne dobre prakse i inovacija;

(iii) pružanje sadržajne potpore projektima i partnerstvima drugih i olakšavanje interaktivnosti između takvih projekata i partnerstava;

(iv) promicanju razvoja analize potreba i osiguranja kvalitete u okviru obrazovanja odraslih;

(e) druge inicijative namijenjene promicanju ciljeva programa Grundtvig, kako je utvrđeno u članku 5., stavku 1., točki (h) (“prateće mjere”).

2. Operativne pojedinosti takvih aktivnosti utvrđuju se u skladu s postupkom iz članka 10., stavka 2.

Članak 31. - Iznos dodijeljen programu Grundtvig

Najmanje 55 % iznosa dodijeljenih programu Grundtvig namijenjeno je potpori za mobilnost i partnerstva u skladu s člankom 30., stavkom 1., točkama (a) i (b).

(c) multilateral projects, as referred to in Article 5(1)(e), aimed at improving adult education systems through the development and transfer of innovation and good practice;

(d) thematic networks of experts and organisations, as referred to in Article 5(1)(e), known as ‘Grundtvig networks’, working in particular on:

(i) developing adult education in the discipline, subject area or management aspect to which they relate;

(ii) identifying, improving and disseminating relevant good practice and innovation;

(iii) providing content support to projects and partnerships set up by others and facilitating interactivity between such projects and partnerships;

(iv) promoting the development of needs analysis and quality assurance within adult education;

(e) other initiatives aimed at promoting the objectives of the Grundtvig programme, as referred to in Article 5(1)(h) (‘accompanying measures’).

2. The operational details of such actions shall be decided in accordance with the procedure referred to in Article 10(2).

Article 31 - Amounts allocated to the Grundtvig programme

Not less than 55 % of the amounts allocated to the Grundtvig programme shall be devoted to support for mobility and partnerships as referred to in Article 30(1)(a) and (b).

POGLAVLJE V.

Transverzalni program**Članak 32. - Ciljevi transverzalnog programa**

1. Osim ciljeva Programa cjeloživotnog učenja iz članka 1., posebni ciljevi transverzalnog programa jesu sljedeći:

(a) promicati europsku suradnju u područjima koja obuhvaćaju dva ili više sektorskih potprograma;

(b) promicati kvalitetu i transparentnost sustava obrazovanja i osposobljavanja u državama članicama.

2. Operativni ciljevi transverzalnog programa jesu sljedeći:

(a) podupirati razvoj politika i suradnje na europskoj razini u cjeloživotnom učenju, posebno u kontekstu lisabonskoga procesa te radnog programa "Obrazovanje i osposobljavanje 2010.", a i bolonjskoga i kopenhaškoga procesa te njihovih nasljednika;

(b) osigurati primjerenu količinu usporedivih podataka, statističkih podataka i analiza radi poticanja razvoja politike cjeloživotnog obrazovanja, pratiti napredak u ostvarivanju planova i ciljeva u cjeloživotnom učenju i odrediti područja kojima je potrebno posvetiti posebnu pozornost;

(c) poticati učenje jezika i podupirati jezičnu raznolikost u državama članicama;

(d) podupirati razvoj inovativnih sadržaja, usluga, pedagogije i prakse za cjeloživotno učenje, koji se temelje na informacijsko-komunikacijskim tehnologijama;

(e) osigurati primjereno priznavanje, pokazivanje i provedbu rezultata Programa cjeloživotnog učenja u širem smislu.

CHAPTER V

The transversal programme**Article 32. - Objectives of the transversal programme**

1. In addition to the objectives of the Lifelong Learning Programme as set out in Article 1, the specific objectives of the transversal programme shall be:

(a) to promote European cooperation in fields covering two or more sectoral sub-programmes;

(b) to promote the quality and transparency of Member States' education and training systems.

2. The operational objectives of the transversal programme shall be:

(a) to support policy development and cooperation at European level in lifelong learning, notably in the context of the Lisbon process and Education and Training 2010 Work Programme, as well as the Bologna and Copenhagen processes and their successors;

(b) to ensure an adequate supply of comparable data, statistics and analyses to underpin lifelong learning policy development, as well as to monitor progress towards objectives and targets in lifelong learning, and to identify areas for particular attention;

(c) to promote language learning and to support linguistic diversity in the Member States;

(d) to support the development of innovative ICT-based content, services, pedagogies and practice for lifelong learning;

(e) to ensure that the results of the Lifelong Learning Programme are appropriately recognised, demonstrated and implemented on a wide scale.

Članak 33. - Aktivnosti transverzalnog programa

1. U okviru ključne aktivnosti suradnje u području politika i inovativnosti u cjeloživotnom učenju, u skladu s člankom 3., stavkom 2., točkom (a), mogu se podupirati sljedeće aktivnosti:

(a) mobilnost pojedinaca, kako je određeno u članku 5., stavku 1., točki (a), uključujući studijske posjete stručnjaka i službenika koje imenuju nacionalna, regionalna i lokalna tijela, direktora obrazovanja i ustanova za osposobljavanje te službi nadležnih za usmjeravanje i provjeru iskustava, a i socijalnih partnera;

(b) multilateralni projekti, kako je određeno u članku 5., stavku 1., točki (e), namijenjeni pripremi i provjeri prijedloga politika razvijenih na razini Zajednice te inovacijama u cjeloživotnom učenju;

(c) multilateralne mreže stručnjaka i/ili zavođa koji surađuju na razvoju politika, u skladu s člankom 5., stavkom 1., točkom (e). Takve mreže mogu obuhvaćati:

(i) tematske mreže koje se bave pitanjima u vezi sa sadržajem cjeloživotnog učenja ili s metodologijama i politikama cjeloživotnog učenja. Takve mreže mogu pratiti, razmjenjivati, identificirati i analizirati dobru praksu i inovacije te pripremati prijedloge za bolju i širu primjenu takvih praksi u državama članicama;

(ii) forumi o strateškim pitanjima u cjeloživotnom učenju;

(d) praćenje i analiza politika i sustava u području cjeloživotnog učenja iz članka 5., stavka 1., točke (f), koji mogu obuhvaćati:

(i) studije i komparativno istraživanje;

(ii) razvoj pokazatelja i statističkih pregleda, uključujući potporu za rad u području cjeloživotnog učenja u suradnji s Eurostatom;

Article 33 - Actions of the transversal programme

1. The following actions may be supported under the key activity of policy cooperation and innovation in lifelong learning, as referred to in Article 3(2)(a):

(a) individual mobility, as referred to in Article 5(1)(a), including study visits for experts and officials designated by national, regional and local authorities, for directors of education and training establishments and guidance and experience accreditation services, and for social partners;

(b) multilateral projects, as referred to in Article 5(1)(e), aimed at preparing and testing policy proposals developed at Community level and innovation in lifelong learning;

(c) multilateral networks, as referred to in Article 5(1)(e), of experts and/or institutions working together on policy issues. Such networks may include:

(i) thematic networks working on issues related to the content of lifelong learning or to lifelong learning methodologies and policies. Such networks may observe, exchange, identify and analyse good practice and innovation, and make proposals for a better and wider use of such practices across the Member States;

(ii) forums on strategic issues in lifelong learning;

(d) observation and analysis of policies and systems in the field of lifelong learning, as referred to in Article 5(1)(f), which may include:

(i) studies and comparative research;

(ii) development of indicators and statistical surveys, including support for work undertaken in the field of lifelong learning in cooperation with Eurostat;

(iii) potporu za djelovanje mreže Eurydice i financiranje europske jedinice Eurydice koju je osnovala Komisija;

(e) mjere za potporu jasnosti te priznavanja kvalifikacija i kompetencija, uključujući i one stečene izvansustavnim i neformalnim učenjem, informiranja i usmjeravanja na području mobilnosti za namjene učenja, i suradnje u osiguranju kakvoće iz članka 5., stavka 1., točke (f), koje mogu obuhvaćati:

(i) mreže organizacija koje olakšavaju mobilnost i priznavanje, kao što su Euroguidance i Nacionalni akademski centri za priznavanje diploma (NARIC);

(ii) potporu za transnacionalne mrežne usluge, kao što je Ploteus;

(iii) aktivnosti u okviru inicijative Europass u skladu s Odlukom br. 2241/2004/EZ;

(f) druge inicijative, kako je utvrđeno u članku 5., stavku 1., točki (h) (prateće mjere), uključujući vršnjačko učenje namijenjeno promicanju ciljeva ključne aktivnosti iz članka 3., stavka 2., točke (a).

2. U okviru ključne aktivnosti učenja jezika, u skladu s člankom 3., stavkom 2., točkom (b), mogu se podupirati sljedeće mjere namijenjene potrebama poučavanja i učenja, koje se odnose na više od jednog potprogramskog područja:

(a) multilateralni projekti iz članka 5., stavka 1., točke (e) namijenjeni, inter alia:

(i) razvoju novih materijala za učenje jezika, uključujući on-line tečajeve, i instrumenata za provjeru znanja jezika;

(ii) razvoju alata i tečajeva za osposobljavanje nastavnika jezika, instruktora i drugog osoblja;

(b) multilateralne mreže kako je utvrđeno u članku 5., stavku 1., točki (e), u području učenja jezika i jezične raznolikosti;

(iii) support for the operation of the Eurydice network and funding of the Eurydice European Unit set up by the Commission;

(e) action to support transparency and recognition of qualifications and competences including those acquired through non-formal and informal learning, information and guidance on mobility for learning purposes, and cooperation in quality assurance, as referred to in Article 5 (1)(f), which may include:

(i) networks of organisations which facilitate mobility and recognition, such as Euroguidance and National Academic Recognition Information Centres (NARICs);

(ii) support for transnational web-based services such as Ploteus;

(iii) activities under the Europass initiative in accordance with Decision No 2241/2004/EC;

(f) other initiatives, as referred to in Article 5(1)(h) (accompanying measures), including peer-learning activities aimed at promoting the objectives of the key activity referred to in Article 3(2)(a).

2. The following actions, designed to address teaching and learning needs concerning more than one sub-programme area, may be supported under the key activity of language learning, as referred to in Article 3(2)(b):

(a) multilateral projects, as referred to in Article 5(1)(e), aimed, inter alia, at:

(i) developing new language learning materials, including online courses, and instruments for language testing;

(ii) developing tools and courses for training language teachers, trainers and other staff;

(b) multilateral networks as referred to in Article 5(1)(e), in the field of language learning and linguistic diversity;

(c) druge inicijative u skladu s ciljevima Programa cjeloživotnog učenja, kako je određeno u članku 5., stavku 1., točki (h), uključujući aktivnosti za privlačnije učenje stranih jezika putem javnih medija i/ili marketinga, kampanja oglašavanja i informiranja te konferencija, studija i razvoja statističkih pokazatelja u području učenja jezika i jezične raznolikosti.

3. U okviru ključne aktivnosti informacijsko-komunikacijskih tehnologija (ICT), u skladu s člankom 3., stavkom 2., točkom (c), mogu se podupirati sljedeće mjere namijenjene potrebama poučavanja i učenja, koje se odnose na više od jednog potprogramskog područja:

(a) multilateralni projekti, kako je određeno u članku 5., stavku 1., točki (e), namijenjeni razvoju i širenju inovativnih metoda, sadržaja, usluga i okruženja prema potrebi;

(b) multilateralne mreže, kako je određeno u članku 5., stavku 1., točki (e), namijenjene diobi i razmjeni znanja, iskustava i dobre prakse;

(c) ostale aktivnosti čiji je cilj poboljšanje politike i prakse cjeloživotnog učenja, kako je navedeno u članku 5., stavku 1., točki (f), koje mogu uključivati mehanizme za vrednovanje, praćenje, određivanje mjerila, poboljšanje kvalitete i analizu kretanja u području tehnologije i pedagogije.

4. U okviru ključne aktivnosti širenja, u skladu s člankom 3., stavkom 2., točkom (d), mogu se podupirati sljedeće mjere:

(a) unilateralni i nacionalni projekti, kako je određeno u članku 5., stavku 1., točki (d);

(b) multilateralni projekti, kako je određeno u članku 5., stavku 1., točki (e), koji su, inter alia, namijenjeni:

(i) potpori korištenju i provedbi inovativnih proizvoda i procesa;

(ii) poticanju suradnje između projekata koji se događaju u istom području;

(c) other initiatives in line with the objectives of the Lifelong Learning Programme, as referred to in Article 5(1)(h), including activities to make language learning more attractive to learners through the mass media and/or marketing, publicity and information campaigns, as well as conferences, studies and the development of statistical indicators in the field of language learning and linguistic diversity.

3. The following actions, designed to address teaching and learning needs concerning more than one sub-programme area, may be supported under the key activity of ICT, as referred to in Article 3(2) (c):

(a) multilateral projects, as referred to in Article 5(1)(e), aimed at the development and distribution, as appropriate, of innovative methods, contents, services and environments;

(b) multilateral networks as referred to in Article 5(1)(e), aimed at sharing and exchanging knowledge, experience and good practice;

(c) other action aimed at improving lifelong learning policy and practice, as described in Article 5(1)(f), which may include mechanisms for evaluation, observation, benchmarking, quality improvement and the analysis of trends with respect to technology and pedagogy.

4. The following actions may be supported under the key activity of dissemination, as referred to in Article 3(2)(d):

(a) unilateral and national projects, as referred to in Article 5(1)(d);

(b) multilateral projects, as referred to in Article 5(1)(e), aimed inter alia at:

(i) supporting the exploitation and implementation of innovative products and processes;

(ii) stimulating cooperation between projects operating in the same field;

(iii) razvoju dobre prakse u vezi s metodom širenja;

(c) priprema referentnog materijala kako je određeno u članku 5., stavku 1., točki (f), koji može obuhvaćati zbirku važnih statističkih podataka i studija u području širenja, korištenja rezultata i razmjene dobre prakse.

POGLAVLJE VI.

Program Jean Monnet

Članak 34. - Pristup programu Jean Monnet

U okviru Programa cjeloživotnog učenja, program Jean Monnet namijenjen je:

(a) studentima i istraživačima u području europske integracije u svim oblicima visokoškolskog obrazovanja unutar i izvan Zajednice;

(b) visokoškolskim ustanovama unutar i izvan Zajednice priznatima u svojim zemljama;

(c) nastavnicima i ostalom osoblju u tim ustanovama;

(d) udruženjima i predstavnicima onih koji su uključeni u obrazovanje i osposobljavanje unutar i izvan Zajednice;

(e) javnim i privatnim tijelima nadležnima za organizaciju i provedbu obrazovanja i osposobljavanja na lokalnim, regionalnim i nacionalnim razinama;

(f) istraživačkim centrima i tijelima koji se bave pitanjima europske integracije unutar i izvan Zajednice.

(iii) developing good practice with regard to dissemination methods;

(c) the establishment of reference material as referred to in Article 5(1)(f), which may include the collection of relevant statistical data and studies in the field of dissemination, the exploitation of results and the exchange of good practice.

CHAPTER VI

The Jean Monnet programme

Article 34 - Access to the Jean Monnet programme

Within the framework of the Lifelong Learning Programme, the Jean Monnet programme shall be aimed at:

(a) students and researchers in the field of European integration in all forms of higher education within and outside the Community;

(b) higher education institutions within and outside the Community as recognised within their own countries;

(c) teachers and other staff within those institutions;

(d) associations and representatives of those involved in education and training within and outside the Community;

(e) public and private bodies responsible for the organisation and delivery of education and training at local, regional and national levels;

(f) research centres and bodies concerned with issues relating to European integration within and outside the Community.

Članak 35. - Ciljevi programa Jean Monnet

1. Osim ciljeva Programa cjeloživotnog učenja iz članka 1., posebni ciljevi programa Jean Monnet jesu sljedeći:

(a) poticati aktivnosti podučavanja, istraživanja i promišljanja u području studija europske integracije;

(b) podupirati postojanje odgovarajućeg niza ustanova i udruženja usmjerenih na pitanja europske integracije te obrazovanje i osposobljavanje s europskom perspektivom.

2. Operativni ciljevi programa Jean Monnet jesu sljedeći:

(a) poticati izvrsnost u podučavanju, istraživanju i promišljanju u području studija europske integracije u visokoškolskim ustanovama unutar i izvan Zajednice;

(b) jačati znanje i svijest akademika specijalista i europskih građana općenito o pitanjima europske integracije;

(c) podupirati ključne europske institucije koje se bave pitanjima europske integracije;

(d) podupirati postojanje visokokvalitetnih europskih ustanova i udruženja koja djeluju u područjima obrazovanja i osposobljavanja.

Članak 36. - Aktivnosti programa Jean Monnet

1. U okviru ključne aktivnosti iz članka 3., stavka 3., točke (a), mogu se podupirati sljedeće mjere:

(a) unilateralni i nacionalni projekti iz članka 5., stavka 1., točke (d), koji mogu obuhvaćati:

(i) katedre, centre izvrsnosti i module učenja Jean Monnet;

Article 35 - Objectives of the Jean Monnet programme

1. In addition to the objectives of the Lifelong Learning Programme as set out in Article 1, the specific objectives of the Jean Monnet programme shall be:

(a) to stimulate teaching, research and reflection activities in the field of European integration studies;

(b) to support the existence of an appropriate range of institutions and associations focusing on issues relating to European integration and on education and training in a European perspective.

2. The operational objectives of the Jean Monnet programme shall be:

(a) to stimulate excellence in teaching, research and reflection in European integration studies in higher education institutions within and outside the Community;

(b) to enhance knowledge and awareness among specialist academics and among European citizens generally of issues relating to European integration;

(c) to support key European institutions dealing with issues relating to European integration;

(d) to support the existence of high-quality European institutions and associations active in the fields of education and training.

Article 36 - Actions of the Jean Monnet programme

1. The following actions may be supported under the key activity referred to in Article 3(3)(a):

(a) unilateral and national projects, as referred to in Article 5(1)(d), which may include:

(i) Jean Monnet Chairs, centres of excellence and teaching modules;

(ii) udruženja profesora, drugih nastavnika u visokoškolskom obrazovanju i istraživača koji se specijaliziraju za europsku integraciju;

(iii) potporu za mlade istraživače koji se specijaliziraju u okviru studija europske integracije;

(iv) aktivnosti informiranja i istraživanja u vezi sa Zajednicom, namijenjene promicanju rasprave, promišljanja i znanja o procesu europske integracije;

(b) multilateralni projekti i mreže, kako je utvrđeno u članku 5., stavku 1., točki (e), koji mogu uključivati potporu za uspostavljanje multilateralnih istraživačkih skupina u području europske integracije.

2. U okviru ključne aktivnosti iz članka 3., stavka 3., točke (b), mogu se dodijeliti donacije za poslovanje utvrđene u članku 5., stavku 1., točki (g) kao potpora određenim operativnim i administrativnim troškovima sljedećih institucija koje promiču cilj od europskog interesa:

(a) Europskoga fakulteta (kompleks sveučilišta u Bruggeu i Natolinu);

(b) Europskoga sveučilišnoga instituta, Firenza;

(c) Europskoga instituta za javnu upravu, Maastricht;

(d) Europske pravne akademije, Trier;

(e) Europske agencije za razvoj obrazovanja osoba s posebnim potrebama, Middelfart;

(f) Međunarodnoga centra za europsko osposobljavanje (CIFE), Nica.

3. U okviru ključne aktivnosti iz članka 3., stavka 3., točke (c), određenim operativnim i administrativnim troškovima europskih ustanova ili udruženja koji djeluju u područjima obrazovanja i osposobljavanja mogu se dodijeliti donacije za poslovanje iz članka 5., stavka 1., točke (g).

(ii) associations of professors, other teachers in higher education, and researchers specialising in European integration;

(iii) support for young researchers specialising in European integration studies;

(iv) information and research activities relating to the Community with the aim of promoting discussion, reflection and knowledge about the process of European integration;

(b) multilateral projects and networks, as referred to in Article 5 (1)(e), which may include support for the establishment of multilateral research groups in the field of European integration.

2. Operating grants as referred to in Article 5(1)(g) to support certain operational and administrative costs of the following institutions pursuing an aim of European interest may be awarded under the key activity referred to in Article 3(3)(b):

(a) the College of Europe (Bruges and Natolin campuses);

(b) the European University Institute, Florence;

(c) the European Institute of Public Administration, Maastricht;

(d) the Academy of European Law, Trier;

(e) the European Agency for Development in Special Needs Education, Middelfart;

(f) the International Centre for European Training (CIFE), Nice.

3. Under the key activity referred to in Article 3(3)(c), operating grants as referred to in Article 5(1)(g) may be awarded to support certain operational and administrative costs of European institutions or associations active in the fields of education and training.

4. Donacije se dodjeljuju na godišnjoj ili obnovljivoj osnovi u okviru sporazuma o partnerstvu s Komisijom.

Članak 37. - Iznos dodijeljen programu Jean Monnet

Najmanje 16 % iznosa dodijeljena programu Jean Monnet namijenjeno je potpori za ključnu aktivnost iz članka 3., stavka 3., točke (a), najmanje 65 % za ključnu aktivnost iz članka 3., stavka 3., točke (b), a najmanje 19 % za ključnu aktivnost iz članka 3., stavka 3., točke (c).

4. Grants may be awarded on an annual basis or on a renewable basis within a framework partnership agreement with the Commission.

Article 37 - Amounts allocated to the Jean Monnet programme

Not less than 16 % of the amounts allocated to the Jean Monnet programme shall be devoted to support for the key activity referred to in Article 3(3) (a), not less than 65 % to the key activity referred to in Article 3(3)(b), and not less than 19 % to the key activity referred to in Article 3(3)(c).

Akcijski plan o učenju odraslih: Uvijek je dobro vrijeme za učenje, 2007. / Action Plan on Adult learning: It is always a good time to learn, 2007²⁷

1. UVOD

Šefovi država i vlada 1997. godine u preambuli su Ugovora iz Amsterdama izrazili svoju odlučnost da *«promiču postizanje najveće moguće razine znanja za svoje narode preko velike dostupnosti obrazovanja i njegova neprestana osuvremenjivanja»*

Europsko vijeće je u Lisabonu 2000. g. postavilo strateški cilj za Europu da do 2010. postane najkonkurentnije i najdinamičnije gospodarstvo na svijetu utemeljeno na znanju. Ključni element agende predložene u Lisabonu bilo je promicanje zapošljivosti i socijalne uključenosti pomoću ulaganja u znanje i kompetenciju građana u svim razdobljima njihova života. Priopćenje Komisije iz 2001. g. pod naslovom *Ostvarivanje Europskog prostora cjeloživotnog učenja* ponovno je naglasilo važnost cjeloživotnog učenja za sve europske državljane. Jedna od glavnih poruke bila je da se *tradicionalni sustavi moraju preobraziti kako bi postali otvoreniji i fleksibilniji, tako da učenici mogu slijediti individualni put učenja koji odgovara njihovim potrebama i interesima te na taj način stvarno imati koristi od jednakih mogućnosti tijekom cijelog svog života.*

1. INTRODUCTION

The Heads of States and Governments affirmed in 1997 in the preamble to the Amsterdam Treaty their determination *“to promote the development of the highest possible level of knowledge for their peoples through a wide access to education and through its continuous updating”*

In 2000 the European Council in Lisbon set the strategic goal for Europe to become the most competitive and dynamic knowledge-based society in the world by 2010. A key element of the agenda proposed in Lisbon was the promotion of employability and social inclusion through investment in citizens' knowledge and competence at all stages of their lives. The Commission's 2001 Communication *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality* again stressed the importance of lifelong learning for all European citizens. One of the main messages was that *traditional systems must be transformed to become much more open and flexible, so that learners can have individual learning pathways, suitable to their needs and interests, and thus genuinely take advantage of opportunities throughout their lives.*

²⁷Commission of the EC Brussels, 27. 9. 2007. COM(2007) 558 final Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European economic and social committee and the Committee of the regions

Zajedničko privremeno izvješće iz 2006. g. o napretku u okviru radnog programa «Obrazovanje i osposobljavanje 2010.» naglašava da svi građani moraju svoje vještine usvajati i osvježavati tijekom cijelog života te da treba posebnu pozornost posvetiti onima kojima prijete rizik od socijalne isključenosti. Učenje odraslih (u smislu količine i kvalitete) također je važno za razvoj kompetencija srednjekvalificiranih i visokokvalificiranih osoba.

Priloženje Komisije iz 2006. g. o obrazovanju odraslih: Nikad nije prekasno za učenje ističe važnost učenja odraslih kao ključnog elementa cjeloživotnog učenja. Ono igra ključnu ulogu u razvitku državljanstva i kompetencija.

Ovaj Akcijski plan usredotočuje se na one koji su prikraćeni zbog niske razine pismenosti, neodgovarajućih radnih vještina i/ili vještina potrebnih za uspješno uključivanje u društvo. Ovisno o državi članici, te osobe mogu biti migranti, stariji ljudi, žene ili osobe s invaliditetom.

Plan polazi od pretpostavke da više ne treba raspravljati o visokokvalitetnom i dostupnom sustavu učenja za odrasle s obzirom na izazove s kojima će se Europa morati suočiti u godinama koje dolaze:

- smanjiti nedostatak radne snage uzrokovan demografskim promjenama podizanjem razine vještina kod radne snage općenito i dodatnim osposobljavanjem niskokvalificiranih radnika (80 milijuna 2006. g.); učenje odraslih tomu može pridonijeti brzo i djelotvorno;

- rješavati problem tvrdokorno visokog broja učenika koji rano napuštaju školu (gotovo 7 milijuna u 2006. g.), davanjem druge prilike onima koji ulaze u odraslu dob bez kvalifikacija;

- smanjiti tvrdokoran problem siromaštva i socijalne isključenosti marginalnih skupina. Obrazovanje odraslih može poboljšati vještine ljudi i pomoći im da postanu aktivni državljani i postignu osobnu samostalnost;

- povećati integraciju migranata u društvo i na tržište rada. Obrazovanje odraslih nudi prilagođene tečajeve, uključujući učenje jezika, kako bi se pridonijelo procesu integracije. Osim toga, sudjelovanje u obrazovanju odraslih u zemlji primateljici može pomoći migrantima da osiguraju vrednovanje i priznavanje kvalifikacija koje su donijeli sa sobom;

The 2006 Joint Interim Report on progress under the “Education and Training 2010” work programme, stresses that all citizens need to acquire and update their skills throughout life and that the specific needs of those at risk of social exclusion need special attention. Adult learning (both in terms of quantity and quality) is also important for the competence development of the medium and high-skilled people.

The Commission’s 2006 Communication on Adult learning: It is never too late to learn highlights the importance of adult learning as a key component of lifelong learning. It has a key role to play in developing citizenship and competence.

This Action Plan focuses on those who are disadvantaged because of their low literacy levels, inadequate work skills and/or skills for successful integration into society. Depending on the Member State, these could include migrants, older people, women or persons with a disability.

It starts from the premise that the need for a high quality and accessible adult learning system is no longer a point of discussion, given the challenges Europe has to meet in the coming years:

- To reduce labour shortages due to demographic changes by raising skill levels in the workforce generally and by upgrading low-skilled workers (80 million in 2006). Adult learning can contribute both rapidly and effectively to doing so;

- To address the problem of the persistent high number of early school leavers (nearly 7 million in 2006), by offering a second chance to those who enter adult age without having a qualification;

- To reduce the persistent problem of poverty and social exclusion among marginalised groups. Adult learning can both improve people’s skills and help them towards active citizenship and personal autonomy;

- To increase the integration of migrants in society and labour market. Adult learning offers tailor made courses, including language learning, to contribute to this integration process. Furthermore, participation in adult learning in the host country can help migrants to secure validation and recognition for the qualifications they bring with them;

- povećati sudjelovanje u cjeloživotnom učenju i posebno se usmjeriti na činjenicu da sudjelovanje pada nakon dobi od 34 godine. Sada kad prosječna dob zaposlenih po cijeloj Europi raste, paralelno s time treba rasti sudjelovanje starijih zaposlenika u obrazovanju odraslih. Potreba za većim ulaganjima u obrazovanje odraslih pojačana je najnovijim rezultatima za pokazatelje referentne vrijednosti koji govore da sudjelovanje odraslih (u dobi od 25 do 64 godine) u cjeloživotnom učenju ne raste više i da je u 2006. godini čak neznatno smanjeno na 9,6 %.

Cilj ovog Akcijskog plana jest pomoći jačanju sektora obrazovanja odraslih kako bi se u cijelosti mogle iskoristiti njegove mogućnosti. To je složeni sektor, sa širokom paletom ponuditelja, koji doseže do svih vrsta ciljnih skupina. Priznaje se međusektorska priroda obrazovanja odraslih.

Glavni cilj Akcijskog plana jest provesti pet ključnih poruka koje donosi priopćenje *Nikad nije kasno za učenje*: ukloniti prepreke za sudjelovanje; poboljšati kvalitetu i učinkovitost sektora; ubrzati postupak vrednovanja i priznavanja; osigurati dostatno ulaganje sredstava; i pratiti rad sektora.

1.1. Postupak konzultacija

Ovo je priopćenje rezultat širokih konzultacija koje su slijedile nakon objavljivanja priopćenja iz 2006. godine.

Tijekom prve polovice 2007. godine Komisija se na četiri regionalna sastanka (u Finskoj, Njemačkoj, Sloveniji i Portugalu) predstavnika ministarstava obrazovanja i zapošljavanja, socijalnih partnera i nevladinih organizacija za obrazovanje odraslih savjetovala sa zemljama članicama. Kao dio svakog regionalnog sastanka i na temelju ključnih poruka priopćenja iz 2006. g., zemlja primateljica sudionicima je predstavila primjere dobre prakse koji su pokazali:

- rezultate cjelovitog pristupa zainteresiranih strana;
- kako postići poznavanje osnovnih vještina kod niskokvalificiranih radnika;

- To increase participation in lifelong learning and particularly to address the fact that participation decreases after the age of 34. At a time when the average working age is rising across Europe, there needs to be a parallel increase in adult learning by older workers. The need to increase investment in adult learning is reinforced by the latest results for the benchmark indicator which show that adult (age 25-64) participation in lifelong learning is no longer increasing and, in 2006, has even decreased slightly to 9.6%.

The Action Plan aims to help strengthen the adult learning sector in order to be able to use its full capacity. This is a complex sector, with a wide variety of providers, reaching all kinds of target groups. The cross-sectoral nature of adult learning is recognised.

The general objective of the Action Plan is to implement the five key messages established in the Communication *It is never too late to learn*: to remove barriers to participation; to increase the quality and efficiency of the sector; to speed up the process of validation and recognition; to ensure sufficient investment; and to monitor the sector.

1.1. The consultation process

This Communication is the result of a wide-ranging consultation following the publication of the 2006 Communication.

During the first half of 2007 the Commission consulted Member States through four regional meetings (in Finland, Germany, Slovenia and Portugal) of representatives of the ministries for education and employment, the social partners and NGOs for adult learning. As part of each regional meeting and based on the key messages of the 2006 Communication, the host country presented examples of good practice to participants demonstrating:

- the results of an integrated stakeholders approach;
- how to achieve basic skills for low-skilled workers;

- kako se razvijaju politike i djelovanje za povećanje sudjelovanja u obrazovanju odraslih;

- na kakav se način uspostavlja provođenje sustava priznavanja i vrednovanja rezultata neformalnog učenja.

Razmjena dobrih praksi na tim sastancima može se smatrati prvim pozitivnim rezultatom tog procesa. Komisija je koristila neformalne nacionalne odbore u zemljama članicama za dobivanje dodatnih povratnih informacija o Akcijskom planu od kreatora politike, socijalnih partnera i nevladinih organizacija na području neformalnog i informalnog obrazovanja odraslih.

Uz to je Komisiji kod izrade Akcijskog plana pomagala skupina stručnjaka sastavljena od predstavnika iz zemalja članica, socijalnih partnera i međunarodnih organizacija kao što je UNESCO.

2. TEMELJ AKCIJSKOG PLANA JE DJELOTVORAN SEKTOR OBRAZOVANJA ODRASLIH

Doprinos sektora obrazovanja odraslih za postizanje lisabonskih ciljeva i za cjeloživotno učenje u svim područjima života mogao bi se poboljšati uspostavljanjem djelotvornijih sustava u koje su uključene sve zainteresirane strane. Rezultati do kojih bi se došlo ovim Akcijskom planom ovise o djelotvornosti tih sustava.

Određuje se da svaka država članica kreće od različitog stupnja razvoja u smislu sudjelovanja, kvalitete, financiranja i razvoja sektora. Brojni su primjeri dobrih inicijativa koje su razvijane u državama članicama uz podršku EU-a, a koje bi drugi mogli oponašati.

Konzultacije i dokazi iz studija i istraživanja provedenih na tom području pokazuju da snažan i učinkovit sektor obrazovanja odraslih obuhvaća skup ključnih elemenata koji su međusobno čvrsto povezani. Ti elementi su:

- prihvaćene *politike* za zadovoljavanje potreba i zahtjeva društva i gospodarstva;

- how policies and actions for increasing participation in adult learning are being developed;

- the way implementation of the system of recognition and validation of non-formal learning outcomes is being laid down.

This sharing of good practice which took place in these meetings can be considered as a first positive outcome of the process. The Commission also used informal “national sounding boards” in Member States to get additional feedback on the Action Plan from policy makers, social partners and NGOs in formal and non-formal adult learning.

The Commission was further supported in drafting the Action Plan by a group of experts made up of representatives from the Member States, the social partners and international bodies such as UNESCO.

2. AN EFFICIENT ADULT LEARNING SECTOR FORMS THE BASIS FOR THE ACTION PLAN

The contribution of the adult learning sector to achieving the Lisbon goals and to life-wide and life-long learning could be improved by the creation of more efficient systems, in which all relevant stakeholders are involved. The results to be achieved by this Action Plan also depend on the efficiency of those systems.

It is recognised that each Member State starts from a different level of development in terms of participation, quality, financing and the development of the sector. There are many examples of good initiatives which have been developed in the Member States with EU support which could be emulated by others.

The consultation process and evidence from studies and research into this field show that a strong and efficient adult learning sector comprises a set of key elements that are strongly interconnected. These elements are:

- the *policies* adopted to meet the needs and demands of society and the economy;

- strukture *upravljanja*, uključujući kvalitetu, učinkovitost i odgovornost sustava obrazovanja odraslih;

- sustavi *izvođenja*, uključujući aktivnosti učenja, podršku učenju i priznavanje rezultata učenja koji obrađuju motivaciju i obrazovne potrebe pojedinaca u kontekstu potreba i zahtjeva društva i gospodarstva.

Za poboljšanje učinkovitosti sektora obrazovanja odraslih, širenje i olakšavanje pristupa i omogućavanje odgovarajućeg financiranja, potrebno je partnerstvo na europskoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.

2.1. Politika

Konzultacije su potvrdile temeljnu potrebu da državne vlasti zajedno s drugim zainteresiranim stranama posreduju da se zajamče mogućnosti učenja koje bi zapostavljenima omogućavale postizanje ključnih kompetencija. Ovo posredovanje potrebno je da se kroz primjerene i inovativne putove učenja i mogućnosti za dobivanje kompetencija osposobljavanjem na radnom mjestu osigura potpora odraslima koji su napustili školu bez odgovarajućih formalnih kvalifikacija i koji žele u bilo kojem trenutku tijekom života ponovno započeti ili nastaviti svoje osnovno obrazovanje. Potreba za posredovanjem čak je i veća zbog brzih promjena na radnom mjestu u vezi s vještinama koje su potrebne za uspješan rad.

Zainteresirane su strane ustanovile da, u usporedbi s drugim područjima učenja, doprinos i koristi sektora obrazovanja odraslih nije dobro istražen, o tome se ne raspravlja niti ne piše. Osim toga, razvoj mogućnosti za obrazovanje odraslih ne ide u korak s potrebama pojedinaca i društva.

Da bi sudjelovanje bilo veće te da bi se potakle investicije, od ključnog je značenja da kvaliteta, važnost, učinkovitost i uspješnost učenja odraslih budu jasno vidljivi.

Vlade i druge zainteresirane strane trebale bi u svojim područjima nastojati olakšati pristup učenju, usmjeravati i ocjenjivati te ubrzati vrednovanje i priznavanje rezultata učenja postignutih neformalnim i informalnim putem.

- the structures for *governance* including the quality, efficiency and accountability of the adult learning system;

- the *delivery* systems including learning activities, learning support and recognition of learning outcomes which address the motivation and learning needs of learners in the context of the needs and demands of society and the economy.

Partnership at European, national, regional and local levels is required to improve the efficiency of the adult learning sector, to widen and facilitate access and to facilitate proper funding.

2.1. Policy

The consultation restated the fundamental need for public authorities, together with other stakeholders to intervene to guarantee learning opportunities to enable those at risk to achieve key competences. This intervention is needed to ensure that adults who left school without adequate formal qualifications and who wish to restart or continue their basic education at any time throughout their lives, should be supported with adequate and innovative learning pathways and with opportunities for the acquisition of competences through work-based training offers. The need for such intervention is even greater in the context of the rapid pace of change in the workplace and in skills needed for success there.

Stakeholders found that compared to other areas of learning, the contribution and benefits of the adult learning sector are not well researched, debated or published. Furthermore, the development of adult learning opportunities is not keeping pace with the needs of individuals and society.

To increase participation and to encourage investment, it is crucial that the quality, relevance, efficiency and effectiveness of adult learning be clearly visible.

Governments and other stakeholders should act, in their respective spheres, to facilitate access, to provide guidance and assessments, and to speed up the validation and recognition of learning outcomes achieved in non-formal and informal learning.

2.2. Upravljanje

Sudionici savjetovanja jasno su izrazili da dobro upravljanje, što čine davatelji obrazovanja odraslih, pridonosi učinkovitom obrazovanju odraslih. To zatim daje kvalitetne rezultate učenja za učenike i dobar povrat ulaganja za sve zainteresirane strane. Dobro upravljanje na području obrazovanja odraslih obilježava sljedeće:

- usmjerenost na odrasle koji uče;
- inovativan pristup učenju;
- učinkovita analiza potreba;
- učinkovit sustav upravljanja i odgovarajuća raspodjela sredstava;
- profesionalna struktura kadrova;
- mehanizmi osiguranja kvalitete za davatelje obrazovanja;
- čvrsti, na iskustvu utemeljeni sustavi praćenja i vrednovanja u nacionalnim okvirima;
- uska suradnja s drugim područjima obrazovanja i tijelima kao što su organizacije iz kojih dolazi polaznik, strukovne udruge i sektorske ustanove. Budući da su poslodavci oni koji kroz učenje na radnom mjestu u okruženju koje daje podršku odraslima pružaju velik dio osposobljavanja, uključivanje poslodavaca u planiranje na lokalnoj i regionalnoj razini od ključne je važnosti.

Potreban je planski i sustavan pristup na svim razinama i u okviru svih elemenata učenja, formalnog i neformalnog, da bi se poboljšala odgovornost i jasnost te da bi se dobilo odgovarajuće povjerenje da će obrazovanje odraslih ispuniti zahtjeve svih zainteresiranih strana, posebice odraslih koji uče.

2.2. Governance

Contributors to the consultation were clear that good governance by adult learning providers contributes to effective adult learning provision. In turn, this results in quality learning outcomes for learners and good returns on investment for all stakeholders. Good governance in adult learning providers is characterised by:

- focus on the adult learner;
- an innovative approach to learning;
- effective needs analysis;
- efficient administration systems and appropriate allocation of resources;
- professional staffing;
- quality assurance mechanisms for providers;
- strong evidence-based monitoring and evaluation systems within national frameworks;
- close relations with other educational areas and bodies such as learner's organisation, branch associations and sectoral institutes. As employers are providers of a large portion of training to adults through work-based learning and providing a supportive environment, employer involvement in local and regional planning is crucial.

There is a need for a planned and systematic approach at all levels and within all elements of learning, formal and non-formal, to improve accountability and transparency and to provide adequate confidence that adult learning provision will meet the requirements of all stakeholders, especially the adult learners.

2.3. Izvođenje

Konzultacije su pokazale da je ključni izazov obrazovanja odraslih izvođenje usluge koja istodobno zadovoljava potrebe odraslih koji uče, daje visoku kvalitetu zadovoljavanja potreba tržišta rada i društva te potiče daljnju potražnju. Nadalje, potrebna je široka paleta između sebe povezanih mjera kako bi se savladale višedimenzionalne prepreke sudjelovanju. One uključuju:

- približavanje visokokvalitetnih informacija i usmjeravanja onima koji uče; To se može postići uslugama vezanima za zajednicu ili radno mjesto. Prema čvrstom zajedničkom uvjerenju, to treba pružiti ciljnim skupinama ovog Akcijskog plana besplatno;
- približavanje učenja učenicima u njihovim zajednicama i na radnim mjestima. To se može postići pomoću lokalnih centara za učenje, nevladinih organizacija, učenja na radnom mjestu i e-učenja. Treba ponuditi raznovrsne mogućnosti za učenje koje zadovoljavaju posebne potrebe pojedinaca;
- omogućavanje fleksibilnog pristupa ocjenjivanju, vrednovanju i priznavanju rezultata učenja, koji vodi do certifikacije i kvalifikacije; to mora biti podržano usmjeravanjem;
- širenje dostupnosti visokoškolskog obrazovanja da se omogući kvalifikacija «jedan stupanj više», uspostavljanje financijskih mehanizama koji se temelje na potražnji (kao što su pojedinačni obrazovni računi, porezne mjere i zajmovi koji su dostupni javno ili preko mehanizama javnog jamstva) s namjenom otklanjanja financijskih ograničenja i poticanja redovnog ili izvanrednog učenja;
- poticanje pojedinaca da ulažu u vlastito učenje, zbog osobnog ispunjenja i zbog zapošljivosti. S time je u vezi obrazovanje odraslih snažan mehanizam za učenje jezika, u skladu sa strategijom Komisije postavljenom u Akcijskom planu za poticanje učenja jezika i jezičnu raznolikost 2004.–2006. Usmjeravanje igra ključnu ulogu pomažući odraslima da iskoriste mogućnosti koje im nude trgovačka društva, socijalne službe i druge institucije.

2.3. Delivery

The consultation showed that a key challenge for adult learning is to deliver a service that simultaneously meets the needs of the adult learner, provides high quality responses to the needs of the labour market and society and stimulates further demand. Furthermore, a wide range of interconnected measures is needed to overcome the multi-dimensional barriers to participation. These include:

- bringing high quality information and guidance closer to the learner. This can be achieved through community- or workplace-based services. There was a strong consensus that this should be provided free of charge for the target groups in this Action Plan;
- bringing learning closer to learners in their communities and workplaces. This can be achieved through local learning centres, NGOs, workplace learning, e-learning. Differentiated learning opportunities should be offered, that respond to the individuals' specific needs;
- enabling flexible access to assessment, validation and recognition of learning outcomes, leading to certification and qualification; this should be supported by guidance;
- widening access to higher education in order to facilitate a "one level higher" qualification; putting in place demand-driven financial mechanisms (such as individual learning accounts, tax measures and loans provided either publicly or through a public guarantee mechanism) to address financial constraints and to motivate learning on a full-time or part-time basis;
- encouraging individuals to invest in their own learning, both for reasons of personal fulfilment and employability. In this respect, adult learning is a powerful mechanism for language learning, in line with the Commission's strategy as set out in the 2004-2006 Action Plan for Promoting Language Learning and Linguistic Diversity. Guidance has a crucial role in helping adults to take advantage of the possibilities offered by companies, social services and other institutions.

3. AKCIJSKI PLAN

Za provođenje ključnih poruka Priopćenja iz 2006. g. i na temelju stavova prikupljenih tijekom nedavnog savjetovanja, Komisija poziva države članice da sudjeluju u europskom akcijskom planu za ovaj sektor koji se sastoji od djelovanja u sljedećim područjima:

- analiza učinka reformi na obrazovanje odraslih u svim sektorima obrazovanja i osposobljavanja u zemljama članicama;
- poboljšanje kvalitete ponude u sektoru obrazovanja odraslih;
- povećanje mogućnosti za odrasle da «napreduju za jednu stubu» - da dobiju kvalifikaciju koja je bar jedan stupanj viša od prethodne;
- ubrzavanje ocjenjivanja vještina i socijalnih kompetencija te njihovo vrednovanje i priznavanje u smislu rezultata učenja;
- poboljšanje praćenja sektora obrazovanja odraslih. Provedba ovih mjera može se podupirati kroz Europski socijalni fond i Program cjeloživotnog učenja.

3.1. Analiza učinaka reformi na obrazovanje odraslih u svim sektorima obrazovanja i osposobljavanja u zemljama članicama

Sektor obrazovanja odraslih povezan je sa svim drugim sektorima na području obrazovanja. Stoga je važno analizirati učinke promjena na drugim područjima obrazovanja, formalnog i neformalnog, i njihov međusobni utjecaj s promjenama u obrazovanju odraslih. Većina država članica razvija nacionalne kvalifikacijske okvire koji su povezani s europskim kvalifikacijskim okvirom. Rasprava o prenošenju bodova je u tijeku. Ovaj razvoj usmjerava se na način olakšavanja dostupnosti napredovanja i prijenosa te je stoga potencijalno važan za otvaranje sustava kvalifikacija za odrasle. Osiguranje kvalitete važan je dio reformi u obrazovanju i osposobljavanju. Razvoj u sektoru obrazovanja odraslih treba usmjeriti na proces modernizacije u obrazovanju i osposobljavanju. U nekim državama članicama obrazovanje odraslih je uključeno u reforme, u drugima nije.

3. ACTION PLAN

In order to implement the key messages of the 2006 Communication and on the basis of the views collected during the recent consultation the Commission invites Member States to participate in a European Action Plan for the sector consisting of actions in the following areas:

- analyse the effects of reforms in all sectors of education and training in Member States on adult learning;
- improve the quality of provisions in the adult learning sector;
- increase the possibilities for adults to go “one step up” - to achieve a qualification at least one level higher than before;
- speed up the process of assessment of skills and social competences and have them validated and recognised in terms of learning outcomes;
- improve the monitoring of adult learning sector. The implementation of such actions can be supported through the use of the European Social Fund and the Lifelong Learning Programme.

3.1. Analyse the effects of reforms in all sectors of education and training in Member States on adult learning

The adult learning sector touches all the other education sectors. So it is important to analyse the effects of developments in other educational areas, both formal and non-formal, and their interaction with the developments in adult learning. Most Member States are developing a National Qualification Framework linked to the European Qualification Framework. The discussion on credit transfer is under way. These developments are focussed on how to facilitate access, progress and transfer and are thus potentially important for opening up qualification systems to adults. Quality assurance forms an important part of the reforms in education and training. Developments in the adult learning sector must be mainstreamed into the ongoing process of modernisation in education and training. In some Member States adult learning is included in the reforms; in others not.

2008. Naručit će se analiza učinka nacionalnih reformi na sektor obrazovanja odraslih, utemeljena na postojećim nacionalnim mehanizmima izvještavanja. Analiza bi uključivala analizu troškova i koristi ovih reformi kako bi se realno ocijenile dobre prakse. Po potrebi bi se pokrenula dodatna studija.

2009. Predložiti će se izvješće o rezultatima analize, koji će dati smjer razvoja, postignuća i praznine na europskoj i nacionalnoj razini. To će biti osnova za razvoj programa cjeloživotnog učenja i drugih odgovarajućih inicijativa EU-a.

2010. Komisija će izvijestiti o napretku; a od 2010. nadalje svake dvije godine.

3.2. Poboljšanje kvalitete ponude u sektoru obrazovanja odraslih

Na kvalitetu ponude utječu politika, sredstva, prostor i mnogi drugi čimbenici, ali ključni čimbenik je kvaliteta osoblja koje je uključeno u izvođenje obrazovanja.

Do sada se u mnogim državama članicama malo pozornosti posvećivalo osposobljavanju (početnom i stalnom), položaju i plaćanju zaposlenih u obrazovanju odraslih. Osoblje uključeno u obrazovanje odraslih u tom kontekstu ne ograničava se samo na učitelje i nastavnike u osposobljavanju, nego uključuje vodstvo, osoblje koje je zaduženo za usmjeravanje, mentore i administraciju.

Oni moraju biti sposobni zadovoljiti različite potrebe određenih skupina. Kvaliteta osoblja ključna je za motiviranje odraslih učenika da sudjeluju.

2008. Objavit će se rezultati studije *Zanimanja u obrazovanju odraslih u Europi*. Ona će odrediti postojeće dobre prakse u državama članicama i oblikovati preporuke. Dobre prakse će se raširiti putem radnog programa Obrazovanje i osposobljavanje 2010. i programa Cjeloživotnog učenja (na primjer putem aktivnosti uzajamnog učenja kolega i posjetima u svrhu obuke na radnim mjestima).

2008 An analysis of the implication of national reforms for the adult learning sector will be commissioned, based on existing national reporting mechanisms. This analysis would include a cost/benefit analysis of these reforms to truly assess good practices. A complementary study will be launched if needed.

2009 The results of the analysis will be reported showing trends, achievements and gaps at European and national level. This will feed into the development of the Lifelong Learning Programme and other relevant EU initiatives.

2010 The Commission will report on progress; and every two years from 2010 onwards.

3.2. Improve the quality of provision in the adult learning sector

Quality of provision is affected by policy, resources, accommodation and a host of other factors, but the key factor is the quality of the staff involved in delivery.

So far in many Member States little attention has been paid to the training (initial and continuing), the status and the payment of adult learning staff. Adult learning staff in this context is not limited to teachers and trainers but includes management, guidance personnel, mentors and administration.

They have to be able to address the different needs of the specific groups. The quality of staff is crucial in motivating adult learners to participate.

2008 The results of the study *Adult learning professions in Europe* will be published. This will identify existing good practice in Member States and formulate recommendations. Good practice identified will be disseminated through Education and Training 2010 work programme and the Lifelong Learning Programme (for example by peer learning activities and job shadowing).

2009. Razvoj standarda za stručnjake iz područja obrazovanja odraslih, uključujući usluge usmjeravanja, koji se temelje na postojećim dobrim praksama.

2010. Daljnje istraživanje razvoja standarda kvalitete za pružatelje i akreditacija pružatelja. To će također pridonijeti praćenju sektora.

3.3. Povećanje mogućnosti za odrasle da napreduju za jednu stubu i dobiju kvalifikaciju koja je barem stupanj viša od prijašnje

Demografska predviđanja za Europu upozoravaju na to da je ulaganje u ljudski i socijalni kapital određenih ciljnih skupina presudno, s obzirom na smanjenja radne snage i nedostatke tržišta rada kao rezultat toga. Informiranje i usmjeravanje igraju ključnu ulogu u dopiranju do tih skupina i njihovoj motivaciji. Treba prihvatiti ulogu medija i njihovu sposobnost da dopru do teško dostupnih skupina. A isto tako treba poštovati i glas samih učenika. Međutim, nije dovoljno jednostavno privući ljude u obrazovanje i osposobljavanje.

Treba im ponuditi stvarnu mogućnost da napreduju i podignu razinu svojih kvalifikacija, što im mora omogućiti da se bolje uključe u sva područja života. Države članice trebale bi istražiti mogućnost postavljanja ciljeva na nacionalnoj razini povišanjem razine osposobljenosti ciljne populacije.

2008. Pripremiti popis dobrih praksi i projekata da bi se stiglo do određenih ciljnih skupina koji omogućuju njihovo napredovanje i uspjeh, usredotočivši se na određivanje ključnih čimbenika za ponovno uključivanje ljudi na tržište rada, u obrazovanje i osposobljavanje, te u društvo (dobrovoljni rad). Uzet će se u obzir rezultati programa Cjeloživotnog učenja, posebice oni iz programa Grundtvig.

2009. Na temelju rezultata popisa istraživanja (2008.), u okviru programa Cjeloživotnog učenja raspisan je natječaj za prikupljanje prijedloga za pilot-projekte za dopiranje do ciljnih skupina i daljnja istraživanja, kako bi se ispunio cilj da se postigne kvalifikacija viša za jedan stupanj.

2009 Development of standards for adult learning professionals, including guidance services, based on existing good practice.

2010 Further research on the development of quality standards for providers and the accreditation of providers. This will also contribute to the monitoring of the sector.

3.3. Increase the possibilities for adults to go one step up and achieve at least one level higher qualification

Demographic projections for Europe suggest that investment in the human and social capital of the identified target groups is vital, seen the reductions in labour forces and the resulting labour market shortages. Information and guidance have a critical role to play in reaching and motivating these groups. The role of the media and their capacity to address hard-to-reach groups should be taken on board. So should the voice of the learners themselves. However, it is not enough to simply attract people into education and training.

The opportunity for them to progress and to raise their qualification levels must be real and must allow them to better integrate in all spheres of life.

Member States should explore the possibility of setting national targets increasing the skill level of the target population.

2008 Produce an inventory of good practice and projects for reaching the identified target groups, enabling their progress and success, with a focus on identification of key factors for reintegrating people in the labour market, in education and training, and in society (voluntary work). Results from the Lifelong Learning Programme, especially those from Grundtvig will be taken into account.

2009 Based on the results of the inventory of research (2008), a call for proposals for pilot projects for reaching the target groups and for further exploration will be launched within the Lifelong Learning Programme to achieve the goal of one level higher qualification.

2008. Pokretanje projekata i praćenje rezultata započet će u isto vrijeme. Države članice u Zajedničkom bi izvješću o napretku na području obrazovanja i osposobljavanja trebale izvijestiti o napredovanju u podizanju razine osposobljenosti ciljnih skupina.

3.4. Ubrzavanje procesa ocjenjivanja i priznavanja neformalnog i informalnog učenja za neprivilegirane skupine

Priznavanje i vrednovanje izvanformalnog i neformalnog učenja predstavlja temelj strategije cjeloživotnog učenja. U mnogim državama članicama postoji pravni okvir i većina ih je započela provoditi pilot-programe.

Ocjenjivanje i priznavanje vještina i socijalnih kompetencija, bez obzira na to gdje su i kako dobivene, posebno je važno za one koji nemaju osnovnih kvalifikacija, kako bi se olakšala njihova integracija u društvo. Oni imaju vještine koje se ne mogu vidjeti.

To je važno za sve zainteresirane strane (poslodavce, vlade, pojedince itd.) jer je dokazano da priznavanje neformalno i informalno prihvaćenih vještina može omogućiti znatne uštede vremena i novca. Stoga je važno da nacionalne vlade prihvate pozitivan pristup priznavanju neformalnog i informalnog obrazovanja.

Posebnu pozornost trebalo bi obratiti vrednovanju i priznavanju kompetencija migranata, ne dovodeći u pitanje zakonodavstvo EU-a o priznavanju stručnih kvalifikacija.

2008. Određivanje dobre prakse priznavanja i vrednovanja neformalnog i informalnog učenja s posebnim naglaskom na socijalne kompetencije, koje su većinom dobivene izvan formalnog sustava učenja.

2009. Uzajamno učenje između kolega na europskoj razini, razmjena dobrih praksi i pogranična razmjena osoblja. Sredstva za to će se pribaviti iz programa Cjeloživotnog učenja.

2010. Predstaviti će se prvo izvješće o rezultatima i o njima će se raspravljati na seminaru, a rezultati će se dostaviti svim zainteresiranim stranama.

2008 Launch of the projects and the monitoring of the results will start at the same time. Member States should report on progress in raising the skill levels of target groups in the Joint Progress Report on Education and Training.

3.4. Speed up the process of assessing and recognizing non-formal and informal learning for the disadvantaged groups

Recognition and validation of non-formal and informal learning form a cornerstone in the lifelong learning strategy. Many Member States have a legal framework and most of them have set pilot programmes in motion.

Assessment and recognition of skills and social competences, regardless of where and how they are achieved, are especially important for those who do not have basic qualifications, in order to facilitate their integration in society. They will have skills that are not visible.

It is important for all stakeholders (employers, governments, individuals etc.) that this is done, because there is evidence that recognizing skills acquired non-formally and informally could lead to important savings in time and money. It is therefore important that national governments adopt a positive approach to recognition of non-formal and informal learning. Special attention should be paid to the validation and recognition of the competences of migrants, without prejudice to EU law on the recognition of profession qualifications.

2008 Identification of good practice of recognition and validation of non-formal and informal learning with a special focus on social competences, mainly acquired outside the formal learning system.

2009 Peer learning activity at European level, exchange of good practice and cross border exchange of staff. This will be funded by the Lifelong Learning Programme.

2010 First report of results will be presented and discussed in a seminar and the results will be communicated to all stakeholders.

3.5. Poboljšanje praćenja sektora obrazovanja odraslih

Kako je navedeno u Priopćenju o učenju odraslih: *Nikad nije prekasno za učenje*, najveća slabost u ovom području jest nesposobnost da se prikažu koristi od obrazovanja odraslih. Postoji hitna potreba za zajedničkim jezikom i dogovaranjem kako bi se prevladali nesporazumi i nedostatak primjerenih podataka u tom sektoru. Za redovno obavještanje (svake dvije godine) o promjenama u sektoru potreban je minimalni skup ključnih podataka.

Taj će korak biti tijesno povezan s razvojem, koji je u tijeku, i radom na pokazateljima i referentnim vrijednostima, uključujući i posao koji se obavlja u okviru Stalne skupine za referentne vrijednosti i pokazatelje.

2008. Na temelju studije koju je pokrenula Komisija, države članice i zainteresirane strane moraju se dogovoriti o prijedlogu dosljedne terminologije. Cilj studije također je predložiti skup ključnih podataka da se omogući dvogodišnje praćenje sektora.

2009. Razvit će se i izraditi glosar dogovorene terminologije. Sakupljanje osnovnih podataka početak će u državama članicama koje žele sudjelovati.

2010. Rezultati će se objaviti u Zajedničkom izvješću o napretku na području obrazovanja i osposobljavanja 2010. godine.

4. PRAĆENJE AKCIJSKOG PLANA ZA OBRAZOVANJE ODRASLIH

Vrijeme je da se obrazovanju odraslih zajamči mjesto u cjeloživotnom učenju i osigura njegova uloga na svim razinama oblikovanja politike, tako da se može ostvariti njegov doprinos rješavanju izazova s kojima se suočava Europa.

Do kraja 2007. godine trebalo bi osnovati radnu skupinu za podršku Komisiji i državama članicama koja će detaljno odrediti mjere i projekte u okviru ovog Akcijskog plana i koja će se pobrinuti za daljnju provedbu. Vijeće i Parlament se pozivaju da podpru ovaj Akcijski plan.

U drugoj polovici 2009. organizirat će se konferencija na kojoj će se izvijestiti o postignutim rezultatima i raspravljati o daljnjem radu.

3.5. Improve the monitoring of the adult learning sector

As stated in the Communication on adult learning: *It is never too late to learn*, failure to demonstrate the benefits of adult learning is a major weakness of the field. There is an urgent need for a common language and common understandings to overcome the misunderstandings and the lack of comparable data in the sector. For a regular update (on a two yearly basis) of the developments in the sector, a minimum set of core data is required.

This action will have a strong relationship with the ongoing development and work on indicators and benchmarks, including the work done in the Standing Group on Benchmarks and Indicators.

2008 Based on a study launched by the Commission, a proposal on consistent terminology should be agreed by Member States and stakeholders. The objective of the study is also to propose a set of core data to facilitate a two yearly monitoring of the sector.

2009 A glossary of the agreed terminology will be developed and produced. The collection of the core data will start in the Member States who wish to participate.

2010 The results will be published in the Joint Progress Report on Education and Training 2010.

4. FOLLOW UP OF THE ADULT LEARNING ACTION PLAN

It is time to guarantee the place of adult learning in lifelong learning and to secure its role at all levels of policy making, so that its contribution to meeting Europe's challenges can be realised.

A working group should be established by the end of 2007, to support the Commission and Member States to detail actions and projects under this Action Plan and take care of further implementation. The Council and the Parliament are invited to endorse the Action Plan.

A conference will be organised in the second half of 2009 to report on results achieved and to discuss the way forward.

Literatura:

- Adick, C. (2002) Demanded and Feared: transnational convergencies in national educational systems and their (expectable) effects. *European Educational Research Journal* 1(2): 2002.
- Algan, Y., Cahuc, P. (2006) Civic Attitudes and the Design of LaborMarket, Institutions: Which Countries Can Implement the Danish Flexicurity Model? *Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor, IZA Discussion Paper No. 1928.*
- Antikainen, A. (2001) Is Lifelong Learning Becoming a Reality? The Case of Finland from a Comparative Perspective. *European Journal of Education* 36(3): 379-394.
- Bainbridge, S., Murray, J., Harrison, T., Ward, T. (2003) *Learning for Employment: Second Report on Vocational Education and Training Policy in Europe* Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Beck, U. (2004) *Moć protiv moći u doba globalizacije: Nova svjetskopolićka ekonomija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bennett, A. L. , Oliver, J. K. (2004) *Međunarodne organizacije*. Zagreb: Politićka kultura.
- Bijeli dokument o hrvatskom obrazovanju (Konceptija promjena odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj), 2002, Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske , www.hrvatska21.hr/obrazovanje%209_10_2002.pdf
- Bîrzéa, C. (2000) *Education for Democratic Citizenship: A Lifelong Learning Perspective*. Strasbourg: COE.
- Boras, D., Đorđević, M., (2007) *Pojmovnik osnovnih termina i definicija u području osiguranja kvalitete u visokom obrazovanju*. Zagreb: Agencija za znanost i visoko obrazovanje.
- Castells, M. (2000) *Uspon umreženog društva*. Zagreb: Golden marketing.
- Carnoy, M. (1999) *Globalization and educational reform: what planners need to know*. Paris: UNESCO.
- Citi, M., Rhodes, M. (2007) *New Modes of Governance in the EU: Common Objectives versus National Differences*. EWP 2007.
- COE (1999) *Employment, vocational guidance and training in the European Social Charter /Study drawn up on the basis of the case law of the European Committee of Social Rights/ Human rights – Social Charter monographs – No. 8*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- COE (2002) *Education for democratic citizenship 2001-2004. Recommendation (2002)12 of the Committee of Ministers to member states on education for democratic citizenship DGIV/EDU/CIT (2002) 38 (Adopted by the Committee of Ministers on 16 October 2002 at the 812th meeting of the Ministers' Deputies)*.
- COE (2005) *Digest of the Case Law of the ECSR/ Digest de Jurisprudence du CEDS*. Council Of Europe, March 2005.
- COE (2007) *Pojmovnik socijalne sigurnosti*. Skoplje: Regionalni ured Vijeća Europe.

COE (2008) White Paper on Intercultural Dialogue “Living Together As Equals in Dignity”. CM(2008)30 final. COE. Ministers’ Deputies CM Documents. Strasbourg: COE.

Commission of the European Communities (1995) White Paper on Education and Training - Teaching and Learning - Towards the Learning Society. COM (95) 590 final, 29 November 1995. Brussels: EU Commission. Hrvatski prijevod: Prema društvu koje uči: poučavanje i učenje:/(Bijeli dokument o obrazovanju/ (1996), Zagreb: Educa.

Commission of the European Communities (2000) A Memorandum on Lifelong Learning, Commission Staff Working Paper SEC (2000) 1832, Brussels.

Commission of the European Communities (2001) Communication from the Commission - Making a European Area of Lifelong Learning a Reality. Bruxelles: Directorate-General for Education and Culture.

Commission of the European Communities (2003) Education & Training 2010. The Success of the Lisbon Strategy Hinges on Urgent Reforms Joint interim report on the implementation of the detailed work programme on the follow-up of the objectives of education and training systems in Europe, 14358/03 EDUC 168 – COM (2003).

Commission of the European Communities (2006) Efficiency and equity in european education and training systems. Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament, COM(2006) 481 final

Commission of the European Communities (2007) The Lifelong Learning Programme 2007-2013 – Glossary. http://ec.europa.eu/education/programmes/llp/Glossary_en.html /1.10.2008./

CONFINTEA V (1997) Adult Education The Hamburg Declaration The Agenda for the Future, The Fifth International Conference on Adult Education, Hamburg, July 1997. Hrvatski prijevod; Hrvatska zajednica pučkih i otvorenih učilišta /<http://www.hzpou.hr/stranice/3/19-100.pdf>.

Council of the European Union (2004) “Education & Training 2010” The success of the Lisbon strategy hinges on urgent reforms. Joint interim report of the Council and the Commission on the implementation of the detailed work programme on the follow-up of the objectives of education and training systems in Europe. 14358/03 EDUC 168 – COM (2003) 685 final

Council of the European Union (2006) Modernising education and training: a vital contribution to prosperity and social cohesion in Europe 2006. Joint Interim Report of the Council and of the Commission on progress under the ‘Education & Training 2010’ work programme (2006/C 79/01) Official Journal of the European Union , 1.4.2006.

Council of the European Union (2007) Resolution of 15 November 2007 on education and training as a key driver of the Lisbon Strategy (2007/C 300/01), Official Journal of the European Union 12/12/2007: C 300/1-2

Coombs, H. P. (1985) Suggestions for a realistic adult education policy. Prospect 15(1): 27-41.

Četverojezični rječnik prava Europske unije (2006). Zagreb: Hrvatska informacijsko-dokumentacijska referalna agencija.

Dale, R. and Robertson, S. (2007) New arenas of global governance and international organisations: reflections and directions, u: Martens, K., Rusconi, A., Leuze, K., (2007) New Arenas of Education Governance – The Impact of International Organizations and Markets on Education Policy Making. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

David, P. A., Foray, D. (2003) Economic Fundamentals of the Knowledge Society. *Policy Futures in Education* 1 (1): 20-49.

Delors, J. (ur.) (1996) *Learning: the Treasure Within*. Report to UNESCO of International Commission on Education for the Twenty-first Century. Paris: UNESCO Publishing. Hrvatski prijevod: Delors, J. (ur.) (1998) *Učenje - blago u nama – Izvješće UNESCO-u Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće*. Zagreb: Educa.

Dolowitz D., Marsh D. (2000) Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy-Making. *Governance* 13 (1): 5–23.

DZS (2007) *Statističke informacije 2007./Statistical information 2007*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

English, L. M. (ed.) (2005) *International Encyclopedia of Adult Education*. New York : Palgrave Macmillan.

Ertl, H. (2002) *European Union Initiatives in Education and Vocational Training The Development and Impact of the Programme Approach*. Universität Paderborn.

Ertl, H. (2006) European Union policies in education and training: the Lisbon agenda as a turning point? *Comparative Education* 42(1): 5–27.

Ertl, H., Phillips, D. (2006) Standardization in EU education and training policy: findings from a European research network. *Comparative Education* 42(1):77–91.

ETF (2006) *European Training Foundation Designing Adult Learning Strategies - The Case of South Eastern Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Parliament and Council (2006) Decision of the European Parliament and of the Council establishing an action programme in the field of lifelong learning, (No 1720/2006/EC), *Official Journal of the European Union*, 24/11/2006: L 327/45-68

Eurydice (2000) *Lifelong Learning: the contribution of education systems in the Member States of the European Union*. Thessaloniki: Eurydice.

Eurydice (2004) *European Glossary on Education Volume 1 – Second edition. Examinations, Qualifications and Titles*. Brussels: Eurydice European Unit.

Eurydice (2005) *European Glossary on Education Volume 2 – Second edition. Educational Institutions*. Brussels: Eurydice European Unit.

Eurydice (2007) *Non-Vocational Adult Education in Europe Executive Summary of National Information in Eurybase/Eurydice*. Brussels: Eurydice.

Federighi, P. (ur.) (1999) *Glossary of Adult Learning in Europe*. Barcelona: EAEA, Hamburg: The UNESCO Institute for Education.

Felt, U. , Wynne, B. (ed) (2007) *Taking European Knowledge Society Seriously- Report of the Expert Group on Science and Governance to the Science, Economy and Society Directorate, Directorate-General for Research, European Commission, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities*.

Gornitzka, Å. (2006) The Open Method of Coordination as practice - A watershed in European education policy? Oslo: Centre for European Studies.

Green, A (2002) The many faces of lifelong learning: recent education policy trends in Europe. *Journal of Educational Policy* 17(6): 611-626.

Greinert, W.-D., Hanf, g. (ur.) (2004) Towards a history of vocational education and training (VET) in Europe in a comparative perspective. Proceedings of the first international conference October 2002, Florence Volume I. Thessaloniki: European Centre for the Development of Vocational Training.

Griffin, C. (2000) Lifelong Learning: Policy, Strategy and Culture. Working Papers of the Global Colloquium on Supporting Lifelong Learning [online], UK: Open University www.open.ac.uk/.../papers/393B8319-0006-659F-0000015700000157_CGriffin-Paper_LifelongLearning (1. 12. 2004.)

Grubiša, D. (2006) Europeizacija politike : izgradnja kategorijalnog aparata europskih studija. *Anali Hrvatskog politološkog društva* 2005. Vol 2: 129-144.

Guile, D. (2003) From 'Credentialism' to the 'Practice of Learning': reconceptualising learning for the knowledge economy. *Policy Futures in Education* 1(1): 83-105.

Hake, B. J. (1999) Lifelong learning in the European Union. *Compare* 29(1):53-70.

Hasketh, A. (2003) Employability in the Knowledge Economy: Living the Fulfilled Life or Policy Chimera? Working Paper 2003/049. Lancaster: Lancaster University Management School.

Heidenheimer, A.J., Hecl, H., Adams, C.T. (1990) *Comparative Public Policy. The Politics of Social Choice in America, Europe and Japan*. New York: St. Martin Press.

Holford, J. (2006) The role of lifelong learning in building citizenship: European Union approaches in the light of British and colonial experience. *International Journal of Lifelong Education* 25(3): 321-332.

Izješće o analitičkom pregledu: Hrvatska (2006) Poglavlje 26. – Obrazovanje i kultura. [http://www.eu-pregovori.hr/1.5.2008./](http://www.eu-pregovori.hr/1.5.2008/)

Janne, H. (1973) Report For Community Policy on Education. *Bulletin of the EC, Supplement* 10/73.

Jarvis, P. (2001) Lifelong Learning: Universities and Adult Education. *Asia Pacific Education Review* 2(2): 28-34.

Jarvis, P. (2003) Poučavanje. Teorija i praksa. Zagreb: Andragoški centar.

Jarvis, P., Wilson. A.L. (2005). *International dictionary of adult and continuing education*. London: Kogan Page.

Knoll, J.H. (2002) Adult and Continuing Education in and through International and Supranational Organizations. *Adult Education and Development* 59 /2002: 199-208.

Kok, W. (ur.) (2004) Facing the challenge. The Lisbon strategy for growth and employment Report from the High Level Group chaired by Wim Kok. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Lau, L. (2006) Guidelines on Information Literacy for Lifelong Learning. México: International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA).

Lawn, M., Lingard, B. (2002) Constructing a European Policy Space in Educational Governance: the role of transnational policy actors. *European Educational Research Journal* 1(2): 290-307.

Leney, T., Green, A. (2005) Achieving the Lisbon Goal: the contribution of Vocational Education and Training. *European Journal of Education* 40 (3): 261-278.

Lenschow A., Liefferink D, Veenman S. (2005) When the birds sing. A framework for analysing domestic factors behind policy convergence. *Journal of European Public Policy* 12(5): 1–20.

Lisbon Council (2000) Presidency Conclusions, Lisbon European Council/23 and 24 March 2000.

Martens, K., Balzer, C. (2004) Comparing Governance of International Organisations: The EU, the OECD and Educational Policy. Paper presented at the annual meeting of the The American Political Science Association Chicago, 2004-09-02.

Martens, K., Rusconi, A., Leuze, K. (2007) Introduction. U: *New Arenas of Education Governance – The Impact of International Organizations and Markets on Education Policy Making*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Matijević, M. (2000), *Učiti po dogovoru; Uvod u tehnologiju obrazovanja odraslih*. Zagreb: Birotehnika.

McNeely, C. L., Cha, Y-K (1994) Worldwide Educational Convergence Through International Organizations: Avenues for Research. *Education Policy Analysis Archives* 2(14) / <http://epaa.asu.edu/epaa/v2n14.html> / 1.5.2008./

OECD (2003) *Beyond rethoric: adult learning policies and practices*. Paris : OECD.

OECD (2007) *Education at a Glance 2007 /OECD indicators/*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Olsen, J. P. (2002) *The Many Faces of Europeanization*. Oslo: University of Oslo.

Ozga, J., Jones, R. (2006) Travelling and embedded policy: the case of knowledge transfer. *Journal of Education Policy* 21(1): 1–17.

Pastuović, N. (1999) *Edukologija – Integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen.

Pastuović, N. (ur.) (2005) *Model obveznog školovanja – studija izvodljivosti, Potprojekt: Struktura predtercijarnog školovanja, Sintetski izvještaj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja

Pépin, L. (2007) The History of EU Cooperation in the Field of Education and Training: how lifelong learning became a strategic objective. *European Journal of Education* 42(1): 121-132.

Peters, M. (2003) Education in the Knowledge Economy. *Policy Futures in Education* 1(1): 1-19.

Powell, R., Smith, R., Reaker, A. (2003.) *Final report; Defining Common Issues Across Europe for Adult Education*. NFER, UK.

- Prpić, K. (ur) (2005) *Elite znanja u društvu (ne)znanja*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu,
- Radaelli, C. (2008) *Europeanization Policy Learning and New Modes of Governance*, *Journal of Comparative Policy Analysis* 10(3): 239 – 254.
- Reischmann, J. (2004) *International and Comparative Adult Education: A German Perspective*. *PAACE Journal of Lifelong Learning*, Vol. 13: 19-38.
- Rhodes, R. A. W. (1994) *The Hollowing Out of the State: The Changing Nature of the Public Service in Britain*. *The Political Quarterly* 65(2):138-51.
- Sellin, B. (2002) *Scenarios and strategies for vocational education and lifelong learning in Europe* Summary of findings and conclusions of the joint Cedefop/ETF project (1998 – 2002) Cedefop Panorama series. 40. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Schuetze, H. G. (2006) *International concepts and agendas of Lifelong Learning*. *Compare* 36(3): 289–306.
- Schusterschitz, G., Kotz, S. (2007) *The Comitology Reform of 2006 Increasing the Powers of the European Parliament Without Changing the Treaties*. *European Constitutional Law Review* 3(1): 68–90.
- Merriam, S. B., Brockett R. G. (2007) *The profession and practice of adult education: an introduction*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Merriam, S. B. (2008) *Adult learning theory for the twenty-first century*. U: *New directions for adult and continuing education*. Special Issue: *Third Update on Adult Learning Theory*. Issue Edited by Sharan B. Merriam 119(Fall 2008): 93-98.
- Europska socijalna povelja (1961) *Narodne novine: međunarodni ugovori*, br. 15/02.
- Sozen S., Shaw I. (2003) *Turkey and the European Union: Modernizing a Traditional State?* *Social Policy & Administration* 37(2): 108–120.
- Svetina, M. (ed.) (1994) *Rethinking adult education for development 2*, Conference proceedings. Ljubljana: SIAE.
- Šalaj, B. (2007) *Socijalni kapital*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Šverko, B., Galešić, M., Maslić Seršić, D. (2004) *Aktivnosti i financijsko stanje nezaposlenih u Hrvatskoj*. Ima li osnova za tezu o socijalnoj isključenosti dugotrajno nezaposlenih osoba? *Revija za socijalnu politiku* 11(3- 4): 283-298.
- Tissot, P. (2004) *Terminology of Vocational Training Policy /A multilingual glossary for an enlarged Europe/*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Titmus, C., Buttedahl, P., Ironside, D., Lengrand, P. (1979) *Terminology of adult education*. Paris: UNESCO.
- Titz, J-P. (1995) *The Council of Europe's "Permanent Education" project*. *Vocational training European journal* 3(6): 43-47.
- Tuckett, A. (2007) *Too important to lose*. *Adults Learning* 19(1): 15-19.

Tuijnman, A. (2002) Themes and questions for research agenda on lifelong learning, u Edwards, R; Miller, N.; Small, N.; Taint. A Supporting lifelong learning , Volume 3, Making policy work. London: Routledge Open University.

Tuijnman, A., Bostrom, A.-K. (2002) Changin Notions of Lifelong Education and Lifelong Learning. *International Review of Education* 48(1-2): 93-110.

UNESCO (1976) Recommendation on the development of adult education. Nairobi: UNESCO.

UNESCO (2004) Globalization with a Human Face - Benefitting All. Paris: UNESCO.

Vlada Republike Hrvatske (2006) Strateški okvir za razvoj 2006. - 2013.

Walkenhorst, H. (2008) Explaining change in EU education policy. *Journal of European Public Policy* 15(4): 567 — 587.

Wessels, W. (1998) Comitology: fusion in action. Politico-administrative trends in the EU system. *Journal of European Public Policy* 5(2): 209-234.

Wößmann, L./ Schütz, G. (2006) Efficiency and Equity in European Education and Training Systems. Analytical Report for the European Commission.

[http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/eenee.pdf/5.3.2007./](http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/eenee.pdf/5.3.2007/)

Young, M. (2007) Qualifications Frameworks: some conceptual issues. *European journal of Education* 42(4): 445-459.

Zakon o obrazovanju odraslih ("Narodne novine" broj 17/07)

Izvori o europskim obrazovnim inicijativama u politici obrazovanja odraslih u Hrvatskoj:

1. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, www.mzos.hr
2. Agencija za odgoj i obrazovanje, www.azoo.hr
3. Agencija za strukovno obrazovanje, www.aso.hr
4. Agencija za znanost i visoko obrazovanje, www.azvo.hr
5. Agencija za obrazovanje odraslih, www.aoo.hr
6. Agencija za mobilnost i programe EU, www.mobilnost.hr
7. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, www.ncvvo.hr